

UNIwersytet Gdański
Wydział Nauk Społecznych

mgr Agnieszka Wlazły

**ROLA PAŃSTWA W KSZTAŁTOWANIU MIKRO,
MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW NA
PRZYKŁADZIE REGIONU KONIŃSKIEGO W
LATACH 2004-2020**

Praca doktorska
wykonana
pod kierunkiem
dr hab. Danuta Plecka
prof. uczelni (Uniwersytet Gdański)

/akceptacja – podpis Promotora/

Gdańsk 2023

STRESZCZENIE

Państwo jako organizacja sformalizowana, wyposażona w instytucje władzy publicznej, poprzez aparat państwowy realizuje swoje funkcje wewnętrzne i zewnętrzne. Wśród nich podkreśla się szczególnie funkcję adaptacyjną, regulacyjną i innowacyjną. W literaturze spotkać możemy się również z funkcją organizatorską władzy państwowej obejmującą działania w zakresie społecznych procesów wytwarzania, obrotu oraz podziału dóbr konsumpcyjnych. Działania władzy państwowej w tym zakresie noszą nazwę polityki gospodarczej, socjalnej i kulturowej. Wszystkie funkcje jakie pełni państwo są ze sobą ściśle powiązane, natomiast właśnie funkcja organizatorska, jej powiązania oraz konsekwencje sposobu jej realizacji omówione zostały w rozprawie. Bardzo istotna kwestia roli państwa w gospodarce polskiej, zarówno w okresie transformacji systemowej, jak i w ostatnich dwudziestu latach, została przybliżona w odniesieniu do kształtowania się gospodarki rynkowej, w której szczególną rolę pełni sektor MŚP.

Głównym celem niniejszej dysertacji była identyfikacja wpływu polityki gospodarczej państwa na sektor MŚP oraz próba odpowiedzi na pytanie czy rodzaj interwencjonizmu państwa ma istotny wpływ na funkcjonowanie i rozwój tego sektora przedsiębiorstw.

Wobec tak przyjętego celu rozprawy sformułowano hipotezę badawczą o treści: „państwo zawsze może interweniować w politykę gospodarczą, jednak zastosowane metody interwencjonizmu oraz jego zakres są zróżnicowane, na co wpływa szereg czynników, a w konsekwencji przyczynia się to do zmian warunków funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw”.

Struktura rozprawy a także następstwo przeprowadzonych w niej rozważań wytyczyły, wykorzystane do jej sporządzenia, metody i techniki badawcze. W pracy zastosowano analizę literatury, metody indukcji i dedukcji, metody obserwacji naukowych i nieuczestniczących.

Praca podzielona została na cztery rozdziały. Pierwszy rozdział skupia się na krytycznej analizie literatury przedmiotu w zakresie pojęcia państwa oraz jego roli w gospodarce rynkowej. Przedstawia ogólną charakterystykę państwa jako kategorii politologicznej, omawia etapy ewolucji pojęcia państwo oraz wskazuje

rodzaje interwencji państwa w system gospodarczy ukazując je jako kreatora społecznego procesu gospodarczego. Drugi rozdział jest analizą funkcjonowania sektora małych i średnich przedsiębiorstw w przestrzeni społeczno-gospodarczej i politycznej, omawia charakterystykę i specyfikę firm sektora MŚP, a także wskazuje znaczenie otoczenia dla ich rozwoju społecznego. Trzeci rozdział stanowi charakterystykę subregionu konińskiego i przybliża czytelnikowi jego specyfikę oraz przemiany jakie zaszły w tym regionie ze względu na zmiany ustroju politycznego. Rozdział ten zawiera rozważania na temat zmian społeczno-ekonomicznych jakie zaszły w latach 2004-2020. Czwarty i zarazem ostatni rozdział ma charakter metodyczno-empiryczny poświęcony został metodyce badań i analizie wpływu poszczególnych rodzajów interwencji państwa w gospodarkę w latach 2004-2020, przedstawia wpływ państwa na kształtowanie sektora MŚP w regionie konińskim z uwzględnieniem poszczególnych rządów.

W zakończeniu pracy dokonano końcowej analizy tematu w kontekście podjętych tez badawczych.

SUMMARY

The state as a formalized organization, equipped with public authority institutions, performs its internal and external functions through the machinery of state. Among them, the adaptive, regulatory and innovative functions are particularly emphasized. Different literature also mentions the organizational function of the state authority, including activities in the field of social processes of production, circulation and distribution of consumer goods. The activities of the state authorities in this area are called economic, social and cultural policy. All the functions performed by the state are closely related, while the organizing function, its connections and the consequences of the way it is performed have been discussed in the dissertation. The very important issue of the role of the state in the Polish economy, both during the systemic transformation and in the last twenty years, has been discussed in relation to the development of a market economy, in which the SME sector plays a special role.

The main purpose of this dissertation is to identify the impact of state economic policy on the SME sector and to try to answer the question whether the type of state interventionism has a significant impact on the functioning and development of this sector of enterprises.

In view of the assumed aim of the dissertation, a research hypothesis was formulated: "the state can always intervene in economic policy, but the methods of intervention and its scope are varied, which is influenced by a number of factors, and consequently contributes to changes in the conditions for the functioning of small and medium-sized enterprises." .

The structure of the thesis as well as the consequences of the considerations conducted in it determined the research methods and techniques used to prepare the dissertation. The thesis uses literature analysis, induction and deduction methods, scientific and non-participant observation methods.

The thesis is divided into four chapters. The first chapter focuses on a critical analysis of the literature on the subject in terms of the concept of the state and its role in the market economy. It presents the general characteristics of the state as a political science category, discusses the stages of evolution of the concept of the state and indicates the types of state intervention in the economic system, showing them as the creator of the social economic process. The second

chapter is an analysis of the functioning of the small and medium-sized enterprise sector in the socio-economic and political space, discusses the characteristics and specificity of SME sector companies, and also indicates the importance of the environment for their social development. The third chapter is a description of the Konin subregion and introduces the reader to its specificity and the changes that have taken place in this region due to the changes in the political system. This chapter contains considerations on the socio-economic changes that took place in the years 2004-2020. The fourth and last chapter is methodical and empirical, it is devoted to research methodology and analysis of the impact of various types of state intervention in the economy in 2004-2020, it presents the state's impact on shaping the SME sector in Konin, taking into account individual governance.

At the end of the dissertation, a final analysis of the topic was performed in the context of the research that have been undertaken on the subject.

STRESZCZENIE	2
SUMMARY.....	4
WSTĘP.....	8
ROZDZIAŁ I.....	19
KATEGORIA PAŃSTWA, JAKO KREATORA SPOŁECZNEGO PROCESU GOSPODARCZEGO	19
1.1. Państwo, jako kategoria politologiczna.....	19
1.2. Państwo „nocny stróż” i jego rola w rozwoju ekonomiczno-społecznym	47
1.3. Państwo interweniujące w system gospodarczy na przełomie XX i XXI wieku	71
ROZDZIAŁ II	89
CHARAKTERYSTYKA MIKRO, MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW ..	89
2.1. Charakterystyka i specyfika zjawisk mikro, małych i średnich przedsiębiorstw	89
2.2. Znaczenie otoczenia mikro, małych i średnich przedsiębiorstw dla rozwoju społecznej specyfiki zjawisk mikro, małych i średnich przedsiębiorstw	127
2.3. Sektor MŚP w procesie transformacji systemowej w Polsce.....	155
2.4. Rola państwa w kształtowaniu mikro, małych i średnich przedsiębiorstw po przystąpieniu Polski do struktur Unii Europejskiej	182
ROZDZIAŁ III.....	197
ZMIANY SPOŁECZNO-EKONOMICZNE W REGIONIE KONIŃSKIM W LATACH 2004-2020 ROKU	197
3.1. Charakterystyka regionu konińskiego	197
3.2. Poziom życia mieszkańców Wielkopolski w tym regionu konińskiego	210
3.3. Przedsiębiorczość regionu konińskiego	222
ROZDZIAŁ IV	228
PAŃSTWO A KSZTAŁTOWANIE MIKRO, MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W REGIONIE KONIŃSKIM W LATACH 2004-2020.....	228
4.1. Państwo i jego rola w kreowaniu mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w latach 2004-2007	228
4.2. Państwo a sektor MŚP w trakcie rządów koalicji Platformy Obywatelskiej i Polskiego Stronnictwa Ludowego 2007-2015.....	244

4.3. Państwo i jego rola w kreowaniu mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w czasie rządów Zjednoczonej prawicy 2015-2020.....	269
ZAKOŃCZENIE.....	296
BIBLIOGRAFIA.....	304
AKTY PRAWNE.....	304
INNE.....	309
LITERATURA.....	315
STRONY INTERNETOWE.....	351
SPIS RYSUNKÓW.....	353
SPIS TABEL.....	353
SPIS WYKRESÓW.....	356

WSTĘP

Współczesna rola państwa ukształtowała się w wyniku długiego procesu historycznego, w którym występowały zasadnicze zmiany poglądów i spory wokół nich. Przez państwo rozumieć tutaj należy organizację sformalizowaną, wyposażoną w instytucje władzy publicznej, obejmującą całą ludność zamieszkującą na danym terytorium, która poprzez aparat państwowy realizuje swoje funkcje wewnętrzne i zewnętrzne, a wśród nich podkreśla się znaczenie funkcji adaptacyjnej, regulacyjnej i innowacyjnej. Pierwsza z nich dotyczy zharmonizowania struktury i zasad funkcjonowania organizacji państwowej do różnych systemów społecznych oraz potrzeb i interesów różnych podmiotów społecznych. Druga funkcja przekłada się na budowanie wzorów zachowań podmiotów społecznych w zakresie organizacji państwowej. Jej ideą jest kreowanie i zabezpieczenie ładu w organizacji państwowej. Trzecia natomiast, polega na przygotowaniu nowych elementów do powiązań pomiędzy organizacją państwową a systemami społecznymi.

Przekładając te funkcje na państwo polskie, funkcja adaptacyjna przejawia się, jako funkcja modelowania struktury aparatu administracyjnego adekwatnie do zadań gospodarczych i społecznych stojących przed rządem. Funkcja regulacyjna zapewnia tworzenie i stabilność ładu społecznego poprzez zapewnienie minimum współdziałania społecznego, rozstrzygnięcie konfliktów i sporów oraz gwarantowanie pożądanej neutralności w relacjach pomiędzy określonymi podmiotami społecznymi. Przy funkcji innowacyjnej możemy natomiast wyodrębnić funkcje, które realizowane są w ramach określonych zadań, a skierowane na zmianę innych układów społecznych np. prywatyzacja i reprivatyzacja mienia państwowego w celu przeobrażenia struktury tak własnościowej w sferze gospodarczej, jak i społecznej. Wymienione funkcje można odnieść także do kształtu systemu politycznego, bowiem zasadniczo wpływają na jego rodzaj, jakość i konsolidację.

Najbardziej charakterystycznym podziałem dotyczącym aspektu funkcjonowania państwa jest klasyfikacja funkcji zgodna z ich przedmiotem, czyli wyróżnienie funkcji wewnętrznych i zewnętrznych państwa. Wśród nich na wyróżnienie, w kontekście przyjętego profilu badań, zasługuje funkcja ekonomiczna, jak również regulacyjna, które należą do wewnętrznych funkcji

państwa, przekładających się na kształt ładu społecznego i dystrybucji ograniczonych dóbr oraz wartości w stosunku do ujawnionych potrzeb społecznych. W literaturze spotykać możemy się również z funkcją organizatorską władzy państwowej, która obejmuje głównie działania w zakresie społecznych procesów wytwarzania, obrotu oraz podziału dóbr konsumpcyjnych. Przyjmowane w danym okresie przez władzę państwową działania noszą nazwę polityki gospodarczej, socjalnej i kulturowej. Wszystkie wskazane wcześniej funkcje te są ściśle ze sobą powiązane, natomiast właśnie funkcja organizatorska, jej powiązania oraz konsekwencje sposobu jej realizacji omówione zostały w rozprawie.

Funkcje państwa, w tym również funkcja organizatorska są źródłem jego interwencjonizmu, a w zależności od przyjętego w nim modelu gospodarki, państwo albo chroni rynkowy ustrój gospodarczy albo ustrój planowanej gospodarki sterowanej nakazowo przez państwo. To jest wyznacznikiem obszaru interwencjonizmu państwowego.

Interwencjonizm państwa, który badany jest w niniejszej dysertacji ze względu na to, iż dotyczy rynkowego ustroju gospodarczego związany jest z liberalizmem. Liberalizm, jako wielowiekowa tradycja jest całością przekonań filozoficzno-światopoglądowych, etyczno-obyczajowych, politycznych oraz społeczno-ekonomicznych. Jego pojęcie, pochodzące od łacińskiego „liber”, czyli wolny, dotyczy zarówno wolności i praw obywatelskich, wolności poglądów, wolności słowa jak i wolności gospodarczej, rozumianej, jako wolny rynek, swoboda działalności gospodarczej, prawo do własności prywatnej. Nowożytny liberalizm uważany może być za spadkobiercę hebrajskich proroków, jak również nauczycieli i filozofów przed sokratejskich, którzy podkreślali jak ważny jest indywidualizm człowieka, wyzwolenie osoby spod dominacji grupy i zerwanie więzów narzucanych mu przez różne autorytety, między innymi również przez władzę. Na tym tle liberalizm wyraża określone oczekiwania wobec państwa. Jego siłą ma być więc ograniczenie, skupienie się na tworzeniu a także ochronie warunków do harmonijnego realizowania naczelných wartości. W tym właśnie wyraża się zasada wspomagająca państwa, państwa neutralnego światopoglądowo i demokratycznego, w którym decyduje większość, jednak przy poszanowaniu praw mniejszości, a dobro każdej jednostki jest w równym stopniu ważne dla państwa, bez względu na to, z jakiej grupy społecznej się ona wywodzi. Zasady te

wyznaczają ustrój gospodarczy. Jego podstawą jest gospodarka rynkowa z jej nieodłącznymi atrybutami, czyli wolnością gospodarczą i równością podmiotów gospodarczych, dominującą własnością prywatną, konkurencją i współpracą oraz ograniczoną rolą państwa.

W analizie teoretycznej dotyczącej roli państwa w gospodarce rynkowej wyróżnione zostały dwa podejścia z zakresu liberalizmu. Przedstawiciele klasycznego nurtu liberalnego, m.in. John Lock, Adam Smith, John Stuart Mill czy Robert Nozick, głosili, że rola państwa powinna ograniczać się do zapewnienia obrony narodowej, pilnowania porządku i ładu publicznego, ochrony konkurencji oraz zapewnienia społeczeństwu swobody działania. Poprzez stworzoną infrastrukturę instytucjonalno-prawną ma natomiast zapewnić niczym nieskrępowane działanie sił rynkowych. Oznacza to, że zgodnie z tą koncepcją państwo powinno realizować swoje funkcje tak, aby być silne wewnątrz i zewnątrz, przy jednoczesnym sprowadzeniu funkcji gospodarczych do niezbędnego minimum, czyli powinno pełnić rolę tzw. „nocnego stróża”. Liberalowie klasyczni nie przewidzieli jednak, że gospodarka wolnorynkowa będzie podlegać cyklom koniunktury gospodarczej. Wielki kryzys, jaki miał miejsce w latach trzydziestych XX wieku, doprowadził do odmiennego spojrzenia na rolę państwa w gospodarce, a także udowodnił, że nie ma możliwości, aby w pełni samoczynnie działający mechanizm rynkowy funkcjonował w doskonały sposób. Przyczyniło się to do powstania nieco odmiennego podejścia liberalnego uwzględniającego możliwość interwencji państwa w gospodarkę. Było ono reakcją na powstałe niedoskonałości rynku, w związku z tym, iż wolny rynek nie był w stanie zapewnić stabilizacji, ani racjonalnej dystrybucji uzyskiwanych na nim dochodów. W Stanach Zjednoczonych Ameryki, po wygranych wyborach prezydenckich, Franklin Delano Roosevelt, wystąpił z programem aktywnego zwalczania depresji przez rząd federalny za pomocą państwowego interwencjonizmu. W tym celu wraz z doradcami opracował program wyjścia z załamania pod nazwą „New Deal” (co tłumaczyć możemy, jako nowa umowa czy nowy ład), w którym nazwa odzwierciedlać miała odejście od liberalnej polityki ograniczania wpływów państwa na gospodarkę ma rzecz przyjęcia zasady odpowiedzialności państwa za właściwe jej funkcjonowanie i dobrobyt obywateli. Nieco inną formę interwencjonizmu zastosowały Niemcy w okresie III Rzeszy. Ze względu na to, iż w czasie kryzysu jednym z największych problemów było

masowe bezrobocie, zaś sposobem na wyjście z niego miało być zwiększenie popytu, co było niemożliwe, gdy ludzie nie pracowali, kraj ten w ramach działań z nim związanych, rozwijał produkcję zbrojeniową, budownictwo oraz rozbudowywał infrastrukturę, zwiększając zatrudnienie, przy jednoczesnym zamrożeniu płac oraz ograniczeniu konsumpcji, przez co zlikwidował zupełnie problem bezrobocia.

Za twórcę teorii interwencjonizmu państwowego uważa się Johna Maynarda Keynesa. I to właśnie na tej teorii oparty był program wprowadzony przez Roosevelta. Mówi ona o bezwzględnej potrzebie aktywnego uczestnictwa państwa w rozwiązywaniu powstałych na rynku problemów. Keynes wskazywał, że siły mające swoje źródło wewnątrz systemu nie są w stanie zapewnić stanu równowagi przy pełnym wykorzystaniu siły roboczej i zasobów kapitałowych. Jako przyczynę wskazał tutaj niedostateczny popyt oraz potrzebę czynnika zewnętrznego, który by ten popyt stymulował. Tę właśnie funkcję przypisał państwu, które może wykorzystać do tego dostępne mu instrumenty z zakresu polityki pieniężnej i fiskalnej.

Tezy, jakie zawarł w swoich pracach Keynes, w tym w najsłynniejszej wydanej w 1936 roku „Ogólnej teorii zatrudnienia, procentu i pieniądza”, wywierały i do dzisiaj wywierają istotny wpływ na politykę gospodarczą państw. Keynesizm nie był nurtem ujednoczonym, jednak bez względu na różnice charakteryzujące powstałe później nurty, teoria Keynesa była uzasadnieniem interwencjonizmu państwowego aż do lat siedemdziesiątych XX wieku, do tzw. kryzysów naftowych, od tego bowiem okresu obserwujemy nawrót popularności klasycznych koncepcji liberalnych.

Zjawiska w gospodarkach kapitalistycznych, jakim było nasilenie inflacji, wzrost deficytu budżetowego, długu publicznego czy osłabienie wzrostu gospodarczego, spowodowały podważenie teorii Keynesa. Na świecie, wśród rozwijających się państw, ponownie górę zaczęły brać poglądy, które opierały się na zasadzie wolności gospodarczej, jednak w wersji ewolucjonistycznej zwanej neoliberalną. Jako twórca tych teorii wskazywany jest Friedrich August von Hayek, ekonomista austriacki i filozof polityki. Postulował on ograniczenie roli państwa do tak zwanego, niezbędnego minimum. Przyjmował przekonanie, że rynek jest idealnym mechanizmem rozdzielającym w gospodarce państwa a jego samoczynnie działający mechanizm rynkowy pozwala na jak najbardziej

efektywne wykorzystanie zasobów oraz w sposób najkorzystniejszy rozwiązuje wszystkie pojawiające się problemy gospodarcze. Postawy rynkowe wszystkich stron rynku pozwalają na określenie wielkości oraz struktury podaży oraz popytu, przez co zapewniają ich wzajemne dostosowanie się. Jest to tak zwana „niewidzialna ręka rynku”. W swojej teorii Hayek wrócił do idei klasycznego liberalizmu z przełomu XVIII i XIX wieku, głosząc konieczność naturalnego regulowania gospodarki cyklami koniunkturalnymi. Jednak ponad sto lat rozwoju społecznego i nauk biologicznych spowodowało, że zdaniem Hayeka obowiązki państwa nie sprowadzają się jedynie do zapewnienia bezpieczeństwa. Państwo ma również obowiązek, w ramach hasła „równość szans”, zapewnić równy i bezpłatny dostęp do nauki na poziomie podstawowym i średnim. Jego zdaniem, dopiero wówczas wszyscy będą mieli porównywalny start i tylko od osobistej inicjatywy i pracowitości każdego z obywateli będzie zależała jego pozycja społeczna. Hayek wrócił do idei liberalizmu, ale zauważył również konieczność realnego wyrównania szans wszystkich obywateli, bez chęci, niebezpiecznej jego zdaniem dla demokracji, planowania ich życia.

Na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat możemy zaobserwować, że moda na neoliberalizm w czystej postaci wyraźnie przemija, a w gospodarce rynkowej możemy zaobserwować znaczny wzrost roli państwa. Liberalizm, jako doktryna społeczno-polityczna i ekonomiczna ulega niewątpliwym zmianom głównie pod wpływem ewolucji panujących wokół niej warunków. Wpływ na jego współczesną wersję miał tzw. konsensus waszyngtoński, który początkowo zawierał siedem zasad polityki gospodarczej, a który stał się podstawą programów transformacji w krajach Europy Centralnej i Wschodniej. Te zasady to przede wszystkim prywatyzacja, deregulacja, ograniczenie wydatków budżetowych i długu publicznego a także wolna wymiana gospodarcza z zagranicą, realna polityka kursowa oraz polityka monetarna skierowana na stabilizację cen. W wersji obowiązującej później wskazano również, jako istotną, aktywną rolę państwa w sferze bodźców do długofalowego rozwoju poprzez wydatki skierowane na edukację, badania i naukę oraz reformy w zakresie instytucji. Przejście od systemu gospodarki planowej do gospodarki rynkowej, jakie ma miejsce podczas procesu transformacji, nie jest możliwe do zrealizowania jedynie poprzez wprowadzenie reform w celu zainicjowania procesu rozwojowego. Gospodarki w okresie transformacji potrzebują radykalnej przemiany,

obejmującej normy społeczne, instytucje, relacje i związki pomiędzy różnymi siłami, dlatego też rozwój zdefiniować należy, jako wzrost gospodarczy osiągany poprzez zmiany instytucjonalne.

Bardzo istotna jest zatem kwestia roli państwa, zarówno w okresie w transformacji systemowej w Polsce w świetle barier i negatywnych cech towarzyszących przebudowie gospodarki, jak i w ostatnich dwudziestu latach. Gospodarka polska od 1990 roku podlega zasadniczym zmianom. Plan transformacji oparto na fundamentach liberalizmu, jednak w miarę upływu czasu i natężenia się różnorodnych czynników następował proces destabilizacji podstaw polityki społeczno-ekonomicznej i zmiany jej azymutów doktrynalnych. Jako główną zasadę przeobrażeń w Polsce przyjęto, że zmiany powinny zmierzać do ukształtowania się gospodarki rynkowej, w której szczególną rolę pełnią przedsiębiorstwa, wśród nich ogromna rola przypadła sektorowi mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP). Zaslужują one na uwagę i analizę, ze względu na to, że ich znaczenie w gospodarce jest nie do przecenienia. Pełnią one przede wszystkim bardzo istotną funkcję w gospodarce rynkowej, przez co wpływają na kształtowanie się warunków społeczno-ekonomicznych oraz rozwój społeczny. Liczba i potencjał sektora MŚP jest miarą oceny wzrostu gospodarczego każdego rozwijającego się państwa. W Polsce sektor ten należy do strategicznych sektorów gospodarki, a jego rola przejawia się w przeważającej ilości w ogólnej liczbie przedsiębiorstw, co przekłada się na istotny dla gospodarki udział w zatrudnieniu oraz wytwarzaniu produktu krajowego brutto. Właściwe im cechy, takie jak dominacja działalności usługowej, która z reguły jest pracochłonna, jak i regionalność, powodują, że są postrzegane, jako bardziej skuteczne od podmiotów dużych w rozwiązywaniu podstawowych problemów rynku pracy. Poprzez wchodzenie w nisze rynkowe niezawodnie wpływają na organizację gospodarki w procesie jej adaptacji do sygnałów rynku, zaznaczają również swoją obecność w eksporcie. Nie można również przeoczyć ich ważnej roli społecznej, która objawiała się głównie w łagodzeniu napięć społecznych powstałych właśnie w wyniku transformacji. Mowa tutaj o niekorzystnych zjawiskach, jakimi były: wzrost bezrobocia, inflacja i pojawiające się poczucie niepewności. Rozwój sektora MŚP po transformacji ustrojowej to przejaw przedsiębiorczości polskiego społeczeństwa. Ich funkcjonowanie na rynku wskazuje również na możliwość osiągnięcia sukcesu i zmiany statusu społecznego, a także kreowanie postaw

przedsiębiorczych. Typowa cecha, jaką jest połączenie prywatnej własności przedsiębiorcy oraz jego osobistej pracy jest pokrewna z właścicielami tzw. klasy średniej, która odgrywa bardzo ważną rolę w systemie nowoczesnych, demokratycznych społeczeństw.

MŚP są elementem rynku, który wykazuje lokalny charakter, co przyczynia się do powstawania ścisłej zależności pomiędzy ich rozwojem a rozwojem regionu. Firmy te w największym stopniu lokują swoje siedziby w miejscu zamieszkania przedsiębiorców, co powoduje, że wykorzystują miejscowe zasoby, a lokalny rynek jest głównym miejscem ich działalności. Takie działania wpływają na wyrównanie dysproporcji regionalnych oraz poprawę życia lokalnych społeczności, na spadek bezrobocia, poprzez tworzenie nowych miejsc pracy, wzrost innowacyjności, są również mocnym filarem dla budżetów gmin.

Przy wszystkich pozytywnych właściwościach, nie można zapominać, że sektor MŚP jest zdecydowanie delikatną i czułą tkanką, co wynika z jego uzależnienia od wahań popytu globalnego i lokalnego, odczuwania w sposób niezwykle silny niestabilności przepisów oraz luk prawnych. Szczególnie niedoskonałości instytucjonalno-organizacyjne państwa, obciążenia fiskalne oraz koszty pracy są dla nich ogromnym wyzwaniem. Egzystencja oraz rozwój MŚP stają się szczególnie ważne, wobec wyzwań, jakie niosą za sobą zmiany gospodarki i jej otoczenia. Mimo, iż sektor MŚP charakteryzuje się stosunkowo dużą elastycznością oraz umiejętnością dostosowania się do nowych wyzwań, wiadomo, iż proces ten nie przebiega nigdy bez ryzyka i bez kosztów, które muszą ponosić. W tej sytuacji, sektor ten powinien być przedmiotem szczególnej uwagi, a działania na rzecz jego rozwoju powinny stanowić istotną składową polityki gospodarczej państwa.

Problematyka wpływu polityki państwa na gospodarkę a w szczególności na funkcjonowanie i rozwój sektora MŚP po wejściu Polski do Unii Europejskiej nie jest przedstawiona w sposób wyczerpujący. Znaczna część dostępnej literatury traktuje ogólnie tematykę związaną z funkcjonowaniem i rozwojem MŚP po roku 2004, natomiast niewiele jest publikacji uwzględniających wpływ na ten sektor polityki gospodarczej państwa. W związku, z czym uznano, że warto jest podjąć próbę przeanalizowania tego tematu ze szczególnym uwzględnieniem subregionu konińskiego, którego położenie w centralnej części Polski, specyfika oraz historia zmian, jakie w nim nastąpiły mogą przedstawić obraz wpływu polityki

gospodarczej państwa na sektor MŚP zarówno w ujęciu krajowym jak i regionalnym.

Badaniom poddano region koniński, w którym po 1945 roku rozwinął się przemysł ciężki oparty przede wszystkim na kopalniach węgla brunatnego, hutnictwie oraz energetyce. Przeobrażenia związane z transformacją systemową doprowadziły do zmian w strukturze gospodarczej regionu w latach 90. XX wieku i na początku XXI wieku. Przystąpienie Polski do struktur Unii Europejskiej doprowadziło do kolejnych zmian w strukturze gospodarki regionu, co korelowało z jego wyludnianiem i migracją zarobkową do innych państw UE bądź dużych ośrodków miejskich w Polsce. Obecnie jest to region poddany realizacji strategii Sprawiedliwej Transformacji, a jednocześnie dość wyraźnie zagrożony upadkiem zarówno ekonomicznym, jak i społecznym. Oczywiście przyczyny zjawiska są dość złożone, a w ich składzie znajdują się zarówno problemy demograficzne, jak i ekonomiczne czy wreszcie wspomniane wcześniej przeobrażenia w strukturze gospodarczej. Region koniński zostanie w rozprawie potraktowany jako przykład możliwości rozwoju bądź stagnacji ze względu na politykę państwa wobec mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. Bowiem to właśnie one zastąpiły duże przedsiębiorstwa przemysłowe i dają w regionie największą liczbę miejsc pracy.

Celem głównym niniejszej rozprawy jest identyfikacja wpływu polityki gospodarczej państwa na sektor MŚP oraz próba odpowiedzi na pytanie czy rodzaj interwencjonizmu państwa ma istotny wpływ na funkcjonowanie i rozwój tego sektora przedsiębiorstw w regionie konińskim. Przyjęto cezurę czasową, która rozpoczyna się w roku 2004 wraz z przystąpieniem Polski do struktur UE, a kończy w roku 2020, który był pierwszym rokiem pandemii Covid-19.

Na cel ogólny składają się **cele szczegółowe**, na które zostały ukierunkowane badania:

1. Ustalenie wpływu na funkcjonowanie i rozwój firm sektora MŚP polityki gospodarczej państwa
2. Udzielenie odpowiedzi na pytania badawcze:
 - Jak zmieniały się rodzaje polityki gospodarczej państwa w latach 2004-2020 w zależności od rządzącego ugrupowania politycznego i jaki to miało wpływ na region koniński?
 - Jak poszczególne rodzaje polityki gospodarczej państwa wpłynęły na funkcjonowanie i rozwój sektora MŚP w regionie konińskim?

W wyniku wstępnej analizy problematyki sformułowano **hipotezę badawczą**: państwo zawsze może interweniować w politykę gospodarczą, jednak zastosowane metody interwencjonizmu oraz jego zakres są zróżnicowane, na co wpływa szereg czynników, a w konsekwencji przyczynia się to do zmian warunków funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw w poszczególnych regionach.

Ponadto w pracy podjęto następujące poboczne hipotezy badawcze:

Hipoteza 1: Państwo ma zawsze możliwość interweniowania w gospodarkę.

Hipoteza 2: Dany rodzaj interwencji odmiennie wpływa na rozwój gospodarczy.

Hipoteza 3: Funkcjonowanie sektora MŚP uzależnione jest od polityki gospodarczej państwa.

Układ oraz treść całej rozprawy podporządkowano realizacji założonego celu oraz weryfikacji podstawowej hipotezy badawczej. Rozprawa składa się z czterech rozdziałów, które poprzedza wstęp. Dwa pierwsze rozdziały stanowią część teoretyczną.

Pierwszy rozdział skupia się przede wszystkim na krytycznej analizie literatury przedmiotu w zakresie pojęcia państwa oraz jego roli w gospodarce rynkowej. Przedstawia ogólną charakterystykę państwa, jako kategorii politologicznej, omawia etapy ewolucji pojęcia państwo oraz wskazuje rodzaje interwencji państwa w system gospodarczy ukazując je, jako kreatora społecznego procesu gospodarczego. Rozdział ten jest również prezentacją historii powstania poszczególnych rodzajów interwencji oraz ich charakterystyk. Ukazuje istotę poszczególnych interwencji, wyodrębnia cechy oraz prezentuje ich funkcjonowanie na świecie. Rozdział stanowi punkt wyjścia do dalszych rozważań dotyczących analizy sposobów tej interwencji oraz jej skutków w Polsce po okresie transformacji, w szczególności zaś wpływu tej interwencji na sektor MŚP po roku 2004. Na podstawie przeprowadzonych badań literatury przedstawiono w nim historię definicji i powstania państwa oraz rodzajów jego interwencji w gospodarkę.

Drugi rozdział jest analizą funkcjonowania sektora małych i średnich przedsiębiorstw w przestrzeni społeczno-gospodarczej i politycznej, omawia charakterystykę i specyfikę firm sektora MŚP, a także wskazuje znaczenie otoczenia dla ich rozwoju społecznego. Przedstawia również rolę państwa

w kształtowaniu tego sektora podczas procesu transformacji systemowej oraz po przystąpieniu Polski do struktur Unii Europejskiej.

Trzeci rozdział stanowi charakterystykę subregionu konińskiego i ma on za zadanie przybliżyć czytelnikowi jego specyfikę oraz przemiany, jakie zaszły w tym regionie ze względu na zmiany ustroju politycznego jak również przystąpienie Polski do Unii Europejskiej, w szczególności w zakresie sektora MŚP. Rozdział ten zawiera rozważania na temat zmian społeczno-ekonomicznych, jakie zaszły w regionie konińskim w latach 2004-2020. Ujęto w nim również charakterystykę regionu, poziom życia mieszkańców oraz jego przedsiębiorczość na tle całej Wielkopolski.

Czwarty i zarazem ostatni rozdział ma charakter metodyczno-empiryczny poświęcony został metodyce badań i analizie wpływu poszczególnych rodzajów interwencji państwa w gospodarkę w latach 2004-2020, przedstawia wpływ państwa na kształtowanie sektora MŚP w regionie konińskim z uwzględnieniem poszczególnych rządów. W tej części zaprezentowano analizę zebranych danych oraz zweryfikowano hipotezę badawczą.

Zakończenie stanowi podsumowanie oraz wnioski końcowe.

Struktura rozprawy a także następstwo przeprowadzonych w niej rozważań wytyczyły, wykorzystane do jej sporządzenia, metody i techniki badawcze. W pracy zastosowano analizę literatury, analizę danych statystycznych i metodę komparatystyczną.

W celu weryfikacji hipotezy wyodrębniono dwa obszary badawcze, a mianowicie studia literaturowe oraz badania empiryczne. W pierwszym obszarze zasadnicze znaczenie miała metoda analizy literatury. Do przygotowania dysertacji wykorzystano krajowe oraz zagraniczne publikacje w zakresie politologii, ekonomii, polskiego prawa podatkowego, jak również materiały konferencyjne oraz czasopisma naukowe. Głównymi źródłami były następujące pozycje literaturowe: G.Jellinek, *Ogólna nauka o państwie*, B.Szumlik, M.Żmigrodzki (red.) *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, G.Siedler, H.Goszczyk, J.Malarczyk, A.Pieniążek, *Wstęp do nauki o państwie i prawie*, D. Karnowska, *W kierunku liberalizmu? Recepcja idei liberalnych w Polsce w warunkach transformacji ustrojowej*, J.S.Schapiro, *Liberalism and the Challenge*, W.Kymlicka, *Współczesna filozofia polityczna*, A.Heywood, *Ideologie polityczne wprowadzenie* W drugiej części badań zastosowana zostanie

metoda analizy danych statystycznych oraz metoda komparatystyczna, która pozwoli na porównanie polityki państwa w zakresie mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w regionie konińskim.

Autorka wyraża nadzieję, że niniejsza rozprawa stanie się interesującym źródłem informacji zarówno dla środowiska naukowego, jak i dla osób zajmujących się praktycznie funkcjonowaniem sektora MŚP.

ROZDZIAŁ I

KATEGORIA PAŃSTWA, JAKO KREATORA SPOŁECZNEGO PROCESU GOSPODARCZEGO

1.1. Państwo, jako kategoria politologiczna

Proces pojęcia „państwo” jest dość skomplikowany, biorąc pod uwagę zarówno greckie, jak i rzymskie źródła. Pierwsi oznaczali państwo, jako „polis”, czyli miasto państwo, które posiadało własny ustrój oraz prawodawstwo, natomiast Rzymianie, używali do jego określenia, terminologii „civitas”, oznaczającej państwo obywateli rzymskich bądź gminę obywateli posiadających pełne prawa. Korzystali również z innego określenia oznaczającego wspólnotę wszystkich obywateli, a mianowicie „res publica”. Jednocześnie rozwój terytorialny państwa rzymskiego zapoczątkował stosowanie nazwy „imperium”¹.

W okresie średniowiecza miała miejsce istotna zmiana zarówno w nazwie jak i określeniach państwa, w tamtym czasie bowiem wprowadzono nowy termin, „terra”, odchodząc jednocześnie od oznaczeń stosowanych w starożytności. W tym czasie najważniejszym stał się element terytorialny korelujący z dominującą wówczas doktryną patrymonialną. Państwo włoskie oraz wiek XVI wprowadził kolejny termin: „stato” wywodzący się z języka łacińskiego, a będący rozwiązaniem na potrzebę określenia różnego rodzaju tworów państwowych². Pierwotnie stosowane przez rzymskich pisarzy czy średniowiecznych prawników w formie status civitatis³ lub status regni odnosiło się jednak bardziej do określeń znaczenia władcy, stabilności czy jego fragmentów niż konkretnie do całego państwa. Pierwszym, który w XVI w. użył terminu “stato” w znaczeniu pozwalającym na przypisanie go do istniejących państw był Nicollo Machiavelli⁴ i to na tej właśnie podstawie powstały w kolejnych okresach terminy l’Etat (francuski) State (angielski) czy der Staat (niemiecki).

¹ G. Siedler, H. Groszczyk, J. Malarczyk, A. Pieniążek, *Wstęp do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2001, s. 107.

² B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Pojęcie, sposoby definiowania oraz cechy państwa*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2007, s.13

³ W.Lamentowicz, *Państwo współczesne*, Warszawa 1996, s. 7

⁴ W.Lamentowicz, *op.cit.*, s. 7

W Średniowieczu w Polsce również używano terminów odmiennych od terminu „państwo” w obecnym rozumieniu. Określano je, jako „rzeczpospolita”⁵, „królestwo”, „korona” czy „regnum”. Sam termin „państwo” od XIII wieku oznaczał w Polsce władzę nad ziemią, czyli szlacheckie majątki ziemskie w połączeniu z władzą publiczną, jaką mieli ich właściciele. Pojęcie to aż do końca XVIII wieku oznaczało też władzę sądową panów feudalnych nad podległymi im ziemiami wraz z zamieszkującymi na nich ludźmi⁶. Zatem termin „państwo” używany w języku polskim pochodzi od słowa „pan”, co oznacza w potocznym języku panowanie, czyli wykonywanie władzy⁷.

Wyjaśnienie znaczenia państwa we współczesnym nazewnictwie wyraża się w odniesieniu się do odrębnych typów jego definicji. Możemy w tym przypadku mówić między innymi o definicjach: funkcjonalnej, strukturalno-elementowej, psychologicznej, socjologicznej i klasowej. Jednak badając model państwa, jako kreatora ewolucji społeczno-gospodarczej, warto osadzić je w aspekcie politologicznym.

Biorąc pod uwagę ten rodzaj definicji, spotkać możemy się z licznymi oznaczeniami dla tego terminu. I tak: „państwo”, funkcjonujące, jako kraj to otoczony granicami i wyznaczony obszar, gdzie ludzie są podporządkowani konkretnej władzy politycznej⁸. Natomiast, uwzględniając, jako nadrzędne społeczeństwo zorganizowane w państwo, wówczas jest to ogół ludzi żyjących w granicach konkretnego państwa⁹. Innym, mimo tego dość zbliżonym do wcześniej wymienionych, będzie określenie „państwa”, jako grupy społecznie zorganizowanej. Mówić wówczas będziemy o organizacji ludzi, rozpatrywanej ze względu na więź zależności politycznych ich łączących. Definicję władczego podejścia do zjawiska państwa przedstawiają James Roland Pennock i David G. Smith, których teza brzmi: „społeczna organizacja mająca rozstrzygającą władzę nad wszystkimi osobami zamieszkującymi określone terytorium i mająca za swój główny cel rozwiązywanie wspólnych problemów i zabezpieczenie wspólnych dóbr, a przede wszystkim utrzymanie porządku”¹⁰.

⁵ M. Muszyński, *Państwo w prawie międzynarodowym: Istota, rodzaje i atrybuty*, Bielsko Biala 2012, s. 13.

⁶ L. Antonowicz, *Pojęcie państwa w prawie międzynarodowym*, Warszawa 1974, s. 13.

⁷ W. Lamentowicz, *Państwo współczesne*, Warszawa 1996, s.7.

⁸ A. Heywood, *Politologia*, Warszawa 2009, s.172

⁹ M. Gulczyński, *Nauka o polityce*, Warszawa 2007, s. 107.

¹⁰ J.R.Pennock, D.G.Smith, *Political Science.An Introdution*,New York 1964, s.5-6

W naukach o polityce znajdziemy również określenie „państwa”, jako aparatu państwowego i mowa będzie tutaj o tej części organizacji państwowej, która sprawuje władzę nad innymi lub realizuje wszelkie związane z tą władzą czynności¹¹.

Badając cechy, jakimi możemy scharakteryzować „państwo”, aby przedstawić jego pełny obraz, wyróżnić i scharakteryzować należy cztery najważniejsze. I tak, określając cechę państwa, jako organizacji politycznej skupić należałoby się na państwie będącym rodzajem organizacji, która posiadając właściwości władzy państwowej, celowo i świadomie usystematyzowała swoje części w jedną całość¹². Zabezpiecza to funkcjonowanie państwa, jako całości, co tym samym zabezpiecza realizację założonych dla niego celów. Jest wówczas organizacją, jednocześnie polityczną, przymusową, terytorialną oraz suwerenną¹³. Jest to wówczas państwo rozumiane, jako organizacja polityczna jego społeczeństwa, a przeznaczeniem jego władzy jest organizacja porozumienia różnych grup społecznych¹⁴.

Jako organizacja przymusowa w tym aspekcie to odwołanie się do państwa, rozumianego, jako organizacji danego społeczeństwa. Przymus jest w tym przypadku narzędziem niezbędnym dla władzy publicznej¹⁵ ze względu na to, iż nie jest możliwe jej sprawowanie i wypełnianie zadań, jakie mają do realizacji grupy rządzące, bez posłuchu, zarówno pojedynczych jednostek, jak i całych grup społecznych. Powstające państwo powoduje zmianę w relacjach między władzą a społeczeństwem tego państwa, która aby wyegzekwować posłuszeństwo stosuje narzędzia, jakim jest przymus¹⁶. Działania te są

¹¹ B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Pojęcie, sposoby definiowania oraz cechy państwa*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2007

¹² M. Gulczyński, tamże, s. 107.

¹³ W. Lamentowicz, *Państwo...*s.30

¹⁴ Organizacja polityczna to organizacja zrzeszająca ludzi mających te same lub zbliżone poglądy polityczne, reprezentujących interesy jakiejś grupy społeczeństwa i popierających kandydatów na określone stanowiska. Istnieje przede wszystkim po to, aby wpływać na inne grupy. Systemy wartości przyjmowane przez organizacje polityczne są odbiciem podstawowych wymagań osiągnięcia wewnątrz struktury kompromisu, reprezentatywności i wewnątrzgrupowego patriotyzmu, wyrażającego się w stosunkach z innymi ludźmi.

Zob. *Leksykon wiedzy politologicznej*, pod red. J. Marszałek Kawa, D. Plecka, Toruń 2018 s.331

¹⁵ W. Lamentowicz twierdzi, że każde państwo, bez względu na swój demokratyczny czy też niedemokratyczny charakter, jest organizacją, która posługuje się przymusem, systematycznie i jawnie, na nieporównywalnie większą skalę, wobec większej liczby ludzi i spraw niż jakakolwiek inna instytucja. Zob. W. Lamentowicz, *Państwo współczesne*, Warszawa 1996, s.19

¹⁶ W wymiarze instytucjonalnym, państwowym, przymus jest formą wpływania na jednostkę lub całe społeczności, wymuszania określonego zachowania, pożądanych decyzji. Zob. L. Sobkowiak, Przymus, [w:] *Leksykon politologii...*, s. 358

systematyczne, jawne i stosowane na podstawie ogólnych norm zapisanych w obowiązującym prawie. Wyróżnić możemy, w tym przypadku, trzy główne przejawy przymusu, przy czym zaznaczyć należy, że nie wyczerpują one wszystkich rodzajów przymusu stosowanych przez władze państwowe, są jednak najbardziej powszechne¹⁷.

Głównym jest przymus fizyczny, polegający na wykorzystywaniu siły fizycznej w stosunku do jednostek w społeczeństwie. Nacisk fizyczny wskazywany jest często w doktrynie, jako „vis absoluta“ i jest formą nacisku bezwzględnie. W dzisiejszych czasach jest to z reguły kara więzienia czy aresztu, a upoważnione do jego stosowania są tzw. aparaty władzy: policja czy wojsko¹⁸.

Kolejna odmiana przymusu to przymus ekonomiczny, którego nadrzędną cechą jest konkretny wpływ władzy, zarówno na jednostki jak i podmioty, poprzez odebranie im możliwości określonych zachowań, czego przykładem może być niemożność wywozu pieniędzy poza granice państwa¹⁹. Państwo ma ponadto możliwość posługiwania się przymusem psychologicznym, którego wachlarz może być bardzo rozległy, a głównym jego przejawem będzie cenzura odnosząca się do przekazu informacji.

Państwo, jako organizację terytorialną analizować należy poprzez pryzmat posiadania odrębnego terytorium. Jest to warunek konieczny występowania instytucji państwa²⁰. Tematyka terytorium została osadzona w prawie międzynarodowym warunkuje ona istnienie państwa od posiadania przez nie własnego terytorium, a mianowicie powierzchni lądowej i przestrzennej, na

¹⁷ H.Gorszyk, *Francuska koncepcja nauki politycznej*, Warszawa 1968, s.151

¹⁸ Państwo w ramach określenia kompetencji i nakładania obowiązków, przyznało organom państwowym, działającym w jego imieniu, uprawnienia polegające na zastosowaniu przymusu. Organy te nie realizują tego uprawnienia bezpośrednio, ale przez upoważnienie do działania w ich imieniu inne osoby, Są to funkcjonariusze pełniący służbę w danej formacji lub osoby zatrudnione w danym organie państwowym. Zob. R. Krajewski, *Funkcjonariusz publiczny i osoba pełniąca funkcję publiczną jako kategorie prawa karnego istotne z perspektywy funkcjonowania administracji publicznej*, Studia z zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania UKW. Tom 1, Bydgoszcz 2012, s. 9-26

¹⁹ B.Szumlik, M. Żmigrodzki, *Pojęcie, sposoby...*, s.17

²⁰ Warto tutaj zwrócić uwagę na to, iż terytorium danego państwa nie musi stanowić jednolitej całości, jego część może bowiem oddzielona od podstawowego trzonu przez terytoria innych państw, bądź będące odrębnymi terenami, zwanymi enklawami bądź tak jak w przypadku Wielkiej Brytanii oddalone od jej głównego terytorium wyspy. – W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, op.cit., s.143

których zastosowanie ma się suwerenne zwierzchnictwo państwowe²¹. Teren danego państwa jest czynnikiem, który drogą wytworzenia się stosunków emocjonalno-uczuciowych pośród jednostek zamieszkujących jego tereny²², umacnia je tworząc w ten sposób społeczeństwo. W ramach obszaru państwa, władza ma zdolność do wykonywania przypisanych jej uprawnień zarówno względem osób, jak i rzeczy czy zdarzeń. Z ową cechą państwa związek ma zasada przynależności, która mówi, że o byciu jego obywatelem stanowi zamieszkiwanie na terenie danego państwa odpowiednio długo, a także akceptowanie jego władzy publicznej, nie natomiast doświadczanie więzów narodowo-plemiennych.

Kolejnym aspektem państwa jest suwerenność, postrzegana, jako niezależność władzy państwowej zarówno wewnątrz jak i na zewnątrz państwa. Dotyczy ona zarówno stosunków z odrębnymi państwami, różnego rodzaju międzynarodowymi organizacjami, jak i odrębnej władzy wewnątrz²³. Suwerenność państwa stanowi jeden z jego atrybutów obok terytorium, ludności i władzy. Cecha ta umożliwia odróżnienie państwa od innych podmiotów prawa międzynarodowego²⁴. Według G. Labudy suwerenność państwa w ujęciu potocznym uwzględnia następujące składowe: niepodległość, ustrój społeczny, polityczny i ekonomiczny pozostający bez interwencji, zwierzchność terytorialną, swobodę, a także zasady współżycia z innymi narodami opierające się na równości i wspólnych korzyściach²⁵. Najistotniejszym przejawem suwerenności państwa jest jego wyłączność prawodawcza, oznaczająca moc tworzenia i zmiany prawa poprzez obowiązującą w danym państwie władzę, która w ten sposób decyduje o wszystkich pozostałych dziedzinach publicznej aktywności. Współczesna suwerenność ma różny stopień nasilenia, a wpływ na niego mają określonego rodzaju ograniczenia²⁶ w tworzeniu czy zmianie prawa narzucane danemu państwu przez inne państwa czy różnego rodzaju organizacje.

²¹ W. Czaplinski, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, op.cit.,s.143 oraz W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2020., s.178

²² B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Pojęcie, sposoby...*, s.19

²³ Z. Blok, *Teoria polityki*, Poznań 1998, s.15-19

²⁴ T. Łoś-Nowak, *Wstęp do teorii stosunków międzynarodowych*, Poznań 1999, s.127

²⁵ G. Labuda, *Zagadnienia suwerenności Polski wczesnofeudalnej w X-XII wieku*, *Kwartalnik Historyczny*, nr 4, 1960, s.1039

²⁶ Por. J. Itrich-Drabarek, *Problem sfery publicznej*, w: *Rozumienie polityki*, *Czasopismo : Studia politologiczne* 2009

Przykładem może być tutaj członkostwo państwa w Unii Europejskiej. Suwerenność państwa, oprócz wymienionej wewnętrznej, ma również charakter zewnętrzny i oznacza uznanie go przez inne państwa oraz utworzone i realizowane kontakty dyplomatyczne, handlowe czy artystyczne.

Geneza powstania państwa ujęta w najprostszy sposób mówi, że jest ono wydarzeniem historycznym, które powstało w określonym momencie rozwoju społeczeństwa, jednak samo określenie jego pochodzenia jest złożone. Było ono różnie definiowane w okresach procesu dochodzenia ludzkości od różnego rodzaju wspólnot do organizacji państwowej we współczesnym kształcie.

Jako pierwszy okres w historii dotyczącej powstania państwa wymieniona jest starożytność, w której główną rolę w zakresie tworzenia koncepcji odegrał Platon i Arystoteles. Przy czym to na koncepcję Arystotelesa²⁷ warto zwrócić większą uwagę biorąc analizując starożytne koncepcje państwa. Platon uciekł się do archeologii intelektualnej gdzie poszukiwał początków wspólnoty politycznej. Jego zdaniem powstanie polis spowodowane było niedostatkiem samodzielności obywateli. Sprowadził początki wspólnoty politycznej do poziomu potrzeb ludzkich obalając w ten sposób idylliczne wyobrażenia o początkach państwa. Arystoteles swoją teorię państwa zawarł w dziele pt. „Polityka”, które zostało zredagowane najprawdopodobniej pod koniec IV p.n.e. przez jego ucznia Teofrasta²⁸. Traktat ten, pomimo dezaktualizacji niektórych treści uwarunkowanych kulturowo i czasowo, ukazuje nam pewną propozycję państwa, która w ogólnym zarysie nie utraciła swego znaczenia²⁹. Filozof odrzucił platoński obraz „polis” i głosił, iż „państwo pochodzi od natury i powstało na drodze naturalnego rozwoju, syntezy mniejszych wspólnot rodzinnych w osady, które skupiając się, tworzyły wspólnotę miasta-państwa”. Twierdził, że wspólnota polis jest wspólnotą narodów i osad, która została utworzona, aby wypracować doskonałe i autonomiczne istnienie³⁰. Ich zadaniem było zagwarantowanie obywatelom szczęśliwej i cnotliwej egzystencji, czego osiągnięcie gwarantowała powściągliwość w działalności politycznej. W jego doktrynie polityczny umiar i stabilizacja to rozbudowana idea sprawiedliwości połączona ze złotym środkiem.

²⁷ Cz.Mojsiewicz, *Rozmowy o polskiej politologii*, Toruń 2005

²⁸ A. Sylwestrzak, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Warszawa 2000, s.60

²⁹ W. Tatariewicz, *Historia filozofii*, t. 1 *Filozofia starożytna i średniowieczna*, Warszawa 1990.s.110

³⁰ Arystoteles, *Polityka*, Wrocław 1953, s16

Arystoteles twierdził, że ludzie mogą osiągnąć maksymalny rozwój wartości materialnych i moralnych poprzez zbudowanie odpowiednich warunków³¹. Dla Arystotelesa państwo nie jest tylko prostą konsekwencją naturalnego rozwoju, instrumentem użytecznym dla zaspokajania ludzkich potrzeb, ale także celem, do realizacji, którego człowiek nieuchronnie zmierza. Pęd do życia we wspólnocie jest naturalny i właściwy ludziom. Dopiero w państwie ludzie stają się rozumni, poprzez odniesienie swojej egzystencji do wartości powszechnych³², dlatego właściwe jest ich określanie, jako „zoon politicon”.

Arystoteles, dociekając naturalnych warunków powstawania państwa i odpowiadających temu reguł organizacji, stworzył zasadę podziału zadań w państwie³³. Wyróżnił w niej trzy najważniejsze czynniki władcze: czynnik obradujący, czynnik rządzący i czynnik sądzący³⁴. Najistotniejszy jego zdaniem jest czynnik obradujący, który rozstrzygał o wojnie i pokoju, zawierał i rozwiązywał przymierza, ale również decydował o wygnaniach, konfiskatach mienia i wyborze urzędników. Twierdził również, że państwo jest wartością wyższą niż jednostka, i to ona musi się podporządkować państwu. Państwo jest całością niepodzielną i stanowi organizm, którego poszczególne części istnieją dla całości i ze względu na nią, w trosce o spełnienie jej naczelných celów³⁵.

W średniowieczu poszukiwano odpowiedzi na pytania dotyczące ludzi, którzy rządzą i tych, którzy muszą być temu posłuszni. Analizowano zasady obowiązku posłuszeństwa, a mianowicie czy jest to bezwzględny obowiązek, a jeśli nie, to kiedy następuje jego zakończenie. To, co również zajmowało ówczesnych filozofów to spór dotyczący relacji dwóch władz, czyli regnum – rządu świeckiego i sacerdotium - rządu duchownego. Już wówczas myśl polityczna uznawała genezę powstania państwa, pierwotnie twierdząc, że władza państwowa stworzona została przez bogów, w późniejszym okresie uznając, że to ludzie postanowili stworzyć instytucje polityczne i prawne, jednocześnie przyjmując ich reguły i władze, jako te, które mają za zadanie pilnować przestrzegania tych zasad. Inni w państwie dostrzegali dzieło natury, zgodnie

³¹ W. Kornatowski, *Rozwój pojęć o państwie w starożytnej Grecji*, Warszawa 1950

³² G. Piwnicki, *Polityczne koncepcje państwa w cywilizacji Grecji według Demokryta, Platona i Arystotelesa*, Przegląd Polsko-Polonijny, 2013

³³ W. Lengauer, *Pojęcie równości w greckich koncepcjach politycznych. Od Homera do końca V w.*, Warszawa 1988, s.

³⁴ A Sylwestrzak, tamże, s.62

³⁵ A. Sikora, *Siedmiu greckich filozofów*, Warszawa 1992, s 95-97

z tezą głoszoną przez Arystotelesa, powstałe w wyniku potrzeb społecznych człowieka, ale również produkt i narzędzie siły³⁶. W tamtych latach kluczowe dla genezy państwa były doktryny: teologiczna, patrymonialna i patriarchalna.

Twórcą doktryny teologicznej był Aureliusz Augustyn, który w traktacie „De Civitate Dei” („O państwie bożym”), wyraża zdanie, że stadium przemiany od stanu przedpaństwowego do państwa, spowodowane było zepsuciem natury ludzkiej³⁷. Bóg obdarzył ludzi państwem, jednak spowodowane było to grzechem człowieka, co zdaniem autora oznacza upadek człowieka, był przyczyną powstania państwa. Święty Augustyn wskazuje w swoim dziele dwa państwa: (civitas dei) państwo boże oraz (civitas terrena) państwo ziemskie. Boże państwo, swoje źródło ma w Ablu, a poprzez kolejno: patriarchów, królów oraz proroków, swój ostateczny kształt zyskuje w Chrystusie i jego kościele. Państwo ziemskie natomiast, swój początek ma w postaci Kaina, a przy władzy monarchii Asyryjczyków, Babilończyków oraz Persów swój ostateczny kształt zyskuje za panowania Greków oraz Rzymian. Zdaniem Aureliusza Augustyna między państwem bożym i ziemskim toczy się nieustanna walka, jednak zwycięstwo zawsze należy do państwa bożego. W ten sposób autor sformułował doktrynę teokratycznego państwa chrześcijańskiego, które zarządzane jest przez organizację kościelną, powołaną wyłącznie do jego stworzenia. Zgodnie z jego teorią obywatele państwa ziemskiego to grzesznicy, którym niedane było zaznanie łaski bożej. Mimo tego w każdym państwie współżyli ze sobą obywatele zarówno jednego jak i drugiego z państw. Obywateli państwa ziemskiego było więcej, co oznaczało, że obywatele państwa bożego musieli tolerować władzę nawet wtedy, gdy była identyczna z bezkarnością, mieli jednak prawo biernego oporu wtedy, gdy normy prawa ludzkiego naruszały prawo boże³⁸.

Istotnym dla tego okresu filozofem był święty Tomasz z Akwinu. Kościół wówczas, potrzebował nowej doktryny uwzględniającej rzeczywistość w związku z tym, iż dobra doczesne stały się bliższe. Pozostało zatem powołać do życia system mogący uzasadnić sensowność ziemskich wysiłków oraz ich pokrewność z planem bożym. Pasjonując się filozofią Arystotelesa, Tomasz z Akwinu, uznał

³⁶ J.Sieroń, *Status jednostki i państwa w greckiej polis w świetle filozofii Sokratesa, Platona i Arystotelesa*, Katowice 2003,

³⁷ J.Baszkiwicz, *Mysł polityczna wieków średnich*, Poznań 2009, s.49

³⁸ B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Pojęcie, sposoby definiowania oraz cechy państwa*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2007,

jego naukę o jednostce ludzkiej, jako istocie społecznej i politycznej, jednak zreformował kościelną teorię o boskim pochodzeniu władzy państwowej³⁹. Zgodnie z jego refleksjami, państwo utraciło status instytucji ustanowionej przez Boga dla poskromienia grzeszników, jednak pośrednio pochodziło od Boga. Źródłem stworzenia ludzkiej społeczności była natura człowieka, od Boga we władzy państwowej pochodziła zasada władzy, jednak sam ustrój tworzyli już członkowie społeczności. Zgodnie z jego teorią zadaniem państwa było doprowadzenie obywateli do wiecznej szczęśliwości, poprzez stworzenie warunków do zbawienia. Warunkami tymi były pokój i porządek, przy czym podstawową zasadą była hierarchia, mówiąca o tym, że niższe zawsze podlega wyższemu.

Reasumując, głównym zadaniem doktryny teologicznej było wyjaśnienie boskiego charakteru władzy państwowej, przy jednoczesnym utrwaleniu w świadomości społeczeństwa przekonania o nadprzyrodzonych właściwościach władzy oraz uzasadnienia konieczności jej prawa do podejmowania istotnych dla państwa decyzji⁴⁰. Wszystkiemu temu miało służyć oprawa i kult, jakim w tamtych czasach otaczano monarchię. Doktryna ta z czasem stawała się bardziej elastyczna i w związku z tym nadawano jej różne interpretacje, jednak najbardziej wykorzystywana była w okresie feudalnego absolutyzmu, w celu uzasadnienia nieograniczonej władzy monarchów.

Doktryna patriarchalna⁴¹, była kolejną z doktryn reprezentującą okres średniowiecza. Jej początek datuje się na wczesne Średniowiecze, jednak za jej twórcę powszechnie uznawany jest siedemnastowieczny myśliciel Robert Filmer. Głosił teorię, mówiącą, że państwo powstało w procesie łączenia rodów w plemiona, natomiast plemion w duże skupiska, co na końcu zaowocowało stworzeniem państwa. Warunkiem było jednak zachowanie zasady patriarchalnej władzy opiekuńczej. W swoim traktacie „Patriarcha, albo przyrodzona władza królów”, wskazywał, iż król będący spadkobiercą biblijnego Adama posiada władzę, jako patriarcha narodu⁴². Swoją hipotezę państwa, jako organizmu naturalnego, poza którym jednostka nie byłaby w stanie istnieć, argumentował

³⁹ Ibidem, s. 72

⁴⁰ G.I.Seidler, *Myśl polityczna Średniowiecza*, Kraków 1961, s.151

⁴¹ Red. S.Wronkowska, M.Zmierczak, *Kompendium wiedzy o społeczeństwie, państwie i prawie*, Poznań 1995, s.63

⁴² R. Filmer, *Patriarcha and other Writings*, ed. J. P. Sommerville, Cambridge Press, Cambridge 1991, s. 12.

w perspektywie historycznej, stojąc na stanowisku, że nie ma żadnego dowodu na to, iż jakiegokolwiek państwo wyłoniło się na drodze zgody wszystkich jego obywateli. Negował poglądom równości ludzi i ich przyrodzonych praw naturalnych, stojąc na stanowisku, że człowiek rodząc się ma swoje określone miejsce w grupie społecznej, oraz że podlega rodzicom i władzy państwowej⁴³. Utrzymywał, że podłożem zobowiązań społeczno-politycznych człowieka jest jego ogólna zależność od zwierzchności, a tym samym, wobec władzy ustala bezwzględny obowiązek posłuszeństwa⁴⁴. Idealnie pasującym w tym przypadku ustrojem była monarchia absolutna, która zapewniała obywatelom: porządek, stabilność oraz siłę. Wskazana koncepcja historii państwa, funkcjonowała pod koniec XVII oraz na początku XVIII wieku i był to okres najintensywniejszej walki o władzę wśród burżuazji.

Kolejna z doktryn została sformułowana w wieku XIX przez Ludwiga von Hallera, który był obywatelem Szwajcarii, i mówiła, że podstawą władzy państwowej jest własność ziemi. Stąd też pochodzi jej nazwa, jako doktryna patriarchalna, czy patrymonium, od oznaczeń ojcowizn czy majątek rodowy. Koncepcja ta ukazywała państwo, jako własność dziedziczną przez panującą dynastię, co oznaczało obowiązywanie takich samych zasad jak zasady dziedziczenia w stosunkach prywatnych⁴⁵.

Nowożytne teorie dotyczące genezy pochodzenia państwa formowały się od zakończenia okresu średniowiecza aż do współczesności. Doktryny te charakteryzuje kilka cech, do których należą: oddzielenie własności prywatnej władcy od własności publicznej stanowiącej własność społeczeństwa, wytwarzanie trwałych instytucji administracji państwowej, instytucji politycznych i sądownictwa, a także powstanie różnych form partycypacji obywateli w sprawowaniu władzy państwowej. Wyróżnić możemy w tym przypadku pięć

⁴³ Zdaniem Filmera; Przychodząc na świat dzieci nie są zdolne do samodzielnej egzystencji, rodzą się, jako poddani swoich rodziców, są ich naturalnymi niewolnikami.. Adam uzyskał od Boga królewską władzę nad Ewą i dlatego to on stał się panem całej rodziny. W naturze nie ma pełnoletniości, zatem dzieci są poddane ojcu przez całe swoje życie. To on podejmuje decyzję w kwestii wyboru przyszłego małżonka, a także w naturalny sposób ma zwierzchnictwo nad ich potomstwem. Dla niego świat pozbawiony władzy patriarchalnej jest czymś niewyobrażalnym. Król to przecież ojciec roztaczający opiekę nad całym społeczeństwem. Władzę należy, zatem uznać za dobrodziejstwo, a kwestionowanie prawowitych tytułów za szkodliwą samowolę. Zob. S. Filipowicz, *Historia myśli polityczno-prawnej*, Gdańsk 2002, s. 216

⁴⁴ Zgodnie z jego teorią, władzę należy zatem uznać za dobrodziejstwo, a kwestionowanie prawowitych tytułów za szkodliwą samowolę. Zob. S.Filipowicz, op.cit, s. 216

⁴⁵ Red. S.Wronkowska, M.Zmierczak, *Kompendium wiedzy o społeczeństwie, państwie i prawie*, Poznań 1995, s.64

koncepcji: umowy społecznej, podboju, procesu rozwarstwienia klasowego, socjologiczną oraz psychologiczną⁴⁶.

Teoria umowy społecznej, mimo iż zapoczątkowana została w starożytności, zwolenników zyskała w XVII i XVIII wieku. Miała ona jak na ówczesne czasy postępowy charakter i głosiła, że państwo jest stworzone przez społeczeństwo, a nie jak mówiły poglądy teologiczne, z sił nadprzyrodzonych. W jej twierdzeniach ludność jest zdolna kreować taki ustrój, jaki najlepiej odpowiada jej interesom. Ta teoria miała swoich głównych zwolenników w Europie, a byli nimi: Hugo Grocjusz i Baruch Spinoza, Thomas Hobbes i John Locke, Jean Jacques Rousseau, Aleksandr Radiszczew, Hugo Kołłątaj. Grocjusz⁴⁷ twierdził, że człowiek posiada naturalny pociąg do łączenia się z innymi ludźmi w celu rozumnego i zgodnego współżycia⁴⁸. Negował jednak istnienie idealnych ustrojów, idealnej struktury państwowej. Każda forma rządów jego zdaniem jest niedoskonała⁴⁹.

Poglądy innego holenderskiego myśliciela, Spinozy, ukształtowane były przez Thomasa Hobbesa⁵⁰. Wyrażał on przekonanie, że stan natury jest stanem trwogi i obopólnej wrogości ludzi, zważywszy na to, iż granicą praw naturalnych była siła, a natura nie poddawała się prawom rozumu. W związku z tym, Spinoza utrzymywał, że dla jednostek najlepszym dobrem było zawarcie umowy społecznej i utworzenie państwa gwarantującego im pomyślność i wolność⁵¹.

⁴⁶ B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Pojęcie, sposoby definiowania oraz cechy państwa*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2007,

⁴⁷ Hugo Grocjusz, (ur. 10 kwietnia 1583 w Delfcie, zm. 28 sierpnia 1645 w Rostocku) holenderski prawnik, filozof i dyplomata, zwany „ojcem” prawa międzynarodowego.

⁴⁸ Leksykon myślicieli politycznych pod red. E. Kundery i M. Maciejewskiego, Warszawa 2009...op.cit.s114

⁴⁹ Ibidem, s.115

⁵⁰ Ibidem, s.119

⁵¹ Umowa społeczna ma w literaturze różne definicje, m.in.: „umowa społeczna” – teoria polegająca na traktowaniu państwa, jako wyniku paktu, umowy zawartej między suwerennym władcą a poddanymi. Na przełomie XVII i XVIII wieku, wraz z rozwojem europejskich ustrojów absolutystycznych powstały różnorodne teorie, znane pod wspólną nazwą teorii umowy społecznej. Za prawzór tej idei, można uznać poglądy starożytnego filozofa Epikura, zaś nowożytnym ojcem tej teorii został uznany francuski myśliciel Jan Jakub Rousseau. Zob. *Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, pod red. M. Chmaja i W. Sokoła, Toruń 2001, s. 397. Takie same brzmienie widnieje w: *Encyklopedia politologii*, t. I: *Teoria Polityki*, 1999, s. 296, a także w: *Encyklopedia wiedzy politycznej*, pod red. M. Chmaja, J. Marszałek-Kawy, W. Sokoła, Toruń 2005, s. 421–422. 2, bądź „Umowa społeczna to centralne pojęcie w filozofii państwa Hobbesa, Locke’a, Rousseau. Idea ta opiera się na założeniu, że żyjące w stanie natury wolne jednostki dobrowolnie ułożyły się między sobą, aby razem stworzyć społeczeństwo oraz system władzy przez przeniesienie ich indywidualnych praw na wspólnego suwerena gwarantującego ogólną ochronę”. Zob. *Słownik filozofii*, pod red. A. Aduszkiewicz, Warszawa 2004, s. 518. 4

Umowa ta bazowała na tym, że jednostka zrzekała się swoich praw, poza jednym, prawem do swobodnego myślenia, na rzecz całego społeczeństwa. I tutaj za najlepszy i najbardziej naturalny ustrój Spinoza uznawał demokrację cenzusową, w której władza najwyższa powinna należeć do tzw. rady najwyższej, składającej się z tzw. starszych lub pierworodnych. Sprawowałaaby ona kierownictwo absolutne nad obywatelami, a pomoc w tym zagwarantować miałyby Kościół, milicja ludowa oraz sądy⁵².

Angielski filozof i teoretyk polityki, Thomas Hobbes, uznawany jest przez współczesnych historyków zajmujących się doktrynami politycznymi za czołowego myśliciela politycznego w czasach rewolucji angielskiej. Hobbes zawarł swoje teorie w kilku dziełach, jednak najważniejszym był „Lewiatan, czyli rzecz o władzy kościelnej i świeckiej”. W jego rozważaniach teoretycznych, zasadniczym było twierdzenie o egoistycznej, a nawet antyspołecznej, naturze człowieka⁵³. Demonstruje on niechęć do równości, jednocześnie dążąc do dysponowania coraz większą ilością dóbr, władzy oraz szacunku ze strony innych. Sytuacje te są przyczyną ciągłych nieporozumień oraz przemocy. Jest to dowodem, na to, iż naturalnym stanem dla człowieka jest stan ciągłej wojny prowadzonej przez wszystkich ze wszystkimi. Nie chodzi tutaj jednak o realne walki, a ciągły, pod groźbą konfliktu zbrojnego, stan napięcia.

Na podstawie opinii Hobbesa, człowiek jest jednak jednostką rozumną, która obdarzona jest instynktem samozachowawczym, co powoduje, że na rzecz pokoju i porozumienia z innymi członkami społeczeństwa, odstępuje od wojny i naturalnej swobody⁵⁴. I tak, zgodnie z jego teorią prawo natury nie ma możliwości rozwinięcia się w sytuacji, gdy władza nie posiada środków do jego wymuszenia. W tej sytuacji istnieje potrzeba do ograniczenia tej wolności, a co za tym idzie konieczność zawarcia umowy społecznej wszystkich obywateli. W celu powierzenia suwerenowi prawa rządzenia niezbędne jest, aby była to umowa każdego z każdym⁵⁵.

⁵² Państwo str. 33

⁵³ „Człowiek jest z natury egoistą. Ludzie nie chcą się pogodzić z równością; każdy chce mieć więcej dóbr, więcej władzy i więcej szacunku od innych”. Zob. H. Olszewski, M. Zmierczak, *op. cit.*, s. 136.

⁵⁴ R. Tokarczyk, Hobbes, Warszawa 1987, s. 126

⁵⁵ T. Hobbes, o istocie państwa pisał: „[...] jest jedną osobą, której działań i aktów każdy członek jakiejś dużej wielkości stał się mocodawcą, przez ugody, jakie ci ludzie zawarli między sobą w tym celu, by ta osoba mogła użyć siły ich wszystkich i ich środków, jak to będzie uważała za

W opinii filozofa umowa była końcowym etapem formującym państwo, będące organizmem potężnym i bezwzględny, jak biblijny potwór Lewiatan, który łączy w siebie jednostki i bezwzględnie nad nimi panuje. Wraz z pojawieniem się państwa następowała utrata, przez jego obywateli, naturalnej wolności, przy czym bonusem było prawo własności oraz organizacja społeczna⁵⁶. Jedyny cel powstania państwa to zagwarantowanie bezpieczeństwa stronom umowy. Do uznawanych przez Hobbesa ustrojów zaliczamy: monarchię, arystokrację i demokrację. Jedynym strażnikiem państwa przed cofnięciem się do stanu przedspołecznego (stanu natury) jest suweren. Ludzie odnieśli zwycięstwo nad swymi namiętnościami przez czynny akt woli, którym była umowa społeczna⁵⁷.

Drugim z angielskich przedstawicieli doktryny liberalizmu politycznego i ekonomicznego był John Locke, który odmiennie niż Hobbes traktował stan natury⁵⁸. Uważał on bowiem, że była to epoka pomyślności i dobrobytu, w której ludzie korzystali z wolności, własności i równości. W jego teorii w tym okresie ludzie poddawali się działaniom praw natury świadomi tego, iż obowiązuje ono wszystkich. Niestety ten stan zapewniał każdemu prawo do obrony swoich naturalnych praw i dawał możliwość karania, tych, którzy te prawa naruszali. Przy czym niedopuszczalne w tej sytuacji było stawianie się sędziami we własnych sprawach. Oznaczało to konieczność ustanowienia władzy, co było dość skomplikowane ze względu na to, iż ludzie będąc istotami rozumnymi mieli świadomość swojej równości i niezależności i nie mogli zostać poddani władzy politycznej bez ich zgody⁵⁹. Locke wierzył, że naturalne prawa do życia i mienia oraz wolności człowieka, są niezbywalne, a zatem nie ma możliwości, aby obywatele w umowie społecznej z nich zrezygnowali⁶⁰. W tym kontekście przyjęte zostało, iż umowa społeczna nie tylko nie oznacza rezygnacji z praw naturalnych, a wręcz stanowi ich umocnienie⁶¹. Umowę stanowiłyby dwa akty, gdzie akt

korzystne dla ich pokoju i wspólnej obrony”, zob. T.Hobbes, *Lewiatan, czyli Materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, Warszawa 2005, s.258

⁵⁶ K.A.Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *Państwo jako organizator życia społecznego*, [w:] *Spółeczeństwo i polityka*, Warszawa 2007, s.214

⁵⁷ H.Olszewski, M.Zmierczak, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Poznań 2004, s.135-136

⁵⁸ Stworzona przez niego doktryna odegrała poważną rolę w rozwoju konstytucjonalizmu angielskiego, zob. J. Justyński. *Historia doktryn polityczno-prawnych*, Toruń 2000

⁵⁹ J.Baszkiewicz, F.Ryszka, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Warszawa 1984,

⁶⁰ J.Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, 1960 za D.Kamerschem, R.McKenzie, C.Nadionelii, *Ekonomia*, Warszawa 1989, s.77

⁶¹ L.Dubel, *Historia doktryn politycznych i prawnych do schyłku XX wieku*, Warszawa 2007, s. 232-233

pierwszy to umowa pomiędzy jednostkami tworzącymi społeczeństwo, natomiast akt drugi to umowa samego społeczeństwa z władzą tworzącą rząd, czyli państwo. W tej sytuacji gdyby doszło do rozwiązania części umowy społecznej, dotyczącej samego państwa jak i jego formy, pierwsza jej część, w której stworzone było społeczeństwo nadal mogłaby obowiązywać.

Zgodnie z jego spojrzeniem podstawowe funkcje państwa to: ustanawianie praw pozytywnych oraz ich egzekwowanie, jak również obrona społeczeństwa przed wrogami zagrażającymi państwu z zewnątrz. Jego supozycja zakładała, że w przypadku, nie wywiązania się państwa ze swoich zobowiązań, społeczeństwo posiadało prawo do obrony, oraz do modyfikacji bądź obalenia rządu. Locke zwrócił również uwagę na potrzebę wyodrębnienia władzy ustawodawczej, wykonawczej i federacyjnej⁶². Władza wykonawcza w postaci monarchy pozbawiona była instrumentów wpływania na działalność władzy ustawodawczej, co umacniało element demokratyczny państwa. Władza federacyjna również należałaby do monarchy, jednak ograniczała się do polityki zagranicznej. W tak rozumianej umowie społecznej jednostka nie rezygnowała ze swoich naturalnych praw, dążyła jedynie do ich umocnienia poprzez autorytet państwa⁶³.

Jean Jacques Rousseau⁶⁴ już za życia cieszył się powodzeniem, jako myśliciel, a spisane przez niego rozważania nad jednostką i społeczeństwem mają czołowe znaczenie w dziejach nowożytnej myśli politycznej. Jego zdaniem stan natury nie przysparzał ludziom problemów, w związku z tym, iż żyli oni w harmonii z naturą i sąsiadami, nie znając takich cech jak egoizm czy pycha⁶⁵. Ogromne znaczenie odegrały tutaj jednak klęski żywiołowe, które zmusiły ludzi do łączenia się w skupiska, co dało początek osiedlaniu się, tworzeniu pierwszych związków nazywanych rodzinami. Rodzina była źródłem powstania uczuć, w tym również zazdrości czy próżności, ale także zasad umożliwiających życie w społeczności. To wszystko spowodowało szybki rozwój cywilizacyjny, a w konsekwencji zróżnicowanie majątkowe i konflikty prowadzące do wojen. W tej sytuacji wyłoniła się potrzeba utworzenia instytucji przeciwdziałającej wojnom, czyli państwa, które było dorobkiem paktu zrzeszenia. Koalicja ta miała

⁶² J. Justyński, tamże, s. 220-223

⁶³ M. Machaj, *Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, pod red. M.Chmaja, W.Sokoła, Toruń 2001, s. 398

⁶⁴ W.Lamentowicz, *Państwo współczesne*, Warszawa, 1996, s.60

⁶⁵ B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Geneza państwa*, [w] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2007, s.34

za zadanie obronę słabych i ubogich przed aspiracjami bogatych, jednak ci drudzy poprzez oszustwa sprawowali władzę za pomocą rządów despotycznych, zdecydowanie gorszych niż stan natury, ponieważ prowadzących do podziału ludzi na panów i niewolników⁶⁶.

Zapoczątkowało to szukanie formy umowy, zapewniającej ludzkie poczucie sprawiedliwości⁶⁷. Zmieniona w ten sposób treść umowy opierała się na powierzeniu się każdego człowieka, wraz ze wszystkimi uprawnieniami, całej społeczności. Jej istotą była równość wszystkich ludzi, jako filar wolności, chronionej przez prawo i instytucję państwa. Podmiotem władzy w państwie był przystający umowę społeczną lud, który tym samym przeistaczał się w nosiciela suwerenności, która jest darem niezbywalnym i niepodzielnym⁶⁸. Bez znaczenia stawała się forma przybrana przez państwo, monarchia, arystokracja czy demokracja, gdyż sprawujący władzę zawsze czynili to przy plenipotencji i pod kontrolą suwerena, decydującego o formie państwa. Rousseau był zwolennikiem podziału władzy, był zdania, że ten, kto tworzy prawo nie powinien go wykonywać. Uważał, że mimo sprzyjania rządów republikańskim, należy zdawać sobie sprawę, że nie może on funkcjonować w każdym miejscu na świecie. W związku z tym forma państwa powinna zależeć od wielu czynników zarówno obiektywnych jak i subiektywnych, a każde państwo powinno dostosowywać się do postępu cywilizacyjnego. Był zdania, że należy zlikwidować diametralne różnice społeczne, a użyć do tego należy wszystkich środków zarówno ze sfery politycznej jak i ekonomicznej.

Reasumując, doktryna umowy społecznej, mimo iż nie wyjaśnia genezy państwa, odgrywa bardzo ważną rolę wprowadzając tezę, że „państwo jest dziełem samego społeczeństwa, a zwierzchnia władza w nim należy do narodu”⁶⁹.

Druga z kręgu teorii dotyczących państwa, zwana doktryną podboju, znalazła znaczne grono sympatyków, w związku z panującą w XIX wieku

⁶⁶ H.Olszewski, M.Zmierczak, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Poznań 1994

⁶⁷ Zarysowany przez Rousseau cel rozprawy zatytułowanej *Umowa społeczna* zawiera się w słowach: znaleźć firmę zrzeszenia, która by broniła i chroniła całą siłą wspólną osobę i dobra każdego członka, i przy której każdy, łącząc się ze wszystkimi, słuchałby jednak tylko siebie i pozostał równie wolnym jak poprzednio. Oto jest problem zasadniczy, który rozwiązuje umowa społeczna, zob. D.Pietrzyk-Reeves, *Podstawy zgody i dyskursu politycznego w koncepcji umowy społecznej Jana Jakuba Rousseau*, Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa, 2010, s. 333-349

⁶⁸ L.Dubel, *Historia doktryn politycznych i prawnych do schyłku XX wieku*, Warszawa 2009. s.51-52

⁶⁹ B.Szumlik, M.Żmigrodzki, *Geneza państwa*, s.37

sytuacją społeczno-polityczną. Wśród większości panowały głównie nastroje prowójenne oraz nacjonalistyczne, których odzwierciedleniem były wojny napoleońskie, wojna krymska czy secesyjna w USA. Ale również wojna francusko – pruska czy opiumowa w Chinach. Poglądy, które określały założenia tej doktryny zaobserwować można już w V wieku p.n.e. w szkole sofistów, uczącej, w jaki sposób zrobić karierę polityczną w demokratycznym społeczeństwie, za pomocą narzucenia innym obywatelom własnej woli. Najbardziej znanymi sofistami byli Kalikles i Trazymach⁷⁰. Pierwszy z nich był najprawdopodobniej fikcyjną postacią, która została stworzona przez Platona w „Gorgiaszu”⁷¹. W jego tezach prym wiodą antydemokracizm, demagogia oraz niesprawiedliwość. Wedle nich prawidłowe jest tylko to, aby lepsza jednostka posiadała więcej od jednostki gorszej, potężna natomiast więcej niż słaba. Oznacza to możliwość tworzenia państwa jedynie przez jednostki wybitne, mogące podporządkować sobie inne, słabsze jednostki⁷². Zgodnie z twierdzeniem Kaliklesa sprawiedliwość naturalna to rządzenie przez silniejszego. Analogicznie twierdził Trazymach wskazując, że każdy rząd tworzy prawa dobre jedynie dla własnego interesu⁷³.

W gronie dziewiętnastowiecznych myślicieli popierających wskazane tezy był się niemiecki ekonomista Eugen Dühring. Głosił stanowisko, że polityka przemocy określa powstanie państwa oraz jego późniejszy rozwój ekonomiczny⁷⁴, a działania sił zewnętrznych są ściśle związane z pojawieniem się państwa. Mimo,

⁷⁰ G.Reale, *Historia filozofii starożytnej*, Lublin 1993, s.245

⁷¹ Dialog ten powstał po śmierci Sokratesa, a za życia Georgiasza z Leontinoi. Jego imię widnieje w tytule, gdyż jest najpopularniejszym z retorów, jednak bierze on udział tylko w początkowej fazie dyskusji, a obronę reprezentowanego przez niego stanowiska przejmuje Polos. Kiedy ten nie jest już w stanie odpiąć argumentów Sokratesa, do dyskusji włącza się Kallikles. Jest on dojrzałym, zrównoważonym politykiem, który ma sprecyzowane poglądy na wartości życiowe. Zob. przeł. W.Wiwicki [w:] Platon, *Georgiasz*. Warszawa 2002, s.10

⁷² W.Wiwicki, [w:] Platon, *Georgiasz*. Kąty 2002, s.66

⁷³ Trazymach przedstawiał również pogląd, że władcy nie popełniają błędów, właśnie z tego powodu że są władcami, czyli nieomylność jest cechą naturalną jednostek silnych. Zob. przeł. W.Lisiecki, Platon, *Rzeczpospolita*. Kraków 1928, s.34

⁷⁴ W jego kręgu badań znalazła się matematyka, fizyka, chemia i nawet historia literatury. Główne znaczenie Dühring miał jako ekonomista. Zmodyfikował teorię harmonii Careya i Frédérica Bastiata, którzy osiągnęli szczyt w tezie, że przy wolnej konkurencji dochodzi do harmonii interesów pracy, kapitału i posiadania i przy postępującym rozwoju gospodarczym wzrośnie absolutny i relatywny udział pracy w wyniku ogólnym. Stwierdził, że harmonia ta istnieje tylko w czystej ekonomii, w realnej gospodarce władza i panowanie utrudnia jej powstanie. Miał w swoich poglądach wielu przeciwników. W waśniach z nauką uniwersytecką, marksizmem, militarystem, judaizmem Eugen Dühring stawał się coraz bardziej osamotniony jako przeciwnik państwa bismarkowskiego i jako przeciwnik każdej formy religijnej. Z tego też powodu uważany jest obecnie za przedstawiciela nowoczesnego antymetafizycznego ateizmu. Również naziści wykorzystywali jego pisma w swojej ideologii antyżydowskiej. www.biografie-niemieckie.pl

że teorie te głosił niemiecki ekonomista, to jednak za twórcę odmiany doktryny podboju uważany jest Ludwik Gumplowicz, polski socjolog. Zgodnie z jego teorią zatargi pomiędzy plemionami ludzkimi prowadziły do krwawych sporów zbrojnych, co doprowadziło do powstania państw pod rządami plemion najsilniejszych i najwaleczniejszych, a oznacza, że państwo stanowi instrument panowania silniejszych nad słabszymi⁷⁵. Jego zdaniem każde państwo powstało w wyniku podboju, a władza objęta jest przez zwycięską rasę, regulującą wszystkie aspekty jego życia społeczno-politycznego. Doktryna podboju jest, więc ideą zanadto jednostronną, nie może stanowić podstawy wyjaśnienia genezy powstania państwa, ale jest na pewno jedną z wielu grup teorii państwowotwórczych.

Autorem innej idei dotyczącej powstania państwa, był Friedrich Engels, niemiecki myśliciel i polityk. To on powołał do życia doktrynę procesu rozwarstwienia klasowego, głoszącą, że państwo pojawiło się dopiero wówczas, kiedy w wyniku wzrostu wydajności pracy zaistniała własność prywatna, będąca przyczyną rozpadu społeczeństw rodowo-plemiennych na nierówne klasy. Jako charakter początków państwa Engels traktuje procesy zachodzące na etapie rozwoju społeczeństwa przedpaństwowego przedstawianego, jako ustrój rodowo-plemienny, nieznający własności prywatnej. Niezależnie od tego, już w tym ustroju miało miejsce pozyskiwanie dóbr przez jednostki sprawujące funkcje przywódcze, pozwalające uniknąć pracy produkcyjnej. Tą metodą tworzyła się własność prywatna, która była siłą sprawczą do panowania ekonomicznego i politycznego klas, które dysponowały dobrami, nad klasami, które ich nie posiadały⁷⁶. To z kolei z pomocą kolejnych procesów doprowadziło do pojawienia się klas i państwa, jako organizacji społeczeństwa klasowego. Friedrich Engels rozpatrywał państwo, jako instytucję podyktowaną

⁷⁵O państwie ,s.38

⁷⁶ Władza polityczna, niezależnie zatem jaką przyjmuje formę jest w swym aspekcie materialnym przejawem władzy klasy posiadającej. System polityczny może przybierać postaci jawnej tyranii jak despotie starożytne, władzy realizowanej przez określoną grupę społeczną jak w monarchiach stanowych czy wreszcie, poprzez fasadę demokracji stwarzającą pozory państwa jako dobra wspólnego – jak w demokracjach burżuazyjnych. Nie inaczej rzecz ma się dziać po przejęciu władzy przez klasę robotniczą, która poprzez dyktaturę proletariatu ma stworzyć podwaliny pod komunizm i jednocześnie samounicestwienie, albowiem komunizm ma być okresem bezpaństwowym. Z punktu widzenia dialektyki procesu dziejowego dana klasa panująca – posiadająca pozostaje tak długo klasą postępową, jak długo stosunki produkcji pozostają adekwatne do sił wytwórczych, zob. G. Lukacs, *Historia i świadomość klasowa. Studia o marksistowskiej dialektyce*, Warszawa 1988 ,s.14

społeczeństwu z zewnątrz, nie mniej jednak powstała w procesie rozwoju historycznego, który doprowadził do niedających się rozwiązać konfliktów klasowych. Dostrzegał również trzy główne przyczyny jego powstania, gdzie pierwszym był wzrost wydajności pracy oraz jej społeczne podziały, kolejnymi zaś ukształtowanie się własności prywatnej oraz rozpad społeczeństwa na klasy, co w rezultacie spowodowało powstanie konfliktów mogących zostać rozwiązany jedynie w efekcie powstania państwa.

Inną interpretację genezy państwa prezentuje ujęcie socjologiczne. Zakłada ono przede wszystkim, że przyczynkiem do powstania państwa były interakcje pomiędzy istniejącymi grupami społecznymi. Najbardziej rozpoznawalną teorią jest teoria solidarystyczna głoszona przez Leona Duguíta, francuskiego prawnika, który uważał, że u podstaw życia społecznego leży bezstronna norma społeczna nakazująca wszystkim przestrzeganie założeń solidarności⁷⁷. Według niego „Państwo nie ma specjalnej władzy nad obywatelami, lecz podlega normom mającym wytlumaczenie w zasadzie solidarności”⁷⁸. Powstanie państwa nie było w żadnym wypadku powstaniem odrębnego bytu czy podmiotu dzierżącego władzę, lecz po prostu było efektem społecznego zapotrzebowania na powstanie mechanizmów sprawnego zarządzania zbiorowością. Kształt i organizacja państwa, jako produktu społecznego, zawsze odbijała aktualne zapotrzebowania społeczne i jako organizacja nie miała swojego własnego celu, lecz była tylko i wyłącznie narzędziem do realizacji aktualnych celów społecznych⁷⁹.

Inną z grupy doktryn socjologicznych jest doktryna organiczna przypisywana m.in. Augustowi Comte`owi, Ottonowi von Gierke`owi oraz Herbertowi Spencerowi. Byli oni zwolennikami tezy, że zjawiska społeczne to rodzaj zjawisk biologicznych, co umożliwiało posługiwanie się oznaczeniem organizm biologiczny w odniesieniu do państwa i społeczeństwa⁸⁰. Gierke głosił, że organizm państwowy, to organizmy społeczne, które korzystają z organów tak,

⁷⁷ Dla Duguíta solidarność społeczna była nie tylko faktem społecznym występującym w każdej ludzkiej zbiorowości, chociaż w rozmaitej formie, ale przede wszystkim nakazem zachowania skierowanym do każdej jednostki. L. Duguít, *Kierunki rozwoju...*, s. 28-30

⁷⁸ B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Pojęcie, sposoby...*, s. 47

⁷⁹ Według słów Duguíta państwo „Tak więc państwo nie jest wyłącznym przedstawicielem interesów zbiorowości, ale jest świadomą siłą, której obowiązkiem jest ochrona solidarności społecznej, dobroczynną w skutkach syntezą interesów zbiorowych i indywidualnych”. L. Duguít, *Theory of Objective Law...*, s. 342.

⁸⁰ W. Lamentowicz, *Państwo współczesne*, s. 10

jak organizm człowieka, aby funkcjonować, korzysta ze swoich organów. Uważał zatem, że bezwarunkowe jest powstanie takich organów w państwie. Spencer natomiast, głosił tezy mówiące o organicznej strukturze społeczeństwa, gdzie natura, struktura oraz panujące w nim stosunki stwarzane są za pomocą czynników materialnych, a następnie nieustannie ulegają procesom urealnijającym⁸¹. Był krzewicielem teorii o ograniczeniu do minimum roli państwa, natomiast sporządzona lista nakazów i zakazów miała gwarantować wolność i swobodę obywatelom, przez co wskazywał na swoje poglądy liberalne⁸².

Kompletnie odrębną od pozostałych teorię stworzył August Comte, który wierzył, że powstała nowa religia, gdzie miejsce Boga zajmować ma Ludzkość, bezkonfliktowa, pracująca tak, aby stworzyć rodzinę, własność i państwo. Tą ludzkość w jego mniemaniu sformować mieli przemysłowcy oraz ludzie nauki⁸³.

Odrębne, indywidualne przesłanki uformowały doktryny psychologiczne, z których najstynniejszą głosił L. Petrażycki, a brzmiała ona „państwo powstało dzięki przeżyciom prawnym i emocjom”. Jak wskazują Żmigrodzki i Szmulik, jego zdaniem to właśnie im przyporządkowane są wszystkie przejawy aktywności społecznej obywateli. Władzę państwową natomiast, Petrażycki identyfikował z odczuciami prowadzącymi do świadomości konieczności poddawania się jednostek woli grupy”⁸⁴.

Omówione doktryny, które poprzedzały czasy nowożytne w większym stopniu uzasadniały niż wyjaśniały genezę państwa. Wraz z nadejściem XIX wieku, który dał początek naukom o społeczeństwie pierwotnym, zaczęto poprzez badania naukowe, a nie jedynie ideologie, tworzyć genezę powstania państwa jako takiego, ale również genezy powstania poszczególnych państw. Mimo tego, iż od początkowych badań minęło wiele lat, nadal uważa się, że wyjaśnienia dotyczące powstania państwa nie zostały dostatecznie scharakteryzowane. Potrzebny jest do tego szereg badań m.in. z punktu widzenia prawa międzynarodowego. Z dotychczasowych ich wyników, kierując się kryteriami zmian, jakie powodują one na planie świata, możemy wyodrębnić następujące

⁸¹ H. Spencer, *Man versus the state*, Caldwell 1960, s.331

⁸² B. Szmulik, M. Żmigrodzki, tamże, s. 41.

⁸³ B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Pojęcie , sposoby...*, s. 43.

⁸⁴ Ibidem,s.42.

sposoby powstania państwa: zjednoczenie dwóch lub więcej państw, które prowadzi do powstania nowego państwa (przykładem mogą być tutaj Niemcy), rozczłonkowanie państwa na dwa lub więcej nowych państw (tutaj przykładem jest była Czechosłowacja⁸⁵), secesja części terytorium dająca początek nowemu państwu (utworzenie Skonfederowanych Stanów Ameryki na skutek wystąpienia z Unii 11 stanów południowych w 1860 roku) oraz uzyskanie przez terytorium zależne niepodległości w postaci nowego państwa (tutaj spotykamy się z historią naszego państwa, czyli uzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r.).

Współczesne państwo jest organizacją władzy publicznej, której zadaniem jest kierowanie życiem zbiorowym obywateli. Zwierzchnictwo państwa w sferze wewnętrznej przyjmuje postać zwierzchnictwa terytorialnego oraz osobowego⁸⁶. Od organizacji władzy prywatnej, np. przedsiębiorstwa, odróżnia się tym, że może zarządzać życiem całej społeczności, wymagać posłuszeństwa od wszystkich, a także odwoływać się do czegoś więcej niż prywatne interesy⁸⁷. Władza publiczna w państwie nie jest ani równo, ani przypadkowo przydzielona obywatelom. Nawet w podręcznikowej demokracji o masowym i swobodnym uczestnictwie jednostek w rządzeniu, istnieje wyspecjalizowany, adekwatnie dobierany i systematycznie opłacany aparat przedstawicieli władz państwowych, wykonujących władzę publiczną⁸⁸.

Ewolucyjne przejście od przedpaństwowej formy rządów małych plemion do państwa, oznaczało pojawienie się władzy nieopierającej się wprost na związkach rodowych, ale na podziale ról. Co spowodowało, że stosowanie uzbrojonej siły i pobór podatków stały się regularnym zajęciem określonej grupy ludzi. Ich zawód polegał na wykonywaniu zadań władczych, w zastępstwie

⁸⁵ Podział Czechosłowacji to niezwykle ciekawy przypadek, powstania państwa, gdy dwa narody żyjące wspólnie w jednym państwie, począwszy od 1918 roku (z przerwą w czasie II wojny światowej), postanawiają dokonać prawnego i politycznego zgodnego rozvodu bez wzajemnych roszczeń i utworzenia odrębnych państw. Biorąc pod uwagę zgodność przebiegu tego procesu, zostało to bez kłopotów uznane niezwłocznie przez wspólnotę międzynarodową. Do podziału doszło 1 stycznia 1993 roku. Zob.K. Bobrowski. *Prawo samostanowienia narodów w prawie międzynarodowym* [w:] „Krytyka prawa”, tom 7, rocznik 2015, s. 21

⁸⁶ Przez władze rozumie się w doktrynie organy państwowe, których działania zarówno w sferze wewnętrznej jak i na scenie międzynarodowej, uzewnętrzniają wolę państwa.- W.Czapliński, A Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, op.cit.,s.134 oraz L.Antonowicz, *Podręcznik prawa...*, op.cit.,s.127, Warszawa 1996, s.13

⁸⁷ W.Lenartowicz, op.cit., s. 11

⁸⁸ Władza publiczna w Polsce, jest łączona przede wszystkim z państwem, jego instytucjami władczymi oraz instytucjami władczymi samorządowymi. Organami władzy publicznej są organy państwa i samorządu lokalnego. Z treści norm konstytucyjnych, a zwłaszcza z treści art. 10 Konstytucji RP

prostej pracy produkcyjnej czy twórczości kulturalnej. Pojawienie się i szybki rozwój aparatu państwowego powoduje, że zadania państwowe nie pozostają scalone z codzienną egzystencją, wyodrębniają się określone funkcje, a wraz z nimi tworzy się nieduża grupa funkcjonariuszy. To właśnie to wyodrębnienie było początkiem procesu oddzielenia władzy ze społeczeństwa. Jednak państwo to nie tylko jego aparat i elita władzy stojąca na szczycie hierarchii, przy czym bez tego aparatu i towarzyszących im funkcjonariuszy nie byłoby państwa.

Współczesny aparat państwowy to rozbudowany system obejmujący kilka rodzajów władzy państwowej zwanych organami. Należą do nich organy prawotwórcze, stanowiące prawo w państwach demokratycznych, składające się z wybranych przedstawicieli różnych grup obywateli, natomiast w państwach autokratycznych są nimi politycy, którzy tę władzę zdobyli w inny sposób, np. poprzez przemoc, podstęp czy dziedziczenie. Inną formą władzy państwowej są organy administracyjne⁸⁹, mające za zadanie stosowanie prawa i bieżące zarządzanie różnymi dziedzinami życia zbiorowego. Organy te określane również władzą wykonawczą lub egzekutywą, kierowane są przez prezydenta, premiera, rząd i liczne organy pomocnicze typu kancelarie czy urzędy. W szerokim rozumieniu, do grupy tej należy również policja, wojsko i służby specjalne. W państwach niedemokratycznych, takie organy często wymykają się spod kontroli stając się tzw. „państwem w państwie”⁹⁰. Kolejną grupę stanowią organy wymiary sprawiedliwości, inaczej organy sądowe, zajmujące się ochroną ładu prawnego w państwie oraz organy kontroli państwowej, zajmujące się sprawdzaniem, czy inne organy państwowe przestrzegają prawa⁹¹.

Jakość i sprawność aparatu państwowego jest ważną przesłanką stabilności i bezpieczeństwa państwa. Jednakże rację ma J. Rousseau twierdząc, iż „nawet najsilniejszy nie jest dość silny, aby utrwalić swe panowanie, jeżeli nie

⁸⁹ Red.S.Wronkowska, M.Zmierczak, *Kompendium wiedzy.....*, s. 72

⁹⁰ W.Lamentowicz, *Państwo.....*, s. 25

⁹¹ Instytucje władzy publicznej stają się realnym składnikiem życia społecznego przez wskazanie, w jaki sposób i na jakich warunkach możliwe będzie podejmowanie działań przez konkretne podmioty tj. osoby lub zespoły osób. Jest to skonkretyzowanie instytucji i nadanie jej określonego kształtu. Dokonuje się to na podstawie obowiązujących norm, przede wszystkim, prawnych. Tak skonkretyzowana postać instytucji staje się organem władzy. Instytucja „głowy państwa” w Polsce przyjmuje skonkretyzowaną postać organu władzy, którym jest Prezydent. Instytucja władzy prawotwórczej może przyjmować skonkretyzowaną postać organów władzy samorządowej, takich jak rada gminy lub rada powiatu, zob: T.biernat, *Władze publiczne w demokratycznym państwie prawa*, Kraków 2014, s. 172

przekształci swej władzy w uprawnienie, a posłuszeństwa wobec władzy w obowiązek”⁹².

Każdego rodzaju państwo, bez względu na jego wielkość, bogactwo, zależność bądź niezależność, charakterystykę gospodarki (przemysłową czy rolną), a także formy rządów próbuje się uporządkować i ująć w kategorie bądź grupy o podobnych cechach. Kryteria te są różne, a wśród najczęściej stosowanych możemy spotkać się z kryterium dotyczącym stopnia zewnętrznej suwerenności państwa⁹³, stopnia cywilizacyjnego rozwoju, jednorodności etnicznej i narodowej, siły strategicznej, typu ustroju społeczno-ekonomicznego czy typu wewnętrznego ustroju politycznego. Obowiązujące wyznaczniki podziału, w sposób dość jednoznaczny klasyfikują daną organizację państwową, odrzucając przy tym ewentualne predyspozycje do tworzenia typów mieszanych.

Określeniem „typ państwa” będącego kategorią poznawczą, opisującą przewodnie cechy państwa oraz jego klasyfikację w ewolucji historycznej posługiwał się Georg Jellinek, który jest autorem klasycznej trójelementowej definicji państwa⁹⁴. Podkreślał przydatność wskazanej jednostki klasyfikacyjnej, w przypadku podejścia historycznego do charakterystyki państwa od strony społecznej. Ta klasyfikacja jest również niezmiernie pomocna, w sytuacji określenia formy państwa w charakterystyce organizacyjno-prawnej.

Analizując prace badaczy uwzględniających pojęcie typu państwa⁹⁵ możemy zauważyć regułę, która wskazuje, że stwierdzając jednorodność charakteru zarówno ustrojowego jak i społecznego państw, przyjąć należy, że stanowią one z tym samym typem państwa pokrewne organizmy. Wiesław Lang poprzez dany typ państwa rozumiał państwo scharakteryzowane przez panującą w nim klasę a także dominujący sposób produkcji⁹⁶. Natomiast Stanisław Ehrlich wnosił o określanie pojęcia typ państwa, zależnie od klasy, do jakiej przynależy kierownictwo. Eugeniusz Zieliński, twierdząc, że typ państwa wyznaczany jest poprzez podobne stosunki społeczno-ekonomiczne, polityczne oraz podobny status publiczny obywateli, prezentuje bardziej współczesną maksymę typu

⁹² W. Lamentowicz, *Państwo współczesne*, s.13

⁹³ Red.S.Wronkowska, M.Zmierczak, *Kompendium wiedzy...*, s. 55

⁹⁴ M. Chmaj, M. Żmigrodzki, *Wprowadzenie do teorii polityki*, Lublin 1996, s160

⁹⁵ Część badaczy państwa posługuje się pojęciem typu państwa lub forma państwa jako jednostkę klasyfikującą por. hasło W.Lamentowicza, *Państwo*, [w:] Encyklopedia PWN t.4, Warszawa 1996, s. 760-761

⁹⁶ O państwie s. 51

państwa⁹⁷. W dzisiejszych czasach bowiem, mówi się, że stosunki społeczno-ekonomiczne przedstawiają się we wzajemnych stosunkach międzyludzkich, w sposobie dysponowania własnością oraz wytwarzania rzeczy czy podziału dóbr⁹⁸. Stosunki społeczno-ekonomiczne na równi ze stosunkami politycznymi mają podstawowe znaczenie przy określaniu typów państwa.

Pierwszy historyczny typ państwa określa czas od społeczeństw plemiennych z ugruntowanym systemem niewolniczym. W kolejnym etapie w V tysiącleciu p.n.e. nad Eufratem i Tygrysem przechodzi przez początki osadnictwa, do momentu, w którym począwszy od III tysiąclecia p.n.e. dorzecze to stało się obiektem nieustannych ataków plemion semickich. Semici wskazywani są, jako prekursorzy nowego typu państwa o nazwie monarchia despotyczna. Była to najbardziej charakterystyczna forma rządów dla społeczeństw prowadzących politykę podbojów. Mieszkańcy terenów, które zostały podbite stawali się niewolnikami, co powodowało stworzenie dwóch klas społecznych, jakimi byli właściciele niewolników oraz samych niewolników⁹⁹.

Kolejnym typem państwa, który utworzył się w historii świata jest feudalny system społeczno-polityczny, najczęściej spotykany w średniowiecznej Europie, od X do XIII wieku we Francji, a także w Królestwie Jerozolimskim i Nadrenii¹⁰⁰. Typ ten ukształtowany został stopniowo przez zmianę systemu niewolniczego, a także osiedlanie się plemion wędrownych. Fundamentem jego były duże własności ziemskie należące do najbardziej zamożnych warstw społeczeństwa. Bazował on na hierarchicznej zależności jednostek. Uformowały się wówczas cztery warstwy społeczne: szlachta, duchowieństwo, mieszczaństwo oraz najniższa warstwa, czyli chłopci¹⁰¹.

Państwo kapitalistyczne stanowi trzeci wyszczególniony typ państwa. Początkowo oparte na doktrynie liberalizmu gospodarczego, której twórcą był Adam Smith (1723-1790) osiemnastowieczny ekonomista, kształtowało się w licznych formach i odmianach¹⁰². Ostateczna forma tego typ państwa

⁹⁷ E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 2006, s. 94

⁹⁸ Ibidem, s. 52

⁹⁹ B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Typ i forma państwa*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2007, s.53

¹⁰⁰ Ibidem, s.58

¹⁰¹ K. Bradliński, *Kształtowanie się stanów społecznych w dawnej Polsce*, Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego, 2021 nr 13

¹⁰² Wspólne dla wszystkich koncepcji liberalnych korzenie sięgają przede wszystkim tradycji oświeceniowej, a na gruncie ekonomii wiążą się zwłaszcza z fizjokratyzmem i przede wszystkim

uksztaltowała się w XIX wieku, i związana była z rozprzestrzenianiem się przemysłu fabrycznego. W jego rozwoju wyróżnić można dwa podstawowe okresy. Pierwszy- państwa liberalnego, powiązanego z kapitalizmem wolnokonkurencyjnym, a ograniczającym się jedynie do posunięć zmierzających do odsunięcia zagrożenia władzy dzierżonej przez kapitalistów. Jak również do współczesnego państwa kapitalistycznego, doskonalącego własną działalność, zarówno w sferze gospodarczej, poprzez formę interwencjonizmu państwowego, jak i w sferze socjalnej obejmującej m.in oświatę, ochronę zdrowia i ubezpieczenia społeczne.

Ostatnim, jaki został scharakteryzowany współcześnie typ państwa, jest państwo socjalistyczne, które uwidoczniło się pod koniec XVIII wieku wraz z rodzącymi się koncepcjami socjalizmu. Za jego autorów uważani są m.in. Charles Fourier czy Robert Owen. Głosili oni przekonania, o nadrzędnym celu historii, którym jest „stworzenie społeczeństwa harmonii, pokoju, równości i sprawiedliwości”¹⁰³. W późniejszych latach te przekonania określane były przez Karola Marksa oraz Fryderyka Engelsa, jako socjalizm utopijny. Typ państwa stricte, jako państwo socjalistyczne oparty został dopiero na doktrynie społecznej, gospodarczej i politycznej powstałej w pierwszej połowie XIX wieku. Był on wynikiem reakcji obywateli na niesprawiedliwość stosunków społecznych panujących w warunkach kapitalizmu. Jako zmiany zapowiadane były wówczas walki z nietolerowanym przez państwo socjalistyczne kapitalizmem oraz własnością prywatną.

Kryterium dotyczące wewnętrznego ustroju politycznego uznawane jest za najważniejsze kryterium klasyfikacji państw współczesnych. Jego szczegółowym

z ekonomią klasyczną. Oczywiście elementy idei liberalnych można dostrzec już w czasach wcześniejszych – czy to w starożytnej Grecji, czy w ramach średniowiecznych koncepcji charakterystycznych zwłaszcza dla tzw. szkoły z Salamanki, zob. W. Kwaśnicki, *Historia myśli liberalnej*, Warszawa 2000,

¹⁰³ Fourierowska wizja nowego ustroju opierała się na idei oddolnej organizacji społeczeństwa, czyli na wolnych stowarzyszeniach konsumpcyjno-produkcyjnych, tzw. falangach. Członkowie falang, opierając się na zasadach dobrowolności i sprawiedliwości, współdecydowali o wielkości produkcji i jej strukturze, o ilości i jakości wydatkowanej pracy, a także o podziale pracy. Dzięki współdziałaniu i współposiadaniu między członkami w falandze panowała równość majątkowa i dochodowa, a to z kolei usuwało źródło niesprawiedliwości i „zredukowanej” wolności zob. M.Orsetti, *Karol Fourier. Apostoł pracy radosnej*, Warszawa 1927,s. 15-32, Owen natomiast, odrzucając kapitalistyczny porządek, w tym kapitalistyczny system produkcji oraz liberalną koncepcję wolności, zaproponował alternatywną wizję bezkonfliktowego społeczeństwa i zmodernizowanego państwa. „Fałszywe wyobrażenia o naturze człowieka są przyczyną moralnego zła i sprzecznego z naturą porządku społecznego” zoc. R. Owen, *Wybór pism*, t. 1-2, Warszawa 1948, s. 298

rozwinięciem jest pojęcie typu i formy państwa. W naukach o polityce pojęcie formy państwa jest mocno związane z kategorią władzy państwowej. Istnieje wiele opracowań traktujących o formach państwa, jednak jednym z pierwszych europejskich uczonych, który ujął w swoich naukach o państwie kategorię formy państwa, jako narzędzie badawcze do jego analizy, był Georg Jellinek¹⁰⁴.

Współczesne poglądy dotyczące formy państwa w dużej mierze korzystają z twierdzenia Georga Jellinka, jednocześnie jest ona łączona z ustrojem, strukturą państwa a silny nacisk kładziony jest na sposób sprawowania władzy państwowej, jako elementu formy państwa. Adam Łopatka wskazał, że forma państwa to całokształt metod sprawowania władzy przez grupy społeczne ją dzierżące¹⁰⁵. Odmienny do Łopatki pogląd prezentuje Jerzy Kowalski, wyrażając zdanie, mówiące, że forma państwa jest sposobem urzeczywistniania państwowego kierownictwa społeczeństwem¹⁰⁶. Wiesław Lang prezentował bardzo pokrewne poglądy, mówiąc, że przez formę państwa najogólniej widzieć powinniśmy sposób sprawowania władzy politycznej „(...) innymi słowy forma państwa daje odpowiedź na pytanie: w jaki sposób sprawowana jest władza polityczna¹⁰⁷”.

Wnioski, jakie nasuwają się z analizy badań dotyczących zjawiska, forma państwa tworzy zasady organizujące strukturę władzy państwowej i sposób jej sprawowania. Mogą być one porównywane pod względem formy rządu, ustroju terytorialno-prawnego i stylu rządzenia inaczej zwanego reżimem politycznym. Na te trzy elementy zwracało uwagę wielu autorów zajmujących się kwestiami formy państwa¹⁰⁸, a także obecnie analizujących te kwestie¹⁰⁹.

Ze względu na formę rządów, klasyfikacja form państwa rozróżnia: monarchię, republikę, federację¹¹⁰, ale i państwo unitarne. Przy czym dwie pierwsze formy są określone na podstawie formy rządu, czyli reprezentanta

¹⁰⁴ G.Jellinek, *Ogólna nauka o państwie*, Warszawa 1924 s. 522

¹⁰⁵ A.Łopatka, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1975 s. 76

¹⁰⁶ J.Kowalski, P.Winczorek, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1986, s.123

¹⁰⁷ W.Lang, J.Wróblewski, S.Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1980, s. 91

¹⁰⁸ T.Langer, *Typ i formy państwa socjalistycznego*, Poznań 1977 ,s.50-65

¹⁰⁹ E.Zieliński, op. cit., s. 112-125

¹¹⁰ Federacja to typ państwa złożonego, definiowana jest jako związek państw, które częściowo zrzekają się swojej suwerenności na rzecz federacji. W jej przypadku poziom suwerenności każdego z państw składowych jest mniejszy. Najbardziej charakterystycznym wyznacznikiem federacji jest podział uprawnień władczych. W państwie takim władza jest rozdzielona między parlament i rząd federalny oraz parlamenty i rządy państw członkowskich. Podział taki zakłada, że tylko pewne obszary polityki zastrzeżone są dla władz federalnych. Większość spraw związanych z polityką wewnętrzną pozostaje w gestii państw członkowskich, zob. A.Antoszewski, *Federacja* [w:] *Leksykon politologii*, red. A.Antoszewski, R.Herbut, Warszawa 2004, s104

najwyższej władzy w państwie, natomiast dwie kolejne na podstawie charakteru ustroju państwowego, czyli wewnętrznego podziału państwa, a szczególnie na relacjach, jakie zachodzą pomiędzy centralnymi a lokalnymi organami państwowymi¹¹¹. Przykładem państwa złożonego, federacji może być USA, Kanada, Meksyk, a bliżej naszego państwa: Austria czy Niemcy¹¹²

Najprostszą klasyfikacją form państwa jest ich podział ze względu na rodzaje stylów rządzenia, rozumiane, jako całokształt metod i środków sprawowania władzy. Wyróżniamy w tym przypadku dwie formy: demokratyczną i autokratyczną. Scharakteryzowano cztery systemy wchodzące w zakres formy demokratycznej: parlamentarno-gabinetowe, parlamentarno-komitetowe, prezydenckie i półprezydenckie. Forma autokratyczna to różnego rodzaju, występujące w historii lub współcześnie, reżimy dyktatorskie¹¹³.

Biorąc pod uwagę państwo, jako pojęcie politologiczne, należy zwrócić również uwagę na zagadnienie związane z funkcją państwa. Rozpoznanie funkcji organizacji państwowej rozumieć w tym przypadku należy, jako ukierunkowanie działalności na systemy społeczne w nim panujące. W tej sytuacji mamy do czynienia z trzema głównymi funkcjami: adaptacyjną, regulacyjną i innowacyjną. Funkcja adaptacyjna obejmuje swoim zakresem temat zharmonizowania struktury oraz zasad funkcjonowania organizacji państwowej, w stosunku do potrzeb i interesów zróżnicowanych podmiotów społecznych oraz zmieniającego się otoczenia¹¹⁴. Druga funkcja obejmuje zakres budowania wzorów zachowań podmiotów społecznych przynoszących optymalizację wewnętrznej struktury i zasad funkcjonowania organizacji państwowej. Głównym celem jest w tym przypadku zachowanie nierozzerwalności oraz pożądanej autonomii konkretnej organizacji w stosunku do innych podmiotów życia międzynarodowego. Ideą funkcji regulacyjnej jest kreowanie, a także zabezpieczenie ładu w organizacji państwowej¹¹⁵. Trzecia ze wspomnianych funkcji, jaką jest funkcja innowacyjna państwa, polega na przygotowaniu kolejnych elementów do powiązań pomiędzy wskazaną organizacją państwową a innymi systemami

¹¹¹ L.Dubel, *O pojęciu i istocie państwa [w:] Elementy nauki o państwie i polityce*, pod red. L.Dubka, J. Kostrubca, G.Ławnikowicza, Z.Markwarta, Warszawa 2011, s.69

¹¹² W. Lamentowicz, *Państwo współczesne*, s.97

¹¹³ Ibidem, s. 98

¹¹⁴ A.Korybski, *Funkcje państwa*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2007, s.106

¹¹⁵ Ibidem, s.107

społecznymi. W rezultacie ma to przeobrazić zarówno struktury jak i zasady funkcjonowania tych systemów¹¹⁶.

W stosunku do państwa polskiego funkcja adaptacyjna przejawia się, jako funkcja modelowania struktury aparatu administracyjnego adekwatnie do zadań gospodarczych i społecznych stojących przed rządem. Funkcja regulacyjna¹¹⁷ zapewnia tworzenie i stabilność ładu społecznego poprzez zapewnienie minimum współdziałania społecznego, rozstrzyganie konfliktów i sporów, oraz gwarantowanie pożądanej neutralności w relacjach pomiędzy określonymi podmiotami społecznymi¹¹⁸. W ramach funkcji innowacyjnej możemy wyodrębnić funkcje, które realizowane są w ramach konieczności zadań, a skierowane na zmianę innych układów społecznych np. prywatyzacja i reprivatyzacja mienia państwowego w celu przeobrażenia struktury własnościowej.

Państwo pełni również innego rodzaju funkcje, które powiązane są z horyzontem przestrzennym działania państwa i zgodnie z tym nazywane funkcją wewnętrzną i zewnętrzną. Istotą funkcji wewnętrznej jest głównie wprowadzenie i utrzymanie porządku publicznego czy bezpieczeństwa wewnętrznego. Funkcja zewnętrzna adekwatnie obejmuje kwestie związane z zagwarantowaniem stanu bezpieczeństwa zewnętrznego¹¹⁹. W praktyce zastosowanie tej funkcji to nie tylko działalność służb dyplomatycznych, ale również stymulowanie linii wymiany gospodarczej z innymi państwami czy tworzenie uregulowań prawnych w zakresie współpracy gospodarczej, politycznej i militarnej.

Przy rozważaniach o funkcji państwa nie można pominąć kwestii systemu władzy publicznej, pełniącego funkcję normotwórczą. Decyduje on o przewidywalności zachowań w makroskali społecznej, co w konsekwencji przekłada się na kształt ładu społecznego w danej wspólnotie państwowej. Odpowiada również za poczucie bezpieczeństwa, a także za funkcję dystrybucji

¹¹⁶ A.Korybski wskazuje tu jako przykład „Przeobrażenia struktury własnościowej”, jakie dokonały się w Polsce po 1989 roku.

¹¹⁷ Red. S.Wronkowska, M. Zmierczak, *Kompendium wiedzy...*, s. 74

¹¹⁸ Wśród działań szczegółowych A.Korybski wymienia: porządek publiczny, czy bezpieczeństwo wewnętrzne. Administracja publiczna ze swoimi organami oraz wymiar sprawiedliwości są odpowiedzialne za urzeczywistnienie tej funkcji. Inny badacz, E. Zieliński, wymienia główne funkcje w ramach działań wewnętrznych: zapewnienie porządku i bezpieczeństwa publicznego, ochronę mienia i zdrowia obywateli oraz zabezpieczenie określonego systemu własności zob. E.Zieliński, , *op.cit.*, s.140-141

¹¹⁹ A.Heywood, *Teoria polityki wprowadzenie*, Warszawa 2009, s.81

pożądanych dóbr i wartości, występujących w ograniczonych ilościach w stosunku do ujawnionych potrzeb społecznych¹²⁰. Niejednokrotnie spotkamy w literaturze funkcję organizatorską władzy państwowej, przejawiającą się w aranżowaniu życia zbiorowego w ramach organizacji państwowej. Obejmuje ona zwłaszcza organizowanie działań zarówno jednostkowych jak i grupowych w społecznych procesach wytwarzania, obrót i podział dóbr konsumpcyjnych. Przyjmowane przez władzę państwową w danym czasie zadania organizatorskie oraz środki ich realizacji noszą nazwy polityki gospodarczej, polityki socjalnej i polityki kulturowej. Ostatnia ze wskazywanych funkcji dotyczy zachowania ładu publicznego, dlatego też nazywana jest funkcją ochronną, gwarantującą bezpieczeństwo publiczne oraz sankcjonowanie naruszeń obowiązującego prawa¹²¹. Państwo jest organizacją panowania części nad całością, nielicznych grup uprzywilejowanych nad całym społeczeństwem¹²². Bezspornym jest fakt, że współczesne państwo obejmuje zasięgiem swej suwerennej, przymusowej i hierarchicznej władzy wszystkich zamieszkujących jego teren ludzi. W tym wyraża się absolutność, całościowość i powszechność kontroli państwa¹²³. Jest to organizacja całego społeczeństwa, nawet, jeśli zakres ingerencji władczej w życie obywateli jest niewielki, co postulują liberałowie¹²⁴, a wolność jednostki od państwa jest chroniona przez prawo¹²⁵. Jest oczywiste, że państwo, jako zorganizowana władza publiczna musi być wyrazem panowania nad ludźmi, całych grup nad innymi. Jest organizacją panowania nawet wtedy, gdy nie jest autokracją czy dyktaturą, a demokratycznym państwem prawa, dbającym o wspólne interesy swych obywateli.

W ramach omawianych w dalszej części pracy zagadnień poprzez państwo rozumieć będziemy organizację, sformalizowaną, wyposażoną w instytucję władzy publicznej, obejmującą całą ludność zamieszkującą na danym terytorium, która poprzez aparat państwowy realizuje swoje funkcje, ze szczególnym uwzględnieniem jego funkcji w rozwój ekonomiczno- społeczny.

¹²⁰ A.Korybski, *Funkcje państwa...*, s.109

¹²¹ Ibidem, s.110

¹²² W.Lamentowicz, *Państwo...*, s. 23

¹²³ A.Heywood, *Teoria polityki ...*, Warszawa 2009, s.90

¹²⁴ Por. J.Itrich-Drabarek, Problem sfery publicznej, w: *Rozumienie polityki*, Czasopismo : Studia politologiczne 2009

¹²⁵ Red. S.Wronkowska, M, Zmierczak, *Kompendium ...* s. 133.

1.2. Państwo „nocny stróż” i jego rola w rozwoju ekonomiczno-społecznym

Relacje między gospodarką a polityką można analizować na różnych płaszczyznach, najważniejsze jednak jest ich wzajemne oddziaływanie. Zgłębiany od lat temat wyższości jednego systemu wartości, sposobów rządzenia, ideologicznych fundamentów państwa oraz warunków wolności obywateli, w tym także sposobów radzenia sobie z wolnością własną i innych członków społeczeństwa, nad innymi, wciąż jest przedmiotem różnych analiz¹²⁶.

Pojęcie wolności w tradycji demokratycznej określają dwa porządki, liberalny oraz republikański, które reprezentują różne światopoglądy i polityki rządzenia państwem. Wybierając kierunek myśli politycznej związanej z jednym bądź drugim światopoglądem będziemy mieć inne wzory wolności i sposoby korzystania z niej¹²⁷. Zawierają one sposoby myślenia oraz działania członków danego społeczeństwa, a kształtowane są w oparciu o określone systemy wartości oraz normy zachowań, właściwe dla określonej zbiorowości kulturowej. Charakterystykę wolności w tradycji liberalnej znaleźć możemy między innymi w koncepcjach wolności opartych na porządku prawnym i obyczajowym, specyficznym dla określonej kultury, w tym przypadku głównie kultury politycznej¹²⁸.

Pojęcie liberalizmu, od łacińskiego „liber”, czyli wolny, dotyczy zarówno wolności i praw obywatelskich, wolności poglądów, wolności słowa jak i wolności gospodarczej, rozumianej, jako wolny rynek, swoboda działalności gospodarczej, prawo do własności prywatnej. Ferdynand Zweig, w „Zmierzch czy odrodzenie liberalizmu¹²⁹” ujął „...Liberalizm jest systemem wolności. Uważa wolność za najważniejszą wartość gatunku ludzkiego. Uważa wolność za najlepszą, najskuteczniejszą i najtańszą zasadę rządzenia i gospodarowania.” Podstawą wolności według liberałów¹³⁰ jest założenie, iż każda jednostka kieruje się w swoim życiu, zarówno prywatnym jak i publicznym, w pierwszej mierze własnymi interesami, wyznaczonymi przez siebie celami oraz własną wizją dobra,

¹²⁶W.Lamentowicz, *Państwo...*, s. 73

¹²⁷ M.Grzybowski, *Państwo prawa*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2007, s.113

¹²⁸ Red.J.Marszałek-Kawa, D.Plecka, *Leksykon wiedzy politologicznej*, Toruń 2018, s.228

¹²⁹ F.Zweig, *Zmierzch czy odrodzenie liberalizmu*, Kraków 1938, s.553

¹³⁰ *Atlantic*, lipiec 1953, s.27, cytowane w słowie wstępnym przez Bettina Bien Graves do Mises 1989, *Liberalizm*

która ukształtowana została w oparciu o dostępne mu wartości, osobiste wybory i zdobyte doświadczenie. We wspomnianym „wzorze” wolności dominuje prawo wyboru indywidualnego¹³¹. Jedynym warunkiem jest to, iż jednostka przestrzega zasad obowiązującego w jego kraju prawa. Jednakże zdolność do samodzielnego określania celów życiowych i wartości daje jej gwarancję wolnego wyboru i wolności od nakazowej ingerencji otoczenia społecznego oraz politycznego, religii czy państwa¹³². „Wzór” taki zakłada również świadomość osobistego statusu prawnego, predyspozycji moralnych i psychicznych, które tworzą tożsamość, z zachowaniem neutralności poglądów w zakresie sfery prywatnej i dominacją racjonalności w sferze publicznej. Zakłada się tutaj¹³³ większą swobodę, ale co za tym idzie i odpowiedzialność, która na nim spoczywa, wyborów i realizację celów przez świadomego swoich możliwości oraz dostępnych środków obywatela. Inną zasadą¹³⁴, jaka w tym przypadku obowiązuje, jest większa tolerancja w stosunku do odmienności i wolności wyboru członków społeczeństwa oraz poszanowanie swobody ich wyboru i samostanowienia. Dla liberała bowiem wolność jest konieczna, aby móc odkrywać, co w życiu stanowi wartość dla człowieka wolnego, który może mylić się w swych osądach, lub je zmieniać pod wpływem okoliczności oraz doświadczenia życiowego¹³⁵.

Jak czytamy u Willa Kymlicka we „Współczesnej filozofii politycznej”¹³⁶: „(...)Liberałowie nie głoszą, że powinniśmy posiadać wolność ze względu na nią samą, bo wolność jest najcenniejszą rzeczą na świecie. To raczej nasze plany i zadania są najważniejszymi rzeczami w naszym życiu, i to dlatego, że one są takie ważne, powinniśmy posiadać swobodę rewidowania i odrzucania ich, jeżeli dojdziemy do wniosku, że nie są odpowiednie czy warte zachodu. Własne plany są najważniejszymi rzeczami w naszym życiu, ale ponieważ nasze życie powinno

¹³¹ J.S.Schapiro, *Liberalism and the Challenge*, New York, 1949, s.1

¹³² D.Karnowska, *W kierunku liberalizmu? Recepcja idei liberalnych w Polsce w warunkach transformacji ustrojowej*, Toruń 2005, s. 14

¹³³ Por.: T. Hobbes, *Philosophical Rudiments Concerning Government, Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*; J.Lock, *Dwa traktaty o rządzie, Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego, List o tolerancji*; J.Mill *On liberty*; L von Mises *Liberalismus, Le gouvernement omnipotent*; Friedrich von Hayek, *Konstytucja wolności*; A. Heywood, *Political Ideologies: An Introduction*, A. Smith *The Wealth of Nations, Theory of Moral Sentiments, Bogactwo Narodów*; J.Bentham *Fragmrnt of Government*

¹³⁴ D.Karnowska A.Modrzejewski red., *Paradoksy liberalizmu*, Toruń 2009

¹³⁵ M. Durzewska, *Obywatel w aspekcie fenomenologicznym*, Racibórz 2016, s.30

¹³⁶ W.Kymlicka, *Współczesna filozofia polityczna*, Racibórz 2016, s.30

być kierowane od środka, zgodnie z naszymi przekonaniem na temat wartości, powinniśmy posiadać wolność kształtowania, rewidowania i realizowania zakładanych planów życiowych. Wolność wyboru nie jest, zatem realizowana dla niej samej, lecz jako wstępny warunek urzeczywistnienia tych projektów i zadań, które są traktowane, jako wartość sama w sobie¹³⁷”.

Inaczej „wzór” wolności wygląda w republikanizmie. W tym wypadku oznacza on bowiem, postawę aktywnego obywatela, związanego silnymi więzami oraz wspólnotą czynów i tradycji ze swoim najbliższym otoczeniem społecznym: rodziną, sąsiadami, znajomymi. Członek wspólnoty, podejmuje aktywność publiczną mając na uwadze dobro wspólne, przez co wyraża swoje zaangażowanie na rzecz dobra wspólnoty. W oparciu o dobro zbiorowości członek wspólnoty wyznacza własne cele, podporządkowując indywidualne potrzeby ogółowi dla zachowania wartości wyznawanych przez wspólnotę oraz dla wzajemnego zrozumienia wewnątrz wspólnoty¹³⁸. W ujęciu republikańskim warunkiem wolności jednostki jest wolność wspólnoty, jednakże rozumiana nie, jako wolność od państwa, ale jako wolność w państwie, którą zbudowano w oparciu o autorytet prawa i instytucji politycznych, religijnych oraz obyczajowych. Bycie obywatelem jest tutaj rozumiane, jako bezpośrednie powiązanie z troską o to, co publiczne, a ład polityczny oparty jest na rozpoznawalnych zasadach sprawiedliwości i słuszności¹³⁹.

Można więc powiedzieć, że myśl liberalna wykracza poza ścisłe ramy kultury tworząc jednocześnie własne wartości oraz normy uniwersalne¹⁴⁰, które oparte są na prawie stanowionym w celu zachowania porządku publicznego, a patrząc szerzej również funkcjonowania państwa w jego wszystkich sferach. Podczas gdy wzór wolności w oparciu o zasady republikanów broni ukształtowanych przez lata wzorów kultury danej wspólnoty, która wyznacza zasady, wartości i ramy zachowań, którymi mają kierować się jej członkowie¹⁴¹.

W dobie globalizacji, wielokulturowości oraz złożoności współczesnych społeczeństw, wzór liberalny wydaje się bardziej adekwatny dla zasad

¹³⁷ W.Kymlicka, *Liberalizm a komunitarianizm*, [w:] *Komunitarianie*. red. P. Śpiewak, Warszawa 2004, s.156

¹³⁸ M. Durzewska, *op.cit.*, s.32

¹³⁹ P. Pettit, *Wolność republikańska*, przeł. A. Krzynówek, w: *Współczesna filozofia polityki...*, red. D. Pietrzyk-Reeves, B.Szlachta. Kraków 2006, s. 168-176.

¹⁴⁰ Red. S.Wronkowska, M. Zmierczak, *Kompendium...*, s. 190

¹⁴¹ D.Plecka, *Kultura polityczna Polaków na przełomie XX i XXI wieku*, [w:] D.Plecka i in. , *System polityczny Rzeczypospolitej Polskiej wybrane aspekty*, Toruń, 2020, s.27

funkcjonowania współczesnych społeczeństw, ze względu na swoją elastyczność, ale tym samym trudniejszy do spełnienia, ponieważ wymaga od członków społeczeństwa, zaangażowania oraz wiedzy. Liberalizm wymaga również wysiłku intelektualnego tak, aby członkowie społeczeństwa dokonywali samodzielnego wyboru, podczas gdy wzór wspólnotowy, wzór republikański, ułatwia obywatelom ten wybór wskazując określone alternatywy przy braku możliwości wyboru spośród innych zbiorów wartości, w tym również rozumienia wolności¹⁴². Wbrew temu, iż to właśnie we współczesnych państwach demokratycznych najbardziej docenia się wagę i znaczenie wolności, zarówno w przypadku organizacji państwa, jak i życia społecznego obywateli, to proces kształtowania się liberalnej myśli wolnościowej opartej na prawach jednostki musiał przejść długi proces¹⁴³.

Określenie liberalizmu, jako doktryny politycznej pojawiło się w XIX wieku, jednak idee liberalne są znacznie starsze i sięgają czasów starożytnych¹⁴⁴ i to zarówno w myśli zachodniej jak i wschodniej. Nowożytny liberalizm może być uważany za spadkobiercę proroków hebrajskich, a także nauczycieli i filozofów przed sokratejskich, którzy podkreślali jak ważny jest indywidualizm człowieka, wyzwolenie osoby spod dominacji grupy i wyzwolenie z więzów narzucanych mu przez różne autorytety, między innymi przez władzę. Wskazać możemy tutaj w głównej mierze na takie postaci jak Heraklit z Efezu (ok. 544-484 p.n.e.), Zenon z Elei (ok. 490-430 p.n.e.), a zwłaszcza sofistów (V-IV w. p.n.e.) i stoików (IV w. p.n.e.-III w. n.e.). Jeden z nich, sofista, Alkidamas z Elei w „Mowie za Meseńczykami” najprawdopodobniej po raz pierwszy w historii myśli wyraził pogląd o istnieniu naturalnych praw przynależnych człowiekowi. Wypowiadając zdanie „wolnych wypuścił wszystkich bóg, nikogo niewolnikiem natura nie uczyniła”¹⁴⁵, opowiedział się jednoznacznie za naturalnym prawem człowieka do wolności. Pierwsze wzmianki o liberalizmie zauważyć możemy również w „Rozmyślaniach” Marka Aureliusza, który mówi, że „pojęcie istoty

¹⁴² D.Karnowska, *W kierunku liberalizmu? Recepcja idei liberalnych w Polsce w warunkach transformacji ustrojowej*, Toruń 2005, s. 25

¹⁴³ „bez wątpienia pojęcie to nie powstało *deus ex machina*, lecz tworzyło się stopniowo, a poszczególne pragnienia i działania zmierzające do osiągnięcia tak czy inaczej rozumianej wolności, wspierane rozważaniami intelektualnymi oraz towarzyszącą im ideologią, współtworzyły długi proces.”, M.Golka, *Wolność*, [w:] *Fundamenty dobrego społeczeństwa*. red. M.Boguni-Borowska, Kraków 2015, s.276

¹⁴⁴ Tamże, s.273-291

¹⁴⁵ J.Legowicz, *Historia filozofii Starożytnej Grecji*, Warszawa 1986, s. 133

państwa demokratycznego z jednakim dla wszystkich uprawnieniem, rządzącego się według zasad równości i sprawiedliwości, i istotę monarchii, która ponad wszystko szanuje wolność poddanych”¹⁴⁶.

Jednak dla historyków początki, jako takiego liberalizmu politycznego związane są z epoką oświecenia, kiedy to zakwestionowano kształt tradycyjnych instytucji społecznych, czego wynikiem stały się ruchy rewolucyjne, prowadzące do przemian ustrojowych w Europie, Ameryce Łacińskiej i Północnej. Postulowane przez liberałów reformy obejmowały m.in. zniesienie ustroju feudalnego, ograniczenie przywilejów stanowych, zastąpienie pańszczyzny wolnością gospodarczą, wprowadzenie równości obywateli wobec prawa¹⁴⁷, ograniczenie roli Kościoła, zniesienie monarchii i absolutyzmu, wprowadzenie demokracji opartej na konstytucyjnej Monteskiuszowej zasadzie trójpodziału władzy czy też respektowanie praw człowieka, wolności obywatelskich i zasad tolerancji.

Źródła historyczne prezentują Wielką Brytanię i angielską wojnę domową, jako główne założenia wczesnej ideologii. W tej wojnie zwycięstwo nad siłami rojalistycznymi odniosły siły parlamentu, w efekcie czego, stracony został król Anglii i Szkocji Karol I. Po zakończeniu rewolucji, zwanej Rewolucją Wspaniałą, w roku 1688 roku,¹⁴⁸ utworzono ograniczoną monarchię konstytucyjną. Natomiast w roku 1776 mieszkańcy kolonii amerykańskich ogłosili swoją niepodległość w stosunku do monarchii angielskiej. To, co stanowiło główną przyczynę ich niezadowolenia, stanowił brak reprezentacji w rządzącym parlamencie. Swoistą kontestację budziła jednak kwestia podatków, ludność zamieszkująca kolonie uważała bowiem, że naruszone zostały prawa naturalne, jakim jest opodatkowanie bez ich reprezentacji. Rewolucja, jaka miała miejsce w Ameryce miała w zamyśle charakter cywilny i polityczny, z czasem jednak przerodziła się w najważniejszą dla obywateli wojnę, o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Deklaracja Niepodległości Stanów Zjednoczonych, podpisana po jej zakończeniu w 1776 roku, jako filar miała liberalną koncepcję „niezbywalnych praw” pozwalających na opór przeciwko tyranii monarchii brytyjskiej.

¹⁴⁶ Marek Aureliusz, *Rozmyślania*, przeł. M.Reiter, Warszawa 1984, s.30-34

¹⁴⁷ Por. J.M. Buchanan, G. Tullock, *The Calculus of Consent. Logical Foundations of Constitutional Democracy*, The University of Michigan Press, 1997

¹⁴⁸ Rewolucja kojarzy się zwykle z przelewem krwi, okrucieństwami, itp. Rewolucja Wspaniała jest pod tym względem inna. Dokonała się ona bez przelewu krwi, bez wojny domowej

Zaprzeczały w niej legalności władzy brytyjskiej, uwzględniając swoje prawo do suwerenności i samostanowienia¹⁴⁹. Deklaracja niepodległości głosiła: „uważamy następujące prawdy za oczywiste, że wszyscy ludzie stworzeni są równi, że Stwórca obdarzył ich pewnymi nienaruszalnymi prawami, że w skład tych praw wchodzi prawo do życia, wolności i dążenia do szczęścia.”

Znaczącą rolę dla liberalizmu odegrała w 1789 roku Wielka Rewolucja Francuska. Obaliła ona, pod hasłami *Liberte, Egalite, Fraternite* (wolność, równość, braterstwo), dziedziczną arystokrację. Ciekawym jest fakt, że ówczesni liberałowie, opowiadający się nie tylko za wolnością jednostki, ale także za wolnością gospodarczą¹⁵⁰, w Stanach Generalnych dołączyli do zwolenników rewolucji, czyli stanęli po stronie lewicy, w kontrze do zasiadających po prawej stronie konserwatystów, oponentów rewolucji i wszelkich reform, a zwolenników zachowania monarchii. W perspektywie lewica odcięła się od idei wolności gospodarczej w wyniku rozwoju socjalizmu, marksizmu, a współcześnie głównie socjaldemokracji. Liberałowie popierający wolność gospodarczą w konsekwencji tego odeszli od dawnej lewicy. W czasach Rewolucji Francuskiej podział na lewicę i prawicę nie uwzględniał kwestii gospodarczych, a jedynie poparcie lub sprzeciw dla samej rewolucji¹⁵¹.

W pierwszym roku trwania Rewolucji zdobyto Bastylę i ogłoszono Deklarację Praw Człowieka i Obywatela (1789 r.)¹⁵². Treść tego dokumentu uważana jest do dnia dzisiejszego za fundament liberalizmu. Mowa jest w niej o tym, że ludzie rodzą się i pozostają wolni i równi w swoich prawach, a naturalne prawa człowieka do wolności, własności, bezpieczeństwa i stawiania oporu uciskowi, nie mogą być im odebrane. Ustanowione prawo może zakazywać jedynie tego, co jest szkodliwe dla całego społeczeństwa, a co nie jest prawem zakazane jest dozwolone. Deklaracja mówi również, że prawo jest wyrazem woli ogółu, a wszyscy obywatele mają jednakowe prawo do jego tworzenia bezpośrednio lub poprzez swoich reprezentantów¹⁵³. W przypadku egzekwowania prawa, oskarżenie, zatrzymanie lub aresztowanie może być dokonane jedynie

¹⁴⁹ M.Perkowski, *Podmiotowość prawa międzynarodowego współczesnego uniwersalizmu w złożonym modelu klasyfikacyjnym*, Białystok 2008, s.16

¹⁵⁰ A.Heywood, *Ideologie polityczne wprowadzenie*, Warszawa 2007, s. 54.

¹⁵¹ Ibidem, s.55

¹⁵² przyjęta przez Zgromadzenie Narodowe w okresie Rewolucji Francuskiej 26 sierpnia 1789r., ale potwierdzone przez konstytucję francuska dopiero w 1958 roku

¹⁵³ Red.M. Bankowicz, *Słownik polityki*, Warszawa 1996, s.135

w sytuacjach wskazanych prawnie z zastosowaniem jego odpowiednich procedur¹⁵⁴. Wobec każdego obywatela uznaje się zawsze domniemaną niewinność, jako oskarżonego do momentu orzeczenia winy, a jednym z podstawowych praw człowieka jest wolność rozpowszechniania idei i własnych opinii. Wszyscy ludzie są równi i wolni, każdy jednak podlega tym samym obowiązkom podatkowym.

Obwieszczona we wrześniu 1792 r. Pierwsza Republika Francuska, była bardzo liberalna, jednak ciąg konfliktów zbrojnych następujących w okresie późniejszym oraz spory toczące się wewnątrz republiki spowodowały konieczność jej radykalizacji. Podczas rządów radykalnych jakobinów, których zwierzchnikiem był Maksymilian Robespierre, nastąpiło tego apogeum¹⁵⁵. Po upadku przywódcy jakobinów w 1794 roku, pełną kontrolę nad państwem francuskim przejął Dyktoriat, natomiast w roku 1799 Konsulat, któremu przewodził Napoleon Bonaparte. To właśnie on w roku 1804 przekształcił Francję w Cesarstwo, gdzie pełnił rządy dyktatorskie. Jednak za czasów jego panowania wprowadzono dużo reform mających stricte liberalny charakter. Część historyków jako osobę, która jako pierwsza użyła słowa liberalizm w sensie politycznym, wskazuje właśnie Napoleona¹⁵⁶. Władza napoleona, mimo iż dyktatorska, opierała się na pełnomocnictwie, jakie płynęło z ludu¹⁵⁷. Wojny, jakie prowadził Napoleon skierowane były na likwidację tradycyjnych monarchii panujących w Europie wraz z ich feudalnymi systemami. Po jego zwycięskich podbojach w państwach znoszono reguły feudalne, rozwiązywano gildie czy getta żydowskie. Likwidowane były trybunały inkwizycyjne i sadownictwo kościelne a prawo własności liberalizowano¹⁵⁸.

Ideą dziewiętnastowiecznych liberałów było stworzenie świata, który byłby wolny od ingerencji rządu lub została by ona w sposób maksymalny ograniczona. Bronili wolności negatywnej jednostek¹⁵⁹, oznaczającej brak

¹⁵⁴ S.Wronkowska, M. Zmierczak, *Kompendium.....*, s.189.

¹⁵⁵ J.Baszkievicz, *Maksymilian Robespierre*, Wrocław 1989,s. 112.

¹⁵⁶ Napoleon w 1804 przekształcił Francję w Cesarstwo i sprawował rządy dyktatorskie. Za jego czasów wprowadzono jednak szereg reform mających liberalny charakter. Niektórzy historycy uznają, że Napoleon był pierwszą osobą, która użyła słowa *liberalizm* w sensie politycznym

¹⁵⁷ Napoleon pisał np. że „Niemcy, Francuzi, Włosi i Hiszpanie chcą równości i liberalnych idei” J.Colton,R. Palmer, *A history of the Modern World*, McGraw Hill, New York 1995 s. 428

¹⁵⁸ Colton and Palmer , s. 428-429

¹⁵⁹ „wolność mierzy się zazwyczaj zakresem, w jakim nikt nie ingeruje w naszą działalność. W tym sensie działalność polityczna jest po prostu sferą, w której człowiek może działać bez

przymusu ze strony władz, brak ich ingerencji w życie publiczne, a także nie stosowanie wobec obywateli obciążeń podatkowych¹⁶⁰. Ich zdaniem, że rządy były kłopotliwym obciążeniem, którego należy się pozbyć z życia obywateli¹⁶¹. Liberalowie tamtego okresu, byli zwolennikami wolnego rynku oraz szerokich praw obywatelskich.

Adam Smith w „Badaniach nad naturą i przyczynami bogactwa narodów” wydanej w roku 1776, scharakteryzował ekonomiczne podstawy liberalizmu¹⁶². W publikacji tej dokonał rewolucji w ekonomii tworząc pojęcie „niewidzialnej ręki rynku”¹⁶³. „Niewidzialnej ręki”, jako mechanizmu samoregulującego rynku, która miała być niezależna od zewnętrznych czynników. Założenia takiej ekonomii postulowane były przez leseferyzm, pogląd zawierający ograniczenie interwencji państwa do roli tzw. „nocnego stróża”, który ma za zadanie strzec fundamentalnych zasad wolności gospodarki i prywatnej własności.

Końcówka XIX wieku oraz wiek XX to trudny okres dla liberalizmu. I wojna światowa przyspieszyła upadek starych form ustrojowych państw, takich jak imperia czy monarchie. Jednocześnie jednak na horyzoncie pojawił się marksizm, czego efektem, w 1917 r. był wybuch Rewolucji Październikowej w Rosji i powstanie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). Z kolei w świecie zachodnim nastąpił wielki kryzys lat 30, określany, jako największy kryzys gospodarczy w historii kapitalizmu. Objął on swoim zasięgiem praktycznie wszystkie, oprócz ZSRR, kraje oraz prawie wszystkie gałęzie gospodarki. Skutkiem tego kryzysu, według oceny większości

przeszkód ze strony innych ludzi. Jeżeli inni uniemożliwiają mi robienie czegoś, na co miałbym ochotę, moja wolność jest w tym zakresie ograniczona; a jeśli sfera wolności kurczy się za sprawą innych ludzi poniżej pewnego minimum, można powiedzieć, że znajduję się pod przymusem albo, jak kto woli, że jestem zniewolony. [...] Przymus oznacza rozmyślne wtrącanie się innych ludzi w sferę mojego działania. O braku wolności czy też swobód politycznych mówić można jedynie wtedy, gdy realizację celu uniemożliwiają mi inni ludzie”. I. Berlin, *Cztery eseje o wolności*, przeł. H. Bartoszewicz, D. Grnberg, D. Lachowska, A. Tanalska-Dulęba, Warszawa 1994, s. 182-183

¹⁶⁰ „wolność jako brak ograniczeń jest często wiązana z atomistyczną wizją społeczeństwa składającego się z jednostek, których wzajemne interakcje są dość mechaniczne. Przychodzi tu na myśl obraz wolności utożsamionej ze sferą nieingerencji” Z. Rau, *Zapomniana wolność. W poszukiwaniu historycznych podstaw liberalizmu*, Warszawa 2008, s. 50-51.

¹⁶¹ A. Heywood, *Political Ideologies...*, s. 47

¹⁶² Pierwsze wydanie polskie rok 1954

¹⁶³ W ekonomii : metafora ilustrująca bezosobowy charakter procesów rynkowych, oznaczająca, że koordynacja działań ekonomicznych nie może być przypisana żadnej organizacji społeczno-politycznej, grupie osób ani jednostce. <http://encyklopedia.pwn.pl>

historyków, było dojście Adolfa Hitlera do władzy w Niemczech¹⁶⁴. Demokracja i liberalizm zostały stopniowo wyparte przez reżimy totalitarne i autorytarne, w tym głównie hitlerowski nazizm w Niemczech, stalinizm w ZSRR i faszyzm we Włoszech. Skutkiem tego był wybuch wyjątkowo krwawej i fatalnej w skutkach, zarówno pod względem ogromnej liczby ofiar, ale i gigantycznych strat materialnych i zniszczeń, II wojny światowej. Po jej zakończeniu upadł faszyzm i nazizm, wciąż jednak panował komunizm w ZSRR, a część krajów, w tym również Polska, dostało się pod wpływ Związku Radzieckiego. Nastąpił czas tzw. zimnej wojny pomiędzy liberalno-demokratycznym Pierwszym Światem i komunistycznym Drugim Światem¹⁶⁵.

We wspomnianym okresie końca XIX wieku i w wieku XX w opozycji do poglądów marksistowskich stanęli przede wszystkim przedstawiciele tzw. austriackiej szkoły ekonomii¹⁶⁶. Za jej założycieli uważa się dziś przede wszystkim Carla Mengera oraz Eugena von Böhm-Bawerka¹⁶⁷. Szkoła powstała na uniwersytecie w Wiedniu w latach 70. XIX w. Do jej głównych przedstawicieli zaliczali się także m.in.: Ludwig von Mises, Friedrich Hayek oraz Friedrich von

¹⁶⁴ W. Morawski, *Kronika kryzysów gospodarczych*, Warszawa 2003, s.109

¹⁶⁵ Kraje z pierwszego świata, drugiego świata i trzeciego świata są produktami modelu trzech światów, koncepcji, która pogrupowała wszystkie kraje świata w trzy grupy. Ta rozwarstwienie krajów początkowo opierała się na przynależności do ideologii politycznej, gdzie kraje Pierwszego Świata zostały zidentyfikowane jako kraje sprzymierzone ze Stanami Zjednoczonymi, podczas gdy kraje Drugiego Świata były krajami sprzymierzonymi ze Związkiem Radzieckim. Kraje Trzeciego Świata były krajami, które nie wspierały ani Związku Radzieckiego, ani Stanów Zjednoczonych. Koncepcja Pierwszego Świata została po raz pierwszy wystawiona w XX wieku, kiedy świat pogrążył się w zimnej wojnie i był zbiorowym określeniem dla krajów, które były pod kapitalistycznym parasolem. Termin ten został wprowadzony przez Organizację Narodów Zjednoczonych w latach 40. XX wieku i był używany w okresie zimnej wojny, gdzie był propagowany przez ówczesne supermocarstwa globalne; Stany Zjednoczone i Związek Radziecki, które podzieliły świat na bloki w swoich poszukiwaniach, aby stać się najpotężniejszym krajem na świecie. W tym okresie kraje Pierwszego Świata zostały zidentyfikowane jako kraje będące sojusznikami Stanów Zjednoczonych, które były stabilne ekonomicznie i podzielały wspólne przekonania społeczno-polityczne ze Stanami Zjednoczonymi. Kraje pierwszego świata charakteryzowały się względną stabilnością polityczną i ekonomiczną, a także kapitalistyczny system gospodarczy. Te pierwsze kraje świata były początkowo większością krajów Europy Zachodniej, a także Stanów Zjednoczonych i Kanady. W szczytowym okresie zimnej wojny stosunki między krajami pierwszego świata a krajami drugiego świata były mroźne, ponieważ Związek Radziecki i Stany Zjednoczone stanowiły trzon obu frakcji. Po upadku bloku wschodniego pod koniec XX wieku definicję drugiego świata uznano za przestarzałą. Koncepcja Drugiego Świata jest nadal choć bardzo rzadko stosowana do definiowania byłych krajów komunistycznych z gospodarkami rozwijającymi się i jest używany tylko z perspektywy ekonomicznej, a nie jako ideologia polityczna. Por P. Sasanka, S. Stępień *Zimna wojna. Krótka historia podzielonego świata*, Warszawa 2012, s.46

¹⁶⁶ Red.M.Bankowicz, *Słownik....* s. 61

¹⁶⁷ J. Huerta de Soto, *Szkoła austriacka*, Warszawa, s.59

Wieser¹⁶⁸. W ich poglądach ekonomicznych priorytetową rolę odgrywa rola prawno-instytucjonalnych ram funkcjonowania gospodarki¹⁶⁹ oraz przekonanie, że polityka gospodarcza rządu powinna być przede wszystkim skierowana na akceptowanie i ochronę mechanizmów wolnego rynku. To „rządy prawa”, a nie „rządy prawne” umożliwiają odróżnienie działań zgodnych z duchem wolnego rynku od tych, które są z nim sprzeczne¹⁷⁰. Jednocześnie w odpowiedzi na wielki kryzys pojawił się również socjalliberalizm, zainspirowany w dużej mierze myślą ekonomiczną Johna M. Keynesa. Stał on w kontrze do przedstawicieli liberalizmu klasycznego, który był zorganizowany intelektualnie przede wszystkim wokół szkoły austriackiej. Keynesizm opierał się głównie na przekonaniu o konieczności interwencjonizmu państwowego¹⁷¹. Zgodnie z tą teorią należy w czasie kryzysu pobudzać popyt poprzez działania odwrotne do tych, jakie wynikają z teorii klasycznej¹⁷². Należy obniżać stopy procentowe, powodując tym samym mniejsze koszty inwestycji, stosować ulgi inwestycyjne w systemie podatkowym, ratować upadające przedsiębiorstwa, a nawet bezpośrednio „wpompowywać” pieniądze w rynek za pomocą bezpośrednich inwestycji państwa, czyli stosować na możliwie najszerszą skalę różne działania interwencjonistyczne. Swoje najważniejsze założenia Keynes przedstawił w „Ogólnej teorii zatrudnienia, procentu i pieniądza”¹⁷³. Teorie Keynesa zyskały dużą popularność w powojennym świecie zachodnim, niestety jednak w praktyce nie działały w myśl przewidywań. Nadmierna interwencja państwa w gospodarkę wpływała na hamowanie wzrostu gospodarczego, pozorne nakręcanie popytu skutkowało wzrostem inflacji, co z kolei zaowocowało kryzysem ekonomicznym, recesją i wzrostem bezrobocia¹⁷⁴.

W opozycji do keynesizmu powstał neoliberalizm, nurt, który związany był z tzw. Chicagowską Szkołą Ekonomii. Do jej najważniejszych przedstawicieli

¹⁶⁸ na ziemiach polskich zasady szkoły austriackiej głosił W. Czerkawski, profesor ekonomii i statystyki na Uniwersytecie Jagiellońskim.

¹⁶⁹ G. Temkin, *Dyskusje o gospodarce socjalistycznej: Marks- Lange-Mises-Hayek*, Warszawa, 2008

¹⁷⁰ H. Kaczmarczyk, *Rządy prawa a nie ludzi: poglądy F.A. von Hayeka na temat instrumentalizacji prawa*, Kielce, 2011

¹⁷¹ Por. M. Kubiak, *Ordoliberalizm jako koncepcja i praktyka społecznej gospodarki rynkowej*, Studia Gdańskie 2012.

¹⁷² M. Blaug, *Teoria ekonomii, Ujęcie retrospektywne*, Warszawa 2000

¹⁷³ J.M. Keynes, *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, Warszawa 1956

¹⁷⁴ J.M. Keynes, *Koniec leseferyzmu*, Warszawa 1926, s.39

zalicza się m.in.: Milton Friedman, Frank Knight i George Stigler. Zwolennicy neoliberalizmu preferowali ograniczenie interwencjonizmu państwa w gospodarce do minimum oraz powrót do założeń wolnorynkowej gospodarki, co wskazywane było już w liberalizmie klasycznym. Jedną z najistotniejszych kwestii wyznaczanych przez neoliberalizm było zwalczanie szkodliwej dla gospodarki inflacji. To spowodowało opracowanie przez M. Friedmana nurtu zwanego monetaryzmem, w którym udawał, że popyt na pieniądz jest ściśle zależny od kilkunastu zmiennych ekonomicznych i może zostać na ich podstawie dość łatwo określony¹⁷⁵.

Poza teorią monetaryzmu neoliberalizm skupiał się również wokół mocnego ograniczenia ingerencji państwa w gospodarce. W tej kwestii najważniejszą rolę pełniły poglądy przedstawione przez George'a Stiglera, który udawał, że ingerencja rządu jest korzystna tylko dla wielkich firm, których interesów władza polityczna skutecznie broni¹⁷⁶. Według Stiglera funkcjonuje sprecyzowany rynek polityczny, na którym dokonuje się wymiana szczególnego rodzaju dóbr i usług, a jednostki dążące do objęcia władzy politycznej zachowują się zgodnie z wzorcem typowym dla przedsiębiorstw. Koncentrują się tworząc koalicje i grupy interesów, zabiegają o korzystne dla nich regulacje prawne. Stigler rozwijał teorię oligopolu, wykazując rolę układów w ich tworzeniu i funkcjonowaniu.

W latach 80 i 90 XX wieku neoliberalizm zyskał dużą popularność, jego zasady były wprowadzane m.in. w USA za prezydentury Ronalda Reagana, w Wielkiej Brytanii przez Margaret Thatcher oraz w Chile¹⁷⁷. W tym ostatnim przypadku spowodowało to duże kontrowersje związane z przeprowadzonym puczem wojskowym i dyktaturą Augusto Pinocheta.

Jako alternatywa dla wspomnianych, keynesizmu i neoliberalizmu, wyłonił się nowy nurt zwany neokeynesizmem, którego głównymi przedstawicielami byli John Hicks, Paul Samuelson, Robert James Shiller. Była to doktryna stanowiąca syntezę monetaryzmu i keynesizmu, będąca odpowiedzią na kryzysy naftowe, podczas których teoria Keynesa zawiodła.

¹⁷⁵ B. Miner, *Zwięzła encyklopedia konserwatyzmu*, Poznań, 1999, s. 64

¹⁷⁶ A. Heywood, *Politologia*, Warszawa 2006, s. 61-62

¹⁷⁷ A. Zawojcka, *Liberalizm, neoliberalizm, wolność ekonomiczna i polityczna a rozwój gospodarczy kraju*, Zeszyty Naukowe SGGW, 2006, nr 58,

Krytyczną wobec keynesizmu postawę przyjęli również przedstawiciele wspomnianej szkoły austriackiej, która podobnie jak szkoła chicagowska, poddała ocenie interwencjonizm państwowy i opowiadała się za wolnym rynkiem. W odróżnieniu jednak od monetaryzmu, przedstawiciele szkoły austriackiej, uważali, że państwo powinno nie tylko nie ingerować w gospodarkę, ale również w politykę monetarną. Według szkoły austriackiej to interwencja państwa w podaż pieniądza przyczyniła się do wybuchu wielkiego kryzysu światowej gospodarki w latach 30. XX wieku.

Również wśród współczesnych przedstawicieli szkoły austriackiej dominują takie poglądy, wskazując podobieństwo między kryzysem lat 30. XX wieku a kryzysem zapoczątkowanym w 2008 roku. Do wspomnianych poglądów ekonomicznych austriackiej szkoły nawiązuje ponadto nurt libertariański, który zaczął rozwijać się głównie od lat 70. i 80. XX wieku głównie za sprawą takich instytucji jak: Reason Foundation, Cato Institute, Institute of Humane Studies oraz pism „The Objectivist”, „The Freeman”, „Libertarian Studies”¹⁷⁸. Stanowią one zbiór powiązanych ze sobą filozofii politycznych, uznających wolność za najwyższą wartość. Jednym z czołowych myślicieli tej epoki był Robert Nozick, autor książki „Anarchia, państwo, utopia”¹⁷⁹. Wstępne założenia libertarianizmu przedstawiali wcześniej m.in. Murray Rothbard, zwłaszcza w publikacji „O nową wolność. Manifest libertariański”¹⁸⁰, czy Karl Hess.

Libertarianie bardzo cenią sobie Johna Locke i uważają go za osobę, która stworzyła podwaliny pod współczesny libertarianizm¹⁸¹. Wykorzystują oni myśl związaną z oddzieleniem rządu od praw naturalnych, których władza nie może naruszyć. Dlatego też opowiadają się za nieograniczoną swobodą dysponowania własną osobą, inaczej samoposiadaniem, i własnością, o ile tylko postępowanie takie nie jest ograniczeniem swobody dysponowania innego. Zgodnie z zasadą: wolność twojej pięści musi być ograniczona bliskością mojego nosa lub twoja wolność kończy się tam, gdzie zaczyna moja¹⁸².

¹⁷⁸ A. Heywood, *Ideologie...*, s. 78

¹⁷⁹ R. Nozick, *Anarchy, State and Utopia*, New York 1974

¹⁸⁰ M.N. Rothbardz, *O nową wolność. Manifest libertariański, tytuł oryginału: For a New Liberty. The Libertarian Manifesto.*, www.mises.org.

¹⁸¹ A. Heywood, *Ideologie...*, s. 103

¹⁸² K. Lech, Przedsiębiorczość społeczna jako wyzwanie dla przedsiębiorstw oraz organizacji naukowo-dydaktycznych w XXI wieku, [w:] *Ubóstwo i wykluczenie. Wymiar ekonomiczny, społeczny i polityczny*, red. A. Grzędzińska, K. Majdzińska, A. Sulowska, Warszawa 2010, s. 250

Podstawowe założenia libertarianizmu to: aksjomat nieagresji, prawo własności, niemal nieograniczona wolność gospodarcza, wolność waluty, ale również odejście od monopolu w polityce monetarnej czy zasada „nie ma przestępstwa bez ofiary”¹⁸³.

Mimo, iż wszystkich libertarian łączy niechęć do władzy, są oni jednak bardzo zróżnicowani w jej krytyce. Szczególnie ważny dla libertarian jest wolny rynek, który zapewnia wolność prywatną¹⁸⁴. Pomimo niewielkiej popularności „czystego” libertarianizmu, jego znaczenie wolności zwłaszcza w kulturze zachodu jest fundamentalne. Naczelną myślą łączącą wszystkie nurty anarchistyczne jest przekonanie, że wszystko, co dotyczy człowieka powinno zostać rozwiązane przez aktywność jednostek lub grup jednostek swobodnie się zrzeszających. To, co wyróżnia anarchistów to niechęć do funkcjonowania rządu centralnego w jakiegokolwiek formie. Wśród liberałów możemy znaleźć podobne poglądy. Liberał Thomas Paine w swoim dziele *The Rights of Man*, twierdził, że wielka część porządku, któremu podlega ludzkość „(...) nie jest dziełem Rządu, a ma ona początek w naturalnej kondycji człowieka i zasadach społeczeństwa. Była znana zanim powstał Rząd i istniałaby nadal gdyby go zabrakło”¹⁸⁵. Analiza rozwoju tych idei pozwala podzielić zwolenników na dwa główne nurty: minarchistów, dopuszczających istnienie państwa oraz pozostawienie w jego gestii funkcji takich jak siły zbrojne, policja i wymiar sprawiedliwości, czyli państwo ultraminimalne i anarcho-kapitalistów, którzy są za likwidacją rządu i systemu podatkowego oraz uważają, że wszelkie usługi mogą i powinny być świadczone przez prywatne przedsiębiorstwa lub dobrowolne stowarzyszenia, dotyczy to również wymiaru sprawiedliwości¹⁸⁶.

Libertarianizm jest postrzegany również, jako terminologia funkcjonująca w Stanach Zjednoczonych i w Europie. Pogląd ten można utożsamiać z europejskimi liberałami, którzy są zwolennikami wolności obyczajowej, jak i wolności gospodarczej. Libertarianizm, który powstał w Stanach Zjednoczonych Ameryki pod koniec lat 60. i na początku lat 70. XX wieku, jako doktryna

¹⁸³ H.Kaczmarczyk, *Rządy prawa a nie ludzi: poglądy F.A. von Hayeka na temat instrumentalizacji prawa*, Kielce 2011

¹⁸⁴ A.Haywood, *Ideologie...*s. 103.

¹⁸⁵ T.Paine, *The Rights of Man*, London, 1941 s. 157

¹⁸⁶ J.Gray, *Liberalizm*, Kraków, 1994

społeczno- polityczna¹⁸⁷, zrzesza zarówno zwolenników wolności obyczajowej, ale jednocześnie i interwencji państwa. Te poglądy są w Europie utożsamiane z lewicą¹⁸⁸.

Jak podkreśla Michał du Vall, libertarianizm stanowi filozofię indywidualizmu i ograniczonego rządu. Stanowi on ruch myślowy oraz polityczny opowiadający się za zwiększeniem uprawnień jednostki oraz minimalizacją zadań państwa do utrzymania bezpieczeństwa i porządku oraz spełnienia funkcji alokacyjnej. Libertarianizm jest przeciwny używaniu władz państwowych do realizowania programów społecznego dobrobytu, uważając je za naruszenie praw obywateli, jako podatników. W praktyce politycznej libertarianie mają jeden cel: wywalczyć jak największą sferę wolności osobistej, dlatego zwolennicy tej doktryny opowiadają się za wycofywaniem się państwa z maksymalnej liczby dziedzin, od gospodarki poczynając¹⁸⁹.

Wojciech Zaluski pisze natomiast, że libertarianizm jest koncepcją silnie opowiadającą się za wszystkimi typami wolności osobistej i ekonomicznej, tj. za obniżeniem podatków do możliwie niskiego poziomu, zniesieniem przymusu ubezpieczeń społecznych i zasiłków dla bezrobotnych, prywatyzacją opieki zdrowotnej i edukacji¹⁹⁰.

Współczesny libertarianizm ma wiele korzeni, zaś za swoich prekursorów libertarianie uważają: Thomasa Jeffersona, Thomasa Paine'a, Adama Smitha czy Johna Stuarta Milla. Jest ideologią obecną w myśli politycznej od prawie trzech stuleci i wniósł wyjątkowo duży wkład do kultury politycznej współczesnego świata¹⁹¹. Przede wszystkim miał decydujący wpływ na przeobrażenia ustrojowe wielu państw. Jednak ogromne zróżnicowanie wewnętrzne i zmienność losów ideologii w bardzo różnych sytuacjach historycznych domaga się zróżnicowania ocen. Liberalizm oddziałuje z dużym powodzeniem na świadomość polityczną ludzi. W jego funkcjach splata się reprezentowanie interesów posiadających z dążeniem do uzyskiwania coraz szerszego poparcia dla kapitalizmu ze strony

¹⁸⁷ H.Kaczmarczyk, *Rządy prawa a nie ludzi: poglądy F.A. von Hayeka na temat instrumentalizacji prawa*, Kielce 2011

¹⁸⁸ 57J.Haidt, *The Righteous Mind*, New York 2012, s. 14

¹⁸⁹ M. du Vall, *Neokonserwatyzm w Stanach Zjednoczonych. Od Żywotnego Centrum do epoki Reagana*, Kraków 2011, s. 35-36

¹⁹⁰ W. Zaluski, *Ewolucyjna filozofia prawa*, Warszawa 2009, s. 113.

¹⁹¹ A.Haywood, *Ideologie...*, s. 211.

gorzej sytuowanych grup ludzi, którym obiecuje stałą poprawę warunków bytowania¹⁹².

Myślicielom liberalnym przyświecało państwo, które pozwala żyć obywatelom według własnego uznania. Z tego też nurtu narodziła się wspomniana w libertarianizmie koncepcja państwa minimalnego, inaczej państwa minimum czy liberalnego, którego idea stoi w opozycji do państwa opiekuńczego „welfare state”, znanego między innymi z modelu skandynawskiego. Jak wynika z samej nazwy, w tym modelu rola instytucji państwowych powinna być tak mała jak to tylko możliwe. W związku z tym sytuację w państwie powinna regulować tzw. niewidzialna ręka rynku¹⁹³, a nie odgórne rozwiązania instytucjonalne. Pojęcie państwa minimum wywodzi się jak wspomniano z ideologii liberalizmu będącego przeciwieństwem interwencjonizmu państwowego. Model ten określany jest również mianem „państwa nocnego stróża” (night watchman state). Sformułowanie to ilustruje sugerowane ramy działania rządu, czyli stróża będącego przez większość czasu pasywnego, jedynie obserwującego zachodzące na rynku procesy, który uaktywnia się jedynie wówczas, gdy działania jednostki realnie zagrażają innej jednostce.

Termin państwo nocnego stróża został użyty po raz pierwszy przez niemieckiego socjalistę Ferdinanda Lasallea, niemal wiek po publikacji „Bogactwa narodów” Adama Smitha i w jego ustach to określenie jednoznacznie pejoratywne. W przemówieniu wygłoszonym w Berlinie w 1862 r. określił tak burżuazyjną wizję państwa, którą zawzięcie krytykował¹⁹⁴.

Spojrzenia wskazanego szkockiego filozofa, Adama Smitha, na szczegółowy zakres działań, jakich powinien podejmować się rząd, należy szukać we wspomnianych już słynnych „Badaniach nad naturą i przyczynami bogactwa narodów”¹⁹⁵, jego najbardziej znanym dziele. Ostatnia część została poświęcona analizie dochodów i wydatków państwa. Analizuje on w niej główne koszty, jakimi obciążony jest budżet państwa. Związane one są z trzema obowiązkami, jakie spoczywają na sprawujących władzę. Należą do nich obrona kraju, sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, ale również koszty „urządzeń publicznych i instytucji użyteczności publicznej”, których funkcjonowanie

¹⁹² R.A. Tokarczyk, *Współczesne doktryny polityczne*, Warszawa 2010, s. 98-99

¹⁹³ O niewidzialnej ręce rynku wspominał już w swoim dziele Szkocki filozof Adam Smith

¹⁹⁴ M. Sawyer, *The Ethical State ? Social Liberalism in Australia*, Melbourne 2003, s. 87

¹⁹⁵ Często spotyka się skrócony tytuł tego dzieła jako :*Bogactwo narodów*

przekłada się na korzyści dla całego społeczeństwa, nie ma jednak możliwości stworzenia ich i utrzymywania przez jednostki, ze względu na naturę tych instytucji¹⁹⁶. Przy czym podkreślić należy tutaj, że autor widział dla państwa więcej działań niż tylko rola nocnego stróża¹⁹⁷.

Jednak dopiero w XX w. Ludwig von Mises, jeden z twórców wspomnianej szkoły austriackiej w ekonomii argumentował, że nazwanie państwa „nocnym stróżem” ma pozytywny wydźwięk i dobrze odzwierciedla poglądy liberalne¹⁹⁸. Odpowiedzią Misesa na próby ośmieszenia liberalizmu przez socjaldemokratów takich jak wspomniany Ferdinand Lassalle, porównujących liberalne państwo do „nocnego stróża”, było nie mniej zabawne i jeszcze bardziej błyskotliwe stwierdzenie: „trudno zrozumieć, dlaczego państwo-stróż nocny miałoby być w jakiś sposób śmieszniejsze lub gorsze niż państwo, które zajmuje się przygotowaniem kiszanej kapusty, produkcją guzików do spodni lub publikacją gazet”¹⁹⁹. Taka postawa, jak zaznaczał, nie jest przejawem wrogości wobec państwa – równie dobrze – przekonywał – można by zostać nazwanym „wrogiem kwasu siarkowego”, gdy jest się zdania, „że jakkolwiek przydatny on może być do wielu rzeczy, to jednak do picia i mycia rąk się nie nadaje”

W sferze postulatów politycznych Mises, jako liberał, nie zalecał społeczeństwu ani hedonizmu, ani ascezy, uważał, że nie powinny one przekładać się na kształt prawa. Prawo stanowione nie ma regulować preferencji życiowych ludzi tak długo, jak długo nie stwarzają one sytuacji bezpośredniego konfliktu, ponieważ celem prawa jest przede wszystkim utrzymanie porządku publicznego, ochrona własności i wolności słowa. Ustawodawstwo nie ma także za zadanie nadawanie przywilejów, lecz stosowanie wobec wszystkich obywateli tych samych zasad. W kwestii rozwiązań ustrojowych Mises skłaniał się do demokracji, jako gwarancji pokoju społecznego, ale nie czynił z niej czegoś, co jest celem samym w sobie. Zdawał sobie sprawę, że demokracja, tak jak każdy

¹⁹⁶ A. Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, t.2, Warszawa 2007, s. 380

¹⁹⁷ A. Smith, we wspomnianym dziele w kwestii dotyczącej „niewidzialnej ręki” uważa, że dzięki niej egoistyczne interesy pojedynczych jednostek powodują zwiększenie dobrobytu całego społeczeństwa. Ten pogląd przedstawia znajdziemy w cytacie : „Nie od przychylności rzeźnika, piwowara czy piekarza oczekujemy naszego obiadu, lecz od ich dbałości o własny interes. Zwracamy się nie do ich humanitarności, lecz do ich egoizmu i nie mówimy o naszych własnych potrzebach, lecz o ich korzyściach”. *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, t.2, Warszawa 2007, s. 380

¹⁹⁸ L.von Mises, *Liberalizm w tradycji klasycznej*, Kraków 2009, s.59

¹⁹⁹ L.von Mises, op.cit, s. 60

inny ustrój państwa, sama przez się nie zapewni wysokiej jakości rządów, ani nie zapobiegnie katastrofom w obliczu mas. Widział w niej mimo wszystko narzędzie zapobiegania krwawym przewrotom, które towarzyszą obalaniu tyrańskich rządów. Zagrożenia totalitaryzmem dopatrywał się nie tylko w socjalizmie, lecz także w każdej innej doktrynie opartej na rozumowaniu kolektywistycznym typu faszyzm, rasizm, nacjonalizm²⁰⁰. To właśnie zapominanie o tym, że byty zbiorowe nie istnieją niezależnie od tworzących je jednostek i opierające się na tym założeniu arbitralne określanie interesów politycznych danych grup, prowadzi do zawłaszczenia i uprzedmiotowienia człowieka, zmuszonego do podporządkowania swego życia i swych planów rzekomym interesom grupy. Żywiąca się interwencjonizmem gospodarczym machina państwowa prowadzi społeczeństwa ku przepaści, legitymując się fałszywą ideologią.

Chyba najbardziej znanym zwolennikiem koncepcji państwa jako „nocnego stróża” był wspomniany Robert Nozick. W swoim dziele „Anarchia, państwo i utopia”²⁰¹ pokazywał, że państwo minimalne i tylko takie państwo jest moralnie uzasadnione. Przez państwo minimalne określał stan, w którym zasadniczo działa ono, jako „stróż nocny”²⁰², z uprawnieniami ograniczonymi do tych niezbędnych, czyli ochrony obywateli przed przemocą, kradzieżą i oszustwami. Twierdząc, że stan minimalny jest uzasadniony, starał się obalić anarchizm, który sprzeciwia się każdemu państwu, obala również socjalizm i inne lewicowe ideologie, które twierdzą, że oprócz swoich uprawnień nocnego stróża, państwo powinno posiadać uprawnienia do regulowania działalności gospodarczej obywateli, redystrybucji bogactwa w kierunku większej równości oraz zapewnienia usług socjalnych, takich jak edukacja i opieka zdrowotna. Nozick uważał, że nie więcej niż państwo minimalne jest uzasadnione, ponieważ każde państwo posiadające szersze uprawnienia narusza naturalne prawa obywateli²⁰³. W związku z tym państwo nie powinno mieć uprawnień do

²⁰⁰ Red.M.Bankowicz, *Słownik...* s. 155.

²⁰¹ Por. R.Nozick, *Anarchia, państwo i utopia*, Warszawa 2010

²⁰² A.Heywood, *Teoria...*, s. 319.

²⁰³ „W naszym najgłębszym przekonaniu jedynie usprawiedliwioną pozostaje tylko koncepcja państwa minimalnego, to jest takiego państwa, którego funkcje ograniczają się do ochrony obywateli przed przemocą, kradzieżą, oszustwem, do egzekwowania umów dobrowolnie przez nich zawartych [...]. Z owej koncepcji wynikają dwie ważne zasady: państwo nie może stosować przymusu, aby nakłonić niektórych obywateli do pomocy innym, ani też zakazywać obywatelom określonych działań ze względu na ich własne dobro czy też bezpieczeństwo „R. Nozick, *Anarchia, państwo i utopia*, Warszawa 2010

kontrolowania cen ani do ustalania płacy minimalnej, ponieważ naruszyłoby to naturalne prawo obywateli do rozporządzania swoim majątkiem, w tym pracą, zgodnie ze swoim uznaniem. Z podobnych powodów państwo nie powinno mieć uprawnień do organizowania publicznej edukacji i opieki zdrowotnej, nakładanej na obywateli, którzy mogą zamiast tego chcieć wydać swoje pieniądze na usługi prywatne. Według Nozicka, wszelkie obowiązkowe podatki wykorzystywane do finansowania usług lub świadczeń innych niż te konstytutywne dla państwa minimalnego są niesprawiedliwe, ponieważ takie opodatkowanie jest rodzajem „pracy przymusowej”²⁰⁴ dla państwa przez tych, którzy muszą płacić podatek.

Reasumując, Nozick w swojej pracy interpretuje państwo opisane przez Locke’a jako państwo minimalne, które chroni ludzi przed naruszeniem naturalnych praw, jednak twierdzi, że można znacznie szerzej interpretować państwo Locke’a. Rozumieć je, jako państwo, które działa na rzecz ludzi, które ma zarówno przestrzegać przed naruszeniem naturalnych praw, jak i promować osiągnięcie pożądaných celów²⁰⁵. Autor „Anarchii, państwa i utopii” stworzył swoją wizję państwa w opozycji do państwa Johna Rawlsa²⁰⁶, który chciał pokazać jak ważna jest sprawiedliwość i że powinniśmy pomagać najsłabszym. Jego koncepcja państwa minimalnego i krytyka sprawiedliwości dystrybutywnej są żywe do dziś. Mimo, iż idea państwa minimalnego była przyjęta wśród libertarian zanim pisał o niej Nozick, to jego wkładem jest to, że na gruncie filozoficznym uzasadnił powstanie państwa minimalnego z jego granicami, które nie naruszałyby podstawowych praw własności²⁰⁷.

W ujęciu wszystkich wymienionych myślicieli działalność państwa, jako „nocnego stróża” powinna ograniczać się praktycznie wyłącznie do zapewnienia wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa. Natomiast w świetle klasyfikacji Eugeniusza Zielińskiego państwo minimum ma na celu spełnienie wyłącznie funkcji wewnętrznej i zewnętrznej. W zakres zabezpieczenia wewnętrznego wchodzi więc zapewnienie porządku i bezpieczeństwa publicznego, czyli takie instytucje jak sądy, policja, prokuratura i wojsko, ochrona mienia i zdrowia

²⁰⁴ A.Heywood, *Teoria...*, s. 306.

²⁰⁵ Locke's Political Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/locke-political/> (dostęp: 21.12.2021)

²⁰⁶ Napisał m.in. „*Teorię Sprawiedliwości*” 1971 (*A Theory of Justice*),

²⁰⁷ A.Heywood, *Ideologie...*, s. 103

obywateli oraz zabezpieczenie ich własności²⁰⁸. W zakres bezpieczeństwa zewnętrznego wchodzić ma natomiast rozwijanie stosunków politycznych, gospodarczych i kulturalnych z innymi państwami, a także umożliwienie przepływu informacji i kontraktów. Gdyby przełożyć te funkcje na piramidę potrzeb Masłowa zauważymy, że rola państwa minimum zaczyna się i kończy na drugim szczeblu hierarchii, jakim jest bezpieczeństwo, natomiast celem jej jest ostatni stopień, czyli samorealizacja jednostki²⁰⁹. Jest to rozwiązanie czysto modelowe, ponieważ we współczesnym świecie nie może istnieć stabilne państwo, które rezygnuje zupełnie z pozostałych funkcji²¹⁰, a mianowicie z funkcji gospodarczo-organizacyjnej, mającej na celu organizację życia gospodarczego i stwarzania warunków rozwoju działalności gospodarczej, funkcji socjalnej, czyli gospodarki mieszkaniowej, ochrony zdrowia, edukacji i zabezpieczenia społecznego, a także funkcji kulturalno-wychowawczej, polegającej na kształtowaniu postaw obywatelskich, rozpowszechniania dóbr kultury i tworzenia środków rekreacji²¹¹.

I tutaj należy przejść do kwestii wolnego rynku i wolności gospodarczej. Funkcjonowanie wolnego rynku ma fundamentalne znaczenie dla libertarian²¹². Bardzo ważne jest zrozumienie, że oni nie wybierają systemu kapitalistycznego, bo jest najlepszy i dużo bardziej efektywny od interwencjonizmu państwa. W takim wypadku, bowiem ocenialibyśmy wolny rynek w aspekcie utylitarystycznym, a nie o to chodzi libertarianom. Dla nich wolny rynek jest najodpowiedniejszy, bo jest moralny i jest fundamentem ochrony własności prywatnej²¹³.

Biorąc pod uwagę gospodarczą stronę wolności to prawdziwa wolność może istnieć tylko w społeczeństwie wolnych i niezależnych przedsiębiorców, w którym naczelną zasadą jest zasada wolnej konkurencji. W społeczeństwie takim rola rządu jest ograniczona a dystrybucja „bogactwa” odbywa się tylko w oparciu o mechanizmy rynkowe. Warto podkreślić, że wolność wiąże się nierozdzielnie z odpowiedzialnością, ponieważ wolność to nie tylko swobodny

²⁰⁸ A.Heywood, *op.cit.*, s. 213

²⁰⁹ A.Heywood, *Ideologie...*s. 288

²¹⁰ Na przełomie XX i XXI wieku „państwem bez państwa” spełniającym założenia najbardziej radykalnych modeli libertariańskich, była ogarnięta woją Somalia, sytuacja taka trwała przez okres 15 lat.

²¹¹ A.Haywood, *Teoria...*, s. 322.

²¹² P.Beniuszys, *Wolność absolutna libertarianizmu*, miesięcznik *Liberte*, 2019

²¹³ M.N.Rothbard, *O nową wolność...*poz. cyt., s. 66.

wybór, ale też odpowiedzialność za konsekwencje tego wyboru²¹⁴. Zgadzać się z myślą Iosifa Brodskiego: „Człowiek wolny różni się od człowieka zniewolonego właśnie tym, że w wypadku katastrofy, niepowodzenia, klęski, nigdy nie obwinia okoliczności, kogoś innego, władzy – on obwinia samego siebie. Człowiek zniewolony zawsze uważa, że ktoś inny winien temu, co się stało”²¹⁵.

Zdaniem Friedmana²¹⁶ jedynym uzasadnieniem istnienia rządu, państwa, jest fakt, że absolutna wolność nie jest praktycznie możliwa. Anarchia, jego zdaniem, byłaby systemem niepraktycznym. Jednakże państwo powinno ograniczać swe działanie do utrzymywania bezpieczeństwa stosowania prawa i zapewnienia porządku, strzeżenia zasady dotrzymywania umów, określania praw własności i tworzenia ogólnych zasad systemu monetarnego. Wolność gospodarcza i wolność polityczna są ściśle ze sobą powiązane, i jako takie mogą być uznawane za dwa aspekty tej samej wolności.

W opracowaniach dotyczących wolności gospodarczej, w tym jej historii, można przeczytać, że idea wolności gospodarczej pojawiła się we Francji za sprawą głównie fizjokratów, a w Anglii dzięki programom politycznym i ich filozoficznym manifestacjom prekursorów ekonomii klasycznej, a więc Williama Petty'ego i wspomnianego już John'a Locke'a²¹⁷. Zarówno program fizjokratów, jak i ekonomii klasycznej były reakcją na dominujący w polityce ówczesnego państwa merkantylizm z jego monopolami, zrzeczeniami rzemieślników i zagranicznymi kompaniami handlowymi, mającymi monopol na prowadzenie określonych działalności, ustanawiającymi ceny i wysokość płac. Podstawą filozoficzną dla myśli gospodarczej było wskazanie, że interwencja państwa nie jest naturalna, a więc że życie gospodarcze najlepiej rozwija się, gdy wspólnota polityczna w nie, nie ingeruje. Jako przykład może posłużyć analogia, którą posługiwał się W. Petty – w młodości sekretarz Tomasza Hobbesa i zarazem lekarz, potem znany filozof i ekonomista. Odwoływał się on opisując relacje państwo-gospodarka do zasad medycyny, gdzie zgodnie z przysięgą Hipokratesa

²¹⁴ F.A.Hayek, *Odpowiedzialność i wolność*, w *The Constitution of Liberty*, Chicago (1993) s. 71.

²¹⁵ cytata za: Jerzy Stuhr, *Sercowa choroba czyli moje życie w sztuce*, Warszawa 1992,

²¹⁶ M. Friedman, *Kapitalizm i Wolność*, Warszawa 1993, s. 43.

²¹⁷ C. Kosikowski, *Wolność działalności gospodarczej i jej ograniczenia w praktyce stosowania Konstytucji RP*, [w:] C. Kosikowski (red.), *Zasady ustroju społecznego i gospodarczego w procesie stosowania Konstytucji*, Warszawa 2005, s. 38; tenże, *Wolność gospodarcza*, s. 20

lekarze zobowiązani są przede wszystkim do tego, by nie szkodzić, także przez niepotrzebną interwencję.

Prawdziwym jednak ojcem wolności gospodarczej, osobą symboliczną dla liberalizmu gospodarczego i jego naczelnej idei, wolności gospodarczej, jest wspomniany już przy okazji libertarianizmu i określenia państwa jako nocny stróż, Adam Smith. Do omawianych przez niego zagadnień nadal odwołują się zarówno ekonomiści jak i historycy idei. Rok wydania tego dzieła to również rok ogłoszenia deklaracji niepodległości Stanów Zjednoczonych²¹⁸, a także użycia po raz pierwszy maszyny parowej Jamesa Watta, co zapoczątkowało rewolucję przemysłową. Analizując szerzej jeden z najbardziej znanych fragmentów jego dzieła, czytamy: „W myśl systemu naturalnej wolności panujący będzie miał spełniać jedynie trzy obowiązki. Są to, co prawda obowiązki wielkiej wagi, ale za to są one jasne i powszechnie zrozumiałe. Jest to, po pierwsze, obowiązek obrony społeczeństwa przed gwałtem lub inwazją ze strony innych niezależnych społeczeństw. Po drugie, jest to obowiązek jak najdalej idącej obrony każdego członka społeczeństwa przed niesprawiedliwością i uciskiem ze strony wszystkich innych członków społeczeństwa, czyli obowiązek ustanowienia i ścisłego przestrzegania wymiaru sprawiedliwości. Wreszcie, po trzecie, obowiązek ustanowienia i utrzymywania pewnych urządzeń i instytucji, których ustanowienie i utrzymywanie nie może nigdy leżeć w interesie jednostki lub niewielkiej liczby jednostek, a to, dlatego, że dochód z nich nie pokryje nigdy kosztów jednostce lub małej grupie jednostek, choć koszty, jakie poniosło jakieś wielkie społeczeństwo, może często pokryć z nadwyżką”²¹⁹.

W ten sposób autor sformułował triadę obowiązków państwa: po pierwsze zapewnienie bezpieczeństwa przed wrogiem zewnętrznym, po drugie obowiązek państwa poprzez zapewnienie ochrony przed innymi obywatelami, niesprawiedliwością lub przemocą, za pomocą ustanowienia sprawnie funkcjonującego wymiaru sprawiedliwości oraz po trzecie: utrzymanie niezbędnych instytucji publicznych i infrastruktury, służących wszystkim, a nie tylko wybranym jednostkom bądź ich grupom. Do takich instytucji Adam Smith zaliczał m.in. instytucje naukowe²²⁰.

²¹⁸ P.A. Samuelson, W.D. Nordhaus, *Ekonomia 1*, Warszawa 2004, s. 25.

²¹⁹ C. Kosikowski, *Wolność gospodarcza*, s. 21

²²⁰ A. Heywood, *Ideologie...*, s. 61

Reasumując, zadaniem państwa ma być więc, zagwarantowanie niezakłóconego wykonywania wolności gospodarczej przez jednostki. Zgodnie z tym, zwrot „stróż nocny” określa zakres kompetencji państwowych²²¹. Narzędziem służącym do określenia tak rozumianej funkcji była policja gospodarcza bądź administracyjna²²².

Urzeczywistnienie idei głoszonych przez Adama Smitha miało w ówczesnej Europie oznaczać rewolucję w spojrzeniu na rzeczywistość gospodarczą i rolę państwa. Był to niezbitie program ekonomii politycznej dokonującej przełomu, gdyż zakładał oddanie w ręce wolnego rynku zarządzania potrzebami społecznymi. Trzy obowiązki państwowe odpowiadały uprawnieniom, jako naturalnemu roszczeniu jednostki do przestrzegania prawa własności i w konsekwencji wolności gospodarowania²²³. W ówczesnej Europie protagoniści liberalizmu gospodarczego toczyli w tej sytuacji bój polityczny o: wolność jednostki przeciwko poddaństwu osobistemu i gruntowemu chłopów, w krajach Europy Środkowej oraz niewolnictwu w państwach kolonialnych i Stanach Zjednoczonych Ameryki, o wolność przemysłową, poprzez zniesienie przymusu cechowego i reglamentacji produkcji oraz wolność handlową, co oznaczało swobodny przepływ towarów wewnątrz państwa, między państwami oraz na morzach i oceanach²²⁴. Walka polityczna o realizację postulatów liberalizmu gospodarczego miała również swój wyraz w prawie.

Z perspektywy czasu, po ponad 200 latach od ogłoszenia „Bogactwa narodów”²²⁵ wiadomo, że eksperymenty pozbawienia jednostki wolności politycznej miały ścisły związek z pomniejszeniem własności i ograniczeniem wszelkiego działania twórczego. Etyczne założenia ekonomii klasycznej były jednak wysoce wątpliwe i z pewnością przyczyniły się do kryzysu tej idei pod koniec XIX w., a także do marksistowskich reakcji na niesprawiedliwość. Docenienie pracy i wolności jednostki niekoniecznie miały, bowiem związek z szacunkiem dla człowieka i jego godności. Władysław Tatarkiewicz nie miał

²²¹ Ibidem, s. 103

²²² A. Smith, *Badania nad..., op. cit.*, s. 339–340.

²²³ A. Heywood, *Ideologie...*, s. 68

²²⁴ J. Szpak, *Historia gospodarcza*, s. 114.

²²⁵ W. Kwaśnicki, *Czym jest wolny rynek?*, [w:] *Granice i efektywność wolnego rynku*. Materiały pokonferencyjne III Letniego Seminarium Austriackiego Instytutu Misesa, oprac. P. Nikiel, W. Falkowski, Warszawa 2010

w tym zakresie wątpliwości²²⁶. Spojrzenie ekonomistów angielskich końca XVIII w. miało niewątpliwie charakter utylitarny. Twierdzili oni, że „ekonomia polityczna w tej postaci, w jakiej została zapoczątkowana przez Adama Smitha w 1776 r., była klasycznym zastosowaniem zasady utylitaryzmu. Pokazywała, jak podział pracy i wymiana uzgadniają egoizmy. Wymianę rozumiał przede wszystkim, jako wymianę przykrości (trudu, pracy) na przyjemność. Trud włożony w wyprodukowanie rzeczy stanowi miarę ich wartości, pozwala ją matematycznie określać, stwarza podstawę ścisłego, naukowego traktowania zjawisk gospodarczych”²²⁷. Podstawy etyczne liberalizmu gospodarczego, a więc kryteria określające, czym jest dobro i czym jest zło, ograniczały się do ekonomii. Zasada utylitaryzmu wyrażona przez Jeremiego Benthama brzmiała²²⁸: „the greatest good for the greatest number”, co oznacza jak najwięcej dóbr dla jak największej liczby osób, przy czym dobro utożsamiane było z szeroko rozumianą przyjemnością. Michael Sandel w wykładzie z filozofii prawa obnaża ograniczenia utylitaryzmu, przywołując słynną sprawę *The Queen v. Dudley and Stephens*²²⁹. W sprawie tej sąd orzekł o morderstwie popełnionym na jednym z pasażerów łodzi ratunkowej. Przypadek ten wymagał rozstrzygnięcia, czy uzasadnione prawnie, a więc po prostu sprawiedliwe, było zabicie jednego z pasażerów w celu użycia go, jako pokarmu dla dwóch pozostałych. Dla klasycznego utylitaryzmu Benthama rozstrzygnięcie jest następujące: większym dobrem jest uratowanie dwóch niż prawdopodobna śmierć z głodu trzech. Rachunek ekonomiczny, choć może bezwzględny, jest prosty²³⁰. Ten sposób myślenia przełożony na ekonomię, a więc także relacje społeczne, może prowadzić do stworzenia społeczeństwa ogromnych niesprawiedliwości lub też społeczeństwa, gdzie obowiązek etyczny traktowania każdego choćby po kantowsku, jako cel sam w sobie nie ma miejsca.

W ekonomii utylitarnej ostatecznym kryterium jest opłacalność. Tak rozumiany liberalizm ekonomiczny, w swojej radykalnej postaci, jest nie do zaakceptowania. Przy okazji warto wspomnieć o poglądach przedstawicieli

²²⁶ W. Tatariewicz, *Historia filozofii*, Warszawa, 2014, s. 125

²²⁷ Tamże s. 126

²²⁸ K. Chojnacka, Bentham Jeremy, w: M. Jaskólski (red.), *Słownik historii doktryn politycznych*, Warszawa, 1997, s. 180

²²⁹ *The Queen v. Dudley and Stephens*, 14 Bench Division 273 (1884)

²³⁰ Red. M. Bankowicz, *Słownik...*, s. 16

liberalizmu gospodarczego na prawo, co w kontekście rozważań o wolności gospodarczej ujętej prawnie jest na pewno istotne.

Otóż dla Jeremy'ego Benthama każde prawo stanowiło zagrożenie: „Every law is an evil, for every law is an infraction of liberty”²³¹, co oznacza, że każde prawo jest złem, gdyż każde prawo jest naruszeniem wolności. Trudno tu dociekać przyczyn, dlaczego dla tak wielu myślicieli epoki każda regulacja i każde prawo było utożsamiane z opresją i czymś „nienaturalnym”. Warto tu o tym wspomnieć, gdyż reminiscencje takiego myślenia obecne są także współcześnie. To także stanowi dziedzictwo liberalizmu gospodarczego²³².

Liberalizm gospodarczy mimo wszystko jednak sprawdził się w praktyce. Gdyby go nie było – panowałby zastój, czego przykładem jest okres od około V do XVIII wieku, podczas którego poziom życia ludzi nie uległ żadnej poprawie. Tak było, aż do pojawienia się kapitalizmu: „przez większość dziejów stopy wzrostu (...) były niskie, zerowe lub ujemne”²³³.

Po stuleciu powolnego wzrostu następowało stulecie regresu”. Tymczasem w krajach o gospodarce rynkowej od początku XIX wieku możemy zaobserwować szybki wzrost gospodarczy. To właśnie dzięki wolnemu rynkowi w XXI wieku ludziom żyje się zdecydowanie lepiej niż w wieku XVIII. Natomiast w tych krajach, gdzie interwencjonizm państwa był największy (na przykład były ZSRR, Kuba, Korea Północna, kraje afrykańskie), istniała największa bieda²³⁴. Leszek Balcerowicz nie ma wątpliwości, że „socjalistyczne i inne antyrynkowe reżimy, które pozbawiły ludzi wolności gospodarczej, doprowadziły społeczeństwo do utraty potencjalnego dobrobytu. Prawda jest taka, że „w krajach cywilizowanych rządzące partie prawicowe osiągały znacznie lepsze wyniki ekonomiczne niż rządzące partie lewicowe”²³⁵.

²³¹ J. Bentham, *Theory of Legislation*, Boston 1840, s. 66.

²³² A. Heywood, *Ideologie...*, s. 129

²³³ A. Heywood, *Klucz do politologii. Najważniejsze ideologie, systemy, postaci*, Warszawa 2008, s. 129

²³⁴ A. Haywood, *Ideologie...*, s. 162

²³⁵ Red. U. Zagóra- Jonaszta, *Dokonania Współczesnej myśli ekonomicznej. Reoretyczne ujęcie dobrobytu*. Studia ekonomiczne, Zeszyty naukowe Wydziałowe UE w Katowicach, Katowice 2012

1.3. Państwo interweniujące w system gospodarczy na przełomie XX i XXI wieku

Interwencjonizm państwa, jak zostało wspomniane jest systemem oddziaływania państwa lub ugrupowania integracyjnego na gospodarkę, jako całość lub wyodrębnione sektory, którego zadaniem jest łagodzenie sprzeczności pomiędzy celami mikro- i makroekonomicznymi. Narzędzia, jakie w tym celu są stosowane, mają charakter ekonomiczny, prawny oraz administracyjny²³⁶. Ściślej: ekonomiczno-prawny i administracyjno-prawny, a czasami również perswazyjny.

Zatem interwencjonizm nie jest sporadycznym i przypadkowym oddziaływaniem państwa poprzez jego instytucje, lecz uporządkowanym systemem podporządkowanym realizacji określonych celów²³⁷. Należy jednak pamiętać, że tak jak niedoskonały jest rynek, tak samo zawodny może być i interwencjonizm i nic w nim nie dzieje się automatycznie. Przejawem niedoskonałości rynku są między innymi²³⁸: monopolizacja, niekorzystne efekty zewnętrzne, niestabilność gospodarki objawiająca się kryzysami, inflacją czy bezrobociem, a także niesprawiedliwy podział dochodów. Reakcją na te niedoskonałości rynku jest interwencjonizm²³⁹.

Z kolei przejawem zawodności interwencjonizmu może być przeregulowanie, objawiające się niekorzystnymi warunkami dla działalności podmiotów gospodarczych, osłabieniem ich konkurencyjności, co w konsekwencji, biorąc pod uwagę dłuższą perspektywę, może przełożyć się na pogorszenie sytuacji makroekonomicznej²⁴⁰. Zawodność interwencjonizmu może objawiać się również w pokusie nadużycia wykorzystania jego narzędzi do osiągnięcia celów stricte politycznych, partyjnych czy wyborczych. Dlatego najważniejsze jest znalezienie właściwych relacji między interwencjonizmem i aktywnością rynku.

²³⁶ R. Sobiecki, *Interwencjonizm w rolnictwie: dlaczego jest konieczny?* „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, 2015 nr 2, s. 38-39, Dr hab. Roman Sobiecki, prof. SGH, dyrektor Instytutu Rynków i Konkurencji, Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

²³⁷ K.Kamińska, *Podstawy etyczne ładu konkurencyjnego w ujęciu Waltera Euckena*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym”, 2017, t.2, nr 2, s.63-75

²³⁸ M.Miszewski, *Interwencjonizm a ład gospodarczy-perspektywa ordoliberalna*, [w:] *Polityka gospodarcza państwa*, red. D.Kopycińska, Szczecin 2007, s. 7-13

²³⁹ S.Kowalczyk, R.Sobiecki „*Interwencjonizm w erze globalizacji*”, Kwartalnik nauk o przedsiębiorstwie 51(2) 2019/2, s.9-22

²⁴⁰ A.Heywood, *Politologia*, Warszawa 2009, s.345

Interwencjonizm może mieć różne oblicza, co powoduje, że możemy mieć do czynienia z interwencjonizmem politycznym, militarnym, społecznym, a także gospodarczym. Interwencjonizm gospodarczy²⁴¹, czyli ekonomiczna rola państwa w gospodarce, utożsamiana z zaangażowaniem jego organów w regulację procesów gospodarczych, inaczej, jest to rola państwa w tworzeniu mechanizmów oddziaływania na gospodarkę²⁴². Ten właśnie interwencjonizm rozumiany, jako ingerencja władzy publicznej w procesy społeczno-gospodarcze i polityczne występował w każdej formacji dziejowej, mając różne przyczyny i cele oraz formy. Od IX w. skupił się zwłaszcza na gospodarce i jako taki znany jest pod nazwą interwencjonizmu państwowego. Władza publiczna korzystała w praktyce interwencjonizmu z wielu znanych w historii doktryn politycznych i ekonomicznych odnoszących się do jego podstaw²⁴³.

Począwszy od II połowy XX w., uległy zmianie przyczyny i cele interwencjonizmu państwowego, ponieważ na czołowe miejsce – zamiast tych o charakterze gospodarczym - wysunęły się te o charakterze politycznym²⁴⁴. Od tego okresu coraz rzadziej pojawiały się nowe doktryny ekonomiczne i polityczne interwencjonizmu. Ich miejsce zaczęły zajmować poglądy niektórych przywódców partyjnych i państwowych, które wynikały po części z programów partii politycznych, na bazie, których budowano również programy wyborcze.

Dyskusje dotyczące przyczyn wzrostu gospodarczego do lat 50. XX w. zdominowane były przez analizę czynników takich jak: praca, kapitał czy postęp technologiczny. Rola państwa opisywana była w tym kontekście głównie ze względu na własność państwową oraz implementowaną politykę makroekonomiczną. Brakowało refleksji dotyczących państwa, jako podmiotu, który reguluje zasady obowiązujące na rynku. Katarzyna Szarzec, autorka monografii „Państwo w gospodarce”, wskazuje między innymi publikacje Ronalda Harry`ego Coase’a i Douglas`a Cecila Northa²⁴⁵, jako te, które przyczyniły się do zwrotu w postrzeganiu znaczenia państwa i instytucji.²⁴⁶

²⁴¹ Mazzucato M. *Przedsiębiorcze państwo. Obalić mit o relacji sektora publicznego i prywatnego*, wyd. II, Poznań, 2016, s. 87.

²⁴² A. Wojtyła, *Rola państwa we współczesnej ekonomii*, „*Ekonomista*”, 1992 nr 3, s. 353, 355).

²⁴³ Red. S. Wronkowska, M. Zmierczak, *Kompendium ...*, s. 199

²⁴⁴ C. Kosiński, *Współczesny interwencjonizm*, Warszawa 2018, s. 20

²⁴⁵ D.C. North, określa instytucje jako reguły gry społeczeństwa; wymyślone przez ludzi ograniczenia ludzkich stosunków; prawne, administracyjne i zwyczajowe relacje powtarzających się ludzkich interakcji; system reguł formalnych (określonych, co do form, tj. ustalonych,

Coase i North²⁴⁷ byli zgodni, że państwo i jego instytucje powinny zapewnić zarówno wolność prowadzenia działalności gospodarczych, jak i przejrzystą, ale i skuteczną politykę dotyczącą praw własności oraz rządu prawa. Według D. Northa, jedną z głównych ról instytucji jest ograniczenie niepewności i redukcja kosztów transakcyjnych.

Rola państwa w gospodarce była w tym czasie badana również przez pryzmat krajów rozwijających się, w szczególności krajów postkolonialnych. Wyniki badań pokazywały, że to właśnie państwo jest główną siłą umożliwiającą rozwój oraz tworzącą odpowiednie środowisko gospodarcze, w którym przedsiębiorstwa mogą efektywnie funkcjonować. Niestety, badania wykazały również, że większość z badanych państw rozwijających się cechowała słabość władzy wykonawczej i ustawodawczej oraz wszechobecna korupcja. Wzmocnienie instytucji oraz zminimalizowanie procederów korupcyjnych zostało wskazane przez badaczy, jako warunek konieczny rozwoju tych państw.

Dokonania ekonomistów neoklasycznych pozwoliły na badania krajów rozwijających się w kontekście wagi, którą w gospodarce rynkowej należy przypisać instytucjom państwowym. Wykazały one, że tylko zdrowe otoczenie instytucjonalne, będące rezultatem działań podejmowanych przez państwo, umożliwia optymalną alokację zasobów²⁴⁸. Oznacza to, że sprawnie działające instytucje państwowe stanowią warunek konieczny dla rozwoju gospodarczego

Przeprowadzane w latach 90. XX w. badania, przyniosły wiele opracowań²⁵⁰, w których instytucje państwowe zostały jednoznacznie wskazane, jako główny czynnik umożliwiający wzrost gospodarczy oraz bogactwo

spisanych przez człowieka, np. normy prawne, prawa własności) i nieformalnych (nieokreślonych co do form, tj. zwyczajowych wzorów zachowań, np. tradycje, zwyczaje, konwencje, normy)

²⁴⁶ Por.: K. Szarzec, *Państwo w gospodarce: studium teoretyczne-od Adama Smitha do współczesności*. Warszawa 2013

²⁴⁷ D. North, *The Contribution of the New Institutional Economics to an Understanding of the Transition Problem*, WIDER Annual Lectures, United Nations University, World Institute for Development Economics Research, Helsinki 1997; D. North, D. Acemoglu, F. Fukuyama, D. Rodrik, *Governance, Growth, and Development Decision-making*, World Bank Working Paper 2008, No. 44186.

²⁴⁸ Por. D.C. Colander, *The Death of Neoclassical Economics*, „Journal of the History of Economic Thought” 2000, vol. 22, no. 2.

²⁴⁹ J.J. Milewski, *Debata o państwie w początku XXI wieku – refleksje historyka*, w: K. Trzciniński (red.), *Państwo w świecie współczesnym*, Warszawa 2006, s. 52.

²⁵⁰ D. Romer, *Makroekonomia dla zaawansowanych*, Warszawa 2012.

w dłuższej perspektywie²⁵¹. Podstawowy Model Solowa-Swana²⁵², dotyczący klasycznych teorii wzrostu gospodarczego²⁵³, zakładał istnienie następujących czynników wzrostu gospodarczego: pracy, kapitału oraz całkowitej produktywności czynników²⁵⁴. Trzy wymienione zmienne warunkowane były przez czynniki geograficzne, kulturowe oraz po badaniach, które udowodniły ich znaczenie, również instytucje państwowe²⁵⁵.

Przeprowadzone w drugiej połowie XX w. badania, jasno wykazały, że państwa, których instytucje działały sprawnie, stoją na wyższym etapie rozwoju gospodarczego oraz charakteryzują się większym PKB na mieszkańca²⁵⁶. Niestety, ta zależność działa również w stronę przeciwną, gdyż nierozwinięte instytucjonalnie państwa mogą uniemożliwiać sprawny rozwój gospodarczy. Właśnie druga połowa XX w., która naznaczona była procesami dekolonizacji krajów socjalistycznych, obfituje w przykłady państw, którym nie udało się zbudować silnych instytucji, pozwalających zapewnić wsparcie niezbędne do osiągnięcia wyższych szczebli rozwoju gospodarczego.

Państwo i jego instytucje mogą zatem, wywierać zarówno pozytywny jak i negatywny wpływ na rozwój gospodarczy. Zapewnienie ochrony praw własności, zredukowanie do minimum kosztów transakcyjnych oraz obniżanie barier do wejścia na rynek czy skuteczne działanie mechanizmów rynkowych zaliczyć można do „dobrych” rozwiązań instytucjonalnych, które długookresowo zapewnią możliwość rozwoju przedsiębiorstw²⁵⁷. Źle zorganizowane instytucje, które nadmiernie ingerują w regulowanie gospodarki, sprawiają, że podmioty zmuszone są szukać rozwiązań nieefektywnych, czego przykładem jest korupcja, co w większości przypadków prowadzi do zastoju gospodarczego

²⁵¹ Por. M. Aoki, *Towards a Comparative Institutional Analysis*, The MIT Press, Cambridge Ma., London 2001

²⁵² Model Solowa-Swana opracowany niezależnie przez Solowa i Swana. Umożliwia prowadzenie badań w zakresie wzrostu gospodarczego i jego czynników. Model w podstawowej wersji uwzględnia dwa czynniki produkcji: pracę oraz kapitał, przy których zakłada się ograniczoną substytucyjność.

²⁵³ Welfe W. (red.), *Ekonometryczny model wzrostu gospodarczego*, Łódź 2001.

²⁵⁴ R.M. Solow, *A Contribution to the Theory of Economic Growth*, „The Quarterly Journal of Economics” 1956, t. 70, nr 1, s. 65–94.

²⁵⁵ R.J. Barro, *Economic Growth in a Cross Section of Countries*, „The Quarterly Journal of Economics” 1991, t. 106, nr 2, s. 407–443.

²⁵⁶ T. Tokarski, *Statystyczna analiza regionalnego zróżnicowania wydajności pracy, zatrudnienia i bezrobocia w Polsce*, Warszawa 2005.

²⁵⁷ S. Djankov, C. McLiesh, R. Ramalho, *Regulation and Growth*, „Economic Letters” 2006, t. 92, nr 3, s. 395–401

i ekonomicznego. Kluczem do rozwoju gospodarczego jest więc, tworzenie takich instytucji państwowych, które zapewnią odpowiednie okoliczności do efektywnego wykorzystywania kapitału i pomysłowości przedsiębiorców. Państwo, które dostarcza swoim obywatelom silnych i niezależnych instytucji, spełnia warunki niezbędne do wkroczenia krajów rozwijających się na drogę rozwoju społeczno-gospodarczego²⁵⁸. Natomiast, państwa rozwinięte, które mogą pochwalić się takimi instytucjami, będą kontynuowały stabilny wzrost, warunkiem jest tutaj jednak ciągła praca i ulepszanie istniejących już instytucji²⁵⁹.

Sprawne państwo wraz z jego instytucjami jest jednym z kluczowych czynników, które umożliwia bogactwo narodów. Badacze stworzyli wiele list z cechami tak zwanych „dobrych państw”, które stwarzają swoim obywatelom optymalne warunki do wzrostu gospodarczego. Jedną z takich list opublikował David S. Landes, w „Bogactwo i nędza narodów. Dlaczego niektórzy są tak bogaci, a niektórzy tak biedni.”, w 1995 roku. Analizując listę, „dobre” państwo według Landesa²⁶⁰ to państwo, które gwarantuje swoim obywatelom prawo do własności prywatnej, zapewnia wolność osobistą, broniąc obywateli przed absolutyzmem, przestępczością czy korupcją, gwarantuje egzekwowalność prawa i zapewnia stabilny, odpowiedzialny, uczciwy, umiarkowany, skuteczny i niezachłanny rząd.

Autor wskazuje na dużą wagę „zdrowych” instytucji w dwóch kluczowych aspektach. Pierwszy z nich dotyczy tworzenia prawa regulującego wolność oraz równego egzekwowania go wobec wszystkich, drugi aspekt to zestaw cech rządzących, który gwarantuje stabilne i sprawiedliwe rządy.

W 1989 roku, John Williamson opublikował dokument zwany „Konsensusem Waszyngtońskim”. Dokument ten stanowi nie tyle listę cech „dobrego” państwa, co bardziej wizję polityki gospodarczej, którą powinno realizować sprawne państwo²⁶¹. „Konsensus Waszyngtoński” bazował na analizie

²⁵⁸ D. Rodrik, A. Subramanian, E. Trebbi, *Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development*, „Journal of Economic Growth” 2002, No. 2.

²⁵⁹ M. Lisowska, *Instytucjonalne wymiary procesu transformacji w Polsce*, SGH, Warszawa 2004; J. Godłów-Legiędź, *Transformacja ustrojowa z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej*, „Ekonomista” 2005, nr 2.

²⁶⁰ D.S. Landes, *Bogactwo i nędza narodów. Dlaczego jedni są tak bogaci, a inni tacy ubodzy*, Warszawa 2005, s. 251.

²⁶¹ J. Williamson, *What Washington Means by Policy Reform* [w:] *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?*, pod red. J. Williamsona, Institute for International Economics, Washington 1990, oraz J. Williamson, *In Search of a Manual for Technopols* [w:] *The*

programów reform proponowanych przez wpływowych ekonomistów dedykowanych dla krajów Ameryki Łacińskiej, które w latach 80. XX w. znajdowały się w poważnym kryzysie gospodarczym.

Zdaniem Johna Williamsona, w latach 80. XX w. wśród waszyngtońskich ekonomistów występowała zgodność w kwestii podstawowych elementów reform mających uzdrowić gospodarki tych krajów. Autor wyróżnił dziesięć takich elementów i nazwał stworzoną przez siebie listę „Konsensusem Waszyngtońskim”²⁶². Lista Williamsona obejmowała takie punkty jak np. dyscyplinę fiskalną, co oznaczało, że deficyty budżetowe powinny być należycie mierzone z uwzględnieniem deficytów niższych szczebli rządowych, przedsiębiorstw państwowych i banku centralnego, powinny być wystarczająco niskie, aby mogły być finansowane bez uciekania się do podatku inflacyjnego czy priorytety wydatków publicznych²⁶³. Jego zdaniem bowiem, reforma polityki fiskalnej, powinna polegać na przesunięciu wydatków od takich politycznie wrażliwych obszarów, do których zazwyczaj dociera więcej środków niż jest to ekonomicznie uzasadnione, jak: administracja, obronność, nierozważnie udzielone subsydia, olbrzymie firmy, do zaniedbanych obszarów, takich jak: służba zdrowia, edukacja i infrastruktura, które charakteryzują się wysoką stopą zwrotu i możliwością poprawy rozkładu dochodów²⁶⁴. Kolejnymi punktami ujętym na liście były: reforma podatkowa, która polega na poszerzeniu bazy podatkowej i obciążeniu krańcowych stawek podatkowych. Jej celem ma być wzmocnienie bodźców i poprawa horyzontalnej równości, bez obniżania realizowanej progresywności, a także na usprawnionej administracji podatkowej oraz liberalizacja finansowa, której celem jest wyznaczana przez rynek stopa procentowa, ale doświadczenie pokazało, że w warunkach chronicznego braku zaufania, wyznaczana przez rynek stopa procentowa może być tak wysoka, że

Political Economy of Policy Reforms, pod red. J. Williamsona, Institute for International Economics, Washington 1994, s. 9–28.

²⁶² J. Williamson, *What Washington Means by Policy Reform* [w:] Latin American Adjustment: How Much Has Happened?, pod red. J. Williamsona, Institute for International Economics, Washington 1990, oraz J. Williamson, *In Search of a Manual for Technopols* [w:] The Political Economy of Policy Reforms, pod red. J. Williamsona, Institute for International Economics, Washington 1994, s. 9–28.

²⁶³ G.Chmilak, *Między zachodem a globalnym południem*, Kultura-Historia-Globalizacja, nr 16, 2019

²⁶⁴ D.Kopiński, *Pomoc rozwojowa. Teoria i polityka*, Warszawa, 2011, s. 9-11

zagroza wypłacalności przedsiębiorstw i rządu²⁶⁵. W takich warunkach rozsądnym przejściowym celem jest zniesienie preferencyjnych stóp procentowych dla uprzywilejowanych pożyczkobiorców i osiągnięcie umiarkowanie dodatniej realnej stopy procentowej²⁶⁶.

Kolejnymi punktami na liście były kwestie polityki zagranicznej, dotyczące kursów walutowych, co rozumiał, jako potrzeba jednolitego, przynajmniej dla transakcji handlowych, kursu walutowego, ustalonego na wystarczająco konkurencyjnym poziomie, aby stymulować szybki wzrost nietradycyjnego eksportu, i tak sterowanego, aby zapewnić eksporterów, że konkurencyjność kursu będzie utrzymana w przyszłości, liberalizacji handlu zagranicznego, poprzez zastąpienie ilościowych ograniczeń w handlu przez cła. Wskazał również na potrzebę bezpośrednich inwestycji zagranicznych, rozumianych, jako zniesienie barier utrudniających wejście firm zagranicznych oraz możliwość konkurencji na równych warunkach dla firm zagranicznych i krajowych²⁶⁷. Wewnątrz państwa zaś wskazał na konieczność prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, zniesienie przez rządy regulacji, które utrudniają wejście nowych firm lub ograniczają konkurencję, oraz zapewnić, że wszystkie regulacje spełniają takie kryteria, jak bezpieczeństwo, ochrona środowiska lub nadzór ostrożnościowy instytucji finansowych, a także zapewnienie, bez wygórowanych kosztów, nienaruszalne prawa własności i uczynić je dostępnymi dla szarej strefy²⁶⁸.

Williamson, tworząc powyższą listę, chciał uświadomić zmianę, jaka dokonała się w sposobie reformowania gospodarek krajów Ameryki Łacińskiej wśród ekonomistów zajmujących się tymi zagadnieniami, związanych z najbardziej wpływowymi na tym obszarze waszyngtońskimi instytucjami: Międzynarodowym Funduszem Walutowym (ang. International Monetary Fund, IMF) Bankiem Światowym (ang. World Bank) i Ministerstwem Finansów Stanów Zjednoczonych. Reasumując, najważniejsze wskazania płynące z „Konsensusu” stanowiły ustabilizowanie gospodarki, zredukowanie roli państwa do stosowania

²⁶⁵ P. Kuczynski, J. Williamson (red.), *After the Washington Consensus: Restarting Growth and Reform in Latin America*; Washington: Institute for International Economics, 2003

²⁶⁶ Z.J. Stańczak, *Konsensus waszyngtoński a reformy w krajach postkomunistycznych*, Zeszyty Naukowe nr 2, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków 2004

²⁶⁷ J. Williamson, *Democracy and the „Washington Consensus*, „World Development”, 1993, nr 21, s.1329

²⁶⁸ J. Williamson, *In Search...*, op. cit., s. 26–28

niezależnej polityki monetarnej oraz, a może przede wszystkim, skutecznej ochrony praw własności.

Ogłoszenie przez Williamsona jego „dziesięciu przykazań” zbiegło się w czasie z rozpadem systemu komunistycznego i pierwszymi próbami reform gospodarek postkomunistycznych. Termin „Konsensus Waszyngtoński” od razu zyskał dużą popularność w dyskusjach dotyczących reform w krajach dokonujących transformacji²⁶⁹. Znalazł on też miejsce w podręcznikowych pozycjach podejmujących tę tematykę²⁷⁰.

Instrukcje zapisane w dokumencie okazały się jednak nieskuteczne dla rozwijających się krajów. Zbyt duża koncentracja na potrzebie przywrócenia stabilizacji makroekonomicznej oraz surowe regulacje nałożone na państwa przez kredytobiorców sprawiły, że „Konsensus” nie odniósł zakładanego sukcesu. Historia po raz kolejny pokazała, że fundamentalne dla stabilnego rozwoju społeczno-gospodarczego państw są silne instytucje, które stymulowałyby przedsiębiorców do działalności gospodarczej oraz skutecznie czuwałyby nad przestrzeganiem prawa w takich sektorach jak bankowość i finanse²⁷¹. Krytyka, z jaką spotkała się pierwotna wersja „Konsensusu Waszyngtońskiego”²⁷² oraz skutki prób implementacji jego założeń w krajach rozwijających się, zaowocowała modyfikacją tego dokumentu. Zadania podjął się Dani Rodrik, który po analizie programów Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego z lat 90. XX w., dodał do „Konsensusu” kolejne punkty²⁷³.

Rodrik skoncentrował się na uaktualnieniu dokumentu o kwestie związane z ładem instytucjonalnym, który rozwijające państwo musi zbudować, aby móc wkroczyć na ścieżkę rozwoju gospodarczego. W rozszerzonej wersji „Konsensusu” Rodrik podkreślił też wagę przestrzegania przez państwo praw człowieka, sprawowania transparentnych rządów oraz redukcji ubóstwa. Uważał, że

²⁶⁹ Jeszcze większą popularność termin ten zdobył po kryzysie w Rosji i w Azji Wschodniej w latach 90 ubiegłego stulecia.

²⁷⁰ Zob. np. M. Lavigne, *The Economics of Transition: From Socialist Economy to Market Economy*, St. Martin's Press, New York 1999.

²⁷¹ K. Szarzec, *Państwo w gospodarce: studium teoretyczne-od Adama Smitha do współczesności*. Warszawa, 2013.

²⁷² Williamson po fackie sam twierdził, że jego pierwotne zamiary, gdy publikował listę reform KW, były inne w porównaniu z tym, co zaistniało później. Sam tych zaleceń nie rozpatrywał w kontekście ideologii neoliberalnej i fundamentalizmu rynkowego. J. Williamson, *What Should the World Bank Think about the Washington Consensus?*, “World Bank Research Observer” 2000, No. 15.

²⁷³ *Economic Growth in the 1990s. Learning from a Decade of Reform*, PREM Network, The World Bank, Washington 2005

polityka prorozwojowa świata po II wojnie światowej padała ofiarą kaprysów i mód, a na pewno była przynajmniej częściowo wynikiem konsensusu politycznego, zawartego przez największe mocarstwa świata i gwarantowanego przez najbardziej wpływowe organizacje finansowe²⁷⁴.

Zarówno próba stworzenia charakterystyki „dobrego” państwa przez Landesa jak i rozszerzona wersja „Konsensusu Waszyngtońskiego”, nad aktualizacją, którego Bank Światowy pracował później jeszcze kilka lat, nie były końcem starań nad stworzeniem dokumentu gwarantującego gospodarczy sukces w każdym rozwijającym się kraju. Raport z 2002 składał się już z 116 cech, które mogą przyczynić się do sukcesu gospodarczego rozwijających się państw²⁷⁵. Państwa są zróżnicowane kulturowo czy geograficznie, dlatego każde z nich musi być traktowane indywidualnie. Jednocześnie na każdym kroku podkreślano znaczenie państwowych instytucji, których sprawne działanie jest warunkiem koniecznym do wzrostu gospodarczego oraz zwalczania ubóstwa²⁷⁶.

Oceny aktywności, czy inaczej interwencji, państwa w gospodarkę można dokonać za pomocą różnych kryteriów. Najbardziej ogólny, ale i najbardziej rozpowszechniony podział dotyczy kryteriów opisujących stopień zaangażowania państwa w gospodarkę oraz oceniających działanie państwowych instytucji²⁷⁷. Stopień ingerencji państwa w gospodarkę jest sumą realnych działań, w których państwo włączyło się w procesy gospodarcze, między innymi za pomocą przeznaczania środków pochodzących z budżetu państwowego na konkretne cele. Mierzenia stopnia ingerencji w procesy gospodarcze można dokonać za pomocą: wskaźnika udziału wydatków rządowych w PKB, wskaźnika zatrudnieniowego w sektorze instytucji publicznych oraz udziału tego sektora w PKB, wskaźników zadłużeniowych w odniesieniu do PKB²⁷⁸. Mierzenie jakości instytucji państwowych stanowi większe wyzwanie. Opracowanie wskaźników, które pomogłyby w ocenie instytucji, stanowiło poważny problem zarówno dla politologów jak i dla ekonomistów. Trudności spowodowane były szerokim

²⁷⁴ D. Rodrik, *Jedna ekonomia, wiele recept. Globalizacja, instytucje i wzrost gospodarczy*, Warszawa 2011, s. 33

²⁷⁵ M.S. Grindle, *Good Enough Governance: Poverty Reduction and Reform in Developing Countries*, w: *Public Governance*, M. Bevir (red.), Sage Publications 2007, t. 4, s. 65.

²⁷⁶ Tamże, s.69

²⁷⁷ Bez odpowiedniego otoczenia instytucjonalnego, które w dużej mierze jest efektem działalności państwa, bodźce rynkowe nie prowadzą do optymalnej alokacji zasobów, Por. A. Wojtyna, *Nowe kierunki badań nad ekonomiczną rolą państwa*, „*Ekonomista*” 2001, nr 1.

²⁷⁸ K. Szarzec, *op.cit.*, Warszawa 2013 s.35

zakresem badanego pojęcia oraz potrzebie precyzyjnego jego zdefiniowania oraz jakościowego charakteru zjawiska²⁷⁹. Jednej spośród wielu pojawiających się w literaturze prób kryteriów opisu instytucji, podjęła się Janine Aron, ekonomistka z instytutu w Oxfordzie. Zaproponowała ona podział kryteriów na pięć grup: stabilności politycznej (niepokoje społeczne, strajki), charakterystykę systemu politycznego (typ ustroju, prawa wynikające z konstytucji), charakterystykę społeczeństwa (etniczną, kulturową, religijną) i wreszcie kapitału społecznego (stopień wolności gospodarczej, lista swobód obywatelskich) oraz miary jakości instytucji państwowych (indeks ryzyka bazujący na stopniu bezpieczeństwa własności prywatnej, stabilności prawa czy redukowaniu zachowań korupcyjnych)²⁸⁰.

Wskaźniki mierzące jakość państwowych instytucji powinny być obiektywne, bazować na sprawdzonych danych oraz podlegać interpretacji specjalistów. Obecnie są istotnym, stale aktualizowanym, narzędziem badawczym pozwalającym na badania komparatywne między państwami świata²⁸¹. Za opracowanie kryteriów oceny oraz ciągłą pracę nad ich ulepszeniem odpowiedzialność wzięły na siebie największe instytucje międzynarodowe takie jak wspomniany wcześniej Bank Światowy czy Organizacja Narodów Zjednoczonych oraz wpływowe przedsiębiorstwa z kapitałem prywatnym²⁸². Obecnie wskazane trudności w mierzeniu jakości instytucji publicznych udało się przezwyciężyć i każdego roku publikowane są raporty oceny, będące istotnym narzędziem dla polityków, mogącym wpłynąć na utrzymanie, korektę lub zmianę kursu obranego przez dane państwo w zakresie rozwoju gospodarczego.

Relacja między wolnością gospodarczą, rządami zapewniającymi ochronę własności prywatnej, skutecznie funkcjonującymi instytucjami państwowymi

²⁷⁹ M. Vijayaraghavan, W. A. Ward, *Institutions and Economic Growth: Empirical Evidence from a Cross-National Analysis*, Clemson University Center for International Trade, CIT Working Paper 001302, 2001, s. 1. A. Wojtyna zwraca uwagę, że dopóki analiza dotyczyła krótkiego i średniego okresu instytucje traktowane były jako zmienne egzogeniczne. Dopiero wydłużenie okresu analizy spowodowało zainteresowanie wpływem instytucji na wzrost gospodarczy; Teoretyczny wymiar zależności między zmianami instytucjonalnymi, polityką ekonomiczną a wzrostem gospodarczym, w: *Instytucje a polityka ekonomiczna w krajach o średnim poziomie rozwoju*, red. A. Wojtyna, Warszawa 2008, s. 13

²⁸⁰ J. Aron, *Growth and Institutions: A Review of the Evidence*, „World Bank Research Observer” 2000, t. 15, cz. 1, s. 99–135.

²⁸¹ M. Brzozowski P. Gierłatowski, D. Milczarek, J. Siwińska-Gorzelałak, *Instytucje a polityka makroekonomiczna i wzrost gospodarczy*, Warszawa 2006, s. 21

²⁸² M. Paldam, *The Economic Freedom of Asian Tigers – an Essay on Controversy*, „European Journal of Political Economy” 2003, t. 19 (Special issue on Economic Freedom), s. 453–477

a wzrostem gospodarczym i dobrobytem była wcześniej dostrzegana przez politologów i ekonomistów. Jednak dopiero stworzenie kryteriów w latach 90. XX w., na podstawie których, można mierzyć efektywność instytucji państwowych, poparło te rozważania dowodami.

Katarzyna Szarzec przeprowadziła wielowymiarową analizę cech państwa sprzyjających rozwojowi gospodarczemu²⁸³. W badaniu wyróżniła dwie grupy cech: typ ustroju politycznego oraz jakość działania państwowych instytucji mierzona wolnością gospodarczą, praworządnością oraz jakością rządzenia²⁸⁴.

Znaczenie rodzaju ustroju politycznego w relacji do dobrobytu państwa jest przedmiotem badań naukowców od wieków. Z perspektywy obywatela, to demokracja gwarantuje największą wolność²⁸⁵. Również politolodzy i ekonomiści wskazują ten system jako optymalny, jednak podkreślają również w swoich pracach wagę sposobu kształtowania się demokracji w odniesieniu do poziomu rozwoju gospodarczego, na którym znajduje się państwo²⁸⁶. Relacje między wolnością polityczną i gospodarczą opisywał również Milton Friedman²⁸⁷, według którego ograniczanie swobody w jednej dziedzinie doprowadza do jej redukcji również w innych dziedzinach.

Badania dotyczące wpływu demokracji na tempo wzrostu ekonomicznego przynoszą zróżnicowane rezultaty. Z jednej strony, dobre strony wynikające z ustroju demokratycznego takie jak: rządy ludu, prawa oraz powszechna wolność w niektórych badaniach są negatywnie skorelowane z tempem wzrostu. Wyniki tych analiz wskazują na to, iż wolność polityczna i bogacenie się społeczeństwa bywają celami ze sobą konkurencyjnymi, ergo demokracja jest jednym z powodów wolniejszego wzrostu gospodarczego i stanowi „dobro luksusowe”, z którego korzystać mogą w pełni wyłącznie państwa znajdujące się na wysokich szczeblach rozwoju gospodarczego. Z badań wynika, że do negatywnych konsekwencji wpływu demokracji na rozwój gospodarczy można zaliczyć: niską

²⁸³ K. Szarzec, *Państwo w gospodarce: studium teoretyczne-od Adama Smitha do współczesności*, 2013

²⁸⁴ F. Fukuyama *Budowanie państwa. Władza i ład międzynarodowy w XXI wieku*, Warszawa 2005, s. 24

²⁸⁵ Por. L. Młodzik, *Formy zachowań politycznych w kulturze demokracji, [w]: Osobliwości polskiej demokracji w XXI wieku: uwarunkowania kulturowo-medialne*, red. J. Golinowski, F. Pierzchalski, Bydgoszcz 2011,

²⁸⁶ F. Murtin, R. Wacziarg, *The Democratic Transition*, NBER Working Paper 2011, nr 17432.

²⁸⁷ M. Friedman, R. Friedman, *Wolny wybór*, Sosnowiec 2006, s. 2. Podobnie twierdzi: L. Balcerowicz, *Państwo w przebudowie*, 1999, s. 41.

stopę inflacji oraz nadmierną konsumpcję, potrzebę realizacji postulatów różnych grup nacisku czy liczne konflikty na tle rasowym lub etnicznym²⁸⁸. Takie zabiegi jak na przykład zwiększenie stopy inwestycji, mogą oznaczać zmniejszenie budżetu na wydatki socjalne. Mimo, iż byłoby to w dłuższej perspektywie korzystne dla państwa, nie jest możliwe do przeprowadzenia w realiach demokratycznych, ponieważ nigdy nie spotkałoby się z akceptacją społeczeństwa. Odmiennym charakteryzującym społeczeństwa demokratyczne zjawiskiem jest nacisk na rządzących dotyczący zwiększenia poziomu konsumpcji, co najczęściej redukuje wydatki inwestycyjne. Bardziej scentralizowana forma rządów jest odporniejsza na nacisk rozmaitych grup, co powoduje, że polityka wzrostu gospodarczego może być realizowana bardziej skutecznie²⁸⁹.

Inne z przeprowadzonych badań wskazują, że ustroj demokratyczny może mieć pozytywny wpływ na wzrost gospodarczy, i kategorycznie sprzeciwiają się twierdzeniom, że rządy autorytarne mogą powodować szybszy wzrost gospodarczy. Raport Banku Światowego z 1991 r. zawierał nawet stwierdzenie, że dyktatury miały katastrofalne skutki dla rozwoju wielu gospodarek²⁹⁰. Podstawowym uzasadnieniem takiej perspektywy jest fakt, że nie można przyjąć, że celem dyktatora jest wzrost gospodarczy w państwie. W krajach, w których panuje dyktatura, często łamane jest prawo, a zachowania rządzącego są mało przewidywalne, co prowadzi do strachu przed inwestycjami oraz obniżeniem tempa wzrostu²⁹¹. Sukces gospodarczy w systemach autorytarnych jest prawie całkowicie zależy od osobowości i decyzji rządzącego. Właśnie z tego powodu rezultaty gospodarcze odnotowane w ostatnim stuleciu przez państwa o autorytarnym ustroju są tak zróżnicowane. Autorytarnie rządzone były państwa, które zaliczyły ogromny wzrost gospodarczy m.in, Tajwan, Korea Południowa czy Chiny, ale i państwa, które nie poczyniły żadnego postępu na tej płaszczyźnie, a ich struktury i instytucje zatrute są przez korupcję i brak kompetencji²⁹².

System demokratyczny minimalizuje ryzyko nadużywania władzy przez rządzących, zmiana władzy dokonywana jest w tym systemie płynnie i pokojowo,

²⁸⁸ V. Rao, *Democracy and economic development*, „Studies in Comparative International Development” 1984, t. 19, nr 4, s. 74–75.

²⁸⁹ A. Heywood, *Ideologie...*, s. 229.

²⁹⁰ *World Development Report 1991. The Challenge of Development*, World Bank–Oxford Univ. Press, 1991, s. 133.

²⁹¹ M. Chmaj, J. Marszałek-Kawa, W. Sokół (red), *Encyklopedia wiedzy politycznej*, Toruń 2006, s. 59

²⁹² A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnego świata*, Gdańsk 2001

gdy w warunkach rządów autorytarnych zazwyczaj związana jest z niepewnością, co negatywnie oddziałuje na gospodarkę państwa²⁹³. Niepewność w systemach autorytarnych związana jest również z prawami własności, co rzutuje na niższe nakłady inwestycyjne. Ustrój demokratyczny, umożliwiając równość szans i warunków na rynku, bardziej niż dyktatury pociąga za sobą zarówno rozwój technologiczny jak i kapitału ludzkiego.

Badania autorstwa Roberta Barro wykazują natomiast, że ustrój demokratyczny nie stanowi istotnej zmiennej, determinującej wzrost gospodarczy²⁹⁴. Rozważania Barra nadają takim cechom jak: praworządność, swoboda wyborów gospodarczych, zabezpieczenie praw własności czy stabilizacji większą wagę niż demokracji. Paragrafy poświęcone ustrojom autorytarnym pokazały jednak, że stabilizacja bywa problemem w państwach, które funkcjonują w takim właśnie ustroju. Barro sądzi, że demokracja nie jest warunkiem koniecznym do wzrostu gospodarczego, podważa też popularny sąd, jako, że wyłącznie silne rządy autorytarne mogą umożliwić państwu wyjście z ubóstwa.

Jednakże, nawet, jeśli badania nie przynoszą odpowiedzi dotyczącej siły relacji między demokracją a wzrostem gospodarczym, dla wielu naukowców siła systemu demokratycznego stanowi wartość samą w sobie. Analizy komparatywne tempa wzrostu krajów, w których panuje system demokratyczny i autorytarny, pokazują, że w systemach demokratycznych²⁹⁵ stopa wzrostu jest wyższa i bardziej stabilna w długim okresie, gospodarki charakteryzują się większą stabilnością i społeczeństwa w tych państwach są mniej rozwarstwione ekonomicznie²⁹⁶. Badacze są podzieleni w dyskusji, który ustrój zapewnia największe szanse wzrostu gospodarczego. Są zgodni natomiast, twierdząc, że wpływ wolności gospodarczej na bogactwo państwa i jego wzrost gospodarczy jest niezaprzeczalny²⁹⁷.

Kolejną, szeroko dyskutowaną zmienną, która wpływa na poziom dobrobytu i wzrostu gospodarczego, jest wolność gospodarcza. W literaturze

²⁹³ J. Tavares, R. Wacziarg, *How Democracy Affects Growth*, „European Economic Review” 2001, t. 45, s. 1344.

²⁹⁴ R.J. Barro, *Rule of Law, Democracy, and Economic Performance*, w: *Index of Economic Freedom 2002*, The Heritage Foundation, 2002, s. 47.

²⁹⁵ Por. A. Bassanini, S. Scarpetta, *The driving forces of economic growth: panel data evidence for the OECD countries*, OECD Economic Studies, 2001

²⁹⁶ D. Rodrik, *Growth Strategies*. Harvard University, 2004

²⁹⁷ N. Berggren, *The Benefits of Economic Freedom. A Survey*, „The Independent Review” 2003, t. 8, nr 2, s. 193–211.

można znaleźć wiele definicji wolności gospodarczej²⁹⁸, większość z nich jest zgodna, że obejmuje ona: bezpieczeństwo praw własności, swobodę prowadzenia interesów z podmiotami krajowymi oraz tymi zza granicy oraz brak wpływu państwa na sposób, w jaki konstruowane są umowy między podmiotami²⁹⁹.

Pierwsze próby mierzenia wolności gospodarczej oraz budowanie mierników mających dostarczyć informacji na temat relacji wolności gospodarczej z dobrobytem oraz wzrostem ekonomicznym pojawiły się niedawno, bo w latach 90. XX w. Wcześniejsze działania na tej płaszczyźnie uniemożliwił brak odpowiednich danych empirycznych, na których można by je oprzeć. Pierwszy wskaźnik opracowany został przez Gerarda Scullego oraz Daniela Slijottje, obecnie jednak nie jest on używany³⁰⁰. Dwa najpopularniejsze wskaźniki to *Index of Economic Freedom (IEF)*, opracowany przez amerykańską fundację The Heritage oraz prestiżowy Wall Street Journal, oraz *Economic Freedom Index (EFI)*, który powstał z inicjatywy The Fraser Institute.

Pierwszy wskaźnik skoncentrowany jest wokół relacji przymusu i wolności. Amerykanie koncentrują się na kwestiach związanych z przymusem i ograniczeniami nakładanymi przez państwo dotyczących produkcji, konsumpcji oraz poziomu ochrony wolności gospodarczej³⁰¹. Kanadyjski EFI koncentruje się bardziej na temacie własności i stopniu jej ochrony przed zawłaszczeniem.

Badania przeprowadzone przy użyciu IEF i EFI wykazały, że istnieje pozytywna korelacja między stopniem wolności gospodarczej a wzrostem gospodarczym³⁰². Część opracowań badań pokazuje również, że wzrost poziomu PKB na mieszkańca najczęściej spowodowany jest przez wzrost stopnia wolności gospodarczej oraz politycznej. Skonstruowanie wskaźników oraz późniejsze

²⁹⁸ Klasyczną definicją wolności gospodarczej Gwartneya, mówi, że „Jednostki doświadczają wolności gospodarczej, gdy własność, którą uzyskały bez użycia siły, oszustwa czy kradzieży, jest chroniona przed działaniem innych osób oraz gdy jednostki te mogą swobodnie nią dysponować: używać, wymieniać czy przekazywać innym – o ile działania takie nie naruszają identycznych praw innych jednostek. Miara wolności gospodarczej powinna odzwierciedlać stopień, w jakim legalnie uzyskana własność jest chroniona, zaś jednostki zawierają transakcje bez przymusu”, por. A.Kondratowicz, *Wolność gospodarcza, Pomiar, percepcja, zmiany instytucjonalne*, Warszawa 2013, s.34,

²⁹⁹ S.H. Hanke, S.J.K. Walters, *Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey*, „Cato Journal” 1997, t. 17, nr 2, s. 120–121.

³⁰⁰ G.W. Scully, D.J. Slotje, *Ranking Economic Liberty Across Countries*, „Public Choice” 1991, t. 69, nr 2, s. 121–152.

³⁰¹ G.P. O’Driscoll Jr., E.J. Feulner, M.A. O’Grady, *Index of Economic Freedom*, The Heritage Foundation Washington DC and Dow Jones and Company, Inc., New York 2004, s. 50.

³⁰² A. Goldsmith, *Democracy, Property Rights and Economic Growth*, „Journal of Development Studies” 1995, t. 32, nr 2, s. 157–174

przeprowadzenie badań przy ich użyciu sprawiły, że empirycznie udowodniona została pozytywna zależność między wolnością gospodarczą a dobrobytem. Niezależnie od tego, który wskaźnik został użyty do przeprowadzenia analizy oraz niezależnie od kraju i okresu objętego badaniem, ich wyniki zgodnie wskazywały na to, że wolność gospodarcza powoduje wzrost gospodarki. Bez zapewnienia wolności gospodarczej oraz ochrony praw własności nie można mówić o istnieniu gospodarki rynkowej³⁰³. Do zachowywania zarówno wolności gospodarczej oraz ochrony praw własności potrzebne jest jednak silne państwo. Brak poszanowania wspomnianych dwóch cech gospodarki rynkowej powoduje zerwanie związku zdrowej relacji nakładu pracy i kapitału a oczekiwanym wynagrodzeniem.

Podobnie jak w przypadku chęci pomiarów wpływu wolności gospodarczej na dobrobyt, naukowcy stworzyli wskaźniki mające dostarczyć informacji na temat wpływu praworządności na rozwój gospodarczy. Termin praworządność został upowszechniony przez Hayka, austriackiego ekonomistę, który uważał, że rządy prawa pozwalają ludziom pomóc przewidzieć zachowanie współpracowników³⁰⁴. Próby precyzyjnego określenia formalnej oraz proceduralnej charakterystyki prawa zaowocowały stworzeniem mierników, pozwalających zmierzyć stopień praworządności oraz jej wpływ na dobrobyt gospodarczy. Niemal wszystkie ze wskaźników biorą pod uwagę stopień stosowania prawa oraz jego uniwersalność oraz znajomość prawa przez obywateli państwa. Wskaźniki rządów prawa można znaleźć między innymi w raportach *Internacional Country Risk Guide* oraz w *Worldwide Governance Indicators* wydawanych odpowiednio przez Political Risk Services Group oraz Bank Światowy. Do mierników poziomu praworządności należą: poziom akceptacji cech wymiaru sprawiedliwości przez obywateli państwa, szacunek między rządzącymi a rządzonymi, który określa ich stosunki, liczbę zachowań korupcyjnych, sprawność, z jaką funkcjonują sądy czy skuteczność biurokracji³⁰⁵. Przeprowadzone badania dowiodły, że istnieje pozytywna korelacja między

³⁰³ indeks wolności gospodarczej w swojej istocie jest numeryczną charakterystyką tego, co Douglass North zwykł nazywać instytucjonalną matrycą gospodarki. Innymi słowy indeks odzwierciedla instytucje i parametry polityki gospodarczej lub jak czasem mówi się, politykę i meta-politykę gospodarczą. Jak zauważył Andrzej Wojtyna w *Teoretyczny wymiar zależności między zmianami instytucjonalnymi, polityką ekonomiczną a wzrostem gospodarczym. Gospodarka Narodowa*, 2007, 5-6: 1-23. , ścisłe i jednoznaczne oddzielenie instytucji jako takich od parametrów polityki gospodarczej jest często bardzo trudne lub wręcz niemożliwe.

³⁰⁴ F.A. Hayek, *Droga do zniewolenia*, Kraków 2003 s. 87.

³⁰⁵ D. Kaufmann, A. Kraay, P. Zoido-Lobaton, *Governance Matters*, s. 2.

praworządnością a wzrostem gospodarczym. Opublikowany w 1995 roku raport, opracowany przy wykorzystaniu wskaźnika *Internacional Country Risk Guide*, empirycznie udowodnił, że instytucje, które mają za zadanie chronić prawa własności obywateli, są fundamentalnym elementem państwa chcącego odnotować wzrost gospodarczy³⁰⁶.

Inny wskaźnik, zaproponowany przez ekonomistę Paulo Mauro, koncentrował się na wpływie skuteczności biurokracji. Rezultaty badań dowiodły, że wzrost jakości organów biurokratycznych pociąga za sobą wzrost stopy wzrostu gospodarczego i że jest on statystycznie istotny³⁰⁷. Miernik *contract-intensive money (CIM)*, określający stosunek między pieniędzmi znajdującymi się na rachunkach bankowych do ilości pieniądza w obiegu, pomógł dowieść, że w państwach zapewniających wysoki stopień ochrony własności prywatnej, mniej pieniędzy znajduje się w obiegu i odwrotnie, w państwach zapewniających mniejszą ochronę własności pieniędzy w obiegu jest więcej, a wszystko ze względu na brak poczucia bezpieczeństwa wśród obywateli³⁰⁸. Państwa znajdujące się na wyższych stadiach rozwoju charakteryzują się najwyższym poziomem praworządności, natomiast w krajach mniej rozwiniętych poszanowanie i przestrzeganie prawa jest na poziomie niższym. Dopiero osiągnięcie pewnego poziomu przestrzegania prawa zarówno wśród rządzących i wśród obywateli może umożliwić państwu wkroczenie na wyższe stadia rozwoju gospodarczego³⁰⁹. Kraje przechodzące transformację muszą stworzyć taki ład instytucjonalny, który zapewni możliwość rozwoju oraz wzrostu praworządności. To właśnie instytucje odpowiedzialne są za stworzenie odpowiednich warunków do wzrostu gospodarczego, narzucając obywatelom przejrzyste reguły gry oraz zapewniając ochronę ich własności³¹⁰.

Analizując interwencjonizm gospodarczy państwa na przełomie XX i XXI wieku trzeba spojrzeć na jego podstawy i proces przekształcania od momentu

³⁰⁶ S. Knack, P. Keefer, *Institutions and Economic Performance: Cross Country Tests Using Alternative Institutional Measures*, Univ. of Maryland, Center for Institutional Reform and the Informal Sector, IRIS Reprint 65, przedruk z „Economics and Politics” 1995, t. 7, nr 3, s. 207–227.

³⁰⁷ P. Mauro, *Corruption and Growth*, „The Quarterly Journal of Economics” 1995, t. 110, nr 3, s. 681–712.

³⁰⁸ C. Clague, P. Keefer, S. Knack, M. Olson, *Property and Contract Rights in Autocracies and Democracies*, „Journal of Economic Growth” 1996, t. 1, nr 2, s. 243–276.

³⁰⁹ N. Acocella, *Zasady polityki gospodarczej. Wartości i metody analizy*, Warszawa 2002, s.15.

³¹⁰ Red.A. Wojtyna, *Instytucje a polityka ekonomiczna w krajach na średnim poziomie rozwoju*, Warszawa 2008, s.15-16

zakończenia II wojny światowej. W związku z politycznym podziałem świata, a zwłaszcza Europy, wyłoniły się odrębne systemy gospodarcze państw.

Nie pozostawało to bez wpływu na kształt i formy interwencjonizmu w gospodarce. Część państw, przede wszystkim Europy centralnej i południowo-wschodniej, przyjęła, bardziej z konieczności niż z własnego wyboru, ustrój socjalistyczny wzorowany na Związku Radzieckim, a oparty na planowaniu i sterowaniu gospodarką przez państwo³¹¹. Dopiero w drugiej połowie lat 50. pojawiły się w tych państwach tendencje do przeprowadzenia głębokich reform gospodarczych, mających na celu utworzenie nowego modelu gospodarowania i zarządzania.

Historia pokazała, że socjalizm zakładał aktywną rolę państwa w organizowaniu, kierowaniu i kontroli procesów gospodarczych zarówno w skali makro- jak i mikroekonomicznej. Aby ukształtować nowy układ stosunków własnościowych państwo zmuszone było podjąć się na szerszą skalę procesów nacjonalizacyjnych i wywłaszczeniowych likwidujących praktycznie wszelką własność prywatną środków produkcji³¹². Popytowy mechanizm działania rynku w zakresie ustalania potrzeb społecznych zastąpiono systemem państwowego planowania gospodarczego. Zamiast więzi rynkowych między producentami a nabywcami państwo stworzyło obowiązujące wszystkich reguły gospodarcze, wymuszając ich przestrzeganie sankcjami karnymi. To państwo określało zasady gospodarowania, powiązania pomiędzy podmiotami gospodarczymi, a także organizację i strukturę tych podmiotów. Wyznaczało również zasady sprawowania kierownictwa, nadzoru, koordynacji i kontroli procesów gospodarczych, tworząc w ten sposób nowy typ interwencjonizmu gospodarczego, zwanego najczęściej systemem zarządzania gospodarką narodową³¹³.

Socjalistyczny system zarządzania gospodarką narodową wielokrotnie okazywał się nieefektywny ekonomicznie i niezadawalający społeczeństwo. Następowaly więc próby jego reformy. Zakres reform gospodarczych

³¹¹ W. Muszalski, *Rozwój prawnych form organizacji i zarządzania gospodarką państwową w PRL*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1970/1, t. XXII oraz B. Krzyżanowska, L. Krzyżanowski, P. Lipiński, *Typologia i periodyzacja systemu kierowania gospodarką Polski Ludowej 1944–1984. Studium prawno-gospodarcze*, 1986.

³¹² A. Åslund *Jak budowano kapitalizm. Transformacja Europy Środkowej i Wschodniej, Rosji i Azji Środkowej*, Warszawa 2010

³¹³ C.Kosiński, *Współczesny ...op.cit*, str. 45

i politycznych podejmowanych w poszczególnych krajach socjalistycznych był różny. Skrajnie decentralistyczny model wybrała Jugosławia³¹⁴, natomiast ZSRR i inne państwa jak Bułgaria, NRD, Rumunia, a potem także CSRS pozostały w zasadzie przy modelu scentralizowanym³¹⁵. Pozostałe państwa jak Polska, Węgry i częściowo CSRS podjęły próby wprowadzenia modelu w części zdecentralizowanego³¹⁶. Nie przyniosły one niestety spodziewanych rezultatów. Coraz silniej gruntowało się przekonanie, że „socjalizm nie jest reformowalny”. A jako system gospodarki realnego socjalizmu traci zdolność do rozwoju.

³¹⁴ A. Fornalczyk, *Jugosłowiański system gospodarczy 1950–1976*, Łódź 1979

³¹⁵ Z. Rybicki, *Zarządzanie gospodarką socjalistyczną na tle przekształceń ustrojowych*, Warszawa 1969.

³¹⁶ C. Kosikowski, *Prawo zarządzania...*

ROZDZIAŁ II

CHARAKTERYSTYKA MIKRO, MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

2.1. Charakterystyka i specyfika zjawisk mikro, małych i średnich przedsiębiorstw

„Istotą gospodarki kapitalistycznej jest rodzenie się nowych przedsiębiorstw na gruzach tych, które upadły³¹⁷”. Teza ta zwana „tezą kreatywnej destrukcji” trafnie wpisuje się w zmiany, jakie dokonują się w polskiej gospodarce rynkowej od ponad pół wieku. Ta ciągła przemiana gospodarcza stała się punktem wyjścia do tworzenia się i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce³¹⁸. Jako powstanie tego sektora podaje się początek lat 90. Jak pisze Drucker: „Z pozoru niewielkie, generujące ograniczone dochody, często zdane tylko na własny kapitał, mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa zaczęły stanowić sól gospodarki rynkowej oraz bazę demokratycznego porządku społeczno-ekonomicznego³¹⁹”.

Proces zmian mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce miał kilka faz. Pierwsza z nich przypadła na lata 80-te XX w., w których podjęto próbę reformowania systemu gospodarki centralnie planowanej, nazwana fazą przed transformacyjną rozwoju przedsiębiorczości, kolejna to okres od roku 1989 do roku 1991, która stanowiła przełom społeczno-polityczny i gospodarczy, i nazwana została fazą eksplozji przedsiębiorczości³²⁰. Trzecia faza przypadła na lata 1992-1995, które stanowiły pierwsze lata stabilnego rozwoju gospodarki rynkowej, w związku, z czym nazwana została fazą stabilizacji lub zwolnionego rozwoju³²¹. Lata 1995-2004, to okres, w którym wytyczonym celem rozwoju

³¹⁷ J. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, Warszawa 1960, s. 73

³¹⁸ *Wkład małych i średnich przedsiębiorstw w rozwój gospodarki polskiej*, Polska Fundacja Promocji i Rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, Warszawa 1997

³¹⁹ P. F. Drucker, *Mysli przewodnie Druckera*, Warszawa 2002. s.475

³²⁰ S.Komosiński, *Przedsiębiorcy i przedsiębiorczość a recesja transformacyjna w Polsce po 1989 roku*, Optimum.Economic Studies nr 1(103)2021

³²¹ K.Śledź, Planowanie gospodarcze w Polsce po roku 1989 [w:] Państwo, gospodarka, prawo.Księga dedykowana Profesorowi Cezaremu Kosińskiemu z okazji jubileuszu pracy naukowej na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, red. A.Piszcz, M.Olszak,M.Etel, Białystok 2015, s.113 i n.

gospodarczego było osiągnięcie poziomu umożliwiającego przystąpienie do Unii Europejskiej, przez co nazywana jest fazą przedakcesyjną oraz faza rozpoczynająca się od momentu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej i trwająca do dzisiaj³²².

Z upływem lat zmianie uległa nie tylko rola, ale i sama definicja mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. Polscy oraz zagraniczni autorzy publikacji mówiących o sektorze MŚP pokazują trudność w wyjaśnieniu istoty tej właśnie kategorii podmiotów. Nie jest możliwe zaprezentowanie powszechnie akceptowanej przez ogół definicji MŚP, ponieważ istotę małego bądź średniego przedsiębiorstwa definiuje się zwykle w różny sposób³²³.

Wspólne istnienie kategorii MŚP uznawanie w bardzo wielu krajach dowodzi jednak istnienia cech, które łączą kategorie podmiotów gospodarczych³²⁴, jak również ważnych różnic w porównaniu do firm dużych. Charakter tego rodzaju podmiotów gospodarczych jest raczej subiektywny, uwarunkowany wielkością rynku danego kraju³²⁵.

Wielkość danego przedsiębiorstwa stanowi kategorię ilościową. Natomiast zmiany w rozmiarze powodują zmiany jakościowe. Ostatecznie zsumowanie tych dwóch elementów oddziałuje na modyfikację wyników, działań, znaczenia określonych przedsiębiorstw. W rezultacie dotyczy to szczególnie: trudności z wyodrębnieniem odpowiednich kryteriów, ich ilości, kształtu oraz konstrukcji, aspektu wskaźników w odniesieniu do mierników ilościowych oraz metod ocen w odniesieniu do mierników jakościowych oraz trudności z wyznaczeniem progów oraz limitów, poza których wykroczenie przyczynia się do zmiany przyporządkowania danego przedsiębiorstwa do innego przedsiębiorstwa pod względem rozmiaru³²⁶.

³²² B.Piasecki, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w Polsce-paradygmaty rozwoju*, [w:] B.Piasecki (red.) *Entrepreneurship and Small Business Development in the 21st Century. Przedsiębiorczość i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w XXI w.*, Łódź 2002, S.338

³²³ Według A. Hermana i B. Wójcika przyczyny takiej sytuacji należy szukać w różnorodności oraz nieustannej ewolucji tej sfery gospodarczej, zatem żadnych mierników nie można uznać za wystarczająco dokładne. Ponadto niektóre pojęcia uwarunkowane są wyjątkowymi oczekiwaniami, w związku z którymi powstają i sytuacji, w jakiej są wykorzystywane. A. Herman, B. Wójcik, *Small business as tool of development in the former eastern bloc*, 22 International Small Business Congress, Tel Aviv 1995, s. 30.

³²⁴ S.Biernat, *Podjęmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej- wolność gospodarcza de lage lata i de lage ferenda*, PPH 1994/9

³²⁵ M. Kokocińska, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarkach europejskich*, Poznań 2012, s. 42.

³²⁶ P. Dominiak, *Sektor MSP we współczesnej gospodarce*, Warszawa 2005, s. 27.

Uwzględniając powyższe, w celu rozróżnienia mikro, małych i średnich przedsiębiorstw stosuje się mierniki ilościowe, jakościowe bądź dwa kryteria równocześnie. Mierniki ilościowe są wykorzystywane w trakcie formalnego wyjaśniania istoty MŚP dla potrzeb wielu dyscyplin naukowych, np. pomocy publicznej, rachunkowości czy statystyki. W obrębie najczęściej stosowanych mierników ilościowych znajduje się m.in. liczba pracowników sektora małych i średnich przedsiębiorstw, roczny przychód i wartość mienia przedsiębiorstwa (łącznie wartość aktywów).

Mierniki jakościowe związane są z istotą firmy³²⁷. Nie można ich zmierzyć bądź jest to bardzo skomplikowane, koncentrują się na budowie przedsiębiorstwa, charakterystycznych cechach firmy i jej właściciela, źródłach finansowania, autonomii, formie organizacyjno-prawnej³²⁸.

Z kolei, biorąc pod uwagę formalne, mające moc prawną określenia MŚP, należałoby szczególnie podkreślić, iż powstały one dla potrzeb polityki Unii Europejskiej³²⁹. Określona została również polityka wspólnotowa wobec MŚP, która wyrażała strategią lizbońską³³⁰ oraz Europejska Karta MŚP³³¹.

Regulacje europejskie w tej kwestii dotyczą wszystkich członków UE, dlatego też definicje małych i średnich przedsiębiorstw, które mają moc prawną w Polsce, w większości są zgodne z tymi zdefiniowanymi przez Unię Europejską.

Polskim aktem prawnym, definiującym kryteria mikro, małych oraz średnich przedsiębiorstw jest ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004 roku³³². Zgodnie z tą ustawą definicje w zakresie pułapów finansowych i zatrudnienia są tożsame z unijnymi zawartymi w załączniku I do Rozporządzenia Komisji UE nr 651/2014³³³. Ustawa ta wprowadza regulacje

³²⁷ P. Drucker, *Praktyka zarządzania*, Warszawa 1994, s. 251

³²⁸ K. Safin, *Zarządzanie małą firmą*, Wrocław, 2012, s. 37-40

³²⁹ Zalecenie Komisji 280/96 z 03.04.1996r. dotyczące definicji małych i średnich przedsiębiorstw, (Dz.Urz.UE L 107, s.4) oraz zalecenie Komisji 361/2003 z 06.05.2003 r. dotyczące definicji mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, (Dz.Urz. UE L 124, s. 36.)

³³⁰ Por. P. Pełka, M. Stasiak, *Pomoc publiczna dla przedsiębiorców w Unii Europejskiej*, Warszawa, 2002, s. 91 i in

³³¹ Por. P. Marquardt, *Pomoc publiczna dla małych i średnich przedsiębiorców*, Warszawa, 2007, s. 183 i in.

³³² Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz.U. 2004 poz. 1807, z późn. zm.

³³³ Załącznik I do rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz.U. L 187 z 26.6.2014, s. 1, z późn. zm.)

tożsame z tymi zawartymi w akcie prawnym UE, jednak nie normuje na przykład powiązań między przedsiębiorcami³³⁴.

Najnowsze pojęcie MŚP stosowane w stosunku do podmiotów występujących na rynku dokonuje kilka ważnych modyfikacji. Z jednej strony, dołącza do kategorii podmiotów gospodarczych mikroprzedsiębiorstwa, z drugiej zaś, aby oszacować dane na temat zatrudnionych osób i dane finansowe, wyodrębnia rodzaje przedsiębiorstw ze względu na źródła jego kapitału czy zależności³³⁵.

W tej sytuacji, najważniejszą stosowaną obecnie wykładnią klasyfikującą MŚP jest definicja zawarta jest w Załączniku I do Rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r., stosowanym bezpośrednio we wszystkich państwach UE³³⁶. Wytyczne zawarte w tym dokumencie mówią, że za przedsiębiorstwo uważamy podmiot, który prowadzi działalność gospodarczą. Nie ma w tym przypadku znaczenia jego forma prawna. Wskazano w nim, jako główne: osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na własny rachunek, firmy, w których główne role pełnią członkowie rodziny, tak zwane firmy rodzinne, w których zakresie działania jest przede wszystkim rzemiosło, ale i inna działalność, oraz spółki lub stowarzyszenia prowadzące działalność gospodarczą³³⁷.

Aby natomiast, ustalić, jaka jest wielkość danego przedsiębiorstwa, które funkcjonuje na polskim rynku, zgodnie z definicją zawartą we wspomnianym dokumencie³³⁸, niezbędne jest wzięcie pod uwagę wielkości zatrudnienia pracowników, rocznego obrotu a także rocznej sumy bilansowej tego przedsiębiorstwa. Rozpatrując to w kategorii mikroprzedsiębiorstwa, takim przedsiębiorstwem będzie podmiot zatrudniający do 10 pracowników, z rocznym obrotem oraz sumą aktywów w wysokości nieprzekraczającej 2 milionów euro. W kategorii małego przedsiębiorstwa, będziemy mieli do czynienia z podmiotem

³³⁴ C.Kosikowski, *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej.Komentarz*, Warszawa 2013, s.497 i in.

³³⁵ D.Kowalski, *Europejska definicja mikro, małych i średnich przedsiębiorstw jako instrument polityki rozwoju sektora przedsiębiorstw-doświadczenia, postulaty i wnioski na przyszłość*, Przegląd Europejski, tom 2020, nr 2

³³⁶ D.Kowalski, *Prawne uwarunkowania zwrotnego finansowania sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw ze środków publicznych w Polsce*, Białystok 2015., s. 24.

³³⁷ B.Mikołajczyk, M.Krawczyk, *Sektor przedsiębiorstw mikro, małych i średnich w krajach Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie”, 2/2006

³³⁸ A.Kamińska, *Regionalne determinanty rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa 2011, s. 5

zatrudniającym średniorocznie mniej niż 50 pracowników, a obrót oraz suma bilansowa podmiotu nie może przekraczać 10 milionów euro. Natomiast w kategorii średniego przedsiębiorstwa znajdują się podmioty zatrudniające poniżej 250 pracowników z rocznym obrotem oraz sumą aktywów do 50 milionów euro³³⁹. Podmioty niemieszczące się w tych ramach to już przedsiębiorstwa duże.

Rysunek 1. Elementy wpływające na status MŚP



Źródło: Opracowanie własne.

W związku z tym, iż istnieją różne formy zatrudnienia pracowników, a także jest możliwość ich odrębnych interpretacji, art.5 dokumentu wskazuje, sposób określenia średniorocznego zatrudnienia. Aby obliczyć liczbę personelu danego podmiotu w roku, obliczane są tzw. roczne jednostki pracy (RJR). Odpowiada im liczba pracowników, która była w danym roku zatrudniona w pełnym wymiarze czasu pracy³⁴⁰. Wszystkie dane, zarówno dotyczące wielkości zatrudnienia, jak i wielkości obrotów czy sumy bilansowej pobiera się

³³⁹ D.Kowalski, *Europejska definicja mikro, małych i średnich przedsiębiorstw jako instrument polityki rozwoju sektora przedsiębiorstw-doświadczenia, postulaty i wnioski na przyszłość*, Przegląd Europejski, tom 2020, nr 2

³⁴⁰ B. Kołosowska, *Finansowanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw ze źródeł pozabankowych*, Warszawa 2013, s.15

z zamkniętego roku obrotowego. W sytuacji, gdy przedsiębiorstwo przekroczy dany próg zatrudnienia bądź pułap finansowy w trakcie ostatniego branego pod uwagę roku, nie ma będzie miało to wpływu na jego wielkość. Sklasyfikowane zostanie do innego rodzaju podmiotu wyłącznie, jeśli zjawisko to powtórzy się w ciągu kolejnych dwóch lat obrotowych³⁴¹. Na status podmiotu, biorąc pod uwagę definicję zawartą w załączniku do wskazanego rozporządzenia, wpływ będą miały również zależności kapitałowe bądź osobowe z innymi podmiotami lub osobami fizycznymi³⁴². W tym przypadku biorąc pod uwagę stosowane kryteria, rozróżnione zostały przedsiębiorstwa niezależne, partnerskie oraz powiązane³⁴³.

W przypadku, gdy mówimy o przedsiębiorstwie samodzielnym, wówczas ocena jego wielkości oparta jest wyłącznie na danych dotyczących tego właśnie podmiotu. W przypadku jednak sytuacji, gdy przedsiębiorca jest w jakikolwiek sposób powiązany, czy to kapitałowo, czy poprzez osoby wspólników lub udziałowców, z innymi podmiotami, do jego kwalifikacji brać musimy pod uwagę dane również tych podmiotów³⁴⁴. W tej sytuacji ustalając status przedsiębiorstwa, w pierwszej kolejności musimy ocenić czy jest ono podmiotem niezależnym, czy też należącym do jakiejś grupy. Grupa ta nie musi mieć sformalizowanego, oficjalnego charakteru. Przynależność do grupy oceniana jest z funkcjonalnego i gospodarczego punktu widzenia³⁴⁵.

Na podstawie art. 3 ust. 1-5 zał. Nr 1 do rozporządzenia Komisji UE numer 651/2014³⁴⁶ za przedsiębiorstwo niezależne, samodzielne uważamy takie, które nie posiada żadnych akcji lub udziałów w innych podmiotach gospodarczych, a inne firmy nie mają uprawnień do udziałów w zysku tego przedsiębiorstwa. Nadto jest ono w posiadaniu mniej niż ¼ kapitału bądź głosów.

³⁴¹ ZALECENIE 2003/361/WE Komisji z dnia 6 maja 2003 r. dotyczące definicji przedsiębiorstw mikro, małych i średnich, Dz. Urz. UE L 124 z 20.5.2003.

³⁴² D.Kowalski, *Europejska definicja mikro, małych i średnich przedsiębiorstw jako instrument polityki rozwoju sektora przedsiębiorstw – doświadczenia, postulaty i wnioski na przyszłość*, Przegląd Europejski, tom 2020, numer 2.

³⁴³ J. Kulawik-Dutkowska, Prawidłowe określenie statusu MŚP w kontekście korzystania z pomocy publicznej przez przedsiębiorstwa, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny”, 2014, nr 9 (3)

³⁴⁴ D.Kowalski, Definicja MŚP w przepisach UE a specyfika przedsiębiorstw polskich, „Kontrola Państwowa”, 2016, nr 2 (367)

³⁴⁵ P.Dominiak, *Sektor MSP we współczesnej gospodarce*, Warszawa 2005, s. 38

³⁴⁶ Załącznik I do rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz.U. L 187 z 26.6.2014, s. 1, z późn.zm.)

Jest to zależne od tego, czy wielkość kapitału przekracza również wielkość głosów, czy odwrotnie, w jednym lub kilku innych podmiotach. Wskazany warunek dotyczy również wielkości kapitału bądź głosów innych firm w przedsiębiorstwie niezależnym.

Nie ma jednakże przeszkód by przedsiębiorstwo mogło zostać uznane za samodzielne, w sytuacji przekroczenia wielkości $\frac{1}{4}$ kapitału lub głosów, w sytuacji, gdy posiadają je jednostki samorządowe z budżetem rocznym poniżej 10 milionów euro, w miejscowościach o liczbie mieszkańców nieprzekraczającej 5000, jak również publiczne korporacje inwestycyjne, fundusze rozwoju regionalnego, spółki z venture capital, (czyli tak zwanym kapitałem podwyższonego ryzyka czy osoby fizyczne lub ich grupy prowadzące działalność inwestycyjną w oparciu o ten właśnie rodzaj kapitału, które inwestują w przedsiębiorstwa nienotowane na giełdzie, zwane „aniołami biznesu”³⁴⁷. Jedynym warunkiem jest tutaj, aby całkowita kwota inwestycji w jedno przedsiębiorstwo nie może przekraczać 1 250 000 euro. Wykluczone nie są tutaj również uczelnie wyższe i ośrodki badawcze non-profit.

Przedsiębiorstwo partnerskie to podmiot, który ma $\frac{1}{4}$ lub powyżej kapitału bądź głosów w innej firmie, a firma ta posiada $\frac{1}{4}$ lub powyżej kapitału bądź głosów w przedsiębiorstwie partnerskim³⁴⁸. Nie posiada ono powiązań z inną firmą, oznacza to, że struktura głosów, które ma w innej firmie bądź na odwrót, wynosi mniej niż połowa łącznej sumy głosów³⁴⁹.

Z przedsiębiorstwami powiązanymi mamy natomiast do czynienia, kiedy pozostają one w przynajmniej jednym z wymienionych związków³⁵⁰: przedsiębiorstwo to ma przeważającą liczbę głosów udziałowców bądź wspólników w innej firmie, jest uprawnione do powoływania bądź odwoływania przeważającej liczby członków organu nadzorczego, zarządczego czy organizacyjnego innej firmy, ma uprawnienia do dominującego oddziaływania na inną firmę na podstawie podpisanej umowy, której stroną jest firma, ma możliwość, zgodnie z zapisami umowy, niezależnie nadzorować przeważającą

³⁴⁷ P.Figura, *Zależność między wielkością przedsiębiorstwa a strukturą źródeł finansowania*, [w:] *Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 2(43) 2016

³⁴⁸ Por. Broszura, *Powiązania przedsiębiorstw. Praktyczne wskazówki na potrzeby ustalania statusu Mikroprzedsiębiorstwa lub MŚP*, Brysiewicz & Wspólnicy

³⁴⁹ Red. M.Romanowska, M.Trocki, *Przedsiębiorstwo partnerskie*, Warszawa, 2002.s.8

³⁵⁰ *Vademecum MŚP, określenie statusu MŚP przedsiębiorstwa i wynikające z tego konsekwencje*, Lubiska Agencja Wspierania Przedsiębiorczości.

część głosów osób, które posiadają udziały bądź osób, będących członkami w innej firmie³⁵¹. Powyższe dane przedstawia Tabela 1.

Tabela 1. Pojęcie MŚP (Komisja Europejska)

Mierniki	Mikro przedsiębiorstwa	Małe przedsiębiorstwa	Średnie przedsiębiorstwa
Liczba zatrudnionych : (RJR)	< 10	< 50	< 250
Roczny obrót	≤ 2 mln euro	≤ 10 mln euro	≤ 50 mln euro
Całkowity bilans roczny	≤ 2 mln euro	≤ 10 mln euro	≤ 43 mln euro
Powiązania	<ul style="list-style-type: none"> • przedsiębiorstwo samodzielne • przedsiębiorstwo partnerskie • przedsiębiorstwo powiązane 		

Źródło: Załącznik I do rozporządzenia Komisji (UE) NR 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r.³⁵².

Główną rolę w przypadku definicji mikro, małych i średnich przedsiębiorstw odgrywa ich wyodrębnienie wykorzystywane w statystyce. Podział przedsiębiorstw według kryteriów stosowanych w statystyce publicznej znaleźć możemy w publikacjach na temat sektora MŚP, które wydaje Główny Urząd Statystyczny (GUS)³⁵³. W tym przypadku jedynym kryterium jest liczba zatrudnionych osób. Zgodnie z tym podziałem³⁵⁴: mikroprzedsiębiorstwa to te przedsiębiorstwa, których liczba pracujących nie przekracza 9 osób, małe przedsiębiorstwa, w których liczba osób zatrudnionych wynosi od 10 do 49 natomiast przedsiębiorstwa średnie to te, w których jest zatrudnionych od 50 do 249 pracowników.

Wyjaśnienie pojęcia mikroprzedsiębiorstwa, dla przeprowadzenia badań statystycznych, dopasowano do definicji małych i średnich przedsiębiorstw

³⁵¹ P.Dominiak, *Sektor...*, s. 38

³⁵² Załącznik I do rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108.

³⁵³ Red. A.Chłon-Domińczak, A.Ptak-Chmielewska, Wykorzystywanie danych rejestrowych do oceny sytuacji ekonomicznej mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego, *Wiadomości statystyczne, The Polish statistician*, vol/65, 2020.s.52-68

³⁵⁴ Strona internetowa Głównego Urzędu Statystycznego: <http://stat.gov.pl> (data dostępu: 07.02.2017).

Traktatu (Dz.U. L 187 z 26.6.2014, s. 1, z późn.zm.)

w Polsce, mającej moc prawną, m.in. w związku z Ustawą o swobodzie działalności gospodarczej³⁵⁵.

Wyodrębnienie mikro, małych i średnich przedsiębiorstw z uwagi na poziom zatrudnienia jest zasadne, ponieważ wielkość zatrudnienia stanowi proste, nieskomplikowane, a także najprostsze do oszacowania kryterium³⁵⁶. Definicja ta jest stosowana przez GUS do przeprowadzania różnych badań. Korzystają z niej także inne instytucje, m.in. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP)³⁵⁷. Informacje na temat aktualnego stanu sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw bazują na powyższym wyodrębnieniu przedsiębiorstw.

W celu pojęcia istoty MŚP, ich charakterystyki oraz metod działania na rynku, bardzo ważne będzie zaprezentowanie ich cech jakościowych. Ogólnie w literaturze panuje przekonanie, iż istnieje zbiór właściwych cech wyłącznie dla małych i średnich przedsiębiorstw. Katalog ten bazuje na idei, według której podstawowa różnica, występująca między różnymi klasami rozmiaru przedsiębiorstwa, dotyczy metody zarządzania przedsiębiorstwem, relacji wewnętrznych oraz stosunków z otaczającym środowiskiem. Dowodzi tego fizyczna wielkość przedsiębiorstwa, fakt wypełniania przez właścicieli funkcji zarządczych, a także pozycja przedsiębiorstwa na rynku³⁵⁸. Aby wyróżnić cechy jakościowe, trzeba zajrzeć „do środka” przedsiębiorstwa, uwzględniając jego niemożliwe do zmierzenia właściwości lub cechy ludzi, mających z nim bezpośredni związek.

Główna cecha małych i średnich przedsiębiorstw dotyczy właściciela MŚP, a konkretnie jego charakteru, umiejętności koncentrowania osób wokół własnych koncepcji i poglądów, skłonności do podejmowania ryzykownych działań, poczucia sprawiedliwości oraz jego identyfikację i aktywną postawę wobec przedsiębiorstwa.

W sektorze mikro, małych i średnich przedsiębiorstw istotną rolę odgrywa potencjał zarządczy³⁵⁹ - powszechnie zaakceptowane wartości firmy, jej misja,

³⁵⁵ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 roku o swobodzie działalności gospodarczej (posiadająca tekst jednolity: Dz.U. z 2016 r., poz. 1829 z późn. zm.).

³⁵⁶ J.Małecka, *Zatrudnienie i wartość dodana w małych i średnich przedsiębiorstwa w Polsce i Unii Europejskiej*, [w:] *Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw*, Mikrofirma, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 2(43) 2016

³⁵⁷ Por. <https://www.parp.gov> (data dostępu 10.06.2021r.)

³⁵⁸ K. Safin, *Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem*, Wrocław 2012, s. 38.

³⁵⁹ A.Lemańska- Majdzik, *Rola osoby przedsiębiorcy w rozwoju przedsiębiorczości indywidualnej*, www.mikro.univ.szczecin.pl (online:14.07.2020)

cele, polityka rozwojowa, jej zdolności adaptacji do wszelkich zmian pojawiających się w otoczeniu, czyli przedsiębiorczość oraz kreatywność³⁶⁰. Za budowanie i kształtowanie potencjału zarządzania w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw odpowiedzialny jest przede wszystkim właściciel, ponieważ uważa się je za przedsiębiorstwa prywatne³⁶¹. Refleksja nad wyżej wymienionymi cechami właściciela może pokazać, czy mowa jest o mikro, małym lub średnim przedsiębiorstwie. Tak się dzieje, kiedy firma „powstała” i została sprecyzowana przez przedsiębiorcę, powiększa się poprzez jego działania, z którą się właściciel identyfikuje, która odgrywa ważną rolę w jego życiu, wobec czego jego osobiste cechy (m.in. wiek, stan zdrowia, czy sytuacja osobista) oddziałują na funkcjonowanie firmy, bądź przedsiębiorca³⁶², w całym swoim życiu, jest w związku z własną firmą, nikt nie może go zmienić, co prowadzi do podejmowania przez niego niezależnych decyzji oraz całkowitego odpowiadania za przedsięwzięte działania, lub losy właściciela oraz jego firmy są bezpośrednio ze sobą powiązane, możliwe kłopoty przedsiębiorstwa przyczyniają się do problemów osobistych oraz rodzinnych³⁶³.

Przedsiębiorca kształtuje własną firmę każdego dnia, czynnie wywiera wpływ na różne jej funkcje, oddziałuje na wszystkie podjęte decyzje, buduje relacje z zatrudnionymi osobami. Cechy charakteru właściciela kształtują MŚP³⁶⁴. Dlatego też właściciele małych i średnich przedsiębiorstw powinni być przedsiębiorczy, czyli powinni charakteryzować się kreatywnością oraz wykazywaniem inicjatywy, dzięki której firma może odnieść sukces w branży³⁶⁵. Pod przedsiębiorczością kryją się cechy charakteru, umiejętności, skłonności do pełnego zaangażowania, operatywności, wykazywania inicjatywy, a także proces przedsięwzięcia kompleksowych działań, obejmujących adaptację do wymogów i zasad gospodarki rynkowej³⁶⁶.

³⁶⁰ W. Gabrusewicz, *Znaczenie potencjału zarządzania w rozwoju przedsiębiorstw przemysłu drobnego* [w:] E. Bittnerowa (red.), *Rozwój przemysłu drobnego w warunkach gospodarki rynkowej: materiały pokonferencyjne*, Poznań-Biedrusko 1993, s. 51.

³⁶¹ M. Matejun, *Wewnętrzne bariery rozwoju firm sektora MSP* [w:] S. Lachiewicz (red.) *Zarządzanie rozwojem organizacji*, Tom II, Łódź 2007, s. 122.

³⁶² A. Flasińska, A. Śliwka, *Imperatyw przedsiębiorczości a odpowiedzialność przedsiębiorcy*, Wrocław 2016.

³⁶³ N. Olówko, *Polityka podatkowa państwa a funkcjonowanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw* [w:] *Zarządzanie organizacją w turbulentnym otoczeniu*, Wrocław 2016, s. 204.

³⁶⁴ G. Sobczyk, *Strategie konkurencji małych i średnich przedsiębiorstw*, Lublin 2006, s. 19.

³⁶⁵ P. Dominiak, *Sektor MSP we współczesnej gospodarce*, Warszawa 2005, s. 38.

³⁶⁶ B. Glinka, S. Gudkova, *Przedsiębiorczość*, Warszawa 2011, s. 18.

Właściciel firmy powinien także być niezależny pod względem ekonomiczno-prawnym. Samodzielność w tym przypadku oznacza sytuację, w której przedsiębiorca – korzystając z uprawnień własnościowych – może według prawa podejmować decyzje oraz przy całkowitej odpowiedzialności wypełniać swoje obowiązki kierowniczo-zarządcze, bez względu na stanowisko oraz nadzór innych osób³⁶⁷. Jest to ściśle powiązane z prawem własności, na którego straży powinno stać państwo.

Niniejsza cecha traktowana jest przez właścicieli mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, jako najistotniejsza. Taka niezależność decyzyjna umożliwia podejmowanie działalności na rynku, gdzie właściciel-przedsiębiorca osobiście sprawuje swoje funkcje w firmie i wykazuje całkowite zaangażowanie w sprawy przedsiębiorstwa. Z tej właśnie przyczyny cecha ta stanowi podstawowy bodziec do tworzenia przedsiębiorstw. Autonomia, brak jakichkolwiek zależności od innych przedsiębiorstw, a także samodzielne podejmowanie decyzji umożliwiają właścicielowi całkowite poświęcenie się (własny czas, fundusze, wiedza, doświadczenie, umiejętności, zdolności) w prowadzenie działalności gospodarczej, zagwarantowanie przedsiębiorstwu przetrwania, normalnego funkcjonowania oraz rozwoju rynkowego³⁶⁸. Przedsiębiorca jest wtedy w pełni świadomy, iż każde przedsięwzięcie w firmie uzależnione jest wyłącznie od niego. Sukces, wynikający z prowadzenia własnego biznesu, stanowi źródło zadowolenia, spełnienia, zysków, zarówno dla samego przedsiębiorcy, jego najbliższych, jak i osób zatrudnionych³⁶⁹. Równocześnie poniesiona porażka przy prowadzeniu firmy będzie oznaczała niepowodzenie osobiste i finansowe dla przedsiębiorcy. Rola państwa w tym zakresie jest stworzenie warunków do rozwoju³⁷⁰.

Kolejną cechą, wyróżniającą mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa, jest gospodarka finansowa o pewnej specyfice. Mowa tu szczególnie o źródłach

³⁶⁷ T. Łuczka, *Kapitał obcy w małym i średnim przedsiębiorstwie. Wybrane aspekty mikro i makroekonomiczne*, Warszawa 2001, s. 16.

³⁶⁸ M. Matejun, *Wewnętrzne bariery* op.cit., s. 122-124

³⁶⁹ Por. P. Bartoszczuk, A. Florek-Paszkowska, E. Mazur-Wierzbicka, L. Młodzik, P. Wołczek, A. Wziątek-Staśko, Warszawa, 2015

³⁷⁰ S. Lachiewicz, *Formy i uwarunkowania sukcesu w małym biznesie*, s. 158, http://zif.wzr.pl/pim/2013_4_1_12.pdf (online: 14.08.2021)

finansowania działalności operacyjnej oraz rozwoju³⁷¹. Stosunek właścicieli małych i średnich przedsiębiorstw do kapitału własnego oraz kapitału z zewnątrz jest różny – występuje w tym przypadku preferencja kapitału własnego oraz sprzeciw i obawa wobec kapitału obcego. Z tego też powodumikro, małe i średnie przedsiębiorstwa są finansowane głównie z kapitału własnego³⁷².

Wyżej omówione podejście opisuje postawę kredytową właścicieli mikro, małych i średnich przedsiębiorstw³⁷³. Podstawowym powodem unikania kapitału obcego jest podkreślanie przez przedsiębiorców swojej ekonomiczno-prawnej niezależności. Korzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania, a przede wszystkim długotrwałe związanie się z nim, może przyczynić się do zmniejszenia poziomu lub całkowitego pozbawienia niezależności, czy nawet do upadłości firmy. Taka postawa właścicieli małych i średnich przedsiębiorstw związana jest z negatywnymi skutkami korzystania z zewnętrznych źródeł finansowania dla firmy oraz jej właściciela³⁷⁴, m.in. takimi, jak: obowiązek poniesienia wydatków m.in. oprocentowanie, związanych z obsługą zewnętrznego źródła finansowania, dopasowanie strategii finansowej przedsiębiorstwa do spłaty kredytu, przedstawienie instytucji, udzielającej kredytu lub pożyczki, jak wygląda sytuacja finansowa oraz plany dotyczące działalności przedsiębiorstwa, czy konieczność spłaty kapitału obcego w obowiązującym terminie³⁷⁵.

Wymienione wyżej wymagania, ograniczenia oraz zobowiązania finansowe w wyniku korzystania z zewnętrznych źródeł finansowania, w rezultacie stanowią ryzyko pozbawienia niezależności właścicieli mikro, małych i średnich przedsiębiorstw³⁷⁶.

Istotną rolę w tym przypadku odgrywa zbiór wartości, przyjętych przez przedsiębiorcę, zachowanie całkowitej niezależności w podejmowaniu decyzji jest przez niego wyżej oceniane, w porównaniu do korzystania z zewnętrznego źródła

³⁷¹ P.Figura, *Zależność pomiędzy wielkością przedsiębiorstwa a strukturą źródeł finansowania*, [w:] *Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw Mikrofirma*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 2(43) 2016

³⁷² A.Wlazły, *Problematyka zastosowania poszczególnych strategii płynności finansowej w MSP*, *Ekonomiczne Problemy Usług* nr 2/2017(127)

³⁷³ T. Łuczka, *Kapitał obcy w małym*, s. 51.

³⁷⁴ M.Waga, *Źródła finansowania działalności MSP w kontekście ich sytuacji finansowej*, *Studia BAS* nr 1(37)2014, s. 27-48

³⁷⁵ A.Skowronek-Mileczarek, *Małe i średnie przedsiębiorstwa, Źródła finansowania*, Warszawa 2007, s. 17.

³⁷⁶ E. Stawasz, *Pojęcie i źródła finansowania MŚP*, [w:] J. Bilski, E.Stawasz, *Bariery w korzystaniu z usług bankowych w finansowaniu działalności małych i średnich przedsiębiorstw*, Łódź 2006, s. 16-17.

finansowania dla potrzeb rozwoju firmy, polepszenia jej sytuacji finansowej, czy też niedopuszczenia do jej bankructwa.

W przypadku jednak, gdy przedsiębiorca-właściciel zdecyduje się jednak na finansowanie działalności w części ze źródeł zewnętrznych, może okazać się, że spotka się z ograniczeniami w dostępie do nich³⁷⁷.

Ograniczony dostęp może wiązać się przede wszystkim z warunkami przy dostępie do danej formy kapitału obcego, np. emisja akcji na giełdzie papierów wartościowych, wymaganiami przedstawianymi przez kredytodawcę, związanymi m.in. z gwarancją zwrotu pożyczki, kosztami pozyskania kredytu, ponoszeniem przez instytucje kredytowe zbyt dużego ryzyka przy udzielaniu małym i średnim przedsiębiorstwom kredytu, zwłaszcza nowo powstałym z powodu wysokiego prawdopodobieństwa bankructwa tych firm³⁷⁸.

Coraz częściej występują jednak sytuacje na rynku, gdy mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa korzystają z zewnętrznych źródeł finansowania, głównie w postaci kredytów, leasingów, zawsze jednak poprzedzone jest to analizą możliwości podmiotu do spłaty zobowiązań.

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa cechują się również specyficzną strukturą organizacyjną³⁷⁹, która uwarunkowana jest rozmiarem przedsiębiorstwa, przeważnie przedsiębiorstwa te posiadają nieskomplikowaną, czytelną oraz elastyczną strukturę.

W mikroprzedsiębiorstwach na ogół nie istnieje podział obowiązków. Podstawową funkcję kierowniczą spełnia właściciel, którego zadaniem jest zarządzanie wszystkim³⁸⁰. Wraz ze wzrostem wielkości firmy, jej struktura organizacyjna jest bardziej „ukształtowana”, lecz ciągle ważniejszą rolę pełni osoba właściciela, w porównaniu do formalnych powiązań. Wszelkie decyzje podejmowane są wyłącznie przez właściciela przedsiębiorstwa, co nie prowadzi do żadnych konfliktów w zakresie celów czy interesów. W firmie istnieje szybka, zrozumiała, bezpośrednia i otwarta komunikacja, a także występuje skuteczne

³⁷⁷ A .Dulinić, *Finansowanie przedsiębiorstwa. Strategie i instrumenty*, Warszawa 2011, s. 32

³⁷⁸ B.Kołosowska, *Finansowanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw ze źródeł pozabankowych*, Warszawa 2013, s.15

³⁷⁹ M.Bąk, M. Grabowski, P. Kawalczuk, M.Nowicki, M. Wargacki, E.Wojnicka, *Małe i średnie przedsiębiorstwa a rozwój regionalny*, Warszawa, 2001, s.22

³⁸⁰ M.Strużycki, *Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem. Uwarunkowania europejskie.*, Warszawa 2002, s. 9

przekazywanie komunikatów³⁸¹. W efekcie metoda budowania struktury organizacyjnej pozwala mikro, małym i średnim przedsiębiorstwom na mobilność, umiejętność szybkiej i sprawnej modyfikacji charakteru działalności gospodarczej, a także na łatwość dostosowywania się do warunków rynkowych, które nieustannie się zmieniają oraz możliwość akceptowania różnych rozwiązań organizacyjnych³⁸².

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa posiadają również cechę, która ma związek z ich formą organizacyjno-prawną. Mają one możliwość przyjęcia, w chwili rejestracji swojej działalności, jakiegokolwiek formy organizacyjnej, ale ich przeważająca część jest podmiotami gospodarczymi o braku osobowości prawnej. Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa nieczęsto są spółkami kapitałowymi. Dominują własności jednoosobowe bądź spółki osobowe. W skład sektora MŚP wchodzi głównie jednoosobowe działalności osób fizycznych. Wynika z tego, że małe i średnie przedsiębiorstwa przyjmują nieskomplikowane formy prawne³⁸³, pod kątem utworzenia oraz późniejszego funkcjonowania przedsiębiorstwa, które nie stawiają wymogu budowania wewnętrznych struktur organizacyjnych, co daje właścicielom całkowitą, samodzielną władzę, bez ograniczeń w podejmowaniu decyzji³⁸⁴, za które ponosi pełną odpowiedzialność. Równocześnie umożliwiają one wykorzystywanie wygodnych rozwiązań (m.in. w sferze podatków, ubezpieczeń społecznych czy rachunkowości)³⁸⁵.

Proces rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw polega na dokonywaniu kompleksowych modyfikacji systemów przedsiębiorstw, jednocześnie dopasowując je do nieustannych zmian, zachodzących w środowisku je otaczającym³⁸⁶. Dopasowania te przynoszą oczekiwany rezultat tylko wówczas, gdy gwarantują firmie zdobycie oraz zachowanie przewagi nad konkurentami. Jest to wymóg konieczny, aby móc zachować wysoką pozycję rynkową³⁸⁷.

³⁸¹ J.Brzośka, *Model biznesowy- współczesna forma modelu organizacyjnego zarządzania przedsiębiorstwem*, Kwartalnik Naukowy "Organizacja i Zarządzanie", 2009, nr 2(60), s.6

³⁸² R. Wolański, *Opodatkowanie małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa 2002, s. 21.

³⁸³ D.Kopycińska, *Teoretyczne aspekty gospodarowania*, Szczecin, 2005, s. 10-12

³⁸⁴ A.Koźmiński, *Zarządzanie w warunkach niepewności*, Warszawa 2004, s. 9

³⁸⁵ M.Starczewska-Krzysztożek, *Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, Warszawa 2008, s.1-4

³⁸⁶ I.Penc-Pietrzak, *Charakterystyka zdolności dynamicznych przedsiębiorstwa w warunkach hiperkonkurencji*, „Studia Ekonomiczne.Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 229, s.143-156

³⁸⁷ M.Rafało, *Zarządzanie dynamiczne-podejście wielowymiarowe*, „Economics and Management” 2013, no.1, s. 68-72

Teoretycznych podstaw do analizy rozwoju lub wzrostu MŚP zapewniają koncepcje rozwoju organizacji np. etapowe modele wzrostu.

Zwykle wykorzystywane są zamiennie w tym przypadku następujące terminy: etapy cyklu życia, etapy rozwoju, a także fazy wzrostu³⁸⁸. Modele te charakteryzują się różnorodną ilością faz o wielu nazwach, ale bazują przeważnie na takich samych kryteriach: aktywnej postawie właściciela w funkcjonowaniu przedsiębiorstwa, stylu kierowania, polityce strategicznej firmy, kłopotach marketingowych bądź też na zdobywaniu funduszy³⁸⁹.

Neil C. Churchill i Virginia L. Lewis opracowali model rozwoju MŚP, który obejmuje 6 faz rozwoju przedsiębiorstwa: zaistnienie, przeżycie, wczesny wzrost (sukces – „nieangażowanie się”), późny wzrost, oderwanie się oraz dojrzałość³⁹⁰. Autorzy tego modelu wyróżnili 8 czynników, warunkujących rozwój firmy. Cztery czynniki dotyczą samej firmy: zasoby biznesowe np. udział rynkowy, stosunki z dostawcami, zasoby finansowe, zasoby systemowe m.in. system informacji, planowania oraz nadzoru, a zwłaszcza zasoby ludzkie. Następne cztery dotyczą właściciela przedsiębiorstwa, i są to umiejętności strategiczne, motywacyjne, zarządcze, a także umiejętności podejmowania odpowiednich działań w związku z określoną sytuacją.

Według modelu rozwoju MŚP, przy zmierzaniu do następnych etapów rozwoju zmniejsza się rola zasobów biznesowych i umiejętności podejmowania przez właściciela szybkich, skutecznych, samodzielnych działań w sferze produkcyjnej, marketingowej, czy innowacyjnej. Ponadto bardzo istotną rolę zaczynają pełnić osoby zatrudnione³⁹¹, a także następujące zdolności przedsiębiorcy: przekazywanie obowiązków oraz planowanie strategiczne³⁹².

Na 5 etapów rozwój przedsiębiorstwa podzielił i opisał w artykule Larry E. Greiner profesor Harvard Business School. Zdefiniował każdy z etapów, jednocześnie określając symptomy i przyczyny kryzysów, które nękają

³⁸⁸ K. Wach, *Otoczenie biznesu a fazy rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, 2008, nr 769, s.45

³⁸⁹ J. Wasilczuk, *Główne podejścia teoretyczne do zagadnienia wzrostu małych firm* [w:] F. Bławat (red.), *Przetrwanie i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw*, Gdańsk 2004, s. 71.

³⁹⁰ J. Wasilczuk, *Główne podejścia teoretyczne...*, op. cit., s. 101.

³⁹¹ A.R. Chrzanowski, I. Głazewska, R. Pasionek, *Podejście do tworzenia wartości przedsiębiorstwa istotnym elementem procesu kształcenia menadżerów*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula”, nr 44(6) 2015, s. 77

³⁹² N. Churchill, V. Lewis V., *The five stages of small business growth*, „Harvard business Review” May-June 1983, s. 40-42.

przedsiębiorstwa w każdym z nich. Wyodrębnia on następujące etapy rozwoju: etap pierwszy, jako wzrost przez kreatywność, etap drugi, jako wzrost przez kierowanie, etap trzeci, jako wzrost przez delegację, etap czwarty, jako wzrost przez koordynację i w końcu etap piąty wzrost przez współpracę³⁹³.

Zdaniem Greinera kryzysy w każdym przedsiębiorstwie są nieuniknione, lecz jeśli przedsiębiorstwo jest na nieprzygotowane może je przewyciężyć działając w sposób ewolucyjny lub rewolucyjny. Autor uważa, że jest to możliwe dzięki ciągłej analizie i usprawnianiu procesów zachodzących w przedsiębiorstwie w aspekcie ekonomicznym i psychologicznym.

Dla funkcjonowania i rozwoju firm sektora MŚP bardzo istotna jest ich konkurencyjność. Konkurencyjność to właściwość relatywna, jej istnienie dowodzi występowanie stosunków pomiędzy jednym podmiotem a innym podmiotem³⁹⁴. Opisując konkurencyjność danego poziomu bądź szczegółowo podmiotu umieszczanego na konkretnym poziomie, zwykle rozważa się to, czy konkurencyjność tego podmiotu utrzymała się, czy się zwiększyła bądź zmniejszyła w porównaniu do innych podmiotów, do których się odnosi³⁹⁵. Konkurencyjność zaliczana jest do jednej z cech, które opisują każdą firmę. O konkurencyjności jest mowa wyłącznie wtedy, kiedy występuje mechanizm konkurencji, wywołujący potrzebę wywierania wpływu na nabywcę, zachęcania go do kupowania produkowanych wyrobów lub korzystania z oferowanych usług³⁹⁶.

Od zarania dziejów konkurencja traktowana była, jako proces idący w parze z rozwojem ekonomicznym; obecnie uważa się ją za fundamentalną regułę funkcjonowania gospodarki. W sferze rynkowej uznawana jest ona za główny regulator rozmieszczenia wszystkich elementów wzrostu gospodarczego, zaś konkurencyjność bardzo często traktowana jest, jako miernik tak samo istotny jak wydajność i dochodowość³⁹⁷.

³⁹³ M.J.Stankiewicz, *Konkurencyjność przedsiębiorstw. Budowanie konkurencyjności przedsiębiorstwa w warunkach globalizacji*, Toruń 2002, s.48

³⁹⁴ M. Gorynia, *Konkurencyjność przedsiębiorstwa – próba konceptualizacji i operacjonalizacji* [w:] *Strategia przedsiębiorstw w warunkach konkurencji międzynarodowej*, Poznań 1998, s. 10.

³⁹⁵ M. Gorynia, B. Jankowska, *Klasy a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstw*, Warszawa 2008, s. 55-56.

³⁹⁶ H.G. Adamkiewicz, *Uwarunkowania konkurencyjności przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej*, Gdynia 1999, s. 49.

³⁹⁷ *Ibid.*, s. 64.

Konkurencyjność jest trwałą składową gospodarki rynkowej. T. Sztucki uważa konkurencyjność za zespół przedsięwzięć, za pośrednictwem, których osoby działające na rynku, dbając o własne interesy i zmierzając do uzyskiwania zysków z działalności, prezentują konsumentom lepsze, w porównaniu do innych firm, oferty kupna bardziej interesujących produktów czy usług, o bardziej atrakcyjnych cenach, jednocześnie przy reklamie, która wywiera silny wpływ na nabywców³⁹⁸. Z kolei Michael. E. Porter traktuje konkurencję, jako rywalizację pomiędzy firmami konkurencyjnymi, której celem jest uzyskanie najatrakcyjniejszej pozycji na rynku, poprzez stosowanie wojny cenowej, promocyjnej lub poprzez tworzenie nowych produktów czy poszerzanie zakresu obsługi nabywców, bądź też oferowanie korzystnych warunków gwarancyjnych itp. Konkurencja istnieje wówczas, gdy jeden bądź większa liczba rywalizujących ze sobą przedsiębiorstw opiera się naciskom konkretnej sytuacji lub dostrzegają szansę polepszenia swojej pozycji rynkowej³⁹⁹.

Zdolność firmy do działania na konkurencyjnym rynku jest najważniejszym elementem konkurencyjności. Pojęcie to stosuje się na ogół, mówiąc o różnych typach podmiotów gospodarczych, sektorach danej gospodarki, wyrobach, strategii, zdolnościach, procedurach, systemach kierowania i ich właściwościach, strukturach czy informacjach⁴⁰⁰.

Spośród wielu poziomów, najistotniejszą rolę odgrywają analizy konkurencyjności firm oraz konkurencyjności gospodarki danego kraju. Wykonane analizy podkreślają silny związek, zachodzący między wyżej wymienionymi poziomami konkurencyjności⁴⁰¹. Zdaniem następujących autorów: Marka Lubińskiego, Krzysztofa Zymonika, Francois'a Chesnais'a i Anny. Nehring⁴⁰², pomiędzy czynnikami przyczyniającymi się do wzrostu poziomu konkurencyjności gospodarki danego kraju a działalnością firm,

³⁹⁸ T. Sztucki, *Marketing przedsiębiorcy i menedżera. Rynek-marketing-nabywca. Strategie marketingowe*, Warszawa 2000, s. 31.

³⁹⁹ M.E. Porter, *Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów*, Warszawa 2010, s. 35.

⁴⁰⁰ Z. Pierścionek, *Strategie konkurencji...*, op. cit., s. 164-165.

⁴⁰¹ E. Skawińska, R.I. Zalewski, Konkurencyjność-kuczowe czynniki sukcesu przedsiębiorstw XXI wieku, „Przegląd Organizacji”, 2016, nr 3, s.22

⁴⁰² M. Lubiński, Konkurencyjność gospodarki czy przedsiębiorstwa?, „Gospodarka Narodowa” 1995, nr 6, s. 11; K. Zymonik, Jakość a konkurencyjność w gospodarce narodowej, „Problemy jakości” 1998, nr 1, s. 13; F. Chesnais, Technical Cooperation Agreements between Firms, „STI-Review” 1988, nr 4, s. 51-119; A. Nehring (red.), *Rozwój i konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, Kraków 2007, s. 24.

zmierzającą do polepszenia swojej konkurencyjności, występuje silny związek. Sukces gospodarki danego państwa zależy przede wszystkim od zdarzeń mających miejsce w firmach. Wobec tego, ważne jest oddziaływanie otaczającego środowiska na postawę podmiotów działających na rynku, gdyż to właśnie środowisko nadaje kształt zewnętrznym czynnikom konkurencyjności firmy, oddziałującym na jej wewnętrzne decyzje, przede wszystkim na stosunek do działań o charakterze strategicznym, w których konkurencyjność ma najważniejsze znaczenie⁴⁰³.

Rywalizacja pomiędzy firmami jest zwykle traktowana, jako podstawowy sygnał o istnieniu konkurencyjności⁴⁰⁴. Firmy są podstawowym ogniwem współczesnej gospodarki. To właśnie od ich działań uwarunkowany jest w głównym stopniu poziom, tempo oraz perspektywy rozwoju gospodarki danego kraju oraz jakość życia społeczeństwa. Zachowania przedsiębiorstw prowadzą ostatecznie do wdrażania kreatywnych pomysłów; coraz częściej firmy są inicjatorami ciekawych projektów, a nawet tzw. „mecenasami”, ponosząc wszystkie koszty bądź część kosztów wszelkich projektów czy inicjując te projekty w ramach posiadania swoich jednostek badawczych. Rywalizacja pomiędzy firmami była od dawna i jest obecnie napędem rozwoju rynku⁴⁰⁵.

Konkurencyjność może być traktowana, jako jedno z zamierzeń firmy. Fundamentalnymi celami, do których dąży firma, są m.in. dochodowość kapitału własnego bądź łączna wartość firmy na konkurencyjnym rynku. Zaś w obrębie najważniejszych celów można znaleźć⁴⁰⁶: utrzymanie się i rozwój firmy na rynku, uznanie i szacunek społeczeństwa, satysfakcja właściciela. Ponadto firma zmierza przede wszystkim do rozwoju, rozszerzając swoją działalność gospodarczą lub przyjmując strategię dywersyfikacji. Obydwa typy rozwoju przedsiębiorstwa mają ścisły związek z jego zmierzaniem do wzrostu poziomu konkurencyjności. Wobec tego, zmierzanie firmy do wzrostu poziomu konkurencyjności należałoby rozumieć, jako cel uzależniony od rozwoju firmy i od łącznej wartości firmy na

⁴⁰³ H.G. Adamkiewicz, *Uwarunkowania konkurencyjności...*, op. cit., s. 55.

⁴⁰⁴ E. Skawińska (red.), *Konkurencyjność przedsiębiorstw – nowe podejście*, Warszawa-Poznań 2002, s. 71-72.

⁴⁰⁵ M.J. Stankiewicz, *Konkurencyjność przedsiębiorstwa. Budowanie konkurencyjności przedsiębiorstwa w warunkach globalizacji*, Toruń 2005, s. 21-22.

⁴⁰⁶ D.Kordela, *Wsparcie na rzecz wzrostu konkurencyjności i innowacyjności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w perspektywie finansowej 2014-2020* [w:] *Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw Mikrofirma*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 2(43) 2016

konkurencyjnym rynku. W związku z tym, wzrost konkurencyjności⁴⁰⁷, jako cel przedsiębiorstwa stanowi niezbędny element rozwoju firmy.

Wśród wyznaczników konkurencyjności firmy można znaleźć pozycję rynkową; rolę w branży bądź gospodarce narodowej; udział, jaki mają przychody z eksportu towarów w przychodach ze sprzedaży oraz rentowność kapitału własnego. Realizacja tych zamierzeń umożliwia firmie utrzymanie lub wzrost swojej konkurencyjności w gospodarce rynkowej⁴⁰⁸.

Na konkurencyjność firmy należałoby także popatrzeć z punktu widzenia oddziaływania otaczającego środowiska na jego określone elementy. W tym rozumieniu konkurencyjność firmy można uznać za system, w którego skład wchodzi następujące elementy: pozycja, jaką zajmuje przedsiębiorstwo na konkurencyjnym rynku, narzędzia konkurowania, przewaga konkurencyjna, potencjał, czyli możliwości konkurencyjności⁴⁰⁹.

Powyższe części składowe wyznaczają poziom konkurencyjny firmy. Pozycja, jaką zajmuje przedsiębiorstwo na konkurencyjnym rynku oznacza uzyskany przez firmę rezultat konkurowania w porównaniu do pozostałych rywali⁴¹⁰. Pozycja konkurencyjna przedsiębiorstwa mierzona jest zwykle za pomocą udziału rynkowego, ilości obsługiwanych nabywców, sytuacji finansowej firmy oraz ilości i typu obsługiwanych rynków⁴¹¹.

Z kolei potencjał czy inaczej możliwości konkurencyjności jest ogółem zasobów firmy (o charakterze materialnym bądź niematerialnym), koniecznych do pozostania atrakcyjnym pod względem konkurencyjnym na określonym rynku⁴¹². Potencjał ten ma swoje podłoże w realiach rynkowych oraz pozarynkowych, a także w warunkach wewnętrznych, na które ma wpływ przedsiębiorstwo i zewnętrznych, na które przedsiębiorstwo nie ma wpływu.

⁴⁰⁷ K.Sobczak, *Konkurencyjność sektora MŚP w Polsce [w:]Adamik(red.)Kształtowanie konkurencyjności i przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa 2011, s. 32

⁴⁰⁸ A.Grabowska, *Instrumenty konkurowania a trwałość przewagi konkurencyjnej*[w:] K. Piech, G.Szczodrowski (red.) , *Przemiany i perspektywy polskich przedsiębiorstw w dobie integracji z Unią Europejską*, Warszawa 2003, s. 107

⁴⁰⁹ R.Wolański, *Wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa 2013, s.20

⁴¹⁰ Z. Pierścionek, *Strategie rozwoju firmy*, Warszawa 2001, s. 148.

⁴¹¹ Z.Pierścionek, *Strategie konkurencji i rozwoju przedsiębiorstwa*, Warszawa 2003, s.454

⁴¹² B. Godziszewski, *Potencjał konkurencyjności przedsiębiorstwa jako źródło przewag konkurencyjnych i podstawa stosowania instrumentów konkurowania* [w:] M.J. Stankiewicz (red.), *Budowanie konkurencyjności przedsiębiorstwa*, Toruń 1999, s. 77–124.

Przewaga konkurencyjna pokazuje zaś poziom wykorzystania możliwości konkurencyjności na potrzeby zaprezentowania konkurencyjnej oferty na rynku oraz wykorzystania efektywnych instrumentów czy narzędzi konkurowania⁴¹³. Przewaga konkurencyjna uwarunkowana jest różnymi czynnikami, z tego też powodu wyodrębnić można wiele jej typów. Istotną rolę odgrywają czynniki będące źródłem przewagi konkurencyjnej firmy.

Współcześnie na konkurencyjność przedsiębiorstwa w dużej mierze wpływa otaczające go środowisko o wymiarze makro- oraz mikroekonomicznym. Oznacza ono dynamiczne zjawiska, procesy oraz sytuacje, które oddziałują na konkurencyjność firmy, a równocześnie nie stanowią jego elementów⁴¹⁴.

Konkurencyjność, stanowiąc jeden z głównych czynników charakteryzujących potencjał rozwojowy przedsiębiorstw, rozumie się, jako zmierzanie do realizacji własnych celów za pośrednictwem stosowania korzystnych cen, wysokiego poziomu jakości, atrakcyjnych warunków dokonywania płatności za zakupy, dostawy, a także innych istotnych dla klienta składowych procesu sprzedaży produktu⁴¹⁵. W związku z tym, konkurencyjność MŚP należy postrzegać, jako potencjał utrzymania przez te przedsiębiorstwa pozycji rynkowej oraz ich potencjał rozwojowy w długotrwałym okresie, pomimo wywierania nacisku przez inne przedsiębiorstwa, które obsługują tę samą grupę klientów (aktualnych i/lub potencjalnych)⁴¹⁶. Konkurencyjność polega przede wszystkim na skuteczniejszym spełnianiu potrzeb i oczekiwań nabywców przez firmę w stosunku do rynkowych konkurentów⁴¹⁷.

Można, zatem wnioskować, iż nie istnieje jedna kompleksowa definicja konkurencyjności. Niemniej jednak, opierając się o powyższe rozważania, będąc świadomym złożoności oraz wielopłaszczyznowości tego terminu, można przyznać, iż konkurencyjność firmy sprzyja wydajności; firmy niekonkurencyjne nie odnoszą sukcesów na rynku⁴¹⁸. Konkurencyjność firmy oznacza zdolność do skuteczniejszego działania w porównaniu do konkurentów w długotrwałym okresie czasu. Źródłem skuteczności konkurowania staje się, więc osiągnięcie

⁴¹³ K. Obłój, *Strategia organizacji. W poszukiwaniu trwałej przewagi konkurencyjnej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014, s. 68.

⁴¹⁴ M.J. Stankiewicz, *Konkurencyjność przedsiębiorstwa...*, op. cit., s. 87.

⁴¹⁵ W. Szczęsny, *Czy istnieje paradygmat wydatków publicznych?*, VII Kongres Ekonomistów Polskich, styczeń 2001, sesja III, Zeszyt 11, s. 6.

⁴¹⁶ G. Sobczyk, *Strategie konkurencji...*, op. cit., s. 55.

⁴¹⁷ *Ibid.*, s. 53.

⁴¹⁸ M. Gorynia, B. Jankowska, *Klustry a międzynarodowa...*, op. cit., s. 72.

długookresowej przewagi konkurencyjnej. Przewaga ta daje przedsiębiorstwu długotrwały wzrost skuteczności prowadzonej działalności w gospodarce rynkowej⁴¹⁹.

Szczegółowy opis podstawowych czynników, wpływających na konkurencyjność firmy, jest zadaniem dość skomplikowanym. Jednakże czynniki te stanowią zespół cech, będących ze sobą w ścisłym związku, w oparciu, o które firma kształtuje własną strategię dotyczącą konkurowania na rynku⁴²⁰. W obrębie tego zbioru wyróżnia się zwykle następujące cechy: umiejętność regularnego zmniejszania nakładów przy jednoczesnym utrzymaniu obecnego poziomu osiąganych efektów sprzedaży, produkcja najwyższej jakości wyrobów, efektywny system wprowadzania innowacji; umiejętne zarządzanie kapitałem intelektualnym przedsiębiorstwa, łatwość dostosowywania struktury organizacyjnej do warunków rynkowych, sprawna i efektywna komunikacja w przedsiębiorstwie; odpowiednia (w odniesieniu do oczekiwań) technologia; wymowna i odpowiednio rozumiana przez osoby zatrudnione kultura organizacyjna przedsiębiorstwa; zdolność do interpretacji i zastosowania w rzeczywistych warunkach pozytywnych dla firmy trendów i sytuacji w otaczającym środowisku, wiedza; doświadczenie; pomysłowość; innowacyjność; przyjęte normy i wzorce postępowania; odpowiednio pojmowana odpowiedzialność w stosunku do lokalnej społeczności i przyrody itp. Nie należy jednak zapominać, że wymienionych wyznaczników konkurencyjności przedsiębiorstwa nie można traktować, jako wyłącznych, kompleksowych czy jedynych, które istnieją⁴²¹.

Konkurencyjność przedsiębiorstwa „przebiega” w gospodarce rynkowej, lecz jej rezultat nie jest tylko tym uwarunkowany, ale również ogółem działań, podejmowanych przez przedsiębiorstwo⁴²². W związku z tym, istotną sferę konkurencyjności stanowi zarówno przestrzeń rynkowa, jak i obszar kosztów⁴²³.

⁴¹⁹ R.Borowiecki, B.Siuta-Tokarska, *Konkurencyjność przedsiębiorstw sektora MŚP w Polsce w świetle samooceny ich właścicieli i menedżerów*, „Przegląd Organizacji, nr 10(921) ss. 4-12

⁴²⁰ M.Stankiewicz, *Konkurencyjność przedsiębiorstwa –jej istota i źródła*, [w:] M.Haffer, W.Karaszewski (red.), *Czynniki wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw i regionów*, Toruń, s.71-84

⁴²¹ J. Matejuk, *Budowa konkurencyjności przedsiębiorstw w okresie transformacji*, Warszawa 2003, s. 15.

⁴²² J.Śliwiński, *Zasoby kształtujące konkurencyjność polskich przedsiębiorstw*, „Gospodarka Narodowa”, nr 4(248), s.31-60

⁴²³ K.Zieliński(red.), *Problemy wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw*, Warszawa 2015, s.189

Celem każdej firmy powinno być, więc zmierzanie do umiejętnego i racjonalnego gospodarowania dysponowanymi zasobami w sposób, który pozwoli na uzyskanie możliwych do osiągnięcia rezultatów prowadzonej działalności⁴²⁴.

Przegląd literatury⁴²⁵ na temat wyznaczników konkurencyjności firmy pokazuje ich różnorodność, co ma związek z wielopłaszczyznowością konkurencyjności firmy.

Poszczególne wyznaczniki charakteryzują się różną siłą wywierania wpływu na poziom konkurencyjności tych przedsiębiorstw⁴²⁶. Różne aspekty wymienianych czynników umożliwiają wyróżnienie tych, które w sposób bezpośredni, kluczowy i wyraźny oddziałują na konkurencyjność firm oraz tych, których oddziaływanie na konkurencyjność jest pośrednie i drugorzędne. Prezentuje to tabela 2.

Zaprezentowane wyznaczniki można traktować, jako najważniejsze z punktu widzenia ich oddziaływania na stan konkurencyjności firmy⁴²⁷. Związane jest to z występowaniem także innych wyznaczników konkurencyjności podmiotu gospodarczego, jednak ich oddziaływanie nie ma, aż tak istotnego znaczenia⁴²⁸.

Bardzo trudne jest wskazanie wszystkich wyznaczników konkurencyjności firmy, w związku z tym dla celów analizy i badania zostały wzięte pod uwagę czynniki, które pokazuje tabela 2.

⁴²⁴ K.Kubik, Współczesne przedsiębiorstwa wobec wyzwań globalnej konkurencji, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, nr 92, s.33-49

⁴²⁵ O wielu sposobach wyodrębniania wyznaczników konkurencyjności firmy można znaleźć w następujących publikacjach: M.J. Stankiewicz, *Konkurencyjność przedsiębiorstwa...*, op. cit., s. 242; M. Gorynia (red.), *Luka konkurencyjna na poziomie przedsiębiorstwa a przystąpienie Polski do Unii Europejskiej*, Poznań 2002, s. 70; M. Haffer, *Instrumenty konkurowania* [w:] M.J. Stankiewicz (red.), *Budowanie potencjału konkurencyjności przedsiębiorstwa*, Toruń 1999, s. 53; A.K. Koźmiński, *Czy polscy menedżerowie są przygotowani do konkurencji na rynkach Unii Europejskiej*, 2004, nr 1, s. 13; J. Kay, *Strategia sukcesu firmy*, Warszawa 1996, s. 100.

⁴²⁶ R.Wolański, *Wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa, 2013, s. 17

⁴²⁷ E.Łażniewska, M. Gorynia (red.), *Konkurencyjność regionalna. Koncepcje-strategie-przykłady*, Warszawa 2012, s.16

⁴²⁸ M.Olczyk, *Konkurencyjność. Teoria i praktyka*, Warszawa 2008, s.47-48

Tabela 2. Podział wyznaczników konkurencyjności podmiotów gospodarczych

Czynniki bezpośrednio wpływające na konkurencyjność firmy	Czynniki pośrednio wpływające na konkurencyjność firmy
<ul style="list-style-type: none"> ➤ wprowadzanie innowacji; ➤ poziom jakości oferowanych produktów bądź usług; ➤ cena produktów bądź usług; ➤ wysokość kosztów poniesionych w związku z procesem produkcyjnym; ➤ szerokość gamy oferowanych produktów bądź usług; ➤ dostęp do źródeł finansowania; ➤ strategia marketingowa przedsiębiorstwa; ➤ zasoby ludzkie; ➤ stosunki z dostawcami (warunki zawieranych z nimi); ➤ kanały dystrybucji; ➤ marka przedsiębiorstwa i/lub oferowanych produktów. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ warunki dokonywania płatności; ➤ struktura organizacyjna; ➤ warunki gwarancyjne (serwis i naprawa); ➤ kultura organizacyjna; ➤ rozpoznawalność firmy na konkurencyjnym rynku; ➤ czynniki o charakterze prawnym; ➤ system zarządzania; ➤ czynniki związane z technologią; ➤ czynniki dotyczące ochrony środowiska naturalnego (ekologiczne).

Źródło: A. Adamik, *Kształtowanie konkurencyjności i przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa 2011, s. 35.

Analizując powyższą tabelę możemy stwierdzić, że do ważnych czynników o charakterze finansowym, które wywierają bezpośredni wpływ na konkurencyjność podmiotów gospodarczych, można zaliczyć dostęp do źródeł finansowania, obejmujący osiągalność, funkcję oraz poziom korzystania, przy prowadzeniu działalności gospodarczej, z różnego rodzaju kapitału: własnego czy obcego⁴²⁹. Zaś czynnikami finansowymi, które wywierają pośredni wpływ na konkurencyjność firm są m.in. czynniki związane z otoczeniem prawnym przedsiębiorstwa, w obrębie których występują przede wszystkim regulacje podatkowe, normy odnoszące się do opłacania comiesięcznych składek na ubezpieczenie społeczne; regulacje dotyczące ubezpieczeń gospodarczych oraz innych należności publicznych bądź prywatnych.

Powyższe wnioski na temat konkurencyjności podmiotów gospodarczych przedstawiły konkurencyjność, jako sferę złożoną i wielopłaszczyznową, na którą oddziałują różne czynniki. Jako jeden z głównych wyznaczników konkurencyjności firm, z uwagi na wcześniejszą analizę, postrzegana jest

⁴²⁹ A.Dulinić, *Finansowanie przedsiębiorstwa.Strategie i instrumenty*, Warszawa 2011, s.32

innowacyjność podmiotów gospodarczych⁴³⁰. Istotną rolę, jaką odgrywa innowacyjność w konkurencyjności firm, prowadzących działalność w warunkach gospodarki rynkowej, dostrzega Joseph.A. Schumpeter⁴³¹. Jego zdaniem, głównym motorem, pobudzającym konkurencyjność rynkową, są wdrażane innowacje⁴³². Możliwości rozwojowe w gospodarce rynkowej mają właściciele przedsiębiorstw, którzy są zdolni do realizacji innowacyjnych pomysłów. Wprowadzane innowacje stanowią dla właściciela przedsiębiorstwa źródło dochodowe dzięki możliwości ponoszenia mniejszych nakładów lub podwyższenia ceny. Innowacje, powodują zróżnicowanie produktów czy usług oferowanych przez podmioty gospodarcze, w związku, z czym, każdego właściciela przedsiębiorstwa⁴³³, który wdraża innowacyjne projekty, można uznać za monopolistę. Sytuacja taka, niestety ma miejsce wyłącznie do czasu, gdy wprowadzona innowacja nie zostanie przez kogoś skopiowana. Na pierwszym etapie wdrażania innowacji prowadzą one do wysokich zysków, jednakże nieuniknione procesy naśladowcze przyczyniają się do obumierania monopolu i występowania konkurencji, jako formy walki między powstałymi produktami a nowościami, a także walki pomiędzy strukturami organizacyjnymi czy stosowanymi technologiami⁴³⁴.

Należałoby również dostrzec, iż niezbędny wymóg innowacyjności podmiotów gospodarczych stanowi dysponowanie właściwą wiedzą i doświadczeniem. Zastosowanie tej wiedzy w praktyce może umożliwić firmie wprowadzenie innowacji⁴³⁵. Mowa tu o fachowej wiedzy z konkretnej dyscypliny naukowej, lub też z różnych nauk, dzięki którym dany podmiot gospodarczy charakteryzuje się innowacyjnością na wszystkich płaszczyznach prowadzonej działalności⁴³⁶.

⁴³⁰ M.Haffer,W.Karaszewski (red.), *Czynniki wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw i regionów*, Toruń 2009, s.56

⁴³¹ S. Mikosik, *Teoria rozwoju gospodarczego Josepha A. Schumpetera*, Warszawa 1993, s. 86.

⁴³² M.Brojak-Trzaskowska, *Innowacje-moda czy konieczność*, [w:] (red.) J. Olszewski, *Zarządzanie przedsiębiorstwem*, Szczecin, 2012, s.25

⁴³³ T.Brzozowski, *Przegląd zarządzania a orientacja na wyniki*, [w:] (red.) T.Borys, P.Rogała, *Orientacja na wyniki we współczesnej gospodarce*. Wrocław, 2012, s.29

⁴³⁴ W. Grudzewski, I. Hejduk, *Zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwach*, Warszawa 2004, s. 68-88;

⁴³⁵ W.Danielak,D.Mierzawa,K.Bartczak, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w Polsce.Szanse i zagrożenia rynkowe*, Wrocław 2017,s.28

⁴³⁶ G. Probst, S. Raub, K. Romhardt, *Zarządzanie wiedzą w organizacji*, Kraków 2004, s. 25-39; J. Bogdanienko, *Wiedza i innowacje w firmie*, Warszawa 2011, s. 85-104;

W mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach za zarządzanie kapitałem intelektualnym przedsiębiorstwa odpowiada głównie jego właściciel. To właśnie przedsiębiorca wskazuje cele rozwojowe, za którymi ma podążać firma, kontroluje pracę, jest w pełni odpowiedzialny za funkcjonowanie przedsiębiorstwa⁴³⁷. Decyzje, związane z wiedzą, podejmowane są przez przedsiębiorcę, co sprawia, że wiedza, dysponowana przez organizację, może być odpowiednio stosowana, przekształcana oraz wprowadzana.

Coraz częściej dotyczy wdrażania innowacji w firmie. Innowacja, w odniesieniu do podmiotu gospodarczego, może być rozumiana, jako kształtowanie bądź dokonywanie zmian produktów, procesów, technologii i sposobów działania, które dane przedsiębiorstwo uważa za nowe i rozwojowe w konkretnym obszarze oraz które powodują poprawę skuteczności wykorzystania dysponowanych przez organizację zasobów⁴³⁸.

Zakres stosowania innowacji w firmie uwarunkowany jest w głównej mierze jej wielkością. Wyodrębnić można przesłanki mówiące o wysokim poziomie innowacyjności przedsiębiorstw o dużej wielkości, a także kontrargumenty twierdzące o dominacji innowacyjności w małych i średnich przedsiębiorstwach. O dominacji dużych firm, pod względem wprowadzania innowacji, świadczą czynniki⁴³⁹ takie jak ponoszenie wysokich nakładów, m.in. koszty B+R, koszty przeprowadzania testów, badań marketingowych, koszty reklamy czy wyposażenia rzeczowego, ale również sprzyjające warunki do dokonywania wszelkich analiz badawczych i wdrażania nowych wyrobów, świadomość, że działalność badawczo-rozwojowa to inwestycja o wysokim ryzyku, na które może sobie pozwolić duże przedsiębiorstwo.

Zaś dominacja innowacyjna małych i średnich przedsiębiorstw objawia się poprzez: strukturę zarządzania o wysokim poziomie elastyczności i niskim stopniu formalizacji, kreowanie środowiska bez barier administracyjnych czy biurokratycznych, brak dawnych, nienowoczesnych generacji technologii,

⁴³⁷ Z. Sufin, *Styl właściciela czyli problemy zarządzania personelem w małych firmach*, *Personel* 2000 nr 13/14, s. 44–47.

⁴³⁸ J. Penc, *Innowacje i zmiany w firmie. Transformacja i sterowanie rozwojem przedsiębiorstwa*, Warszawa 2012, s. 144.

⁴³⁹ E. Stawasz, *Innowacje a mała firma*, Łódź 1999, s. 52.

stanowiących przeszkodę przy wdrażaniu nowatorskich pomysłów technologicznych⁴⁴⁰.

Te czynniki opisują potencjał innowacyjny mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, ich zalety i wady z punktu widzenia prowadzenia przez nie działalności o charakterze innowacyjnym. Czynniki te należy brać pod uwagę podczas analizy stanu konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw⁴⁴¹.

Kolejnym zjawiskiem, mającym bliski związek z konkurencyjnością podmiotów gospodarczych, jest taki cel firmy jak rozwój⁴⁴², co w zastosowaniu do konkretnych przedsięwzięć może zapewnić sukces działalności prowadzonej przez przedsiębiorstwo. Dążenie to może być realizowane na wiele sposobów. Cel ten charakteryzuje się wielowymiarowością. Oznacza to, że firma może skoncentrować się na określonej sferze własnego rozwoju. Istnieje także możliwość jednoczesnego osiągania kilku celów, ukierunkowanych na rozwój podmiotu gospodarczego, w obrębie, których można wyróżnić: podwyższenie poziomu jakości produkowanych wyrobów bądź usług, podniesienie poziomu zadowolenia nabywców, wprowadzenie oferty asortymentowej na inne rynki, przebudowę i unowocześnienie parku maszynowego, rozbudowanie firmy, wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań⁴⁴³.

Badając wyznaczniki rozwoju podmiotów gospodarczych można uznać, że dominacja rozwojowa małych i średnich przedsiębiorstw nad dużymi objawia się poprzez takie cechy, jak elastyczne formy zarządzania, które nie wyróżniają się formalizacją. Nie występują tu bariery o charakterze biurokratycznym oraz administracyjnym, co pozwala na podjęcie szybkich, a także właściwych przedsięwzięć rozwojowych⁴⁴⁴. Ponadto, odpowiednia postawa przedsiębiorcy, bazująca na dysponowanej wiedzy i doświadczeniu, umożliwia jego trafne i odpowiednie decydowanie, związane z rozwojem całej firmy⁴⁴⁵.

⁴⁴⁰ B.Nogalski, A.Wójcik-Karpacz, J.Karpacz, *Uwarunkowania aktywności innowacyjnej małych przedsiębiorstw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu”, 2008, nr 13 (516), s.12

⁴⁴¹ R. Wolański, *Rola wiedzy i innowacji w rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw – przegląd dotychczasowych badań*, „Problemy Zarządzania” 2007, nr 4, s. 128-156.

⁴⁴² A.Z. Nowak, M. Szałański (red.), *Czynniki i bariery rozwoju przedsiębiorstw na Mazowszu*, Warszawa 2009, s. 89-92.

⁴⁴³ B.Nogalski, A.Wójcik-Karpacz, J.Karpacz, *Uwarunkowania aktywności*, s. 11

⁴⁴⁴ W.Janasz, K.Janasz, M.Prozorowicz, A.Świadek, J.Wiśniewska, *Determinanty innowacyjności przedsiębiorstw*, „Rozprawy i Studia”, 2002, nr 406, s.54.

⁴⁴⁵ U.Szulczyńska, *Kapitał intelektualny w działalności innowacyjnej przedsiębiorstw*, http://www.univ.rzeszow.pl/ekonomia/zeszyt7/22_Szulczynska.pdf (online: 12.03.2019)

Firmy sektora MŚP mają możliwość przyjęcia pomocy od innych przedsiębiorstw publicznych oraz prywatnych⁴⁴⁶, której celem jest rozwój małych firm, pomoc ta polega na przykład na umożliwieniu większego dostępu do kapitału obcego za pomocą poręczeń kredytowych, możliwości łatwego startu firmy za pośrednictwem zlokalizowania działalności gospodarczej w instytucjach wspierających przedsiębiorczość lub parkach naukowo-technologicznych, udzielaniu kredytów przez instytucje poza bankowe czy otrzymaniu wsparcia z funduszy z Unii Europejskiej⁴⁴⁷.

Wnioskując, wyznaczniki rozwoju podmiotów gospodarczych przenikają się w znacznym stopniu z czynnikami wpływającymi na ich konkurencyjność. Zatem można śmiało stwierdzić, że dążenie firmy do rozwoju równocześnie oznacza przedsięwzięcia sprzyjające podwyższeniu jej konkurencyjności.

MŚP, z uwagi na posiadanie specyficznych właściwości, którymi są między innymi: pełna odpowiedzialność, zaangażowanie i niezależność ekonomiczno-prawna ich właściciela, nieskomplikowana i elastyczna struktura organizacyjna, przyjmowanie prostych form organizacyjno-prawnych, znacznie wyróżniają się na tle dużych przedsiębiorstw. Określone specyficzne różnice, występujące między MŚP a dużymi podmiotami gospodarczymi można także przedstawić z punktu widzenia ich potencjału konkurencyjnego⁴⁴⁸.

MŚP rywalizują ze sobą zwłaszcza na lokalnym rynku. Przeważająca liczba małych firm to podmioty działające w otoczeniu lokalnym na obszarze konkretnej gminy, miasta lub ich najbliższych okolic. Niewielka liczba małych i średnich przedsiębiorstw prowadzi swoją działalność na skalę województwa⁴⁴⁹, danego kraju czy w zasięgu międzynarodowym. W obrębie małych i średnich przedsiębiorstw coraz częściej ma miejsce bezpośrednie konkurowanie w lokalnej

⁴⁴⁶ J.Chojka, *Regionalne aspekty uruchamiania oraz rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, [w:] (red.) J.Chojka, *Rola małych i średnich przedsiębiorstw w rozwoju regionalnym*, Warszawa 2002, s.120

⁴⁴⁷ R.Nesterowicz, *Ocena wyników działalności a możliwość wsparcia dla mikro i małych firm w Polsce* [w:] M.G.Woźniak (red.) *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, Rzeszów 2013, s. 372-381

⁴⁴⁸ E.Skawińska, R.I.Zalewski, *Innowacyjność przedsiębiorstw-bariery i spodoby ich ograniczenia(na przykładzie Wielkopolski)*[w:]B.Ślusarz, J.Wyrwa (red.) *Współczesne problemy rozwoju regionalnego*, Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze, 2014, s.8-9

⁴⁴⁹ M.Miedziński, *Koordinacja procesów innowacji na przykładzie polskiego województwa*, [w:] A.Kukliński, *Gospodarka oparta na wiedzy*, Warszawa 2001, s. 209-220

gospodarce, zwłaszcza odnosi się to do podmiotów, działających w sferze handlowo-usługowej⁴⁵⁰.

Typowa cecha wyróżniająca małe i średnie przedsiębiorstwa na tle dużych, ważna z punktu widzenia konkurencyjności, to niski poziom ich siły przetargowej w odniesieniu do nabywców oraz dostawców. MŚP, działając na małą skalę, nie mają możliwości narzucania wymogów kooperacji z dostawcami oraz nabywcami, ale coraz częściej zdarza się, że są one im dyktowane⁴⁵¹. Wyłącznie przy dostawcach dla małych i średnich przedsiębiorstw i przy transakcjach z indywidualnymi nabywcami występuje zrównoważenie sił. W stosunku do dużych firm, siła przetargowa małych i średnich przedsiębiorstw jest zdecydowanie mniejsza⁴⁵².

W obrębie podstawowych wyznaczników konkurencyjności podmiotów gospodarczych wyróżnić można m.in.: poziom jakości oferowanych produktów i usług, działania marketingowe czy potencjał innowacyjny. Przedsięwzięcia, podejmowane w tym obszarze, obligują do ponoszenia wysokich kosztów⁴⁵³. Dla dużej liczby małych i średnich przedsiębiorstw koszty związane z pozyskaniem nowoczesnej, zaawansowanej technologii bądź z promowaniem oferowanych produktów czy usług są przeszkodą niełatwą do przełamania. Warunki te odnoszą się przede wszystkim do podmiotów o działalności produkcyjnej. Aby ominąć te wymogi, przeważająca liczba małych i średnich przedsiębiorstw zajmuje się działalnością gospodarczą o charakterze handlowym oraz usługowym⁴⁵⁴.

Traktując zasoby, jako wyznacznik przewagi konkurencyjnej, małe i średnie przedsiębiorstwa mają możliwość osiągnięcia przewagi nad konkurentami w swoim sektorze i dużymi podmiotami poprzez korzystanie z zasobów niematerialnych. Ten rodzaj zasobów jest dla MŚP bardziej osiągalny w stosunku do zasobów o charakterze materialnym. Zasoby te są kształtowane

⁴⁵⁰ K.Rogosiński, *Usługi rynkowe*, Poznań, 2000

⁴⁵¹ Aby zapobiec niniejszej sytuacji, między małymi i średni przedsiębiorstwami powinna występować wzajemna współpraca w postaci klastra – więcej informacji o tym można znaleźć w niniejszej publikacji: A.Z. Nowak (red.), *Klasy w strategii rozwoju konkurencyjności na Mazowszu*, Warszawa 2009, s. 120-125.

⁴⁵² G.Gierszewska, M.Romanowska, *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, Warszawa 2009, s.114

⁴⁵³ S.Lachiewicz, *Formy i uwarunkowania sukcesu w małym biznesie*, s.158, http://zif.wzr.pl/pim/2013_4_1_12.pdf (online 12.03.2019)

⁴⁵⁴ M.Matejun, *Wewnętrzne bariery rozwoju firm sektora MŚP* [w:] S.Lachowicz (red.), *Zarządzanie rozwojem organizacji*, Tom II, Łódź 2007, s.122

przez małe i średnie przedsiębiorstwa, dlatego charakteryzują się one trudnością w odwzorowaniu przez inne konkurujące podmioty⁴⁵⁵.

Uwzględniając specyfikę małych i średnich przedsiębiorstw oraz wyznaczniki konkurencyjności podmiotów gospodarczych⁴⁵⁶, możliwe jest wskazanie związku MŚP z określonymi czynnikami wpływającymi na konkurencyjność przedsiębiorstw. Aby przedstawić tę relację, wyznaczniki konkurencyjności podmiotów zostały wyodrębnione z punktu widzenia możliwości tworzenia tych czynników przez małe i średnie przedsiębiorstwa, co pokaże potencjał wykorzystania określonych wyznaczników konkurencyjności, a także oddziaływanie tych podmiotów gospodarczych na poszczególne wyznaczniki⁴⁵⁷. Wyszczególnienie na temat poziomu kształtowania wyznaczników konkurencyjności przez małe i średnie przedsiębiorstwa oraz duże podmioty przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Wpływ małych i średnich przedsiębiorstw oraz dużych podmiotów na kształt wyznaczników konkurencyjności

Czynniki bezpośrednio wpływające na konkurencyjność firmy	Wpływ na kształtowanie przez małe i średnie przedsiębiorstwa			Wpływ na kształtowanie przez duże podmioty gospodarcze		
	Duży	Średni	Mały	Duży	Średni	Mały
➤ wprowadzanie innowacji;		+	+	+	+	
➤ poziom jakości oferowanych produktów bądź usług;	+	+		+		
➤ cena produktów bądź usług;	+	+		+		
➤ wysokość kosztów poniesionych w związku z procesem produkcyjnym;	+	+	+	+	+	

⁴⁵⁵ U.Szulczyńska, *Kapitał intelektualny w działalności innowacyjnej przedsiębiorstw*, http://www.univ.rzeszow.pl/ekonomia/Zeszyt7/22_Szulczynska.pdf (online 16.03.2019)

⁴⁵⁶ E.Chilicka, M.Citkowski, *Bariery wzrostu konkurencyjności MŚP*, [w:] (red.) K. Kubiak, G.Michalczuk, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce lokalnej*, Łomża, 2009, s. 80

⁴⁵⁷ A. Adamik, *Kształtowanie konkurencyjności i przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa 2011, s. 84.

<ul style="list-style-type: none"> ➤ szerokość gamy oferowanych produktów bądź usług; ➤ dostęp do źródeł finansowania; ➤ strategia marketingowa przedsiębiorstwa; ➤ zasoby ludzkie; ➤ stosunki z dostawcami (warunki zawieranych z nimi); ➤ kanały dystrybucji; ➤ marka przedsiębiorstwa i/lub oferowanych produktów. 	+	+	+	+	+	
Czynniki pośrednio wpływające na konkurencyjność firmy	Duży	Średni	Mały	Duży	Średni	Mały
<ul style="list-style-type: none"> ➤ warunki dokonywania płatności; ➤ struktura organizacyjna; ➤ warunki gwarancyjne (serwis i naprawa); ➤ kultura organizacyjna; ➤ rozpoznawalność firmy na konkurencyjnym rynku; ➤ czynniki o charakterze prawnym; ➤ system zarządzania; 	+	+	+	+	+	+

<ul style="list-style-type: none"> ➤ czynniki związane z technologią; ➤ czynniki dotyczące ochrony środowiska naturalnego (ekologiczne). 						
--	--	--	--	--	--	--

Źródło: Opracowanie własne na podstawie A. Adamik, *Kształtowanie konkurencyjności i przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa 2011, s. 84⁴⁵⁸.

Powyższa tabela dowodzi, że przedsiębiorstwa z sektora MŚP, na tle dużych podmiotów, wywierają znaczny wpływ zwłaszcza na wyznaczniki konkurencyjności z kategorii zasobów o charakterze niematerialnym, którymi są marka przedsiębiorstwa oferowanych produktów⁴⁵⁹; zasoby ludzkie, struktura oraz kultura organizacyjna; rozpoznawalność firmy na konkurencyjnym rynku; system zarządzania. Korzystanie z nich, a także właściwe ich kształtowanie, daje przedsiębiorstwom możliwość polepszenia (w oparciu o nie) swojej pozycji wobec konkurentów⁴⁶⁰.

Jak wynika z tabeli, dominacja dużych podmiotów gospodarczych jest wyraźna wśród wyznaczników, bezpośrednio wpływających na poziom konkurencyjności, jak: wprowadzanie innowacji; poziom jakości oferowanych produktów bądź usług; strategia marketingowa przedsiębiorstwa; stosunki z dostawcami (warunki zawieranych z nimi umów); kanały dystrybucji⁴⁶¹. Duże przedsiębiorstwa mają znaczny bądź średni wpływ na kształt tych czynników, zaś małe i średnie przedsiębiorstwa – średni bądź nieznaczny.

Czynnikami, na których kształt mają duży bądź średni wpływ małe i średnie przedsiębiorstwa, są również: cena produktów bądź usług; wysokość kosztów poniesionych w związku z procesem produkcyjnym; szerokość gamy

⁴⁵⁸ A. Adamik, *Kształtowanie konkurencyjności i przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa 2011, s. 84.

⁴⁵⁹ J. Bednarz, *Klasyczne a nowe teorie przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw*, Wrocław 2002, s. 48

⁴⁶⁰ U. Szulczyńska, *Kapitał intelektualny w działalności innowacyjnej przedsiębiorstw*, http://www.univ.rzeszow.pl/ekonomia/Zeszyt7/22_Szulczynska.pdf (online 16.03.2019)

⁴⁶¹ G. Rosa, *Moc i siła marki w usługach*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne Problemy Usług*, 2011, nr 72, s. 249

oferowanych produktów bądź usług⁴⁶². Ponadto nieznaczny wpływ odnosi się do czynników związanych z technologią oraz czynników dotyczących ochrony środowiska naturalnego (ekologicznych).

W odniesieniu do niniejszych grup wyznaczników sytuacja małych i średnich przedsiębiorstw oraz dużych podmiotów wygląda podobnie⁴⁶³.

Dostęp MŚP do źródeł finansowania to czynnik, na kształt, który podmioty te mogą oddziaływać w małym, średnim i znacznym stopniu – wynika to z istotnych rozbieżności, związanych z dostępem tego typu podmiotów do różnych kapitałów. Poza tym, jest to także konsekwencja istnienia wielu różnych źródeł finansowania. Dostęp małych i średnich przedsiębiorstw do kapitału, na tle dużych przedsiębiorstw, jest znacznie ograniczony, jednak ta grupa podmiotów może pozyskać określony typ kapitału, przeznaczony konkretnie dla MŚP⁴⁶⁴.

Czynniki o charakterze prawnym, należą do grupy czynników zewnętrznych (pochodzących spoza danego podmiotu gospodarczego), w związku z tym przedsiębiorstwa nie mają możliwości kształtowania tych czynników. W sytuacji małych i średnich przedsiębiorstw, określone normy prawne pozwalają im jednak coraz częściej na wybór, np. metody opodatkowania osiągniętych zysków⁴⁶⁵.

Uwarunkowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw zostały przedstawione w koncepcji wzrostu małego przedsiębiorstwa, zawartego w publikacji zespołu badawczego Katedry Ekonomii i Zarządzania Przedsiębiorstwem Politechniki Gdańskiej: „*Przetrwanie i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw*”. Wynika z niej, że w skład tego uwarunkowania wchodzi czynnik dotyczący przedsiębiorcy; czynnik dotyczący całego podmiotu gospodarczego, a także czynnik pochodzący ze środowiska otaczającego przedsiębiorstwo oraz relacje zachodzące pomiędzy tymi czynnikami⁴⁶⁶. W małej

⁴⁶² E.Rudawska, *Lojalność klientów*, Warszawa 2005, s.29

⁴⁶³ G.Gierszewska, M.Romanowska, *Analiza.....*, s.114-115

⁴⁶⁴ A.Skowronek-Mielczarek, *Małe i średnie przedsiębiorstwa. Źródła finansowania*, Warszawa 2007, s.46

⁴⁶⁵ P.Możydłowski, *Prawno-administracyjne bariery prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce w świetle opinii przedsiębiorców oraz raportów Doing Business*, „Przedsiębiorczość – Edukacja”, 2013, nr 9, s.57

⁴⁶⁶ F. Bławat (red.), *Przetrwanie i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw*, Gdańsk 2004, s. 43-44.

firmie oddziaływanie czynników, dotyczących właściciela czy przedsiębiorcy jest znacznie bardziej skomplikowane, niż w dużych podmiotach⁴⁶⁷.

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa kierowane są przez właścicieli bądź przez osoby zarządzające, posiadające w małym stopniu prawa własnościowe bądź nieposiadające ich w ogóle. Menedżerów⁴⁶⁸, w porównaniu do właścicieli przedsiębiorstw, często cechuje niski poziom motywacji, w związku z tym, iż przedsiębiorstwo jest wyłącznie miejscem zatrudnienia, zaś dla właścicieli stanowi zwykle źródło samodzielności, niezależności oraz zapewnienie zachowania pozycji życiowej i społecznej. Rozbieżności w kierowaniu wynikają z ich doświadczeń, umiejętności oraz ich udziału we własności przedsiębiorstwa. Własność jednostkowa pozwala na nadzorowanie całej firmy, właściciel ma możliwość strategicznego decydowania bez zgody posiadaczy udziałów. Podmioty gospodarcze, kierowane przez osoby będące właścicielami, potrafią, więc podejmować szybką i odpowiednią reakcję na zjawiska, które zachodzą na rynku⁴⁶⁹.

Na wzrost przedsiębiorstw w sektorze MŚP wpływ mają cechy przedsiębiorcy między innymi: wiek, płeć, kwalifikacje, osobowość oraz motywacja dotycząca rozwoju. Przeprowadzone badania dowodzą, iż większość mężczyzn (odwrotnie jest w przypadku kobiet) chce zwiększyć rozmiary prowadzonej działalności⁴⁷⁰. Młody wiek przedsiębiorcy rzutuje na wysoką dynamikę wzrostu przedsiębiorstwa. Także wyższe wykształcenie właściciela wpływa na szybki rozwój podmiotu gospodarczego. Cytowany artykuł podkreśla również chęć podejmowania ryzykownych decyzji, jako podstawową cechę właściciela, oddziałującą na rozwój przedsiębiorstwa. Osobowość właścicieli stanowi główny wyznacznik, lecz nie zawsze powoduje rzeczywisty wzrost przedsiębiorstwa. U pewnego odsetka właścicieli MŚP podstawowa motywacja,

⁴⁶⁷ R. Borowiecki, B. Siuta-Tokarska, *Problemy funkcjonowania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Synteza badań i kierunki działania*, Warszawa 2008, s. 73

⁴⁶⁸ T. Sztucki, *Marketing przedsiębiorcy i menedżera. Rynek-marketing-nabywca. Strategie marketingowe*, Warszawa 2000, s. 36.

⁴⁶⁹ I. Steinerowska-Streb, *The determinants of enterprise profitability during reduced economic activity*, „Journal of Business Economics and Management” 2012, nr 13, s. 748-749.

⁴⁷⁰ B. Order, S. Hogarth-Scott, *Opting for growth: gender dimensions of choosing enterprise development*, „Canadian Journal of Administrative Sciences” 2002, nr 3, s. 288.

dotycząca rozpoczęcia działalności gospodarczej była następstwem wyłącznie chęci uzyskania zadowalających zysków do zachowania stabilizacji życiowej⁴⁷¹.

Na wzrost firm w tym sektorze biorąc pod uwagę ich właścicieli korzystnie oddziałuje doświadczenie uzyskane w trakcie poprzednio prowadzonej własnej działalności, zatrudnienia w firmie o działalności zbliżonej w porównaniu z obecnie prowadzonym biznesem bądź doświadczenie przekazywane następnym spadkobiercom firmy w sytuacji przedsiębiorstw rodzinnych⁴⁷².

Do pozostałych czynników, wpływających na mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa, zalicza się przede wszystkim: ich wielkość, lata działalności, koszty ponoszone na B+R, źródła pozyskiwania kapitału. W kwestii oddziaływania wielkości firmy na jej wzrost, źródła literaturowe nie są jednogłośne. Autorzy wybranych zagranicznych publikacji mówią o tym, że małe przedsiębiorstwa charakteryzują się wzrostem o wysokiej stopie w porównaniu do dużych podmiotów⁴⁷³, lecz w oparciu o analizę literatury, przeprowadzoną przez Ana M. Moreno oraz Jose C. Casillasa⁴⁷⁴, jest duża ilość publikacji, w których nie występuje relacja, zachodząca pomiędzy powyższymi czynnikami bądź istnieje związek dodatni.

Aspekt wieku przedsiębiorstwa również wydaje się być wieloznaczny. Niektóre dokonane analizy stwierdzają związek ujemny, mówiący, iż: szybkość wzrostu spada wraz z upływem lat funkcjonowania przedsiębiorstwa na rynku⁴⁷⁵. Jednakże przeprowadzono również badania, które negują powyższe stwierdzenie z uwagi na niewystępowanie ważnych, z punktu widzenia statystycznego, rozbieżności⁴⁷⁶.

W przypadku B+R przegląd literatury poświadcza korzystne oddziaływanie na stopę wzrostu podmiotów gospodarczych w sektorze MŚP. Występuje niestety również niepewność, wiążąca się z mogącym wystąpić

⁴⁷¹ A.Lemańska-Majdzik, *Rola osoby przedsiębiorcy w rozwoju przedsiębiorczości indywidualnej*, www.mikro.univ.szczecin.pl/bp/pdf/86/12.pdf (online: 20.04.2019).

⁴⁷² Khizra Safdar Khan, M. Wasif Siddiqi, *Determinants of firm growth: an empirical examination of SMEs in Gujranwala, Gujarat and Sialkot district*, „Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business” 2011, nr 1, s. 1392-1393.

⁴⁷³ L. Bechetti, G. Trovato, *The determinants of growth for small and medium sized firms. The role of the availability of external finance*, „Small Business Economics” 2002, nr 19, s. 301.

⁴⁷⁴ A. Moreno, J. Casillas, *High-growth SMEs versus non highgrowth SMEs: a discriminant analysis*, „Entrepreneurship & Regional Development” 2007, nr 19, s. 69-88.

⁴⁷⁵ Z. Serrasqueiro, P. Nunes, J. Leitao, M. Armada, *Are there nonlinearities between SME growth and its determinants? A quantile approach*, „Industrial and Corporate Change” 2010, nr 4, s. 1074-1075.

⁴⁷⁶ A. Moreno, J. Casillas, *High-growth SMEs versus...*, op. cit., s. 82.

utrudnieniem wzrostu przedsiębiorstw. Powiązanie ryzyka poniesionego na prace badawczo-rozwojowe z działalnością małych i średnich przedsiębiorstw może powodować kłopoty finansowe. Niezbędny wówczas dostęp do dużej ilości kapitału własnego bądź obcego, w sytuacji MŚP może stanowić problem dla tej grupy podmiotów⁴⁷⁷.

W sytuacji konieczności pozyskiwania źródeł finansowania możliwości dużych podmiotów gospodarczych na rynku giełdowym czy kredytowym są większe w porównaniu do małych i średnich przedsiębiorstw. MŚP, starając się uzyskać dostęp do źródeł finansowania na start bądź na rozwój własnego biznesu, spotykają się z wieloma utrudnieniami. Kłopoty, związane z możliwościami pozyskania kapitału obcego w instytucjach finansowych, dotyczą zwłaszcza: wysokiego poziomu kosztów kredytów udzielanych przez instytucje bankowe, poziom ten określany jest w oparciu o szacunek tzw. ryzyka kredytowego, wymogów formalnych odnoszących się do przedsiębiorstwa oraz do dużej szansy na powodzenie zaplanowanej inwestycji⁴⁷⁸. Także mający miejsce kryzys gospodarczy w dużym stopniu wywarł negatywny wpływ na możliwość pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania. Z analizy Ministerstwa Gospodarki, można jednak wywnioskować, że w grupie podmiotów, starających się o pożyczkę, co drugie przedsiębiorstwo ją uzyskało. Tym samym analizy, przeprowadzone przed dekonstrukcją, na potrzeby PKPP Lewiatan, potwierdziły, że powyżej 80% małych i średnich przedsiębiorstw mogły mieć dostęp do kapitału obcego⁴⁷⁹. Instytucje bankowe, wzajemnie ze sobą rywalizując, muszą kooperować z MŚP. Mocną stroną sporządzonych przez banki pakietów kredytowych jest m.in. oferowanie różnych typów finansowania: factoring, zadłużenie na założonym rachunku oszczędnościowym, leasing czy kredyt obrotowy⁴⁸⁰.

⁴⁷⁷ Z. Serrasqueiro, P. Nunes, J. Leitao, M. Armada, *Are there nonlinearities...*, op. cit., s. 1075.

⁴⁷⁸ S. Kawecki S., *Bariery rozwojowe małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] M. Matejun, M. Szczepańczyk (red.), *Aktualne problemy zarządzania małymi i średnimi przedsiębiorstwami*, Łódź 2010, s. 180-181.

⁴⁷⁹ I. Steinerowska-Streb, *The determinants of enterprise profitability...*, op. cit., s. 19-20.

⁴⁸⁰ T. Piecuch, *Funkcjonowanie małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce*, [w:] M. Matejun (red.), *Wyzwania i perspektywy zarządzania w małych i średnich przedsiębiorstwach*, Warszawa 2010, s. 23-25.

Należy także zwrócić uwagę na alternatywne możliwości pozyskania kapitału, m.in. *venture capital*⁴⁸¹. Ważna jest tutaj rola instytucji wspierających przedsiębiorczość, pomocy oferowanej przez dane państwo, aniołów biznesu czy kapitału rodzinnego. Część małych i średnich przedsiębiorstw szuka źródeł finansowania przy pomocy wejścia na rynek papierów wartościowych⁴⁸².

Czasami jednak, mimo tego, że podmiot gospodarczy dąży do rozwoju, otaczające środowisko nie ułatwia mu tego celu. Nieustanna zmienność makrootoczenia, obciążenia podatkowe, ciągła modyfikacja norm prawnych, które często są nieczytelne i niezrozumiałe czy konkurenci działający w sposób nieuczciwy, powodują, że zamierzony przez niego cel zostanie osiągnięty w dłuższym okresie czasu bądź, nie zostanie osiągnięty z przyczyn od niego niezależnych⁴⁸³.

Determinanty rozwoju podmiotów gospodarczych dzielą się na czynniki o charakterze wewnętrznym- subiektywnym i zewnętrznym - obiektywnym. Te z kolei można podzielić na czynniki, które wpływają korzystnie bądź niekorzystnie na rozwój firmy, czyli określane są, jako bariery rozwoju przedsiębiorstwa⁴⁸⁴.

Wyróżnia się cztery źródła utrudnień w rozwoju podmiotów gospodarczych w Polsce: warunki zewnętrzne, warunki wewnętrzne, zmiany usposobienia oraz procesy zachodzące w gospodarce. Obecnie istotnym źródłem trudności stają się procesy przeobrażeń mentalności, mające związek z brakiem występowania tradycji biznesowych, zanikiem kultury własności jednoosobowej⁴⁸⁵, brakiem występowania etyki biznesowej czy z postawą społeczną, cechującą się wysokimi oczekiwaniami w stosunku do wszystkiego i do wszystkich⁴⁸⁶.

⁴⁸¹ L. Giurcă Vasilescu, A. Popa, *Venture capital – opportunities and limits in financing the SME*, „Agricultural Management / Lucrari Stiintifice Seria I, Management Agricol” 2012, nr 3, s. 107-108.

⁴⁸² N. Fadil, *The growth choices of French listed SMEs*, „International Business Research” 2012, nr 6, s. 83.

⁴⁸³ B. Krasniqi, *Barriers to entrepreneurship and SME growth in transition: the case of Kosova*, „Journal of Developmental Entrepreneurship” 2007, nr 1, s. 75.

⁴⁸⁴ M. Walczyk, *Identyfikacja motywów i barier w podejmowaniu działalności gospodarczej*, [w:] M. Matejun, M. Szczepańczyk (red.), *Aktualne problemy zarządzania małymi i średnimi przedsiębiorstwami*, Łódź 2010, s. 158.

⁴⁸⁵ M. Matejun, *Wewnętrzne bariery rozwoju firm sektora MSP*, [w:] S. Lachiewicz (red.), *Zarządzanie rozwojem organizacji*, Łódź 2007, s. 122

⁴⁸⁶ K. Safin, *Zarządzanie małą firmą*, Wrocław 2003, s. 176.

Wyodrębnić można trzy typy barier rozwojowych⁴⁸⁷ i są to bariery społeczne, dotyczące wyróżnienia określonych grup ludzi oraz wyeliminowania pozostałych ze sfery gospodarczej, bariery edukacyjne, nieposiadanie wiedzy na temat prowadzenia własnego biznesu oraz bariery ekonomiczne.

Jak wspomniane zostało występują również inne utrudnienia wpływające negatywnie na rozwój przedsiębiorstwa. Wymienić można tutaj między innymi: utrudnienia rynkowe, kredytowe, podatkowe, prawne, ale również trudności będące konsekwencją prowadzenia polityki gospodarczej w stosunku do mikro, małych i średnich przedsiębiorstw oraz utrudnienia będące następstwem braku możliwości pozyskania odpowiednich informacji⁴⁸⁸.

Autorzy zagranicznych publikacji prezentują trochę inny podział barier rozwojowych⁴⁸⁹ i są nimi bariery instytucjonalne, dotyczące systemu podatkowego, norm zawartych w kodeksie pracy, przepisów handlowych, stabilnej i niezmiennej sytuacji politycznej czy inflacji, bariery nieinstytucjonalne, dotyczące zasobów, którymi dysponuje firma, zapotrzebowania rynkowego czy udziału rynkowego czy bariery o charakterze finansowym.

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa uważane są za podmioty gospodarcze, które bardzo szybko się rozwijają. Należą do najbardziej elastycznych w sytuacji nieustannie zachodzących zmian na rynku. Duże przedsiębiorstwa nie są w stanie odpowiednio szybko zareagować w momencie pojawienia się jakichkolwiek zmian rynkowych, trudno im się do nich przystosować. Determinanty te umożliwiają MŚP podejmowanie czynnych działań oraz dążenie do rozwoju na rynkach niszowych, o niskich zdolnościach rozwojowych. Przedsięwzięcia małych i średnich przedsiębiorstw prowadzą więc do wzrostu poziomu efektywności gospodarki rynkowej⁴⁹⁰.

W Polsce MŚP spotykają się coraz częściej z utrudnieniami prawno-ekonomicznymi, które znacznie spowalniają rozwój tej grupy podmiotów⁴⁹¹.

⁴⁸⁷ M. Walczyk, *Identyfikacja motywów i barier...*, op. cit., s. 159.

⁴⁸⁸ M. Banaszczyk, *Sektor małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce – główne bariery rozwoju na obszarach wiejskich*, [w:] M. Matejun, M. Szczepańczyk (red.), *Aktualne problemy zarządzania małymi i średnimi przedsiębiorstwami*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2010, s. 199-200.

⁴⁸⁹ Khizra Safdar Khan, M. Wasif Siddiqi, *Determinants of firm growth...*, op. cit., s. 1398.

⁴⁹⁰ W. Wrzosek, *Funkcjonowanie rynku*, Warszawa 1994, s.255 i in.

⁴⁹¹ N. Ołówko, *Polityka podatkowa państwa a funkcjonowanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw* [w:] K. Pujer (red.) *Zarządzanie organizacją w turbulentnym otoczeniu*, Wrocław 2016, s.2014

Podstawowymi przeszkodami, które ograniczają, nie pozwalają na prowadzenie bądź rozwijanie własnego biznesu, są to szczególnie ⁴⁹² brak dostępu bądź jego ograniczenie do źródeł finansowania, zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych, wielkość zapotrzebowania na rynku regionalnym bądź lokalnym, wysokie stawki podatkowe – zwłaszcza brak czytelności podatków nakładanych na koszty produkcji wyrobów lub usług, brak czytelności i jasności w nakładaniu podatku dochodowego w przedsiębiorstwie, bariery prawne i organizacyjne, przeszkody techniczne oraz te związane z wprowadzaniem innowacji, utrudnione możliwości uzyskania informacji gospodarczej, brak na rynku pracy doświadczonego i wykwalifikowanego personelu⁴⁹³. Ale również prawo pracy, które nie jest w stanie szybko zareagować na wszelkie zmiany rynkowe oraz dostosować się do zaistniałych zmian, brak możliwości wykorzystywania form zatrudnienia o charakterze elastycznym, trudne i niezrozumiałe normy administracyjne, rywalizacja ze strony podmiotów gospodarczych, zwolnionych z określonych obciążeń podatkowych jak i rywalizacja ze strony podmiotów prowadzących działalność w „szarej strefie”⁴⁹⁴.

Ponadto uwarunkowania rozwoju ulegają również zmianom wynikającym z upływu czasu, razem z przeobrażeniami szeroko rozumianego otoczenia, charakteryzującego się przede wszystkim występowaniem różnych zawirowań⁴⁹⁵.

MŚP bardzo silnie oddziałują na kształtowanie fundamentalnych podstaw rozwoju, są bardziej elastyczne⁴⁹⁶, biorąc pod uwagę nieustanne zmiany rynkowe, co sprawia, że przedsiębiorstwa te w sposób efektywny korzystają ze środków produkcyjnych⁴⁹⁷.

⁴⁹² T. Piecuch, *Funkcjonowanie małych i średnich przedsiębiorstw...*, op. cit., s. 20-22.

⁴⁹³ K.Wach, *Otoczenie biznesu a fazy rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, s.45

⁴⁹⁴ J.Zagórska, *Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw.Administracyjno-prawne aspekty prowadzenia działalności gospodarczej*, Warszawa 2011, s.3

⁴⁹⁵ M. Matejun, *Wewnętrzne bariery rozwoju firm sektora MSP* [w:] S.Lachiewicz (red.) *Zarządzanie rozwojem organizacji*, Łódź 20017,s.122

⁴⁹⁶ L.Berliński, *Zarządzanie strategiczne małym przedsiębiorstwem*, Bydgoszcz 2002,s.16

⁴⁹⁷ A.Sigismund Huff, S.W. Floyd, H.D. Herman,S.Terjesen, *Zarządzanie strategiczne. Podejście zasobowe*, Warszawa 2011, s.21

2.2. Znaczenie otoczenia mikro, małych i średnich przedsiębiorstw dla rozwoju społecznego specyfika zjawisk mikro, małych i średnich przedsiębiorstw

Dla terminu otoczenie w tekstach źródłowych na ogół alternatywnie stosowany jest również termin środowisko. W literaturze można spotkać się z zupełnie odmiennymi znaczeniami tych pojęć.

Według Krzysztofa Obłója „środowisko” to złożony system różnych tendencji, zjawisk, rynków, kształtujących kontekst funkcjonowania przedsiębiorstwa⁴⁹⁸. Autor stosuje pojęcie „środowisko” w miejsce powszechnego pojęcia „otoczenie” w celu zaznaczenia tego, iż należałoby obowiązkowo zmienić obecne postrzeganie otoczenia tylko, jako rynku czy danego sektora gospodarki.

W źródłach bibliograficznych pojawiają się także podstawowe wyjaśnienia terminu otoczenia firmy, mające przeważnie swoje źródło w psychologii systemowej. Zdaniem Małgorzaty Bednarczyk otoczenie przedsiębiorstwa to wszystkie rzeczy, które nie są do niego przyporządkowane, a które posiadają aspekt czasoprzestrzenny⁴⁹⁹. W podobny sposób definicję otoczenia prezentuje Kazimierz Piotrowski, twierdząc, że są to wszystkie czynniki poza przedsiębiorstwem, które oddziałują bądź mogą oddziaływać na nie teraz lub w przyszłości i na które przedsiębiorstwo wywiera wpływ teraz oraz może wywierać wpływ w późniejszym czasie⁵⁰⁰.

Natomiast zdaniem Janusza Gościńskiego⁵⁰¹ i Marcina Bielskiego⁵⁰², otoczenie organizacji definiuje się, jako wszystkie części, niebędące jego składnikami, a które jednocześnie posiadają pewny związek z nim, czyli wywierają wpływ na organizację bądź też organizacja wywiera wpływ na nie.

Przedstawione powyżej wyjaśnienia terminu „otoczenie” stanowią tylko przykład wielu prób uporządkowania oraz wytłumaczenia znaczenia terminu otoczenia firmy. Koniecznie należałoby dostrzec, iż częścią wspólną tego terminu

⁴⁹⁸ K. Obłój, *Strategia organizacji...*, op. cit., s. 104.

⁴⁹⁹ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość w zarządzaniu strategicznym organizacją gospodarczą*, Kraków 1996, nr 128, s. 165. Niniejsza pozycja bibliograficzna jest ciekawa głównie z powodu wyczerpującego opisu oraz syntetycznego wyjaśnienia zagadnienia otoczenia, równocześnie biorąc pod uwagę kwestię przedsiębiorczości.

⁵⁰⁰ K. Piotrowski, *Organizacja i zarządzanie*, Warszawa 2001, s. 54-56.

⁵⁰¹ Gościński J., *Zarys teorii sterowania ekonomicznego*, Warszawa 1977, s. 37.

⁵⁰² Bielski M., *Organizacje. Istota, struktury, procesy*, Łódź 1997, s. 127.

jest akcentowanie otwartości organizacji oraz jej stosunków z otaczającym ją środowiskiem.

Zdaniem Roberta B. Duncan'a w skład otoczenia firmy wchodzi konkretne czynniki warunkujące funkcjonowanie przedsiębiorstwa⁵⁰³. Autor ten był pierwszą osobą, która dokonała zróżnicowania wewnętrznego i zewnętrznego środowiska przedsiębiorstwa. Środowisko wewnętrzne zawierało czynniki wywierające wpływ w środku samej firmy, zaś środowisko zewnętrzne – czynniki spoza przedsiębiorstwa, które wywierają na nie istotny wpływ.

W niniejszej pracy przyjęte zostało założenie kompleksowego rozróżnienia środowiska firmy: środowisko wewnętrzne i zewnętrzne, identyfikowane z otoczeniem firmy (angielskie odpowiedniki: *business environment, company environment*).

Na potrzeby niniejszej pracy otoczenie organizacji będzie postrzegane, jako środowisko zewnętrzne, tzn. wszystkie rzeczy, które nie są przyporządkowane do organizacji, a posiadają wymiar przedmiotowy, czyli stanowią zespół zdarzeń oraz procesów bądź wymiar podmiotowy lub też oba wymiary jednocześnie, mając na myśli różne instytucje oraz zorganizowane zespoły⁵⁰⁴. Również te, które kształtują zbiór czynników, kreujących konkretne warunki działania firmy, oddziałują bądź mogą oddziaływać w przyszłym okresie na organizację firmy bądź na jej składniki, na które firma wywiera wpływ lub może go wyrzucić w przyszłym okresie⁵⁰⁵.

Otoczenie firmy, określając warunki jej działania na rynku, wpływa na jej aktualną i późniejszą pozycję, jaką zajmuje na konkurencyjnym rynku oraz obliguje do podejmowania działań o charakterze adaptacyjnym. Każda firma traktuje bowiem otoczenie, jako⁵⁰⁶ czynniki zewnętrzne wpływające na jej zdolności konkurencyjne, a także podłoże do uzyskania wyższej pozycji konkurencyjnej w stosunku do innych przedsiębiorstw, lub też coś, co może przyczynić się do nieumocnienia jej wysokiego poziomu.

⁵⁰³ R.B. Duncan, *Characteristics of Organizational Environments and Perceived Environmental Uncertainty*, „Administrative Science Quarterly” 1997, nr 17, s. 313-327.

⁵⁰⁴ T.Kuszeński, *Rozwój ekonomiczny regionu a instytucje otoczenia biznesu*, [w:] W.Karpińska-Mizielińska, T.Smuga (red.) *Instytucje infrastruktury rynkowej w kreowaniu przedsiębiorczości lokalnej*, Warszawa, 1999, s. 6-25

⁵⁰⁵ K.Wach, *Otoczenie biznesu a fazy rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, 2008, nr 769, s.33

⁵⁰⁶ M. Bednarczyk, *Organizacje publiczne. Zarządzanie konkurencyjnością*, Warszawa 2001, s. 69.

Wyodrębnienie struktury otoczenia – według Małgorzaty Bednarczyk – odnosi się do atomizacji otoczenia z punktu widzenia podmiotowego bądź przedmiotowego⁵⁰⁷.

Podmiotowa dekompozycja otoczenia ma za zadanie wyróżnienie ważnych podmiotów oddziałujących na przedsiębiorstwo⁵⁰⁸. Przykładem podejścia zespołowego do podmiotowej typologii otoczenia może być analiza interesariuszy⁵⁰⁹. Charakterystyczni interesariuszami otoczenia MŚP są przede wszystkim: klienci, konkurujące podmioty, dostawcy, lokalni mieszkańcy czy miejscowe instytucje regulacyjne⁵¹⁰. To właśnie te podmioty z otoczenia są w stanie wywierać silną presję na firmę.

Otoczenie małych i średnich przedsiębiorstw posiada swoje charakterystyczne cechy. Zagraniczne teksty źródłowe prezentują przeważnie 4 aspekty otoczenia, określane przez polskich autorów, jako właściwości otoczenia. W obrębie specyficznych opisów otoczenia występują⁵¹¹: dynamizm (ang. *dynamism*), złożoność (ang. *complexity*), niepewność/nieprzewidywalność (ang. *uncertainty*) oraz hojność (ang. *munificence*).

Ogólnie akceptowana jest klasyfikacja otoczenia firm z punktu widzenia jednej właściwości: dynamizmu, oznaczającego nasilenia zachodzących zmian. Z punktu widzenia dynamizmu można wyodrębnić: otoczenie niezmienne, niestabilne i turbulentne. W niektórych pozycjach bibliograficznych wyodrębnia się również otoczenie niezmienne i burzliwe⁵¹². W opinii Howarda. E. Aldricha, burzliwość otoczenia jest przyczyną zmian spowodowanych przez uwarunkowania z zewnątrz, niezauważalne i nieprzewidywalne dla osób zarządzających przedsiębiorstwem⁵¹³. Natomiast zdaniem Małgorzaty

⁵⁰⁷ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 47.

⁵⁰⁸ Pr.A. Wójcik- Karpacz, J.Rudawska, *Instytucjonalne formy wsparcia przedsiębiorczości w Polsce*, [w:] A.Flasińska, A. Śliwka, *Imperatyw przedsiębiorczości a odpowiedzialność przedsiębiorcy*, Wrocław 2016

⁵⁰⁹ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 13.

⁵¹⁰ J.Hausner, T.Kudłacz, J.Szlachta, *Instytucjonalne przesłanki regionalnego rozwoju Polski*, KPZK PAN, 1997 Wielkopolski Urząd Pracy w Poznaniu

⁵¹¹ A.C. Bluedorn, *Pilgrim's Progress: Trends and Convergence in Research on Organizational Size and Environments*, „Journal of Management” 1993, vol. 19, nr 2, s. 163-191.

⁵¹² J. Penc, *Strategiczny system zarządzania. Holistyczne myślenie o przyszłości, formułowanie misji i strategii*, Warszawa 2003, s. 186-187.

⁵¹³ H.E. Aldrich, *Organizations and Environments*, Prentice Hall Publishing, Englewood Cliffs–New Jersey 1979, s. 70.

Bednarczyk, dynamizm charakteryzuje zmianę właściwości otoczenia w przeciągu okresu czasowego⁵¹⁴.

Złożoność otoczenia określana jest także, jako zróżnicowanie, charakteryzuje je wielopłaszczyznowość oznaczającą jego różnorodność, niejednorodność czy wielopostaciowość⁵¹⁵. Wzrost ilości rozmaitych uwarunkowań zewnętrznych przyczynia się do większego zróżnicowania otoczenia. Wzrost stopnia złożoności powoduje konieczność wykorzystywania przez firmę bardziej zróżnicowanych form angażowania się w konkretne obszary działalności oraz bardziej syntetycznych narzędzi koordynacji⁵¹⁶. Małgorzata Bednarczyk, z uwagi na złożoność, wyróżnia otoczenie jednopostaciowe, inaczej jednolite czy homogeniczne i wielopostaciowe, czyli niejednolite, heterogeniczne⁵¹⁷.

Niepewność inaczej zwana nieprzewidywalnością otoczenia spowodowana jest jego zmiennością i złożonością. Nieprzewidywalność zmusza firmę do budowania struktury organizacyjnej o niskim stopniu formalizacji i wysokiej elastyczności, chodzi głównie o podział zadań oraz proces koordynacji⁵¹⁸. Bednarczyk, biorąc pod uwagę nieprzewidywalność, wyodrębnia otoczenie o niskim stopniu niepewności tzw. zdeterminowane i otoczenie o wysokim stopniu niepewności tzw. ryzykowne⁵¹⁹. W sytuacji, kiedy osoby decyzyjne dysponują określonymi informacjami na temat faktów, procesów, perspektyw zmian zachodzących w otoczeniu, a także z wysokim stopniem prawdopodobieństwa są w stanie ocenić pojawienie się tych zmian, wówczas mówimy o otoczeniu zdeterminowanym. W sytuacji odwrotnej, będzie mowa o otoczeniu ryzykownym. Interesujący opis otoczenia, z punktu widzenia jego niepewności, prezentuje Robert Duncan. W stosunku do zmienności i zróżnicowania otoczenia, autor ten wyodrębnia następujące stopnie nieprzewidywalności otoczenia: niski stopień nieprzewidywalności, umiarkowanie niski stopień nieprzewidywalności, umiarkowanie wysoki stopień

⁵¹⁴ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 45.

⁵¹⁵ M. Marchesnay, *Zarządzanie strategiczne. Geneza i rozwój*, Warszawa 1994, s. 83.

⁵¹⁶ H. Ferens (red) *Zarządzanie firmą. Strategie, struktury, decyzje, tożsamość*, Warszawa 2001, s. 295-296.

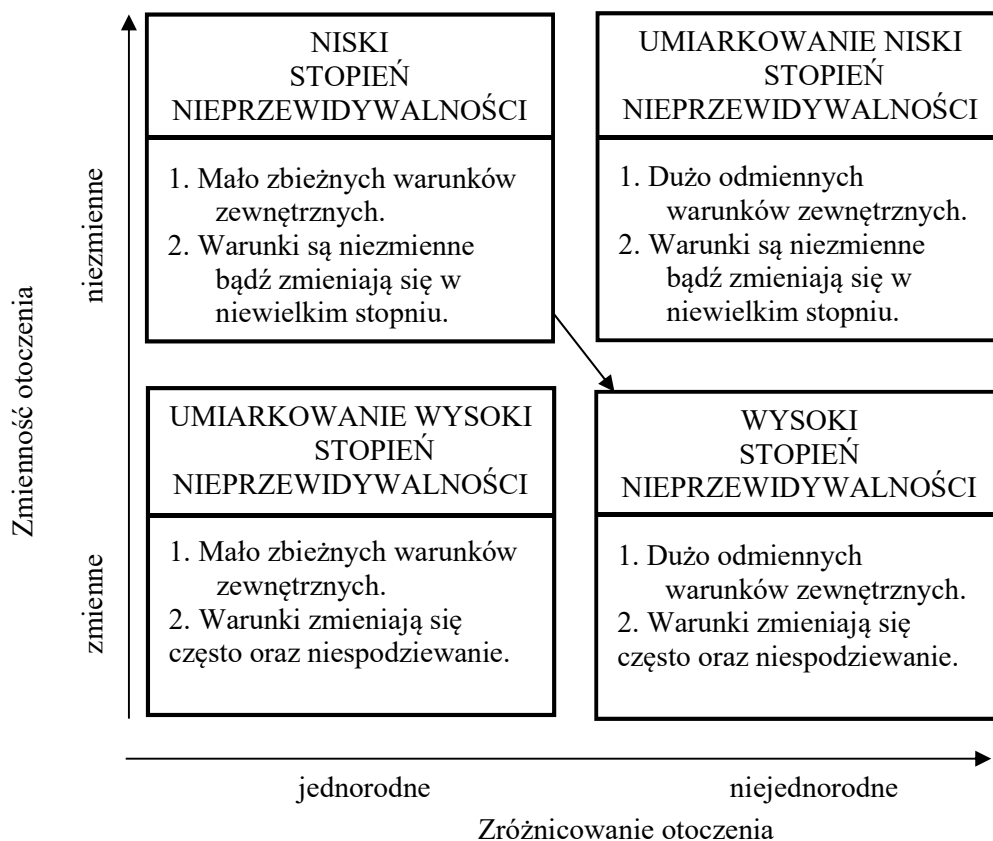
⁵¹⁷ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 45.

⁵¹⁸ Strategor, *Zarządzanie firmą...*, op. cit., s. 295-296.

⁵¹⁹ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 46.

nieprzewidywalności oraz wysoki stopień nieprzewidywalności otoczenia. (zob. rys. 2)⁵²⁰:

Rysunek 2. Ogólne determinanty określenia nieprzewidywalności otoczenia



Źródło: R.B. Duncan, *Characteristics of Organizational Environments...*, op. cit., s. 321⁵²¹.

Hojność otoczenia, według Williama Starbucka, jest maksymalnym poziomem wspierania przez otoczenie rozwoju firmy⁵²². Przedsiębiorstwa w prosty sposób poszukują uwarunkowań otoczenia, umożliwiających im

⁵²⁰ R.B. Duncan, *Characteristics of Organizational Environments...*, op. cit., s. 313-327.

⁵²¹ R.B. Duncan, *Characteristics of Organizational Environments...*, op. cit., s. 321

⁵²² W.H. Starbuck, *Organizations and Their Environments* [w:] M.D. Dunette (red.), *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*, Randy McNally Publishing, Chicago 1976, s. 1075.

zarówno zrównoważone działanie, jak i wzrost⁵²³. Szczodrość oznacza także zasobność otoczenia w kontrahentów, partnerów bądź przedsiębiorstwa kooperujące – określana, jako jego pojemność. Hojność otoczenia to bardzo ważna cecha, przede wszystkim z punktu widzenia identyfikacji wszelkich trudności i czynników powstawania, funkcjonowania i wzrostu firm⁵²⁴.

Otoczenie cechuje również inna cecha, a mianowicie bezpośredniość, która oznacza sposób wywierania przez otoczenie wpływu na przedsiębiorstwo, czyli kierunek oraz zwrot siły wywierania przez otoczenie wpływu na wizję firmy⁵²⁵. Możemy tutaj wyróżnić wpływ otoczenia o charakterze bezpośrednim bądź pośrednim. Klasyfikacja ta odnosi się ściśle do narzędzi wywierania presji, które posiada otoczenie.

Ważna jest także siła wpływu wywieranego przez otoczenie, a więc presja otoczenia, którą odczuwa firma. John Child właściwość tę określa, jako liberalność⁵²⁶. Kiedy otoczenie naciska na dokonanie zmian w polityce strategicznej firmy, to mowa tu wtedy o wysokiej presji. Zaś, kiedy organizacja nie jest zmuszana do dokonywania zmiany własnej polityki w danym okresie czasu, to mamy do czynienia z otoczeniem, którego cechuje liberalność⁵²⁷. Jak wynika z powyższego autorzy różnych publikacji naukowych wielokrotnie próbowali dokonać podziału otoczenia z punktu widzenia jednej bądź wielu jego cech.

Do najważniejszych, ogólnie akceptowanych cech, które charakteryzują otoczenie możemy zaliczyć: zmienność, złożoność, nieprzewidywalność i hojność. Małgorzata Bednarczyk wyodrębnia jeszcze takie czynniki jak: koncentracja, niezycliwe nastawienie otoczenia oraz poziom zależności przedsiębiorstwa od otaczającego środowiska⁵²⁸.

⁵²³ T.Krasička, *Rozwój małych przedsiębiorstw i formy ich wspierania*, [w:] E.Bitterowa(red.) *Innowacyjność i wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw warunkiem ich dalszego rozwoju*, Poznań 2007, s.95-108

⁵²⁴ B.Filipiak, J.Ruszała, *Instytucje otoczenia biznesu. Rozwój, wsparcie, instrumenty*, Warszawa 2009, s.40-42

⁵²⁵ R. Jurkovich, *A Core Typology of Organizational Environments*, „Administrative Science Quarterly” 1974, vol. 19, nr 3, s. 386.

⁵²⁶ J. Child, *Organizational Structure...*, op. cit., s. 4.

⁵²⁷ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 45.

⁵²⁸ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 46.

W przypadku charakterystyki otoczenia MŚP należy uwzględnić ich specyfikę, zróżnicowanie dotyczące warunków ich funkcjonowania oraz rozwoju i dopiero wówczas można określać jego poszczególne rodzaje i cechy.

W pozycjach bibliograficznych znaleźć możemy różne typologie składników otoczenia firmy. Ogólnie akceptowana klasyfikacja wyodrębnia, z punktu widzenia sposobu wywierania przez nie wpływu na firmę, otoczenie ogólne oraz konkurencyjne⁵²⁹. Pierwszą osobą, która dokonała takiej klasyfikacji w latach 60-tych ubiegłego wieku, był amerykański pisarz – James Thompson⁵³⁰. Pierwszy rodzaj otoczenia – ogólne, w literaturze przedmiotu określane jest także, jako makrootoczenie, otoczenie dalsze bądź otoczenie pośrednie. Zaś otoczenie konkurencyjne nazywane jest głównie mikrootoczeniem, otoczeniem bliższym, operacyjnym, bezpośrednim, zadaniowym bądź celowym⁵³¹.

Stosowanie sformułowań „dalsze” czy „bliższe”, przy dokonywaniu klasyfikacji otoczenia może wywoływać zastrzeżenia z powodu braku szczególności. Bednarczyk w klasyfikacji otoczenia firmy wyróżnia dodatkowo otoczenie regionalne tzw. mezootoczenie, gdzie oddziaływanie otoczenia ogólnego przechodzi na otoczenie konkurencyjne organizacji⁵³². Niniejsze typy otoczenia powinny być analizowane z punktu widzenia podmiotowego oraz przedmiotowego.

Makrootoczenie, zwane również otoczeniem ogólnym jest zbiorem ogólnych uwarunkowań prowadzenia działalności gospodarczej oraz wzrostu firmy, będących wynikiem sytuacji, a także regulacji, które obowiązują w danym kraju i na arenie międzynarodowej. Z punktu widzenia przedmiotowego, wyodrębniamy następujące segmenty otoczenia ogólnego⁵³³.

Otoczenie makroekonomiczne, które zawiera składowe polityki i warunków ekonomicznych, oddziałujące na działanie firmy na rynku. Tutaj działa głównie polityka o charakterze społeczno-gospodarczym, poziom

⁵²⁹ G. Gierszewska, M. Romanowska, *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, Warszawa 2017, s. 35.

⁵³⁰ J.D. Thompson, *Organization in Action*, McGraw Hill Publishing, New York 1967, s. 165.

⁵³¹ L.J. Krzyżanowski, *O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, modele, metafory, filozofia, metodologia, dylematy, trendy*, Warszawa 1999, s. 44.

⁵³² M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 47-50.

⁵³³ Otoczenie ekonomiczne, technologiczne, społeczne/demograficzne, ekologiczne i polityczno-prawne są głównie wymieniane w literaturze przedmiotu przy badaniu oddziaływania otoczenia na firmę, zaś pozostałe typy otoczenia uwzględniane są tylko w poszczególnych publikacjach; G. Gierszewska, M. Romanowska, *Analiza strategiczna...*, op. cit., s. 35.

koniunktury, tempo wzrostu całkowitego poziomu cen wyrobów i usług, poziom bezrobocia, kształtowania się kursów walutowych oraz zdolność nabywca klientów⁵³⁴.

Otoczenie technologiczne, które odnosi się do poziomu rozwoju gospodarki z punktu widzenia techniczno-technologicznego, zmian w sferze technologicznej, szans zdobywania technologii przez firmę, poziomu jakości oferowanych wyrobów oraz usług, warunków wdrażania innowacji, a także do efektywności pracy⁵³⁵.

Otoczenie społeczne/socjologiczne/społeczno-kulturowe dotyczy uwarunkowań społeczno-demograficznych w kraju, a także elementów o charakterze kulturowym. W obrębie nich szczególnie ważne są cechy opisujące społeczność, np. liczba mieszkańców, struktura ludności pod względem wiekowym, liczba osób w danym gospodarstwie domowym; poziom urbanizacji, zróżnicowanie społeczeństwa z punktu widzenia wykonywanego zawodu, wykształcenie ludności, wzorce w obszarze konsumpcji, zwyczaje kulturowe, styl życia społeczeństwa, sposoby organizowania wypoczynku itp.

Otoczenie naturalne obejmuje uwarunkowania ekologiczne, mające miejsce w państwie funkcjonowania firmy, łącznie z ich wpływem na tę firmę⁵³⁶.

Otoczenie polityczno-prawne to zbiór uwarunkowań o charakterze politycznym i przepisów prawnych dotyczących podmiotu gospodarczego. To normy prawne wprowadzane przez rząd danego kraju i polityka w sferze gospodarczej, prowadzona na szczeblu centralnym, co w następstwie jest przejawem oddziaływania decyzji, podejmowanych przez organy władzy państwowej na obecne oraz rozwojowe funkcjonowanie firmy⁵³⁷.

Otoczenie infrastrukturalne odnosi się do poziomu stosowania udogodnień w sferze infrastruktury w danym państwie, oddziałujących na działanie przedsiębiorstwa na rynku. Mowa tu o infrastrukturze transportu lotniczego, drogowego czy kolejowego⁵³⁸.

⁵³⁴ N.Ołówko, *Polityka podatkowa państwa a funkcjonowanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw* [w:] *Zarządzanie organizacją w turbulentnym otoczeniu*, Wrocław 2016, s.200

⁵³⁵ M.Brojakowska-Trząska, *Klastry jako instrument intensyfikacji internacjonalizacji małych i średnich przedsiębiorstw Mikrofirma*, [w:] *Uwarunkowania rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw Mikrofirma*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2016

⁵³⁶ H. Kreikebaum, *Strategiczne planowanie w przedsiębiorstwie*, Warszawa 1997, s. 41.

⁵³⁷ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 50.

⁵³⁸ I. Penc-Pietrzak, *Analiza strategiczna w zarządzaniu firmą. Koncepcja i stosowanie*, Warszawa 2003

Otoczenie kadrowe to rynek pracy, analizowany w tym przypadku z dwóch punktów widzenia – podaży zasobów siły roboczej oraz jakości kadry pod względem poziomu jej przygotowania zawodowego⁵³⁹.

Otoczenie organizacyjne dotyczy skuteczności działania podmiotów gospodarczych w gospodarce rynkowej, która traktowana jest, jako otaczające środowisko dla pozostałych firm. Najistotniejszymi składnikami tego typu otoczenia będzie akceptowany system wskaźników oraz wyznaczników ewaluacji pracy osób zatrudnionych, system obiegu informacji, system motywacyjny oraz system nadzoru⁵⁴⁰.

Otoczenie globalne odnosi się do płaszczyzn działania firmy na rynkach innych krajów. Do tego typu otoczenia włączają się charakterystyczne cechy państwa, gdzie przedsiębiorstwo funkcjonuje bądź będzie działać, dotyczące przede wszystkim uwarunkowań związanych z wejściem na rynek, charakterystyki danej gospodarki rynkowej, preferencji nabywców itp. Otoczenie międzynarodowe odnosi się bezpośrednio do polityki w sferze gospodarki innych krajów, będących prawdopodobnymi rynkami sprzedaży oferowanych produktów i usług dla firm narodowych.⁵⁴¹

Należy podkreślić, iż najważniejszym podmiotem tego typu otoczenia jest państwo, na terenie, którego funkcjonują MŚP. Wpływ kraju na małe i średnie przedsiębiorstwa, dostrzegamy zwłaszcza w sferze otoczenia ekonomicznego i polityczno-prawnego⁵⁴². Ważną rolę odgrywają w tym miejscu: postawa wobec tych firm w obrębie polityki o charakterze społeczno-gospodarczym, prowadzonej przez dany kraj, a także różnego rodzaju przepisy prawne, dotyczące prowadzenia działalności na rynku.

Mikrootoczenie, czyli otoczenie konkurencyjne to faktyczne uwarunkowania konkurencyjne podmiotów gospodarczych przeważnie w konkretnym sektorze⁵⁴³. Z punktu widzenia przedmiotowego, odnosi się do rozmiaru, potencjału czy struktury rynku, trendów wzrostowych, udziałów

⁵³⁹ W. Tarczyński, *Metody ilościowe w analizie otoczenia przedsiębiorstwa*, Rozprawy i Studia, t. 204, Szczecin 1995, s. 15.

⁵⁴⁰ *Ibid.*, s. 15.

⁵⁴¹ L. Koćwin (red.), *Przedsiębiorstwo w otoczeniu międzynarodowym*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2006, s. 22.

⁵⁴² M. Matejun, *Wewnętrzne bariery rozwoju firm sektora MSP* [w:] S. Lachiewicz (red.) *Zarządzanie rozwojem organizacji*, Łódź 2017, s. 122-124

⁵⁴³ A. Zakrzewska-Bielawska (red.), *Podstawy zarządzania. Teoria i ćwiczenia*, Warszawa 2012, s. 17

rynkowych konkretnej firmy oraz innych przedsiębiorstw, a także do wymogów rozpoczęcia działalności rynkowej. Z punktu widzenia podmiotowego, otoczenie konkurencyjne dotyczy osób lub podmiotów, będących z firmą w ścisłym związku, a więc definiowane jest indywidualnie z uwagi na realia konkurencyjne poszczególniej firmy⁵⁴⁴.

Najczęstszą klasyfikacją mikrootoczenia jest podział sektorowy o charakterze rzeczowym, zaprezentowany przez Michaela Portera⁵⁴⁵. Istotnym elementem tego typu otoczenia będzie tu sektor, w którym firma prowadzi działalność, z uwagi na bezpośrednie wywieranie wpływu. Według M.E. Portera, mikrootoczenie to siły wpływające na poziom konkurencyjności w sektorze, za które uważa się: konkurujące przedsiębiorstwa, prawdopodobieństwo pojawienia się nowych rywali w sektorze, kontrahentów, klientów oraz substytucyjne dobra czy usługi.

W tekstach źródłowych występuje jeszcze jedno wspomniane już mezootoczenie, zwane również otoczeniem regionalnym⁵⁴⁶. Według Małgorzaty Bednarczyk, otoczenie regionalne to siły wpływające na firmę w przekroju regionalnym, obejmujące typowe właściwości danych regionów, obszarów podległych wojewodzie, samorządów powiatowych, gminnych bądź terenów przygranicznych⁵⁴⁷. Eksperti ds. gospodarki regionalnej proponują uwzględnianie mezootoczenia w przekroju regionów, czy też biorąc pod uwagę podział terytorialny obszarów wojewódzkich bądź powiatowych, zaś otoczenia miejscowego w przekroju gminnym⁵⁴⁸. Także Danuta Hübner zwraca uwagę na ważne rozbieżności między mezootoczeniem i otoczeniem lokalnym, zaznaczając, iż czynniki lokalne są „bezsprzecznie najistotniejsze”⁵⁴⁹. Czynniki, tłumaczące taką klasyfikację, posiadają charakter przestrzenny oraz mają związek z rozdzieleniem zadań pomiędzy jednostkami podziału administracyjnego.

⁵⁴⁴ M.Haffer, W.Karaszewski (red.), *Czynniki wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw i regionów*, Toruń 2009, s.53

⁵⁴⁵ M.E. Porter, *Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów*, Warszawa 2010, s. 44.

⁵⁴⁶ P.Churski, *Podejście zorientowane terytorialnie (placed-based policy)- teoria i praktyka polityki regionalnej*, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 41/2018, Poznań 2018, s.31-50

⁵⁴⁷ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 65.

⁵⁴⁸ J. Dębski, *Przedsiębiorczość prywatna w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Tom I*, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 2002, s. 11.

⁵⁴⁹ B. Piasecki, Z. Konieczny (red.), *Uwarunkowania rozwoju sektora MSP w krajach Centralnej i Wschodniej Europy*, Łódź 1995, s. 142.

Płaszczyzna lokalna odgrywa z całą pewnością bardzo ważną rolę, szczególnie dla firm zatrudniających nie więcej niż 9 pracowników. Mezootoczenie to bogaty wachlarz wielu czynników. W opinii Ireneusza Janiuka, konkurencyjność przedsiębiorstw, także tych z sektora MŚP, jest kształtowana przez uwarunkowania mezootoczenia, zatem aby zrozumieć odpowiednie źródła przewagi nad rywalami, niezbędne jest przeprowadzenie badania w przekroju regionalnym⁵⁵⁰, zakładając, że mezoanaliza jest jednoczesnym definiowaniem różnych przedsiębiorstw i analizowaniem podmiotów w odniesieniu do ogółu jednostek, na które wywierają one wpływ⁵⁵¹. Zaznacza on, iż ważne znaczenie w procesie rozwoju MŚP mają więzi z otoczeniem lokalnym, oznaczające kooperację podmiotów gospodarczych z innymi przedsiębiorcami bądź instytucjami mezootoczenia, uwzględniając kontrahentów, klientów, jednostki B+R, przedsiębiorstwa doradczo-edukacyjne oraz firmy konkurencyjne. Zatem ważna jest współpraca przedsiębiorstwa z mezootoczeniem, przede wszystkim na poziomie miejscowych struktur o charakterze społeczno-ekonomicznym, a w związku z tym kształtowanie z członkami tychże struktur relacji⁵⁵² konkurencyjnych, kiedy przedsiębiorstwa działają niedaleko siebie oraz blisko rynku zbytu konkurujących między sobą podmiotów, ale i dopełniających się, kiedy przedsiębiorstwa gromadzą się blisko rynku wyrobów uzupełniających się, jak również wspierających, kiedy przedsiębiorstwa funkcjonują w pobliżu podmiotów wspierających ich wzrost i przedsiębiorstw, niebędących ich konkurentami, które korzystnie oddziałują na proces ich rozwoju gospodarczego⁵⁵³. Mezootoczenie można rozumieć zarówno w ujęciu podmiotowym, jak i przedmiotowym. Rozumienie podmiotowe prezentuje się następująco⁵⁵⁴:

⁵⁵⁰ P.Churski, T.Herodowicz, B.Konecka-Szydłowska, B.Perdał, *Współczesne wyzwania przemian czynników rozwoju regionalnego w warunkach podejścia zorientowanego terytorialnie*, Poznań 2018

⁵⁵¹ I. Janiuk, *Strategiczne dostosowanie polskich małych i średnich przedsiębiorstw do konkurencji europejskiej*, Warszawa 2004, s. 177.

⁵⁵² I. Janiuk, *Strategiczne dostosowanie polskich małych i średnich przedsiębiorstw do konkurencji europejskiej*, Warszawa 2004, s. 22.

⁵⁵³ M.Matejun, M.Nowicki, *Organizacja w otoczeniu-od analizy otoczenia do dynamicznej lokalizacji*, [w:] A.Adamik (red.), *Nauka o organizacji. Ujęcie dynamiczne*, Warszawa 2013, s.155

⁵⁵⁴ K. Wach, *Regionalne otoczenie małych i średnich przedsiębiorstw*, Kraków 2008, s. 27-28.

Tabela 4. Charakterystyka i zakres działalności mezootoczenia

Podmiot	Rodzaj
<i>podmioty finansujące</i>	firmy leasingowe, kooperanci finansowi, regionalne podmioty finansowe, banki, giełda papierów wartościowych, fundusze gwarancyjne
<i>podmioty samorządu terytorialnego</i>	władze lokalne, administracja samorządowa – gmina, powiat, województwo
<i>podmioty samorządu gospodarczego</i>	izby rolnicze, rzemieślnicze, handlowe, konfederacje związków pracodawców
<i>podmioty edukacyjno-badawcze</i>	akademie, uczelnie, uniwersytety, banki danych, instytuty naukowo-badawcze, podmioty udzielające licencji, parki technologiczne, placówki informacyjne
<i>podmioty aparatu państwowego</i>	instytucje podatkowe, organy administracji rządowej
<i>podmioty wspierające rozwój przedsiębiorczości i biznesu</i>	agencje rozwoju regionalnego, przedsiębiorstwa windykacyjne, instytucje wspomagające przedsiębiorczość – tzw. inkubatory przedsiębiorczości, firmy kurierskie, dystrykty przemysłowe, biura rachunkowe, przedsiębiorstwa doradcze, firmy szkoleniowe, przedsiębiorstwa konsultingowe
<i>podmioty wokół sektora</i>	nabywcy, konkurenci, kontrahenci, przedsiębiorstwa zaopatrzeniowe, potencjalne firmy pojawiające się w sektorze
<i>szczególne podmioty wywierania wpływu</i>	instytucje kościelne, stowarzyszenia kulturalne, miejscowe grupy lobbingu, lokalna społeczność

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5. Ujęcie przedmiotowe otoczenia regionalnego

Segment	Przykład
<i>technologiczny</i>	regionalny wzrost technologiczny
<i>ekonomiczny</i>	podatki wyznaczane na poziomie lokalnym, uwarunkowania lokalne itp.
<i>polityczno-prawny</i>	oddziaływanie miejscowych stowarzyszeń związkowych itp.
<i>społeczno-kulturowy</i>	miejscowy rynek zatrudnienia, różnice w osiągniętych dochodach, poglądy, wartości i idee mieszkańców
<i>ekologiczny</i>	zasoby środowiskowe, swobodny dostęp do kopalin środowiska przyrodniczego

Źródło: Opracowanie własne.

Istotne są również związki zachodzące między tymi segmentami⁵⁵⁵.

W niniejszej pracy przyjęta została przestrzenno-podmiotowa klasyfikacja otoczenia wyróżniająca: makrootoczenie: otoczenie ogólne, mikrootoczenie: otoczenie konkurencyjne i mezootoczenie: otoczenie regionalne.

W sferze zarządzania w dzisiejszej gospodarce rynkowej istotne jest dokładne zdefiniowanie ważnych dla firmy uwarunkowań i płaszczyzn otoczenia, tak, aby przedsiębiorstwo sektora MŚP mogło skutecznie funkcjonować⁵⁵⁶.

Proces rozpoznania otoczenia firmy cechuje się jednostronnością, gdyż (według Małgorzaty Bednarczyk) ocena właściwości otoczenia przeprowadzana jest poprzez filtr determinantów kulturowych osób decyzyjnych czy badaczy otoczenia⁵⁵⁷. Nie jest łatwo w tym przypadku osiągnąć bezstronność, ponieważ postrzeganie otoczenia jest skomplikowanym procesem z dziedziny psychologii poznawczej, którego istotą jest nieobiektywne oraz indywidualne opisywanie zdarzeń i procesów, mających miejsce w otoczeniu, a także selekcja danych cech

⁵⁵⁵ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 22.

⁵⁵⁶ S. Lachiewicz, *Formy i uwarunkowania sukcesu w małym biznesie*, s.158.

⁵⁵⁷ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 69.

obrazujących otoczenie oraz nadanie im poziomu istotności⁵⁵⁸. Zgodnie z hipotezą racjonalnych oczekiwań Roberta Lucasa, podmioty gospodarcze funkcjonują zarówno w oparciu o informacje na temat czasów przeszłych i teraźniejszości, jak i o oczekiwania związane z najbliższą przyszłością⁵⁵⁹. Wielokrotnie badacze wychodzą z założenia, iż fakty, mające miejsce w przeszłości, wydarzą się ponownie w zbliżonych warunkach. Teoria błędnych percepcji Lucasa wykazuje, iż firmy funkcjonujące w sytuacji niekompletnej informacji prawdopodobnie mogą dopuścić się nieprawidłowości we własnych przewidywaniach.

Podobny model zaprezentował Harry Igor Ansoff. Wyodrębnił w mechanizmie zdobywania informacji na temat otoczenia dwa filtry selekcyjne⁵⁶⁰: filtr przeszłości oraz filtr przyszłości. Twierdził również, że na postrzeganie burzliwości otoczenia oddziałują dodatkowo takie filtry, jak filtr postrzegania kulturowego, filtr przewidywalności działania przedsiębiorstwa oraz filtr przewidywalności otoczenia⁵⁶¹. W opinii Ansoffa, wyróżnić możemy dwa podłoża zdobywania informacji: obecne i przyszłe otoczenie. Dokonał wyodrębnienia rodzaju firm, z punktu widzenia ich postawy wobec tego otoczenia. Podział ten to firmy: niekorzystające z własnych doświadczeń oraz nieanalizujące swojego otoczenia, firmy nieoceniające otoczenia mimo to jednak zbierające swoje doświadczenia oraz firmy korzystające w własnego doświadczenia i intensywnie badające swoje otoczenie⁵⁶².

W sytuacji, kiedy firma nie wykorzystuje formalnego mechanizmu informacyjnego, niniejsze filtry identyfikowane są ze społecznymi barierami w sferze pozyskiwania i analizowania informacji. Otoczenie odbierane jest nieobiektywnie przez badaczy⁵⁶³, co jest wynikiem przede wszystkim wielu doświadczeń i przeczuć niektórych ludzi, ich znajomości, kwalifikacji, a także kulturowych determinantów osób decyzyjnych, będących specyficznym filtrem percepcyjnym, burzącym percepcję bodźców z otoczenia (Rysunek 3). Filtr ten,

⁵⁵⁸ K. Wach, Identyfikacja otoczenia przedsiębiorstwa, „Zagadnienia Techniczno-Ekonomiczne” 2003, t. 48, z. 1, s. 300.–313.

⁵⁵⁹ R.E. Lukas, T.J. Sergenten (red.), *Rational Expectations and Econometric Practice*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1981.

⁵⁶⁰ I. Ansoff, *Zarządzanie strategiczne*, Warszawa 1985, s. 202.

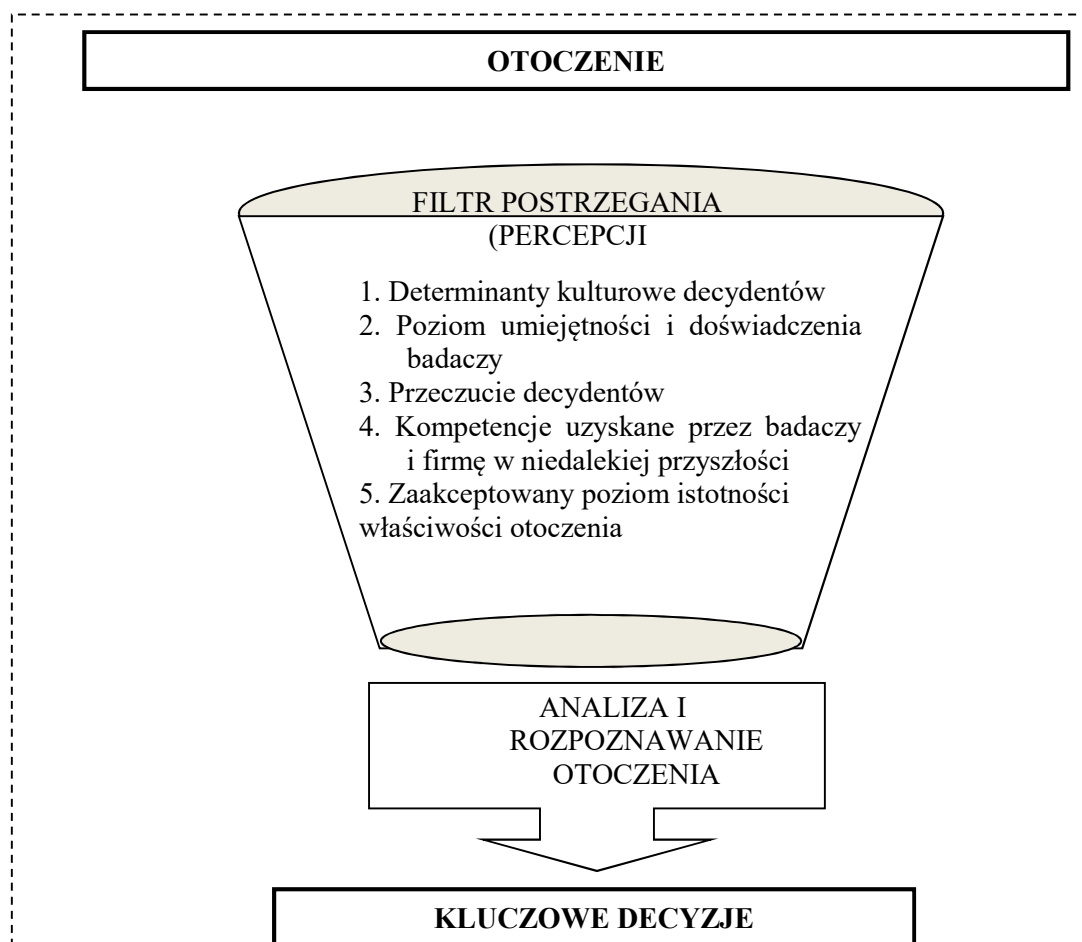
⁵⁶¹ P. Bartkowiak, *Wpływ otoczenia na ryzyko związane z zarządzaniem strategicznym*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, 2012, nr 235, s. 54-76

⁵⁶² I. Ansoff, *Zarządzanie ...*, s. 206.

⁵⁶³ M. Cielemeński, E. Bombiak, *Ewolucja otoczenia organizacji-zarys problematyki*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, 2016, nr 111 (38)

może więc, bardzo zaburzyć proces odpowiedniej analizy i rozpoznawania otoczenia⁵⁶⁴.

Rysunek 3. Filtr związany z percepcją przy analizie i rozpoznawania otoczenia



Źródło: K. Wach, *Regionalne otoczenie...*, op. cit., s. 38.

Według Małgorzaty Bednarczyk, rozpoznawanie otoczenia określane jest, jako proces, zawierający właściwie sprecyzowaną (w kontekście celu analizy) charakterystykę otoczenia, identyfikację jego właściwości oraz nadanie tym cechom poszczególnych klas – typów otoczenia⁵⁶⁵. Zdaniem Adama Stabryły, proces identyfikacji zawiera także mierzenie i planowanie przedmiotów oraz zjawisk⁵⁶⁶.

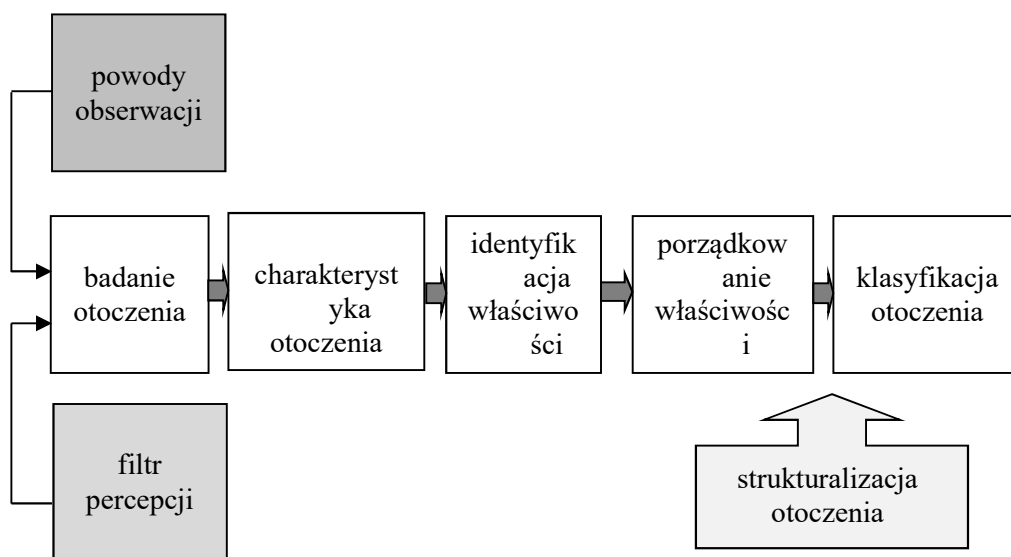
⁵⁶⁴ K. Wach, *Regionalne otoczenie...*, op. cit., s. 38.

⁵⁶⁵ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 44.

⁵⁶⁶ A. Stabryła, *Technika procesu zarządzania*, Wrocław 1978, s. 32–38.

Proces rozpoznawania otoczenia zawiera z pewnością kilka faz, a mianowicie⁵⁶⁷: (Rysunek 4): analizę otoczenia, której efektywność uwarunkowana jest szczególnie wykorzystanymi sposobami i narzędziami analitycznymi przy dokonywaniu jego pomiaru, charakterystykę otoczenia (prezentację jego opisu), mogąca wziąć pod uwagę różne ramy precyzyjności założeń strukturalizacji otoczenia (skuteczność charakterystyki uwarunkowana jest jej precyzyjnością i skrupulatnością). Ale również identyfikację właściwości otoczenia⁵⁶⁸, a mianowicie wyodrębnienie zbioru własności akcentujących bądź opisujących analizowane otoczenie z pewnego punktu widzenia, porządkowanie właściwości otoczenia, a więc porządkowanie i sensowne nadanie im poszczególnych klas zgodnie z regułą zestawiania ich razem z właściwościami przyjętymi za rodzaje czy klasyfikację otoczenia, a mianowicie przyporządkowanie analizowanego otoczenia do właściwego rodzaju i potencjalną analizę porównawczą rodzajów otoczenia (m.in. w kontekście pobudzania rozwoju MŚP)⁵⁶⁹.

Rysunek 4. Proces rozpoznawania otoczenia organizacji



Źródło: K. Wach, *Regionalne otoczenie...*, op. cit., s. 39.

⁵⁶⁷ K. Wach, *Regionalne otoczenie...*, op. cit., s. 38.

⁵⁶⁸ Właściwość oznacza w tym wypadku zbiór własności akcentujący bądź opisujący z pewnego punktu widzenia analizowane otoczenie. Wszelka własność jest za to elementem właściwości, posiadającym dane znaczenie.

⁵⁶⁹ W.B.Gartner, *A Conceptual Framework for Describing the Phenomenon of New Venture Creation*, *Academy of Management Review*, 1985, 10(4), s.698-702

Identyfikacja zespołu właściwości otoczenia oraz relacji, zachodzących między nimi, to niewątpliwie istotny aspekt przy rozpoznawaniu otoczenia⁵⁷⁰. Obustronny związek organizacji oraz jej otoczenia określa się na wiele sposobów. Wyróżnia się następujące spojrzenia (najpopularniejsze w literaturze przedmiotu)⁵⁷¹: z punktu widzenia struktur różnorodnych przedsiębiorstw w otoczeniu, nieustannie zmieniających się i oddziałujących na działanie organizacji; brane są w tym przypadku pod uwagę różnorodne wzorce, zaczynając od przedsiębiorstwa, a kończąc na określonych komórkach organizacyjnych⁵⁷².

Z punktu widzenia przedsięwzięć strategicznych firmy, żeby dotrzeć do własnych celów; można tu wyodrębnić różne uwarunkowania powodzenia firmy, (czyli teorie dopasowania – ang. *fit*). Oraz z punktu widzenia podatności organizacji na zmienność otaczającego środowiska, stosowania przez nią innowacji oraz jej skłonności do przedsięwzięcia ryzykownych działań⁵⁷³.

Warto zaznaczyć, iż stosunek do postrzegania i prognozowania zmian, zachodzących w otoczeniu, posiada charakter rozwojowy, szczególnie w modelu przedsiębiorczości. Nie licząc powyższych właściwości, które można nazwać klasycznymi, wyodrębnia się także odmienne cechy. Za przykład może posłużyć otoczenie przedsiębiorcze, gdyż charakterystyka MŚP wymaga wyjątkowego stosunku do klasyfikacji otoczenia⁵⁷⁴, postrzeganego w kontekście tych przedsiębiorstw lub etapów cyklu rozwoju organizacji. W niniejszym aspekcie kompleksowa ocena otoczenia, z punktu widzenia jego hojności, obrazować powinna endogenną swoistość MŚP i egzogenne determinanty ich wzrostu. Zwiększająca się ilość publikacji, w których znajduje się prezentacja wielu aspektów czynników warunkujących przetrwanie oraz rozwój firm z sektora MŚP, przede wszystkim z punktu widzenia regionalnego, obrazuje widoczną powierzchowność wiedzy teoretycznej w tym obszarze⁵⁷⁵. Sugerowane podejście (wbrew utrwalonemu na przełomie lat 60-70. ubiegłego wieku tradycyjnemu

⁵⁷⁰ K.Wach, *Otoczenie biznesu a fazy rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie 2008, nr 769, s.45

⁵⁷¹ M. Bednarczyk, *Otoczenie i przedsiębiorczość...*, op. cit., s. 43.

⁵⁷² Z.J.Armington, C.Zhang, *The determinants of new-firm survival across regional economies: The role of human capital stock and knowledge spillover*, Papers in Regional Science, 2007, 86(3), 367-392

⁵⁷³ J.Bogdanienko (red.), *Organizacja i zarządzanie w zarysie*, Warszawa 2010, s.19

⁵⁷⁴ K.Wach, *Otoczenie biznesu a fazy rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie 2008. Nr 769, s.46

⁵⁷⁵ S.Ignatiuk, *Wpływ przedsiębiorstw z sektora MSP na rozwój gospodarczy północno-wschodniego regionu kraju*. *Economy and Management*, 2, s.7-20

postrzeganiu kwestii otoczeniu organizacji) posiada charakter praktyczny, zaś wykorzystywane w nim nazewnictwo jest różne oraz zbyt mało uszczegółowione. Istotne w kwestii otoczenia sektora MŚP są etapy rozwoju tych firm a ich mezootoczenie. Skuteczne wpływające uwarunkowań otoczenia, które powinny pobudzać rozwój MŚP, zdaniem Eddiego Sterna łączy się to z⁵⁷⁶ etapami cyklu życia przedsiębiorstwa, które mają związek z wieloma oczekiwaniami firm na określonych etapach ich funkcjonowania oraz specyficznymi czynnikami regionalnymi.

W opinii Sterna, wsparcie podmiotów mezootoczenia powinno usuwać wszelkie ograniczenia, pojawiające się na poszczególnych etapach cyklu istnienia MŚP⁵⁷⁷. Na początkowym etapie zakładania przedsiębiorstwa, a także na etapie projektowym wsparcie powinno ono minimalizować następujące ograniczenia: brak przeświadczenia o możliwości założenia własnego biznesu (tzw. ograniczenia psychologiczne), brak wiedzy, umiejętności i niezbędnego doświadczenia, brak środków finansowych oraz kłopoty z formalną ewidencją⁵⁷⁸. Reakcją podmiotów regionalnych na oczekiwania firm na tym etapie funkcjonowania powinno być dostarczenie usług w zakresie promocji biznesu w społeczeństwie lokalnym, zapewnienie szkoleń związanych z planowaniem oraz zakładaniem własnej działalności gospodarczej, a także oferowanie pomocy finansowej w związku z otwieraniem biznesu⁵⁷⁹.

Z kolei na etapie uruchamiania własnej firmy, według E. Sterna, występują następujące ograniczenia: brak odpowiedniego lokum, brak znajomości i wiedzy na temat prowadzenia działalności na rynku, niedysponowanie właściwymi zasobami technicznymi (wyposażeniem, urządzeniami, maszynami, środkami transportu itp.) czy brak fachowej wiedzy z zakresu ekonomii, finansów, handlu, technologii i zarządzania zasobami ludzkimi. Aby wesprzeć przedsiębiorców w likwidacji tych barier, podmioty mezootoczenia powinny pomóc w tworzeniu

⁵⁷⁶ E. Stern, *Institutional Structures to Support Rural Enterprise* [w:] *Business and Jobs in the Rural World: Local Initiatives for Job Creation*, OECD, Paryż 1992, s. 28–29.

⁵⁷⁷ Ibidem, s.33

⁵⁷⁸ B.Piasecki, *Przedsiębiorczość i mała firma*. Teoria i praktyka, Łódź, 1998,

⁵⁷⁹ M.Matejun, M.Nowicki, *Organizacja w otoczeniu-od analizy otoczenia do dynamicznej lokalizacji*, [w:] A.Adamik (red.), *Nauka o organizacji. Ujęcie dynamiczne*, Warszawa 2013, s.154.

instytucji wspierających rozwój przedsiębiorczości a także zapewnić szeroki zakres doradztwa biznesowego⁵⁸⁰.

W następnych etapach cyklu życia MŚP Stern wyróżnia takie ograniczenia przeżycia oraz wzrostu jak: trudność w korzystaniu z infrastruktury technicznej, niska dochodowość prowadzonego biznesu, brak środków finansowych na prowadzenie inwestycji, zmiany, zachodzące na rynku, w sferze funkcjonowania przedsiębiorstwa (ograniczony charakter rynku) czy niedostateczna wiedza i umiejętności⁵⁸¹.

Niniejsze trudności MŚP mogą pokonać dzięki, oddziaływaniu państwa oraz działaniom miejscowych władz samorządowych, poprzez ich właściwą politykę lokalną, a także wywieranie presji przez podmioty wspierające rozwój przedsiębiorczości dla zapewnienia odpowiednich warunków mezootoczenia firm. Instytucje mezootoczenia powinny zaś zagwarantować podmiotom gospodarczym, będącym na tym etapie cyklu życia, jak najwięcej fachowych szkoleń z różnych dziedzin wiedzy⁵⁸².

Podobny pogląd przyjęła grupa uczonych w badaniu mierników wspomaganie MŚP w obrębie koncepcji *Directory of Business Support Measures*, realizowanej na polecenie Komisji Europejskiej (KE). W trakcie gromadzenia informacji do analizy skuteczności wspomaganie właścicieli przedsiębiorstw zastosowano przede wszystkim dwie cechy⁵⁸³: etapy cyklu życia organizacji⁵⁸⁴ oraz krajowy bądź regionalny obszar wsparcia oraz odnoszącymi się do nich zróżnicowanymi determinantami przestrzennymi⁵⁸⁵.

Badając uwarunkowania, pozostające w otoczeniu, m.in. poziom jakości i dostęp do oferowanych usług wspomagających rozwój przedsiębiorczości,

⁵⁸⁰ M.Sadowska, *Instytucje ekonomii oraz instytucje otoczenia sektora MSP*, [w:] *Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 2(43)2016, s.159

⁵⁸¹ Thematic Evaluation of Structural Fund Impacts on SMEs. Synthesiz Raport, European Commission, 1999, s.10

⁵⁸² W.Budrecka, *Instytucje otoczenia biznesu*, Warszawa 2004, s.56

⁵⁸³ European Commission, Directorate B, *Support Measures and Initiatives for Enterprise. Directory of Business Support Measures*, Bruksela 2003, s. 5-9.

⁵⁸⁴ Wyodrębniono 4 etapy: etap uruchamiania przedsiębiorstwa i faza wczesnego rozwoju (ang. *start-up and early phase of development*), stadium rozwoju (ang. *growth*), etap konsolidacji (ang. *consolidation*), a także etap transferu (ang. *transfer*).

⁵⁸⁵ Podjęto decyzję odnośnie przeprowadzenia pomiaru wskaźników w segmencie regionalnym z powodu zdywersyfikowanego wpływu przestrzennego, a także nasilenia określonych usług wspomagających, przy czym wykorzystano typologię regionów, zgodnie z poprzednio opublikowanymi normami unijnymi NUTS (ang. *Nomenclature of Territorial Units for Statistics*).

dokonano istotnego wyodrębnienia między oczekiwaniami MŚP na określonych etapach ich funkcjonowania i rozwoju. Przeprowadzono analizę oddziaływania otaczającego środowiska (usług wspomagających) na firmy w poniższych stadiach rozwoju (Tabela 5)⁵⁸⁶: etap uruchamiania oraz otwierania przedsiębiorstwa (ang. *start-up phase*), etap wzrostu przedsiębiorstwa (ang. *growth phase*) oraz etap dojrzałości (ang. *maturity phase*).

Na etapie uruchamiania oraz otwierania przedsiębiorstwa, a szczególnie we wstępnym stadium tego etapu, firmy z sektora MŚP odczuwają potrzebę korzystania z szerokiej gamy usług wspomagających rozwój przedsiębiorczości, dotyczących przede wszystkim finansowania otworzenia własnego biznesu, szkolenia i konsultingu.

Etap wzrostu, który generalnie odnosi się do rozwoju przedsiębiorstwa oraz transformacji z przedsiębiorstwa, zatrudniającego do dziewięciu pracowników, w firmę, zatrudniającą do 49 osób, jest bardzo istotny, w kontekście rozwoju podmiotów gospodarczych, z powodu liczby przedsiębiorstw na tym etapie (połowę MŚP stanowią firmy działające poniżej pięciu lat), a także wysokim prawdopodobieństwem bankructwa⁵⁸⁷. Na tym etapie firmy oczekują zwłaszcza otrzymania dofinansowania późniejszych inwestycji i zapewnienia szkoleń udoskonalających umiejętności zarządcze⁵⁸⁸.

Na trzecim etapie stadium dojrzałości firmy wyróżniają się długotrwałym miernikiem wzrostu, determinującym skuteczne przekształcenie w średnie przedsiębiorstwa. We wzorcu analitycznym (zaprezentowanym w tabeli 4) unijni specjaliści przyjęli, iż stadium rozwoju firmy znacznie oddziałuje na oczekiwania menedżerów w sferze usług wspomagających rozwój przedsiębiorczości. Niniejsze usługi określa się zwykle, jako czynniki pobudzające rozwój firm z sektora MŚP⁵⁸⁹.

⁵⁸⁶ Ibid., s. 12.

⁵⁸⁷ European Commission, *Small and Medium-sized Enterprises: A Dynamic Source of Employment, Growth and Competitiveness in the European Union*, Report presented by the Commission to the Madrid Council, Bruksela 1995, s. 3.

⁵⁸⁸ B.Filipiak, J.Ruszała, *Instytucje otoczenia biznesu. Rozwój, wsparcie, instrumenty*, Warszawa 2019, s.40-43

⁵⁸⁹ A.R.Chrzanowski, I.Głazewska, R.Pasioneck, *Podejście do tworzenia wartości przedsiębiorstwa istotnym elementem procesu kształcenia menadżerów*, "Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula", nr 44(6) 2015, s. 52.

Interesujący pogląd przedstawia międzynarodowa grupa ekspertów w analizach dokonanych na zlecenie Szwedzkiej Fundacji Badania Małych Przedsiębiorstw (ang. *Swedish Foundation of Small Business Research*⁵⁹⁰).

Tabela 6. Czynniki pobudzające rozwój małych i średnich przedsiębiorstw na różnych etapach cyklu życia organizacji

Etapy cyklu życia dla przedsiębiorstw	Etap uruchamiania	Etap wzrostu	Etap dojrzałości
<i>Pomoc finansowa</i>	- kredyty i subwencje na otworzenie własnej działalności gospodarczej	- kapitał pracujący - stymulatory inwestycyjne - <i>private equity fund</i> (kapitał wysokiego ryzyka)	- pożyczki bankowe - wejście na rynek akcji, obligacji i innych papierów wartościowych
<i>Konsulting biznesowy</i>	- informatory - konsulting w sferze planowania	- strategie promocyjne - zmiany przeprowadzane w firmie	- strategie dotyczące przedsiębiorczości - rozwój procesu przemieszczania wyrobów - sieci wiedzy (ang. <i>knowledge networks</i>)
<i>Szkolenia</i>	- szkolenia biznesowe	- umiejętności zarządcze - szkolenie kadry pracowniczej	- fachowe szkolenia - szkolenia kadry pracowniczej
<i>Innowacje technologiczne</i>	- konsulting w zakresie badań i rozwoju - rozwój wyrobu	- normy jakości - przekazywanie technologii - wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych	-
<i>Infrastruktura fizyczna</i>	- instytucje wspierające rozwój przedsiębiorczość	-	-

Źródło: European Commission, *Thematic Evaluation of Structural Fund Impacts on SMEs. Synthesis Report*, Bruksela lipiec 1999, s. 11.

⁵⁹⁰ Więcej: A. Lundström, L. Stevenson (red.), *Entrepreneurship Policy for the Future*, Volume 1 of the Entrepreneurship for the future series, Swedish Foundation for Small Business Research, Sztokholm 2001, s. 132.

Ich zdaniem, strategia wspierania biznesu, będąca specyficzną kontynuacją, ma swój początek od spełnienia oczekiwań potencjalnych menedżerów, niebędących choćby przedsiębiorcami o założeniu własnej firmy. Inne oczekiwania pojawiają się na pierwszym etapie, wciąż przed uruchomieniem przedsiębiorstwa, inne zaś na początkowym etapie działania podmiotu gospodarczego⁵⁹¹. Osoby, których zadaniem jest tworzenie strategii społeczno-gospodarczej, powinny wziąć pod uwagę te oczekiwania tak, żeby została zagwarantowana korzystna atmosfera dla rozwoju biznesu⁵⁹² (Rysunek 4). Autorzy twierdzą na podstawie analiz *Global Entrepreneurship Monitor*, iż przedsiębiorstwa, będące na wstępnym etapie cyklu życia to te firmy, które funkcjonują krócej niż 3,5 roku. Nowością będzie podzielenie niniejszego etapu na 3 podokresy.

Zbliżony pogląd przyjmuje także Jacob Grimm⁵⁹³, który we wszystkich przedstawionych etapach rozwoju organizacji podkreśla konieczność rozszerzenia określonego rodzaju usług wspomagających rozwój przedsiębiorczości. Według niego, nasilenie korzystania z usług wspomagających rośnie w następnych stadiach rozwoju organizacji.

Także Komisja Gospodarki Europejskiej przy Organizacji Narodów Zjednoczonych (ang. *United Nations Economic Commission for Europe*) dostrzega konieczność nieustannego udoskonalenia warunków otoczenia przedsiębiorczości, przede wszystkim w segmencie regionalnym, biorąc pod uwagę zarówno różne oczekiwania menedżerów w określonych stadiach cyklu życia organizacji (faza przed rozpoczęciem działalności gospodarczej, faza start-up, faza rozwoju), jak i rodzaje firm z punktu widzenia ich wielkości (mikroprzedsiębiorstwa, małe przedsiębiorstwa, średnie przedsiębiorstwa)⁵⁹⁴.

Pogląd ten poparty został także w polskiej literaturze przedmiotu. Małgorzata Bednarczyk zgadza się, że oddziaływanie czynników mezootoczenia

⁵⁹¹ A. Lundström, L. Stevenson (red.), *Entrepreneurship Policy for the Future*, Volume 1 of the Entrepreneurship for the future series, Swedish Foundation for Small Business Research, Sztokholm 2001, s. 132. European Commission, *Thematic Evaluation of Structural Fund Impacts on SMEs. Synthesis Report*, Bruksela lipiec 1999, s. 11.

⁵⁹² K. Wach, *Regionalne otoczenie...*, op. cit., s. 39.

⁵⁹³ J. Grimm, *Local Economic Development in Regional Planning [w:] Urban Development – Rural Development. Joint Seminar*, World Bank, Washington D.C. 2003, s. 6-7.

⁵⁹⁴ Central European Initiative, *Declaration on Small and Medium-sized Enterprises at the Dawn of the 21st Century*, Budapeszt 24 listopad 2000. Zbliżoną deklarację sporządzono także w trakcie Wspólnego Stanowiska Ministerialnego Organizacji Współpracy Gospodarczej Morza Czarnego w Istambule dnia 27.09.2001 r.

na MŚP uwarunkowane jest etapami ich cyklu życia⁵⁹⁵. Podobne zdanie przedstawia Kazimierz Kuciński⁵⁹⁶. Jak twierdzi Wach w swojej publikacji z 2008 roku pt. „Regionalne otoczenie małych i średnich przedsiębiorstw”, oddziaływanie elementów otoczenia, które stymulują rozwój małych i średnich przedsiębiorstw koreluje z uwarunkowaniami regionalnymi oraz fazami cyklu rozwoju przedsiębiorstwa. Pomoc, jaką oferować powinny instytucje z mezootoczenia firmy powinna likwidować bariery rozwoju, jakie występują w różnych fazach cyklu życia tych przedsiębiorstw⁵⁹⁷.

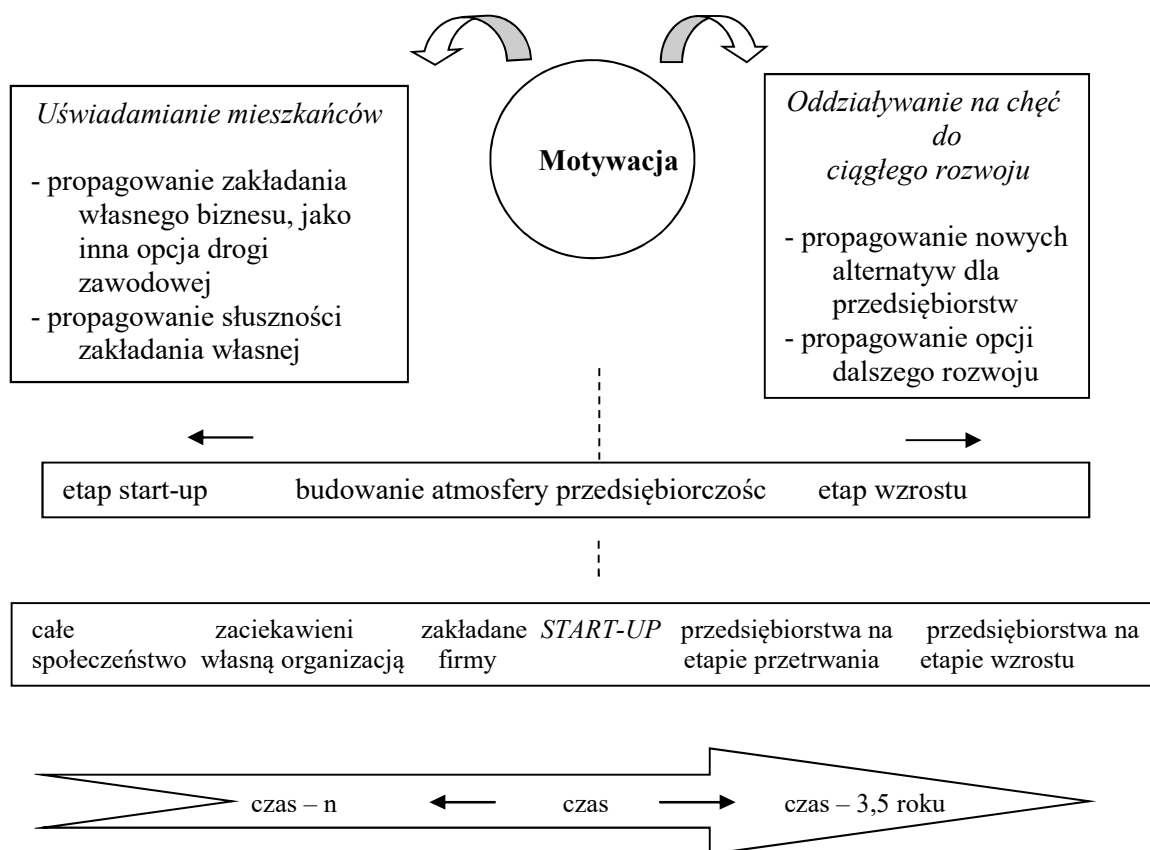
Rysunek 5. Sprzyjające uwarunkowania otoczenia działalności gospodarczej w określonych stadiach rozwoju przedsiębiorstwa



⁵⁹⁵ M. Bednarczyk, *Rozwój przedsiębiorczości a lokalna administracja publiczna* [w:] *Przedsiębiorczość a rozwój lokalny. Materiały konferencyjne*, Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej, Jastrzębie Zdrój, 23.03.2004 roku.

⁵⁹⁶ K. Kuciński, *Przestrzeń operacyjna...*, op. cit., s. 16. K. Wach, *Regionalne otoczenie...*, op. cit., s. 39.

⁵⁹⁷ K. Wach, *Regionalne otoczenie...*, op. cit., s. 32.



Źródło: A. Lundström, L. Stevenson (red.), *Entrepreneurship Policy...*, op. cit., s. 135.⁵⁹⁸

Ewolucja koncepcji, dotyczących cyklu rozwoju organizacji, wydarzyła się w początkowych latach XIX wieku, kiedy Joseph McGuire stworzył pierwszy schemat etapowego wzrostu przedsiębiorstwa bazujący na koncepcji startu Rostowa⁵⁹⁹. Do tej pory nawiązuje do nich wielu międzynarodowych oraz polskich twórców literatury przedmiotu⁶⁰⁰. Zmiany w firmie, a zwłaszcza jej rozwój, posiadają podłoże w czynnikach ugruntowanych wewnątrz przedsiębiorstwa, na które potem wywierają wpływ czynniki z zewnątrz⁶⁰¹. Teoria cyklu życia przedsiębiorstwa buduje podstawy do badania oddziaływania czynników mezootoczenia na rozwój MŚP z różnorodną siłą i zasięgiem wpływu na określonych etapach cyklu życia. Koncepcja ta bez wątpienia uzupełnia się

⁵⁹⁸ A. Lundström, L. Stevenson (red.), *Entrepreneurship Policy...*, op. cit., s. 135

⁵⁹⁹ J. McGuire, *Factors Affecting the Growth of Manufacturing Firms*, Bureau of Business Research University of Washington, Seattle 1963, s. 72.

⁶⁰⁰ R.E. Quinn, K. Cameron, *Organizational Life Cycles and Shifting Criteria of Effectiveness: Some Preliminary Evidence*, „Management Science” 1983, nr 29, s. 34–52; N.C. Churchill, V.L. Lewis, *The Five Stages of Small Business Growth*, „Harvard Business Review” 1983, vol. 61, nr 3, s. 31–51 i wielu innych.

⁶⁰¹ J. Machaczka, E. Kozień, *Rozwój jako cecha organizacji i funkcja systemu zarządzania* [w:] J. Targalski (red.), *Przedsiębiorczość i rozwój firmy*, Kraków 1999, s. 89.

z przedstawionymi wcześniej teoriami: E. Sterna, podkreślającą ograniczenia na poszczególnych etapach cyklu rozwoju, którym zobowiązani są sprostać właściciele firm, żeby ich przedsiębiorstwa funkcjonowały dalej w otoczeniu rynkowym oraz europejskich specjalistów, podkreślającą stymulatory rozwoju MŚP w określonych stadiach cyklu rozwoju organizacji.

Koncepcja ta mówi o tym, że organizacja ewoluuje etapowo, przemieszczając się od pierwszego stadium, przez wiele etapów pośrednich, do ostatniego stadium. Jedną ze słynnych teorii cyklu życia systemu społecznego (opracowana przez Johna Jacksona i Cyrila Morgana) wyodrębnia 3 etapy cyklu życia⁶⁰²: pojawienie się oraz wzrost przedsiębiorstwa (zapoczątkowanie rozwoju), dynamiczne zrównoważenie przedsiębiorstwa oraz przekształcenie bądź schyłek oraz likwidacja przedsiębiorstwa.

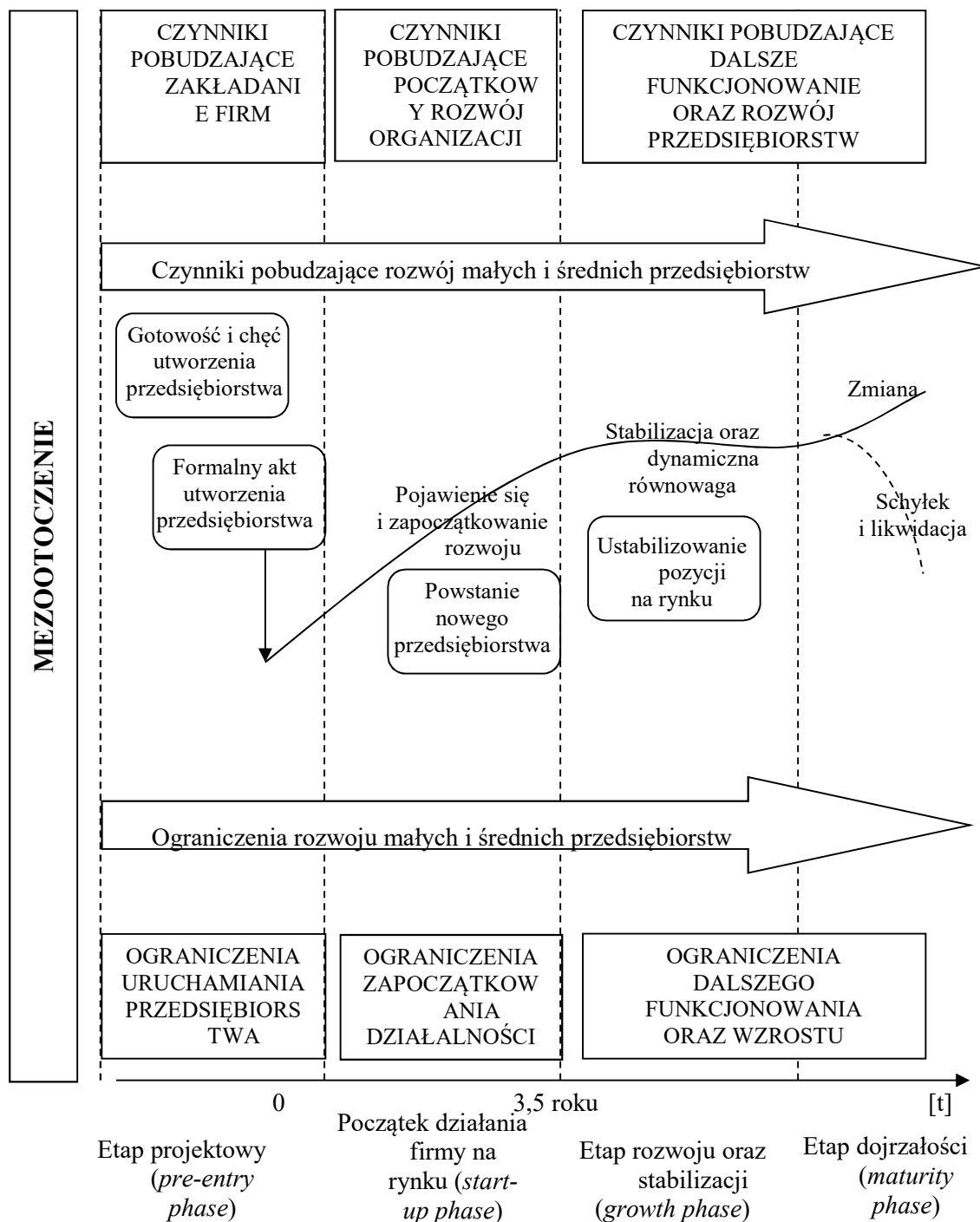
Należałoby także rozwinąć tę teorię o etap wstępny tak zwany projektowy (ang. *entry and pre-entry phase*)⁶⁰³. Etap ten dotyczy przeanalizowania możliwości założenia własnego biznesu, jako wybór pewnej opcji, zaś potem chęci i zdecydowania do jego założenia, sporządzenia planu i w końcu dokonania ostatecznego wyboru związanego z rozpoczęciem działalności gospodarczej. Na tym etapie zadaniem podmiotów mezootoczenia jest więc wspomaganie potencjalnych założycieli w niwelowaniu ograniczeń, związanych z wejściem na rynek (ang. *barriers to entry*), za pomocą tworzenia właściwych czynników pobudzających rozwój regionalnej przedsiębiorczości⁶⁰⁴.

⁶⁰² J.H. Jackson, C.P. Morgan, *Organization Theory. A Macro Perspective for Management*, Prentice Hall, New York 1982, s. 210.

⁶⁰³ B. Piasecki (red.), *Ekonomika i zarządzanie małą firmą*, Warszawa 2001, s. 100.

⁶⁰⁴ R. Broszkiewicz i in., *Identyfikacja pojęć kluczowych*[w:] A. Klasik, *Przedsiębiorczość i konkurencyjność a rozwój regionu*, Katowice 2006, s.216

Rysunek 6. Czynniki mezootoczenia na określonych etapach cyklu rozwoju firmy: ograniczenia i czynniki pobudzające rozwój



Źródło: European Commission, *Thematic Evaluation...*, op. cit., s. 11.

Następnym stadium cyklu życia jest etap początku działalności na rynku (ang. *start-up stage*)⁶⁰⁵, zapoczątkowany formalnym dokumentem założenia przedsiębiorstwa i rozpoczęciem działalności rynkowej przez niedawno powstałą

⁶⁰⁵ K.Wach, *Otoczenie biznesu a fazy rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie 2008, nr 769. S.45

organizację. Typowa dla tego etapu jest także inicjacja rozwoju. Światowe dane statystyczne pokazują, że przedsiębiorstwa są na tym etapie wtedy, gdy działają w otoczeniu rynkowym krócej niż 42 miesiące (do 3,5 roku). Na tym etapie właściciele firm zmierzają się z trudnościami zakładania działalności gospodarczej (ang. *barriers to start-up*) – należy je zredukować za pośrednictwem kreowania czynników stymulujących początkowy rozwój przedsiębiorstwa⁶⁰⁶.

Etap wzrostu oraz równowagi (ang. *growth phase*) cechuje się ustabilizowaniem pozycji przedsiębiorstwa na rynku, której efektem jest ugruntowana równowaga. Na etapie dojrzałości (ang. *maturity phase*) następuje zmiana i dalszy rozwój, równowaga, względnie schyłek i likwidacja przedsiębiorstwa wtedy, kiedy na czas nie zostaną przedsięwzięte właściwe czynności naprawcze. Na dwóch końcowych etapach menedżerowie zmierzają się z ograniczeniami przeżycia oraz wzrostu (ang. *barriers to survival and growth*). Odpowiedź podmiotów mezootoczenia powinna sprowadzać się do kreowania właściwych czynników pobudzających dalsze funkcjonowanie przedsiębiorstwa⁶⁰⁷ (Rysunek 6).

Sander Wennekers oraz Roy Thurik w opracowanej publikacji badają składowe czynności przedsiębiorczych, będące równocześnie stymulatorami rozwoju gospodarczego⁶⁰⁸. Ich zdaniem, 6 z 8 podstawowych teoretycznych kierunków rozwoju bierze pod uwagę stosowane innowacje, z kolei 2 podmioty konkurujące ze sobą, zaś wyłącznie 1 uwzględnia zakładanie własnej działalności gospodarczej (ang. *start-up*)⁶⁰⁹, będące najistotniejszym elementem przedsiębiorczych przedsięwzięć, od których uwarunkowany jest wzrost przedsiębiorstwa. Wiele koncepcji ekonomicznych długotrwale nadawało nieczytelną rolę determinantom uruchamiania nowych przedsiębiorstw, aczkolwiek uwarunkowanie te stosowane było w przeszłości i dzisiaj też jest stosowane w różnych analizach badawczych. Aktualnie można mimo wszystko dostrzec zmianę w postawie wobec determinantów wzrostu przedsiębiorstwa i znaczenia działań przedsiębiorczych w światowej gospodarce. Analizy wykonane przez Davida Audretscha oraz Michaela Fritscha w ostatnich latach

⁶⁰⁶ A. Skala, E. Kruczkowska, M. Olczak, *Polskie Startupy*, Raport 2015, s. 22

⁶⁰⁷ European Commission, *Thematic Evaluation...*, op. cit., s. 11.

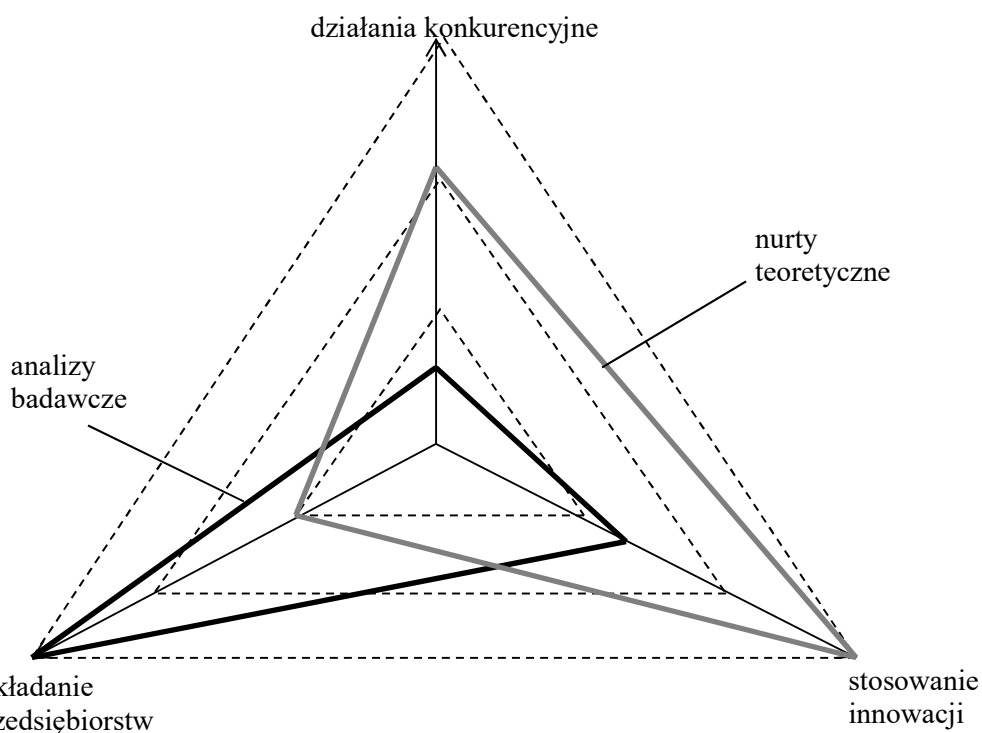
⁶⁰⁸ S. Wennekers, R. Thurik, *Linking Entrepreneurship and Economic Growth*, „Small Business Economics” 1999, vol. 13, nr 1, s. 51.

⁶⁰⁹ *Ibidem*, s. 47

ubiegłego wieku wyraźnie dowodzą, iż rejony, które posiadają wysoki wskaźnik zakładania nowych przedsiębiorstw (ang. *start-up rate*), mają jednocześnie wysoki współczynnik rozwoju gospodarczego⁶¹⁰.

Z tego punktu widzenia, Christian Friis, Thomas Paulsson i Charlie Karlsson wskazują na ważną rolę czynników mezootoczenia. Ich zdaniem, występuje aktualnie potrzeba wykonania analiz badawczych na temat czynników warunkujących uruchamianie nowych przedsiębiorstw oraz tworzenia nowych miejsc pracy w sferze mezootoczenia, a także przeprowadzenia rozszerzonych analiz dotyczących oddziaływania MŚP⁶¹¹ na wzrost gospodarczy danego regionu oraz państwa⁶¹². Analizy empiryczne wykonane przez uczonych ze Szwedzkiego Instytutu Badań nad Polityką Wzrostu Gospodarczego dowiodły, iż za kluczową składową wzrostu gospodarczego uznaje się uwarunkowania (ograniczenia oraz czynniki stymulujące) dotyczące zakładania przedsiębiorstwa⁶¹³ (Rysunek 7).

Rysunek 7. Istotne determinanty przedsiębiorczości i wzrostu gospodarczego



Źródło: Ch. Friis, Th. Paulsson, Ch. Karlsson, *Entrepreneurship...*, op. cit., s. 19.

⁶¹⁰ D.B. Audresch, M. Fritsch, *Growth Regimes over Time and Space*, „Regional Studies” 2002, vol. 36, nr 2, s. 114–125.

⁶¹¹ *Wpływ sektora MŚP na rozwój gospodarki lokalnej*, Portal Polskich Przedsiębiorców MSP-24(30.12.2020)

⁶¹² Ch. Friis, Th. Paulsson, Ch. Karlsson, *Entrepreneurship and Economic Growth. A Critical Review of Empirical and Theoretical Research*, Jönköpings International Business School, Institutet för Tillväxtpolitiska Studier, Östersund 2002, s. 18-20.

⁶¹³ Ch. Friis, Th. Paulsson, Ch. Karlsson, *Entrepreneurship...*, op. cit., s. 19.

2.3. Sektor MŚP w procesie transformacji systemowej w Polsce

W Polsce proces transformacji systemowej związany był z rozszerzaniem się zjawiska ubóstwa, co powodowało silny wzrost napięcia stosunków społecznych⁶¹⁴. W 1980 roku doprowadziło to w Polsce do zanegowania stosowanego sposobu oddziaływania państwa zarówno na gospodarkę, jak i na całe społeczeństwo⁶¹⁵. Okres zamiany starego systemu na nowe rozwiązania trwał w Polsce prawie całą dekadę, podczas której aparat państwowy, sterowany przez scentralizowany aparat partyjny, coraz szybciej tracił zdolność do zarządzania gospodarką⁶¹⁶.

Wybory parlamentarne w Polsce z czerwca 1989 r. przesądziły o zmianie ustroju politycznego i gospodarczego. Zapoczątkowało to również proces zmian ustrojowych i gospodarczych w większości pozostałych państw socjalistycznych, z wyjątkiem Białorusi, Mongolii i Korei Północnej oraz Kuby. Kraje te weszły na ścieżkę transformacji ustrojowej i gospodarczej. ZSRR został rozwiązany pod koniec 1991 roku, czego następstwem było powstanie niezależnych państw na terenie Europy Wschodniej i Azji Centralnej. O ile kraje środkowoeuropejskie weszły na drogę odbudowywania państw demokratycznych prowadzących liberalną gospodarkę, to w przypadku Rosji i pozostałych krajów pierwotnie tworzących Wspólnotę Niepodległych Państw ewoluowały one w kierunku państw rządzonych autorytarnie, w których gospodarkę kontrolują oligarchowie funkcjonujący w symbiozie z władzą państwową⁶¹⁷. W tych państwach „władcy wszystko mogą, ale jednocześnie nie są w stanie zapewnić stabilnego rozwoju społeczno-gospodarczego w swoich krajach”⁶¹⁸. Jeśli natomiast chodzi o Europę Zachodnią to po zakończeniu drugiej wojny światowej weszła na ścieżkę wytyczoną przez USA, aplikując w bardziej lub mniej wierny sposób model gospodarki wolnorynkowej epoki industrialnej.

Od początku lat 80. XX w., pozycję doktryn ekonomicznych zajęły w znacznej części poglądy głoszone przez niektórych polityków USA oraz państw

⁶¹⁴ S.Albinowski, *U źródeł załamania gospodarczego*, „Gospodarka Planowa”, nr 7-8, s.353-361

⁶¹⁵ J. Czekaj, *Strukturalne źródła kryzysu gospodarki polskiej*, [w:] *Polityka i gospodarka: Polska w latach 80.*, Czekaj J., Hauser J., Indraszkiewicz J., Owsiak S. (red.), Warszawa 1991, s.22

⁶¹⁶ J.Kaliński, *Gospodarka Polski w latach 1944-1989. Przemiany strukturalne*, Warszawa 1995, s.211.

⁶¹⁷ P.Kuspys, *Wspólnota Niepodległych Państw stan faktyczny i perspektywy*, „Biuletyn opinie”, nr 10/2009

⁶¹⁸ M. Chodorkowski, *Ostatnie słowo oskarżonego*, www.gazeta.pl

europiejskich, byli nimi m.in. Ronald Reagan⁶¹⁹, Margaret Thatcher⁶²⁰, François Mitterrand⁶²¹ czy Gerhard Schröder⁶²², wdrażający głoszone poglądy bezpośrednio do praktyki gospodarczej państwa. Sytuacja ta dała początek praktyce, jak w przypadku Francji czy Niemiec, która polegała na realizacji interwencjonizmu państwowego bazującego na programach i postulatach wyborczych rządzących partii politycznych⁶²³. Praktyka taka jest obecnie powszechną, mimo iż równolegle preferowany jest model gospodarki państwa, opartej na wiedzy bądź tzw. inteligentny rozwój gospodarczy. Programy rządzących partii politycznych stały się dopełnieniem, podstaw ideologicznych interwencjonizmu, ze względu na to, iż brak jest obecnie nowych naukowych opracowań i propozycji. Najprawdopodobniej, że nie doszłoby do tego, gdyby nauka opracowała doktrynę interwencjonizmu uwzględniającą zarówno realia polityczne jak i społeczno-ekonomiczne obecnych czasów⁶²⁴.

Przemiany, jakie nastąpiły w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, mające swój początek na przełomie lat 80. i 90. XX w., należą do jednych z najbardziej spektakularnych transformacji politycznych, społecznych i gospodarczych w Europie, jak i poza kontynentem europejskim⁶²⁵. Reformy dotyczące gospodarki w większości państw Europy Środkowej i Wschodniej kształtowano na wzór, omawianego wcześniej programu, zwanego „Konsensusem

⁶¹⁹ „od daty zwycięstwa R.Reagana, neoliberalizm został podniesiony do rangi oficjalnej doktryny polityki gospodarczej USA” Patrz :C.Kosikowski, *Współczesny interwencjonizm*, Warszawa 2018. s.85

⁶²⁰ Margaret Hilda Thatcher z domu Roberts, prawnik i polityk, premier Wielkiej Brytanii w latach 1979–1990. Stanowczość w stosunku do strajkujących górników oraz do państw bloku wschodniego spowodowała nadanie jej przydomku „Żelaznej Damy” (*Iron Lady*). Liberalną politykę gospodarczą jej gabinetu ochrzczono mianem „taczeryzmu”. Rząd M.Thatcher postawił(...) na rozwój przedsiębiorczości opartej na wolnej konkurencji i ograniczenie do (...) minimum interwencjonizmu państwowego” Patrz :C.Kosikowski, *Współczesny interwencjonizm*, Warszawa 2018. s.84. Jedną z czołowych eurosceptyków, zwolenniczka ograniczonej integracji europejskiej.

⁶²¹ „Ogłosił on program gospodarczy, który dość powszechnie uważano za keynesistowsko-marksistowski” Patrz :C.Kosikowski, *Współczesny interwencjonizm*, Warszawa 2018. s.85

⁶²² „(...) polityka G.Schroedera wyraźnie ciążyła ku socjaldemokratycznym opcjom gospodarczym” Patrz :C.Kosikowski, *Współczesny interwencjonizm*, Warszawa 2018. s.85

⁶²³ C.Kosikowski, *Współczesny interwencjonizm*, Warszawa 2018. s.86

⁶²⁴ G.W.Kołodko, „Nowa gospodarka”, *stare problemy* [w:] „Nowa gospodarka” i stare problemy.perspektywy szybkiego wzrostu w krajach postsocjalistycznych, red.G.W.Kołodko, M.Piątkowski, Warszawa 20

⁶²⁵ B.Józwiak, *Transformacja i rozwój gospodarczy w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, [w:] *Transformacja , integracja i kryzysy w Europie Środkowej i Wschodniej*, Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, rok 14(2016), zeszyt 502,s.15

Waszyngtońskim”, w którym jak wiadomo sugerowane rozwiązania nawiązywały do poglądów polityki neoliberalnej⁶²⁶.

Przełom XX i XXI wieku to wyjątkowo burzliwy okres również dla Polski. Rozpad PRL pociągnął za sobą potrzeby zmian w systemie społeczno-gospodarczym kraju. Transformacja ustrojowa, która dokonała się w Polsce na przełomie wieków, związana jest z procesami globalizacyjnymi, dążącymi do liberalizacji i integracji państw częściowo odizolowanych od międzynarodowych systemów ekonomicznych.

Prace nad tą reformą przejęła, powołana do życia we wrześniu 1980 roku Komisja do spraw Reformy Gospodarczej⁶²⁷. Rezultaty prac komisji to opublikowane w lipcu 1981 roku „Kierunki reformy gospodarczej”⁶²⁸. Reformy te, chociaż zaakceptowane przez władze, rozumiane przez nich były, jako działania w ramach systemu politycznego, w którym gospodarka oparta jest na własności państwowej i podlega jej bezpośredniej kontroli. Zapisane reformy nie mogły podważać kanonów ustrojowych, a zadaniem ich było umocnienie słabnącego systemu ekonomicznego poprzez powierzchowne zmiany efektywnościowe⁶²⁹.

W połowie lat 80tych niemal namacalna stała się klęska wprowadzonego programu reform gospodarczych. Wdrożone w I etapie reformy w postaci 320 ustaw oraz 12 tys. pozostałych aktów prawnych, które uchwalone zostały w trakcie kolejnych czterech lat wprowadzania programu⁶³⁰, spowodowały ogromny zamęt w gospodarce. Do jej głównych mankamentów należały wyższość własności państwowej nad prywatną, brak płynności walut, inflacja, niedobory rynkowe czy zacofanie technologiczne. Wszystkie one zostały utrzymane, a okresowe poprawy sytuacji były wynikiem wyłącznie „aktywizacji resztek ekstensywnych rezerw kosztem obniżenia spożycia”⁶³¹.

Stan wojenny, który został wprowadzony, a także nawarstwiający się trudności ekonomiczne przyczyniły się do zahamowania wprowadzanych działań

⁶²⁶ Z.Hockuba, *Transformacja jako zmiana porządku ekonomicznego* [w:] *Transformacja gospodarki postkomunistycznej a teoria ekonomii*, red.J.Winniecki, Warszawa 2000, s. 121

⁶²⁷ Komisja ta została powołana przez Biuro Polityczne KC PZPR oraz rząd.

⁶²⁸ *Kierunki reformy gospodarczej: projekt: Projekty ustaw o przedsiębiorstwach państwowych, o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego*, Warszawa 1981, s.128

⁶²⁹ J.Kaliński, *Kiedy zaczęło się odradzanie gospodarki rynkowej w Polsce ? [w:] Gospodarka rynkowa początki.*, Studia i rozprawy, s.4

⁶³⁰ Reforma ta wprowadzana była w latach 1981-1985

⁶³¹ określenie ekonomisty Ryszarda Bugaja

reformatorskich. Kolejna ich próba nastąpiła w 1987 roku, po opracowaniu „Tez w sprawie II etapu reformy gospodarczej”⁶³². Miały one zgodnie z intencją zlikwidować bariery powodujące ograniczenia rozwoju występujących na rynku form przedsiębiorczości, oraz wolę wsparcia mechanizmu rynkowego w gospodarce.

W wyniku tego, 11 lutego 1988 roku, Sejm przyjął zawarty w tezach program reform, w dokumencie pod nazwą „Program realizacyjny II etapu reformy gospodarczej”⁶³³. Jego założeniem było położenie większego nacisku na wprowadzenie równych warunków działania dla każdego z funkcjonujących sektorów własności. Uwzględniony został tutaj sektor przedsiębiorczości prywatnej oraz zakładano niewielkie otwarcie dla kapitału zagranicznego. Program ten, niestety nie przewidywał prorynkowego uwolnienia wolnych cen oraz likwidacji centralnego rozdzielnictwa materiałów, bardzo istotnego przy tych założeniach. Program zapowiadał odejście od procedury „małych kroków” w drodze radykalizacji przedsięwzięć, jednak jasno nie precyzował ich kursu. W życie programu ten zaczął wprowadzać rząd Zbigniewa Messnera⁶³⁴. Słabo odczuwalne reformy centrum gospodarczego, pozorna liberalizacja cen, polegająca na eliminacji cen regulowanych przy równoległym rozszerzeniu cen umownych, nie spowodowały euforii w społeczeństwie⁶³⁵. Dowodem na to była fala strajków oraz protestów, którą uruchomiła, podjęta w lutym 1988 r. operacja cenowo-dochodowa. W jej rezultacie ustanowiono najwyższe od 1982 roku

⁶³² *Tezy w sprawie II etapu reformy gospodarczej*, 1987, „Rzeczpospolita”, dodatek „Reforma Gospodarcza”, nr 102 s. I-II

⁶³³ Program realizacyjny II etapu reformy gospodarczej przyjęty przez Sejm PRL uchwałą z 11 lutego 1988r, 1988 „Rzeczpospolita”, dodatek „Reforma Gospodarcza”, nr 127, s.I-III

⁶³⁴ Zbigniew Stefan Messner (ur. 13 marca 1929 w Stryju, zm. 10 stycznia 2014 w Warszawie) – polski profesor nauk ekonomicznych, pracownik naukowy i polityk, członek Biura Politycznego Komitetu Centralnego PZPR (1981–1988), wiceprezes Rady Ministrów w latach 1983–1985, prezes Rady Ministrów w latach 1985–1988, poseł na Sejm PRL IX kadencji, członek Rady Państwa (1988–1989)

Rząd Zbigniewa Messnera – gabinet pod kierownictwem premiera Zbigniewa Messnera, powołany 6 listopada 1985 przez Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej IX kadencji. Podał się do dymisji 19 września 1988, jednak obowiązki pełnił do 14 października 1988, tj. powołania rządu Mieczysława Rakowskiego. Jednym z zadań rządu Zbigniewa Messnera było przeprowadzenie II etapu reformy gospodarczej. W chwili powołania w skład rządu weszły 32 osoby, z czego 26 członków Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej oraz po dwóch przedstawicieli Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, Stronnictwa Demokratycznego i bezpartyjnych. Sejm przed powołaniem rządu dokonał reorganizacji naczelných organów administracji państwowej.

⁶³⁵ M. Bałtowski, M. Miszewski, *Transformacja gospodarcza w Polsce*, Warszawa 2006, s.12

podwyżki cen żywności, a zachowano jedynie symboliczne rekompensaty płacowe. Wszystko to doprowadziło do dymisji gabinetu Zbigniewa Messnera.

Jednocześnie, członkowie grup zachowawczych w zwierzchnictwie państwa, niezadowoleni ze zmienionych elementów polityki gospodarczej, doprowadzili do uchwalenia w dniu 11 maja 1988 roku, Ustawy o nadzwyczajnych uprawnieniach i upoważnieniach dla Rady Ministrów. Miała ona na celu umocnienie systemu centralnego kierowania gospodarką⁶³⁶. Suma tych elementów spowodowała, przekroczenie deficytu budżetowego na poziomie 10 proc. PKB, natomiast źle przygotowana liberalizacja rynku żywnościowego ogromnie nasiliła inflację, która do końca roku 1988 podchodziła już pod 70 proc. Jednocześnie w państwie gwałtownie spadła produkcja a na rynku występowała dolaryzacja obrotu gospodarczego, co przyczyniło się do pogłębienia już występujących problemów w zaopatrzeniu, jednocześnie rosło nieobsługiwane zadłużenie zagraniczne. W sytuacji zwiększenia się recesji gospodarczej, do członków aparatu rządzącego coraz bardziej docierała świadomość fiaska idei rzeczywistego socjalizmu. Jednocześnie również występował proces „zblizania” z działającą coraz jawniej, opozycją⁶³⁷.

Bagatelizując brak zaufania społecznego, rząd Mieczysława Rakowskiego⁶³⁸ ogłosił podtrzymanie dotychczasowych reform oraz radykalizację niektórych z jej elementów⁶³⁹. W wygłoszonym expose nowy premier projektował wizję budowania „socjalistycznej gospodarki rynkowej”⁶⁴⁰, opartej na liberalnej polityce gospodarczej, a także samodzielności firm, które trzymać się będą zasad

⁶³⁶ Ustawa z dnia 11 maja 1988 roku o nadzwyczajnych uprawnieniach dla Rady Ministrów, Dz.U. 1988, nr 3, poz. 98

⁶³⁷ Od września 1988 r. trwają rozmowy w Magdalence, przygotowywane są obrady Okrągłego Stołu.

⁶³⁸ Mieczysław Franciszek Rakowski – polski polityk komunistyczny, wiceprezes Rady Ministrów w rządzie Wojciecha Jaruzelskiego, prezes Rady Ministrów w latach 1988–1989, poseł na Sejm PRL VI, VII, VIII i IX kadencji, ostatni I sekretarz Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Rząd Mieczysława Rakowskiego – Rada Ministrów pod kierownictwem premiera Mieczysława Rakowskiego, powołana 14 października 1988 przez Sejm IX kadencji. Gabinet funkcjonował do 12 września 1989, przy czym od 5 sierpnia do 24 sierpnia 1989 pod kierownictwem Czesława Kiszczaka, a od 24 sierpnia pod przewodnictwem Tadeusza Mazowieckiego w związku z niepowodzeniem sformowania rządu przez Czesława Kiszczaka. Rząd Mieczysława Rakowskiego, podobnie jak poprzednie, składał się w większości z ministrów reprezentujących Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą. W jego skład weszli także przedstawiciele jej koalicjantów – Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Demokratycznego. Porażką zakończyły się podejmowane przez Mieczysława Rakowskiego próby wprowadzenia do rządu przedstawicieli opozycji.

⁶³⁹ M. Bałtowski, *Gospodarka socjalistyczna w Polsce*, Warszawa 2009, s. 287

⁶⁴⁰ M. Rakowski, *Jak to się stało*, Warszawa 1991, s. 158

racjonalności oraz rachunku ekonomicznego wspomaganego rządowym poparciem dla małych prywatnych firm⁶⁴¹, co miało miejsce po raz pierwszy w historii PRL. Nowatorskim podejściem do gospodarki była decyzja o likwidacji nierentownej już Stoczni Gdańskiej.

Program Konsolidacji Gospodarki Narodowej⁶⁴², stanowiący fundament innowacji rządu Mieczysława Rakowskiego, stanowiły trzy ustawy, które zostały przyjęte przez Sejm na przełomie 1988 i 1989 roku. W ich składzie znalazły się: „Ustawa o działalności gospodarczej”⁶⁴³, „Ustawa o niektórych warunkach konsolidacji gospodarki”⁶⁴⁴ oraz „Ustawa o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych”⁶⁴⁵.

Dość rewolucyjnie jak na tamte czasy wybrzmiewały, zapisy szczególnie te zawarte w Ustawie o działalności gospodarczej⁶⁴⁶. Uchwalony, w dniu 23 grudnia, akt prawny zakładał wolność i równość praw dla wszystkich obywateli w zakresie podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej. Zawierał również bardzo istotny zapis, mówiący, że w zakresie działalności gospodarczej możliwe do zrobienia jest wszystko, niezabronione prawem. Stanowiło to, niezgodność z nadal obowiązującymi zasadami socjalistycznymi, mówiącymi o wyższości przedsiębiorstw państwowych, a także społecznej własności dóbr produkcji. Było ponadto zrównaniem praw podmiotów państwowych, spółdzielczych oraz prywatnych, zarówno pod względem prawnym, jak i w dostępie do wciąż reglamentowanych dóbr czy kredytów. Ustawa znacznie zwiększyła swobodę w zakresie form i rodzajów prowadzonej działalności gospodarczej⁶⁴⁷.

⁶⁴¹ Program gospodarczy rządu Rakowskiego został rozwinięty w „Planie konsolidacji gospodarki narodowej”, którą stanowił pakiet ustaw gospodarczych przyjętych przez Sejm na przełomie 1988 i 1989 roku.

⁶⁴² Wprowadziły one nowe regulacje w sferze: centralnego kierowania gospodarką, opodatkowania, funkcjonowania i finansów przedsiębiorstw państwowych, bankowości i systemu dewizowego.

⁶⁴³ *Ustawa o działalności gospodarczej*, uchwalona 23 grudnia 1988 roku (Dz.U.1988, nr 41, poz. 324)

⁶⁴⁴ *Ustawa o niektórych warunkach konsolidacji gospodarki*, z 24 II 1989 (Dz.U. 1989, nr 10, poz. 57)

⁶⁴⁵ *Ustawa o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych*, uchwalona 23 grudnia 1988 roku (Dz.U.1988 nr 41, poz. 325)

⁶⁴⁶ zwanej ustawą Wilczka od nazwiska głównego autora, Mieczysława Wilczka, ministra przemysłu w rządzie Rakowskiego i rzutkiego biznesmena o PZPR-owskiej proweniencji.

⁶⁴⁷ Licząca tylko 54 artykuły (aktualna Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z 2004 roku ma ich 111!) „konstytucja wolności gospodarczej” maksymalnie upraszczała prawne wymogi legalnego podjęcia działalności przez osobę fizyczną – wystarczyło zwykle zgłoszenie do

Precedensem, w przypadku krajów komunistycznych, były zapisy regulujące działalność przedsiębiorstw dysponujących kapitałem zagranicznym. W myśl wprowadzonej ustawy, udział „obcy” był możliwy nawet w 100 procentach wartości danej firmy. Zezwolenie, jakie wydane było przez Agencję do Spraw Inwestycji Zagranicznych⁶⁴⁸, a dotyczące możliwości utworzenia podmiotu, stanowiło trzyletnie „wakacje” podatkowe. Ulga ta była możliwa do przedłużenia o kolejne 3 lata podatkowe, jedynym warunkiem było prowadzenie działalności w preferowanej przez państwo dziedzinie. Zmiany zniosły cła na maszyny oraz urządzenia, wykorzystywane do prowadzenia działalności gospodarczej, natomiast kryterium dotyczące niezbędnego kapitału wymaganego do założenia przedsiębiorstwa zaczynało się od 2,5 tysiąca dolarów.

Innowacyjna ustawa „O niektórych warunkach konsolidacji gospodarki”⁶⁴⁹, zezwalała na decentralizację gospodarki. Polegała ona przede wszystkim na likwidacji zrzeszeń przedsiębiorstw, udoskonaleniu trybu odwoływania dyrektorów przedsiębiorstw państwowych, a poprzez tak zwany eksperyment gospodarczy otwierała również możliwości wprowadzania działania zwiększającego efektywność przedsiębiorstw⁶⁵⁰. Wagę tego aktu obniżała niedoskonałość przepisów, szczególnie w zakresie zasad oraz możliwości przekazywania osobom prywatnym elementów majątku państwowych firm. Swoboda interpretacji przepisów, jaką dawała ustawa, przyczyniała się do zakłóceń w normalnym funkcjonowaniu firm, a także otwierała furtkę do nie do końca jasnych manewrów własnościowych. Akt ten uznany został za dający

ewidencji prowadzonej przez organ administracji państwowej stopnia podstawowego (czyli np. urząd gminy). Zdecydowanie też ograniczała liczbę rodzajów działalności, na które potrzebne są koncesje (do 12 – m.in. w obronności, energetyce, produkcji spirytusu i wyrobów tytoniowych) i znosiła barierę liczby zatrudnionych przez podmiot prywatny – w dodatku zatrudnianych bez konieczności korzystania z pośrednictwa urzędów zatrudnienia.

⁶⁴⁸ Agencja do Spraw Inwestycji Zagranicznych – nazwa utworzonej w 1989 roku polskiej agencji państwowej, przekształconej w 1992 w Państwową Agencję Inwestycji Zagranicznych, a w 2003, po połączeniu z Polską Agencją Informacyjną, w Polską Agencję Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A. W roku 1990 siedziba Agencji mieściła się w Warszawie przy pl. Powstańców Warszawy nr 1, tj. pod adresem, pod którym dziś mieści się Komisja Nadzoru Finansowego.

⁶⁴⁹ Przepisy te umożliwiły ludziom związanym z aparatem władzy drenaż majątku państwowego. Były źródłem tworzenia „spółek nomenklaturowych” ułatwiających funkcjonariuszom państwowym i partyjnym łagodne przejście do systemu rynkowego – „zamianę władzy na własność” J. Staniszkis „*Political Capitalism*” in *Poland*, „*East European Politics & Societies*”, December. 1990

⁶⁵⁰ *Program realizacyjny II etapu reform gospodarczej przyjęty przez Sejm PRL uchwałą z 11 listopada 1988 r.*, 1988 „*Rzeczpospolita*”, dodatek „*Reforma Gospodarcza*”, nr 127

początek zjawiskom prywatyzowania się na państwowym majątku, władzy partyjnej⁶⁵¹.

Pakiet wskazanych wcześniej aktów prawnych, mających za zadanie zreformowanie obiegu gospodarczego, dopełniać miała Ustawa dewizowa (Prawo dewizowe⁶⁵²), uchwalająca państwową wymienialność złotego. Jej artykuł 10 stanowił, że „osoby krajowe mogą prowadzić za zezwoleniem dewizowym i na warunkach określonych przez Prezesa NBP, w drodze zarządzenia, działalność gospodarczą polegającą na kupnie i sprzedaży wartości dewizowych oraz pośrednictwie w kupnie i sprzedaży tych wartości⁶⁵³”. Na podstawie tego zapisu, od marca 1989 roku usankcjonowano legalny obrót dewizami w kantorach z zupełnie wolnym kształtowaniem kursu wymiany tych walut⁶⁵⁴. Akt ten spowodował również pewne ułatwienia w obrocie walutowym dotyczącym podmiotów gospodarczych. W zapisach ustawy, firmy krajowe osiągnęły swobodny dostęp do niezbędnych w celu regulowania płatności na rzecz firm zagranicznych, dewiz, natomiast kontrahentom zagranicznym umożliwiła swobodny obrót walutowy. Pomimo tego podmioty gospodarcze zostały zobligowane do odsprzedawania państwu posiadanych przez nie walut. Zakazem objęta była możliwość zakładania rachunków dewizowych dla firm w kraju, jak i za granicą. Przepis ten nie dotyczył tylko polskich banków dewizowych. To, co przesądzało o całkowicie wewnętrznym i państwowym charakterze polskiego pieniądza, był ustawowy zakaz używania złotego, jako waluty uwzględnianej przy fakturowaniu oraz płatności w obrocie zagranicznym.

Zestaw reform dopełniły wprowadzone za pomocą ustaw: „Prawo bankowe⁶⁵⁵”, „O Narodowym Banku Polskim⁶⁵⁶” oraz „O podatku dochodowym od osób prawnych⁶⁵⁷”, zmiany w systemie bankowym i podatkowym. Wprowadzono je w styczniu 1989 roku.

⁶⁵¹ Według analiz Najwyższej Izby Kontroli, w końcu 1989 roku w sferze produkcji materialnej istniało 3500 spółek z udziałem przedsiębiorstw państwowych, w których działalność była zaangażowana połowa ich dyrektorów. M. Bałtowski *Gospodarka socjalistyczna w Polsce*, Warszawa, 2009, s.277

⁶⁵² Ustawa z dnia 15 lutego 1989 r. Prawo dewizowe (Dz.U. z 1989, nr 6, poz 33)

⁶⁵³ Tamże art.10

⁶⁵⁴ J.Kaliński, *Kiedy zaczęło się odradzanie gospodarki rynkowej w Polsce ?*, Studia i rozprawy, 2015

⁶⁵⁵ Ustawa prawo bankowe z dnia 31 stycznia 1989 r. (Dz.U. z 1989, nr 4, poz. 21).

⁶⁵⁶ Ustawa o Narodowym Banku Polskim z dnia 31 stycznia 1989 r. (Dz.U. z 1989, nr 4, poz. 22)

⁶⁵⁷ Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych z dnia 31 stycznia 1989 r. (Dz.U. 1989, nr 3. poz.12).

Miały one za zadanie znaczną rekonstrukcję systemu bankowego i w założeniu jego upodobnienie do systemów funkcjonujących w gospodarkach rynkowych. Podstawą zmian były zapisy mówiące o dwustopniowym systemie bankowości, który polegać miał na wytypowaniu banku centralnego, stanowiącego wyłącznie bank emisyjny, jak również tak zwanego banku banków. Podmiot ten funkcjonować miał bez działalności komercyjnej, za wyjątkiem operacji obejmujących obrót dewizowy. Zapisy wskazywały również na konieczność utworzenia dziewięciu państwowych banków komercyjnych, które miały prowadzić działalność operacyjną w zakresie gromadzenia środków pieniężnych, przeprowadzania rozliczeń pieniężnych oraz udzielaniu kredytów i pożyczek⁶⁵⁸. Bank centralny został w ten sposób istotnym pierwiastkiem kształtowania polityki gospodarczej oraz finansowej naszego państwa. Działał jednocześnie, jako organ nadzoru nad bankami komercyjnymi. Banki te działając samodzielnie, na zasadach konkurencyjności, uzyskały dość dużą swobodę w zakresie decydowania o przedmiocie i kierunku swoich działań. Mogły decydować o ofercie rodzaju usług bankowych, wysokości oprocentowania lokat i kredytów itd. Ta ustawa jednocześnie jednak zobowiązywała banki komercyjne do utrzymywania stabilności płatniczej oraz konieczność zapewnienia pełnego bezpieczeństwa środków powierzonych im przez ich klientów. Bank Centralny, jako Główny Inspektorat Nadzoru Bankowego miał za zadanie czuwania nad bankami komercyjnymi⁶⁵⁹, zyskał również możliwość udzielania im kredytu refinansowego.

Wprowadzone nowe Prawo bankowe doprowadziło do likwidacji podziału jednostek prowadzących działalność gospodarczą na wpisujące się w rodzaj jednostek gospodarki społecznej i nieuspołecznionej. Zarówno osoby prawne jak i osoby fizyczne mogły swobodnie wybierać, z usług, którego banku chciały korzystać. Istotnym elementem nowego systemu było uporządkowanie stosunków między Skarbem Państwa a systemem bankowym. Udało się to między innymi poprzez likwidację mechanizmu automatycznego przyznawania kredytów przeznaczonych na cele rządowe. Oznaczało to partnerstwo zamiast dotychczasowej zależności.

⁶⁵⁸ *Program realizacyjny II etapu reform gospodarczej przyjęty przez Sejm PRL uchwałą z 11 listopada 1988 r.*, 1988 „Rzeczpospolita”, dodatek „Reforma Gospodarcza”, nr 127

⁶⁵⁹ m.in. poprzez zapobieganie nadmiernej koncentracji kredytów i nadmiernym inwestycjom kapitałowym

Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych, to kolejna z wprowadzonych ustaw, która w najistotniejszy sposób wpłynęła na działalność gospodarczą podmiotów. Zapoczątkowała ona w Polsce pojęcie podatku CIT a poprzez wyznaczenie wspólnych zasad opodatkowania dochodu wszystkich osób prawnych, wprowadziła prorynkowe zmiany w niejasnym systemie podatkowym PRL⁶⁶⁰.

Pakiet regulacji ustawowo-organizacyjnych uzupełniała konwersja narzędzia centralnego sterowania gospodarką, czyli Komisji Planowania, w Centralny Urząd Planowania⁶⁶¹. Został on wyłącznie organem doradczo-konsultacyjnym rządu, nie natomiast organem pełnego zarządzania gospodarką, jak było to w przypadku Komisji Planowania⁶⁶².

Z początkiem 1989 roku wprowadzone zostały również przydziały na benzynę oraz węgiel. Wycofano natomiast asygnaty na samochody. Od 1 sierpnia tego roku, zniesiono reglamentację oraz uwolniono ceny mięsa i jego przetworów.

Program konsolidacji⁶⁶³ stanowiący komplet ustaw wytyczał ścieżkę w kierunku transformacji funkcjonującej gospodarki socjalistycznej w gospodarkę wolnorynkową⁶⁶⁴. Nie uwzględniono w nim jednak przeprowadzenia reform systemowych. To, co stanowiło widoczny efekt wprowadzonych zmian był znaczny przyrost liczby indywidualnych podmiotów gospodarczych⁶⁶⁵. Odnotowano również niewielki wzrost sprowadzonego do kraju kapitału zagranicznego. Jednak postępujące niszczenie gospodarki, przy jednoczesnym braku możliwości kredytowania zewnętrznego oraz paraliżu instytucji państwowych, jak również potrzeba „wyciszenia” niezadowolenia społecznego, spowodowały, że w połowie 1989

⁶⁶⁰ J.Kaliński, *Kiedy zaczęło się odradzanie gospodarki rynkowej w Polsce ?*, Studia i rozprawy, 2015

⁶⁶¹ K. Śledź, *Planowanie gospodarcze w Polsce po roku 1989* [w:] *Państwo, gospodarka, prawo*. red. A. Piszcz, M. Olszak, M. Etel, Białystok 2015, s. 113

⁶⁶² *Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o utworzeniu Centralnego Urzędu Planowania*, Dz.U. 1988, nr 41, poz.327.

⁶⁶³ D.T.Grała, *Reformy gospodarcze PRL (1982-1989). Próba uratowania socjalizmu*, Warszawa 2005, s.312-320

⁶⁶⁴ Por. J. Itrich-Drabarek, *Transformacja administracji publicznej*, Czasopismo : Studia politologiczne 2020/1/27

⁶⁶⁵ W całym 1989 roku liczba podatników w rzemiośle podniosła się o 24% , a w usługach o 19%, równocześnie przybyło 12,7 tys. spółek prawa handlowego, 338 spółek z udziałem kapitału zagranicznego i 55 przedsiębiorstw zagranicznych. W handlu liczba prywatnych punktów sprzedaży, zazwyczaj drobnych, wzrosła o 67%, a zatrudnienie o 30%. *Rocznik Statystyczny*, 1990, s. 141, 418-419

roku deficyt budżetowy wynosił 12 proc. PKB. Na koniec tego roku, wierzytelności zagraniczne naszego państwa, przekraczały wartość 40 mld USD. Wprowadzenie całkowitej liberalizacji rynku żywnościowego bez zabezpieczenia finansowego, doprowadziło do powstania galopującej hiperinflacji⁶⁶⁶. Jej wskaźnik na koniec roku uzyskał wartość 340 proc. Ceny wzrosły o 640 proc w przeciągu zaledwie jednego roku, a realna stopa procentowa miała wartość ujemną. W tej sytuacji trwałym wynikiem Programu okazała się jedynie ustawa o swobodzie gospodarczej, która obowiązywała do końca 2000 roku.

Wydarzenia polityczne pierwszej połowy 1989 roku, jakimi były obrady Okrągłego Stołu oraz wybory parlamentarne, nie powstrzymały prób utrzymania przez władze najważniejszych elementów gospodarki kierowanej centralnie i jednoczesnym wdrażaniu nowych mechanizmów rynkowych. Potwierdzeniem tego były obrady gospodarcze Okrągłego Stołu, koncentrujące się na ciężkich warunkach bytowych ludności i zagrożeniach wdrażanych reform rynkowych⁶⁶⁷. Kwestie te znalazły się w części V „Stanowiska w sprawie polityki społecznej i gospodarczej oraz reform systemowych”, przyjętego na zakończenie obrad Okrągłego Stołu⁶⁶⁸. Część, nazwana, „Nowy ład ekonomiczny”, planowała rozwój samorządności i udziału w niej pracowników, swobodne kształtowanie się struktury własnościowej, rozwój stosunków rynkowych i konkurencji⁶⁶⁹, a także likwidację w całości systemu nakazowo-rozdzielczego i znaczne ograniczenie planowania centralnego. Jak czytamy w publikacji wybitnego znawcy polskiej transformacji Tadeusz Kowalik, w koncepcjach gospodarczych Okrągłego Stołu: (...) zmierzano – mniej lub bardziej świadomie – w kierunku jakiejś hybrydy, gospodarki mieszanej⁶⁷⁰.

Ustalenia zawarte podczas obrad Okrągłego Stołu nie brały pod uwagę powołania rządu przez NSZZ „Solidarność”⁶⁷¹. Taka perspektywa powołania rządu pojawiła się 17 sierpnia 1989 roku, gdy Lech Wałęsa z Romanem Malinowskim oraz Jerzym Józwiakiem ogłosili przed Pałacem

⁶⁶⁶ J.Kaliński, *Transformacja gospodarki polskiej w latach 1989-2004*, Warszawa 2009, s.51

⁶⁶⁷ J.Kaliński, *Kiedy zaczęło się odradzanie gospodarki rynkowej w Polsce*, Studia i rozprawy, Warszawa 2016, s.5

⁶⁶⁸ W.Baka, *U źródeł wielkiej transformacji*, Warszawa 1999, s. 226-247

⁶⁶⁹ Zasady prowadzenia działalności gospodarczej przyjęte podczas obrad Okrągłego Stołu z Caux. Pobrane z www.cauxroutable.org/view_file

⁶⁷⁰ T. Kowalik T. *www.Polska Transformacja.pl*, Warszawa 2009, s.49

⁶⁷¹ W.Baka, *U źródeł wielkiej transformacji*, Warszawa 1999 s. 226-247.

Myślewickim zawiązanie koalicji Solidarności ze Zjednoczonym Stronnictwem Ludowym⁶⁷² (ZSL) i Stronnictwem Demokratycznym⁶⁷³ (SD). Powołanie rządu Tadeusza Mazowieckiego było kolejnym krokiem na drodze przemian demokratycznych w Polsce⁶⁷⁴, które doprowadziły do upadku zainstalowanego w niej po wojnie systemu komunistycznego.

Powołany w 1989 r. rząd Mazowieckiego, którego cechował pierwszy niekomunistycznym premierem Polski po II wojnie światowej, przystąpił do kompleksowych reform ekonomicznych⁶⁷⁵. Służyły one transformacji ustrojowej, opracowanej i realizowanej pod przewodnictwem wicepremiera Leszka Balcerowicza, a przy udziale doradców z Zachodu⁶⁷⁶. Najważniejszym zadaniem reformatorów było zahamowanie, rozpędzonej przez ostatni rząd komunistyczny, spirali cen i dochodów, która przeszła już w hiperinflację⁶⁷⁷. W celu jej przeciwdziałania Balcerowicz wdrożył system indeksacji płac, jednocześnie ograniczając ich wzrost, oraz doprowadził do dewaluacji złotego. Jednocześnie opracowywał pakiet reform stabilizacyjnych oraz zmian systemowych. Zostały one przyjęte przez Radę Ministrów, w październiku 1989 r., jako „Program gospodarczy rządu- główne założenia i kierunki”⁶⁷⁸. Program, nazwany Planem Balcerowicza zakładał, że w warunkach wolności politycznej istnieje swobodny wybór ustroju ekonomicznego kraju. Uważał, że należy wdrażać system już sprawdzony, który oparty jest na prywatnej własności, konkurencji, ale również mocnym i wymienialnym pieniądzu. Istotną wskazał również konieczność

⁶⁷² Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, partia polityczna w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej, powstała w listopadzie 1949 roku.

⁶⁷³ Stronnictwo Demokratyczne, polska centrowa partia polityczna, powstała w kwietniu 1939 roku.

⁶⁷⁴ M. Bałtowski, M. Miszewski, *Transformacja gospodarcza w Polsce*, Warszawa 2006

⁶⁷⁵ W ogłoszonym 12 września exposé premier Mazowiecki wskazał dwa główne problemy, przed którymi stanęła Polska – przebudowa polityczna państwa i wyprowadzenie kraju z katastrofy gospodarczej. Podkreślił przy tym silne związki między demokratycznymi przemianami ustrojowymi a odbudową i rekonstrukcją gospodarki. Premier jednoznacznie stwierdził: Rząd podejmie kroki inicjujące przejście do nowoczesnej gospodarki rynkowej wypróbowanej przez kraje rozwinięte. Z. Domarańczyk, *100 dni Mazowieckiego*, Warszawa 1990, s. 148

⁶⁷⁶ J. Kaliński, *Transformacja gospodarki polskiej w latach 1989-2004*, Warszawa 2009, s. 86

⁶⁷⁷ Por. M. Kubiak, *Kształtowanie się warunków życia Polaków w okresie przemian systemowych* [w]: *Okragły stół - dwadzieścia lat później* : zbiór studiów / pod red. Wojciecha Polaka Toruń 2009

⁶⁷⁸ *Rząd ogłosił program gospodarczy. Główne założenia i kierunki*, „Rzeczpospolita”, z dnia 12 października 1989, s. 1-4

rozbudowania wymiany z zagranicą oraz system niezależność systemu od biurokracji państwowej, jak również nacisków związków zawodowych⁶⁷⁹.

Reformy systemowe i instytucjonalne w ramach planu Balcerowicza obejmowały: likwidację pozostałości systemu centralnego kierowania gospodarką, reaktywowanie samorządu terytorialnego i własności komunalnej, przeprowadzenie prywatyzacji, odrzucenie zasady automatycznego finansowania przedsięwzięć gospodarczych, zmianę systemu podatkowego, usamodzielnienie przedsiębiorstw państwowych wprowadzenie wymienialności pieniądza, liberalizację handlu zagranicznego, demonopolizację, stworzenie rynku nieruchomości, komercjalizację sektora bankowego i ubezpieczeniowego, zorganizowanie rynku papierów wartościowych, ułatwienie funkcjonowania inwestorom zagranicznym oraz wprowadzenie osłony socjalnej dla osób bezrobotnych⁶⁸⁰.

Plan Balcerowicza zamknięty został w pakiecie stabilizacyjnym. Składało się na niego 11 ustaw przyjętych przez Sejm pomiędzy świętami Bożego Narodzenia a Sylwestrem 1989 r. Zawarte w aktach prawnych⁶⁸¹ podstawowe koncepcje polityki gospodarczej na 1990 r. sprowadzały się do zmniejszenia deficytu budżetowego oraz zahamowania biegu przyrostu podaży pieniądza. Przy pomocy tych ustaw zmniejszono jednocześnie nakłady inwestycyjne, ograniczono ulgi podatkowe oraz radykalnie zredukowano dotacje⁶⁸².

W celu ograniczania nadmiernego wzrostu płac wprowadzono podatek od ponadnormatywnego ich wzrostu. Obciążenie to nazywane było „popiwkiem”, a jego zasada wskazywała, że przekroczenie konkretnego progu powodowało sankcje podatkowe wobec przedsiębiorstwa je stosującego. Dotyczyło to głównie firm państwowych, w których brakowało naturalnego hamulca płacowego. Ponadto, poprzez zobowiązanie podmiotu do odsprzedawania bankom wpływów

⁶⁷⁹ Grupa ekspertów, którą tworzyli wraz z Balcerowiczem m.in.: dr Stanisław Gomułka, dr Stefan Kawalec oraz dr Wojciech Misiąg, we wrześniu 1989 roku stworzyła plan reform, oparty na wcześniejszym zamyśle prof. Jeffrey'a Sachsa, a 6 października zarys tego planu został przedstawiony publicznie przez Balcerowicza na konferencji prasowej transmitowanej przez TVP. Plan miał doprowadzić do stabilizacji makroekonomicznej (przede wszystkim do redukcji inflacji) oraz umożliwić transformację z gospodarki centralnie sterowanej do rynkowej. Ze względu na szybki proces ich wdrażania i swój gwałtowny charakter, zwyczajowo jest określane jako terapia szokowa. Plan był jednym z pierwszych na świecie zrealizowanych programów strukturalnego dostosowania w ramach wyznaczonych przez konsensus waszyngtoński.

⁶⁸⁰ L. Balcerowicz, *Socjalizm, kapitalizm, transformacja: szkice z przełomu epok*, Warszawa 1997

⁶⁸¹ L. Balcerowicz, *Socjalizm, op.cit*

⁶⁸² Kostro J., *Odrodzenie kapitalizmu w Polsce*, Warszawa 1994.

z eksportu, wykorzystano wewnętrzną wymiennalność złotego. Jednak zezwolono na zakup walut obcych niezbędnych na opłacenie importu. Równoległe z uruchomieniem silnych hamulców antyinflacyjnych wprowadzano stopniową liberalizację życia gospodarczego⁶⁸³. Począwszy od stycznia 1990 roku, państwo zezwoliło na swobodne kształtowanie się 90% cen, co przyczyniło się do ograniczenia dotacji budżetowych oraz stopniowego równoważenia rynku. Dopuszczono możliwość działań w zakresie handlu zagranicznego dla wszystkich podmiotów, w ten sposób likwidując państwowy monopol handlu zagranicznego. W 1991r. rząd wprowadził nową taryfę celną, miała ona charakter ochronny, jednocześnie będąc zgodną z normami prawa międzynarodowego. Dla gospodarstw prywatnych uchylone zostały ograniczenia w obrocie ziemią i posiadaniu gruntów.

Ponadto rozpoczęto reformę sfery budżetowej oraz systemu podatkowego w zakresie przekształceń instytucjonalnych. Od budżetu centralnego oddzielone zostały budżety terenowe, powołano również izby i urzędy skarbowe będące w posiadaniu silnej egzekutywy fiskalnej⁶⁸⁴. Podjęto się zmian systemu podatkowego, w oparciu o wzorce obowiązujące w gospodarkach zachodnich. Podstawą systemu stał się jednolity podatek dochodowy od przedsiębiorstw, powszechny podatek od dochodów osobistych i podatek od towarów i usług⁶⁸⁵. Powołany do życia został Urząd Antymonopolowy, którego celem było rozbicie wielkich monopolii w sferze produkcji i handlu. Zmiany w przemyśle inicjowała również powołana w 1991 roku Agencja Rozwoju Przemysłu⁶⁸⁶. Ze środków tej instytucji udzielano kredytów preferencyjnych mających na celu uzdrowienie gospodarki przedsiębiorstw znajdujących się w złej kondycji ekonomicznej⁶⁸⁷. Zaczęto wdrażanie kilkudziesięciu programów restrukturyzacji różnych branż i przedsiębiorstw. Należały do nich m.in. górnictwo węgla kamiennego, hutnictwo, przemysł zbrojeniowy⁶⁸⁸. W ramach wprowadzonych zmian i uzdrowienia gospodarki umarzano części zaległości podatkowych oraz nie

⁶⁸³ *Przemiany gospodarki rynkowej*, pod red. T. Tokarzewskiego, Lublin 1995.

⁶⁸⁴ *System finansowy w Polsce: lata dziewięćdziesiąte*, pod red. B. Pietrzaka i Z. Polańskiego, Warszawa 1997.

⁶⁸⁵ Nasiłowski M., *Transformacja systemowa w Polsce*, Warszawa 1995

⁶⁸⁶ Agencja Rozwoju Przemysłu- spółka Skarbu Państwa utworzona w 1991 roku. Wspiera przedsiębiorstwa w prowadzeniu i rozwijaniu działalności, w procesach restrukturyzacji. Jest instytucją odgrywającą ważną rolę w zwiększaniu konkurencyjności polskiej gospodarki.

⁶⁸⁷ J.Kaliński, *Transformacja gospodarki polskiej w latach 1989-2004*, Warszawa 2009, s.80-92

⁶⁸⁸ *Polityka gospodarcza okresu transformacji*, pod red. M. Dąbrowskiego, Warszawa 1995.

wyciągano konsekwencji w przypadku zaległości w płatnościach na rzecz ZUS. Polityka państwa skierowana w stronę rolnictwa, poza prywatyzacją, koncentrowała się na jego sukcesywnym dostosowywaniu do Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej oraz wzmocnieniu konkurencyjności potrzebnej do rozszerzenia eksportu. Dotacje z państwa zostały praktycznie wyeliminowane, ograniczając pomoc do ulg podatkowych, ochrony przed dotowanym importem oraz preferencyjnych kredytów. Mało efektywna ochrona przed konkurencyjnym importem realizowana była poprzez system stawek celnych i podatek importowy. Skromną pomoc finansową, przy udziale środków zagranicznych, oferowała Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Znikome niestety dla gospodarki efekty przynosiła praca Agencji Rynku Rolnego, której zakładanym celem była interwencja na rynku produktów rolnych. Aby umożliwić demonopolizację spółdzielczości, zlikwidowano centralne związki spółdzielcze, co w istotny sposób przyczyniło się do jej rozwoju.

Samorząd terytorialny został reaktywowany, a za podstawę ekonomiczną służyła mu skomunalizowana część mienia państwowego oraz samodzielne budżety gmin. Powoli zaczęły się pojawiać inicjatywy rozwijania samorządu gospodarczego, który reprezentował sektor prywatny⁶⁸⁹. W ramach zmian rozpoczęto komercjalizację sektora państwowego, było to wstępem do jego prywatyzacji, umożliwiono również tworzenie banków prywatnych⁶⁹⁰.

Równocześnie z działaniami w sferze gospodarczej, państwo stworzyło osłonę socjalną dla osób, które znalazły się w trudnych warunkach oraz rosnącej liczby osób bezrobotnych⁶⁹¹. W ramach reformy dotyczącej pomocy społecznej ustanowiono stałe lub okresowe zasiłki, w tym na zakup leków, dla kobiet w ciąży oraz mieszkaniowe. Zasiłki te stanowiły uzupełnienie dla tych instytucji socjalnych, które funkcjonowały już wcześniej⁶⁹².

Mocno restrykcyjna polityka pieniężna została lekko złagodzona w czerwcu 1990r⁶⁹³. Zmniejszono wówczas ciężar „popiwku” i obniżono stopę procentową NBP. Rząd Jana Olszewskiego, który przejął władzę w 1992 r., nie

⁶⁸⁹ Rosati D., *Polska droga do rynku*, Warszawa 1998.

⁶⁹⁰ M. Bałtowski, M. Miszewski, *Transformacja gospodarcza w Polsce*, Warszawa 2009, s.69

⁶⁹¹ Por. Ch. Clague, (ed.), *Growth and Governance in Less-Developed and Post-Socialist Countries*, The New Institutional Economics, Baltimore and London: the John Hopkins University Press, 1997

⁶⁹² *Spółczesność polskie w latach 1989–1995/96. Zagadnienia polityki społecznej*, pod red. A. Rajkiewicza, Warszawa 1997.

⁶⁹³ *Transformacja gospodarki polskiej. Doświadczenia i wyzwania*, pod red. S. Lisa, Kraków 1996.

popierał założeń Balcerowicza. Mimo tego ministrowie finansów Karol Lutkowski i Andrzej Olechowski, kontynuowali tą politykę, poprzez ograniczanie inflacji z jednoczesnym pobudzaniem wzrostu gospodarczego oraz opłacalności eksportu⁶⁹⁴.

Wydarzenia polityczne, jakie miały miejsce w naszym państwie, w połowie 1993r., spowodowały upadek rządu Hanny Suchockiej. Wpłynęły również negatywnie na skuteczność polityki gospodarczej. Było to przyczyną zahamowania procesu prywatyzacji oraz wdrażania nowych, instytucjonalnych rozwiązań⁶⁹⁵.

Ustalenie tzw. „Paktu o przedsiębiorstwie” było wyłącznym, pozytywnym zjawiskiem w polityce rządu. Pakiet ten tworzył zespół ustaw traktujący o prywatyzacji państwowych przedsiębiorstw, warunkach pracy oraz kwestiach socjalnych. Stanowił on warunki prawne do podniesienia kondycji ekonomicznej firm zarządzanych przez państwo oraz ich prywatyzacji, gwarantującej korzyści dla załóg⁶⁹⁶.

Kolejny już, ukształtowany na jesieni 1993r. lewicowy rząd koalicyjny SLD – PSL ogłaszał przyjęcie prospołecznego wariantu gospodarki rynkowej⁶⁹⁷. Konspekt zmian w polityce gospodarczej, zaprezentowany został w czerwcu 1994 r. „po krótkiej kadencji Marka Borowskiego, na stanowisku ministra finansów. „Strategia dla Polski⁶⁹⁸”, przygotowana została przez kolejnego wicepremiera oraz ministra finansów Grzegorza W. Kołodkę. Zawarte w niej rozwiązania prawne i gospodarcze zainicjowały nową fazę transformacji⁶⁹⁹, obejmującą trzy główne priorytety, jakimi były energiczny wzrost gospodarczy, stabilizacja systemowa i makroekonomiczną oraz poprawa warunków życia wszystkich obywateli⁷⁰⁰. W ramach zastosowania zapisów „Strategii” nastąpiła likwidacja „popiwku”, którego funkcję przejęła Komisja Trójstronna do Spraw Społeczno-

⁶⁹⁴ D.T.Grała, *Reformy gospodarcze PRL (1982-1989). Próba uratowania socjalizmu*, Warszawa 2005, s. 324-330.

⁶⁹⁵ *Dynamika transformacji polskiej gospodarki*, pod red. M. Belki i W. Trzeciakowskiego, t. 1, 2, Warszawa 1997.

⁶⁹⁶ *Przegląd gospodarczy. Polska*, Warszawa 1994, s.70

⁶⁹⁷ Por. Ł. Tomczak, *Polskie partie socjaldemokratyczne w latach 1990 – 1997*, Szczecin 2003

⁶⁹⁸ „Strategia dla Polski” średniookresowy program reform strukturalnych i rozwoju społeczno-gospodarczego, opracowany w 1994 r. przez wicepremiera i ministra finansów Grzegorza W. Kołodkę

⁶⁹⁹ W. Wilczyński, *Ekonomia i polityka gospodarcza okresu transformacji*. Wybór prac z lat 1991–1995, Poznań 1996

⁷⁰⁰ G. Kołodko., *Od szoku do terapii: ekonomia i polityka transformacji*, Warszawa 1999

Gospodarczych. Jej kadre tworzyli przedstawiciele rządu, związków zawodowych i pracodawców⁷⁰¹.

Zdecydowana polityka Balcerowicza i jego następców sprawiła, że po trudnych latach 1990-1991, kiedy notowano średnioroczny spadek PKB o 7,5%, od 1992 roku zarysowały się pozytywne trendy w gospodarce. Szczyt dobrej koniunktury wystąpił w latach 1995-1997, z przeciętnym przyrostem PKB w wysokości 6,6%. W 2004 roku realny poziom PKB z 1990 roku został przekroczony o blisko 63%⁷⁰².

Analizując opisane działania z perspektywy czasu dostrzec możemy w latach 1994–1997, zachowawczy charakter polityki gospodarczej kolejnych postkomunistycznych rządów, w stosunku do polityki, którą państwo realizowało wcześniej. W tych okresach nie decydowano się bowiem na zasadnicze reformy strukturalne, a jedynie wzmocniano pozycję państwa oraz sektora publicznego w działającej już gospodarce. Zagwarantowano ochronę rynku wewnętrznego przed konkurencją towarów zagranicznych, przede wszystkim w zakresie płodów rolnych⁷⁰³.

W okresie dziesięciolecia, pomiędzy 1990 a 2000 rokiem, działania poszczególnych rządów w państwie, skupione były na nawiązaniu jak ściślejszych kontaktów z organizacjami międzynarodowymi zachodniego świata⁷⁰⁴. Miało to na celu ułatwienie wymiany towarów, jak również zmniejszenie ciężaru zadłużenia państwa. Na bazie Umowy Stowarzyszeniowej podpisanej w grudniu 1991 roku, pomiędzy Polską a Wspólnotami Europejskimi, od marca 1992r. rozpoczęło funkcjonować porozumienie przejściowe, dotyczące kwestii handlowych⁷⁰⁵. W 1994r., weszła w życie pełna już umowa, zwana Układem Europejskim, która obejmowała między innymi zagadnienia dotyczące siły roboczej, kapitału, usług oraz dostosowania ustawodawstwa i polityki w dziedzinie konkurencji. W tym też roku Polska zawnioskowała o członkostwo

⁷⁰¹ Ustawa z dnia 16 grudnia 1994 r. o negocjacyjnym systemie kształtowania przyrostu przeciętnych wynagrodzeń w podmiotach gospodarczych oraz o zmianie niektórych ustaw, Dz.Urp.1995, nr 1, poz.2.

⁷⁰² J. Kaliński *Transformacja ... op cit. , s.94*

⁷⁰³ J.Kaliński, *Transformacja gospodarki polskiej w latach 1989-2004*, Warszawa 2009, s.44

⁷⁰⁴ Por. Ł. Tomczak, *Polska lewica u progu XXI wieku. Wybrane aspekty*, red Ł. Tomczak, Wrocław 2008.

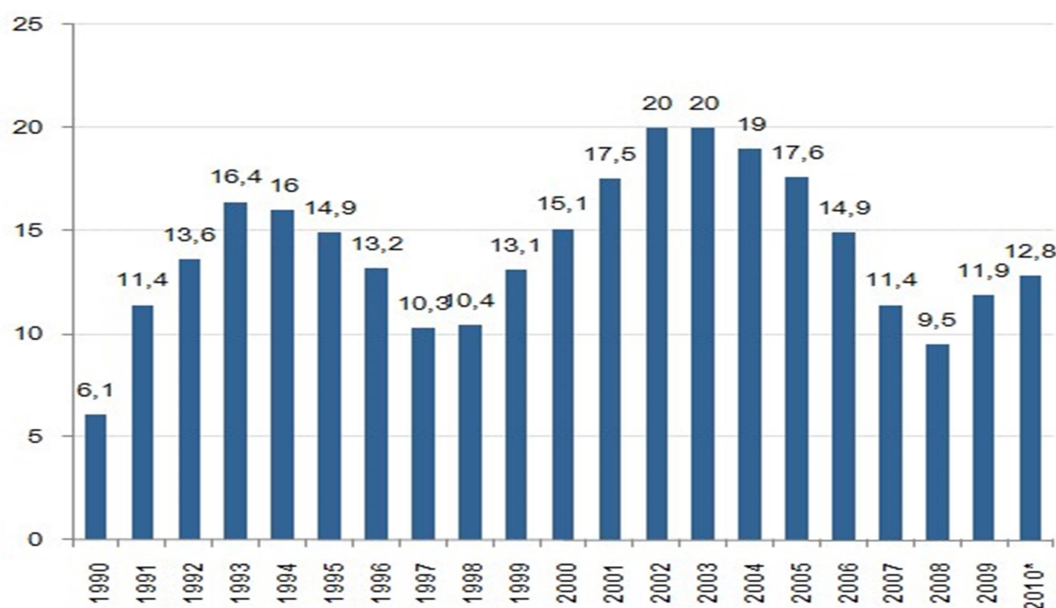
⁷⁰⁵ L.J.Jasiński, *Analiza integracji.Przygotowanie do członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Warszawa 1998, s. 124

w Unii Europejskiej, a następnie przystąpiła do żmudnych negocjacji i szerokich prac dostosowawczych⁷⁰⁶.

Z punktu widzenia gospodarki, najważniejszą zmianą było odejście od centralnie zarządzanej gospodarki w stronę gospodarki rynkowej. Zmiany te dotyczyły również rynku pracy, głównie racjonalizacji i restrukturyzacji zatrudnienia⁷⁰⁷.

Na efekty zmiany w podejściu do zatrudniania pracowników nie trzeba było długo czekać, niemal od razu zaobserwować można było wyraźny spadek zatrudnienia. System społeczno-gospodarczy zaczął doświadczać nieznanego w centralnie planowanej gospodarce zjawiska bezrobocia, które jest naturalnym zjawiskiem w gospodarce rynkowej⁷⁰⁸.

Wykres 1. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS⁷⁰⁹.

Widoczny spadek bezrobocia w latach 1994 – 1998 związany był ze znacznym wzrostem PKB, jednak osłabienie dynamiki rozwoju gospodarczego sprawiło, że stopa bezrobocia znowu zaczęła rosnąć. Poza racjonalizacją zatrudnienia, czynnikami, które miały wpływ na wzrost bezrobocia były między

⁷⁰⁶ J.Kaliński, *Transformacja gospodarki op.cit.*, s.49

⁷⁰⁷ W. Jarmołowicz, & K. Szarzec, Liberalizm a interwencjonizm wobec rynku pracy. przypadek polski jako kraju transformującego się. *Ekonomia i Prawo*, 6(1), 2010, 303-316.

⁷⁰⁸ E.Kwiatkowski, *Bezrobocie: podstawy teoretyczne*, Warszawa 2002, s.12

⁷⁰⁹ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/>

innymi: wzrost wydajności spowodowany zastosowaniem innowacji technologicznych, rosnące koszty pracy czy brakiem elastyczności pracowników dostępnych na rynku pracy⁷¹⁰.

Niska wydajność oraz niedostosowanie technologiczne są wymieniane przez badaczy, jako czynniki, które miały dostarczyć najwięcej trudności podczas transformacji ustrojowej, problemów rządzącym przysparzał również dług zaciągnięty u zagranicznych państw w latach 70 XX. wieku⁷¹¹. Z punktu widzenia ekonomii, sytuacja gospodarcza Polski wymagała znalezienie optymalnego rozwiązania dla trzech głównych kwestii⁷¹²: doprowadzenia do równowagi gospodarczej oraz powstrzymania inflacji (potrzebne było do tego wprowadzenie odpowiednich dla liberalnego systemu sygnałów rynkowych), budowy nowego układu instytucjonalnego, w którym spółki państwowe zostaną zastąpione przez sieć prywatnych przedsiębiorstw działających według zasad odpowiednich dla systemu rynkowego oraz strukturalnej przebudowy gospodarczej, polegającej między innymi na rozwoju produkcji w takim stopniu, żeby była ona konkurencyjna na międzynarodowych rynkach⁷¹³

Następne etapy przebudowy gospodarczej polegały na zabiegach dążących do prywatyzacji. Denacjonalizacja przedsiębiorstw dotknęła prawie 8 tysięcy z nich, co w połączeniu z dynamicznym tempem powstawania drobnych firm opartych na kapitale krajowym, stworzyło dobry krajobraz, w którym skutecznie pozbyto się reliktywów wcześniejszego systemu oraz taki, w którym panowały warunki do dalszego wzrostu gospodarczego⁷¹⁴.

Analizując wskazane wyżej działania państwa związane z interwencją w system gospodarczy w Polsce możemy zaobserwować podział na pięć okresów transformacji ustrojowej. Pierwszy okres, obejmujący lata 1990 – 1991, który stał pod znakiem zbyt restrykcyjnej polityki stabilizacyjnej oraz oderwanych od rzeczywistości stóp procentowych, które oparte były na stopach inflacji. Problemem był również zakres dewaluacji złotego, a także zaniedbywanie

⁷¹⁰ E. Kwiatkowski, S. Roszkowska, & T. Tokarski, *Granice wzrostu bez zatrudnieniowego w Europie i krajach WNP. Ekonomista*, (1), 2004. 39-68.

⁷¹¹ P. Olszański, *Historia polskiego zadłużenia międzynarodowego na tle wydarzeń społecznych i politycznych*, Warszawa 2002, s.111 i nast.

⁷¹² J. Kaliński, *Transformacja gospodarki op.cit.*, s.142

⁷¹³ Z. Sadowski, *Transformacja a perspektywy rozwoju gospodarczego Polski*. 2009

⁷¹⁴ J. Kaliński, *Transformacja gospodarki op.cit.*, s.89

społecznych i instytucjonalnych aspektów budowy nowego systemu⁷¹⁵. Skala recesji z tego okresu jest uważana, jako większa niż nieunikniona, a na tę opinię złożyła się dobra pozycja wyjściowa związana z rynkowymi przemianami dokonanymi przed transformacją ustrojową, a także poważne błędy projektujących zmiany, takie jak liberalizacja cen jedzenia czy indeksacja wynagrodzeń dokonywana *ex post*⁷¹⁶.

Jako drugi okres przebudowy gospodarczej wskazać można lata 1994 – 1997, w których realizowany był program „Strategia dla Polski”. Jego głównym założeniem, jak wspomniano, była kontynuacja pozytywnie zweryfikowanych w poprzednich latach zmian strukturalnych prowadzących do wzrostu gospodarczego⁷¹⁷. Ten okres charakteryzowało pragmatyczne podejście oraz naprawianie błędów początkowych stadiów transformacji, takich jak likwidacja opodatkowania płac w sektorze państwowym oraz wdrożenie jego komercjalizacji. Optymalizację przeszła również polityka prywatyzacji, która po zmianach miała charakteryzować się zwiększoną racjonalnością i zapewniać państwu większe przychody. W 1996 roku Polska przystąpiła do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD⁷¹⁸), co było rezultatem chęci stworzenia w kraju instytucji gospodarki rynkowej. Niewątpliwie, jednym z sukcesów odniesionych przez Polskę w tym okresie było znaczące zmniejszenie długu publicznego oraz inflacji. Dług publiczny z poziomu 87% PKB

⁷¹⁵ G. Kołodko, *Sukces na dwie trzecie. Polska transformacja ustrojowa i lekcje na przyszłość. Two-thirds success: Polish political transformation and lessons for the future*. *Ekonomista*, 6, 2007. 799-837.

⁷¹⁶ M.G. Woźniak, *Wzrost gospodarczy w Polsce w latach 90: czynniki, bariery, perspektywy*, Kraków 2002, s. 39

⁷¹⁷ D. Rosati, *Polska droga do rynku*, Warszawa 1998, s. 20-29

⁷¹⁸ Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (*Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD*) jest organizacją międzyrządową, której podstawowym celem jest promowanie polityki nastawionej na: osiągnięcie możliwie najwyższego, trwałego wzrostu gospodarczego, zatrudnienia oraz standardu życia w państwach członkowskich, przy jednoczesnym utrzymaniu stabilizacji finansowej, przyczynianie się do „zdrowej ekspansji gospodarczej” w państwach członkowskich, jak również w państwach trzecich, co oznacza współdziałanie na rzecz równomiernego rozwoju gospodarczego, oraz promowanie rozwoju handlu światowego, opartego na wielostronnych niedyskryminacyjnych zasadach, zgodnie ze zobowiązaniami międzynarodowymi. OECD rozpoczęła działalność 30 września 1961 r. na podstawie *Konwencji Paryskiej*, podpisanej 14 grudnia 1960 r. Obecnie grupuje 36 państwa. Są to: Australia, Austria, Belgia, Chile, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Izrael, Japonia, Kanada, Republika Korei, Litwa, Łotwa, Luksemburg, Meksyk, Niemcy, Norwegia, Nowa Zelandia, Polska, Portugalia, Słowacja, Słowenia, Stany Zjednoczone, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Węgry, Wielka Brytania i Włochy. Polska stała się członkiem OECD 22 listopada 1996 r., kiedy to Instrument ratyfikacji i przystąpienia RP do Konwencji o OECD został złożony we francuskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych, będącym depozytariuszem tej Konwencji.

w końcu roku 1993 kształtował się na poziomie 46% w 1997, a inflacja spadła 37,6% do 13,2%⁷¹⁹.

Nastąpiła również obniżka podatków, dla prowadzących działalności gospodarcze podatki zmniejszyły się aż o 1/5. Pozytywne postrzeganie tego okresu przez społeczeństwo odzwierciedlone jest w badaniach socjologicznych z tamtych czasów⁷²⁰. Spadek liczby samobójstw, czy więcej powrotów do kraju niż wyjazdu z niego to dowody na sukces planu „Strategia dla Polski”.

W 1995 powstał również rządowy program, który koncentrował się na potrzebach małych i średnich przedsiębiorstw nazwany „Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce narodowej”. Plan przedstawiony w programie skupiał się na latach 1995-1997 i miał na celu⁷²¹: stworzenia warunków ułatwiających powstawanie małych i średnich przedsiębiorstw, zachęcenie obywateli do zakładania przedsiębiorstw poprzez zmniejszanie ryzyka związanego z prowadzeniem działalności oraz rozwinięcie usług finansowych dla małych i średnich przedsiębiorstw⁷²².

Po udanym okresie 1994 – 1997, nastąpiły lata 1998 – 2001, w których wzrost gospodarczy znacząco wyhamował. Z 7,5% PKB wzrostu w roku 1997 zmalał do 0,2% PKB pod koniec roku 2001. Liczba bezrobotnych wzrosła o prawie milion, a stopa bezrobocia praktycznie powróciła do wartości sprzed udanych lat 1994-1997.

Badacze upatrują przyczyn, dla których ten okres uważany jest za kompletnie nieudany, w realizowaniu przez rządzących nieodpowiedniej polityki gospodarczej, niepasującej do ekonomicznych okoliczności, w jakich znalazła się w tym czasie Polska. Grzegorz Kołodko⁷²³ pisze, że „doszło do niepotrzebnego ochłodzenia gospodarki, chociaż nie wydawała się ona wtedy w ogóle

⁷¹⁹ G. Kołodko, *Sukces...op.cit*

⁷²⁰ J. Frentzel-Zagórska, & K. Zagórski, *Prywatyzacja i interwencjonizm państwowy w polskiej opinii publicznej. Studia Socjologiczne*, 3,1992, 65-87.

⁷²¹ K. Wach, *Rola państwa i samorządu terytorialnego w rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego*, 2,2004, 51-62.

⁷²² G. Wielgus, *Rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, Prace Komisji Geografii Przemysłu Warszawa, Kraków 2006, nr 8

⁷²³ Grzegorz Witold Kołodko (ur. 28 stycznia 1949 w Tczewie) polski ekonomista i polityk, profesor nauk ekonomicznych, autor teoretycznego nurtu ekonomii znanego jako nowy pragmatyzm. Wiceprezes Rady Ministrów i minister finansów w latach 1994–1997 i 2002–2003, twórca programów rozwoju społeczno-gospodarczego – Strategii dla Polski, Pakietu 2000 oraz Programu Naprawy Finansów Rzeczypospolitej. Autor książek i artykułów z dziedziny ekonomii i polityki gospodarczej, ekspert i konsultant międzynarodowych organizacji. Członek Europejskiej Akademii Nauki, Sztuki i Literatury.

przegrzana⁷²⁴. Paradoksalnie, nieudanemu okresowi towarzyszyło otwarcie narodowej gospodarki na kontakty z podmiotami zagranicznymi, rozkwit oddolnej przedsiębiorczości stymulowany między innymi przez program „Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce narodowej”, oraz podniesieniu standardów zarządzania mikroekonomicznego i wyższej niż do tej pory, jakości kadr.

Zwiększenie znaczenia małych i średnich przedsiębiorstw spowodowane było również drugim dedykowanym w tym kierunku programem rządowym. W 1999 roku Rada Ministrów zatwierdziła planu „Kierunki działań rządu wobec małych i średnich przedsiębiorców”⁷²⁵. Nadrzędnym jego celem było stworzenie odpowiednich warunków dla wykorzystania pełnego potencjału drzemiącego w sektorze małych i średnich działalności gospodarczych w tym czasie⁷²⁶. W celu osiągnięcia celu nadrzędnego, wyszczególnione zostały trzy cele szczegółowe⁷²⁷. Pierwszy zakładał wzrost konkurencyjności tego sektora gospodarki, drugi koncentrował się na zwiększeniu udziału eksportu w działalności tych przedsiębiorstw, trzeci dotyczył wzrostu nakładów inwestycyjnych w tym sektorze.

Do konkretnych działań rządu, podjętych na podstawie opisywanego planu, należały między innymi: zmiany w prawie umożliwiające obniżenie kosztów zatrudniania pracowników, stworzenie odpowiedniej infrastruktury gospodarczej, głównie w sferze doradztwa gospodarczego, umożliwienie przedsiębiorcom ciągłego wglądu w informacje istotne dla działalności gospodarczej, rozpowszechnianiu wśród przedsiębiorców wiadomości dotyczących uwarunkowań prawnych panujących na arenie międzynarodowej, a także ułatwienie przedsiębiorcom dostępu do kapitału bankowego⁷²⁸.

⁷²⁴ G. Kołodko *Sukces na dwie trzecie. Polska transformacja ustrojowa i lekcje na przyszłość. Two-thirds success: Polish political transformation and lessons for the future*. *Ekonomista*, 6, 2007.799-837.

⁷²⁵ M. Bogusz, *Kierunki działań rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw w aspekcie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, 2001, nr 887 Polska w gospodarce europejskiej 63-72

⁷²⁶ J.Garczarczyk, S.Szortyka, *Rynek usług finansowych w Polsce w latach 1990-2001*. Zeszyty Naukowe AE, 2001,37

⁷²⁷ M. Gospodarski, *Kierunki działań rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw do 2002 roku*. Warszawa, 1999

⁷²⁸ M. Bogusz, *Kierunki działań rządu wobec małych op.cit.* 63-72

Lata 2002-2005 zdominowane były przez negocjacje związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej⁷²⁹. Najważniejsze kwestie, które musiały zostać uregulowane, aby Polska mogła dołączyć do Wspólnoty, dotyczyły obszarów fiskalnych, pieniężnych, polityką konkurencji i prawach antymonopolistycznych. Oprócz zakończonej sukcesem kampanii społecznej tłumaczącej Polakom, że wejście do Unii Europejskiej przyniesie krajowi wiele korzyści, rządzącym udało się również wyciągnąć gospodarkę z kryzysu, w jaki wpadła w latach 1998-2001, oraz wprowadzenie jej z powrotem na ścieżkę wzrostu⁷³⁰.

Za kluczowe działanie, które pomogło wprowadzić gospodarkę na dobre tory, uważa się warunkowe oddłużenie ponad 60 tysięcy przedsiębiorstw, co pozwoliło ocalić przeszło 200 tysięcy miejsc pracy.⁷³¹ Uchronienie tysięcy gospodarstw przed bankructwem poskutkowało wzrostem produkcji, co pociągnęło za sobą wzrost zatrudnienia. Kluczową rolę w poprawie kondycji polskiej gospodarki odegrał Program Naprawy Finansów Rzeczypospolitej, który w połączeniu z udaną reformą strukturalną i instytucjonalną, przyczynił się do tego, że lata 2002-2005 są uważane za udane z punktu widzenia polskiej gospodarki⁷³².

W 2002 roku został zatwierdzony przez Radę Ministrów również trzeci rządowy program skierowany w stronę małych i średnich przedsiębiorstw. Program „Przede wszystkim przedsiębiorczość” skoncentrował się na: uproszczeniu systemu podatkowego, obniżeniu wydatków, które musi ponieść przedsiębiorca, żeby zatrudnić pracownika, uelastycznieniu stosunków pracy, unifikacji przepisów proceduralnych, a także wprowadzeniu nowych rozwiązań dla przedsiębiorców, pozwalających między innymi na rozbudowie usług teleinformatycznych oraz uproszczeniu relacji na linii urzędnik-przedsiębiorca⁷³³.

Piąty okres transformacyjnego dwudziestolecia, lata 2006-2008, to kontynuacja wzrostowej tendencji gospodarczej. Średnie roczne tempo wzrostu

⁷²⁹ R.Śliwiński, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w dobie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej-bariery rozwoju*. [w:] *Procesy przystosowawcze w polskim handlu zagranicznym w kontekście członkostwa w Unii Europejskiej*, Poznań 2000

⁷³⁰ W.Markowski, *Abc small business 'u*, Łódź 2001, s.38

⁷³¹ G. Kołodko, G. Sukces na dwie trzecie. Op.cit., s. 799-837.

⁷³² M.Zarębski, *Kierunki działalności małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] *Ekonomia XXXVIII-Nauki Humanistyczno-Społeczne*, zeszyt 388, Toruń 2008

⁷³³ Rada Ministrów Aneks nr 1 do „Strategii gospodarczej rządu SLD-UP-PSL, Przedsiębiorczość-Rozwój-Praca” przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 29 stycznia 2002 r.

wynosiło blisko 6%. Decydujące dla tego okresu okazały się procesy gospodarcze uruchomione w poprzednich latach. Kluczową rolę odegrały też zauważalna poprawa standardów zarządzania mikroekonomicznego w przedsiębiorstwa czy korzyści płynące z przystąpienia do Unii Europejskiej⁷³⁴.

W polskiej gospodarce, „podobnie jak w krajach postsocjalistycznych, na ogólnoswiatowe tendencje globalizacyjne nałożyły się dodatkowo dwa inne procesy: transformacji systemowej i integracji w ramach Unii Europejskiej”⁷³⁵. Każdy z tych procesów stwarza zjawiska tak pozytywne, jak i negatywne, na tle których państwo jest zobowiązane zająć zdecydowane stanowisko. Taki stan rzeczy wymusza więc, modyfikację tradycyjnych funkcji państwa oraz potrzebę poradzenia sobie z nowymi wyzwaniami⁷³⁶. Zaznaczyć należy, że wszystkie nawiązania, zarówno do teoretycznych jak i praktycznych praktyk interwencjonizmu państwowego w innych państwach, w polskich warunkach mają mniejsze znaczenie, w związku z tym, iż nie odpowiadają realiom i zamierzeniom transformacji gospodarki polskiej⁷³⁷. W kraju, który wyszedł z wielu lat centralnego planowania i zarządzania, oczywiście i w pełni zrozumiała była wola do znacznego zawężenia roli państwa. Dlatego też, we wczesnym okresie transformacji zasadnicze miejsce zdobyły w Polsce poglądy neoliberalne. Kładziono nacisk na znaczenie swobodnego działania rynku i oczekiwano sprowadzania aktywności państwa do niezbędnego minimum. Zakres polityki gospodarczej państwa próbowano ograniczyć do działań makroekonomicznych, czyli polityki budżetowej rządu⁷³⁸ oraz polityki pieniężnej banku centralnego, co miało za zadanie, eliminację wszelkich form interwencji w alokację rynkową.

Co istotne, w okresie transformacji systemowej, do konwencjonalnych funkcji współczesnego państwa, należało dołączyć te, wiążące się z procesem wprowadzanych przemian. Państwo miało i ma do zrealizowania więcej funkcji niż w już rozwiniętej gospodarce rynkowej. Do tych najistotniejszych można

⁷³⁴ E.Wysłocka, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w Unii Europejskiej*, [w:] *Determinanty rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, pod red. J. Adamczyka, P. Bartkowiaka, Warszawa 2004, s.76

⁷³⁵ U.Zagóra-Jonszta, *Rola państwa w procesie współczesnych przeobrażeń ekonomiczno-społecznych*[w:] *Regulacyjna rola państwa we współczesnej gospodarce* pod red, D.Kopycińskiej, Szczecin 2006

⁷³⁶ *Państwo a rynek we współczesnej gospodarce. Wybrane problemy*, pod red. Z.Dach, Kraków 2008, s. 20

⁷³⁷ M.Bałtowski, M.Miszewski, *Transformacja gospodarcza w Polsce*, Warszawa 2006, s.36

⁷³⁸ Polityka fiskalna i płacowa

zaliczyć⁷³⁹: zawiadywanie procesem prywatyzacji gospodarki połączonej z jej demonopolizacją i restrukturyzacją, wsparcie funkcjonowania mechanizmu rynkowego w kierunku podnoszenia konkurencyjności polskich przedsiębiorstw, w zwiększaniu ich potencjału innowacyjnego, a także umożliwieniu inwestowania w nich kapitału zagranicznego, kształtowanie nowego ładu prawnego oraz jego adaptację do norm obowiązujących w Unii Europejskiej⁷⁴⁰. Miało również za zadanie tworzenie oraz późniejsze wspomaganie rozwoju instytucji do obsługi rynku, zwłaszcza instytucji finansowych, głębokich reform w sferze budżetowej⁷⁴¹, reformy systemu emerytalno-rentowego, a także prowadzenie polityki społecznej.

Przewaga ideologii neoliberalnej, jaka pojawiła się w Polsce razem z początkiem transformacji⁷⁴², powstrzymała rozwinięcie się głębszego zainteresowania odpowiednią realizacją społecznej gospodarki rynkowej, pomimo zapisu konstytucyjnego. Artykuł 20 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej mówi: „Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej⁷⁴³”.

Ostatnimi czasy obserwuje się bardziej odpowiedzialne podejście do interwencjonizmu państwowego. Niezbędne stało się spotęgowanie, zarówno jego roli jak i zakresu w gospodarce, szczególnie w stosunku do wypracowania korzystnej i efektywnej polityki rozwoju gospodarczego, socjalnej oraz przemysłowej. Nie świadczy to o powrocie do wszechwładzy państwa w gospodarce, tak jak miało to miejsce w systemie socjalistycznym, ponieważ także nadmierny interwencjonizm może spowodować negatywne skutki i blokować proces transformacji gospodarki Polski. Bezspornym osiągnięciem transformacji było⁷⁴⁴: wprowadzenie ustroju demokratycznego, ogólne otwarcie dla prywatnej przedsiębiorczości, zwiększenie sprawności gospodarowania czynnikami produkcji w przedsiębiorstwach, zwiększenie przeciętnej wydajności

⁷³⁹ Z. Sadowski, *Współczesna gospodarka rynkowa a funkcje państwa*, Biuletyn Informacyjny PTE, Kraków 1997, s. 22–30 oraz Strategia rozwoju Polski do roku 2020, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa 2000, s. 65 i dalsze.

⁷⁴⁰ J. Kaliński, *Transformacja gospodarki polskiej w latach 1989-2004*, Warszawa 2009, s.54

⁷⁴¹ M.in. administracji publicznej, armii, służby zdrowia, oświaty, kultury, badań naukowych.

⁷⁴² T. Kowalik T. *www.Polska Transformacja.pl*, Warszawa 2009, s.53

⁷⁴³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, rozdz. I, art. 20.

⁷⁴⁴ W. Roszkowski, *Wzrost i upadek systemu nakazowo-rozdzielczego*, Warszawa 2008, s.34

pracy. A także „(...) szybkie zrównoważenie rynku, dynamiczny wzrost obrotów handlu zagranicznego, zmniejszenie stopy inflacji⁷⁴⁵ (w 1990 r. wynosiła ona 586%, w 1991 r. – 70%, w 2001 r. – 3,6%, w 2005 r. – 2,1%)⁷⁴⁶”. Biorąc pod uwagę efekty przekształceń polskiej gospodarki należy również wziąć pod uwagę bariery, wpływające na jej rozwój. Najistotniejsze to⁷⁴⁷: bariera powiązana ze strukturą gospodarki narodowej, jaka wynika z nieprawidłowych proporcji zatrudnienia w trzech najważniejszych jej sektorach, jakim jest rolnictwo, przemysł oraz usługi, jak również z zacofania technologicznego w przemyśle, co wpływa niekorzystnie na relacje w handlu zagranicznym. A także, bariera powiązana z inwestycjami mającymi na celu likwidowanie luki technologicznej oraz dochodowej pomiędzy Polską a Zachodem, w kontekście braku środków budżetowych i słabości kapitału prywatnego, bariera związana z rolnictwem, będąca skutkiem wadliwej struktury agrarnej, a także, zacofania cywilizacyjnego wsi⁷⁴⁸, marnej kondycji finansowej gospodarstw oraz błędów popełnionych w procesie transformacji podczas likwidacji PGR-ów. Kolejna bariera związana jest ze sferą bankowości i finansów, spowodowanej nadmiernym udziałem kapitałów zagranicznych w polskich bankach i złym stanem finansów publicznych, w handlu zagranicznym powiązana z mało atrakcyjną ofertą eksportową Polski i znacznym udziałem w eksporcie towarów nieprzetworzonych. Pokonanie tych barier jest skomplikowane, a czasami nawet niemożliwe. Gdy zestawimy je z negatywnymi cechami funkcjonującej gospodarki, jak⁷⁴⁹: wysokie bezrobocie, z towarzyszącym mu bardzo niskim poziomem zabezpieczenia socjalnego bezrobotnych, jak również, niesprawiedliwa, w odczuciu społeczeństwa, polityka redystrybucji dochodu narodowego, a także szeroki obszar ubóstwa⁷⁵⁰, wykluczenie znacznych grup ludności i związane z tym patologie społeczne, zaniedbania w budownictwie mieszkaniowym, systemie zabezpieczeń społecznych oraz nadużycia w procesie prywatyzacji gospodarki, to

⁷⁴⁵ *Państwo a rynek we współczesnej gospodarce. Wybrane problemy*, pod red. Z. Dach, Kraków 2008, s. 22

⁷⁴⁶ Dane pochodzą z oficjalnych publikacji GUS.

⁷⁴⁷ E. Łukawer, *Bariery transformacji (w oczach polskich ekonomistów)* [w:] *Dokowania współczesnej myśli ekonomicznej. Teorie ekonomiczne a polityka gospodarcza państwa*, pod red. U. Zagóry-Jonszty, AE w Katowicach, Katowice 2001, s. 332–349.

⁷⁴⁸ B. Kozuch, *Polityka rolna*, Białystok 1997, s.

⁷⁴⁹ T. Kowalik, *Społeczne aspekty transformacji a rola państwa*, „Gospodarka Narodowa” 2001, nr

9.

⁷⁵⁰ J. Kaliński, *Transformacja gospodarki polskiej w latach 1989-2004*, Warszawa 2009, s. 126

można dojść do wniosku, że osiągnięcia zostały okupione zbyt wysokimi kosztami⁷⁵¹. Koszty przebudowy gospodarki są zarówno rezultatem spuścizny postkomunistycznej jak i wynikiem popełnianych błędów w polityce makroekonomicznej minionych rządów⁷⁵².

Co więcej koszty społeczne transformacji traktuje się od początku, jako bezsprzeczne wyrzeczenia, które winny być poniesione dla efektywności gospodarowania. Należy zaznaczyć, że wolność i prawa człowieka nie mogą być zapewnione, gdzie występują istotne obszary nędzy, powszechne bezrobocie, braki w dziedzinie ochrony zdrowia i środowiska naturalnego, edukacji oraz kultury. Misja przeciwdziałania tym problemom ciąży na państwie, jako naczelnej organizacji społecznej⁷⁵³. Z tego względu za najbardziej ceniony system gospodarczy można uznać taki system gospodarki rynkowej, w którym państwo wspomaga szybki rozwój gospodarczy a jednocześnie sprawnie działa w służbie społeczeństwa⁷⁵⁴, podnosząc jego ogólną zamożność⁷⁵⁵. Co oznacza, że z jednej strony państwo powinno znaleźć kompromis pomiędzy realizowaniem liberalnej polityki gospodarczej, a solidarną polityką społeczną⁷⁵⁶.

W rozważaniach na temat ekonomicznej roli państwa należy brać pod uwagę nie o to, czy jest jej za dużo, czy za mało, ale o to, czy państwo wywiązuje się z wyznaczonych mu zadań. Biorąc to pod uwagę, można zauważyć, że państwo polskie nie spełnia swoich funkcji prawidłowo. Łatwo ulega żądaniom konkretnych grup, jak górnicy, rolnicy czy wielkie koncerny. Nie jest również państwem, w którym właściwie przestrzegane jest prawo, nie ma autorytetu w społeczeństwie, nie wypracowało również docelowego modelu polskiej gospodarki, co w dużym stopniu wynika z przedkładania interesów partyjnych nad interes narodowy⁷⁵⁷. Pojawia się więc problem, bowiem, analogicznie do niedoskonałości rynku, również państwo dalekie jest od doskonałości. Skutecznemu rządzeniu przeszkadzają takie czynniki, jak nienależyte

⁷⁵¹ Cz.Bywalec, *Dynamika i makroproporcje konsumpcji społeczeństwa polskiego po 1989 r.*, „Ekonomista”, 2006, nr 6, s.780.

⁷⁵² *Wkład transformacji do teorii ekonomii* red. J.Kleer, A.Kondratowicz, Warszawa 2006, s. 43

⁷⁵³ Z.Sadowski, *Współczesna gospodarka rynkowa a funkcje państwa*. Biuletyn Informacyjny PTE, Kraków 1997, s.22-30

⁷⁵⁴ Por. M. Kubiak, *Rola aktywnej polityki społecznej w rozwiązywaniu problemów społecznych*, Polityka Społeczna, Gdańsk 2015

⁷⁵⁵ Z. Sadowski, *Społeczne aspekty systemu rynkowego w Polsce*, Zeszyty Naukowe PTE, nr 2, Warszawa 2002, s. 7.

⁷⁵⁶ Taki model państwa przedstawiał premier Donald Tusk w expose z dnia 23 listopada 2007 r.

⁷⁵⁷ U. Zagóra-Jonszta, op. cit., s. 11.

przygotowanie aparatu państwowego do pełnienia funkcji zarówno decyzyjnych jak i wykonawczych, nadmiernie rozbudowana biurokratyzacja oraz predyspozycje korupcyjne. Przy stosunkowo niskim poziomie moralnym części politycznych elit, braku stabilności politycznej, a także profesjonalnego aparatu wykonawczego nie można mówić o efektywności państwa⁷⁵⁸. Jak pisze A.Lipowski „W świetle powyższego należy postawić pytanie, czy rolę państwa w transformujących się gospodarkach należy ograniczać, skoro jest ono niesprawne. Odpowiedź powinna być następująca: państwa w gospodarce powinno być tyle ile to konieczne⁷⁵⁹”.

Zgodnie z tym, co twierdził R.N. McKean, że należy analizować zarówno niepowodzenia rynku jak i niepowodzenia rządu oraz określać możliwości poprawy funkcjonowania obu graczy⁷⁶⁰. Szczególnie w sferze działalności rządowej, dobre rozumienie tego co McKean. nazwał „niewidzialną ręką rządu” (unseen hand in government, invisible hand in the governmental sector), może być niezmiernie pomocne w lepszym kształtowaniu decyzji publicznych. Wraz ze wzrostem roli i znaczenia rządu, należałoby więcej uwagi poświęcić zrozumieniu mechanizmu działania rządu i sektora publicznego. Potrzebna jest zatem teoria rządu, pozwoli lepiej zrozumieć „niewidzialną rękę” w sektorze rządowym⁷⁶¹. Generalnie zatem, interwencjonizm państwa może pozwolić ograniczyć nieprawidłowości i błędy rynku.

2.4. Rola państwa w kształtowaniu mikro, małych i średnich przedsiębiorstw po przystąpieniu Polski do struktur Unii Europejskiej

Przemiany końca XX w. przyczyniły się do istotnych zmian w warunkach funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw. Spadek zamożności społeczeństwa, a tym samym spadek popytu na towary i usługi, a także wzrost konkurencji rynkowej spowodowały powstanie istotnych barier rozwoju sektora

⁷⁵⁸ M.G. Woźniak, *Wzrost gospodarczy w Polsce w latach 90. Czynniki, bariery, perspektywy*, , Kraków 2002, s. 79–86.

⁷⁵⁹ A.Lipowski, *Ekonomiczna zawodność państwa-krytyczna analiza ujęcia antyetatystycznego*, „*Ekonomista*” 2002, nr 2

⁷⁶⁰ R.N. McKean, „The Unseen Hand in Government”, *“The American Economic Review”*, June, 1965 Vol. 55(3), 496, 505).

⁷⁶¹ P. Piketty, *Kapitał w XXI wieku*, Warszawa, 2015, s. 644-645).

MŚP w Polsce. Jednocześnie państwo prowadziło zaawansowane działania przygotowawcze do integracji Polski z UE⁷⁶².

Obejmowały one dostosowanie polityczne i prawne⁷⁶³, prace związane z unowocześnianiem systemu zarządzania i marketingu, wprowadzaniem nowych technologii i tworzeniem powiązań sieciowych⁷⁶⁴. Okres ten został zdefiniowany, jako faza spowolnienia rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw⁷⁶⁵.

Kolejne zmiany to 1 maja 2004 r., dzień wejścia Polski do Unii Europejskiej, wówczas sektor MŚP otrzymał szanse wynikające z tej integracji⁷⁶⁶. Jak powiedział Gunter Verheugen, Członek Komisji Europejskiej, Komisarz ds. przedsiębiorstw i przemysłu: „Mikroprzedsiębiorstwa oraz małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) są motorem gospodarki europejskiej. Są one głównym źródłem zatrudnienia, budzą ducha przedsiębiorczości i innowacji w UE, a tym samym mają kluczowe znaczenie dla zwiększenia konkurencyjności i zatrudnienie⁷⁶⁷”.

Po roku 2004 w porównaniu z rokiem 1999 liczba firm tego sektora w kraju zwiększyła się o blisko 25 %. To właśnie polityka Unii Europejskiej wobec sektora MŚP miała największe znaczenie na powstanie i rozwój tego rodzaju firm na rynku⁷⁶⁸. Wraz z przystąpieniem naszego kraju do UE pojawiła się dla firm, nowa forma finansowania⁷⁶⁹, ze względu na to, iż polityka stosowana przez Unię Europejską uznaje właśnie MŚP, jako priorytetowe dla gospodarki i to

⁷⁶² R.Kołodziej, J.Łukasik, *Zasady i procedury związane z procesem stanowienia prawa Unii Europejskiej*, <http://docplayer.pl/42369949-Zasady-i-procedury-zwiazane-z-procesem-stanowienia-prawa-unii-europejskiej.html> (dostęp: 25.08.2021)

⁷⁶³ B.Kurcz, *Dyrektywy Wspólnoty Europejskiej i ich implementacja do prawa krajowego*, Kraków 2004, s.59 i in.

⁷⁶⁴ Por. J. Itrich-Drabarek, *Polska administracja publiczna w procesie dostosowania do Unii Europejskiej*, Czasopismo: Przegląd Europejski 2008

⁷⁶⁵ S. Lachiewicz (red.) *Małe firmy w regionie łódzkim .Znaczenie -struktura- warunki działania*, Łódź 2003, s. 53

⁷⁶⁶ M.Greta, T.Kostrzewa-Zielińska, *Konkurencyjność sektora MSP w zjednoczonej Europie- wybrane zagadnienia*, [w:] J.Lewandowski (red.) *Teoria i praktyka zarządzania organizacjami gospodarczymi*, Łódź 2005, s.103

⁷⁶⁷ <http://europa.eu.int/comm/enterprise>

⁷⁶⁸ A.Tarnawa, A.Skowrońska (red.) *Raport o stanie małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, Warszawa 2016, s.5

⁷⁶⁹ B.Bartkowiak, *Instrumenty inżynierii finansowej na polskim rynku funduszy pożyczkowych, poręczeniowych, sieci „aniołów biznesu” i funduszy kapitału zalążkowego-case study PFP* [w:] *Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw Mikrofirma*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 2(43) 2016

właśnie tego rodzaju przedsiębiorstwa stały się głównym beneficjentem pomocy strukturalnej⁷⁷⁰.

Sektor MŚP to podstawa przedsiębiorczości w Unii Europejskiej, stanowiąc ponad 99 % wszystkich europejskich firm, oraz będąc głównym pracodawcą i to właśnie na ten sektor Unia Europejska skierowała do Polski największe fundusze⁷⁷¹. Doświadczenia innych krajów Unii Europejskiej wskazywały, że rozwój sektora MŚP jest niezbędny w celu prawidłowego funkcjonowania zarówno całej gospodarki jak i wszystkich zachodzących w niej mechanizmów⁷⁷². Stymulujące działania na gospodarkę przejawia się w dynamicznym reagowaniu na zmiany otoczenia, ponieważ jak wspomniano firmy sektora MŚP są bardziej elastyczne w dostosowaniu się do nowych potrzeb czy zmieniających się preferencji klientów.

Wraz z przystąpieniem Polski, jako członka do Unii Europejskiej pojawiła się nowa forma wsparcia finansowego przedsiębiorstw. W założeniach Unii Europejskiej istnieje zasada wyrównania poziomu rozwoju wszystkich jej regionów. Szczególną rolę zatem, pełnią tutaj firmy sektora MŚP i dwa zasadnicze poziomy ich wsparcia, a mianowicie: poziom wsparcia centralnego, czyli uwarunkowania makroekonomiczne sprzyjające rozwojowi MŚP i podmiotowa pomoc publiczna, a także dyrektywy UE sprzyjające rozwojowi MŚP i fundusze strukturalne dla krajowych firm sektora MŚP⁷⁷³.

Również istotny jest poziom wsparcia lokalnego, czego przejawem są uwarunkowania lokalne sprzyjające rozwojowi MŚP i podmiotowa pomoc publiczna, realizowana przez lokalny samorząd, a także lobbing na rzecz tego sektora i podmiotowe wsparcie merytoryczne oraz finansowe poprzez organizacje pozarządowe⁷⁷⁴.

⁷⁷⁰ H.G.Adamkiewicz-Drwiło, Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości. Determinanty i narzędzia zdobywania przewagi konkurencyjnej, Warszawa 2007. S.26-31

⁷⁷¹ B.Filipiak, J.Ruszała, *Instytucje otoczenia biznesu, Rozwój, wsparcie , instrumenty*. Warszawa 2009, s. 40-42

⁷⁷² J.Hozer, I. Markowicz, *Małe firmy. Analizy i diagnozy*, Szczecin, 2002, s. 10

⁷⁷³ C.Kosikowski, *Przedsiębiorca w prawie polskim na tle prawa europejskiego*, Warszawa 2003,s.36

⁷⁷⁴ Ch. Friis, Th. Paulsson, Ch. Karlsson, *Entrepreneurship and Economic Growth. A Critical Review of Empirical and Theoretical Research*, Jönköpings International Business School, Institutet för Tillväxtpolitiska Studier, Östersund 2002, s. 18-20.

Pomoc publiczna, jako instrument poprawy konkurencyjności gospodarki stosowany jest w wielu krajach na świecie⁷⁷⁵. Taka pomoc, właściwie adresowana i wykorzystywana zgodnie z jej przeznaczeniem stanowi skuteczne narzędzie przezwycięzania barier, jakie występują w działaniu podmiotów gospodarczych.

Głównym stosowanym instrumentem w pomocy publicznej były ulgi podatkowe oraz dotacje⁷⁷⁶. Wynosiły one około 70 % pomocy ogółem. Subsydia kapitałowo-inwestycyjne stanowiły odmienną pomoc, jednak były nieznacznym wsparciem dla firm w ramach tzw. „miękkiego kredytowania”⁷⁷⁷. Ich wielkość wahała się w granicach od 11 do 23 %.

Od roku 2003 można dostrzec znaczne zwiększenie pomocy państwa w zakresie dotacji dla firm. Wielkość pomocy udzielonej przez państwo, oceniana pod względem wielkości beneficjenta w latach 2001 do 2008 wykazała, że najmniej pomocy otrzymały mikrofirmy w stosunku do pozostałych grup⁷⁷⁸.

Pomoc publiczna w latach 2005 do 2008 wahała się w przedziale od 4,6 do 9,1 %. W analizowanym okresie, w strukturze przedsiębiorstw ogółem, 96 % stanowiły mikroprzedsiębiorstwa, i wytwarzały one 56 % PKB. Wielkość pomocy dla małych przedsiębiorstw oscylowała w granicach od 6,0 do 15 % przekazanej pomocy ogółem. W samym tylko 2004 roku było to 24,5 %. Przedsiębiorstwa średnie uzyskiwały natomiast pomoc w wysokości od 7,0 % w roku 2001 oraz 2003 do ok 90 % w latach 2007 oraz 2008. Duże przedsiębiorstwa otrzymały tej pomocy największej i wyniosła ona około 57 % środków ogółem⁷⁷⁹.

⁷⁷⁵ P.Marquardt, *Pomoc publiczna dla małych i średnich przedsiębiorców*, Warszawa 2007, s.80

⁷⁷⁶ Zgodnie z wytycznymi Komisji Europejskiej pomoc publiczna w formie : dotacji, dopłat do oprocentowania kredytu, refundacje, zwolnienia z podatku, zaniechanie poboru odsetek, umorzenie kar , kosztów egzekucyjnych i jednorazowa amortyzacja.

⁷⁷⁷ Zgodnie z wytycznymi Komisji Europejskiej pomoc publiczna w formie : pożyczek lub kredytów preferencyjnych, a także rozłożenie lub odroczenie spłat należności wobec budżetu państwa

⁷⁷⁸ General Report on Pre-accession Assistance (Phare-ISPA-SAPARD) in 2000,2001,2002,2003

⁷⁷⁹ M.Etel, *Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej oraz w orzecznictwie sądowym*, Warszawa 2012, s.46

Tabela 7. Struktura wartości pomocy publicznej dla przedsiębiorstw ze względu na wielkość beneficjenta pomocy (%). W roku 2005 wprowadzona została kategoria mikroprzedsiębiorstwo

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008
Mikro	4,6	5,6	9,1	6,8
Małe	13,9	13,9	16,9	14,5
Średnie	22,8	23,9	30,1	27,1

Źródło: Raporty o pomocy publicznej udzielonej przedsiębiorstwu, UOKiK, Warszawa 1998-2008.

Tabela 8. Formy pomocy publicznej w latach 2004 do 2008 (mln. zł)

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008
Dotacje i ulgi podatkowe	6 602	3 646	4 468	4 847	11 521
Subsydia kapitałowo inwestycyjne	1 391	0	8	10	33
„miękkie kredytowanie”	304	112	106	66	348
Poręczenia	511	73	0	0	0

Źródło: Raporty o pomocy publicznej udzielonej przedsiębiorstwu, UOKiK, Warszawa 1998-2008.

Pomoc od Unii Europejskiej dla rozwoju MŚP w Polsce, określono już w latach 1990-2004⁷⁸⁰, w programie PHARE i SAPARD⁷⁸¹. Obydwa te programy były przeprowadzone przez Polską Agencję Rozwoju Regionalnego, a kolejno przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości⁷⁸².

W obszarze pomocy ze strony państwa dla rozwoju sektora MŚP w okresie 2004-2007, była ona głównie efektem wstąpienia Polski do Unii Europejskiej i płynących z niej funduszy. Obligatoryjne w UE rozwiązania sankcjonują

⁷⁸⁰ Wieloletnie Umowy Finansowe, Rozporządzenie Rady(WE) nr 1266/1999 oraz Rozporządzenie (WE) nr 222/2000 oraz Rozporządzenie Komisji(WE) nr 1419/2004 w sprawie kontynuacji stosowania Wieloletnich Umów Finansowych i Rocznych Umów Finansowych zawartych pomiędzy Komisją Europejską reprezentującą Wspólnotę Europejską, z jednej strony, a Republiką Czeską, Estonią, Łotwą, Litwą, Polską, Słowacją, Słowenią i Węgrami, z drugiej strony, ustanawiające określone odstępstwa od Wieloletnich Umów Finansowych i od rozporządzenia Rady(WE) nr 1266/1999 oraz rozporządzenia (WE) nr 222/2000

⁷⁸¹ *Rozporządzenie Rady(WE) nr 1268/1999 z dnia 21 czerwca w sprawie wspólnotowych środków pomocowych na rzecz działań przedakcesyjnych w dziedzinie rolnictwa oraz rozwoju obszarów wiejskich w państwach Europy Środkowej i Wschodniej ubiegających się o członkostwo w Unii Europejskiej w okresie przedakcesyjnym* (D.Zrz. UE L 161/87 z 26.06.1999)

⁷⁸² E.Małuszyńska,B.Gruchman, *Kompendium wiedzy o Unii Europejskiej*, Warszawa 2005, s.230-232

przydzielenie pomocy publicznej w ściśle określonych sytuacjach i oraz na ściśle określonych zasadach. W rozumieniu rozmiarów oraz częstotliwości jej udzielania główną rolę odgrywa pomoc regionalna, horyzontalna i sektorowa, a także, mimo, że w mniejszym stopniu również pomoc de minimis⁷⁸³.

Pomoc dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw ze strony państwa odbywała się na wielu szczeblach organizacyjnych i przybierała różne formy⁷⁸⁴. Państwo zatwierdziło cztery podstawowe kierunki działań: wspieranie przedsięwzięć przeznaczonych na rozwój MŚP, udoskonalenie otoczenia prawnego i administracyjnego oraz rozwój zachowań przedsiębiorczych, rozbudowa otoczenia instytucjonalnego MŚP, a także wspieranie integracji firm na forum międzynarodowym.

Rola wspierająca państwa polegała na systemie obejmującym poziom ogólnokrajowy, ale również regionalny i lokalny⁷⁸⁵. Poziom krajowy obsługiwało Ministerstwo Gospodarki i Rozwoju Regionalnego oraz Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP)⁷⁸⁶. Na poziomie regionalnym wsparcie niosła natomiast Regionalna Instytucja Finansująca (RIF)⁷⁸⁷, będąca wojewódzkim partnerem PARP. Instytucja ta współdziałała przy wdrażaniu programów, które adresowane były dla firm sektora MŚP w danym regionie. Lokalnie funkcjonowały akredytowane w Krajowym Systemie Usług dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw ośrodki i punkty konsultacyjne.

Podstawa wspólnotowej polityki wobec sektora MŚP znajduje się w znacznej liczbie unijnych dokumentów. Jednym z owych dokumentów jest European Charter firm Small Enterprises, czyli Europejska Karta Małych Przedsiębiorstw, która została przyjęta w czerwcu 2000 r. Opisuje ona główne zasady polityki Unii Europejskiej wobec sektora MŚP na kolejne lata. Są w niej

⁷⁸³ Szczegółowe zasady stosowania pomocy de minimis reguluje Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 1998/2006 z dnia 15 grudnia, w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu do pomocy de minimis.

⁷⁸⁴ Wiele z nich zawartych było już w dokumencie „Kierunki działań rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw od 2003 do 2006 roku”, www.parp.gov.pl

⁷⁸⁵ *Małe i średnie przedsiębiorstwa w województwie wielkopolskim*, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Departament Rozwoju Regionalnego, Poznań 2006, s. 28-32.

⁷⁸⁶ Jest agencją rządową, powstałą na mocy ustawy z dnia 9 listopada 2000 roku. Jej zadaniem jest zarządzanie funduszami, pochodzącymi z budżetu państwa i Unii Europejskiej, które są przeznaczone na wspieranie przedsiębiorczości i rozwoju zasobów ludzkich, ze szczególnym uwzględnieniem MŚP. Odpowiada również, za wdrażanie działań finansowych z Funduszy Strukturalnych.

⁷⁸⁷ Są podstawowym ogniwem ogólnopolskiego systemu przez który przepływają środki budżetowe oraz unijne skierowane na rozwój sektora MŚP.

ujęte różne programy wsparcia zarówno w sferze rozwoju, wsparcia konkurencyjności, innowacji oraz badań i rozwoju. Odrębną formą wspierania są tak zwane fundusze strukturalne.

Źródłem organizacyjno-prawnym wydatkowania funduszy unijnych w zakresie polityki spójności podczas pierwszego okresu, w którym Polska mogła w pełni z niego skorzystać, był Narodowy Plan Rozwoju na lata 2004-2006. Wówczas to Polska mogła korzystać ze wsparcia udzielonego w ramach unijnych praktyk, w tym najważniejszej dla prowadzenia polityki regionalnej⁷⁸⁸ (NPR). Plan ten stanowił bazę na podstawie której sporządzone zostały, już bezpośrednio jej dotyczące szczegółowe dokumenty. Przy polityce spójności była to „Strategia Wykorzystania Funduszu Spójności”⁷⁸⁹, dla funduszy strukturalnych natomiast „Podstawy Wsparcia Wspólnoty”⁷⁹⁰. W ramach dokumentu końcowego opracowano wynikające z niego programy operacyjne, oraz niezbędne do ich zrealizowania dokumenty wykonawcze⁷⁹¹. Określały one cele, na jakich ma być skoncentrowana interwencja publiczna, jak również wskazane kierunki działań. Główną uwagę przywiązywano do inwestycji, dzięki którym miały poprawić się warunki dla rozwoju regionalnego. Atrakcyjność inwestycyjna i konkurencyjność regionów stała się bardzo istotna. Miała się ona przyczyniać się do budowania gospodarki opartej na rozwoju zasobów ludzkich i innowacyjności⁷⁹². W opracowanej perspektywie finansowej na lata 2004-2006 wyodrębnione zostały w Polsce Programy Operacyjne (PO), na podstawie, których przekazano wsparcie finansowane z Funduszy Europejskich⁷⁹³.

1 stycznia 2007 r. rozpoczął się kolejny okres dotyczący realizacji polityki spójności z uzyskiwaniem środków z UE. Państwo Polskie w latach 2007-2013 było największym beneficjentem środków otrzymanych w ramach europejskiej

⁷⁸⁸ *Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006*, Polska 2003. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 stycznia 2003

⁷⁸⁹ *Strategia Wykorzystania Funduszu Spójności – Narodowy Plan Rozwoju na lata 2004-2006*, 2003 Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa

⁷⁹⁰ *Podstawy Wsparcia Wspólnoty. Promowanie rozwoju gospodarczego i warunków sprzyjających wzrostowi zatrudnienia*, 2003. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów 23 grudnia 2003 r. oraz zatwierdzony przez Komisję Europejską w dniu 22 czerwca 2004, Bruksela-Warszawa. .

⁷⁹¹ *Wkład funduszy unijnych w rozwój społeczno-gospodarczy Województwa Wielkopolskiego, 2017*, Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne, Poznań 2018

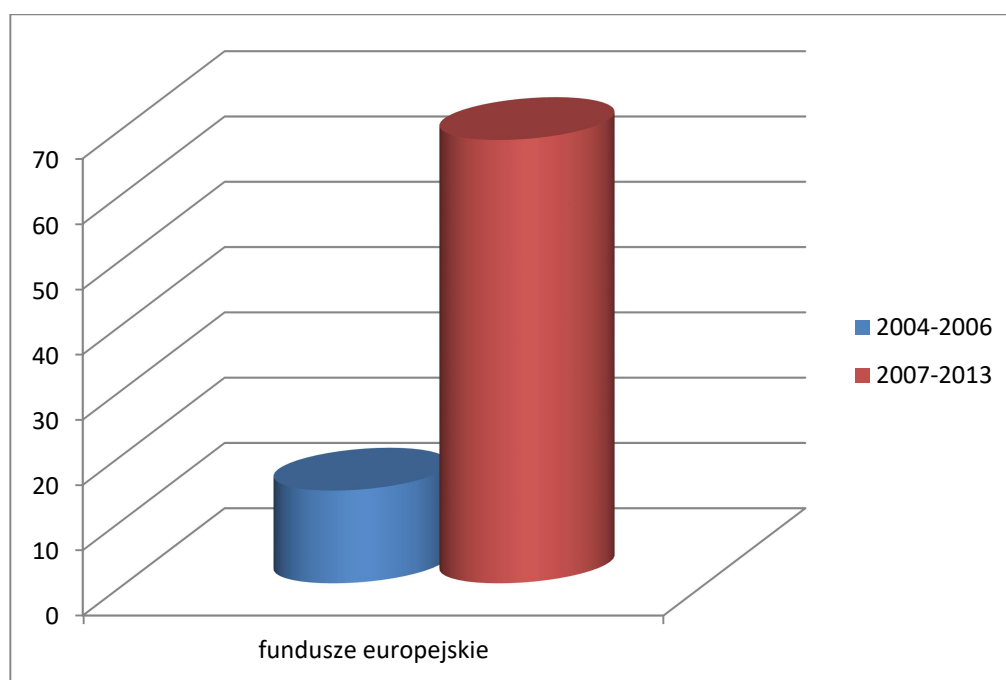
⁷⁹² Fundusz Spójności uzupełniał budżet Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko; ten PO miał dwa źródła finansowania –EFRR i FS.

⁷⁹³ Lata 2004-2006 to pierwszy okres, w którym Polska korzystała ze środków funduszy strukturalnych oraz Funduszy Spójności. Dodatkowo w tym okresie kończyła się realizacja programów finansowych z funduszu przedakcesyjnego PHARE.

polityki spójności. Łączne transfery tych środków stanowiły ponad 20 % wszystkich środków finansowych przeznaczonych z budżetu Unii Europejskiej na realizację tej polityki⁷⁹⁴.

Fundusze europejskie otrzymane przez Polskę w latach 2004-2006 oraz 2007-2013 znacząco się różniły, co obrazuje wykres 2.

Wykres 2. Otrzymane przez Polskę w latach 2007-2013 fundusze europejskie



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PARP

W tej sytuacji kluczowym źródłem wsparcia rozwoju była polityka spójności, a jej podstawowym celem było zwiększenie spójności ekonomicznej i społecznej krajów Unii Europejskiej⁷⁹⁵. Wsparcie dotyczyło działań mających na celu zmniejszenie różnic w poziomie rozwoju i życia jak również rozwój zasobów ludzkich danych regionów. Nadrzędnym ich celem był wzrost poziomu

⁷⁹⁴ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 210/25.

⁷⁹⁵ J.Szlachta, J.Zalewski, *Spójność terytorialna w kontekście reformy europejskiej polityki strukturalnej – operacjonalizacja wymiaru terytorialnego*, [w:] *Spójność terytorialna wyzwaniem polityki rozwoju Unii Europejskiej. Polski wkład w debatę*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009, s.19

zatrudnienia a także wzrost gospodarczy regionu, a efektem tego miała być poprawa jakości życia mieszkańców⁷⁹⁶.

Podział funduszy europejskich w latach 2007-2013 w Polsce odbywał się za pomocą Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (NSRO), które miały za zadanie wyznaczania priorytetów i obszarów wykorzystywania a także sposoby wdrażania otrzymanych funduszy unijnych⁷⁹⁷.

Poza niezbędnymi działaniami o charakterze instytucjonalnym, prawnym oraz fiskalnym, NSRO poprzez krajowe programy operacyjne wcielały w życie zakładane cele. NSRO zarządzane były przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju oraz regionalne przez zarządy poszczególnych województw.

Celem strategicznym było tutaj (...) „tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki polskiej opartej na wiedzy i przedsiębiorczości zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej”⁷⁹⁸. Był on przeprowadzany w ramach horyzontalnych celów szczegółowych, którymi były: poprawa jakości kapitału ludzkiego oraz zwiększenie spójności społecznej, a także budowa oraz modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski. Ogromne znaczenie miało również podniesienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw⁷⁹⁹, w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług⁸⁰⁰. Nadal priorytetem był również wzrost konkurencyjności polskich regionów oraz przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej i przestrzennej. Ponadto wyrównywanie szans rozwojowych oraz wspomaganie zmian strukturalnych obszarów wiejskich⁸⁰¹.

⁷⁹⁶ M.Słupińska, *Rozwój ukierunkowany terytorialnie w nowej polityce spójności*, Acta Univeritatis Lodziensis, 289, 2013

⁷⁹⁷ *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO) 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie*, Narodowa Strategia Spójności, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007, , Dokument zaakceptowany decyzją Komisji Europejskiej zatwierdzającą pewne elementy Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia

⁷⁹⁸ D.Murzyn, *Polityka spójności Unii Europejskiej a proces gospodarczy zmniejszania dysproporcji w rozwoju gospodarczym Polski*, Warszawa 2010, s.108

⁷⁹⁹ B.Belina, *Strategiczne programowanie rozwoju innowacyjności i konkurencyjności polskiej gospodarki* [w:] *Problemy eksploatacji*, Instytut Technologii Eksploatacji, PIB Radom 2008, 2

⁸⁰⁰ Polska polityka innowacyjna została określona również w przyjętym przez Rząd we wrześniu 2006, dokumencie: *Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007–2013*. Ministerstwo Gospodarki, Departament Rozwoju Gospodarki, Warszawa, 19.08. 2006.

⁸⁰¹ M.Zdroźniak, *Wyrównywanie szans edukacyjnych w ramach polityki spójności jako kierunek poprawy jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce*. [w:] *Unia Europejska w 10 lat*

W latach 2007-2013 funkcjonowały wskazane fundusze strukturalne: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR)⁸⁰², Europejski Fundusz Społeczny (EFS)⁸⁰³, Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich⁸⁰⁴ oraz Europejski Fundusz Rybacki⁸⁰⁵.

EFRR⁸⁰⁶ był największym wspólnotowym instrumentem finansowania, z którego korzystali przedsiębiorcy z sektora MŚP. To właśnie jego zadaniem głównym było zniwelowanie różnic w rozwoju poszczególnych regionów a także umocnienie spójności Unii Europejskiej⁸⁰⁷. W związku z tym fundusz ten finansował działania z zakresu: (tabela 9)

Tabela 9. Zakres działania Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (ERR) w latach 2007-2013⁸⁰⁸

Rodzaj działania	Sposób realizacji
Działania w zakresie przedsiębiorczości, innowacyjności i konkurencyjności MŚP	Poprzez system mentorski w przedsiębiorstwach, innowacje technologiczne i systemy zarządzania, innowacje ekologiczne itp.
Działania w zakresie poprawy otoczenia dla MŚP na poziomie regionalnym i lokalnym	Poprzez dostęp do kapitału dla MŚP będących w fazie powstawania i wzrostu, infrastrukturę gospodarczą, usługi wspierające dla MŚP, regionalny i lokalny potencjał w zakresie MŚP
Działania mające na celu inwestowanie w zasoby ludzkie	Poprzez szkolenia, przekwalifikowania, dofinansowania do zakładania własnych działalności gospodarczych

Zródło: Opracowanie własne na podstawie EFRR, http://ec.europa.eu/regional_policy.

po największym rozszerzeniu, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2015, nr 380

⁸⁰² Podstawa prawna: Artykuły 174-178 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE)

⁸⁰³ Podstawa prawna : Artykuł 46 lit. d), art. 149, art. 153 ust. 2 lit. a), art. 164, art. 175 ust. 3 i art. 349 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

⁸⁰⁴ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)

⁸⁰⁵ Podstawa prawna: Artykuły 174-178 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE)

⁸⁰⁶ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego z późn. zm.

⁸⁰⁷ L.Młodzik, *Uwarunkowania kulturowe organizacji europejskiej*, [w]: *Europa regionów: tradycje i perspektywy: praca zbiorowa*, pod red. nauk. Bernardetty Nitschke, Zielona Góra 2002

⁸⁰⁸ http://ec.europa.eu/regional_policy. (Dostęp 19.07.2019)

EFS w analizowanym okresie koncentrował się na wsparciu zmian gospodarczych i społecznych, dając możliwości wsparcia sektora MŚP w ramach czterech obszarów działań⁸⁰⁹. Realizowane one były w ramach Konkurencyjności i zatrudnień regionalnych.

Tabela 10. Wykaz sposobów realizacji zadań EFS w latach 2007-2013⁸¹⁰

Sposób realizacji
Zwiększenie zdolności przystosowawczej pracowników i przedsiębiorców
Zwiększenie dostępu do rynku pracy i zatrudnienia
Wzmocnienie zjawiska włączenia do społeczeństwa osób niepełnosprawnych poprzez zwalczanie dyskryminacji i ułatwianie im dostępu do rynku pracy
Promowanie partnerstwa w celu reform na polu zatrudnienia i włączania do społeczeństwa

Zródło: Opracowanie własne na podstawie EFS, http://ec.europa.eu/employment_social.

Z przeprowadzonych badań wynika, że brak środków finansowych był w okresie od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej, poważną barierą w dynamicznym rozwoju tych firm. W okresie od 2004-2014 przy finansowaniu działalności prawie 60 % firm korzystało z własnych środków, 23 % z dotacji, 20 % z finansowania „aniołów biznesu”, 18% z finansowania *venture capital*⁸¹¹, a tylko 8 % z kredytów bankowych⁸¹². W tym okresie niezbyt korzystnie wyglądał również transfer wiedzy z instytucji nauki dla nowych firm, a także dostęp do B+R⁸¹³ w porównaniu z dużymi podmiotami, jakością infrastruktury naukowo-badawczej⁸¹⁴.

⁸⁰⁹ Europejski Fundusz Społeczny jest głównym instrumentem finansowym Unii Europejskiej umożliwiającym wspieranie zatrudnienia, poprawę warunków pracy i wyrównanie szans dla wszystkich obywateli UE poszukujących pracy. Jego działalność polega na inwestowaniu w zasoby ludzkie w Europie – pracowników, młodzież i wszystkich ludzi szukających pracy.

⁸¹⁰ http://ec.europa.eu/employment_social. (Dostęp 19.07.2019)

⁸¹¹ Kapitał podwyższonego ryzyka(ang, *venture capital*) jest specyficzną formą finansowania rozwoju firm. Ma charakter własnościowy i jest realizowany w przedsiębiorstwie poprzez objęcie emisji akcji lub udziałów. Oznacza to, że inwestor staje się współwłaścicielem spółki, której udziela wsparcia.

⁸¹² A. Skala, E. Kruczkowska, M. Olczak, *Polskie startupy, Raport 2015*, s.24.

⁸¹³ Prace badawczo-rozwojowe, B+R, (ang. *Research and development*)

⁸¹⁴ *Wkład funduszy unijnych w rozwój społeczno-gospodarczy Województwa Wielkopolskiego, 2017*, Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne, Poznań 2018

W latach 2014-2020 zarówno w ramach programów unijnych jak i krajowych również szczególnym wsparciem otoczone zostały firmy sektora MŚP. Mogły one ubiegać się o działania związane z badaniami i rozwojem, innowacjami, energetyką i ochroną środowiska. Ponadto uznając ich szczególne znaczenie dla budowania trwałego wzrostu gospodarczego, zaprojektowane zostały programy mające ułatwić tym podmiotom wdrażanie innowacyjnych technologii, współpracy przedsiębiorstw z sektorem nauki oraz stosowanie rozwiązań bardziej przyjaznych środowisku.

W ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój firmy sektora MŚP otrzymały wsparcie na: zakupy związane z opracowaniem nowego projektu lub usługi, nowej technologii produkcji⁸¹⁵. Wsparcie miało postać bonów na innowację, jak również nabywanie i implementację rozwiązań technologicznych o wysokim potencjale innowacyjnym. Ponadto aranżowanie współpracy przez biznes i instytucje naukowe, kształtowanie oraz promocję innowacyjności, jako źródła konkurencyjności gospodarki rynkowej a także tworzenie i inwestycje w innowacje firm z kapitałem podwyższonego ryzyka.

W programie tym przydzielono również środki na opracowanie oraz wdrażanie modeli biznesowych dla sektora MŚP, w szczególności zaś w celu ich umiędzynarodowienia⁸¹⁶.

W ramach Regionalnych Programów Operacyjnych przekazano wsparcie na innowacyjne rozwiązania stosowane w ramach podmiotu, mające na celu wprowadzenie nowych produktów i usług na rynek, rozwijanie przedsiębiorstw znajdujących się fazie załączkowej, działających w sektorach technologii zaawansowanych. Ale również obniżenie zasobochłonności MŚP (chodziło tutaj głównie o zużycie energii, wody, emisję CO₂) oraz realizację działań na rzecz efektywności energetycznej oraz wykorzystania OZE w MŚP. Największy nacisk stawiano na zwiększenie adaptacyjności przedsiębiorstw do zmian, w szczególności ich restrukturyzacji oraz zmniejszania liczby pracowników zagrożonych zwolnieniem z pracy⁸¹⁷.

⁸¹⁵ O wsparcie w ramach tego programu występować mogły firmy, w szczególności z sektora MŚP, jednostki naukowe oraz instytucje otoczenia biznesu.

⁸¹⁶ Strategię inwestowania środków przedstawiono w Umowie Partnerskiej, która została zatwierdzona 23.05.2014. Zob. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020, *Umowa Partnerstwa*, Warszawa 2014. S.1-246.

⁸¹⁷ *Ustawa z dnia 11 lipca 2014r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020*. Dz.U. z 25.07.2018 r, poz 1431

W Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich⁸¹⁸ środki unijne przeznaczone na wsparcie zatrudnienia i mobilności pracowników. Realizowane działania to pomoc w zróżnicowaniu działalności, zakładanie nowych małych przedsiębiorstw oraz tworzenie dodatkowych miejsc pracy.

Program Operacyjny Rybactwo i Morze miał na celu wsparcie MŚP z sektora rybołówstwa i akwakultury⁸¹⁹.

W ramach wsparcia sektor MŚP otrzymywał również dofinansowanie do rozwoju kadry poprzez podnoszenie ich kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów⁸²⁰.

Poza formami wsparcia w ramach programów finansowanych z funduszy unijnych, sektor MŚP otrzymywał również wsparcie w postaciach zwrotnych lub bezzwrotnych dotacji, w ramach ulg podatkowych na prowadzenie działalności: B+R⁸²¹, zwolnienia podatkowego inwestycji w specjalnej strefie ekonomicznej, programów zarządzanych przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, programu „Kreatywna Europa”⁸²², programu na rzecz konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw (cosMe)⁸²³ oraz programów rządowych.

⁸¹⁸ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady(UE) nr 1305/2013 z 17.12.2013 r. w sprawie wsparcia obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady(WE) nr 1698/2005,Dz.Uez.UE L 347/s.487 ze zm.

⁸¹⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 508/2014 z 15.05.2014 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenia Rady(WE) nr 2328/2003, (WE) nr 861/2006, (WE) nr 1198/2006 i (WE) nr 791/2007 oraz rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1255/2011, Dz.Urz. UE L 149/, s.1, ze zm.

⁸²⁰ Dofinansowania do szkoleń w ramach EFS był programem dofinansowań w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020 (POWER) realizowany przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości(PARP). Był to kolejny program dofinansowań, po programie Kapitał Ludzki obowiązujący w latach 2007-2013. Środki na szkolenia w ramach EFS wykorzystywane były zarówno na poziomie krajowym jak i regionalnym. Program dofinansowań do szkoleń obejmował oferty szkoleń, kursów, doradztwa i innych działań rozwojowych, realizowanych przez ogólnopolską Bazę Usług Rozwojowych.

⁸²¹ Ulga podatkowa na prowadzenie działalności badawczo-rozwojowej (B+R), od 2016 r. zastąpiła ulgę innowacyjną. Por : Ł. Kaepiesiuk, Biuletyn Euro Info 2 (179) 2018

⁸²² Kreatywna Europa to program Unii Europejskiej oferujący finansowe wsparcie dla sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnych. Głównymi celami programu Kreatywna Europa są promocja europejskiej różnorodności kulturowej i dziedzictwa, budowanie kompetencji profesjonalistów, rozwój publiczności europejskich dzieł m. in. poprzez zwiększanie dostępu do kultury i utworów audiowizualnych. Program wdrażany poprzez trzy komponenty: MEDIA, Kultura oraz międzysektorowy. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1295/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. ustanawiające program „Kreatywna Europa” (2014–2020)*

⁸²³ W grudniu 2013 r. Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej przyjęły Program ramowy na

Reasumując sektor MŚP stał się filarem rozwoju gospodarczego w Polsce i innych krajach przyjętych do wspólnoty⁸²⁴. A w związku z tym, iż w Unii Europejskiej firmy sektora MŚP są kluczem do tworzenia wzrostu gospodarczego, konkurencyjności i miejsc pracy od maja 2004 r. polski sektor MŚP stał się automatycznie uczestnikiem otwartego i Jednolitego Rynku Europejskiego⁸²⁵, a państwo zobligowane zostało do wsparcia tego sektora zarówno w ramach otrzymanych funduszy jak i pomocy publicznej⁸²⁶.

Tabela 11. Działania wspomagające działania MŚP w latach 2014-2020

DZIAŁANIA W RAMACH RODKÓW UNIJNYCH
Program Operacyjny: Inteligentny Rozwój
<i>Przeznaczenie wsparcia</i>
Opracowanie nowego produktu, usługi, nowej technologii produkcji
Pozyskiwanie i implementację rozwiązań technologicznych o wysokim potencjale innowacyjnym
Podejmowanie współpracy przez biznes i instytucje naukowe, kształtowanie i promocję innowacyjności, jako źródła konkurencyjności
Tworzenie i inwestycje w innowacje przedsiębiorstwa z wykorzystaniem kapitału podwyższonego ryzyka
Regionalne Programy Operacyjne
<i>Przeznaczenie wsparcia</i>
Stosowanie innowacyjnych rozwiązań na poziomie przedsiębiorstwa mających za zadanie wprowadzenie na rynek nowych produktów lub usług

rzecz konkurencyjności przedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw 2014-2020 COSME (Programme for the Competitiveness of Enterprises and small and medium-sized enterprises). Jego główne cele to: wzmocnienie konkurencyjności i trwałości unijnych przedsiębiorstw, szczególnie małych i średnich, oraz krzewienie kultury przedsiębiorczości, wspieranie tworzenia miejsc pracy oraz wzrostu MŚP. Program COSME stanowił kontynuację Programu ramowego na rzecz konkurencyjności i innowacji (*Competitiveness and Innovation Framework Programme* – CIP) na lata 2007-2013. Program CIP stworzono przede wszystkim w celu promowania konkurencyjności europejskich małych i średnich przedsiębiorstw, przez wsparcie działalności innowacyjnej, zapewnienie lepszego dostępu do finansowania oraz świadczenie usług wsparcia dla biznesu. W latach 2014-2020 wsparcie konkurencyjności oraz małych i średnich przedsiębiorstw jest kontynuowane w programie COSME, natomiast wsparcie działalności innowacyjnej uwzględniono w programie Horyzont 2020, wzajemnie uzupełniającym się z programem COSME.

⁸²⁴ P. Pełka, M. Stasiak, *Pomoc publiczna dla przedsiębiorców w Unii Europejskiej*, Warszawa, 2002., s.91 i in.

⁸²⁶ Marquardt, *Pomoc publiczna dla małych i średnich przedsiębiorców*, Warszawa, 2007s.183 i in.

Rozwijanie przedsiębiorstw znajdujących się w fazie załączkowej działających w sektorach zaawansowanych technologii
Zmniejszanie zasobochłonności MŚP
Działania na rzecz efektywności energetycznej i wykorzystywania OZW w MŚP
Zwiększenie adaptacyjności firm do zmian szczególnie w zakresie restrukturyzacji i zmniejszania liczby pracowników
Rozwój Obszarów Wiejskich
<i>Przeznaczenie wsparcia</i>
Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników
Program Operacyjny: Rybactwo i Morze
<i>Przeznaczenie wsparcia</i>
Wsparcie dla MŚP z sektora rybołówstwa i akwakultury
WSPARCIE POZA UNIJNE
Dotacje z PUP w ramach środków z Funduszu Pracy
Ulgi podatkowe w ramach działalności B+R
Zwolnienia podatkowe inwestycji w specjalnych strefach ekonomicznych
Wsparcie z NFOŚiGW
Program „Kreatywna Europa”
cosMe program na rzecz konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw

Źródło: Opracowanie własne

ROZDZIAŁ III

ZMIANY SPOŁECZNO-EKONOMICZNE W REGIONIE KONIŃSKIM W LATACH 2004-2020 ROKU

3.1. Charakterystyka regionu konińskiego

Powiat koniński zlokalizowany jest w centralnej Polsce, we wschodniej części województwa wielkopolskiego⁸²⁷. Jego powierzchnia obejmuje 1 578,7 km², co daje mu czwarte miejsce w Wielkopolsce, i pozwala uznać ten region za jeden z największych regionów w Polsce⁸²⁸.

Rysunek 8. Region koniński



Źródło: Strona internetowa: <http://www.powiat.konin.pl>

⁸²⁷ Strategia rozwoju obszaru funkcjonalnego Aglomeracji Konińskiej, Konin 2014

⁸²⁸ <http://www.powiat.konin.pl> (dostęp 17.06.2019)

Region koniński znajduje się w obszarze Niziny Wielkopolskiej, w środku regionu rozciąga się rozległa dolina rzeki Warty⁸²⁹. W kierunku północnym oraz południowym od tej doliny rozpościerają się różnorodne obszary wzniesień, których atrakcyjność podnoszą 23 jeziora utworzone we wgłębieniu obszaru powstałego w efekcie aktywności lodowca⁸³⁰.

Położony jest w umiarkowanej strefie klimatycznej z dość łagodnymi zimami oraz niskim poziomem opadów w ciągu roku. Powierzchnia lasów wynosi w sumie 25 000 ha (ok. 16% jego łącznej powierzchni). Na terytorium regionu zlokalizowanych jest też pięćdziesiąt dziewięć chronionych pod względem prawnym pomników przyrody. Główne walory przyrodniczo-krajobrazowe środowiska naturalnego tworzą także obszary chronione regionu konińskiego: dolina rzeki Warty, Puszcza Bieniszewska, rejony Jeziora Gopło, jezior skulskich. Na szczególne wyróżnienie zasługuje Nadgoplański Park Tysiąclecia usytuowany na północy powiatu.

Region koniński charakteryzuje korzystne położenie w układzie transportowym Polski i Europy, to między innymi Autostrada A2, drogi krajowe 25,92i 72, linia kolejowa E-20 oraz Warta), znaczne zasoby węgla brunatnego oraz duży zasób wykwalifikowanej kadry pracowników⁸³¹.

Teren jest zubożały pod względem bogactw naturalnych, jedynie w kierunku północnym od miasta Konina znajduje się największe bogactwo, jakie podlega eksploatacji, czyli węgiel brunatny⁸³². Niemniej ważne znaczenie gospodarcze mają złoża piasku, torfu i wód podziemnych oraz geotermalnych.

W regionie po 1945 roku rozwinął się przemysł ciężki oparty przede wszystkim na kopalniach węgla brunatnego, hutnictwie oraz energetyce. Przeobrażenia związane z transformacją systemową doprowadziły do zmian w strukturze gospodarczej regionu w latach 90. XX wieku i na początku XXI wieku. Przystąpienie Polski do struktur Unii Europejskiej doprowadziło do kolejnych zmian w strukturze gospodarki regionu, co korelowało z jego wyludnieniem i migracją zarobkową do innych państw UE bądź dużych ośrodków

⁸²⁹ P.Chruski, M.Burchardt, T.Herodowicz, B. Konecka-Szydłowska, R.Perdał, *Analiza zróżnicowania społeczno-gospodarczego Wielkopolski Wschodniej*, Poznań 2022

⁸³⁰ Strategia rozwoju obszaru funkcjonalnego Aglomeracji Konińskiej, Konin 2014

⁸³¹ <http://www.powiat.konin.pl> (dostęp 17.06.2019)

⁸³² P.Rak, Annex: *The Lignite Industry in the Konin Subregion*, Aneks do M.Stępień, *The Konin Subregion. A Lignite Mining Region in Urgent Need of Energy Transition. Briefing for the European Commission Coal Region in Transition Initiative*, Warszawa, Konin, 2018 s.12-14

miejskich w Polsce. Obecnie jest to region poddany realizacji strategii Sprawiedliwej Transformacji, a jednocześnie dość wyraźnie zagrożony upadkiem zarówno ekonomicznym, jak i społecznym. Oczywiście przyczyny zjawiska są dość złożone, a w ich składzie znajdują się zarówno problemy demograficzne, jak i ekonomiczne czy wreszcie wspomniane wcześniej przeobrażenia w strukturze gospodarczej.

W skład powiatu konińskiego wchodzi 14 gmin, z czego 5 to gminy miejskie (Golina, Kleczew, Rychwał, Sompolno, Ślesin), natomiast 9 to gminy wiejskie (Grodziec, Kazimierz Biskupi, Kramsk, Krzymów, Rzgów, Skulsk, Stare Miasto, Wierzbinek, Wilczyn)⁸³³. Charakteryzuje je jednak duży poziom zróżnicowania poziomu rozwoju poszczególnych gmin i ogólne niedobory infrastruktury, głównie kanalizacyjnej oraz słaby dostęp do usług, szczególnie dotyczących ochrony zdrowia⁸³⁴.

Region koniński zamieszkiwało w roku 2014: 210 324 osób, natomiast w roku 2019 było to już 201 653 osób. Największa liczba ludności zamieszkuje miasto Konin w roku 2014 było to 76 547 mieszkańców w roku 2019 już tylko 73 522 mieszkańców. W roku 2019 jak i 2014 ponad 50 % mieszkańców stanowiły kobiety⁸³⁵.

Konin, jako największe miasto regionu konińskiego i jednocześnie jego stolica, zaliczany jest do miast średniej wielkości, na co wskazuje także poziom zaludnienia. Po systematycznym wzroście liczby ludności w latach 1995-1998 (z 83 008 mieszkańców w 1995 roku do 83 426 w 1998 roku), nastąpił ich systematyczny spadek⁸³⁶ aż do 73 522. Spadek ten ciągle jest obserwowany, a w ostatnich latach wręcz nasilony⁸³⁷. Przyrost naturalny przy mierniku 1 000 mieszkańców w województwie wielkopolskim wynosił 1,0, natomiast w Koninie był ujemny i wyniósł -2,51.

⁸³³ Strona internetowa: <http://www.powiat.konin.pl>

⁸³⁴ P.Chruski, M.Burchardt, T.Herodowicz, B. Konecka-Szydłowska, R.Perdał, *Analiza zróżnicowania społeczno-gospodarczego Wielkopolski Wschodniej*, Poznań 2022

⁸³⁵ Strona Głównego Urzędu Statystycznego (GUS): <http://stat.gov.pl>

⁸³⁶ E.Jaroszewska, *Kurczenie się (shrinkage) starych miast przemysłowych i przeciwdziałanie jego negatywnym skutkom*, Kraków 2019, s. 32

⁸³⁷ Pracownia Miejska. Konin 2050. Raport Końcowy. Konin 2015; Redakcja Gazeta.pl. *Te dane zatrważają. Znamy listę polskich miast, które do 2050 roku praktycznie opustoszeją*, <http://next.gazeta.pl/next/56,150859,22292101>, (artykuł z 31 sierpnia 2017 r.).

Tabela 12. Migracja ludności Konina w latach 2016-2020

Migracje ludności	2016	2017	2018	2019	2020
Zameldowania	457	535	593	642	426
Wymeldowania	926	917	1095	1205	932
Saldo migracji wewnętrznych i zewnętrznych na pobyt stały	-469	-382	-502	-568	-506
Saldo migracji wewnętrznych i zewnętrznych Pobyt stały na 1000 osób	-6,2	-5,1	-6,7	-7,63	-6,91

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS⁸³⁸

Jednakowa sytuacja dotyczy całego regionu konińskiego⁸³⁹. W 2014 roku w regionie odnotowano 1 429 osoby napływające z innych regionów w Polsce oraz 1 345 osób odpływających z regionu do innych polskich regionów.

W tej sytuacji saldo migracji wewnętrznych w regionie konińskim osiągnęło poziom dodatni, w wysokości 84.

W roku 2019 roku w regionie zaobserwowano zwiększenie wskaźnika migracji wewnętrznych (przy aspekcie napływu) do liczby 1 668 osób, oraz wzrost miernika migracji wewnętrznych (przy aspekcie odpływu) do liczby 1 658 osób, w związku, z czym saldo migracji wewnętrznych było dodatnie i wynosiło 10⁸⁴⁰.

Z punktu widzenia migracji zagranicznych, w roku 2014 w subregionie konińskim zarejestrowało się 10 osób zagranicznych, wymeldowały się natomiast 44 osoby. Ma to wpływ na saldo migracji zagranicznych, które we wskazanym okresie wyniosło -34. Z kolei w 2019r. odnotowano zameldowania osób z zagranicy na poziomie 4 oraz 5 osób, które wyemigrowały z regionu konińskiego na tereny zagraniczne, co wpłynęło na saldo migracji zagranicznych, które osiągnęło poziom -1⁸⁴¹.

⁸³⁸ Bank Danych Lokalnych GUS.

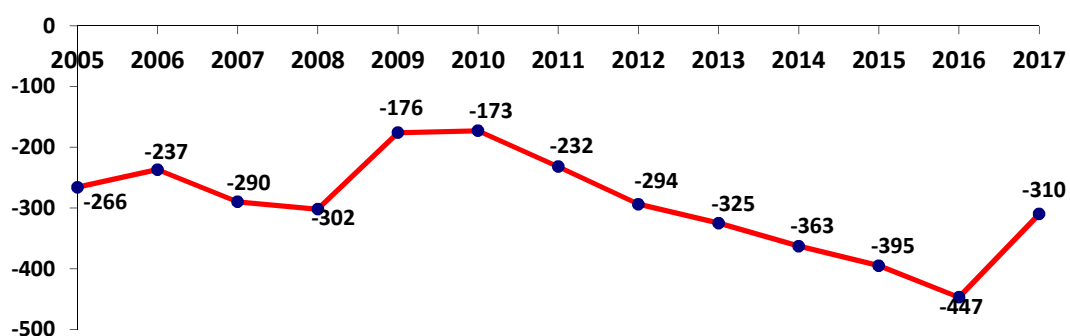
⁸³⁹ Powiat koniński w liczbach, Polska w liczbach [dostęp 2020-12-21]

⁸⁴⁰ Powiat koniński w liczbach, Polska w liczbach [dostęp 2020-12-21]

⁸⁴¹ Bank Danych Lokalnych GUS

Niewątpliwie znaczący wpływ na migracje wewnątrz kraju jak i zagraniczne miało wejście Polski do struktur Unii Europejskiej⁸⁴². Saldo wspomnianych migracji w subregionie konińskim w latach 2005-2017, zarówno przed jak i po wejściu Polski do struktur UE, przedstawiono na wykresie 3 oraz tabeli 13.

Wykres 3. Saldo migracji wewnętrznych w regionie konińskim w latach 2005-2017



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS⁸⁴³.

Tabela 13. Saldo migracji zagranicznych w regionie konińskim w latach 2005-2017

		ROK										
		2005	2006	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2016	2017
SALDO		-10	-72	-33	-3	-13	-13	-39	-88	-71	-2	-29

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS⁸⁴⁴.

⁸⁴² E.Siek, *Międzynarodowe przepływy siły roboczej w procesie integracji Polski z krajami Unii Europejskiej*, Toruń 2009, s. 14

⁸⁴³ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁸⁴⁴ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Na liczbę osób meldujących się w regionie konińskim z innych regionów w Polsce i z zagranicy w latach 2014-2016 miało wpływ szczególnie upowszechnienie się pozarolniczej działalności gospodarczej, co oddziaływało z kolei na wzrost zatrudnienia, a jednocześnie sprzyjało rynkowi zbytu, a także wywierało wpływ na korzystną sytuację materialną lokalnych podmiotów, należących do tego sektora⁸⁴⁵.

Przemieszczanie się społeczności poprzez migrację stałą odgrywa ważną rolę dla rozwoju w sferze społecznej oraz gospodarczej w przestrzeni regionalnej i jednocześnie lokalnej⁸⁴⁶. Zameldowanie się społeczności może stać się stymulatorem rozwoju, który wywołują efekty aglomeracji, ujawniające się przede wszystkim poszerzeniem rynku sprzedaży produktów i usług, dywersyfikacją rynku zatrudnienia, a również rozwojem przedsiębiorczości (w szczególności pojawianiem się nowych usług). Ze stałymi przepływami ludności mają również związek przeważnie transakcje kapitałowe, odnoszące się do np. kupna bądź stawiania budynków czy lokali. Zmniejszony napływ społeczny może zaś niekorzystnie oddziaływać na sferę gospodarczą, przyczyniając się zwłaszcza do utraty zasobów ludzkich, a także do zmniejszenia się rynku sprzedaży produktów i usług, a w rezultacie również do zmniejszenia się szans rozwoju prowadzonej działalności. Wymeldowanie się ludności można tymczasem niecałkowicie kompensować przepływami dochodów osób, które wymeldowują się, do ich najbliższych, którzy zostali w danym regionie⁸⁴⁷. W dłuższym czasie pozytywne może stać się zjawisko napływu tej ludności, która wcześniej wyemigrowała, a która, przykładowo, korzystając z uzyskanej wiedzy i doświadczenia oraz funduszy, może założyć własną działalność (w szczególności również w obcych dotychczas niszach rynkowych), a także może lokować kapitał w sferę nieruchomości⁸⁴⁸.

Między napływem ludności a rozwojem w sferze społecznej oraz gospodarczej występuje silny związek, zaś zmiany napływu społecznego obszarów wiejskich są podłożem, a także rezultatem dywersyfikacji dokonującego

⁸⁴⁵ <http://gospodarka.konin.pl>

⁸⁴⁶ Red.T.Stryjakiewicz, *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*, Poznań, 2014, s. 26

⁸⁴⁷ E.Jaroszewska, *Kurczenie się(shrinkage) starych miast przemysłowych i przeciwdziałanie jego negatywnym skutkom*, Kraków 2019, s.71

⁸⁴⁸ M. Lesińska, M. Okólski (red.), *Współczesne polskie migracje: strategie – skutki społeczne – reakcja państwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013, s. 10-15.

się rozwoju. Związek ten posiada nietypowy charakter, ponieważ jest w niego usytuowany system wzmaganie się tej dywersyfikacji⁸⁴⁹. Niewielka gęstość zaludnienia korzystnie działa na jej późniejszy spadek, zaś wysoka – na jej dalszy wzrost. Na terenach wiejskich (starych pod względem demograficznym) zauważalny jest trend wzrostu struktury seniorów⁸⁵⁰. Natomiast na terenach, charakteryzujących się wysoką strukturą mieszkańców w młodym wieku, zauważa się tendencję do wzrostu tej struktury⁸⁵¹. Ta właściwość mechanizmów dywersyfikacji przestrzennej w aspekcie napływu ludności może wpływać na jej stabilność, albowiem ze stosunkowo małymi zmianami tereny wiejskie, w których następował odpływ ludności w okresie 1970-1980, a także te obszary, które współcześnie ograniczają zaludnienie – zaliczane są do tych samych regionów kraju⁸⁵².

Zmiany struktury przestrzennej liczby mieszkańców obszarów wiejskich są procesem trwałym, mocno powiązanim z terytorialną dywersyfikacją społeczno-gospodarczą⁸⁵³. Fundamentalny mechanizm tych zmian dotyczy procesów przesiedlania się, które odbywają się bardzo często w systemie wieś-miasto, a rzadziej wieś-wieś⁸⁵⁴. Przepływ ludności, przebywającej na terenach wiejskich, maleje na obszarach zapóźnionych z punktu widzenia rozwoju w sferze społecznej i gospodarczej, w których przeważa działalność rolnicza. Mowa tu o części obszarów wiejskich regionu konińskiego.

W strukturze przestrzennej gmin, w których maleje zaludnienie, istotną funkcję pełni usytuowanie w odniesieniu do miast, szczególnie o dużej oraz średniej wielkości. Owe gminy znajdują się na terenach wiejskich, daleko od obszarów miejskich, które są słabo połączone komunikacyjnie z miastami. Po przeciwnej stronie mieszczą się tereny wiejskie, w których dokonuje się potem wzrost zaludnienia, czyli szczególnie niedaleko od miast, przede wszystkim

⁸⁴⁹ M. Męczyński, B. Konecka-Szydłowska, J. Gadziński, *Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i klasyfikacja małych miast w Wielkopolsce*, Poznań 2010, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej.

⁸⁵⁰ L. Wojtasiewicz, *Czynniki rozwoju lokalnego-nowe ujęcie metodologiczne*, Biuletyn KPZK PAN, Warszawa 1997,

⁸⁵¹ L. Wojtasiewicz, *Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju lokalnego*[w:]red. J.J. Parysek, *Rozwój lokalny i lokalna gospodarka przestrzenna*, Poznań 1996, s.67-97

⁸⁵² A. Rosner, *Zmiany rozkładu przestrzennego zaludnienia obszarów wiejskich. Wiejskie obszary zmniejszające zaludnienie i koncentrujące ludność wiejską*, Warszawa 2012, s. 58-60.

⁸⁵³ A. Wlazły, *Wpływ zasobów środowiskowych na rozwój gospodarczy obszarów wiejskich na przykładzie gminy Stare Miasto*, *Progress in Economic Sciences*, nr 4 (2017)

⁸⁵⁴ J. Runge, *Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej*, Katowice 2007, s.32

o dużej oraz średniej wielkości. Tereny wiejskie o dużej gęstości zaludnienia, zlokalizowane na peryferiach tworzą bogaty lokalny rynek zatrudnienia, co ma związek z różnymi funkcjami, odnoszącymi się do obsługi obszarów miejskich⁸⁵⁵. Rozwój terenów, położonych na przedmieściach nie odbywa się jednakowo w każdym kierunku. Wskaźnikiem tego ukierunkowania jest struktura komunikacyjna, wokół której tworzą się nowe osady i centra gospodarcze, a także obszary o słabym połączeniu komunikacyjnym, które nie są atrakcyjne dla osób, próbujących dostać się do miejsc pracy w miastach (obszary te są jednak interesujące pod względem rekreacyjnym – przykładowo dla wybudowania drugiego budynku w celu odpoczynku po pracy poza obszarem miejskim)⁸⁵⁶.

Aktualna faza dywersyfikacji zaludnienia, a również ewolucji społecznej i gospodarczej na terenach wiejskich prowadzi do tego, iż w identycznych regionach po pierwsze pojawiają się obszary wzrostu populacji, szczególnie w obrębie terenów miejskich, które uważane są za ośrodki regionalne, zaś po drugie – powstają obszary o właściwościach peryferyjnych – odległe od owych terenów miejskich⁸⁵⁷. Świadczy to o tym, iż najistotniejsze zmiany mają miejsce w obrębie danego regionu. Trzeba także nadmienić, iż procesy, odnoszące się do spadku populacji na przedmieściach układu oraz zwiększania się liczby ludności blisko centrum mają związek zarówno z płaszczyzną regionalną, jak i lokalną⁸⁵⁸.

Należy podkreślić, w województwie wielkopolskim na koniec 2019 roku zanotowano dodatni przyrost naturalny na poziomie 0,14, co jednocześnie nie korelowało z wynikami demograficznymi miasta Konina, bowiem notuje ono wysokie saldo emigracji⁸⁵⁹.

Zmianie uległa także populacja mieszkańców miasta i całego regionu konińskiego⁸⁶⁰. Zauważalne jest stopniowe zmniejszanie się populacji kobiet i mężczyzn, w Koninie w okresie 2004-2018, by na koniec 2019 roku wartości

⁸⁵⁵ J.J. Parysek, Wewnątrzregionalna konkurencyjność i komplementarność obszarów[w:] red. J.J. Parysek, Wybrane problemy miast i aglomeracji miejskich na początku XXI wieku, Biuletyn IGSEiGP UAM, Seria Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, nr 6, Poznań, s.101-123

⁸⁵⁶ K. Heffner, A. Czarnecki, *Drugie domy w rozwoju obszarów wiejskich*, Warszawa 2011, s. 85-88.

⁸⁵⁷ J.J. Parysek, *Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne*, Poznań 2005, s. 48

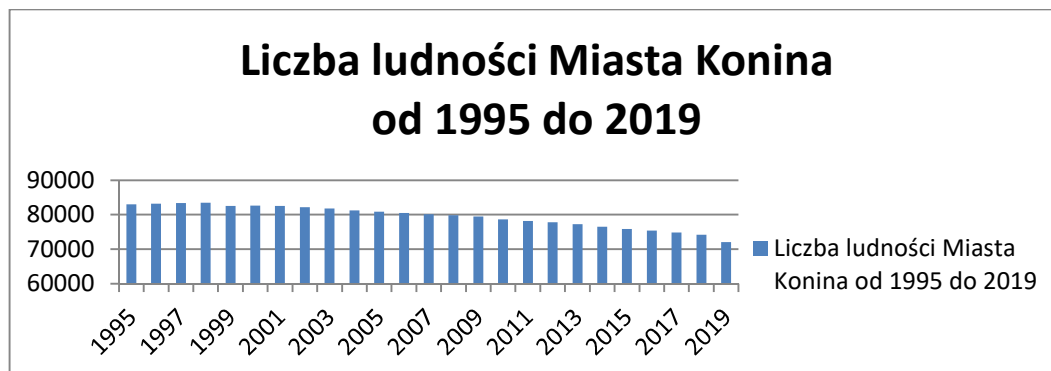
⁸⁵⁸ A. Rosner, *Zróźnicowanie zaludnienia obszarów wiejskich w Polsce. Obszary zmniejszające zaludnienie i koncentrujące ludność [w:]* W. Kamińska (red.), K. Heffner, *Dychotomiczny rozwój obszarów wiejskich? Czynniki progresji, czynniki peryferyzacji*, STUDIA KPZK PAN, Tom 138, Warszawa 2011, s. 28-41.

⁸⁵⁹ *Diagnoza społeczna miasta Konina 2016-2018*

⁸⁶⁰ *Powiat koniński w liczbach, Polska w liczbach* [dostęp 2020-12-21]

wynosiły: 38 784 tys. kobiet i 34 738 tys. mężczyzn, w regionie, na co wskazują dane zawarte w tabelach.

Wykres 4. Liczba ludności Konina w latach 1995-2019



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS⁸⁶¹

Jedną z przyczyn poziomu demografii w Koninie i regionie konińskim jest migracja ludności⁸⁶². Na tle województwa wielkopolskiego jest to znaczny ubytek mieszkańców, ale zgodny z ogólną tendencją: zjawisko wyludniania widoczne jest dziś szczególnie na obszarach peryferyjnych województwa, poza głównymi ośrodkami społeczno-gospodarczymi. Miasto Poznań dla odmiany dotknięte jest suburbanizacją⁸⁶³.

Sporym problemem dla regionu konińskiego, występującym również w całej Polsce, jest starzenie się społeczeństwa, a w tym zakresie także wskaźniki obciążenia demograficznego, (czyli liczba osób w wieku poprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym)⁸⁶⁴. Jak wykazują analizy powszechnie dostępnych danych, udział procentowy ludności w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności uległ niewielkim zmianom: w roku 2016 było to 15,6%, w roku 2017 15,4%, w 2018 również 15,4%. Wśród mieszkańców w wieku produkcyjnym w tym samym okresie również nie zanotowano istotnych zmian, różnica pomiędzy rokiem 2016 a 2018 wynosi zaledwie około 1%. Natomiast ludność w wieku poprodukcyjnym w 2016 roku to liczba 23,7%, w roku 2016 24,6%, natomiast w kolejnym 25,5%. Tym samym

⁸⁶¹ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁸⁶² *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*. 2021

⁸⁶³ D.Kierwa, *Wyzwania społeczno-ekonomiczne transformacji subregionu konińskiego*, 2019

⁸⁶⁴ <http://gospodarka.konin.pl>

dane wskazują, iż jest to wzrost niewielki, ale systematyczny⁸⁶⁵. Biorąc to pod uwagę, w 2016 roku obciążenie demograficzne wynosiło 64,8, w 2017 roku 66,8, w 2018 roku 69,1, natomiast w 2019 było już na granicy 69,6. Odsetek osób powyżej 65. roku życia w analizowanej populacji oscylował w omawianym okresie czasu, pomiędzy 19% a 21%

Tabela 14. Udział ludności według podziału ekonomicznego (w %)

Procentowy udział ludności według podziału ekonomicznego w ludności ogółem	2016	2017	2018	2019
Wiek przedprodukcyjny	15,6	15,4	15,4	15,6
Wiek produkcyjny	60,7	59,9	59,1	58,8
Wiek poprodukcyjny	23,7	24,6	25,5	25,7
Obciążenie demograficzne	64,8	66,8	69,1	69,6
Procentowy udział w populacji osób powyżej 65. roku życia	19,3	20,2	21,1	21,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS⁸⁶⁶

Miasto Konin w regionie konińskim stanowi również ośrodek rangi subregionalnej, o tej funkcji stanowią wyspecjalizowane instytucje o znaczeniu regionalnym, m.in. szpital wojewódzki, uczelnia wyższa: Akademia Nauk Stosowanych w Koninie oraz agencje gospodarcze⁸⁶⁷.

Region koniński, wbrew niekorzystnemu oddziaływaniu przemysłu paliwowo-energetycznego, charakteryzuje się relatywnie znaczną powierzchnią form ochrony środowiska przyrodniczego i terenów zawierających składowe sieci ekologicznych⁸⁶⁸.

Cechy regionu konińskiego, jakimi są: lokalizacja geograficzna, niezanieczyszczone środowisko przyrodnicze, kompleksy wodne z jeziorami,

⁸⁶⁵ Powiat koniński w liczbach, Polska w liczbach [dostęp 2020-12-21]

⁸⁶⁶ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁸⁶⁷ M.Michalik, *Atrakcyjność inwestycyjna subregionu konińskiego w kontekście koncepcji sprawiedliwej transformacji Wielkopolski Wschodniej i obecności łódzkiej specjalnej strefy ekonomicznej*, Konin 2022

⁸⁶⁸ P.Churski, R.Perdal, M., Burchardt, *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*, Poznań-Konin maj 2021

zabytki i pomniki przyrody, przyczyniają się do tego, że region ten sprzyja rozwojowi turystycznemu⁸⁶⁹. Zróżnicowane walory turystyczne regionu są fundamentem rozwoju różnych typów turystyki kwalifikowanej⁸⁷⁰, m.in.: turystyki kajakowej, wioślarskiej, żeglarskiej, podwodnej, windsurfińskiej, narciarskiej (turystyka wodna), ale również kolarstwa, turystyki pieszej oraz wędkarskiej.

Centralna lokalizacja regionu sprzyja dostępności transportowo-komunikacyjnej, która stanowi istotny walor dla branży turystycznej. Dogodna komunikacja jest korzystna dla rozwoju turystyki na tym terenie, co przynosi wiele korzyści. Infrastrukturę komunikacyjną regionu konińskiego uzupełniają, obok dróg i środków komunikacji, także powstałe ścieżki rowerowe, piesze, a także szlaki kajakowe⁸⁷¹.

Region koniński oferuje turystom bogatą ofertę noclegów w hotelach, gospodarstwach agroturystycznych, ośrodkach wypoczynkowych, kwaterach prywatnych, domkach letniskowych, zajazdach, domkach kempingowych czy na polach namiotowych. W regionie tym do użytku publicznego oferowane są urządzenia turystyczno-rekreacyjne na terenie hoteli i ośrodków wypoczynkowych. Zaś na niskim poziomie rozwinęły się tu usługi rozrywkowe i paraturystyczne⁸⁷².

Biorąc pod uwagę gospodarkę regionu konińskiego, należy zwrócić uwagę, iż główną rolę odgrywa tutaj rolnictwo⁸⁷³, które wraz z leśnictwem i rybołówstwem zapewnia zatrudnienie 39,5 % osób pracujących w gospodarce narodowej. Ma ono bardzo ważne znaczenie przy procesach rozwoju gospodarczego regionu konińskiego, ponieważ ponad 50 % ogólnej powierzchni stanowią grunty orne. Nie można pominąć również powiązanych z tym gałęzi gospodarki, a mianowicie: sadownictwa, ogrodnictwa, produkcji rolno-spożywczej oraz zwierzęcej.

⁸⁶⁹ <http://powiat.konin/informacje-dla-turystow> (dostęp:17.12.2020)

⁸⁷⁰ Strona internetowa Centrum Informacji Turystycznej w Koninie <http://turystyka.konin.pl> (dostęp: 17.12.2020)

⁸⁷¹ <http://nawycieczke.pl/pl/atracje/konin> (dostęp:06.03.2021).

⁸⁷² Strona internetowa Centrum Informacji Turystycznej w Koninie: <http://www.turystyka.konin.pl>

⁸⁷³ A.Grzelak, *Rolnictwo wobec wybranych wyzwań ekonomicznych*, [w:] S.Sokołowska, A.Bisaga (red.) *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Rolnictwo w nowym otoczeniu rynkowym i instytucjonalnym*, Opole 2010, s. 53-55

Od roku 1999 region koniński wykazuje stały wzrost gospodarczy. Odnotowany został wzrost zatrudnienia w sektorze prywatnym⁸⁷⁴. Na przestrzeni ponad dwudziestoletniej działalności regionu ilość działających w sektorze MŚP podmiotów gospodarczych wzrosła z 4 901 w 1999 roku do 65 824 w roku 2019. Z tego ponad 98 % to podmioty prywatne.⁸⁷⁵

W sektorach niezaliczanych do gospodarki rolniczej w regionie konińskim główną rolę w roku 2004 odgrywały podmioty działające w branży handel i naprawa samochodów, branża budowlana, a także podmioty o charakterze przemysłowym oraz pozostała działalność usługowa. W tym duży sektor stanowiły podmioty obsługi nieruchomości i firm oraz pośrednictwa finansowego. Na przestrzeni omawianego okresu branże te nieznacznie się zmieniły i tak na koniec roku 2019 kształtowały się następująco: największa liczba to nadal podmioty działające w zakresie handlu oraz naprawy pojazdów silnikowych, kolejna branża to budownictwo około 10 % to działalność profesjonalna i naukowo techniczna.⁸⁷⁶

W regionie konińskim największą liczbę stanowią mikrofirmy, znaczną część firmy małe, nieznaczną natomiast firmy tzw. średnie. Funkcjonują na rynku również zakłady zaliczane do dużych, m.in. kopalnia węgla brunatnego wchodząca w skład grupy kapitałowej ZE PAK oraz Granges Konin SA (dawniej Huta Aluminium Konin, Impexmetal). W latach ubiegłych dynamiczny rozwój przemysłu odkrywkowego przyczynił się w dużym stopniu do rozwoju gospodarczego regionu. Wpływ na to miał również podział administracyjny⁸⁷⁷, w wyniku którego powstał powiat koniński. Wszystko to wpłynęło na rozwój i powstawanie nowych przedsiębiorców prywatnych, których udział w rynku jest bardzo istotny⁸⁷⁸.

Sektor MŚP w regionie jest najważniejszym źródłem nowych miejsc pracy. Położenie przy autostradzie A2, łączącej wschód z zachodem Europy

⁸⁷⁴ M.Czajor, M.Koszewska, J.Król, A.Kuźmińska, M.Słupiński, *Jaka przyszłość czeka Konin, Foresight miejski. Konin 2050*, Konin 2019

⁸⁷⁵ Strona internetowa Powiatu Konińskiego: <http://powiat.konin.pl>

⁸⁷⁶ Samorząd Województwa Wielkopolskiego, *Znaczenie sektora MŚP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy*, Poznań 2020

⁸⁷⁷ M.Klamut *Uwarunkowania podnoszenia konkurencyjności regionów w Polsce*, [w:] W.Kosiedowski (red.) *Konkurencyjność gospodarcza regionu w warunkach nowego ustroju terytorialno- administracyjnego*, Toruń 2000, s.289

⁸⁷⁸ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, PARP 2021

zaowocowało powstaniem oddziałów firm międzynarodowych m.in. KAPPA, AWAS, Lite-Licht, Eurocoles.

W regionie tym znajduje się 1477 udokumentowanych złóż i są to głównie węgiel brunatny oraz gaz ziemny, a w 2019 roku (ostatnie dostępne dane)⁸⁷⁹. eksploatacja prowadzona była w 30 % ogółu złóż. Warto podkreślić, iż, węgiel brunatny stanowi 34,2% całych złóż krajowych⁸⁸⁰, co przekłada się na dużą dewastację i zdegradowanie gruntów wydobywczych. Specyfika gospodarcza regionu Wielkopolski Wschodniej niewątpliwie przekłada się na produkt krajowy brutto wyprodukowany w tym rejonie⁸⁸¹.

Region koniński zajmuje przedostatnie miejsce (wraz z regionem leszczyńskim) spośród sześciu regionów w Wielkopolsce pod kątem wytwarzania PKB (13,2% Produktu Krajowego Brutto województwa). Zdecydowaną pozycję gospodarczą posiada miasto Poznań i region podpoznański, których łączne PKB jest na poziomie około połowy PKB tego województwa⁸⁸².

Jak już wspomniano od lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku region koniński stanowi tradycyjne centrum górnictwa i energetyki, w którym to przemyśle występowało i nadal występuje, (choć już w ograniczonym stopniu) duże zatrudnienie⁸⁸³. Zwyczaj zatrudnienia w kopalniach, fabrykach, elektrowniach miał niekorzystne oddziaływanie na działalność biznesową i nadal jest to aktualnie jeden z głównych wyzwań miasta Konina i całego regionu. Bliskość autostrady A2 może bardziej zachęcić potencjalnych inwestorów. Według analiz Instytutu Badań Nad Gospodarką Rynkową atrakcyjność inwestycyjną można traktować z punktu widzenia działalności w sferze przemysłu, technologii oraz usług⁸⁸⁴. Poziom atrakcyjności inwestycyjnej w obszarze technologii również uznawany jest za wysoki, a w działalności usługowej – przeciętny; rezultaty te zalicza się do wysokich w Wielkopolsce⁸⁸⁵.

⁸⁷⁹ Główny Urząd Statystyczny

⁸⁸⁰ P.Churski, R.Perdal, M., Burchardt, *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*. Poznań-Konin 2021

⁸⁸¹ A.Szpor, D.Kierwa, *Transformacja węglowa w subregionie konińskim*. 2018, Instytut badań Strukturalnych

⁸⁸² *Znaczenie sektora MSP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy*, Samorząd Województwa Wielkopolskiego, 2020

⁸⁸³ P.Piechocki, *Kierunki rozwoju ekonomii społecznej w subregionie konińskim do 2020 roku*, Konin 2016

⁸⁸⁴ Strona internetowa Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową: <http://www.ibngr.pl>

⁸⁸⁵ *Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2017*, Województwo wielkopolskie, Polska Agencja Inwestycji i Handlu S.A., Warszawa 2017

Sytuacja gospodarcza regionu konińskiego w latach 2005-2019 mierzona wielkością PKB per capita (produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca) można określić jako przeciętną. Region koniński znajduje się, bowiem na 37-39 pozycji w państwie, pozytywny aspekt w tym okresie to to, iż wartość ta wzrosła z 21 do 43 tys. zł, co oznacza wzrost o ponad 100 %⁸⁸⁶.

3.2 Poziom życia mieszkańców Wielkopolski w tym regionu konińskiego

Problematyka poziomu życia w analizach geograficznych, gospodarczych i socjologicznych jest bardzo zdywersyfikowana, co stanowi wynik obszerności tematycznej oraz pewnej nieobiektywności przedmiotu badań. Współczesna waga tych analiz zaczyna być coraz większa, co ma związek z kumulowaniem się różnic w przychodach w zróżnicowanym zasięgu przestrzennym, zwłaszcza ze zróżnicowaniem szybkości wzrostu warunków życiowych a rozwojem gospodarczym. Aktualnie jednym z najważniejszych mierników warunków życia jest poziom dochodów, warunkujących konsumpcję bądź możliwość dokonania wyboru odnośnie danych wyrobów czy usług⁸⁸⁷.

Istotnym jest by dostrzec, iż sens problemu, pomijając osiągnane dochody, stanowi w efekcie poziom spełniania potrzeb społecznych, a za ich podłoże uznaje się system wyznawanych wartości⁸⁸⁸. Wszystkie rodzaje kultur, jak w ich zakresie wszystkie zbiorowości społeczne czy jednostki, posiadają własną klasyfikację potrzeb⁸⁸⁹. W związku z tym brak jest możliwości tworzenia jednorodnego systemu mierników poziomu spełnienia tych potrzeb, (jakości egzystencji). We współczesnym świecie konieczne jest zastosowanie ogólnych wskaźników poziomu oraz jakości egzystencji, społecznie przyjmowanych i aprobowanych⁸⁹⁰.

⁸⁸⁶ P.Churski, R.Perdal, M., Burchardt, *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*, Poznań-Konin maj 2021

⁸⁸⁷ M.Męczyński, B.Konecka-Szydłowska, J.Gadziński, *Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i klasyfikacja małych miast w Wielkopolsce*, Poznań 2010, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej.

⁸⁸⁸ A.Pasek, *Potrzeby społeczne związane z rozwojem społeczeństwa*, Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne, XV(1) 2019

⁸⁸⁹ T.Schimanek, *Diagnozowanie potrzeb społecznych*, Warszawa 2015, s.32

⁸⁹⁰ A.Lisowski, *Potrzeby społeczne i ich diagnozowanie*, [w:] A.Kurzynowski (red.) *Polityka społeczna*, Warszawa 2005, s.52-74

Na poziom zadowolenia z życia mają wpływ takie elementy, jak sytuacja materialna, zatrudnienie i poziom wynagrodzeń, stan zdrowia, możliwość skorzystania z leczenia specjalistycznego, oświata i kształcenie, spędzanie wolnego czasu i stosunki społeczne, małżeństwa i rozwody, ale również poczucie bezpieczeństwa własnego i finansowego, obowiązujące regulacje prawne, a ponadto poziom zanieczyszczeń w najbliższym otoczeniu oraz subiektywny dostatek. Mierniki powiązane z sytuacją materialną, przedstawiono w tabeli 15.

Tabela 15. Materialny poziom życia biorąc (Kraj, Wielkopolska, region koniński)

Nazwa miernika	Poziom na płaszczyźnie terytorialnej
Struktura gospodarstw domowych, ponoszących wydatki niższe od uznawanej granicy ubóstwa relatywnego	2015: Polska (15,5%), Wielkopolska (20,8%) region koniński (24,6%) 2016: Polska (13,9%), Wielkopolska (18,5%) region koniński (23,3%) 2017: Polska (13,4%), Wielkopolska (15,5%) region koniński (22,8%) 2018: Polska (14,2%), Wielkopolska (16,9%) region koniński (23,7%) 2019: Polska (13,0%), Wielkopolska (15,0%) region koniński(23,1%)
Struktura gospodarstw domowych, ponoszących wydatki niższe od uznawanej granicy ubóstwa ustawowego	2015: Polska (12,2%), Wielkopolska (16,7%) region koniński (19,3%) 2016: Polska (12,7%), Wielkopolska (16,6%) region koniński(19%) 2017: Polska (10,7%), Wielkopolska (12,2%) region koniński (18,1%) 2018: Polska (10,9%), Wielkopolska (12,8%) region koniński (18,3%) 2019: Polska (9,0%), Wielkopolska (11,2%) region koniński(17,6%)
Uśredniony miesięczny dochód rozporządzalny gospodarstw domowych w przeliczeniu na jedną osobę	2015: Polska (1386,16 zł), Wielkopolska (1287,79 zł) region koniński (1023,35 zł) 2016: Polska (1474,56 zł), Wielkopolska (1399,99 zł) region koniński (1098,33 zł) 2017: Polska (1598,13 zł), Wielkopolska (1606,64 zł) region koniński (1198,45 zł) 2018: Polska (1693,46 zł), Wielkopolska (1629,98 zł) region koniński (1299,68 zł) 2019: Polska (1819,14 zł), Wielkopolska (1806,98 zł) region koniński (1425,12 zł) 2020: Polska (1919,21 zł), Wielkopolska (1789,13 zł) region koniński (1409,87 zł)

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS⁸⁹¹

⁸⁹¹ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Wielkość powyższych wskaźników wskazuje na to, że sytuacja materialna polskich obywateli uległa poprawie. Według Głównego Urzędu Statystycznego, oddziaływanie na to zjawisko miało głównie wdrożenie Programu „Rodzina 500+”. Z kolei w Polsce od 2011 r. wdrażana jest Strategia „Europa 2020”, ukierunkowana na realny spadek zasięgu ubóstwa do roku 2020⁸⁹².

O polepszeniu sytuacji materialnej dowodzi również wzrost przeciętnego dochodu rozporządzalnego w miesiącu na jedną osobę, stąd też mieszkające w Polsce społeczeństwo, a także mieszkańcy regionu konińskiego są z roku na rok bardziej zadowoleni ze stanu majątkowego gospodarstwa domowego.

Konińska społeczność ponosi też coraz większe wydatki na żywność, co z kolei bardziej pobudza wzrost gospodarczy⁸⁹³.

Styl życia mieszkańców regionu w znacznej mierze zależy od standardu finansowego, a ten jest zależny od posiadania pracy oraz wysokości zarobków. Wskazany aspekt dotyczy tylko kwestii materialnych, natomiast poza nimi istotne dla stylu życia są także wartości postmaterialne⁸⁹⁴.

Począwszy od 2014 roku, bezrobocie w subregionie konińskim wykazuje tendencję spadkową. Z danych zastanych, głównie danych statystycznych Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie wynika, iż na koniec 2014 roku liczba bezrobotnych widniejących w rejestrach urzędu wyniosła 12 222 osoby, z czego 56 % stanowiły kobiety⁸⁹⁵. Na koniec roku 2019 zarówno w Koninie jak i w całej Polsce ten trend się utrzymywał. PUP w Koninie odnotował 5 768 zarejestrowanych osób bezrobotnych, przy czym kobiety stanowiły już mniej, bo poziom spadł do wielkości 38,8 %. Warto również podkreślić, że we wskazanej grupie bezrobotnych, zdecydowaną większość, 1 337 osób, stanowiły osoby bezrobotne pozostające bez pracy od 1 do 3 miesięcy, natomiast aż 1 735 osób stanowiły osoby w wieku 25-34⁸⁹⁶.

W 2015 roku w regionie konińskim pracowało 135 osób/1 000 mieszkańców – wyraźnie mniej w porównaniu do Wielkopolski czy całej Polski. W kolejnych latach wskaźnik ten jeszcze się obniża do 128 osób / 1 000 mieszkańców (wykres 5). Na znaczną różnicę wskaźnika wpływa dysproporcja

⁸⁹² Strona internetowa Komisji Europejskiej: <http://ec.europa.eu>

⁸⁹³ Strona internetowa: <http://www.portalspozywczy.pl>

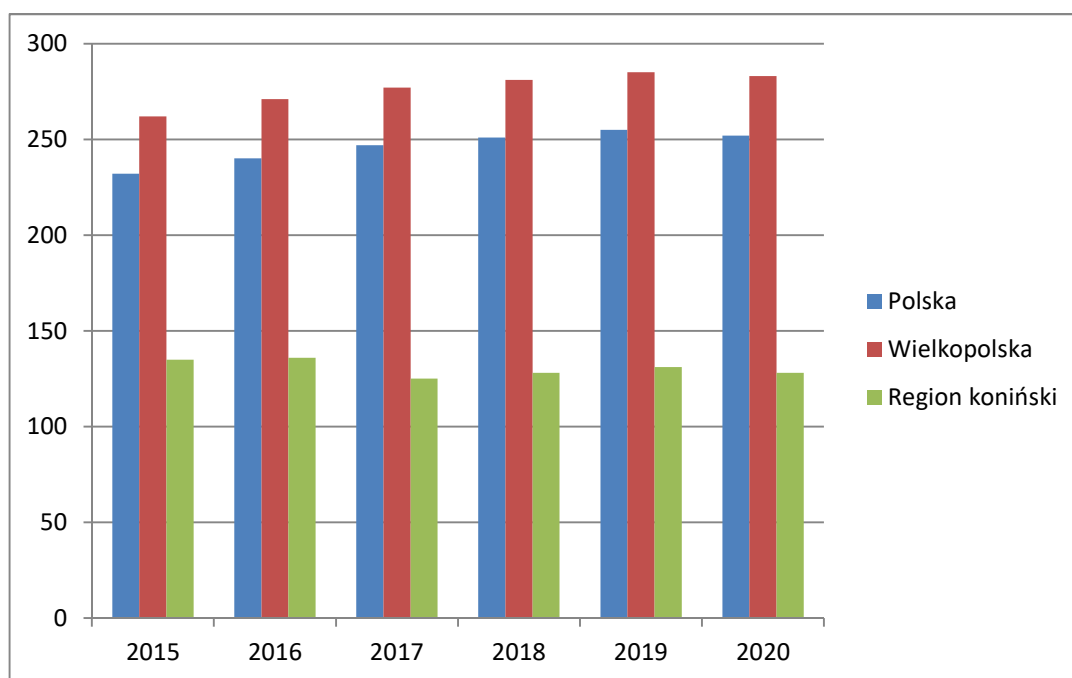
⁸⁹⁴ J.Mair ,J. Robinsons , K.Hockers (red.) Współczesna polityka społeczna, Przedsiębiorczość społeczna, Warszawa 2010, s.62

⁸⁹⁵ Sprawozdanie z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie w 2014r.

⁸⁹⁶ Sprawozdanie z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie w 2019r.

rozwojowa regionu konińskiego w odniesieniu do regionu poznańskiego (poprawiający poziom wskaźnika w województwie). Region poznański klasyfikuje się, bowiem na drugiej pozycji w Rankingu Zrównoważonego Rozwoju Jednostek Samorządu Terytorialnego⁸⁹⁷. Przeznaczanie bardzo wysokich środków finansowych na przedsięwzięcia inwestycyjne przekłada się na lepsze warunki zawodowe dla osób poszukujących zatrudnienia w tym regionie.

Wykres 5. Liczba pracujących na 1000 mieszkańców



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS⁸⁹⁸.

Pojęcie bezrobocia rejestrowanego jest różnie definiowane⁸⁹⁹. Przeważnie stopę bezrobocia rejestrowanego wyraża porównanie liczby osób zarejestrowanych, jako bezrobotne na tle liczby osób aktywnych ekonomicznie⁹⁰⁰.

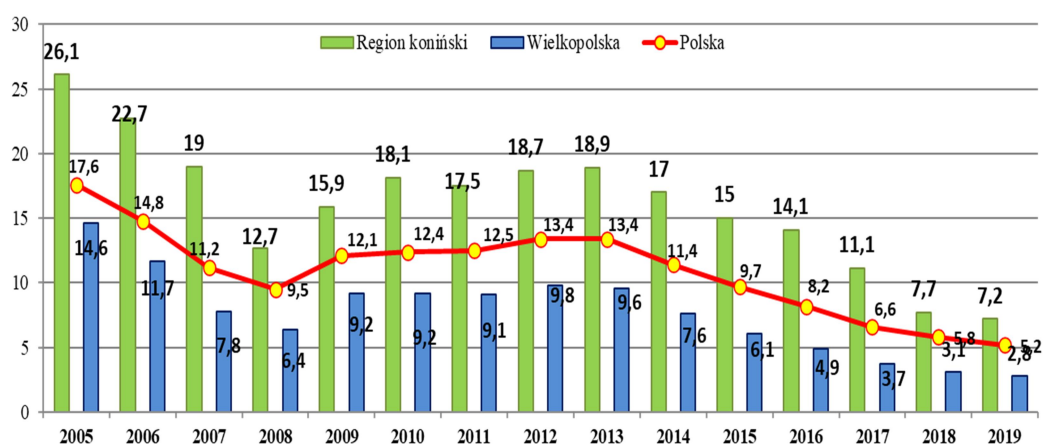
⁸⁹⁷ Strona internetowa: <http://www.wielkopolskamagazyn.pl>

⁸⁹⁸ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁸⁹⁹ E.Kwiatkowski, *Bezrobocie podstawy teoretyczne*, Warszawa 2002,s.29

⁹⁰⁰ Strona internetowa: <http://www.polskawliczbach.pl>

Wykres 6. Poziom bezrobocie rejestrowane w regionie konińskim od 2005 do 2019 roku (w %)



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS⁹⁰¹.

W 2019 roku stopa bezrobocia rejestrowanego w regionie konińskim sięgała poziomu 7,2 %, która była zdecydowanie wyższa od stopy bezrobocia w województwie wielkopolskim (2,8%) czy w całej Polsce (5,2%). Stopa bezrobocia od 2014 roku systematycznie maleje zarówno w odniesieniu do całego kraju, Wielkopolski, jak i regionu konińskiego⁹⁰². Wynagrodzenia mieszkańców w regionie konińskim również znacznie różnią się od wynagrodzeń w Polsce jak i od wynagrodzeń w całej Wielkopolsce mimo, centralnego położenia regionu konińskiego⁹⁰³.

Tabela 16. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (zł) oraz relacja z poziomem ogólnopolskim (%)

Do	ogółem		przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100)	
	2015	2020	2015	2020
	[zł]	[zł]	[%]	[%]
Polska	4 150,88	4 290,52	100,0	100,0
Wielkopolska	3 728,52	3 894,10	89,8	90,8
Region koniński	3 319,18	3 335,85	80,0	77,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS⁹⁰⁴.

⁹⁰¹ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁹⁰² P.Churski, R.Perdal, M., Burchardt, *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*, Poznań-Konin maj 2021

⁹⁰³ R.Czystowski, *Średnie wynagrodzenie w powiecie konińskim wśród najwolniej rosnących w Polsce w ciągu ostatnich 10 lat*, 2019, <http://300gospodarka.pl> (dostęp: 10.05.2020)

⁹⁰⁴ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Tabela 17. Poziom wynagrodzenia w latach 2015-2020 w relacji z poziomem ogólnopolskim i Wielkopolskim.

Terytorium	Ogółem					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]
Polska	4 150,88	4 290,52	4 527,89	4 834,76	5 181,63	5 523,32
Wielkopolska	3 728,52	3 894,10	4 124,13	4 382,96	4 687,39	4 985,75
Region koniński	3 319,18	3 335,85	3 439,22	3 608,15	3 795,47	4 184,77
Terytorium	przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100)					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Polska	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Wielkopolska	89,8	90,8	91,1	90,7	90,5	90,3
Region koniński	80,0	77,7	76,0	74,6	73,2	75,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS⁹⁰⁵.

Na podstawie tabeli można wywnioskować, że w okresie 2015- 2020 w regionie konińskim nastąpił wzrost przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto jednakże wynagrodzenie to przez cały okres było niższe w odniesieniu do województwa wielkopolskiego i całej Polski. Z kolei przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto stanowiło w 2015 roku 89,8 %, natomiast w 2020 roku już tylko 75,8% przeciętnego ogólnopolskiego wynagrodzenia brutto. Zatem wynika z tego, że wzrost miesięcznego wynagrodzenia brutto w tym regionie był wolniejszy niż wzrost owej wielkości w Wielkopolsce czy w całej Polsce⁹⁰⁶.

⁹⁰⁵ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁹⁰⁶ Znaczenie sektora MSP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy, Samorząd Województwa Wielkopolskiego, 2020

Z roku na rok wzrasta liczba ludzi posiadających ograniczoną zdolność robienia zwykłych życiowych czynności⁹⁰⁷. Wzrost ten jest następstwem przede wszystkim starzenia się ludności oraz faktu coraz dłuższego życia społeczeństwa. Współcześni seniorzy są dotknięci na ogół czterema przewlekłymi chorobami oraz czterema przypadłościami. Są oni beneficjentami nacjonalizmu – czasów, w których wszystko mogło ludziom zaszkodzić. Osoby te były wygłodzone, mieszkały w złych, niehigienicznych warunkach; kobiety w ciąży musiały pracować; procesy wytwórcze były nieodpowiednio zabezpieczone⁹⁰⁸.

Z roku na rok maleje odsetek ludzi, których samoocena, dotycząca stanu zdrowia, jest negatywna. Takie zjawisko to następstwo szybszego zwiększenia dochodów społeczeństwa niż zwiększenia wydatków na opiekę medyczną; efekt zmiany przyzwyczajęń na podobne do praktyk bogatszych mieszkańców krajów zachodnich oraz zmiany myślenia – społeczność myśli coraz częściej w kategoriach pozytywnych⁹⁰⁹.

W kwestii wykształcenia mieszkańców regionu konińskiego⁹¹⁰ w stosunku do całego kraju oraz Wielkopolski to biorąc pod uwagę mierniki powiązane z problematyką edukacyjną wykazane w tabeli wskazują, że dostrzegalny jest wzrost liczby osób, które deklarują znajomość przynajmniej jednego języka obcego na poziomie komunikatywnym. Taka tendencja wzrostowa stanowi jedną z przesłanek dla tworzenia w Polsce przez zagranicznych inwestorów centrów prowadzonej działalności gospodarczej. Region koniński też może być tego przykładem (Zinkpower Wielkopolska, Europeles itp.)⁹¹¹. Kolejną pozytywną tendencją jest wzrost liczby osób, które posługują się na co dzień komputerem. Społeczeństwo żyje bowiem w epoce dynamicznego rozwoju technologicznego, zaś, choć progres ten jest zauważalny w wielu dyscyplinach naukowych, to w procesie rozwoju dominują różnorodne technologie informatyczne i elektroniczne. Nieustannie każdy ma styczność ze zjawiskiem informatyzacji, a więc z rozległym stosowaniem systemów informatycznych, programów

⁹⁰⁷ J.Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2015. Warunki życia Polaków*, Rada Monitoringu społecznego, Warszawa 2015.

⁹⁰⁸ Strona internetowa: <http://www.niepelnospawni.pl>

⁹⁰⁹ Publikacja GUS: *Dochody i warunki życia ludności Polski*

⁹¹⁰ P.Churski, R.Perdal, M., Burchardt, *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*, Poznań-Konin maj 2021

⁹¹¹ Strategia rozwiązywania problemów społecznych powiatu konińskiego na lata 2015-2022

komputerowych oraz Internetu w sferze szkolnictwa, administracji, usług i wielu innych⁹¹².

Wzrasta również poziom wykształcenia Polaków, w tym również mieszkańców regionu konińskiego. Wyższe wykształcenie społeczeństwa oddziałuje bowiem na rozwój tego regionu. Przy wzroście liczby osób z wyższym wykształceniem, zmianie ulega także ludzki sposób bycia i postępowania, co determinuje rozwój gospodarczy otoczenia regionalnego⁹¹³. Rynek pracy dynamicznie się zmienia, co narzuciło obowiązek elastycznego dopasowania m.in. kwalifikacji zawodowych przyszłych pracowników do bieżącego zapotrzebowania rynku pracy. Wyższe wykształcenie jest współcześnie jednym z głównych parametrów, który analizują pracodawcy w trakcie poszukiwania nowej kadry pracowniczej⁹¹⁴.

Dostrzega się, iż widoczny progres w udoskonalaniu gospodarki ma miejsce w sferach o charakterze intelektualnym, w których występuje wysoki odsetek osób, posiadających wyższe wykształcenie⁹¹⁵. Literatura przedmiotu wyróżnia skutki i konsekwencje społeczne oraz gospodarcze wzrostu liczby osób z wysokim poziomem wykształcenia, takie jak⁹¹⁶: wzrost płac i poziomu dochodu rozporządzalnego gospodarstwa domowego, wzrost lokowania inwestycji w Polsce, a szczególnie w regionie konińskim, poprawa wyposażenia w domach polskiego społeczeństwa w urządzenia elektroniczne i technologie komputerowe⁹¹⁷. Ale również wzrost poziomu zatrudnienia w sektorze B+R, wzrost migracji społeczeństwa w wieku produkcyjnym w polskich miastach, duże zainteresowanie społeczne, związane z nieustannym rozwojem z punktu widzenia wykształcenia i umiejętności, (np. poprzez uczestnictwo w szkoleniach, uczęszczanie do szkół, uczelni i innych placówek edukacyjnych) oraz

⁹¹² E.Włodarczyk, *Spoleczno-technologiczne uwarunkowania współczesnej edukacji*, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis*, VI 2016

⁹¹³ *Rynek pracy w Polsce w 2019 roku*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

⁹¹⁴ A.Francik, A.Pocztowski, *Wybrane problemy zatrudnienia i rynku pracy*, Kraków 1993, s.42

⁹¹⁵ Strona internetowa Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD): <http://www.oecd.org>

⁹¹⁶ B. Skubiak, *Edukacja jako czynnik wspierający rozwój gospodarczy. Implikacje dla Polski* [w:] *Studia Ekonomiczne. Współczesne problemy ekonomiczne: wybrane zagadnienia teoretyczne a praktyka gospodarcza*, nr 129, Wyd. UE w Katowicach, Katowice 2013, s. 196–204.

⁹¹⁷ T.Schimanek., *Diagnozowanie potrzeb społecznych*, Warszawa 2015, s.9.

zmniejszenie poziomu bezrobocia oraz skuteczniejsze likwidowanie wszelkich patologii społecznych⁹¹⁸.

Tabela 18. Zestawienie Wskaźników powiązanych z oświatą

Nazwa miernika	Poziom na płaszczyźnie terytorialnej
Odsetek osób, władających co najmniej jednym językiem obcym na poziomie podstawowym (potrafiących przekazać zrozumiąły komunikat)	2015: Polska (63,6%), Wielkopolska (52,7%), region koniński (44,3%) 2016: Polska (65,8%), Wielkopolska (54,5%), region koniński (45,2%) 2017: Polska (68,9%), Wielkopolska (57,3%), region koniński (48,8%) 2018: Polska (69,3%), Wielkopolska (57,5%), region koniński (50,2%) 2019: Polska (69,9%), Wielkopolska (58,3%), region koniński (52,8%)
Odsetek osób, używających systematycznie komputera (w przedziale wiekowym 16-74 lata)	2015: Polska (64,8%), Wielkopolska (65,6%), region koniński (63,9%) 2016: Polska (69,1%), Wielkopolska (70,1%), region koniński (69,4%) 2017: Polska (70,4%), Wielkopolska (72,3%), region koniński (70,5%) 2018: Polska (72,8%), Wielkopolska (74,5%), region koniński (73,2%) 2019: Polska (75,9%), Wielkopolska (76,3%), region koniński (73,8%)
Odsetek osób, które korzystają systematycznie z Internetu (w przedziale wiekowym 16-74 lata)	2015: Polska (64,8%), Wielkopolska (66,3%), region koniński (65,8%) 2016: Polska (69,9%), Wielkopolska (71,1%), region koniński (70,6%) 2017: Polska (72,9%), Wielkopolska (74,3%), region koniński (71,8%) 2018: Polska (73,8%), Wielkopolska (76,5%), region koniński (73,2%) 2019: Polska (74,2%), Wielkopolska (77,3%), region koniński (73,8%)
Odsetek osób, posiadających wyższe wykształcenie (w wieku powyżej 25 lat)	2015: Polska (24,5%), Wielkopolska (22,2%), region koniński (18,9%) 2016: Polska (25,2%), Wielkopolska (23,6%), region koniński (19,3%) 2017: Polska (26,7%), Wielkopolska (25,3%), region koniński (20,4%) 2018: Polska (28,4%), Wielkopolska (26,5%), region koniński (21,2%) 2019: Polska (28,9%), Wielkopolska (27,3%), region koniński (21,8%)

⁹¹⁸ A.Francik, A.Pocztowski, *Wybrane problemy zatrudnienia i rynku pracy*, Kraków 1993, s.42

<p>Odsetek osób, posiadających maksimum wykształcenie gimnazjalne (w wieku powyżej 25 lat)</p>	<p>2015: Polska (16%), Wielkopolska (14,7%), region koniński (12,3%) 2016: Polska (15,4%), Wielkopolska (13,8%), region koniński (11,1%) 2017: Polska (14,9%), Wielkopolska (13,3%), region koniński (10,8%) 2018: Polska (13,8%), Wielkopolska (12,5%), region koniński (10,2%) 2019: Polska (13,2%), Wielkopolska (12,1%), region koniński (9,8%)</p>
--	---

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS⁹¹⁹.

Z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w regionie konińskim maleje również liczba osób, które stwierdzają, że nie posiadają wolnego czasu. Wzrost wielkości posiadanego czasu wolnego powoduje, że zmienia się ludzkie postępowanie, co wpływa na rozwój branży turystyczno-rekreacyjnej oraz kulturalnej w regionie konińskim⁹²⁰. Ta sfera usług pozyskuje coraz większą liczbę nabywców, a jednocześnie oddziałuje, na jakość egzystencji i jest czynnikiem, determinującym atrakcyjność tego regionu dla osób o największych wymaganiach – klasy ludzi kreatywnych.

Sytuacja życiowa mieszkańców również oddziałuje na gromadzenie kapitału i przeznaczanie go na konsumpcję różnych produktów czy usług, co ma wpływ na gospodarkę danego regionu⁹²¹.

Poziom mierników dotyczących odczuwania bezpieczeństwa własnego i finansowego w latach 2015-2019 wskazywała na to, że Polacy (w tym mieszkańcy regionu konińskiego) czują się z roku na rok bardziej bezpiecznie pod względem fizycznym i finansowym⁹²². Wraz z rokiem 2020 i początkiem pandemii dane te stały się niemiarodajne, a ich zbadanie będzie możliwe po ustabilizowaniu się sytuacji rynkowej.

Mierniki, które są powiązane z bezpieczeństwem własnym i finansowym, przedstawiono w tabeli poniżej.

⁹¹⁹ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁹²⁰ A.Olbrot-Brzezińska, W.Nowara, E.Kowalka, *Analiza statystyczna na potrzeby Programu Wspierania Przedsiębiorczości w Koninie na lata 2020-2024*, Centrum Badań i Edukacji Statystycznych GUS

⁹²¹ M.Męczyński, B.Konecka-Szydłowska, J.Gadziński, *Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i klasyfikacja małych miast w Wielkopolsce*, Poznań 2010, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej.

⁹²² A.Olbrot-Brzezińska, W.Nowara, E.Kowalka, *Analiza statystyczna na potrzeby Programu Wspierania Przedsiębiorczości w Koninie na lata 2020-2024*, Centrum Badań i Edukacji Statystycznych GUS

Tabela 19. Wskaźniki nawiązujące do poczucia bezpieczeństwa własnego i finansowego

Nazwa miernika	Poziom na płaszczyźnie terytorialnej
Odsetek gospodarstw domowych, deklarujących brak możliwości zapłaty nieprzewidywanych wydatków	2015: Polska (43,5%), Wielkopolska (30,4%), region koniński (26,3%) 2016: Polska (41,4%), Wielkopolska (29,3%), region koniński (25,1%) 2017: Polska (38,5%), Wielkopolska (26,4%), region koniński (22%) 2018: Polska (36,1%), Wielkopolska (27,2%), region koniński (24,8%) 2019: Polska (33,5%), Wielkopolska (26,6%), region koniński (25,4%)
Odsetek gospodarstw domowych, deklarujących zaleganie z płaceniem rachunków	2015: Polska (3,5%), Wielkopolska (5,4%), region koniński (6,3%) 2016: Polska (5,9%), Wielkopolska (7%), region koniński (8,6%) 2017: Polska (4,7%), Wielkopolska (5,9%), region koniński (7,4%) 2018: Polska (6,2%), Wielkopolska (7,4%), region koniński (4,8%) 2019: Polska (5,5%), Wielkopolska (6,2%), region koniński (5,4%)
Odsetek osób, które czują się bezpiecznie we własnym domu/mieszkanie	2015: Polska (93,7%), Wielkopolska (96,2%), region koniński (94,8%) 2016: Polska (91,3%), Wielkopolska (94,4%), region koniński (93,6%) 2017: Polska (91%), Wielkopolska (94,2%), region koniński (93,5%) 2018: Polska (89,0%), Wielkopolska (92,0%), region koniński (92,6%) 2019: Polska (92,4%), Wielkopolska (93,8%), region koniński (93,3%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS⁹²³.

Poziom mierników dotyczących zaufania do instytucji państwowych oraz korzystania z praw obywatelskich, wskazuje na to, że Polacy, w tym mieszkańcy regionu konińskiego, nie mają dużego zaufania do osób, sprawujących władzę w Polsce, a także do władz samorządowych⁹²⁴. Jest to negatywne zjawisko, ponieważ zaufanie do osób i instytucji publicznych prowadzi przede wszystkim do wykreowania nowoczesnej społeczności, która jest gotowa do przyswajania

⁹²³ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁹²⁴ D.Kierwa, *Wyzwania społeczno-ekonomiczne transformacji subregionu konińskiego*, Poznań 2018

innowacji, a jednocześnie jest w stanie nieustannie się rozwijać⁹²⁵. Taka umiejętność społeczna jest bardzo ważna oraz pożądana, zwłaszcza, gdy dostrzeże się tempo zmian, mających miejsce w sferze nauki czy nowych rozwiązań technologicznych – również w procesie przepływu danych, w okresie pojawiania się na rynku coraz większej ilości konkurentów⁹²⁶. Globalizacja narzuca dynamiczną elastyczność w stosunku do zmian, zaś owe przystosowanie się nie będzie miało miejsca bez odpowiednio rozwiniętego kapitału społecznego; natomiast w jego zakresie – bez zaufania do władz lokalnych, które sprzyja kooperacji pomiędzy osobami rządzącymi a społeczeństwem⁹²⁷.

Mierniki, które są powiązane z powyższymi aspektami, przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 20. Wskaźniki nawiązujące do zaufania obywateli do instytucji państwowych

Nazwa miernika	Poziom na płaszczyźnie terytorialnej
Ufność w stosunku do instytucji Sejmu oraz Senatu	2015: Polska (27,3%), Wielkopolska (24,5%), region koniński (26,4 %) 2016: Polska (28,2%), Wielkopolska (27,5%), region koniński (26,8%) 2017: Polska (27,4%), Wielkopolska (26,2%), region koniński (25,7%) 2018: Polska (26,2%), Wielkopolska (23,5%), region koniński (24,8%) 2019: Polska (27,8%), Wielkopolska (22,2%), region koniński (25,8%)
Ufność w stosunku do Rady Ministrów	2015: Polska (31,3%), Wielkopolska (25,5%), region Koniński (25,4 %) 2016: Polska (30%), Wielkopolska (26,9%), region koniński (24,2%) 2017: Polska (31,1%), Wielkopolska (27,3%), region koniński (25,7%) 2018: Polska (32,2%), Wielkopolska (23,6%), region koniński (24,7%) 2019: Polska (31,8%), Wielkopolska (21,2%), region koniński (23,8%)

⁹²⁵ B.Przyborowska, *Fundamenty innowacyjnego społeczeństwa*, Toruń 2014,

⁹²⁶ A.Giza-Poleszczuk, R.Włoch, *Innowacje a społeczeństwo*, [w:] Zadura-Lichota P. (red.), *Świt innowacyjnego społeczeństwa. Trendy na najbliższe lata*, PARP 2013

⁹²⁷ J.Orczyk, *Polityka społeczna. Uwarunkowania i cele*, Poznań 2005, s. 25

Ufność w stosunku do instytucji samorządowych	2015: Polska (59,3%), Wielkopolska (55,7%), region koniński (55,1 %) 2016: Polska (58,8%), Wielkopolska (56,3%), region koniński (54,5%) 2017: Polska (60,7%), Wielkopolska (58,1%), region koniński (52,2%) 2018: Polska (62,2%), Wielkopolska (59,6%), region koniński (54,7%) 2019: Polska (61,8%), Wielkopolska (58,2%), region koniński (53,8%)
Ufność w stosunku do organów wymiaru sprawiedliwości	2015: Polska (49,3%), Wielkopolska (45,7%), region koniński (53,2 %) 2016: Polska (50,2%), Wielkopolska (49,8%), region koniński (48,4%) 2017: Polska (46,6%), Wielkopolska (45,2%), region koniński (44,7%) 2018: Polska (45,2%), Wielkopolska (43,6%), region koniński (42,7%) 2019: Polska (49,7%), Wielkopolska (44,2%), region koniński (43,1%)
Obecność na wyborach parlamentarnych	2015: Polska (50,9%), Wielkopolska: (50,15%) 2019: Polska (61,10 %), Wielkopolska (63,2 %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS⁹²⁸.

3.3. Przedsiębiorczość regionu konińskiego

Na zdefiniowanie samego pojęcia rozwoju regionu wpływa wiele aspektów. Nie są to jedynie aspekty gospodarcze, ale również zaspokajanie potrzeb mieszkańców np. w zakresie usług społecznych: ochrony zdrowia, edukacji, pomocy społecznej czy dostępu do szeroko rozumianej infrastruktury⁹²⁹. Jak czytamy w: A Szewczuk: „(...) Rozwój lokalny często jest interpretowany, jako szczególny proces, który dotyczy wszelkich zmian zachodzących w gminie, powiecie lub inaczej mikroregionie tj. lokalnym układzie społeczno-

⁹²⁸ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁹²⁹ J.Mair ,J. Robinsons , K.Hockers (red.) Współczesna polityka społeczna, Przedsiębiorczość społeczna, Warszawa 2010, s.42

terytorialnym⁹³⁰„.Zmiany te są efektem i wypadkową kilku czynników zwanych determinantami rozwoju. I tak, możemy wymienić tutaj tzw. czynnik ludzki, tj., zarówno pracownicy posiadający požądane przez pracodawców umiejętności jak i predyspozycje mieszkańców do prowadzenia działalności gospodarczej. Tak zwana przedsiębiorczość to nie tylko zdolności do bycia przedsiębiorcą, ale również jest to przejaw postaw ludzkich i zdolności. Powołując się na J.Mierzejewską-Majcherek „(...)Przedsiębiorczość sprowadza się do organizowania zasobów ekonomicznych w zyskowne przedsięwzięcie, podejmowania nie rutynowych decyzji(...), bycia innowatorem (...) podejmowania ryzyka działalności gospodarczej⁹³¹”. Przedsiębiorczość stała się jedną z ważniejszych determinant rozwoju gospodarczego i lokalnego. Dlatego też polityka zarówno władz centralnych jak i władz lokalnych oraz samorządowych w zakresie wspierania przedsiębiorczości⁹³² jest jednym z narzędzi kreowania rozwoju lokalnego. Integracja z Unią Europejską spowodowała, że przedsiębiorczość stała się główną siłą kreatywną regionów⁹³³, również takich jak region koniński.

Ze względu na złoża węgla brunatnego oraz wdrożenie do eksploatacji odkrywek tego paliwa, w regionie konińskim bardzo rozwinął się sektor energetyczny, co spowodowało zdeterminowanie kierunków gospodarczego rozwoju regionu konińskiego jak i kapitału ludzkiego zamieszkującego na jego terenie⁹³⁴. Kolejną specyfiką mieszkańców regionu konińskiego jest jej napływy charakter bądź to, że są potomkami migrantów ekonomicznych. Ze względu na zapewnione przez lata miejsca pracy w dużych zakładach regionu (Kopalni, Elektrowni, Brykietowni czy Hucie Aluminium) oraz ich firmach około usługowych wśród mieszkańców regionu panował niski poziom przedsiębiorczości. Sytuacja ta jednak ulega zmianie, część zakładów zamknięto, część zmniejszyła zatrudnienie

⁹³⁰ A.Szewczuk *Rozwój lokalny i regionalny- główne determinanty* [w:] A.Szewczuk, M.Kogut-Jaworska, M.Zioło, *Rozwój lokalny i regionalny. Teoria i praktyka*, Warszawa, 2011, s. 21

⁹³¹ J.Mierzejewska-Majcherek, *Kto to jest człowiek przedsiębiorczy?* [w:] R.Sobiecki(red.) *Podstawy przedsiębiorczości w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa, 2003, s. 20

⁹³² M.Niedziółka, *Przedsiębiorczość gminy a rozwój regionalny*. [w:] K.Kuciński(red.), *Przedsiębiorczość a rozwój regionalny w Polsce*, Warszawa, 2010, s.36

⁹³³ *Znaczenie sektora MŚP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy*, WUP w Poznaniu, 2020

⁹³⁴ *Plan promocji gospodarczej i inwestycyjnej Subregionu Konińskiego- Strategia promocji gospodarczej i inwestycyjnej regionu*, W ramach projektu:”Budowa i promocja marki: Wielkopolska Dolina Energii” Konin, 2019

czy przeszła restrukturyzację. W tej sytuacji władze samorządowe dostrzegły konieczność wsparcia przedsiębiorczości w regionie⁹³⁵.

Z punktu widzenia gospodarki, a co za tym idzie funkcjonowania sektora MŚP w regionie konińskim, oprócz należy się na analizie mocnych i słabych stron regionu⁹³⁶. Mocne strony to usytuowanie regionu konińskiego w centralnej części Polski, rozwój sieci komunikacyjnych wewnątrz i na zewnątrz regionu (sąsiedztwo autostrady A2, połączenia autobusami MZK, istotna sieć kolejowa KN7), dysponowanie obszarami przeznaczonymi dla celów inwestycyjnych (nie każde są całkowicie przygotowane), ale również działalność instytucji pozarządowych oraz około biznesowych⁹³⁷, duże zasoby kadrowe jak wykwalifikowana kadra specjalistyczna (pracownicy oraz bezrobotni), istnienie wyższych uczelni – wzrost liczby osób studiujących spoza regionu konińskiego⁹³⁸. Ponadto mocną stroną regionu jest dysponowanie obszarami, kierunkowymi na rozwój branży turystycznej, trwałe system powiązany z ekologią (realizujący wymogi ekologiczne w sferze przemysłu energetycznego) oraz rozwój przemysłu paliwowo-energetycznego, (co przekłada się na wzrost dochodów oraz miejsc zatrudnienia). Region ma do zaoferowania różną ofertę spędzania wolnego czasu, rozwinięte kompleksy sportowe, zróżnicowaną ofertę z branży gastronomicznej, szeroką ofertę w zakresie kultury (kina, centra kultury i sztuki, galerie). Do mocnych stron zaliczymy również duży wpływ społeczności lokalnej na cele przeznaczania budżetu, które posiada miasto oraz samorządy, np. Koniński Budżet Obywatelski.

Słabe strony regionu to przede wszystkim działania promocyjne regionu konińskiego, których efektem jest znikoma identyfikacja regionu na zewnątrz⁹³⁹, niedostateczna edukacja osób prowadzących działalność gospodarczą, słaba świadomość z punktu widzenia szans rozwoju prowadzonej działalności, niewystarczająco przygotowane obszary inwestycyjne, m.in.: brak uzbrojenia,

⁹³⁵ *Znaczenie sektora MSP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy*, Samorząd Województwa Wielkopolskiego, 2020

⁹³⁶ <http://gospodarka.konin.pl>

⁹³⁷ P.Churski, M.Birhardt, T.Herodowicz, B.Konecka-Szydłowska, R.Perdał, *Diagnoza strategiczna Wielkopolski Wschodniej*, Poznań 2022

⁹³⁸ *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*. 2021

⁹³⁹ *Strategia rozwoju obszaru funkcjonalnego Aglomeracji Konińskiej*, Konin 2014

problemy w sferze struktury własnościowej⁹⁴⁰. Ale również niedostateczna kooperacja z podmiotami około biznesowymi, brak występowania zsynchronizowanego systemu pomocy dla małych i średnich przedsiębiorstw, rozszkana informacja w urzędach, mało interesujący mechanizm stymulujący inwestycje, niedostateczna komunikacja oraz nieefektywne rozmowy z właścicielami podmiotów gospodarczych, brak kooperacji przedsiębiorstw sektora MŚP z instytucjami badawczo-rozwojowymi⁹⁴¹, niska innowacyjność sfery gospodarczej oraz niski miernik przedsiębiorczości, a także dominacja sieciowych sprzedawców, którzy wypierają lokalne podmioty gospodarcze oraz istnienie tzw. szarej strefy.

Problemem jest również niedopasowanie kwalifikacji i posiadanych umiejętności do sfery zatrudnienia⁹⁴², niedostateczna liczba propozycji zatrudnienia oraz niewystarczająca kooperacja wyższych uczelni z podmiotami gospodarczymi, niedostateczny stopień rozwoju zasobów ludzkich, spadek liczby zasobów ludzkich poprzez proces odpływu młodych osób poza region koniński, niskie dochody ludności, ich przeciętny poziom zawyżają dochody osiągnięte w obszarze przemysłu energetycznego⁹⁴³, oraz negatywne prognozy zatrudnienia dla rynku zatrudnienia: niekorzystne wskaźniki demograficzne w perspektywie roku 2030.

Do słabych stron regionu zaliczymy również niedostateczną komunikację, zwłaszcza w północnej i południowej części regionu, częstotliwość połączeń MZK, dworzec autobusowy, możliwość korzystania z obszarów turystycznych, niski poziom wyposażenia obiektów hotelowych, brak występowania infrastruktury w obszarze logistyki⁹⁴⁴.

W gospodarce tego regionu przeważającą funkcję spełnia rolnictwo, oferujące zatrudnienie (łącznie z sektorem leśniczym oraz rybołówstwem) 39,5% ludzi zatrudnionych w sferze gospodarki narodowej. Rolnictwo spełnia bardzo

⁹⁴⁰ A.Olbrot-Brzezińska, W.Nowara, E.Kowalka, *Analiza statystyczna na potrzeby Programu Wspierania Przedsiębiorczości w Koninie na lata 2020-2024*, Centrum Badań i Edukacji Statystycznych GUS

⁹⁴¹ P.Churski, R.Perdał, M., Burchardt, *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*, Poznań-Konin maj 2021

⁹⁴² A.Olbrot-Brzezińska, W.Nowara, E.Kowalka, *Analiza statystycznaop.cit.*

⁹⁴³ Strategia rozwoju obszaru funkcjonalnegoop.cit

⁹⁴⁴ P.Churski, M.Birchardt, T.Herodowicz, B.Konecka-Szydłowska, R.Perdał, *Diagnoza strategiczna Wielkopolski Wschodniej*, Poznań 2022

istotną funkcję z punktu widzenia rozwoju regionu konińskiego⁹⁴⁵. Około 55% z całkowitej powierzchni, która wynosi 157 871 ha, stanowią grunty, uprawiane w związku z produkcją roślinną. Przeważającą część tych gruntów stanowią gleby, o jakości V i VI⁹⁴⁶.

Poza sektorem rolniczym istotną funkcję pełni również sektor przemysłowy. Szybki rozwój w obrębie przemysłu odkrywkowego znacznie powodował oraz powoduje ożywienie gospodarcze regionu konińskiego⁹⁴⁷. Natomiast z chwilą zniesienia województwa konińskiego i przekształcenia go w powiat, w każdym roku zwiększa się liczba osób, zakładających działalność gospodarczą, zaś ich pozycja rynkowa jest bardzo istotna. Proces dokonujących się zmian jest ważny ze względu na wzbudzenie zainteresowania przyszłych inwestorów i zdobywania funduszy zagranicznych, co ma zapewnić miejsca zatrudnienia dla osób poszukujących pracy⁹⁴⁸.

Od ponad dwudziestu lat region koniński rejestruje trwałą oraz systematyczny rozwój gospodarczy⁹⁴⁹. Zauważa się wiele pozytywnych przemian dla gospodarki tego regionu, przede wszystkim w sferze wzrostu liczby miejsc pracy w obszarze prywatnej działalności gospodarczej. Od momentu likwidacji województwa konińskiego liczba funkcjonujących przedsiębiorstw w sektorze MŚP⁹⁵⁰, najliczniejszym w zakresie rodzaju przedsiębiorstw w regionie, zwiększyła się z 29 252 w roku 2004 do 65 824 w roku 2019, z czego 97% stanowią podmioty, które działają w sektorze prywatnym⁹⁵¹.

Niekwestionowaną zaletą dla gospodarki regionu konińskiego jest jej wspomniana centralna lokalizacja, z międzynarodową komunikacją drogową oraz kolejową, a także z połączeniami krajowymi. Obszary położone przy autostradzie A2 (gminy takie jak: Stare Miasto, Krzymów Golina czy Rzgów) należą do

⁹⁴⁵ L.Ossowska, Renta położenia jako determinanta rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce, Poznań 2012

⁹⁴⁶ A.Olbrot-Brzezińska, W.Nowara, E.Kowalka, *Analiza statystyczna na potrzeby Programu Wspierania Przedsiębiorczości w Koninie na lata 2020-2024*, Centrum Badań i Edukacji Statystycznych GUS

⁹⁴⁷ P.Churski, R.Perdal, M., Burchardt, *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*, Poznań-Konin maj 2021

⁹⁴⁸ <http://powiat.konin.pl/gospodarka>

⁹⁴⁹ P.Churski, R.Perdal, M., Burchardt, *Czasoprzestrzenna analiza ...op.cit.*

⁹⁵⁰ M.Wardęcka, *Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw powiatu konińskiego*, Toruń 2017

⁹⁵¹ Baza Danych Lokalnych GUS.

„strefy przyspieszonego rozwoju”⁹⁵². Niezwykle interesującymi terenami dla przedsiębiorców, chcących ulokować swój kapitał w tym regionie, są te, które graniczą z węzłami w miejscowości Modła Królewska (droga krajowa nr 25) i Żdźary (droga krajowa nr 72).

Z pomysłu konińskich inwestorów, a także Urzędu Miejskiego w Koninie oraz Urzędu Gminy Stare Miasto utworzono Wielkopolskie Centrum Logistyczne. Obszary⁹⁵³, których powierzchnia wynosi 100 ha, właściwie dostosowano do oczekiwań przedsiębiorstw branży logistycznej i podmiotów zajmujących się importem. Wielkopolskie Centrum Logistyczne oferuje pomoc dla przedsiębiorców, którzy zamierzają założyć działalność gospodarczą⁹⁵⁴.

Wsparcie państwa w zakresie rozwoju regionu konińskiego nie powinna odnosić się wyłącznie do usprawniania jego aktualnego potencjału, lecz zmierzać do zróżnicowania jego specjalizacji, przede wszystkim w obszarze przemysłanego kreowania innego potencjału wewnętrznego w zakresie gospodarki opartej na nowych rozwiązaniach i technologiach. Priorytetowym celem terenów wiejskich regionu konińskiego powinno być tworzenie zasobów społecznych i dywersyfikowanie wiejskiego układu gospodarczego za pomocą usprawniania i wspomagania rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej⁹⁵⁵.

⁹⁵² B. Wojtyra, *Wpływ renty położenia na lokalizację stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego*. *Rozwój Regionalny I Polityka Regionalna*, (32), 123-135., <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/rrpr/article/view/8645>

⁹⁵³ A. Wlazły, *Wpływ zasobów środowiskowych na rozwój gospodarczy obszarów wiejskich na przykładzie gminy Stare Miasto*, *Progress in Economic Sciences*, nr 4 (2017)

⁹⁵⁴ <http://powiat.konin.pl/gospodarka>

⁹⁵⁵ E. Paturalska-Nowak, *Strategia Rozwoju Polski Centralnej 2020 z perspektywą do 2030 – jako przykład zintegrowanego planowania na poziomie ponadregionalnym*, <http://cejsh.icm.edu.pl>

ROZDZIAŁ IV

PAŃSTWO A KSZTAŁTOWANIE MIKRO, MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W REGIONIE KONIŃSKIM W LATACH 2004-2020

4.1. Państwo i jego rola w kreowaniu mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w latach 2004-2007

Rozwój sektora MŚP w Polsce, w tym również w regionie konińskim, przebiegał w czterech podstawowych fazach. Pierwsza, cytując dra Antoniego Huczka (...) „faza wstępnego rozwoju przedsiębiorczości, rozpoczęła się jeszcze w okresie gospodarki centralnie planowanej, po wprowadzeniu korzystnych dla rozwoju przedsiębiorczości regulacji prawnych (...)”⁹⁵⁶. Obejmuje ona okres reform gospodarki w latach osiemdziesiątych. Druga faza rozpoczęła się po roku 1989 i trwała do 1994 roku, będąca oczywistą reakcją na powstałe w Polsce zmiany. Ten okres charakteryzował bardzo dynamiczny rozwój analizowanego sektora, co wpłynęło zarówno na zwiększenie się ilości MŚP oraz wzrost ich udziału w tworzeniu PKB. W roku 1994 liczba MŚP na rynku przekroczyła 2 mln.⁹⁵⁷ Trzecia faza to tzw. okres samoregulacji rynku, co przejawiało się w stabilizacji tempa wzrostu liczby firm. W tym też okresie w latach 2001-2003 nastąpiło wyhamowanie dynamiki wzrostu ilości przedsiębiorstw, czego przyczyną było spowolnienie gospodarcze⁹⁵⁸. Czwarta wymieniana w publikacjach faza w rozwoju MŚP, to okres wstąpienia Polski do Unii Europejskiej, która rozpoczęła fazę integracji przedsiębiorczości europejskiej.

Fakt akcesji Polski do Unii Europejskiej wpłynął znacząco na zmianę priorytetów i kierunków alokacji środków w ramach pomocy publicznej⁹⁵⁹, umożliwiając firmom m.in. dostęp do środków finansowych w ramach

⁹⁵⁶ A. Huczek „Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w ramach programów wsparcia środkami unii europejskiej”. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas, 2012, nr 1, 48-60

⁹⁵⁷ N.Pandel, L. Sołoducho-Pelc, *Trzydzieści lat rozwoju przedsiębiorczości w Polsce*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 538, 2018

⁹⁵⁸ B.Piasecki, A.Rogut, D.Smallbone, *Wpływ procesów integracyjnych na polskie małe i średnie przedsiębiorstwa. Lata 1991-1998* [w:] *Wpływ integracji Polski z Unią Europejską na sektor MSP*, Warszawa 2000, s.18

⁹⁵⁹ J.Pach, M.Smolińska, *Problem pomocy dla małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej*, [w:] Z.Zioło, T.Rychwał (red.), *Przedsiębiorczość w warunkach integracji europejskiej*, Kraków 2010, s.311

programów operacyjnych, co miało niewątpliwie niebagatelne znaczenie dla sektora MŚP. Polska przystępując do struktur unijnych zobowiązała się do stosowania i przestrzegania unijnych reguł w zakresie udzielania pomocy publicznej⁹⁶⁰.

Położenie regionu konińskiego na przecięciu szlaków komunikacyjnych wschód-zachód powoduje, że jest to region atrakcyjny inwestycyjnie. Obszar ten mógłby być postrzegany, jako bardzo atrakcyjny dla firm, gdyby nie jego słabo rozwinięta przedsiębiorczość⁹⁶¹. Związane jest to z przeszłością gospodarczą tego regionu, czyli koncentrowaniu się na rozwijaniu głównie przemysłu paliwowo-energetycznego. Taki kierunek rozwoju pozwalał zarówno na stabilne zatrudnienie mieszkańców, jak i możliwość oferowania wysokich zarobków, brakowało jednak impulsu do wykształcenia postaw przedsiębiorczych⁹⁶².

Duże znaczenie dla rozwoju tego regionu miała również zmiana w zakresie województw, podczas której województwo konińskie zostało zlikwidowane a jego obszar stał się częścią województwa wielkopolskiego⁹⁶³. Od czasu nowego podziału administracyjnego i powstania powiatu konińskiego z roku na rok przybywało firm prywatnych, w głównej mierze w sektorze MŚP, a ich udział w rynku był i jest niezmiernie ważny, chociażby, jako pracodawców⁹⁶⁴.

Region koniński będąc częścią województwa Wielkopolskiego brał udział w działaniach Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Poznaniu (WUP Poznań), który poprzez powiatowe urzędy pracy miał za zadanie poprawić sytuację na rynku pracy, przeciwdziałać bezrobociu ora zwiększyć aktywność osób poszukujących pracy. W związku z tym Powiatowe Urzędy pracy w tym również PUP w Koninie realizowały projekty rządowe m.in. „Pierwsza praca”, „Rowy”, „Lepsza droga” czy „Zielone wakacje”. Działania te były prowadzone m.in. w segmentach: „Małe i średnie przedsiębiorstwa”, „Samozatrudnienie”⁹⁶⁵.

⁹⁶⁰ Por. P. Marquardt, *Pomoc publiczna dla małych i średnich przedsiębiorców*, Warszawa, 2007s.183 i in.

⁹⁶¹ J.Duraj, M.Papiernik-Wojewoda, *Przedsiębiorczość i innowacyjność*, Warszawa , 2010, s. 9

⁹⁶² Ocena sytuacji na wielkopolskim rynku pracy i realizacji zadań w zakresie polityki rynku pracy 2004, Wielkopolski Urząd Pracy w Poznaniu

⁹⁶³ P.Churski, *Lokalne rynki pracy w województwie poznańskim w okresie transformacji społeczno-gospodarczej*, Poznań , 1999

⁹⁶⁴ D.Kierwa, *Wyzwania społeczno-ekonomiczne transformacji subregionu konińskiego*, Poznań 2018

⁹⁶⁵ Ocena sytuacji na wielkopolskim rynku pracy i realizacji zadań w zakresie polityki rynku pracy 2005, Wielkopolski Urząd Pracy w Poznaniu

Jak wynika z danych WUP w Poznaniu, współpraca powiatowych urzędów pracy, w tym również PUP w Koninie z firmami sektora MŚP była zdecydowanie zbyt wąska. Jak podaje WUP w Poznaniu, urzędy współpracowały wówczas z około 12 % podmiotów, które działały na terenie Wielkopolski. Jako zadanie na kolejne lata zakładano zintensyfikowanie działania mimo trudności z nawiązywaniem współpracy z pracodawcami. Właściciele firm sektora MŚP w tym okresie nie przejawiali zbyt dużego zainteresowania współpracą z urzędami pracy. Jak wynika z danych, wśród pracodawców korzystających z oferowanych przez Urząd Pracy w Koninie form wsparcia, największy sektor stanowił handel, co pokrywa się z danymi o największym sektorze firm działających w tym okresie w regionie konińskim⁹⁶⁶.

Jak wynika z danych w tym okresie z Powiatowym Urzędem Pracy w Koninie współpracowało około 1 600 pracodawców, co stanowiło 11,3 % ogółu podmiotów gospodarczych z powiatu konińskiego i miasta Konina. W tym zakresie zatem region koniński nie odstawał od średniej wykazanej przez WUP w Poznaniu⁹⁶⁷.

Rok 2004, w porównaniu do okresów wcześniejszych, to znaczny spadek przyrostu przedsiębiorstw i zatrudnienia w regionie. Dopiero rok 2005 to okres, w którym tendencje wzrostowe zaczynały być powoli zauważalne. Ten brak powstawania nowych firm można interpretować, jako skutek niezbyt jeszcze dobrych warunków dla stabilizacji sektora MŚP. Mniejszy potencjał gospodarki regionu konińskiego nie sprzyjał możliwości trwania, przebranzawiania i tworzenia nowych jednostek sektora MŚP⁹⁶⁸.

W zakresie pomocy ze strony państwa dla rozwoju sektora MŚP w okresie 2004-2007, będącej głównie wynikiem wstąpienia Polski do Unii Europejskiej i płynących stamtąd funduszy, a także z punktu widzenia rozmiarów i częstotliwości jej udzielania, zasadniczą rolę odgrywała pomoc regionalna, horyzontalna i sektorowa⁹⁶⁹. W przypadku pomocy regionalnej mieliśmy do

⁹⁶⁶ Sprawozdanie z działalności Powiatowego Urzędu pracy w Koninie w 2004 roku.

⁹⁶⁷ Ocena sytuacji na wielkopolskim rynku pracy i realizacji zadań w zakresie polityki rynku pracy 2004, Wielkopolski Urząd Pracy w Poznaniu

⁹⁶⁸ G.Drozdowska, *Znaczenie przedsiębiorczości kapitału ludzkiego w rozwoju regionalnym*, [w:] A.Barcik, R. Barcik (red.) *Rozwój lokalny i regionalny w dobie globalizacji*, Bielsko Biała, 2007, s. 14

⁹⁶⁹ Szczegółowe zasady stosowania pomocy de minimis reguluje Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 1998/2006 z dnia 15 grudnia, w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu do

czynienia z regionalnym wymiarem sytuacji firm sektora MŚP i oceną skuteczności polityki państwa w tym ujęciu⁹⁷⁰. Sytuacja wskazanych przedsiębiorstw jak i efekty ich działalności mogły przedstawiać się różnie w zależności od szeroko pojętych cech regionu, tak było również w przypadku regionu konińskiego.

Jak wspomniano działalność wspierająca państwa opierała się na systemie obejmującym poziom krajowy, regionalny oraz lokalny⁹⁷¹. Wsparcia ze strony państwa na poziomie regionalnym udzielana opisana wcześniej RIF. Placówka organizowała wdrażanie programów adresowanych dla firm sektora MŚP w regionie. Natomiast lokalnie zajmowały się tym specjalnie utworzone i zaakceptowane ośrodki i punkty konsultacyjne⁹⁷².

Na terenie Wielkopolski od 2001 do 2008 roku rolę RIF pełniła Agencja Rozwoju Regionalnego w Koninie. Pełniąc tę funkcję, uczestniczyła w realizacji programów PHARE, realizowała działania w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego⁹⁷³ (ZPORR): 3.4 Mikroprzedsiębiorstwa oraz 2.5 Promocja przedsiębiorczości. W celu wsparcia dla wielkopolskich firm sektora MŚP, w tym również firm z regionu konińskiego, w województwie powstały dwie instytucje: Fundusz Rozwoju i Promocji Województwa Wielkopolskiego S.A. (FRiPWW)⁹⁷⁴ oraz Wielkopolska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości Sp. z o.o. (WARP)⁹⁷⁵. Wsparcie oferowane przez te instytucje skupiało się przede wszystkim na dostępie do zewnętrznych środków poprzez udzielanie poręczeń i pożyczek⁹⁷⁶.

Wykorzystanie środków z ZPORR⁹⁷⁷ w województwie Wielkopolskim charakteryzowało się dużym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym, dostrzegalnym zarówno na poziomie powiatów, jak i gmin. Przestrzenne różnice w realizacji programu, w liczbie i wartości wdrożonych projektów oraz kwotach

pomocy de minimis.

⁹⁷⁰ Jankiewicz S., Wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw jako priorytet polityki gospodarczej, Poznań 2004

⁹⁷¹ Małe i średnie przedsiębiorstwa w województwie wielkopolskim, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Departament Rozwoju Regionalnego, Poznań 2006, s. 28-32.

⁹⁷² R.Kannewisz, P.Mielczarek, Badanie usług i klientów Punktów Konsultacyjnych, Raport końcowy, Warszawa 2010

⁹⁷³ <http://www.poznan.uw.gov.pl> (dostęp: 11.05.2019)

⁹⁷⁴ Powołany przez Zarząd Województwa Wielkopolskiego w dniu 29 grudnia 2001 roku.

⁹⁷⁵ Powołana uchwałą Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 4 września 2003 roku.

⁹⁷⁶ Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007-2008, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2009

⁹⁷⁷ <http://www.poznan.uw.gov.pl> (dostęp: 11.05.2019)

uzyskanego dofinansowania, w przeliczeniu na 1 mieszkańca, ujawniły się we wszystkich obszarach. W ujęciu standardowym, pod względem liczby projektów w województwie wielkopolskim wyróżniał się Poznań, natomiast Konin wraz z Kaliszem, odznaczał się największą ilością wdrożonych projektów wśród miast na prawach powiatu. Zrealizowano ich w tym okresie ogółem 17, jednak pod względem uzyskanych środków, były to najniższe kwoty wsparcia przeznaczone na wdrożenie tych przedsięwzięć.

W ujęciu relatywnym, w przeliczeniu na 1 mieszkańca były to również jedne z najniższych kwot, ponieważ ich wysokość wahała się w granicach 20-25 zł, gdzie w powiecie o najwyższym wsparciu (śremskim) była to kwota 844,50 zł⁹⁷⁸.

Tabela 21. Zróżnicowanie wykorzystania środków ZPORR w subregionie konińskim na tle powiatów Wielkopolski ogółem

Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
Powiat koniński	29	31 493 215	18 771 375
M. Konin	17	3 850 354	1 641 858
Powiaty Wielkopolski ogółem	753	1 267 562 889	784 429 687

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego

Tabela 22. Zróżnicowanie wykorzystania środków ZPORR w subregionie konińskim na tle powiatów Wielkopolski ogółem w obszarze gospodarki

Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
Powiat koniński	6	1 645 214	427 354
M. Konin	11	2 385 571	654 738
Powiaty Wielkopolski ogółem	157	33 461 606	8 672 217

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego

⁹⁷⁸ <http://www.poznan.uw.gov.pl> (dostęp:11.05.2019)

Tabela 23. Zróżnicowanie wykorzystania środków ZPORR w subregionie konińskim na tle powiatów Wielkopolski ogółem w obszarze rynek pracy

Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
Powiat koniński	8	1 656 907	1 231 174
M. Konin	-	-	-
Powiaty Wielkopolski ogółem	120	23 274 588	16 234 543

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego

W tym okresie w regionie konińskim rozpoczęły się również zmiany w strukturze pracujących, co było prawidłowością, podczas której nastąpiło przeniesienie zatrudnienia ze strefy rolnictwa do strefy produkcji i usług pozarolniczych⁹⁷⁹. Te zmiany były bardzo pożądane, ze względu na to, iż na tym terenie występowała sytuacja zbyt wysokiego zatrudnienia w rolnictwie.

W regionie, w przedmiocie pracy następowała rosnąca aktywność zawodowa mieszkańców. Sytuacja ta wpłynęła również na powstanie nowych firm, szczególnie w formie samozatrudnienia⁹⁸⁰.

Na przestrzeni lat na terenie regionu konińskiego znacząco wzrosła liczba podmiotów gospodarczych. Pod koniec roku 2007 było ich już ponad 54 tys.. Był to wzrost o ponad 40 % biorąc pod uwagę lata 1999-2007 w którym nastąpił gwałtowny rozwój przedsiębiorczości jak również wejście Polski do Unii Europejskiej⁹⁸¹. Miało to bezpośrednie przełożenie na liczbę wspomnianych osób pracujących na własny rachunek. Biorąc pod uwagę omawiany okres Tabele 24 i 25, przedstawiają jak kształtowała się sytuacja w regionie konińskim w okresie 2005-2007

⁹⁷⁹ Strategia rozwoju obszaru funkcjonalnego Aglomeracji Konińskiej, Konin 2014

⁹⁸⁰ Ibidem

⁹⁸¹ M. Wardęcka, *Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw powiatu konińskiego*, Toruń 2017

Tabela 24. Ilość firm w regionie konińskim pod względem ilości zatrudnionych

Region koniński	rok	0-9	10-49	50-249	Cały sektor MŚP
	2004	27 898	1 169	185	29 252
	2005	29 008	1 214	196	30 418
	2006	47 034	1 970	299	49 303
	2007	51 901	2 187	366	54 454

Źródło: Małe i średnie przedsiębiorstwa w województwie wielkopolskim, Urząd Marszałkowski

Na koniec roku 2007 średnich przedsiębiorstw w regionie konińskim funkcjonowało 366, reszta, czyli 54 088 to przedsiębiorstwa małe i mikro, z czego ponad 99 % stanowiły przedsiębiorstwa mikro. Jak możemy zaobserwować największy przyrost nastąpił w latach 2006 i 2007⁹⁸².

Tabela 25. Liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwach sektora MŚP

Region koniński	rok	0-9	10-49	50-249	Cały sektor MŚP
	2004	44 517	23 134	17 044	84 695
	2005	45 962	23 824	17 740	87 526
	2006	47 312	28 457	18 368	94 137
	2007	49 048	31 022	19 340	99 411

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego⁹⁸³

Należy zwrócić uwagę na rzeczywistą aktywność MŚP, bowiem podmioty zarejestrowane w systemie REGON stanowią ogólną statystykę. Pamiętać trzeba, że wśród nich były również firmy nieprowadzące aktywnie działalności, tzw. „martwe”⁹⁸⁴. Jednak w przypadku zarówno Wielkopolski jak i regionu konińskiego ewidencja statystyczna była jedynie nieznacznie zawyżona, ponieważ aktywnych firm było ponad 97 %⁹⁸⁵.

Tabela poniżej przedstawia liczbę nowo zarejestrowanych oraz wyrejestrowanych podmiotów z podziałem na region koniński, powiat koniński oraz same miasto Konin.

⁹⁸² Pojęcie mikroprzedsiębiorstwa wprowadzono w 2005 roku.

⁹⁸³ Małe i średnie przedsiębiorstwa w województwie wielkopolskim, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Departament Rozwoju Regionalnego, Poznań 2006

⁹⁸⁴ <http://bip.stat.gov.pl> (dostęp: 14.05.2019)

⁹⁸⁵ Oczywiście zwrócić należy również uwagę na podmioty nie zarejestrowane, działające w tzw. szarej strefie.

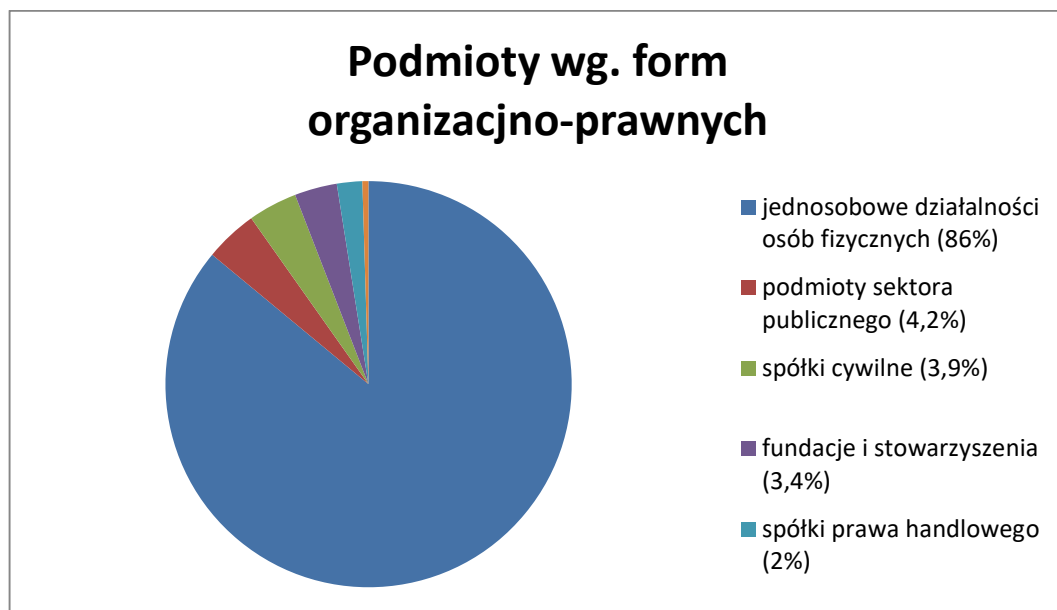
Tabela 26. Liczba zarejestrowanych i wyrejestrowanych podmiotów w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców w latach 2005-2007

Region	Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców			Jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Region koniński	59	72	73	34	55	55
Powiat koniński	43	59	63	20	28	36
Miasto Konin	83	87	88	54	75	80

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS-Baza Danych Lokalnych⁹⁸⁶

Biorąc pod uwagę wymogi formalno- prawne, największą ilość firm stanowiły w analizowanym okresie działalności gospodarze osób fizycznych, w tym ponad 80 % stanowiły mikroprzedsiębiorstwa⁹⁸⁷.

Wykres 7. Podmioty gospodarki narodowej w podziale na formy organizacyjno-prawne, stan na 31.12.2006 r.



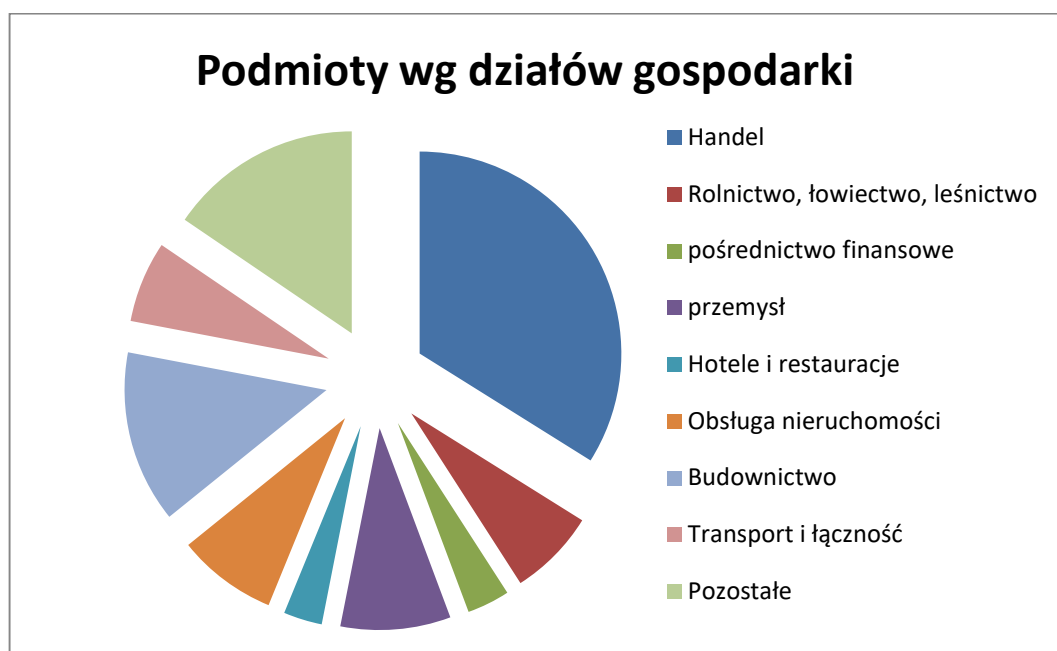
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS⁹⁸⁸

⁹⁸⁶ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁹⁸⁷ M. Wardęcka, *Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw powiatu konińskiego*, Toruń 2017

⁹⁸⁸ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Wykres 8. Podmioty wg działów gospodarki stan na dzień 31.12.2006 r.



Źródło; Opracowanie własne na podstawie danych GUS⁹⁸⁹

Jak wynika z powyższych wykresów, zdecydowaną większość firm funkcjonujących na rynku stanowiły jednoosobowe działalności gospodarcze osób fizycznych. Firmy tego rodzaju stanowią 99% firm sektora MŚP. W skład tego rodzaju firm wchodzi również spółki cywilne, których podstawą są działalności osób fizycznych⁹⁹⁰. Natomiast największą grupę w ramach funkcjonujących wówczas podmiotów stanowiły firmy z branży handlowej, stanowiły one prawie 34 % wszystkich branż w regionie konińskim. Biorąc zaś pod uwagę specyfikę regionu były to w większości jednoosobowe działalności gospodarcze⁹⁹¹.

Przeciętna liczba firm w powiecie konińskim przypadająca na 100 km² wynosiła wówczas 452, co stanowiło 39 % średniego wskaźnika wojewódzkiego.

W okresie 2004-2007, aby wspomóc sektor MŚP, państwo z własnych funduszy realizowało zadania pomocy społecznej, w zakresie udzielania dotacji np., na rozpoczęcie działalności gospodarczej, dokonywanie zwrotu kosztów poniesionych przez pracodawcę na przystosowanie miejsc pracy dla osób

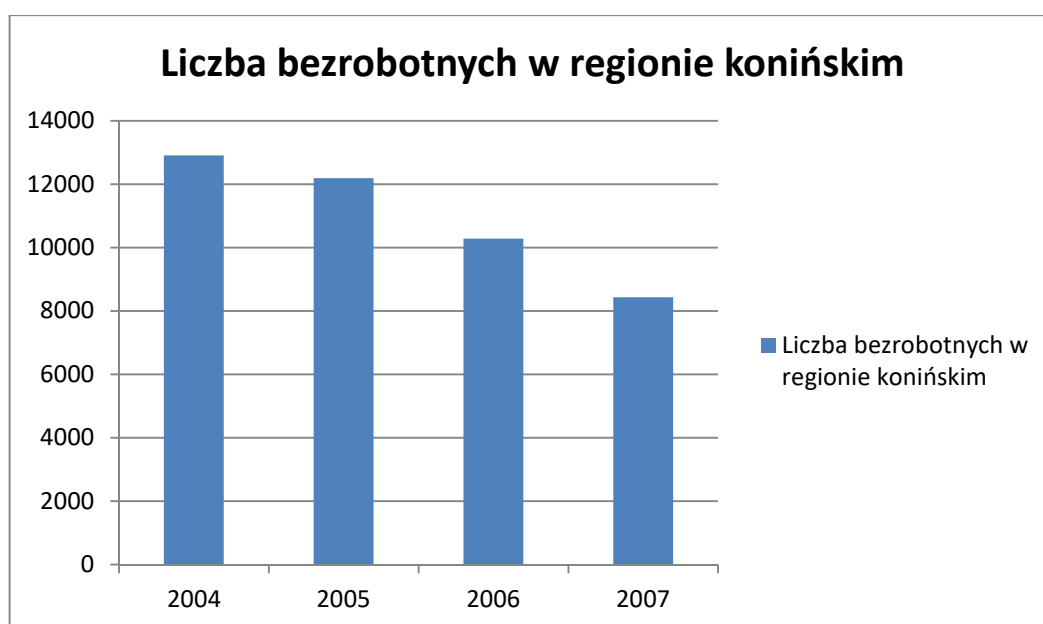
⁹⁸⁹ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁹⁹⁰ <https://www.wfr.org.pl> (dostęp:20.12.2019)

⁹⁹¹ Red. M.Matusiak, *Diagnoza Innowacyjność i konkurencyjność Wielkopolski. Ujęcie Systemowe*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, 2009

bezrobotnych. Te zadania realizował Powiatowy Urząd Pracy⁹⁹². Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu realizował natomiast projekty współfinansowane z innymi instytucjami państwowymi m.in. z Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa⁹⁹³. Wszystkie miały za zadanie zmniejszyć bezrobocie poprzez stworzenie miejsc pracy a także wspierać samozatrudnienie. Wszystkie te działania oraz sytuacja związana ze wzrostem ilości firm wpłynęła na systematyczny spadek liczby osób bezrobotnych, co prezentuje poniższy wykres.

Wykres 9. Liczba bezrobotnych w regionie konińskim w latach 2004-2007



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS⁹⁹⁴

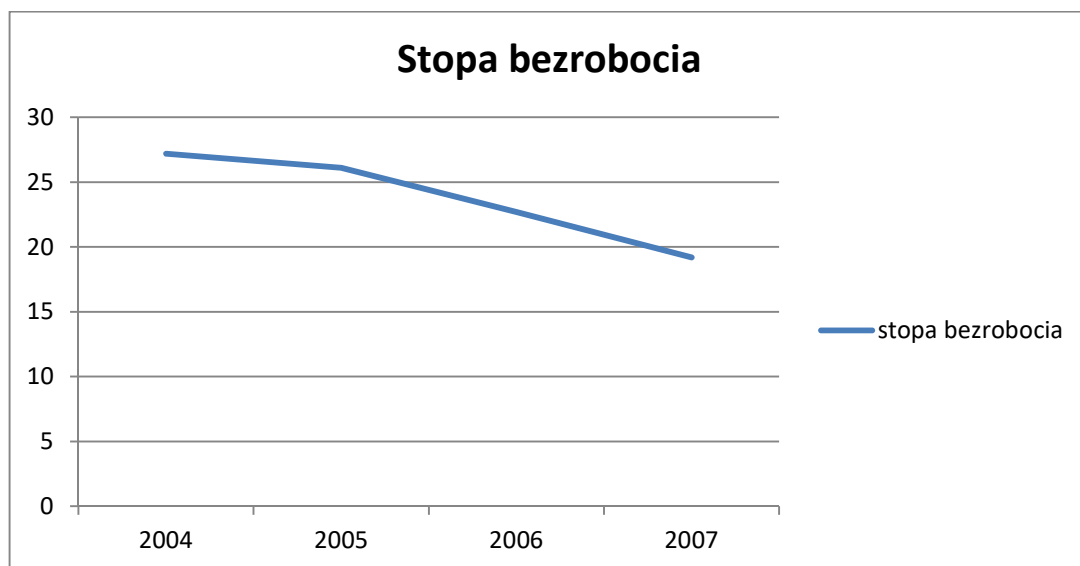
Znacząco również, spadła stopa bezrobocia, na co wskazują dane ujęte na wykresie 10.

⁹⁹² Sprawozdania z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie za rok 2005,2006,2007

⁹⁹³ Ocena sytuacji na wielkopolskim rynku pracy i realizacji zadań w zakresie polityki rynku pracy 2004, Wielkopolski Urząd Pracy w Poznaniu

⁹⁹⁴ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Wykres 10. Stopa bezrobocia w regionie konińskim w latach 2004-2007



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS⁹⁹⁵

Biorąc pod uwagę działania państwa na rzecz zmniejszenia bezrobocia w tym okresie mówić można o znacznym interwencjonizmie w tym obszarze. I mimo, iż część dotyczyła wsparcia samozatrudnienia miało ono nikłe przełożenie na wzrost przedsiębiorczości bardziej na procentowy spadek bezrobocia ogółem.

Do wzrostu ilości firm w regionie konińskim przyczyniła się również niewątpliwie wprowadzona 2 lipca 2004 r. Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej⁹⁹⁶. Ustawa ta przewidywała szereg zmian i wprowadziła wiele ułatwień dla firm, zarówno przy podejmowaniu działalności, jak i w trakcie jej prowadzenia. Przyjęte w niej rozwiązania stworzyły korzystniejsze otoczenie prawne dla przedsiębiorców, a także umożliwiły skuteczniejszą ochronę ich interesów⁹⁹⁷. Poprzez tą ustawę wprowadzono przepisy ograniczające ilość dokumentów związanych z rozpoczęciem działalności, skracające czas niezbędny na załatwienie wszystkich formalności, zmniejszające katalog rodzajów działalności, dla których wymagane jest uzyskanie koncesji lub zezwolenia, jak

⁹⁹⁵ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

⁹⁹⁶ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. Przepisy wprowadzające ustawę o swobodzie działalności gospodarczej, Dz.U. z 2004 r. nr 173, poz. 1808. Ustawa ta została uchwalona przez Sejm IV kadencji. Zastąpiła ona dotychczas obowiązującą ustawę z dnia 19 listopada 1999 r. –Prawo działalności gospodarczej. Regulowała podejmowanie, wykonywanie i zakończenie działalności gospodarczej na terytorium RP oraz zadania organów w tym zakresie w latach 2004-2018.

⁹⁹⁷ P.Gajewski, Polityka ustawodawcy w zakresie podejmowania, wykonywania i zakończenia działalności gospodarczej, Studenckie Zeszyty Naukowe, 2018, <http://szn.umcs.pl>

również zmniejszające uciążliwości związane z kontrolami. Dotychczas polscy przedsiębiorcy nie mieli tak znaczącej swobody w prowadzeniu działalności gospodarczej⁹⁹⁸. Do jednej z nadrzędnych zmian wprowadzonych tą normą prawną należało nakazanie organom administracji zakazu uzależnienia decyzji w sprawie podjęcia, wykonywania czy zakończenia działalności gospodarczej, od spełnienia dodatkowych warunków. Nie tylko ograniczono działania organów administracji, ale nałożono na nie również nowe obowiązki⁹⁹⁹. Jednym z nich było tworzenie korzystnych warunków do podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej, co miało na celu wspieranie rozwoju przedsiębiorczości. Organy te miały również obowiązek wykonywać swoje zadania z poszanowaniem uzasadnionych interesów przedsiębiorcy, oraz załatwiać sprawy bez zbędnej zwłoki. Przy wykonywaniu zadań, organy administracji miały obowiązek współdziałać z organizacjami pracodawców, pracowników, przedsiębiorców oraz z samorządami zawodowymi i gospodarczymi¹⁰⁰⁰. Wspomniane przepisy stanowiły bezsprzecznie pozytywne zmiany funkcjonujących wcześniej unormowań, ponieważ określały zakres wzajemnych relacji pomiędzy przedsiębiorcami a organami administracji.

Od 1 stycznia 2005 r. obowiązywały ponadto korzystniejsze uregulowania dotyczące skutków uzyskania przez przedsiębiorców pisemnej interpretacji przepisów, które nakładały obowiązek świadczenia daniny publicznej, między innymi podatków. Uzyskanie interpretacji powodowało, że przedsiębiorca nie mógł zostać obciążony jakimikolwiek daninami publicznymi, sankcjami finansowymi czy karami w obszarze, w jakim się do niej zastosował¹⁰⁰¹.

Warto również dodać, że ustawa zreformowała definicję małego i średniego przedsiębiorcy, i wprowadziła zupełnie nową definicję mikroprzedsiębiorcy. Było to o tyle kluczowe, że po wprowadzonych zmianach progi wartości obrotu oraz sumy aktywów zostały podwyższone, co oznaczało, że większa liczba przedsiębiorców mogła uzyskać korzystny dla nich status, małego,

⁹⁹⁸ M.Jasiakiewicz, Jeszcze o pojęciu przedsiębiorcy – polemika, „Przegląd Prawa Handlowego” 2005, nr 5.

⁹⁹⁹ P.Gajewski, Polityka ustawodawcy w zakresie podejmowania, wykonywania i zakończenia działalności gospodarczej, Studenckie Zeszyty Naukowe, 2018, <http://szn.umcs.pl>

¹⁰⁰⁰ K. Bandarzewski, Samorząd gospodrczy w prawie polskim, Studium prawne. Kraków 2014

¹⁰⁰¹ <https://www.paith.gov.pl> (dostęp: 17.12.2019)

średniego lub mikroprzedsiębiorcy, przy ubieganiu się o przyznanie pomocy publicznej, np. z funduszy strukturalnych UE¹⁰⁰².

Z dniem 1 stycznia 2004r. nowelizacja ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych wprowadziła dla podatników nową, preferencyjną formę opodatkowania, 19 % liniową stawkę podatku¹⁰⁰³. Obniżono również wysokość stawki podatku dochodowego od osób prawnych z 27 % do 19 %. Państwo w tym okresie wprowadziło również inne preferencje podatkowe, między innymi: ulgę na Internet obowiązującą od 1 stycznia 2005r., pozwalającą na odliczenie od dochodu opłat ponoszonych za możliwość korzystania z Internetu, tak zwaną jednorazową amortyzację. Ta funkcjonująca od 2007 roku regulacja, umożliwia wskazanym podatnikom dokonanie jednorazowych odpisów amortyzacyjnych przy zakupie określonych elementów majątku trwałego przedsiębiorstwa. W dniu 1 stycznia 2007r. państwo wprowadziło również w podatku dochodowym ulgę na dzieci, która polega na odliczeniu od podatku kwoty 92,67 zł miesięcznie na każde dziecko¹⁰⁰⁴.

W podatkach konsumpcyjnych od roku 2004 wprowadzono zwolnienie od akcyzy dla biopaliw i paliw z zawartością biokomponentów kontynuowane do 15 października 2009 r., kiedy to zaczął obowiązywać ustawowy system obniżonych stawek akcyzy dla paliw silnikowych, takich jak benzyna i olej napędowy, z udziałem biokomponentów oraz dla biokomponentów stanowiących samoistne paliwo¹⁰⁰⁵.

Wszystkie te ulgi i preferencje wprowadzone przez państwo przyczyniły się niewątpliwie do wzrostu liczby firm sektora MŚP, również w regionie konińskim. Jednak wzrost ilości firm nie oznaczał ich prawidłowego funkcjonowania.

O słabości ekonomicznej przedsiębiorstw z terenu regionu konińskiego, świadczył niski poziom inwestowania¹⁰⁰⁶.

¹⁰⁰² D.Kowalski, *Europejska definicja mikro, małych i średnich przedsiębiorstw jako instrument polityki rozwoju sektora przedsiębiorstw – doświadczenia, postulaty i wnioski na przyszłość*, Przegląd Europejski, tom 2020, numer 2

¹⁰⁰³ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych. Dz. U. 1991 nr 80 poz. 350 z późn. zm.

¹⁰⁰⁴ A.Ślesicka, *Ulgę podatkowa na wychowanie dzieci*, Infos, 2009

¹⁰⁰⁵ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 26 kwietnia 2004r. w sprawie zwolnień od podatku akcyzowego(Dz.U. nr 98, poz. 966 z późn. zm.).

¹⁰⁰⁶ J.Hołub-Iwan, I.Orsa-Chomika, M.Terlecki, K.Gutta, T.Gutta, P.Gozdek, *Stan i perspektywy rozwoju inteligentnych specjalizacji w subregionie konińskim, Raport końcowy badania, Wielkopolska moc możliwości*, 2018

W roku 2007 wydatki te wyniosły 109,8 mln. Dało to wskaźnik 800 zł na mieszkańca, co stanowiło 18 % średniego wskaźnika w całym Województwie wielkopolskim¹⁰⁰⁷.

Zwrócić należy uwagę, że wartość inwestycji uwzględnia również, te, które poniosła Kopalnia Węgla brunatnego KWB „Konin” największy, zatrudniający ponad 16 tys. pracowników, zakład pracy. Pozytywnym zjawiskiem w ówczesnej gospodarce regionu były podejmowane przez firmy regionu konińskiego działania w zakresie poszerzania asortymentu wyrobów i usług¹⁰⁰⁸.

Wsparcie dla rozwoju firm regionu konińskiego w omawianym okresie dawały Instytucje otoczenia biznesu¹⁰⁰⁹. Wspomniana wcześniej Agencja Rozwoju Regionalnego¹⁰¹⁰, do której głównych zadań w latach 2004-2007 należała realizacja projektów związanych z rozwojem regionalnym, rozwojem przedsiębiorczości i innowacyjności, finansowanych głównie ze środków Unii Europejskiej. A także wspieranie MŚP poprzez realizację usług doradczych, szkoleniowych i informacyjnych oraz udzielanie dotacji, organizację kursów i konferencji o tematyce istotnej dla rozwoju regionu¹⁰¹¹. ARR współpracowała również z samorządami w zakresie wdrażania projektów rozwoju regionalnego oraz instytucjami i organizacjami związanymi z rozwojem regionalnym i rozwojem przedsiębiorczości. Oprócz niej na terenie subregionu konińskiego działały jeszcze inne instytucje¹⁰¹², które w swoim założeniu miały wspomagać przedsiębiorców z regionu, a w związku z tym, iż na terenie działały głównie firmy z sektora MŚP, to właśnie do nich skierowana była ich oferta.

Jedną z nich była Konińska Izba Gospodarcza (KIG)¹⁰¹³, która powstała 28.06.1990 r. To instytucja zrzeszająca zarówno podmioty gospodarcze jak i gminy subregionu, która podejmowała działania mające na celu wsparcie rozwoju przedsiębiorczości w regionie, również poprzez pomoc w zakresie

¹⁰⁰⁷ M. Męczyński, B. Konecka-Szydłowska, J. Gadziński, *Poziom rozwój społeczno-gospodarczego i klasyfikacja małych miast w Wielkopolsce*, Poznań 2010, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej.

¹⁰⁰⁸ Strategia rozwoju obszaru funkcjonalnego Aglomeracji Konińskiej, Konin 2014

¹⁰⁰⁹ [http://: arrkonin.org.pl](http://arrkonin.org.pl) (dostęp: 17.07.2020)

¹⁰¹⁰ <http://:kig.konin.pl> (dostęp: 17.07.2020)

¹⁰¹¹ T. Dorożyński, *Instytucje otoczenia biznesu a rozwój przedsiębiorstw-ujęcie regionalne*, Zarządzanie i Finanse, nr 1/2013, s/ 137

¹⁰¹² Por. A. Płoszaj, *Sieci instytucji otoczenia biznesu*, Warszawa 2013, s. 40

¹⁰¹³ <http://:kig.konin.pl> (dostęp: 17.07.2020)

rozwiązywania problemów z zakresu ekonomicznego, prawnego i organizacyjnego.

Innymi tego rodzaju podmiotami prężnie działającymi w tym okresie był Cech Rzemiosł Różnych oraz Naczelna Organizacja Techniczna (NOT). Pierwsza z nich będąc organizacją samorządu rzemieślniczego obejmowała swoim zasięgiem działania wszystkie gminy powiatu konińskiego. Do jego zadań należała współpraca z organizacjami politycznymi i społecznymi, prowadzenie specjalistycznego poradnictwa, propagowanie postępu technicznego, organizowanie pomocy w podnoszeniu kwalifikacji zawodowych, przygotowywanie informacji dla członków w sprawach związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej. Druga powstała poprzez podjęcie uchwały przez Prezydium Rady Głównej Naczelnej Organizacji Technicznej, 4 października 1977 roku, o utworzeniu w Koninie Oddziału Wojewódzkiego NOT¹⁰¹⁴. Organizacja ta skupiała inżynierów i techników, którzy poprzez współpracę wypełniali misję, której zadaniem było oddziaływanie na rozwój edukacji, techniki, nauki i gospodarki, a także kształtowanie etyki korzystania z zasobów środowiska naturalnego w oparciu o wiedzę i umiejętności inżynierów i techników zrzeszonych w stowarzyszeniach¹⁰¹⁵.

W okresie 2004-2007 sektor małych i średnich przedsiębiorstw aktywizował rozwój regionalny i lokalny oraz rozwijał nowe inicjatywy sprzyjające łagodzeniu bezrobocia w regionie¹⁰¹⁶.

Po przejęciu, po liberalnym rządzie Marka Belki, władzy przez PiS zahamowały sprawy dialogu społecznego i kontynuowania reform w gospodarce.

Lata te to czas dobrej koniunktury gospodarczej, które można było spożytkować na wprowadzenie reform finansów publicznych oraz zmian niezbędnych do stworzenia dogodnych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej. Przedsiębiorcom chodziło głównie o obniżenie pozapłacowych kosztów pracy oraz zwiększenie elastyczności prawa pracy.

Państwo jednak w tym okresie zamiast wzmacniać fundamenty gospodarki i naprawiać finanse publiczne, zwiększało wydatki na cele socjalne. W rezultacie

¹⁰¹⁴ <http://www.cechkonin.pl>.

¹⁰¹⁵ <http://not.konin.com.pl>.

¹⁰¹⁶ Sytuacja na rynku pracy w województwie Wielkopolskim w latach 2000-2007, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań 2009

dobra koniunktura tych lat nie została wykorzystana, nie przeprowadzono również reformy finansów publicznych, nie zmieniono systemu podatkowego.

Rząd zapowiadał zmiany dotyczące poprawy prawa gospodarczego oraz reguł współpracy gospodarki i administracji. Zapewnienia te jednak nie zostały zrealizowane. W praktyce było często odwrotnie niż zapowiadał rząd. Dla przedsiębiorców były to lata przeznaczone na przystosowanie prawa pracy do zmieniających się warunków gospodarczych, ponieważ Kodeks pracy w wielu punktach tkwił w poprzednim ustroju gospodarczym, przez co hamował postęp w przedsiębiorstwach oraz ograniczał ich konkurencyjność¹⁰¹⁷. Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej, opracowana i uchwalona w 2004 roku, miała być fundamentem nieskrępowanej administracyjnymi zakazami przedsiębiorczości, a okazała się kompromisem między wpływami administracji państwowej a możliwościami pracodawców. Mimo licznych zapowiedzi przez cały 2006 rok nie udało się uzgodnić projektu nowelizacji „konstytucji przedsiębiorców¹⁰¹⁸”, tym samym nie powiodło się poszerzenie zakresu swobody działalności gospodarczej. Odłożono również wejście w życie przepisów dotyczących tzw. „jednego okienka”. Państwo w tym okresie zaczęło przejawiać cechy znacznego interwencjonizmu, który dotyczył głównie przepisów prawa podatkowego, ale również cechy państwa opiekuńczego.

I tylko dobra koniunktura oraz środki unijne pozwoliły sektorowi MŚP na niezakłócone funkcjonowanie i rozwój¹⁰¹⁹.

¹⁰¹⁷ S. Węglewski, Reformy gospodarcze w Polsce 1988-2009, <https://www.obserwatorfinansowy.pl> (dostęp: 17.09.2020)

¹⁰¹⁸ Stanowisko związku przedsiębiorców i pracodawców dotyczące założeń projektu ustawy—rawo działalności gospodarczej, <https://zpp.net.pl> (dostęp: 02.10.2020)

¹⁰¹⁹ A. Huczek „Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w ramach programów wsparcia środkami unii europejskiej”. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas, 2012, nr 1, 48-60

4.2. Państwo a sektor MŚP w trakcie rządów koalicji Platformy Obywatelskiej i Polskiego Stronnictwa Ludowego 2007-2015

Stowarzyszenie o nazwie Platforma Obywatelska (PO) powstało w 2001 roku. Jego inicjatorem byli: Maciej Płażyński, Andrzej Olechowski i Donald Tusk. Rok później Platforma Obywatelska zarejestrowana została, jako partia polityczna¹⁰²⁰. Jej korzeni szukać jednak należy w Kongresie Liberalno-Demokratycznym (KLD), który powstał na przełomie lat 80. i 90. XX., który to po porażce wyborczej w roku 1993 połączył się z Unią Demokratyczną, tworząc w ten sposób Unię Wolności¹⁰²¹. PO stanowiła dominującą siłę na polskiej scenie politycznej w latach 2007-2015. Władzę w Polsce przejęła po wyborach parlamentarnych w 2007 roku, które zostały przeprowadzone w związku z wcześniejszym przyjęciem uchwały o skróceniu kadencji Sejmu. Natomiast kolejne zwycięstwo w wyborach 2011 roku pozwoliło Platformie objąć stery władzy na kolejne 4 lata. Platforma Obywatelska przedstawia się, jako partia, której działalność oparta jest na zasadzie społecznej solidarności: „(...) warunkiem dobrobytu nas, żyjących tu i teraz, jak i naszych dzieci, dziś bardziej ufnie spoglądających w przyszłość, jest więcej, a nie mniej społecznej solidarności. Nie ma dobrobytu bez solidarności¹⁰²²”.

W deklaracji ideowej Platformy znajdujemy również dowód na przywiązanie członków partii do chrześcijańskich wartości. Przykładem może być przytoczenie w programie partii słów św. Jana Pawła II¹⁰²³, w których wolny rynek określa on, jako „najbardziej skuteczne narzędzie wykorzystywania zasobów i zaspokajania potrzeb”¹⁰²⁴. Przyjęta w momencie powstania partii deklaracja ideowa potwierdza priorytetową rolę „państwa według PO”: „(...) Platforma Obywatelska chce przywrócić blask tradycyjnym wartościom republikańskim.

¹⁰²⁰ A. Wyka, *O obywatelskości Platformy Obywatelskiej*, „Trzeci Sektor” 2008, nr 13, s. 4.

¹⁰²¹ D. Karnowska, *W kierunku liberalizmu? Recepcja idei liberalnych w Polsce w warunkach transformacji ustrojowej*, Toruń 2005, s.

¹⁰²² S. Jedynak, *Solidaryzm społeczny*, [w:] *Polityka a moralność*, (red.) M. Szyszkowska, T. Kozłowski, Warszawa 2001, s. 18; A. Szahaj, *Jaka wspólnota?*, dz. cyt., s. 46.

¹⁰²³ Por. Ł., Tomczak Ł., *Pozycjonowanie i różnicowanie oferty programowej polskich partii lewicowych [w] : segmentacja, targeting, pozycjonowanie na rynku politycznym*, Red. Marzena Cichosz Dariusz Skrzypiński, Towarzystwo Edukacji Obywatelskiej Wrocław 2014

¹⁰²⁴ <https://platforma.org.pl> (dostęp: 10.06.2021)

Ideałowi Państwa, jako dobra wspólnego i skutecznego strażnika sprawiedliwości oraz bezpieczeństwa¹⁰²⁵”. Ugrupowanie postulowało „Polskę silną, opartą na własności i sprawiedliwości”¹⁰²⁶.

Propozycje wymieniane w tym kontekście to m.in. upowszechnienie własności wśród obywateli i wprowadzenie planu prywatyzacyjnego.

W programie Platformy Obywatelskiej zaznaczono, że alternatywą dla własności państwowej może być zwiększenie uprawnień regulacyjnych państwa, jednak miałyby to dotyczyć tylko obszarów strategicznych dla infrastruktury i bezpieczeństwa energetycznego¹⁰²⁷.

Do wyborów w 2007 roku Platforma Obywatelska przystępowała pod hasłem „By żyło się lepiej. Wszystkim!”¹⁰²⁸. W programie znaleźć można nawiązania do solidarności będącej ideą jednoczącą społeczeństwo, jak i „Solidarności”, jako ruchu społecznego¹⁰²⁹. PO wskazywała na potrzebę prowadzenia polityki w oparciu o kompromis, zgodę oraz wzajemny szacunek¹⁰³⁰.

W wymiarze społecznym to zerwanie z wewnętrznymi podziałami tzw. „wojną polsko-polską”. Zgodnie z wizją partii podstawowym zadaniem państwa wobec jednostki jest zagwarantowanie bezpieczeństwa i wolności, jednak nie tylko w kwestii swobody działania, ale również w wymiarze światopoglądowym¹⁰³¹. Jak można przeczytać na stronie Internetowej partii¹⁰³²: „(...) Naszym celem jest redukcja zagrożeń bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego przy wzroście poczucia bezpieczeństwa obywateli, bez nadmiernego ograniczania ich swobód i wolności”.

¹⁰²⁵ *Deklaracja Ideowa Platformy Obywatelskiej*, Warszawa 21 grudnia 2001, s.2

¹⁰²⁶ *Zasadnicze cele naprawy Państwa*, III Krajowa Konwencja Platformy Obywatelskiej RP, Warszawa, 21.V.2006 r.

¹⁰²⁷ <https://platforma.org.pl> (dostęp: 10.06.2021)

¹⁰²⁸ W listopadzie 2007 roku koalicjanci Premier Donald Tusk i wicepremier Waldemar Pawlak podpisali w Sejmie Deklarację Koalicyjną PO-PSL. Dokument opatrzone mottem: "Razem tworzymy lepszą przyszłość – By żyło się lepiej. Wszystkim". Obydwie strony zadeklarowały wówczas, że udzielią wotum zaufania rządowi koalicyjnemu kierowanemu przez Donalda Tuska. Deklaracja została podpisana tuż przed rozpoczęciem wygłaszania przez Tusk expose zawierające najważniejsze założenia programu koalicyjnego rządu.

¹⁰²⁹ D. Karnowska, „Solidarność” jako środowisko antyliberalne na polskiej scenie politycznej, [w:] *Polska scena polityczna. Środowiska-komunikacja polityczna-strategie*, (red.) K. Sobolewska-Mysłik, A. Hess, K. Kowalczyk, Kraków 2010, s. 31-32.

¹⁰³⁰ Por. Ł. Tomczak Ł., *Władza despotyczna czy demokratyczna? Partie i wyborcy wobec demokracji i „Rządów silnej ręki”* „Political Preferences”, Uniwersytet Szczeciński 2014

¹⁰³¹ R.Klepka, *Wizje państwa w programach wyborczych z 2005 r. Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości*, Chorzowskie Studia Polityczne, Poznań 2008

¹⁰³² <https://platforma.org.pl> (dostęp: 10.06.2021)

Platformę Obywatelską z jej postulatami powiązać możemy z rozsądkiem ekonomicznym, preferencją znaczącej wolności gospodarczej¹⁰³³ oraz silnie pro unijnymi przekonaniem.

Koalicjant Platformy Obywatelskiej, w okresie 2007-2015, Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL), jako jedyne ugrupowanie w III RP zawsze posiadało swoją reprezentację w Sejmie. Partia ta ma zdecydowanie najbogatszą historią ze wszystkich obecnie funkcjonujących, znaczących ugrupowań politycznych.

Choć PSL w obecnej formie działa od 1990 roku, to tradycja tego ruchu ludowego sięga końcówki XIX wieku¹⁰³⁴. Polskie Stronnictwo Ludowe w swoim programie deklaruje, że najważniejszym celem jego członków jest „pomyślność Polski i jej obywateli”¹⁰³⁵. Ugrupowanie bardzo często odnosi się do tradycji ruchu ludowego, przypominając o jego roli w budowaniu niepodległego państwa polskiego. W dziedzinie polityki gospodarczej państwa partia ta deklaruje poparcie dla modelu społecznej gospodarki rynkowej¹⁰³⁶. PSL nie postuluje porzucenia wolnorynkowego modelu gospodarki, ale chce go „wspomagać” celowymi programami społecznymi.

Koalicja PO-PSL rządziła państwem przez osiem kolejnych lat. W tym okresie Polska z globalnym kryzysem ekonomicznym roku 2007 radziła sobie w porównaniu z innymi państwami nad podziw dobrze¹⁰³⁷. W pewnej mierze była to zasługa decyzji politycznych, jednak w dużej była to również zasługa dobrze radzącej sobie i rozwijającej się gospodarki, w której znaczącą rolę odgrywał sektor MŚP¹⁰³⁸.

Najważniejsze reformy wprowadzone za rządów koalicji PO-PSL to zniesienie obowiązkowej służby wojskowej oraz reforma emerytalna.

Dla osób fizycznych, będących między innymi właścicielami jednoosobowych działalności gospodarczych, największą zmianą w zakresie podatku dochodowego było wprowadzenie w roku 2008 kwoty dochodu

¹⁰³³ Por. D. Karnowska, *Spór o wspólnoty. Idee komunitarystyczne we współczesnej polskiej myśli politycznej*, Toruń 2011,

¹⁰³⁴ J.Lityński, *PSL: model oporu*, Warszawa 1988, s.20

¹⁰³⁵ <https://www.psl.pl> (dostęp: 11.06.2021)

¹⁰³⁶ Por. Ł. Tomczak, *Ludowcy i problematyka agrarna na początku XXI wieku*, red. Ł. Tomczak, Wrocław 2010.

¹⁰³⁷ GUS, *Warunki powstania i działania oraz perspektywy rozwojowe polskich przedsiębiorstw powstałych w latach 2007–2012*, Warszawa 2014.

¹⁰³⁸ M.Myck, M.Kundera i in. *Dwie kadencje w polityce podatkowo-świadczeniowej. Raport Przedwyborczy*, Szczecin 2015

niepowodującego zapłaty podatku w wysokości 3 091 zł oraz w roku 2009 dwóch progów podatkowych w miejsce dotychczas obowiązujących trzech¹⁰³⁹. Przed wprowadzeniem tej zmiany w Polsce obowiązywały trzy progi podatkowe: 19 %, 30 % oraz 40 %. Po zmianie w miejsce dotychczas obowiązujących wprowadzono 18 % i 32 %¹⁰⁴⁰. Rząd też wprowadził preferencje podatkowe, z których mogły skorzystać firmy sektora MŚP. I było to przede wszystkim zwolnienie na wydatki na nabycie nowych technologii. Na mocy rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 16 marca 2010 r.¹⁰⁴¹, w sprawie zaniechania poboru podatku dochodowego od niektórych dochodów podatników podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych zaniechano poboru podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych od dochodów uzyskanych przez podatników z tytułu nieodpłatnego nabycia: środków trwałych lub wartości niematerialnych i prawnych oraz usług szkoleniowych¹⁰⁴².

W zakresie podatku dochodowego od osób fizycznych od 2012 r. obowiązywała również nowa preferencja podatkowa¹⁰⁴³. Była to ulga dla oszczędzających na przyszłą emeryturę, polegająca na możliwości odliczenia od podstawy opodatkowania wpłat na indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego (IKZE)¹⁰⁴⁴.

Główną strategią rządu koalicji PO-PSL była liberalizacja rynku pracy połączona jednak z ograniczaniem uprawnień bezrobotnych.

Dotyczyły one, zarówno świadczeń pieniężnych jak i rzeczowych. W 2009 roku, rząd wprowadził pierwszy pakiet antykryzysowy, mający za zadanie deregulować czasowo rynek pracy. W skład pakietu wchodziła między innymi możliwość elastyczniejszego zarządzania czasem pracy zatrudnionych pracowników, a także ograniczanie wynagrodzeń czy finansowa pomoc publiczna dla przedsiębiorców,

¹⁰³⁹ art. 10 ust. 3 ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 217, poz. 1588)

¹⁰⁴⁰ Zmiana dotycząca zlikwidowania trzeciego progu podatkowego została uchwalona w listopadzie 2006 roku, jednak obowiązywać zaczęła w roku 2009.

¹⁰⁴¹ *Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych*, Dz.U 1991 nr 80 poz. 350, z późn. zm.

¹⁰⁴² *Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 marca 2010 r. w sprawie zaniechania poboru podatku dochodowego od niektórych dochodów podatników podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych* (Dz.U.2010 nr 57 poz.363)

¹⁰⁴³ M.Rękas, *Wsparcie rodziny w podatku dochodowym od osób fizycznych (PIT) w Polsce w latach 1992–2013. Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, nr 37 (1/2014)

¹⁰⁴⁴ *Od 2012 r. ulga podatkowa dla oszczędzających w IKZE*, „Gazeta Prawna”, 27 grudnia 2011

którzy ograniczają czas pracy lub zatrzymują produkcję. Pomoc ta wypłacana była w postaci subsydiów do wynagrodzeń¹⁰⁴⁵. Pakiet dał również pracodawcom możliwość zatrudnienia pracowników na podstawie wielokrotnych umów na czas określony do 24 miesięcy. Okres obowiązywania pakietu rozpoczął wrzesień 2009, a zakończył grudzień 2011. Kolejny pakiet antykryzysowy rząd wprowadził pod koniec 2013 roku i pod wieloma względami powielał on rozwiązania obowiązującego w poprzednich latach pakietu¹⁰⁴⁶.

Podczas rządów koalicji PO-PSL dokonano także kilku znaczących zmian związanych ze świadczeniami dla osób bezrobotnych¹⁰⁴⁷. W roku 2010 zmieniono zasadę naliczania wysokości zasiłku, tak, że jego wysokość spadała wraz z upływem czasu. Wprowadzono również większe sankcje dla bezrobotnych, niewspółpracujących z urzędem pracy. W roku 2013 wprowadzono również tzw. profilowanie bezrobotnych, co miało duży wpływ na sankcje za brak współpracy bezrobotnego z urzędem pracy, jak również zróżnicowanie pomocy oferowanej poszczególnym profilom bezrobotnych¹⁰⁴⁸. Mimo iż w kolejnych latach rządów bezrobocie wzrastało, a dopiero rok 2015 przyniósł w tym zakresie „odwilż” sytuacja na rynku nie wyglądała źle. Dla podstawy polskiej gospodarki był to okres powstawania wielu firm, głównie mikro, małych i średnich przedsiębiorstw¹⁰⁴⁹.

Niekorzystne dla firm zmiany podatkowe rozpoczęły się z dniem 1 stycznia 2011. Ze względu na światowy kryzys ekonomiczny i jego konsekwencje w polskiej gospodarce oraz wzrost deficytu strukturalnego, w Polsce zaczęły obowiązywać „tymczasowo” podwyższone stawki podatku VAT. Odpowiednio 5%, 8% i 23 % w miejsce wcześniej obowiązujących 3%, 7% i 22%¹⁰⁵⁰. Ta podwyżka wprowadzona przez rząd stała się początkiem trendu podnoszenia obciążeń podatkowych, uderzając w znacznym stopniu również

¹⁰⁴⁵ A.Stępnia-Kucharska, *Pakiet antykryzysowy jako instrument wspierania rynku pracy i przedsiębiorców*, Łódź 2011, s.29

¹⁰⁴⁶ M.Polakowski, D.Szelwa, *Polityka społeczna koalicji PO-PSL*, Warszawskie debaty o polityce społecznej, Warszawa 2015.

¹⁰⁴⁷ J.Czapiński, T.Panek, *Diagnoza Społeczna. Badanie jakości życia Polaków*, Warszawa 2014

¹⁰⁴⁸ M.Myck, M.Kundera, *„Dwie kadencje w polityce podatkowo-swiadczeniowej. Raport przedwyborczy”*, Szczecin 2015

¹⁰⁴⁹ Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, *Raport o stanie sektora małych średnich przedsiębiorstw w Polsce 2015*, Warszawa 2016

¹⁰⁵⁰ Ustawa z 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług VAT, Dz.U. 2004 nr 54 poz. 535 z późn. zm.

w sektor MŚP¹⁰⁵¹. W tym samym roku została podniesiona „składka rentowa” o 2 pkt. procentowe, akcyza na olej napędowy, a także wprowadzono podatek „od wydobycia miedzi i srebra”. Wprowadzony został również podatek bankowy, opłaty Via toll, akcyza na węgiel i koks. Faktyczną podwyżką obciążeń podatkowych było również zamrożenie kwoty wolnej od podatku w podatku dochodowym od osób fizycznych na poziomie obowiązującym od 2009 roku. Takie samo znaczenie miało zamrożenie drugiego progu podatkowego¹⁰⁵².

Państwo mimo wprowadzenia zmian w prawie podatkowym starało się wspierać rodzime firmy. W okresie 2005-2014 Polska Fundacja Przedsiębiorczości(PFP) zapewniła komplementarne wsparcie dla przedsiębiorców poprzez realizację instrumentów inżynierii finansowej¹⁰⁵³, do których należały: pożyczki, gwarancje, kapitał załączkowy oraz „aniołowie biznesu”¹⁰⁵⁴.

Poniższy rysunek przedstawia instrumenty inżynierii finansowej, z której pomocy korzystać mogły firmy.

¹⁰⁵¹ M.Myck, M. Kundera i in., *VAT w wydatkach gospodarstwach domowych. Konsekwencje zmian systemu i zróżnicowanie obciążeń względem struktury demograficznej*. Raport przedwyborczy, Szczecin 2015

¹⁰⁵² M.Rękas, *Wsparcie rodziny w podatku dochodowym od osób fizycznych (PIT) w Polsce w latach 1992-2013. Nierówności społeczne a Wzrost Gospodarczy*, nr 37 (1/2014)

¹⁰⁵³ K.Łach, *Efekt dźwigni finansowej a struktura źródła finansowania przedsiębiorstw w Polsce w latach 2005-2018*, Polityki europejskie, Finanse i marketing, 23/2020

¹⁰⁵⁴ Anioły biznesu to osoby prywatne, które inwestują swój kapitał w start-upy i przedsiębiorstwa, często na wczesnym etapie rozwoju. Zwykle wcześniej rozwijały z powodzeniem szereg swoich działalności i chcą teraz zainwestować kapitał w pomysły kolejnego pokolenia twórców. Dzięki zdobytemu w toku własnego prowadzenia biznesu doświadczeniu, służą firmom nie tylko wsparciem finansowym, ale także swego rodzaju mentoringiem oraz siecią kontaktów. To dużo więcej niż mogą zaoferować np. banki. W zamian za środki na rozwój biznesu i doradztwo w zakresie zarządzania, aniołowie biznesu otrzymują udziały w firmie lub obligacje.

Rysunek 9. Spectrum działań PFP



Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów PFP¹⁰⁵⁵

Państwo starało się również z innych źródeł wpływać na tworzenie się firm sektora MŚP, i były to między innymi fundusze ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych¹⁰⁵⁶ (PFRON). W związku z tym, że osoby niepełnosprawne są zaliczane do grupy osób de faworyzowanych na rynku pracy wymagają szczególnego traktowania w polityce ekonomicznej państwa. Instrumentami wsparcia samozatrudnienia dla osób niepełnosprawnych widniejących w rejestrach urzędów pracy jako bezrobotne, była dotacja na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Po przyznaniu takiej dotacji osoba niepełnosprawna wykreślana była z rejestrów urzędu pracy, co było zasadniczym celem realizowanego instrumentu wsparcia samozatrudnienia¹⁰⁵⁷. Nie była to jednak, w latach 2007-2015, wystarczającą zachętą dla osób niepełnosprawnych, aby podjąć ryzyko prowadzenia działalności na własny rachunek. W regionie konińskim takich firm powstało zaledwie kilkanaście¹⁰⁵⁸.

Dodatkowym wsparciem w prowadzeniu własnej firmy i podwyższaniu konkurencyjności przedsiębiorstw osób niepełnosprawnych, była refundacja

¹⁰⁵⁵ <http://:pfp.com.pl> (dostęp 12.06.2020)

¹⁰⁵⁶ Powołanego w celu finansowania zawodowej i społecznej rehabilitacji osób niepełnosprawnych na mocy Ustawy z dnia 9.05.1991 r. o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, Dz. U. z 1991 r., nr 46, poz.201 z późn. zm.

¹⁰⁵⁷ Art. 12 a Ustawy z 27.08.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Dz.U. z 2011 nr 127 poz 721 z późn, zm.

¹⁰⁵⁸ Dane uzyskane z PFRON.

składek na ubezpieczenie społeczne¹⁰⁵⁹. W tym samym celu dla firm prowadzonych przez osoby niepełnosprawne udzielane było dofinansowanie do oprocentowania kredytów bankowych zaciągniętych przez osoby niepełnosprawne prowadzące działalność gospodarczą. Środki finansowe na ten cel pochodziły również z PFRON. W tych latach nie miało to jednak znaczącego wpływu na powstawanie i rozwój firm sektora MŚP.

Niewątpliwie dużym wsparciem dla firm-pracodawców sektora MŚP była natomiast refundacja kosztów zatrudnienia pracowników będących osobami niepełnosprawnymi, a także zwrot części składek ZUS z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej opłaconych przez właścicieli firm, pochodząca tak jak wcześniej wspomniane ze środków PFRON.

Źródła finansowania wsparcia firm sektora MŚP pochodziły z różnych programów oferowanych zarówno z unijnych jak i krajowych środków. Pierwsze tego typu środki były dostępne dla przedsiębiorców w 2005 roku. W kolejnych latach pojawiały się nowe programy czy projekty, o które wspomniana PFP aplikowała i dalej udostępniała firmom¹⁰⁶⁰.

Również na terenie regionu konińskiego w ramach POWER na lata 2007-2013 wsparcie uzyskało wiele firm, w tym również sektor MŚP¹⁰⁶¹. Region koniński, jako że ma swoje położenie w Wielkopolsce, w tym zakresie nie odstawał od reszty kraju. Okres obejmujący lata 2007-2015 w regionie konińskim można, w analizie wpływu państwa na sektor MŚP, podzielić na dwa okresy. Okres obejmujący lata od 2007 do 2011 oraz od 2011 do 2015¹⁰⁶².

W pierwszym okresie mimo możliwości korzystania ze środków unijnych jak i innych form wsparcia nie zaobserwowano w regionie konińskim znaczącego wzrostu ilości oraz rozwoju firm sektora MŚP. W kolejnym okresie większe znaczenie dla firm MŚP z regionu konińskiego miały już środki z UE, ale również zmiana prawa podatkowego¹⁰⁶³.

¹⁰⁵⁹ Szczegóły zawarte są w Ustawie z 13.10.1998 r o systemie ubezpieczeń społecznych, tekst jedn. Dz.u. z 2013 r. poz. 1442 z późn. zm.

¹⁰⁶⁰ <http://pfp.com.pl> (dostęp: 04.03.2020)

¹⁰⁶¹ K.Pylak,D.Majerek,Wpływ interwencji WRPO na lata 2007-2013 na zatrudnienie w Wielkopolsce-ukierunkowanie wsparcia na tworzenie miejsc pracy, Poznań 2016

¹⁰⁶² *Strategia rozwiązywania problemów społecznych Powiatu Konińskiego na lata 2015-2022*, 2014

¹⁰⁶³ *Strategia rozwoju obszaru funkcjonalnego Aglomeracji Konińskiej*, Konin 2014

Okres obejmujący lata 2007-2011 to okres obejmujący czas kryzysu finansowego, ale jednocześnie okres kolejnej transzy środków płynących z Unii Europejskiej. Funkcjonujące w tym okresie przedsiębiorstwa sektora MŚP odczuwały w znacznym stopniu wzrost niepewności w codziennym funkcjonowaniu. Jednym z ważnych elementów, potęgujących tą niepewność oraz wzrost znaczenia ryzyka była przewidywana przez analityków kolejna fala spowolnienia gospodarczego lub kryzysu¹⁰⁶⁴. Wiele z firm deklaroowało, że w dużej mierze odczuły negatywne skutki kryzysu finansowego występującego w latach 2008-2010, na kondycję ich firm. Badania na ten temat prowadził, wśród reprezentatywnej grupy przedsiębiorców z terenu Wielkopolski, w ramach Obserwatorium Gospodarczego Wielkopolski, w marcu oraz wrześniu 2011 r., TNS Pentor Poznań¹⁰⁶⁵.

Z badań wynika, iż w subregionie konińskim 58 % przedstawicieli przedsiębiorstw deklaroowało, że odczuło negatywny wpływ kryzysu na funkcjonowanie ich firm w latach 2008-2010. Natomiast 25 % firm nie zauważyło żadnych, ani negatywnych ani pozytywnych, skutków kryzysu. Podobny stopień odczuwania skutków kryzysu charakteryzował wszystkie firmy bez względu na wielkość zatrudnienia. Najczęściej wymienianymi skutkami, jakie przyniósł kryzys gospodarczy było zmniejszenie liczby zleceń, a co za tym idzie spadek obrotów oraz rentowności firmy¹⁰⁶⁶.

Obawa przed kryzysem i jego negatywnymi konsekwencjami, w tamtym okresie, hamowała tempo rozwoju wielkopolskiego sektora MŚP, w tym również firm z regionu konińskiego. Jednak ten rodzaj firm wygrywał tym, iż łatwiej przystosowuje się do zmieniających się warunków na rynku i w ten sposób, sektor ten w tamtym okresie nieźle sobie radził z kryzysem¹⁰⁶⁷.

Jak sytuacja rynkowa oraz kryzys w okresie 2008-2010 wpływał na rejestrację nowych oraz zamknięcie firm w regionie konińskim przedstawia tabela 27.

¹⁰⁶⁴ Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, *Raport o stanie sektora małych średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2008-2009*, Warszawa 2010

¹⁰⁶⁵ *Strategie wielkopolskich przedsiębiorstw w czasie kryzysu, Raport z badania ilościowego*, Wielkopolskie Obserwatorium Gospodarcze, Poznań 2011, s. 11-17.

¹⁰⁶⁶ M. Wardęcka, *Niepowodzenia w działalności gospodarczej małych i średnich firm powiatu konińskiego*, Zeszyty Naukowe WSG, nr 10, 2018/2019

¹⁰⁶⁷ M. Wardęcka, *Niepowodzenia w działalności gospodarczejop.cit*

Tabela 27. Dynamika nowo zarejestrowanych i wykreślonych z rejestru Regon w latach 2008-2010

Region	Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców			Jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Region koniński	78	80	94	54	115	56
Powiat koniński	70	70	78	35	71	42
Miasto Konin	104	103	120	84	136	71

Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS-Baza Danych Lokalnych¹⁰⁶⁸

Jak wynika z danych zawartych w tabeli największa liczba wyrejestrowanych firm w regionie konińskim oraz samym mieście Koninie zaobserwowano w roku 2009, co mogło być niekorzystnym efektem na kryzys ekonomiczny 2008 roku. Największy wzrost ilości firm obserwujemy w roku 2010.

Od czasu wstąpienia Polski do Unii Europejskiej Polska stała się jednym z największych beneficjentów pomocy unijnej. Lata 2007-2013 były kolejnym okresem programowania, w ramach którego Polsce przyznano wsparcie na rozwój całego kraju, ale i poszczególnych jego regonów. Kluczowym źródłem wsparcia rozwoju w tym, okresie, była wspomniana wcześniej polityka spójności, której podstawowym celem było zwiększenie spójności ekonomicznej i społecznej krajów UE¹⁰⁶⁹.

W przypadku subregionu konińskiego realizowane były one przez Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013 (WRPO)¹⁰⁷⁰. W ramach programów operacyjnych realizowano przedsięwzięcia o charakterze inwestycyjnym, związane z wyposażeniem infrastrukturalnym, tzw. projekty twarde, które przyczyniały się do podniesienia atrakcyjności regionu a także projekty z zakresu rozwoju kapitału ludzkiego, tzw. projekty miękkie¹⁰⁷¹. Środki w kwocie 16,5 mln. euro zostały rozdysponowane pomiędzy województwa, z czego województwo wielkopolskie otrzymało 1,3 mln. euro (7,7 %), co

¹⁰⁶⁸ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

¹⁰⁶⁹ D.Murzyn, *Polityka spójności Unii Europejskiej a proces gospodarczy zmniejszania dysproporcji w rozwoju gospodarczym Polski*, Warszawa 2010, s.108

¹⁰⁷⁰ <http://wrpo.wielkopolskie.pl> (dostęp: 11.05.2020)

¹⁰⁷¹ Projekty twarde odnoszą się do inwestycji takich jak projekty badawczo-rozwojowe, rozwój przedsiębiorczości, odnawialne źródła energii czy drogi. Projekty miękkie dotyczą natomiast edukacji, integracji społecznej, wsparcia rynku pracy, są to inwestycje w zasoby ludzkie.

uplasowało je na czwartej pozycji w kraju. Jednocześnie biorąc pod uwagę alokację środków na 1 mieszkańca przy kwocie 393,5 euro, województwo wielkopolskie znajdowało się na 14 pozycji¹⁰⁷².

W WRPO 2007-2013 przewidziano wsparcie w ramach siedmiu priorytetów¹⁰⁷³.

Dla sektora MŚP, najbardziej istotnymi były: konkurencyjność przedsiębiorstw oraz infrastruktura dla kapitału ludzkiego¹⁰⁷⁴. W pierwszym realizowano działania mające na celu poprawę konkurencyjności regionalnych przedsiębiorstw, poprzez zwiększenie potencjału ekonomicznego przedsiębiorstw, wzmocnienie systemu innowacji, wzmocnienie powiązań nauki z gospodarką oraz rozwój instytucjonalnych finansowych i usługowych instrumentów wsparcia przedsiębiorstw¹⁰⁷⁵. W kolejnym podejmowano działania mające na celu rozwój kapitału ludzkiego oraz wzmocnienie spójności społecznej regionu na rzecz wzrostu zatrudnienia, realizowane głównie poprzez dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy oraz wyrównanie dysproporcji wewnątrzregionalnych w dostępie do infrastruktury społecznej. Pod względem liczby projektów najbardziej znaczący w perspektywie 2007-2013 okazał się Priorytet – Konkurencyjność gospodarki¹⁰⁷⁶. Najwięcej przedsięwzięć w Wielkopolsce uzyskało dofinansowanie w ramach działań 1.1 i 1.2 tj. wsparcia dla działalności MŚP (1073) i mikroprzedsiębiorstw (406) łącznie stanowiły one 60 % wszystkich projektów.

Subregion koniński uplasował się na trzecim miejscu po Poznaniu i subregionie kaliskim pod względem wartości dofinansowania, które wyniosło 105,2 mln zł.¹⁰⁷⁷.

¹⁰⁷² P.Churski, R.Perdal,M.,Burchardt, *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*, Poznań-Konin maj 2021

¹⁰⁷³ <http://wrpo.wielkopolskie.pl> (dostęp: 11.05.2020)

¹⁰⁷⁴ Por. E. Hanushek, *Economic Growth in Developing Countries: The Role of Human Capital*, Stanford University, 2013

¹⁰⁷⁵ GUS, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2011–2013*, Warszawa 2015.

¹⁰⁷⁶ K.Pylak,D,Majerek,Wpływ interwencji WRPO na lata 2007-2013 na zatrudnienie w Wielkopolsce-ukierunkowanie wsparcia na tworzenie miejsc pracy, Poznań 2016

¹⁰⁷⁷ *Wkład funduszy unijnych w rozwój społeczno-gospodarczy Województwa Wielkopolskiego, 2017*, Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne, Poznań 2018.

Tabela 28. Wykorzystanie środków WRPO 2007-2013 w regionie konińskim w stosunku do Wielkopolski

Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
Powiat koniński	76	221 356 022	107 014 502
M. Konin	58	167 587 448	105 239 436
Powiaty Wielkopolski ogółem	2 745	8 596 887 910	4 603 084 685

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK¹⁰⁷⁸

Tabela 29. Wykorzystanie środków WRPO 2007-2013 w regionie konińskim w porównaniu do Wielkopolski w obszarze gospodarki

Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
Powiat koniński	40	74 591 990	32 281 180
M. Konin	31	25 786 757	11 176 991
Powiaty Wielkopolski ogółem	1 584	2 207 320 271	940 248 231

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK¹⁰⁷⁹

¹⁰⁷⁸ System Informatyczny Monitoringu i Kontroli finansowej Funduszy Strukturalnych i Funduszu Spójności (SIMIK) stworzony w celu zapewnienia właściwego, skutecznego i przejrzystego zarządzania środkami europejskimi w ramach programów współfinansowanych przez Unię Europejską. Obowiązek budowy systemu informatycznego wynika z rozporządzenia ogólnego Rady (WE) nr 1083/20061, a minimalny zakres gromadzonych danych określa Załącznik III rozporządzenia implementacyjnego Komisji (WE) nr 1828/20062. Zgodnie z artykułem 58 pkt. d) oraz artykułem 60 pkt. c) krajowe systemy zarządzania i kontroli programów operacyjnych powinny posiadać wiarygodne, skomputeryzowane systemy rachunkowości i księgowości, monitorowania i sprawozdawczości finansowej zapewniające możliwość rejestracji i przechowywania zapisów księgowych dla każdej operacji w ramach programu operacyjnego oraz możliwość gromadzenia danych niezbędnych do celów zarządzania finansowego, monitorowania, weryfikacji, audytu i oceny. Za realizację projektu SIMIK 2007-2013 odpowiedzialny był minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego. W perspektywie finansowej (2007-2013) System Informatyczny podzielony został na dwie części. Krajowy System Informatyczny (KSI) oraz Lokalne Systemy Informatyczne (LSI).

¹⁰⁷⁹ System Informatyczny Monitoringu i Kontroli 2007-2013, Krajowy System Informatyczny

Tabela 30. Wykorzystanie środków WRPO 2007-2013 w regionie konińskim w porównaniu do całej wielkopolski w obszarze infrastruktura społeczno-edukacja

Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
Powiat koniński	1	1 104 133	784 164
M. Konin	1	14 873 501	6 550 508
Powiaty Wielkopolski ogółem	38	427 794 804	250 939 746

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK¹⁰⁸⁰

Tabela 31. Wykorzystanie środków WRPO 2007-2013 w regionie konińskim w porównaniu do całej wielkopolski w obszarze pozostała infrastruktura społeczna

Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
Powiat koniński	0	0	0
M. Konin	1	637 180	477 871
Powiaty Wielkopolski ogółem	15	32 573 682	20 247 516

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK¹⁰⁸¹

Infrastrukturą dla kapitału ludzkiego, którego celem był rozwój kapitału ludzkiego oraz wzmocnienie spójności społecznej na rzecz wzrostu zatrudnienia, wsparto przebudowę i modernizację obiektów dydaktycznych, w tym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koninie (PWSZ w Koninie). Wraz z modernizacją sal ćwiczeniowych i laboratoriów uczelnia otrzymała wsparcie na wyposażenie obiektów służące polepszeniu warunków kształcenia. Była to odpowiedź na problemy zgłaszane przez pracodawców, że system kształcenia nie jest dostosowany do potrzeb rynku¹⁰⁸².

Największą kwotę pomocy unijnej pozyskano w Wielkopolsce na projekty związane z rynkiem pracy. Przeznaczono je na działania służące wzrostowi aktywności zawodowej osób pozostających bez pracy¹⁰⁸³. Drugimi, co do

¹⁰⁸⁰ System Informatyczny Monitoringu i Kontroli 2007-2013, Krajowy System Informatyczny

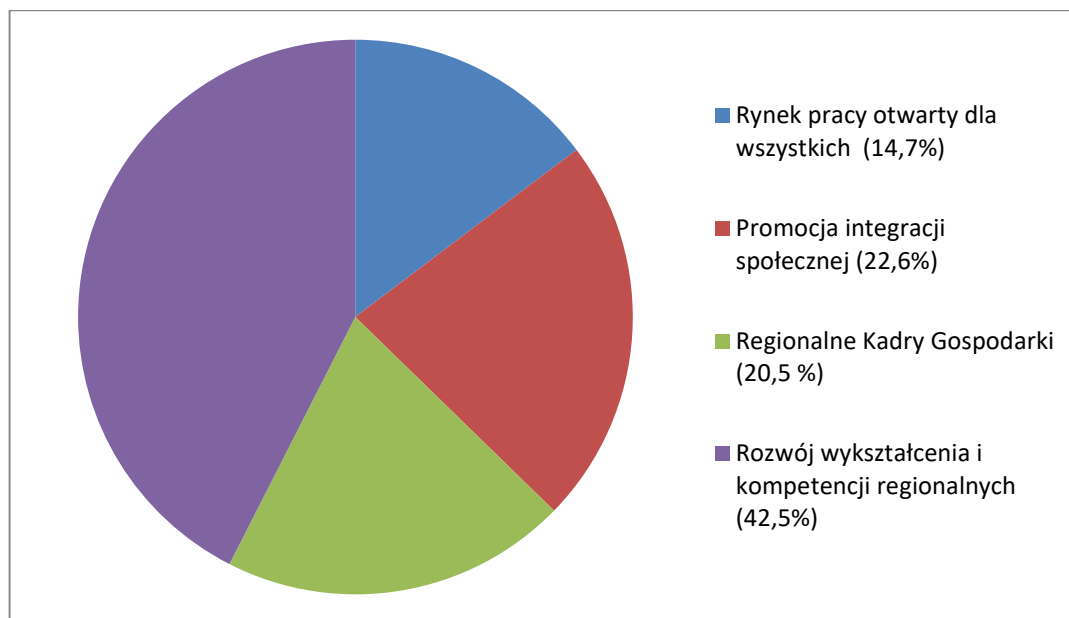
¹⁰⁸¹ System Informatyczny Monitoringu i Kontroli 2007-2013, Krajowy System Informatyczny

¹⁰⁸² Strategia rozwoju obszaru funkcjonalnego Aglomeracji Konińskiej, Konin 2014

¹⁰⁸³ K.Pylak,D,Majerek,Wpływ interwencji WRPO na lata 2007-2013 na zatrudnienie w Wielkopolsce-ukierunkowanie wsparcia na tworzenie miejsc pracy, Poznań 2016

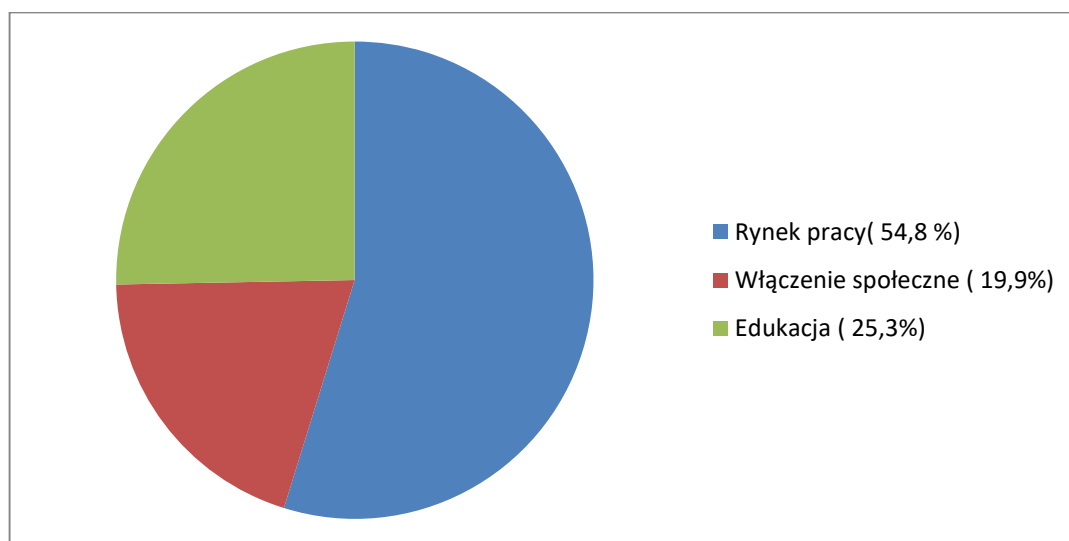
wielkości, były projekty związane z upowszechnieniem edukacji społeczeństwa na każdym etapie kształcenia przy równoczesnym zwiększeniu jakości usług edukacyjnych i ich silniejszym powiązaniu z potrzebami gospodarki, a także upowszechnienie uczenia się osób dorosłych¹⁰⁸⁴.

Wykres 11. Struktura projektów realizowanych w Wielkopolsce według priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (POKL)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK¹⁰⁸⁵

Wykres 12. Struktura dofinansowania unijnego projektów realizowanych w Wielkopolsce w ramach Programu operacyjnego Kapitał Ludzki (POKL) wg obszarów tematycznych



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK¹⁰⁸⁶

¹⁰⁸⁴ <http://wrpo.wielkopolskie.pl> (dostęp: 11.05.2020)

¹⁰⁸⁵ System Informatyczny Monitoringu i Kontroli 2007-2013, Krajowy System Informatyczny

Powiat koniński wyróżnił się w układzie powiatów województwa wielkopolskiego, jako jeden z trzech powiatów charakteryzujący się największą absorpcją dostępnych funduszy¹⁰⁸⁷. Trafiło do niego 94,6 mln. zł środków pochodzących z UE. Wśród gmin województwa wielkopolskiego również Konin, wśród miast na prawach powiatu, wyróżnił się pod względem wysokości uzyskanego wsparcia¹⁰⁸⁸. Uplasował się on na drugiej pozycji, zaraz po Poznaniu, z wysokością otrzymanego wsparcia na poziomie 65,3 mln. zł. Również w przeliczeniu kwot dofinansowania na 1 mieszkańca, z kwotą 866 zł. Konin znalazł się w czołówce.

Tabela 32. Zróżnicowanie wykorzystania środków w POKL z wyszczególnieniem powiatu konińskiego i miasta Konina, na tle Wielkopolski

Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
Powiat koniński	275	111 603 227	94 618 022
M. Konin	91	76 812 054	65 274 136
Powiaty Wielkopolski ogółem	3 699	1 909 253 124	1 616 706 300

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK¹⁰⁸⁹

Tabela 33. Zróżnicowanie wykorzystania środków w POKL z wyszczególnieniem powiatu konińskiego i miasta Konina, na tle Wielkopolski w obszarze rynek pracy

Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
Powiat koniński	73	48 287 352	41 028 139
M. Konin	47	49 294 522	41 884 233
Powiaty Wielkopolski ogółem	1 378	980 982 852	829 760 798

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK¹⁰⁹⁰

¹⁰⁸⁶ System Informatyczny Monitoringu i Kontroli 2007-2013, Krajowy System Informatyczny

¹⁰⁸⁷ J. Hołub-Iwan, I. Orsa-Chomika, M. Terlecki, K. Gutta, T. Gutta, P. Gozdek, Stan i perspektywy rozwoju inteligentnych specjalizacji w subregionie konińskim, Raport końcowy badania, Wielkopolska moc możliwości, 2018

¹⁰⁸⁸ Raport o stanie miasta Konina za 2010-2014

¹⁰⁸⁹ System Informatyczny Monitoringu i Kontroli 2007-2013, Krajowy System Informatyczny

Tabela 34. Zróżnicowanie wykorzystania środków w POKL z wyszczególnieniem powiatu konińskiego i miasta Konina, na tle Wielkopolski w obszarze edukacja

Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
Powiat koniński	138	37 421 691	31 579 826
M. Konin	31	14 150 815	12 028 193
Powiaty Wielkopolski ogółem	1 557	480 006 302	405 972 128

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK¹⁰⁹¹

Tabela 35. Zróżnicowanie wykorzystania środków w POKL z wyszczególnieniem powiatu konińskiego i miasta Konina, na tle Wielkopolski w obszarze włączenie społeczne

Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
Powiat koniński	64	25 894 184	22 010 057
M. Konin	13	13 366 718	11 361 710
Powiaty Wielkopolski ogółem	764	448 263 971	380 973 375

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK¹⁰⁹²

Tabela 36. Liczba i dynamika mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w regionie w latach 2007-2011

Region	Mikroprzedsiębiorstwa (0-9 zatrudnionych)					Dynamika 2011/2007
	2007	2008	2009	2010	2011	
Region koniński	51901	53467	50993	53549	53379	102,85 %
Powiat koniński	6803	7291	7300	7852	8083	118,15 %
Konin	7845	7907	7583	7909	7682	97,92 %

¹⁰⁹⁰ System Informatyczny Monitoringu i Kontroli 2007-2013, Krajowy System Informatyczny

¹⁰⁹¹ System Informatyczny Monitoringu i Kontroli 2007-2013, Krajowy System Informatyczny

¹⁰⁹² System Informatyczny Monitoringu i Kontroli 2007-2013, Krajowy System Informatyczny

Region	Małe przedsiębiorstwa (10-49 zatrudnionych)					Dynamika 2011/2007
	2007	2008	2009	2010	2011	
Region koniński	2187	2248	2316	2340	2331	106,58 %
Powiat koniński	307	327	353	355	357	118,20%
Konin	316	342	341	344	328	103,80%

Region	Średnie przedsiębiorstwa (50-249 zatrudnionych)					Dynamika 2011/2007
	2007	2008	2009	2010	2011	
Region koniński	366	411	422	425	430	117,49%
Powiat koniński	27	30	29	29	34	147,83%
Konin	82	92	97	94	95	115,85%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.¹⁰⁹³

Dane wykazane w tabelach wskazują, że okres 2007-2011 był dla subregionu konińskiego pod względem powstawania firm sektora MŚP bardzo korzystny.

Kolejny etap rozpoczął się w roku 2011 i trwał do roku 2015. Jak wynika z danych Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości w powiecie konińskim przedsiębiorstwa sektora MŚP w latach 2011-2012 stanowiły 95 % i zatrudniały ok 70 % osób¹⁰⁹⁴. W roku 2011 zarejestrowanych było tutaj 56 140 przedsiębiorstw, co stanowiło 14,9 % ogółu firm zatrudniających do 250 pracowników dla całej Wielkopolski¹⁰⁹⁵. Liczba firm sektora MŚP w stosunku do roku 2010 spadła o mniej niż 0,5 %. Ta sama wartość w latach 2008-2011 wzrosła o 3,1 %. Dane wskazują, że w stosunku do 2010 roku w subregionie konińskim najwięcej przybyło średnich przedsiębiorstw i był to wzrost o prawie 1,2 %. W dwóch pozostałych grupach, tj. mikro i małych, zanotowano spadek liczby

¹⁰⁹³ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

¹⁰⁹⁴ Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Raport o stanie sektora małych średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011-2012, Warszawa 2013

¹⁰⁹⁵ K.Pylak, D.Majerek, Wpływ interwencji WRPO na lata 2007-2013 na zatrudnienie w Wielkopolsce-ukierunkowanie wsparcia na tworzenie miejsc pracy, Poznań 2016

zarejestrowanych tego rodzaju firm¹⁰⁹⁶. Liczebność ich roku 2011 w subregionie zmniejszyła się o 0,5 %. Porównując dane do roku 2007 w subregionie przybyło najwięcej średnich przedsiębiorstw, i był to wzrost o 17,5 %. Wartość ta była największym procentowym przyrostem liczby średnich przedsiębiorstw w subregionie Wielkopolski na przestrzeni pięciu lat. Jak wynika z danych jest to najwyższy w Wielkopolsce, odnotowany na poziomie subregionu, w tym okresie procentowy wzrost liczby firm. Ilość małych przedsiębiorstw w stosunku do roku 2007 wzrosła o ponad 6,5 %, natomiast mikroprzedsiębiorstw o blisko 3 %¹⁰⁹⁷.

Tabela poniżej przedstawia jak kształtowała się liczba firm sektora MŚP w Wielkopolsce oraz regionie konińskim na dzień 31.12.2011.

Tabela 37. Liczba mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w Wielkopolsce i regionie konińskim na koniec 2011 roku

Region	Liczba zatrudnionych			
	0-249	0-9	10-49	50-249
Wielkopolska	376 029	355 976	16 974	3 079
Region koniński	56 140	53 379	2 331	430

Zródło: opracowanie własne na podstawie rejestru REGON¹⁰⁹⁸

Dane zwarte w tabeli wskazują, że w subregionie konińskim podobnie jak w całym województwie największa liczba to przedsiębiorstwa mikro zatrudniające do 9 pracowników, natomiast najmniejszy procent w całości firm w sektorze MŚP zarówno w regionie konińskim jak i w Wielkopolsce tworzą przedsiębiorstwa średnie¹⁰⁹⁹.

Biorąc pod uwagę średnią liczbę przedsiębiorstw sektora MŚP na 10 tys. mieszkańców powiat koniński pod względem ilości mikroprzedsiębiorstw znajdował się w tym okresie na ostatnim miejscu na tle powiatów województwa Wielkopolskiego, ponieważ ich liczba kształtowała się na poziomie 631,83 firm

¹⁰⁹⁶ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

¹⁰⁹⁷ Strategia rozwiązywania problemów społecznych Powiatu Konińskiego na lata 2015-2022, 2014

¹⁰⁹⁸ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

¹⁰⁹⁹ Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Raport o stanie sektora małych średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011-2012, Warszawa 2013.

na 10 tys. mieszkańców, gdzie w powiecie poznańskim było ich 1 415,45 na 10 tys. mieszkańców¹¹⁰⁰.

Również w zakresie małych firm w powiecie konińskim odnotowywano je najrzadziej, biorąc pod uwagę region całej Wielkopolski. Ich liczba kształtowała się na poziomie 28,06 firm na 10 tys. mieszkańców¹¹⁰¹.

W zakresie średnich firm powiat koniński znajdował się na końcu listy wśród powiatów Wielkopolski z wielkością 2,67 firm na 10 tys. mieszkańców.

Tabela 38. Liczba przedsiębiorstw w subregionie konińskim i mieście Koninie (ze względu na wielkość zatrudnienia) na 10 tys. mieszkańców

Region	Liczba zatrudnionych		
	0-9	10-49	50-249
Region koniński	813,34	35,52	6,55
Powiat koniński	631,83	28,06	2,67
Miasto Konin	971,26	41,47	12,01

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS¹¹⁰²

Z badań prowadzonych wśród przedstawicieli sektora MŚP mających siedzibę w Wielkopolsce wynika, że w omawianym okresie 50 % ogółu przychodów w firmach sektora MŚP generowanych było dla klientów z lokalnego rynku. W regionie konińskim, w głównej mierze dotyczyło to podmiotów małych działających w sektorze usług, handlu i rolnictwa a mających swoje siedziby w Koninie. Przychody w wysokości 21 % osiągały firmy w branży budowlanej mające siedzibę w Koninie. Na tym samym poziomie, jednak w firmach średnich, zatrudniających od 50 do 249 pracowników, przychody pochodziły z rynku ogólnokrajowego i dotyczyły firm z subregionu konińskiego działających w sektorze przemysłowym¹¹⁰³. Pokazuje to, w jaki sposób firmy radziły sobie z osiąganiem przychodów na różnych rynkach w zależności od swoich

¹¹⁰⁰ K.Pylak,D,Majerek,Wpływ interwencji WRPO na lata 2007-2013 na zatrudnienie w Wielkopolsce-ukierunkowanie wsparcia na tworzenie miejsc pracy, Poznań 2016

¹¹⁰¹ Strategia rozwiązywania problemów społecznych Powiatu Konińskiego na lata 2015-2022, 2014

¹¹⁰² Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

¹¹⁰³ P.Churski, R.Perdal,M.,Burchardt, *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*, Poznań-Konin maj 2021

możliwości. Stosunkowo niewiele, bo 7 % przychodów z rynków zagranicznych, deklarowały firmy średnie z subregionu konińskiego, sektora przemysłowego¹¹⁰⁴.

W omawianym okresie ponad 1/3 firm z sektora MŚP z Wielkopolski wskazywała również, że udział we wspólnym rynku europejskim przyniósł im zarówno korzyści jak i problemy, częściej niż średnio w populacji zauważały to firmy małe, z sektora handlu i naprawy pojazdów zlokalizowane w Koninie.

Badane firmy wskazywały na pozytywne skutki wejścia Polski do Unii Europejskiej dla sektora MŚP, objawiające się poprzez możliwość zwiększenia skali działalności, poprzez dostęp do nowych rynków zbytu. Wskazywały również możliwość dostępu do nowych technologii, oraz poprawę dostępu do kapitału, dzięki środkom z programów pomocowych UE¹¹⁰⁵. Negatywne skutki postrzegały natomiast w rosnącej konkurencji, konieczności sprostania wyższym wymogom jakościowym, we wzroście liczby przepisów i uregulowań. Ważnym negatywnym skutkiem była dla nich również konieczność podnoszenia wynagrodzeń w stopniu wyższym niż wynika to ze wzrostu wydajności pracy i zmniejszenie się podaży pracy¹¹⁰⁶.

Z badań wynika, że prawie 40 % przedsiębiorstwa sektora MŚP z regionu Wielkopolski stwierdziła brak zmian ogólnej sytuacji swojej firmy, natomiast 35,3% stwierdziła, że sytuacja ich się pogorszyła. Wśród tych firm największą część stanowili respondenci z subregionu konińskiego, z sektorów handlu i napraw, działający głównie na rynku lokalnym, o rocznych obrotach do 250 tys. zł. Jako główne powody pogorszenia kondycji firm wskazywali oni spadek popytu przy jednoczesnym wzroście kosztów prowadzenia biznesu, przede wszystkim kosztów pracy¹¹⁰⁷.

Zdecydowana większość firm z sektora MŚP mające siedzibę na terenie Wielkopolski inwestycje oraz innowacje finansowała ze środków własnych, było to ponad 86 %. Znaczna część, w tym również firmy z subregionu konińskiego

¹¹⁰⁴ P.Churski, R.Perdal, M., Burchardt, *Czasoprzestrzenna analiza zmianop.cit*

¹¹⁰⁵ Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Raport o stanie sektora małych średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011-2012, Warszawa 2013

¹¹⁰⁶ *Znaczenie sektora MŚP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy*, Samorząd Województwa Wielkopolskiego, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, 2020

¹¹⁰⁷ Wpływ interwencji WRPO na lata 2007-2013 na zatrudnienie w Wielkopolsce-ukierunkowanie wsparcia na tworzenie miejsc pracy, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Poznań 2016

korzystała z kredytu bankowego oraz leasingu. Były to głównie firmy działające na rynku krajowym o stażu rynkowym do 5 lat¹¹⁰⁸.

Natomiast ze środków unijnych w celu inwestowania skorzystało zaledwie 9,6 % i były to głównie firmy średnie, zatrudniające od 50-249 pracowników, działające na rynku krajowym w sektorze rolnictwa i przemysłu.

W omawianym okresie w Polsce nastąpił również dość znaczny wzrost szarej strefy. Zgodnie z badaniami, 43 % badanych przedsiębiorstw z sektora MŚP wskazywało, że jest to ważny czynnik, negatywnie wpływający na kondycję tych firm¹¹⁰⁹. W subregionie konińskim znacznie częściej zgłaszali takie odczucia przedstawiciele sektora budowlanego, handlu oraz napraw pojazdów¹¹¹⁰.

Szara strefa spowodowała nierówne warunki konkurencji, ze względu na mniejsze koszty firm działających w tej strefie, znacząco pogorszyła sytuację podmiotów działających w ramach przepisów prawa¹¹¹¹, zmniejszyła dochody budżetowe, co w efekcie spowolniło rozwój państwa¹¹¹². Powodowała również wadliwe konstruowanie polityki makroekonomicznej państwa, w skutek m.in., zmniejszenia się obiegu gotówki poza rachunkami bankowymi, nieprawidłowej alokacji pomocy społecznej poprzez płacenie zasiłków i udzielanie pomocy osobom do tego nieuprawnionym, które nie wykazywały osiągniętych w szarej strefie dochodów niewykazane oraz destrukcję życia społecznego i gospodarczego poprzez upowszechnienie negatywnych norm współżycia społecznego oraz gospodarczego¹¹¹³.

Należy jednak zwrócić uwagę na to, że szara strefa miała również pewne zalety, szczególnie w sytuacji rosnącego bezrobocia, gdyż rozszerzała rynek pracy i zwiększała liczbę miejsc pracy, które nie byłyby utworzone w formalnej sferze gospodarki. Szara strefa kreowała również przedsiębiorczość, wskazuje na to

¹¹⁰⁸ Znaczenie sektora mSP dla rozwoju Wielkopolski, Raport z analizy oraz badania społecznego dotyczącego przedsiębiorstw sektora MŚP w województwie Wielkopolskim, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, Poznań 2012

¹¹⁰⁹ M. Bednarski, Wysokość kosztów pracy i struktura zatrudnienia w MŚP a dynamika szarej strefy w Polsce, „Studia Ekonomiczne”, nr 292, 2016.

¹¹¹⁰ Strategia rozwiązywania problemów społecznych Powiatu Konińskiego na lata 2015-2022, 2014

¹¹¹¹ Por. M. Kubiak, Konsekwencje szarej strefy w gospodarce z perspektywy bezpieczeństwa ekonomicznego, Gdańsk 2019

¹¹¹² Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2013-2016, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018

¹¹¹³ K.Łapiński, M. Peterlik, B. Wyżnikiewicz, *Szara strefa w polskiej gospodarce*, Warszawa 2014, s.26

wysoki poziom zdolności przystosowawczych sektora MŚP do zmieniających się warunków prowadzenia biznesu¹¹¹⁴.

Przeważająca część, bo prawie 66 %, pracodawców Wielkopolskiego sektora MŚP, prowadziło samodzielne działania na rzecz podnoszenia kompetencji i umiejętności swoich pracowników organizując szkolenia wewnętrzne, wysyłając pracowników na szkolenia zewnętrzne, finansując bądź współfinansując udział w studiach czy kursach zawodowych. Natomiast prawie 32 % nie podejmowało żadnych działań w tym zakresie¹¹¹⁵.

Z analizy dostępnych danych wynika, że bardziej na działania podnoszenia kwalifikacji pracowników nakierowane były firmy z siedzibą w Koninie, działające na rynku ogólnokrajowym i zagranicznym, wprowadzające innowacje, o przychodach rocznych powyżej 250 tys. zł. W przeważającej części były to środki własne przedsiębiorców (ponad 70 %) pozostałe to środki unijne oraz kredyty bankowe¹¹¹⁶.

Natomiast firmy małe w powiatach z subregionu konińskiego, zatrudniające od 10 do 49 pracowników, działające głównie na rynku lokalnym, ze stażem do 10 lat, niewprowadzające innowacji, o przychodach rocznych poniżej 250 tys. zł., nie stosowały takich praktyk wcale¹¹¹⁷.

W Polsce prężnie działały już instytucje wsparcia biznesu, i jak wynika z badań zdecydowana większość firm z sektora MŚP z obszaru wielkopolski w tamtych latach znała przynajmniej jedną instytucję wspierającą biznes. Te, które najczęściej były wymieniane przez właścicieli firm to Urzędy pracy, organy Unii Europejskiej, banki, organizacje pozarządowe organy administracji lokalnej oraz firmy konsultacyjne. Najniższy poziom znajomości instytucji

¹¹¹⁴ Raport końcowy z realizacji strategii zatrudnienia dla województwa Wielkopolskiego za lata 2007-2013, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu 2014

¹¹¹⁵ Analiza śródkresowa realizacji Wielkopolskiego regionalnego programu operacyjnego na lata 2007-2013, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Poznań 2014

¹¹¹⁶ Znaczenie sektora MSP dla rozwoju Wielkopolski str. 122, Strategie wielkopolskich przedsiębiorstw w czasie kryzysu, Raport z badania ilościowego, Wielkopolskie Obserwatorium Gospodarcze, Poznań 2011, s. 11-17.

¹¹¹⁷ J. Hołub-Iwan, I. Orsa-Chomika, M. Terlecki, K. Gutta, T. Gutta, P. Gozdek, Stan i perspektywy rozwoju inteligentnych specjalizacji w subregionie konińskim, Raport końcowy badania, Wielkopolska moc możliwości, 2018

wspierających biznes wśród badanych firm wskazał subregion koniński. Pod tym względem na tle subregionów wielkopolski sytuacja tutaj była najgorsza¹¹¹⁸.

Z badań wynika, że przedstawiciele firm sektora MŚP w tamtym okresie najczęściej korzystali z takich instytucji jak banki, Urzędy Pracy, organów administracji lokalnej, najrzadziej zaś z jednostek badawczo-rozwojowych, fundacji wspierania przedsiębiorczości czy inkubatorów przedsiębiorczości¹¹¹⁹. Z danych wynika, że największe wsparcie w tamtym okresie z Powiatowego Urzędu pracy otrzymały firmy z subregionu konińskiego. Najczęściej były to firmy zatrudniające od 50 do 249 osób z sektora budownictwa, działające na rynkach zagranicznych¹¹²⁰. Najwyżej oceniany rodzaj wsparcia, jakie przedsiębiorcy sektora MŚP otrzymali to dofinansowania, kursy i szkolenia. Niewielki odsetek natomiast korzystał ze wsparcia państwa oferowanego przez organy administracji lokalnej – jednostek samorządu terytorialnego. Mimo, iż były one postrzegane, jako instytucje wsparcia biznesu to korzystało z ich pomocy jedynie 20 % badanych firm z sektora MŚP. Mimo tego działania samorządu w tamtym okresie, zostały przez przedstawicieli MŚP ocenione, jako bardzo dobre¹¹²¹.

Miasto Konin będące częścią subregionu konińskiego, sporządziło i wdrażało Program Wspierania Przedsiębiorczości¹¹²². Program ten po raz pierwszy został sporządzony na lata 2014-2016, a przyjęty został przez Radę Miasta Konina uchwałą w dniu 25 czerwca 2014 r.

W założeniu miał podejmować, działania na rzecz poprawy warunków funkcjonowania przedsiębiorstw z terenu Konina. Jako główny cel programu przyjęto: Rozwój rynku pracy i przedsiębiorczości w Koninie przy wykorzystaniu walorów położenia miasta i stworzeniu warunków dla rozwoju postaw kreatywnych i innowacyjnych¹¹²³.

¹¹¹⁸ B.Filipiak, J.Ruszała, *Instytucje otoczenia biznesu.Rozwój, wsparcie, instrumenty*, Warszawa 2019, s.40-43

¹¹¹⁹ Znaczenie sektora MŚP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy, Samorząd Województwa Wielkopolskiego, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, 2020

¹¹²⁰ Sprawozdania z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie za lata 2011-2014

¹¹²¹ Analiza sytuacji społecznoekonomicznej województwa wielkopolskiego w obszarach oddziaływania europejskiego funduszu społecznego 2018 „Opracowanie: Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego Departament Polityki Regionalnej Zespół obserwatoriów w ramach Sieci Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego Poznań, listopad 2018 r.

¹¹²² Program wspierania przedsiębiorczości w Koninie na lata 2017-2019, Konin 2016

¹¹²³ Raporty o stanie miasta Koninia za lata 2014-2016

Program ten był pierwszym takiego rodzaju programem operacyjnym, który w sposób kompleksowy podejmował działania na rzecz tworzenia korzystnych warunków dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości¹¹²⁴. W ramach działań, które skierowano również do sektora MŚP, było stworzenie Strony internetowej dedykowanej przedsiębiorcom i potencjalnym inwestorom, o nazwie Koniński Portal Gospodarczy, opracowanie przewodnika dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą, które polegało na opracowaniu i rozpowszechnieniu dokumentu, którego merytoryczną zawartość konsultowano z instytucjami zewnętrznymi. Stworzono również bazę danych przedsiębiorstw, która zawierała informacje o firmach z terenu miasta Konina, a następnie promowano ją wśród przedsiębiorstw oraz instytucji otoczenia biznesu, ponadto stworzono bazę ofert biznesowych. W ramach programu uruchomiony został Punkt Informacji o Funduszach Europejskich dla Przedsiębiorców i innych możliwościach wsparcia sektora prywatnego, m.in., pożyczkach, kredytach¹¹²⁵.

W ramach wsparcia dla firm Rada Miasta Konina przyjęła w 2015 roku uchwałę w sprawie zwolnień z podatku od nieruchomości w ramach pomocy de minimis dla przedsiębiorców tworzących nowe miejsca pracy na terenie Miasta Konina oraz uchwałę w sprawie udzielenia przez miasto Konin regionalnej pomocy inwestycyjnej na wspieranie nowych inwestycji lub tworzenie nowych miejsc pracy związanych z inwestycją. Opracowany został dokument pn. Analiza dotycząca możliwości tworzenia klastrów i innych sieci powiązań przedsiębiorstw na terenie miasta Konina oraz pozostałym obszarze Aglomeracji Konińskiej¹¹²⁶. W dokumencie tym przedstawiono korzyści płynące z klasteringu, zdiagnozowano bariery oraz scharakteryzowano branże mające potencjał do tworzenia powiązań kooperacyjnych i klastrów. Zgodnie z wnioskami z dokumentu władze samorządowe Konina przeprowadzały działania wspierające tworzenie kooperacji i klastrów w subregionie konińskim. Miasto Konin wraz z pozostałymi samorządami oraz instytucjami otoczenia biznesu organizowało Konińskie Fora Lokalnej Gospodarki, które miały na celu wzmocnienie roli Miasta Konina, jako ośrodka gospodarczego subregionu konińskiego¹¹²⁷. Jako

¹¹²⁴ Sprawozdanie z realizacji Programu Wspierania Przedsiębiorczości na lata 2014-2016.

¹¹²⁵ Analiza statystyczna na potrzeby Wspierania Przedsiębiorczości w Koninie na lata 2020-2024.

¹¹²⁶ Analiza dotycząca możliwości tworzenia klastrów i innych powiązań przedsiębiorstw na terenie Obszaru Funkcjonowania Aglomeracji Konińskiej, Konin 2014

¹¹²⁷ Raporty o stanie miasta Koninia za lata 2014-2016

wsparcie Instytucji Rozwoju Gospodarczego, dofinansowano Agencję Rozwoju Regionalnego S.A., która udzielała pożyczek JEREMIE¹¹²⁸, skierowanych do mikro, małych i średnich przedsiębiorstw oraz osobom zamierzającym rozpocząć działalność gospodarczą, na finansowanie inwestycji. Na program ten w latach 2014-2016 przeznaczono środki publiczne w kwocie 1 113 456,01 zł.

Jako, że w powiecie konińskim firmy sektora MŚP, są ważnym elementem, wpływającym na kondycję gospodarczą regionu jak i poziom życia całej lokalnej społeczności, a także biorąc pod uwagę trudności branży hutniczej i energetycznej, również władze powiatu starały się niwelować bariery rozwoju mniejszych, niezwiązanych z tą branżą firm¹¹²⁹. W planie rozwoju dla powiatu konińskiego na lata 2014-2015 zdefiniowane zostały bariery mające największe znaczenie. Przede wszystkim: słaba kondycja finansowa przedsiębiorstw, niski poziom inwestowania w MŚP, niski poziom innowacyjności, dysproporcje aktywności i rozwoju gospodarczego w gminach powiatu¹¹³⁰. Ale również, jeśli chodzi o zaangażowanie państwa: alokacja środków pomocowych na obszary lepiej rozwinięte, czyli peryferyzacja powiatu konińskiego, regulacje prawne utrudniające rozwój sektora MŚP, wysokie koszty działalności gospodarczej, zbyt małe środki i działania wspierające MŚP¹¹³¹.

W latach 2007-2015 państwo w wielu aspektach poprzez rozwiązania stosowane w systemie podatkowym oraz wykorzystanie wsparcia środków z Unii Europejskiej przyczyniało się do powstania oraz rozwoju podmiotów sektora MŚP. W państwie stosowany był pozwalający na funkcjonowanie i rozwój dla przedsiębiorstw system podatkowy, na właściwym poziomie utrzymywały się stopy podatkowe, a w roku 2009 inflacja mierzona średniorocznym wskaźnikiem cen dóbr i usług konsumpcyjnych spadła do 3,5 % z 4,2 % w 2008 roku¹¹³². Państwo pełniło funkcję nocnego stróża, przy jednoczesnej niewielkiej

¹¹²⁸ Wpływ interwencji WRPO na lata 2007-2013 na zatrudnienie w Wielkopolsce-ukierunkowanie wsparcia na tworzenie miejsc pracy, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Poznań 2016

¹¹²⁹ Strategia rozwoju obszaru funkcjonalnego Aglomeracji Konińskiej, Konin 2014

¹¹³⁰ Analiza sytuacji społecznoekonomicznej województwa wielkopolskiego w obszarach oddziaływania europejskiego funduszu społecznego 2018, Opracowanie: Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego Departament Polityki Regionalnej Zespół obserwatoriów w ramach Sieci Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego Poznań, listopad 2018 r.

¹¹³¹ Plan rozwoju dla powiatu konińskiego na lata 2014-2015.

¹¹³² P.Misztal, Oddziaływanie inflacji na wzrost gospodarczy w Polsce w okresie 1991-2009, *Economy and Management*,3/2010

interwencji w zakresie pomocy dla bezrobotnych czy wspomaganie samozatrudnienia. Nie była to jednak typowy interwencjonizm, gdyż państwo reagowało na bezrobocie nie poprzez zwiększanie zasiłków czy wydłużanie okresu ich wypłacania, a poprzez wspomaganie i docenianie przedsiębiorczości wśród bezrobotnych, a środki unijne wspomogły w znacznym stopniu powstawanie i rozwój najbardziej cenionego w UE sektora MŚP¹¹³³

4.3. Państwo i jego rola w kreowaniu mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w czasie rządów Zjednoczonej prawicy 2015-2020

Prawo i Sprawiedliwość (PiS), jako partia założona została na kongresie w dniu 29 maja 2001 roku, przez Lacha i Jarosława Kaczyńskich. Jak czytamy na oficjalnej stronie partii¹¹³⁴: „Walka z korupcją, transparentność życia publicznego oraz przełamanie syndromu lat '90, symbolizującego brak jedności polskiej prawicy”, stały się głównymi postulatami, na kanwie, których Lech i Jarosław Kaczyńscy zbudowali polityczną tożsamość opartego o patriotyzm i konserwatywne wartości nowego ugrupowania. „Ideologia partii to połączenie konserwatywności społecznej i narodowej, solidaryzmu, interwencjonizmu i chrześcijańskiej demokracji, a u jej podstaw leży szacunek dla przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka¹¹³⁵”.

Zgodnie z założeniami Prawa i Sprawiedliwości to państwo ustala zasady funkcjonowania podmiotów rynku. Zgodnie w wypowiedziach najważniejszych przedstawicieli partii „wolność gospodarczą definiuje relacja między państwem, rynkiem i własnością”¹¹³⁶, przy czym „na pierwszym miejscu trzeba wymienić państwo, bo bez państwa nie mógłby istnieć rynek, ale przede wszystkim nie mogłaby istnieć własność. Jak mówił Jarosław Kaczyński,„(...) Rola państwa na rynku jest, zatem niebagatelna¹¹³⁷”.

¹¹³³ C.Kosiński, *Współczesny interwencjonizm*, Warszawa 2018, s.240-247

¹¹³⁴ <http://www.pis.org.pl> (dostęp: 10.06.2021)

¹¹³⁵ D.Szońska, *Chrześcijańska demokracja w Polsce*, Rejony Humanistyki, nr 7, Krakowska Akademia im. Frycza Modrzejewskiego, Kraków 2011

¹¹³⁶ L. Kaczyński, *W trosce o silną i uczciwą Polskę*, rozm. Ks. I. Skubiś, „Niedziela” 2005, nr 39, s. 11.

¹¹³⁷ J.Kaczyński, wypowiedź prezesa PiS w Toruniu w dniu 04.02.2017 podczas konferencji „Odpowiedzialność przedsiębiorców za Polskę.”

Partia zasadniczo opowiada się za modelem gospodarki wolnorynkowej, nie wyklucza jednak stosowania ograniczeń dla pełnej swobody gospodarczej. Wskazuje tutaj na sytuacje, gdy w grę wchodzi szeroko rozumiany „interes społeczny”. Prawo i Sprawiedliwość nieufnie patrzy zarówno na zagraniczne podmioty gospodarcze, jak i te, których skala i możliwości stanowią zagrożenia dla interesów małych firm¹¹³⁸. Dla partii interes pracownika jest zawsze ponad interesem przedsiębiorcy. W tej relacji rząd PiS-u zawsze i zdecydowanie staje po stronie pracownika. Nie boi się przy tym zwiększać obciążeń dla przedsiębiorców. PiS dopuszcza umiarkowany interwencjonizm państwa w gospodarkę w celu zapewnienia równych szans między największymi a najmniejszymi jej podmiotami. Dąży do tego, by zagraniczne firmy „grały według polskich reguł” i nie wyprowadzały zysków za granicę¹¹³⁹.

Po raz pierwszy PIS sprawowało władzę w latach 2005-2007 tworząc rząd Kazimierza Marcinkiewicza i Jarosława Kaczyńskiego, a od 2006-2007 z koalicją z Samoobroną RP i Ligą Polskich Rodzin¹¹⁴⁰, jednak wówczas wpływ tej partii na funkcjonowanie MŚP zdominowało wejście Polski do Unii Europejskiej. W roku 2015, po wygranych wyborach parlamentarnych Prawo i Sprawiedliwość ponownie przejęła władzę w Polsce¹¹⁴¹. Po ośmiu latach rządów PO zostawia kraj z 3-procentowym wzrostem PKB, większym o dwie trzecie eksportem i o 10 procent wyższym poziomem zatrudnienia. Z drugiej zaś strony za czasów tej partii dług publiczny i zadłużenie zagraniczne wzrosły o grubo ponad połowę. Prawo i Sprawiedliwość miało ambitne założenia dotyczące programu gospodarczego¹¹⁴², zgodnie z programem Polska miała stać się państwem innowacyjnym, swoją przewagę miała budować na produktach wymagających dużych nakładów na badania i rozwój a także państwem cechującym się wysoką stopą inwestycji. Ponadto rozwój gospodarczy państwa miał być zrównoważony,

¹¹³⁸ W.Paruch, *Realizm i wartości.Prawo i Sprawiedliwość o polityce zagranicznej*, Lublin 2021, s.58

¹¹³⁹ W.Paruch, *Realizm i wartości.Prawo i Sprawiedliwość ...op.cit, s.72*

¹¹⁴⁰ J.Kujawski, Niezrealizowana koalicja PO-PiS w świetle wybranych publikacji prasowych, Świat i idea, <http://www.ukw.edu.pl> (dostęp: 17.12.2019).

¹¹⁴¹ Raport: 4 lata rządów PIS w gospodarce, Związek przedsiębiorców i pracodawców,2019

¹¹⁴² R.Ochmel, *Jak rząd postrzega przedsiębiorców, czyli ktoś musi za to wszystko zapłacić*, Forbes, 10/2019

a jego zasoby miały przysługiwać szerszym niż do tej pory grupom społecznym¹¹⁴³.

W latach 2015-2020 państwo w zakresie ustalania przepisów podatkowych wpływających na funkcjonowanie MŚP wprowadziło szereg zmian. Zmieniona władza nie przyniosła zmian w polityce podatkowej państwa, a wręcz zintensyfikowała działania, jako „uszczelnienie” systemu podatkowego¹¹⁴⁴. Rządzący wprowadzali nowe podatki, nazywając je opłatami, składkami bądź daninami. Do końca 2020 roku wprowadzono 35 nowych danin, podwyżek lub zaostrzeń już istniejących podatków¹¹⁴⁵. Mowa tutaj o drugim już podatku bankowym, który liczony jest od wartości aktywów, czyli podatek od kredytów dla sektora prywatnego, ponieważ obligacje państwowe są z tego podatku zwolnione. Wprowadzono opłatę emisyjną od paliw, opłatę mocową (za energię elektryczną) podatek od nieruchomości komercyjnych, opłatę wodną, podatek cukrowy, opłatę „małpkową”. Mocno podniesiono akcyzę na alkohol i wyroby tytoniowe, wprowadzając także akcyzę na e-papierosy. Wszystkie te podatki i opłaty wpłynęły znacząco na podmioty gospodarcze, najbardziej jednak na firmy sektora MŚP, ze względu na to, iż najwięcej tego rodzaju firm prowadzonych jest przez osoby fizyczne, które ponoszą koszty prowadzenia działalności z własnej kieszeni. Wprowadzono również podwójne opodatkowanie spółek komandytowych, w których wspólnicy najczęściej to osoby fizyczne prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą¹¹⁴⁶.

6 marca 2018 weszła w życie ustawa Prawo przedsiębiorców, które zastąpiło po prawie czternastu latach ustawę o swobodzie działalności gospodarczej a pojęcie przedsiębiorstwa zredukowało do zdania „Działalnością gospodarczą jest zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym zakresie i w sposób ciągły”¹¹⁴⁷.

¹¹⁴³ I.Morawski, *Trzy lata rządów PiS w polskiej gospodarce*, Instytut Studiów Zaawansowanych, Warszawa 2018

¹¹⁴⁴ *Gospodarka i praworządność pod rządami PiS (2015-2019)*, Forum Obywatelskiego Rozwoju, 2019, <http://obserwatoriumdemokracji.pl>, (dostęp: 07.02.2020).

¹¹⁴⁵ K. Kolany, *Dekada rosnących podatków. Jak PiS kontynuuje politykę PO*. Bankier.pl, (dostęp: 14.11.2021)

¹¹⁴⁶ *Ustawa z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o PIT, ustawy o CIT, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw*. Dz.U. 2020, poz. 2123

¹¹⁴⁷ *Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców art.,3*. Dz.U. 2018, poz. 646 z późn. zm.

Od 2016 roku dla małych i średnich firm, a od 2017 roku również dla mikrofirm, jako metodę uszczelnienia systemu podatkowego i przeciwdziałaniu luce podatkowej w VAT, państwo wprowadziło obowiązek sporządzania i przesyłania do Ministerstwa Finansów, Jednolitego Pliku Kontrolnego tzw. JPK z danymi związanymi z działalnością gospodarczą podatnika¹¹⁴⁸. To jeszcze nie koniec dodatkowych obowiązków wprowadzonych przez państwo dla firm, również tych z sektora MŚP. Od 1 listopada 2019 weszła w życie Ustawa¹¹⁴⁹ wprowadzająca obowiązkowy split payment, tzw. metoda podzielnej płatności. Dotyczy ona transakcji, dostaw towarów oraz świadczenia usług wymienionych w załączniku nr 15 ustawy o VAT między podatnikami prowadzącymi działalność gospodarczą (B2B)¹¹⁵⁰. Metoda ta polega na podziale płatności dla kontrahenta na kwotę netto oraz odrębnie kwotę VAT na specjalnie utworzone w banku konto. Rachunek ten tworzony był odrębnie przez bank, a środki z tytułu VAT na niego wpływające mogą być wykorzystane przez przedsiębiorcę tylko na potrzeby płatności do kontrahenta przy użyciu tej samej metody, oraz do opłacania danin państwowych. Spowodowało to, obowiązek założenia firmowego rachunku bankowego dla każdego nabywcy będącego przedsiębiorcą, gdyż dla prywatnych kont często używanych przez firmy sektora MŚP, których właścicielami są osoby fizyczne, bank nie miał możliwości wyodrębnienia tego rodzaju rachunku. Rząd wprowadził również obowiązek regulowania płatności dla transakcji od 15 000 zł jedynie za pomocą przelewu bankowego, pod rygorem nie możliwości zaliczenia danego towaru bądź usługi w koszty podatkowe¹¹⁵¹.

Od 1 stycznia 2019 roku wprowadzono daninę solidarnościową, zwaną podatkiem od sprzedaży detalicznej, która wynosi 4 % od nadwyżki ponad 1 000 000 zł sumy dochodów podlegających opodatkowaniu pomniejszonej o składki na ubezpieczenie społeczne i ewentualne inne odliczenia wymienione

¹¹⁴⁸ Jednolity Plik Kontrolny rozpoczął obowiązywać od 1 lipca 2016 roku, kiedy to zostały nim objęte duże przedsiębiorstwa. Następnie od 1 stycznia 2017 obowiązek opracowywania i wysyłania JPK został rozszerzony o małe i średnie firmy, by rok później objąć także mikroprzedsiębiorstwa.

¹¹⁴⁹ *Ustawa z dnia 9 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw nowelizacji ustawy o VAT* Dz.U. 2019 poz.1751

¹¹⁵⁰ Nazwa pochodzi od angielskiego business to business. Dokładnie to też oznacza. B2B to wszystkie obszary, w których transakcje zawierają ze sobą firmy. Mogą to być pojedyncze sprzedaże, dłuższe kontrakty, jak i wieloletnie umowy.

¹¹⁵¹ Począwszy od 1 stycznia 2017 r. rząd wprowadził zmiany w możliwości regulacji transakcji między przedsiębiorcami. Ograniczeniu podlega obrót gotówkowy między firmami, który do końca grudnia 2016r. wynosił 15 tys. euro a od 2017 roku jest to kwota 15 tys. zł., od roku 2023 limit ten będzie wynosił 8 tys. zł.

w art. 30F ust. 5 ustawy o PIT. Dotyczy osób fizycznych rozliczających się według skali podatkowej, jednolitą stawką 19 % podatku od dochodów z działalności gospodarczej, czyli większości właścicieli firm sektora MŚP. Jest to dodatkowa poza podatkiem dochodowym danina na rzecz państwa¹¹⁵².

Od lipca 2020 roku ustawodawca wprowadził kolejne obowiązki dla prowadzących działalność gospodarczą, a mianowicie, obowiązek oznaczania kodami GTU¹¹⁵³, będącymi rodzajami klasyfikacji towarów i usług, ściśle powiązanej z wcześniej wprowadzonymi plikami JPK. Głównym celem wprowadzenia kodów GTU była konieczność uszczelnienia systemu podatkowego i wsparcie fiskusa w walce z nadużyciami podatkowymi, zwłaszcza na gruncie podatku VAT¹¹⁵⁴.

Państwo w okresie od roku 2015 znacznie zwiększyło również obowiązek sprawozdawczy dla firm, mają one do sporządzania oraz przesyłania do GUS od kilku do kilkunastu sprawozdań w ciągu roku. Sprawozdania, jakie narzucono również przedsiębiorcom związane są z gospodarką odpadami, ponieważ od 1 stycznia 2020 r., każdy z podmiotów, który wprowadza na rynek m.in. produkty w opakowaniach, gospodaruje odpadami czy prowadzi handel detaliczny lub hurtowy i oferuje reklamówki ma obowiązek zarejestrowania i przekazywania sprawozdań do Bazy danych o produktach i opakowaniach oraz gospodarce odpadami tzw. systemu BDO¹¹⁵⁵. Ten teleinformatyczny system prowadzony jest przez marszałków województw.

Niezależnie, w jakiej branży działa firma od maja 2019 r., ma obowiązek zapewnienia ochrony danych, co związane jest z wypełnianiem obowiązków względem Głównego Inspektora Ochrony danych Osobowych (GIODO). Z chwilą wejścia w życie RODO, przedsiębiorcy mają obowiązki i większą odpowiedzialność za przetwarzania danych w firmie. Właściciel firm

¹¹⁵² Ustawa z dnia 23 października 2018 r. o Solidarnościowym Funduszu Wsparcia Osób Niepełnosprawnych Dz. U. 2018 poz. 2192.

¹¹⁵³ Rozporządzenie Ministra Finansów, Inwestycji i Rozwoju z 15 października 2019 r. w sprawie szczegółowego zakresu danych zawartych w deklaracjach podatkowych i w ewidencji w zakresie podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2019 r. poz. 1988; ost.zm. Dz.U. z 2020 r. poz. 576)

¹¹⁵⁴ Kody GTU wskazują przynależność sprzedawanych towarów oraz świadczonych usług do jednej z trzynastu kategorii towarowo-usługowych. Obowiązek stosowania kodów GTU dotyczy sprzedaży dokonanej po 1 października 2020 roku. Obowiązek oznaczania towarów i usług poprzez kody GTU spoczywa na sprzedawcach — czynnych podatnikach podatku VAT.

¹¹⁵⁵ Ustawa z dnia 23 stycznia 2020 r. o zmianie ustawy o odpadach oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2020 poz. 150 (w zakresie dotyczącym ewidencji i sprawozdań składanych do Bazy danych o produktach i opakowaniach oraz gospodarce odpadami)

nie tylko muszą zdobyć niezbędną wiedzę, w jakim zakresie i w jaki sposób chronić dane, ale też muszą podjąć konkretne działania: organizacyjne, systemowe czy kadrowe¹¹⁵⁶.

Od roku 2017¹¹⁵⁷ rząd systematycznie rozszerzał grupę podmiotów, do których należą głównie przedsiębiorcy z sektora MŚP (fryzjerzy, kosmetyczki, gastronomia) zobowiązanych do stosowania kas fiskalnych. Wiązało się to z koniecznością zakupu urządzeń fiskalnych. Mimo iż państwo w części refundowało ich zakup, jednak pozostałe koszty z tym związane, a więc ich zainstalowanie, przeglądy, konserwacje, usuwanie awarii oraz zakup kolejnych po zakończonym cyklu pracy spoczywa na przedsiębiorcach.

Firmy sektora MŚP od ponad ćwierć wieku upominają się o zróżnicowanie przez ustawodawcę przepisów z uwagi na wielkość przedsiębiorstwa. Cały czas, bowiem są one objęte tymi samymi regulacjami, co duże przedsiębiorstwa i korporacje, choć poziom skomplikowania przepisów podatkowych i nadmiar obowiązków biurokratyczno- administracyjnych oddziałuje na nie w znacznie większym stopniu, niż na przedsiębiorstwa duże¹¹⁵⁸.

Sektor MŚP jest największym pracodawcą w Polsce, wszelkie zmiany w prawie pracy rzutują na ten sektor. Mikro i małe przedsiębiorstwa absorbują nadwyżki siły roboczej z restrukturyzowanych czy likwidowanych wielkich przedsiębiorstw czy działów przemysłu¹¹⁵⁹.

W regionie konińskim W znaczącym stopniu również wspomagają i ożywiają gospodarczo rejony wiejskie, aktywizacja gospodarki na tych terenach jest skuteczna, jeśli zadba się o rozwój drobnej przedsiębiorczości, ze względu na niechęć do gospodarowania tych terenach dużych przedsiębiorstw. Od

¹¹⁵⁶ Ustawa z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. z 2019 r. poz. 730). Ten kompleksowy akt prawny, zwany ustawą sektorową, nowelizuje aż 162 ustawy w celu zharmonizowania polskich przepisów z regulacjami wynikającymi z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (dalej „RODO”).

¹¹⁵⁷ Rozporządzenie Ministra Finansów z 20 grudnia 2017 r. w sprawie zwolnień z obowiązku prowadzenia ewidencji przy zastosowaniu kas rejestrujących, Dz.U. 2017, poz. 2454.

¹¹⁵⁸ *Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w sektorze MŚP*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018

¹¹⁵⁹ M.Grzeszczak, *Zatrudnienie w sektorze MSP determinantem rozwoju gospodarki lokalnej*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i zarządzania, z.129, 2018

rozpoczęcia kadencji rządzący znacząco podnieśli najniższe wynagrodzenie, w roku 2015 wynagrodzenie to wynosiło 1750 zł, natomiast w roku 2020 już 2600 zł¹¹⁶⁰. Pamiętać należy, że wynagrodzenie brutto nie stanowi pełnego wydatku związanego z zatrudnieniem pracownika. Pracodawca ze swojej strony zobowiązany jest do opłaty składek ZUS w wysokości minimum 20 %. Podniesienie minimalnego wynagrodzenia przy jednoczesnym braku obniżenia dodatkowych obciążeń pracodawców jest dużym obciążeniem finansowym dla firm, szczególnie sektora MŚP, gdzie koszty wynagrodzeń mają znaczący udział w kosztach prowadzenia działalności gospodarczej ogółem¹¹⁶¹.

Bezrobocie jest jednym z najpoważniejszych problemów regionu konińskiego i mimo, iż regionie konińskim, głównie dzięki zatrudnieniu w sektorze MŚP, stopa bezrobocia w latach 2015-2018 cały czas malała¹¹⁶², to jednak w porównaniu do całej wielkopolski, w której stopa bezrobocia wynosiła 3% nadal była wysoka. W roku 2019 stopa bezrobocia wykazała tendencję rosnącą i chociaż w samym mieście Koninie wyniosła 5,5 % to już w powiecie konińskim wyniosła 8,5 % co daje dla tych obszarów wspólnie 7,2 %.

Wykres 13. Stopa bezrobocia w regionie konińskim w latach 2005-2019



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS¹¹⁶³ oraz sprawozdania z działalności Urzędu Pracy w Koninie za 2019 rok¹¹⁶⁴.

¹¹⁶⁰ <https://kadry.infor.pl>, Jak najniższa krajowa rosła od 2015- do 2022 r., (dostęp: 14.12.2021)

¹¹⁶¹ E.Młynarska-Wepa, *Place w praktyce*, Warszawa 2016

¹¹⁶² Rok 2020 ze względu na pandemię COVID 19 był rokiem nietypowym i nie został ujęty w tabeli ze względu na to, iż brak jest możliwości porównywalności w tym zjawisku w stosunku do lat ubiegłych.

¹¹⁶³ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

W tym okresie, w regionie konińskim w sytuacji, gdy likwidacji lub przekształceniom ulegały największe zakłady, co tym samym powodowało zwiększenie się kapitału ludzkiego na rynku, zastosowanie miały możliwości dopasowania się firm sektora MŚP do potrzeb rynku. Pozwalało to na kreowanie rozwoju nowych dziedzin produkcji przy efektywnym gospodarowaniu zasobami¹¹⁶⁵. Małe i średnie przedsiębiorstwa w znaczącym stopniu wspomagały i wspomagają ożywiając gospodarczo rejony wiejskie, aktywizując gospodarkę na tych terenach. Rozwój drobnej przedsiębiorczości jest bardzo potrzebny ze względu na niechęć do gospodarowania tych terenach dużych przedsiębiorstw.

Podobnie jak w latach poprzednich znaczący wkład w rozwój sektora MŚP w całym kraju, Wielkopolsce jak i regionie konińskim miały fundusze unijne. Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 (WRPO 2014+)¹¹⁶⁶ był najważniejszym dla tego sektora instrumentem realizującym zadania zmierzające do osiągnięcia spójności oraz poprawy konkurencyjności województwa wielkopolskiego. Adekwatnie do realizowanych wcześniej programów był dwufunduszowy, co oznacza, że realizowane były z niego projekty zarówno tzw. twarde jak i miękkie. Program finansowany był przede wszystkim ze środków funduszy unijnych, ale uzupełniały go krajowe środki publiczne, które pochodziły głównie z budżetu państwa, województwa oraz JST, jak również środki prywatne¹¹⁶⁷.

W tym programie realizowane były różne osie priorytetowe, jednak te, które najbardziej wpłynęły na sektor MŚP to: Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka, Rynek pracy, Włączenie społeczne i Edukacja.

Pierwsza z nich koncentrowała się głównie na działaniach służących rozwojowi infrastruktury B+R (badania + rozwój), wzrostowi przedsiębiorczości, poprawie innowacyjności przedsiębiorstw oraz wzmocnieniu ich konkurencyjności¹¹⁶⁸.

Programy realizowane w ramach osi Rynek pracy miały za zadanie dążenie do wzrostu zatrudnienia, w tym wspieranie samozatrudnienia

¹¹⁶⁴ Sprawozdania z działalności Urzędu Pracy w Koninie za rok 2018, 2019

¹¹⁶⁵ A.Olbrot-Brzezińska, W.Nowara, E.Kowalka, *Analiza statystyczna na potrzeby Programu Wspierania Przedsiębiorczości w Koninie na lata 2020-2024*, Poznań 2019, s.25.30

¹¹⁶⁶ Por. Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020. Szczegółowy Opis Osie Priorytetowych wersja 4.15 z dnia 27 maja 2021 r.

¹¹⁶⁷ Znaczenie sektora MŚP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy, Samorząd Województwa Wielkopolskiego, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, 2020

¹¹⁶⁸ M.Sikora-Gaca, *Perspektywa finansowa 2014-2020. Charakterystyka Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój*, 2014

i przedsiębiorczości, poprawę kompetencji i kwalifikacji osób znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy¹¹⁶⁹. Natomiast Edukacja obejmowała swym zakresie inwestycje w kształcenie oraz szkolenia mające na celu poprawę kwalifikacji i umiejętności mieszkańców województwa¹¹⁷⁰.

Wśród tych funduszy zarezerwowane zostały środki na przedsięwzięcia dotyczące Obszarów Strategicznej Interwencji Ośrodków Subregionalnych (OSI) dedykowane miastom liczącym od 50 do 100 tys. mieszkańców oraz ich obszarom funkcjonalnym, o strategicznym znaczeniu społeczno-gospodarczym. Wśród tych miast znalazł się Konin mający w tym okresie ponad 70 tys. mieszkańców. Zakres interwencji dla tych obszarów został wynegocjowany w partnerstwie z samorządami poszczególnych obszarów¹¹⁷¹.

W tym okresie w ramach Działania 6.3 Samozatrudnienie i przedsiębiorczość Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014- 2020 realizowano dwa projekty, skierowane dla osób bezrobotnych chcących założyć własną działalność gospodarczą. W ramach pierwszego projektu uczestnicy otrzymali bezzwrotne wsparcie inwestycyjne na sfinansowanie pierwszych nakładów inwestycyjnych, bezzwrotne wsparcie pomostowe, pozwalające utrzymać płynność finansową firmy wypłacane przez okres 12 miesięcy od dnia rozpoczęcia działalności gospodarczej, szkolenia i doradztwo indywidualne umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia i prowadzenia własnej działalności¹¹⁷². W ramach drugiego projektu zrealizowano wsparcie osób chcących rozpocząć działalność gospodarczą na terenie K OSI, otrzymane wsparcie dotyczyło szkolenia grupowego oraz indywidualnego doradztwa z zakresu podstaw dot. prowadzenia działalności gospodarczej i pisania biznes planu, udzielenia dotacji inwestycyjnej na rozpoczęcie działalności gospodarczej oraz podobnie jak w pierwszym projekcie wypłata finansowego wsparcia pomostowego przez okres 12 miesięcy od rozpoczęcia działalności, jak również usługi rozwojowe w postaci

¹¹⁶⁹ M.Gwizda, M.Kosewska-Kwaśny, S.Żółciński, *Fundusze UE 2014–2020. Nowa perspektywa – nowe możliwości*. Warszawa 2014

¹¹⁷⁰ Znaczenie sektora MŚP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy, Samorząd Województwa Wielkopolskiego, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, 2020.

¹¹⁷¹ P.Churski, M.Birchardt, T.Herodowicz, B.Konecka-Szydłowska, R.Perdał, *Diagnoza strategiczna Wielkopolski Wschodniej*, Poznań 2022.

¹¹⁷² Raporty o stanie powiatu konińskiego za lata 2018-2020, Raporty o stanie miasta Konina za lata 2016-2020

indywidualnego doradztwa specjalistycznego¹¹⁷³. Przeprowadzone zostały również trzy edycje kampanii informacyjnopromocyjnej pn. „Być przedsiębiorcą”, która miała na celu przedstawienie atutów bycia przedsiębiorcą oraz promowanie postaw przedsiębiorczych wśród uczniów konińskich szkół ponadgimnazjalnych i średnich. W ramach kampanii zorganizowano warsztaty ekonomiczne pn. Startup Shaker¹¹⁷⁴.

W ramach funduszy unijnych firmy z sektora MŚP z regionu konińskiego otrzymało również wsparcie na rozwój poprzez pożyczki Jeremie¹¹⁷⁵, których odsetki są finansowane w ramach środków unijnych. Miasto Konin wzorem lat poprzednich, podejmowało działania w celu wsparcia przedsiębiorstw z regionu konińskiego. W marcu 2015 roku podjęto uchwałę w sprawie zwolnień od podatku od nieruchomości w ramach pomocy de minimis dla przedsiębiorców tworzących nowe miejsca pracy na terenie Miasta Konina¹¹⁷⁶ oraz udzielania przez miasto Konin regionalnej pomocy inwestycyjnej na wsparcie nowych inwestycji lub tworzenia nowych miejsc pracy związanych z nową inwestycją¹¹⁷⁷. Wiele firm sektora MŚP z regionu konińskiego, ma swoje siedziby bądź oddziały w mieście ze względu na toczące się w nim bardziej intensywne życie gospodarcze. W związku z tym korzystały one z proponowanych przez miasto Konin form wsparcia¹¹⁷⁸.

Miasto realizowało również dwa projekty polegające na wsparciu osób bezrobotnych zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą. Jeden projekt realizowany w ramach KOSI (działanie 6.3 Samozatrudnienie i przedsiębiorczość) finansowany ze środków UE w ramach EFS i skierowany był do bezrobotnych z wszystkich gmin tworzących K OSI. (Koniński Obszar Strategicznej Interwencji). Drugi projekt, finansowany również ze środków EFS (85 %) budżetu państwa (10 %) i środków własnych miasta (5%) skierowany był do osób bezrobotnych z terenu miasta Konina, znajdujących się w jednej z trzech grup:

¹¹⁷³ Program wspierania przedsiębiorczości w Koninie na lata 2017-2019, Konin 2016.

¹¹⁷⁴ <https://www.przegladkoninski.pl> (dostęp:20.10.2020)

¹¹⁷⁵ JEREMIE (ang. Joint European Resources for Micro-to-Medium Enterprises) to program Unii Europejskiej, wspierający mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa oraz start-upy. Inicjatywa zapewnia dostęp do finansowania działalności gospodarczej na warunkach korzystniejszych niż w instytucjach komercyjnych.

¹¹⁷⁶ Uchwała Rady Miasta Konina nr 77 z dnia 25 marca 2015

¹¹⁷⁷ Uchwała Rady Miasta Konina nr 78 z dnia 25 marca 2015

¹¹⁷⁸ Raporty o stanie miasta Konina za lata 2016-2019

osoby powyżej 50 roku życia, osoby długotrwale bezrobotne, osoby o niskich kwalifikacjach¹¹⁷⁹.

Dzięki projektowi przyznano dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej oraz wsparcie pomostowe, na wydatki powstałe w pierwszych miesiącach działalności nowopowstałej firmy. Zadanie to miało na celu wzrost liczby firm w Koninie oraz całym powiecie oraz pomoc młodym przedsiębiorcom w ich rozwoju. Wszystkie nowo utworzone firmy zasiliły sektor MŚP regionu konińskiego¹¹⁸⁰.

Również pozostałe gminy powiatu w ramach swoich możliwości wspierały sektor MŚP, poprzez wprowadzanie ulg w podatku od nieruchomości dla firm zatrudniających nowych pracowników, niektóre z nich również zwalniały z podatku inwestujące na ich terenie przedsiębiorstwa¹¹⁸¹.

Jak kształtowała się ilość funkcjonujących w powiecie firm sektora MŚP na dzień 31.12.2015 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 39. Podmioty sektora MŚP powiatu konińskiego na 31.12.2015

Gminy powiatu konińskiego	Przedsiębiorstwa		
	Mikro	Małe	Średnie
Golina	974	24	2
Grodzicz	327	12	3
Kazimierz Biskupi	891	31	5
Kleczew	611	25	5
Konin	9 277	318	40
Kramsk	749	26	1
Krzymów	588	24	0
Rychwał	609	16	2
Rzgów	455	15	0
Skulsk	342	15	1
Sompolno	692	22	6
Stare Miasto	1 229	39	1
Ślesin	1 135	42	10
Wierzbiniek	297	10	3
Wilczyn	378	17	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS¹¹⁸²

¹¹⁷⁹ P.Churski, R.Perdal, M., Burchardt, *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*, Poznań-Konin maj 2021

¹¹⁸⁰ D.Kierwa, *Wyzwania społeczno-ekonomiczne transformacji subregionu konińskiego*, Poznań 2018

¹¹⁸¹ Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Konińskiego na lata 2014-2015

¹¹⁸² Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową przeprowadził badania atrakcyjności inwestycyjnej rozpatrywanej w odniesieniu do działalności przemysłowej, usługowej i zaawansowanej technologicznie w subregionie konińskim. Wynika z nich, że w 2016 roku region koniński został oceniony bardzo wysoko, ponieważ wśród badanych wszystkich podregionów Wielkopolski uplasował się na trzeciej pozycji zaraz po Poznaniu i podregionie poznańskim¹¹⁸³. Natomiast wśród wszystkich podregionów zajął wysoką 19 pozycję. Konkurencyjnością w badanym okresie wskazana była tutaj ponad przeciętna dostępność zasobów pracy oraz znakomita dostępność transportowa¹¹⁸⁴.

Wysoka atrakcyjność inwestycyjna dla działalności usługowej uplasowała region koniński na 20 pozycji wśród podregionów Polski. W roku 2016 podregion koniński wygenerował 13,2 % wartości produktu krajowego brutto (PKB) całego Województwa Wielkopolskiego, w ujęciu nominalnym to kwota 24 347 mln. zł. Było to o prawie 9 % więcej niż w roku 2014. Aby jednak określić rozwój społeczno-ekonomiczny danego regionu należy użyć jednego z podstawowych mierników, jakim jest wielkość PKB przeliczona na jednego mieszkańca. Wartość ta dla regionu konińskiego w 2016 r. wyniosła 36 944 zł. W stosunku do roku 2014 nastąpił wzrost, mimo to osiągnął wskaźnik niższy o 30,1 % od średniej wojewódzkiej, która wynosiła 52 844 zł i o 23, 7 % od średniej krajowej wynoszącej 48 432 zł. Na liście wszystkich 73 regionów w kraju wskaźnik ten lokował region koniński na 41 miejscu podobnie jak w 2014 roku¹¹⁸⁵. Wskaźnik dotyczący wydajności pracy, mierzony wartością dodaną brutto przypadającą na jednego pracującego mieszkańca podregionu konińskiego, z badań przeprowadzonych w 2016 roku wskazywał 94 821 zł. Tutaj również w stosunku do rok 2014 nastąpił wzrost, mimo to w stosunku do średniej w województwie był on niższy o 15 %¹¹⁸⁶.

W badaniach atrakcyjności inwestycyjnej prowadzone na zlecenie polskiej Agencji Inwestycji i Handlu w 2017 Konin i subregion koniński znalazł się

¹¹⁸³ *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2016*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2016

¹¹⁸⁴ M. Wardęcka, *Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw powiatu konińskiego*, Toruń 2017

¹¹⁸⁵ *Znaczenie sektora MŚP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy*, Samorząd Województwa Wielkopolskiego, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, 2020

¹¹⁸⁶ *Regionalna Strategia Innowacji dla Wielkopolski na lata 2015-2020 (RIS3) Raport za 2016 rok*, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu Departament Gospodarki Wielkopolskie Obserwatorium Innowacji (2017)

w najwyższej klasie potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej. Analizowano w nich PKD najczęściej występujące w regionie: przetwórstwo przemysłowe, handel i naprawy, zakwaterowanie i gastronomia, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna. Miasto Konin uzyskał najwyższą atrakcyjność dla wszystkich wymienionych sekcji. Bardzo wysoko oceniono dwie gminy z regionu Kazimierz Biskupi i Kleczew¹¹⁸⁷.

Zbadano również nakłady inwestycyjne poniesione przez sektor MŚP i wynika z nich, że w 2017 roku przedsiębiorstwa z siedzibą w Koninie poniosły nakłady inwestycyjne w wysokości 246,5 mln zł i były one o prawie połowę 49,2 % niższe od wartości inwestycji z roku 2014.

W końcu 2018 roku większość, bo aż 95,2 % przedsiębiorstw z regionu konińskiego stanowiły mikrofirmy zatrudniające średniorocznie mniej niż 10 pracowników. Dominujący udział podmiotów mikro obserwowano w całym okresie 2014-2018 i kształtował się on przez cały ten okres niezmiennie na poziomie 95%. Udział firm małych¹¹⁸⁸, zatrudniających od 10-49 pracowników, w 2018 r. wyniósł 3,6 %, podmioty średnie, zatrudniające od 50-249 pracowników, stanowiły natomiast tylko 1,1% ogółu podmiotów¹¹⁸⁹. W 2018 r, analitycznie do lat poprzednich zdecydowana większość podmiotów należała do sektora prywatnego.

W końcu 2018 r było to 96,7 % ogółu podmiotów. Ponad ¾ firm tego sektora stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą głównie w zakresie handlu, naprawy pojazdów samochodowych, stanowiły one 25 % wszystkich osób fizycznych, budownictwa 14,3 % oraz działalności profesjonalnej i naukowej i technicznej 11,3 %¹¹⁹⁰.

W regionie w tym okresie bardzo silnie realizowana była aktywizacja osób bezrobotnych. W 2018 roku podstawowymi formami aktywizacji w Powiatowym Urzędzie Pracy w Koninie były staże i szkolenia, którymi objętych było około

¹¹⁸⁷ *Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2017, Województwo wielkopolskie, Polska Agencja Inwestycji i Handlu S.A., Warszawa 2017*

¹¹⁸⁸ J.Hołub-Iwan, I.Orsa-Chomika, M.Terlecki, K.Gutta, T.Gutta, P.Gozdek, *Stan i perspektywy rozwoju inteligentnych specjalizacji w subregionie konińskim, Raport końcowy badania, Wielkopolska moc możliwości, 2018*

¹¹⁸⁹ Dane dotyczą podmiotów ujętych w rejestrze REGON.

¹¹⁹⁰ J.Hołub-Iwan, I.Orsa-Chomika, M.Terlecki, K.Gutta, T.Gutta, P.Gozdek, *Stan i perspektywy rozwoju inteligentnych specjalizacjiop.cit*

10% zarejestrowanych z całego regionu konińskiego¹¹⁹¹. Pozostałe formy wsparcia to dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej, refundacja kosztów wyposażenia i doposażenia czy dofinansowanie wynagrodzeń skierowanych osób bezrobotnych. Te formy pomocy funkcjonujące, jako wsparcie sektora MŚP, charakteryzowały się relatywnie niską efektywnością.

W przypadku dotacji na rozpoczęcie działalności, objętych działaniem zostało 266 bezrobotnych, przeznaczono na to środki w wysokości 4 470,1 tys. zł. Mimo, iż stanowiły one 8 % wydatków poczynionych przez samorzady ogółem w Wielkopolsce, wydatkowana kwota nie przełożyła się na efektywność. Kwoty przeznaczone na ten cel stanowiły około 30 % wydatków PUP w Koninie¹¹⁹². Refundacja kosztów wyposażenia i doposażenia stanowisk pracy w Koninie i powiecie konińskim, kosztowała samorząd terytorialny 1 872,0 tys. zł, to najwyższa kwota przeznaczona na ten cel w województwie wielkopolskim, stanowiąca 11,4 % wydatków w całym regionie¹¹⁹³.

W roku 2017, Miasto Konin przygotowało wzorem lat poprzednich Program Wspierania Przedsiębiorczości w Koninie na lata 2017-2019¹¹⁹⁴. Prace nad nim poprzedzały konsultacje z Instytucjami Otoczenia Biznesu i wywiadami prowadzonymi w przedsiębiorstwach działających na terenie Konina. W ramach programu podjęto działania na rzecz promocji gospodarczej Miasta Konina w celu pozyskania inwestorów. Działania zmierzające do poprawy warunków funkcjonowania przedsiębiorstw z terenu Konina, konkurencyjność na rynku regionalnym jak i krajowym, powstawania i rozwoju nowych firm¹¹⁹⁵.

W programie realizowano również zadania zmierzające do poprawy kompetencji i kwalifikacji zawodowych pracowników. Program realizowany był przez zaangażowanie wszystkich podmiotów kształtujących lokalny rynek gospodarczy IOB, a także szkoły, uczelnie oraz przedsiębiorców. W ramach programu we wrześniu 2019 r. odbył się II Wielkopolski Kongres Gospodarczy, którego jednym z organizatorów merytorycznych było Miasto Konin¹¹⁹⁶. Celem kongresu

¹¹⁹¹ Sprawozdanie z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie za rok 2018

¹¹⁹² Tamże

¹¹⁹³ *Aktywizacja na wielkopolskim rynku pracy w 2018 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, 2019

¹¹⁹⁴ *Program wspierania przedsiębiorczości w Koninie na lata 2017-2019*.

¹¹⁹⁵ A.Olbrot-Brzezińska, W.Nowara, E.Kowalka, *Analiza statystyczna na potrzeby Programu Wspierania Przedsiębiorczości w Koninie na lata 2020-2024*, Centrum Badań i Edukacji Statystycznych GUS, 2019

¹¹⁹⁶ *Raport o stanie miasta Konina za rok 2019*.

było utworzenie regionalnej platformy wymiany doświadczeń i dyskusji na temat konkurencyjnego i innowacyjnego rozwoju wielkopolskiej gospodarki. Ponadto, dla firm sektora MŚP zorganizowano trzy różne warsztaty dotyczące przeciwdziałania trudnościom przedsiębiorstw w pozyskiwaniu wykwalifikowanej kadry pracowniczej i możliwości kształcenia dualnego w Polsce, ekonomii społecznej dla MŚP oraz rekultywacji terenów pokopalnianych.

Trzykrotnie zorganizowano Konińskie Targi Przedsiębiorczości, przeprowadzono dwanaście bezpłatnych szkoleń branżowych dla przedsiębiorców. Tematy zrealizowanych szkoleń dotyczyły m.in: procedur związanych z zakładaniem działalności gospodarczej, podatków VAT w przedsiębiorstwie, zamówień publicznych dla wykonawców, asertywności i komunikacji w obsłudze klienta, prawa pracy, ochrony danych osobowych oraz budowania wizerunku firmy na rynku¹¹⁹⁷.

Ponadto, w okresie 2017-2019 przeprowadzono Kampanii Informacyjnopromocyjne dla młodzieży zorganizowano piątą, szóstą i siódmą edycję Akademii Młodej Przedsiębiorczości, skierowaną do studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koninie zainteresowanych tematyką przedsiębiorczości. W ramach Akademii zorganizowano szkolenia, warsztaty i wizyty studyjne pozwalające nabyć praktyczne umiejętności w zakresie zakładania i prowadzenia własnej działalności. Akademia Młodej Przedsiębiorczości zrealizowana została przez Miasto Konin, Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Koninie oraz Konińską Izbą Gospodarczą, we współpracy z lokalnymi instytucjami i firmami. Budżet przeznaczony na realizację tych zadań kształtował się na poziomie 978 tys. zł¹¹⁹⁸.

¹¹⁹⁷ Program wspierania przedsiębiorczości w Koninie na lata 2017-2019.

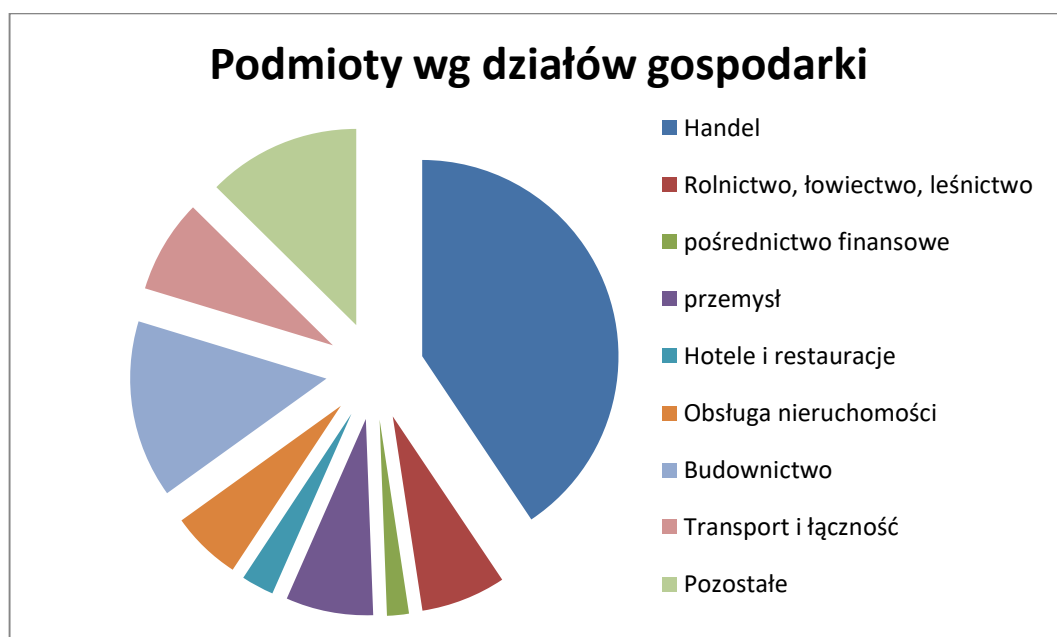
¹¹⁹⁸ Raport o stanie miasta Konina za rok 2019.

Tabela 40. Podmioty sektora MŚP subregionu, powiatu konińskiego oraz miasta Konina na 31.12.2019 oraz średnia liczba firm sektora MŚP na 10 tys. mieszkańców

	Przedsiębiorstwa			Cały sektor MŚP
	Mikro	Małe	Średnie	
Subregion koniński	63 421	2 005	398	65 824
Średnia liczba firm MŚP	1 591,3	50,3	10,0	
Powiat koniński	11 556	319	46	11 921
Średnia liczba firm MŚP	1 412,3	39	5,6	
Konin	8 032	291	85	8 408
Średnia liczba firm MŚP	1 870,2	67,8	19,8	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS¹¹⁹⁹

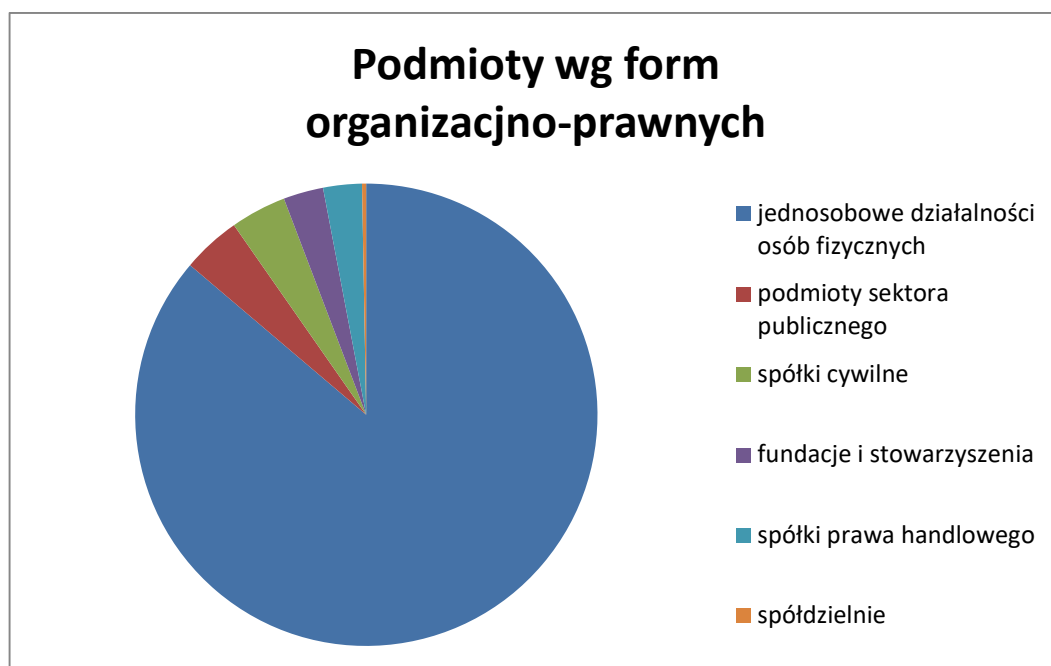
Wykres 14. Podmioty sektora MŚP wg działów gospodarki na 31.12.2018 r.



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS.¹²⁰⁰

¹¹⁹⁹ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

Wykres 15. Podmioty sektora MŚP wg form organizacyjno- prawnych na 31.12.2018 r.



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS.¹²⁰¹

Jak wynika z danych zarówno schemat podmiotów wg działów gospodarki jak i form organizacyjno- prawnych w porównaniu do roku 2006 nie uległ dużym zmianom. Nadal wśród form organizacyjno-prawnych największą grupę stanowiły jednoosobowe działalności osób fizycznych, natomiast wśród działów gospodarki handel.

Jednak jak wynika z danych najniższy wskaźnik pokazujący stosunek liczby firm z sektora MŚP do 10 tys. mieszkańców w Wielkopolsce posiada region koniński¹²⁰².

Kolejny, 2020 rok był trudnym rokiem dla całej polskiej gospodarki. Pandemia wywołała recesję, jakiej krajowe firmy nigdy nie doświadczyły. Sytuacja ta wymusiła wiele zmian w sposobie ich funkcjonowania a także zachwiała rynkiem pracy¹²⁰³. Firmy musiały się mierzyć z wieloma istotnymi ograniczeniami w prowadzeniu działalności gospodarczej, przejściem na pracę zdalną, problemami w dostawach, a także brakiem bezpośredniego kontaktu

¹²⁰⁰ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

¹²⁰¹ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

¹²⁰² *Znaczenie sektora MŚP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy*, Samorząd Województwa Wielkopolskiego, 2020

¹²⁰³ *Rynek pracy w czasie COVID-19. Jak kryzys gospodarczy spowodowany pandemią koronawirusa zmienił rynek pracy w Polsce*, Grant Thornton 2020

z klientem. Firmy, aby przetrwać musiały wykazać się umiejętnością szybkiego dostosowania się do nowych warunków¹²⁰⁴. Pandemia i związane z nią ograniczenia przyspieszyły również proces transformacji cyfrowej. Pracodawcy w tym okresie starali się radzić sobie poprzez wprowadzenie pracy zdalnej czy uruchomienie procedur dotyczących zasad higieny. Jednak nie we wszystkich branżach takie rozwiązania były możliwe bądź wystarczające. Miało to znaczący wpływ na sytuację firm sektora MŚP¹²⁰⁵.

W regionie konińskim od początku pandemii szczególną rolę w tym zakresie pomocy dla firm ze strony państwa, pełnił Powiatowy Urząd Pracy w Koninie¹²⁰⁶, zapewniając przedsiębiorcom oraz pracownikom realizację wszelkich form wsparcia, jakie wprowadzone zostały przez państwo w ramach przepisów Tarczy Antykryzysowych¹²⁰⁷. Pomoc ta dotyczyła produktów finansowych głównie pochodzących ze środków Unii Europejskiej, dedykowanych mikro, małym i średnim przedsiębiorstwom. Przygotowane wsparcie miało za zadanie łagodzić negatywne skutki ekonomiczne wywołane epidemią Covid-19. Były to przede wszystkim umarżane pożyczki, pożyczki zwrotne z oprocentowaniem 0%, tzw. pożyczki płynnościowe, umorzenia składek ZUS, dofinansowania do wynagrodzeń pracowników. Stworzony został również Koniński pakiet pomocy przedsiębiorcom¹²⁰⁸, w ramach, którego wsparciem objęci byli konińscy przedsiębiorcy, którzy utracili dochody z powodu wprowadzenia stanu epidemii. Mimo tego, w wyniku zamrożenia gospodarki i wynikających z tego ograniczeń w roku 2020 pogorszyła się sytuacja wielu firm również z sektora MŚP¹²⁰⁹. Wśród badanych firm tego sektora z regionu konińskiego wiele z nich wskazało na odczucie negatywnych skutków związanych z COVID 19.

¹²⁰⁴ O.Kosch, *Wpływ pandemii COVID-19 na modele biznesu przedsiębiorstw sektora MŚP w Polsce*, Horyzonty Polityki, 2021

¹²⁰⁵ M.Ligaj, W.Pawlos, *Wpływ COVID-19 na funkcjonowanie przedsiębiorstw w Polsce*, 2021

¹²⁰⁶ Raport o stanie powiatu konińskiego za rok 2020.

¹²⁰⁷ *Ustawa z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych* (Dz.U. 2020, poz. 374). *Ustawa z 16 kwietnia 2020 r. o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2* (Dz.U. 2020, poz. 695).

¹²⁰⁸ <https://bip.konin.eu>

¹²⁰⁹ Raport z wyników badania sektora MSP w czasie epidemii koronawirusa, Związek przedsiębiorców i pracodawców, 2020

Tabela 41. Wpływ pandemii COVID 19 na funkcjonowanie firm sektora MŚP.

Skutki COVID 19 na funkcjonowanie firmy	Przedsiębiorstwa		
	Mikro	Małe	Średnie
Bardzo poważne, poważne	42,6 %	39,3 %	26,9 %
Żadne	13,1%	7,1 %	25%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań przeprowadzonych przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego.

Jednocześnie rząd wprowadził kolejne podwyższenie minimalnego wynagrodzenia za pracę¹²¹⁰ a także zmianę dotyczącą rozliczania spółek komandytowych¹²¹¹, które od roku 2015 stawały się coraz bardziej popularne wśród firm sektora MŚP. W stanie prawnym obowiązującym do końca 2020 roku spółka komandytowa była transparentna podatkowo. Oznaczało to, że podmiotami zobowiązanymi do rozliczenia podatku dochodowego byli wspólnicy spółki komandytowej. Byli oni traktowani jak podmioty prowadzące działalność gospodarczą, co oznacza, że każdy z nich rozliczał podatek dochodowy od dochodu z działalności gospodarczej ustalonej proporcjonalnie do posiadanego udziału w zyskach spółki komandytowej. W związku z tym dochody spółek komandytowych były opodatkowane raz na etapie rozliczania podatku przez wspólników. Zapowiedziane w 2020 roku zmiany zakwalifikowały spółki komandytowe, jako podatników podatku dochodowego od osób prawnych. Co oznacza, że dochody samej spółki komandytowej będą opodatkowane podatkiem dochodowym od osób prawnych CIT, natomiast dochody wspólników, jako dochody z udziału w zyskach spółki, będą opodatkowane podatkiem dochodowym od osób fizycznych PIT. Dokonane zatem zmiany spowodowały, iż spółki komandytowe opodatkowane są na dwóch etapach, raz podatkiem CIT i następnie podatkiem PIT¹²¹².

¹²¹⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 września 2019 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2020 r., (Dz.U. 2019 poz. 1778)

¹²¹¹ Ustawa z 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020 poz. 2123.)

¹²¹² To poważna modyfikacja sposobu opodatkowania dochodów osiąganych przez wspólników takich spółek. Jak wskazano w uzasadnieniu do projektu z 30 września 2020 r., ustawy z 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku

Rok 2020 to również zapowiedź wprowadzenia zmian dotyczących podatku dochodowego od osób fizycznych oraz osób prawnych, tzw. Polski Ład¹²¹³. Mimo, iż obóz rządzący, jako główny cel tego programu wskazywał przezwycięzenie skutków pandemii, poprzez wprowadzone zmiany jest on znaczącym obciążeniem dla właścicieli firm, ponieważ zlikwidowano w nim możliwość odliczenia 7,75 % płaconej do ZUS składki zdrowotnej¹²¹⁴, co powoduje zwiększenie opłacanego do urzędu skarbowego podatku dochodowego. Jednocześnie składka ta, mimo iż pozostała na poziomie 9 %, obliczana jest z uwzględnieniem innej podstawy. Jej wysokość uzależniona jest od przychodów bądź dochodów danej firmy. Co w konsekwencji oznacza, że zamiast dotychczasowej kwoty około 400 zł jej wysokość wynosić może nawet 10 000 zł. Wprowadzono również obowiązek opłaty dodatkowej składki zdrowotnej dla wspólników spółek kapitałowych. A ze względu na to, iż w ostatnich latach zwiększyła się ich liczba również wśród podmiotów sektora MŚP, uderza to w ich właścicieli¹²¹⁵.

W latach 2015-2020, podobnie jak w latach poprzednich sektor MŚP z Regionu konińskiego wspierały Instytucje otoczenia biznesu¹²¹⁶. Najsilniej działały w tym zakresie ARR oraz KIG. Od 2016 r. ARR prowadzi Lokalny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Koninie, nadal równocześnie prowadzi działania wspierające poprzez udzielanie dotacji, pożyczek oraz wsparcia merytorycznego dla firm¹²¹⁷.

Poza wymienionym wsparciem skierowanym dla sektora MŚP w regionie konińskim, z którego korzystać mogła jedynie wybrana grupa, państwo poprzez wprowadzone zmiany prawa przyczyniało się bardziej do utrudniania funkcjonowania firmom z tego sektora niż je wspomagała. Polityka ogólna

dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw, celem zmian było uszczelnienie systemu podatkowego oraz odpowiedź na tworzone przez podatników struktury optymalizacyjne z wykorzystaniem spółek komandytowych, w których komplementariuszem jest spółka z o.o., a komandytariuszem – zwykle wspólnik lub wspólnicy będący osobami fizycznymi.¹²¹³ Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.z 23 listopada 2021 r., poz. 2105)Większość przepisów zaczęła obowiązywać od 1 stycznia 2022 r.

¹²¹⁴ <https://www.zus.pl> (dostęp:10.02.2022)

¹²¹⁵ <https://www.bankier.pl>, E.Czechowicz, „Polski ład” Składka zdrowotna uderza w przedsiębiorców – niektórzy zapłacą kilkanaście tysięcy złotych(dostęp:10.04.2022)

¹²¹⁶ A.Świdurska,W.Jagodziński, *Organizacja przestrzenna i funkcjonowanie instytucji otoczenia biznesu w województwie wielkopolskim*, Poznań 2015

¹²¹⁷ <https://arrkonin.org.pl> (dostęp:12.04.2022)

państwa skierowana była na działalność socjalną, nie natomiast na rozwój gospodarczy.

Atuty, jakie dla regionu konińskiego wskazane zostały w studium Rozwoju Gospodarczego wraz z Programem Promocji Terenów Inwestycyjnych Obszaru Funkcjonalnego Aglomeracji Konińskiej¹²¹⁸ na lata 2010-2020, to silnie rozwinięty sektor paliwowo-energetyczny, turystyka czy rolnictwo. Wszystkie je należałoby uwzględnić, aby dążyć do wykorzystania potencjału regionu w tych sektorach jednocześnie wspierając rozwój przedsiębiorstw MŚP. Przedsiębiorstwa te w regionie konińskim mierzą się z problemami i barierami, które powodowane są przez niekorzystne tendencje w gospodarce, przekłada się to na słaby rozwój sektora MŚP oraz duże bezrobocie w regionie konińskim¹²¹⁹.

Najbardziej korzystnym rozwiązaniem byłoby wsparcie od państwa, podejmowanie poprzez gminy powiatu. Wdrażanie inwestycji, pozwoliłoby na powstanie nowych oraz rozwój już istniejących firm, a tym samym przełamałoby stagnację w gospodarce regionalnej¹²²⁰. Gminy powiatu konińskiego mają ograniczoną możliwość finansowania tego typu działań. Rozwiązaniem mogłyby być wspólne działania podejmowane w zakresie tworzenia nowych stref inwestycyjnych oraz promocji regionu. Są to bardzo ważne elementy polityki wspierania rozwoju przedsiębiorczości powiatu konińskiego.

Najmocniejsza grupa wsparcia realizowana w okresie 2004-2020, przez państwo poprzez lokalne samorządy to instrumenty prawno- organizacyjne. Stworzenie prawa lokalnego przyjaznego działalności gospodarczej, uchwał wspierających

¹²¹⁸ Obszar Funkcjonalny Aglomeracja Konińska (OFAK) współtworzą samorządy: Miasta Konina, powiatu konińskiego (ziemskiego) oraz 14 gmin wchodzących w skład tego powiatu. Inicjatywa współpracy na rzecz problemów przekraczających granice poszczególnych gmin zaowocowała podpisaniem w 2012 r. listu intencyjnego i podjęciem działań mających na celu sporządzenie wspólnych dokumentów rozwojowych. Działania te możliwe były dzięki realizacji projektu „Aglomeracja konińska – współpraca JST kluczem do nowoczesnego rozwoju gospodarczego”, współfinansowanego przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013. Jego głównym celem była integracja działań publicznych i utrwalenie potencjału rozwojowego Obszaru Funkcjonalnego Aglomeracja Konińska (OFAK).Efektem realizowanego od 1 września 2013 roku do 31 marca 2015 roku projektu było zidentyfikowanie wspólnych celów rozwojowych obszaru funkcjonalnego, wzmocnienie istniejącej współpracy partnerów samorządowych oraz, dzięki przeprowadzonej diagnozie i badaniom społecznym, określenie kierunków rozwoju OFAK.

¹²¹⁹ Strategia Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aglomeracji Konińskiej „Konin 2014

¹²²⁰ *Plan promocji gospodarczej i inwestycyjnej Subregionu Konińskiego- Strategia promocji gospodarczej i inwestycyjnej regionu, W ramach projektu:”Budowa i promocja marki: Wielkopolska Dolina Energii” Konin, 2019*

powstawanie nowych inwestycji oraz nowych miejsc pracy¹²²¹, a także pomoc regionalna wspomagająca poszerzenie działalności i zdobywanie nowych rynków. Były to ważne instrumenty dochodowe wspierające przedsiębiorstwa w sektorze MŚP, który jest znacząco rozbudowany w regionie konińskim, i jednocześnie najsilniej oddziałujący na lokalne życie gospodarcze. To przyczynia się do stworzenia dobrych warunków do rozwoju przedsiębiorczości, jednocześnie jednak pozostałe rozwiązania prawne wprowadzane przez państwo obciążające sektor MŚP powodują, że wiele z nich nie jest w stanie funkcjonować na rynku, bądź zmuszona jest likwidować stanowiska pracy, co przyczynia się do zwiększenia bezrobocia na lokalnym rynku¹²²².

Zgodnie z wynikami badań przeprowadzonych w okresie 2009-2019 wśród powiatów województwa wielkopolskiego najwyższy wzrost firm zatrudniających od 0 do 9 osób odnotowano właśnie w powiecie konińskim o 58,3 % (z 7 300 do 11 556), jednocześnie wzrostowi mikrofirm towarzyszył również spadek liczby tego rodzaju podmiotów, największy w okresie 2017, 2018, najmniej wyrejestrowano natomiast w latach 2013,2014, największy wzrost nastąpił w latach 2014,2015. Wśród średnich firm, od 50 do 249 pracowników, w latach 2009-2019 najwyższy wzrost wśród powiatów wielkopolski odnotowano również w powiecie konińskim. Wzrost ten był większy, bo aż o 58,6 % w 2019 w stosunku do 2009 roku¹²²³.

Największą liczbą nowo zarejestrowanych firm w całym sektorze MŚP zanotowano w 2012 roku, najmniej firm natomiast wyrejestrowano w 2019 roku. Wszelkie narzędzia pomocy, które dawały możliwość uruchomienia pierwszego biznesu, na początku z Powiatowego urzędu pracy¹²²⁴, później natomiast z grantów czy dofinansowań, w perspektywie z UE¹²²⁵, spowodowały, że dużo

¹²²¹ <https://bip.konin.eu>

¹²²² Analiza sytuacji społecznoekonomicznej województwa wielkopolskiego w obszarach oddziaływania europejskiego funduszu społecznego 2018 ,Opracowanie: Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego Departament Polityki Regionalnej Zespół obserwatoriów w ramach Sieci Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego Poznań, listopad 2018 r.

¹²²³ Znaczenie sektora MŚP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy, Samorząd Województwa Wielkopolskiego, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, 2020

¹²²⁴ J.Hońub-Iwan, I.Orsa-Chomika, M.Terlecki, K.Gutta, T.Gutta, P.Gozdek, Stan i perspektywy rozwoju inteligentnych specjalizacji w subregionie konińskim, Raport końcowy badania, Wielkopolska moc możliwości, 2018

¹²²⁵ *Wkład funduszy unijnych w rozwój społeczno-gospodarczy Województwa Wielkopolskiego, 2017*, Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne, Poznań 2018

mikro i małych firm pojawiło się na rynku. W gorszej sytuacji znalazły się firmy, które już funkcjonowały na rynku, ponieważ w ostatnich 15 latach nie było tylu narzędzi do tego, żeby zwiększyć ich potencjał.

Jak wskazano wcześniej w regionie konińskim duże znaczenie w zakresie wielkości bezrobocia mają lokalne duże zakłady jak Kopalnia, ZEpak¹²²⁶, czy była Huta Aluminium (obecnie Granges) zatrudniająca dużą ilość pracowników, ale również dające warunki do funkcjonowania współpracującym z nimi firmami z sektora MŚP. Do wzrostu bezrobocia w regionie konińskim przyczynić się może w kolejnych latach ich przewidywana likwidacja. Jako reprezentatywny przykład można uznać Zakłady Energetyczne PAK(ZEpak)¹²²⁷ i jego planowaną likwidację. W związku jednak z dominacją w strukturze zatrudnienia osób wieku produkcyjnym niemobilnym, tj. osób w wieku 45 lat i więcej, którzy stanowią 73% ogółu pracujących, można zakładać, że osoby odchodzące z pracy nie będą aktywnie poszukiwać pracy ani zakładać własnych działalności a przechodzić będą na emeryturę. Jednak wartość i struktura powiązań kooperacyjnych wskazują bardzo silne oddziaływanie Grupy Kapitałowej ZE PAK na funkcjonowanie gospodarki lokalnej regionu konińskiego¹²²⁸. Jego poziom należy uznać za istotną pośrednią determinantę procesu rozwoju społeczno-gospodarczego regionu konińskiego. Wartość łącznej kooperacji 2011-2020 osiągnęła wartość bliską 900 mln. Zł. W tym 77,1 % stanowiły obroty z podmiotami sektora MŚP z Subregionu konińskiego. W analizowanym okresie zmienność podmiotowych udziałów była niewielka. Charakteryzuje się ona stałą dominacją firm współpracujących z regionu konińskiego, których udział w wartości kooperacji ogółem waha się od 83% w 2013 do 70 % w 2020. Taka sama sytuacja przedstawia się przy pozostałych dużych zakładach funkcjonujących w regionie konińskim¹²²⁹.

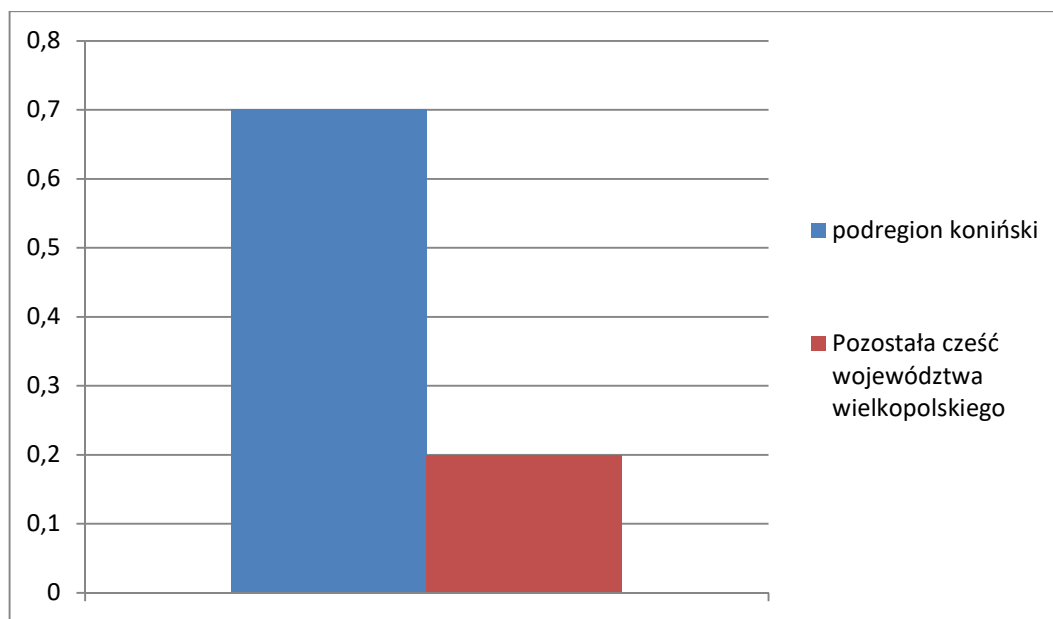
¹²²⁶ D.Kierwa, *Wyzwania społeczno-ekonomiczne transformacji subregionu konińskiego*, Poznań 2018

¹²²⁷ A.Szpor, D.Kierwa, *Transformacja węglowa w subregionie konińskim.*, Instytut Badań Strukturalnych 2018

¹²²⁸ K. Gogolewski. *ZE PAK czy rzepak. Oddziaływanie społeczne i zdrowotne spółek należących do ZE PAK oraz koszty zewnętrzne planowanych przez ZE PAK kopalni odkrywkowych węgla brunatnego*, Warszawa, 2016, s. 19.

¹²²⁹ A.Olbrot-Brzezińska, W.Nowara, E.Kowalka, *Analiza statystyczna na potrzeby Programu Wspierania Przedsiębiorczości w Koninie na lata 2020-2024*, Centrum Badań i Edukacji Statystycznych GUS

Wykres 16. Struktura wartości współpracy GK ZE PAK w regionie konińskim oraz pozostałej części województwa wielkopolskiego w latach 2011-2020



Źródło: Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji. Poznań 2021¹²³⁰.

Znacznym mankamentem systemu pomocy publicznej w Polsce jest jej niedostateczna przejrzystość oraz słaba koordynacja i brak spójnych rozwiązań prawnych. Udzielaniem pomocy publicznej w państwie zajmuje się zbyt duża liczba dysponentów, na różnych szczeblach zarządzania. Utrudnia to koordynację działań w tym zakresie¹²³¹.

Mimo czasami nieefektywnej pomocy publicznej istnieją jednak znaczące przesłanki do stwierdzenia, że pomoc publiczna ze strony państwa, która jest kierowana we właściwym kierunku, wpływa pozytywnie na wzrost gospodarczy, zarówno patrząc na ujęcie mikro jak i makroekonomiczne. Wsparcie rozwoju firm z sektora MŚP środkami unijnymi jest ekonomicznej i społecznie zasadne¹²³². Badanie efektywności wsparcia przedsiębiorców środkami unijnymi przeprowadzone za pomocą wskaźników produktów¹²³³, rezultatów i trwałości

¹²³⁰ Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji o sprawiedliwej transformacji. Poznań 2021

¹²³¹ Por. P. Marquardt, *Pomoc publiczna dla małych i średnich przedsiębiorców*, Warszawa, 2007s.183 i in.

¹²³² Por. P. Pełka, M. Stasiak, *Pomoc publiczna dla przedsiębiorców w Unii Europejskiej*, Warszawa, 2002., s.91 i

¹²³³ Wskaźniki obligatoryjne przy wniosku o dotację ze środków UE.

działania potwierdza to stwierdzenie. Wykazany wzrost tych wskaźników potwierdza wzrost konkurencyjności polskiej gospodarki.

W rozwiniętych krajach świata, jak i w Polsce MŚP stanowią siłę napędową gospodarek. Wspieranie ich rozwoju, zwłaszcza działalności innowacyjnej oraz zwieszenia zatrudnienia, jest warunkiem koniecznym pozytywnych zmian w gospodarce państwa¹²³⁴. Zmiany w latach 2004-2020, które w obrębie tego sektora zachodzą w Polsce, wskazują, iż umacniają one swoją pozycję, zwłaszcza w obrębie działalności usługowej. Ich sytuacja pozostaje jednak zróżnicowana w zakresie branż, wielkości mierzonej poziomem zatrudnienia, segmentów działalności czy regionów kraju¹²³⁵.

Analizując funkcjonujące w państwie preferencje podatkowe według obszaru wsparcia w ostatnich latach, tj. 2015-2020, widać wyraźnie, że system podatkowy w największym stopniu realizuje, oprócz funkcji fiskalnej, głównie funkcje społeczne¹²³⁶. Obszar wsparcia obejmujący zakres „rodzina i socjalne” ma największą wartość w latach, na drugim miejscu zaś znalazły się preferencje należące do grupy „gospodarka”, jednak były one prawie trzykrotnie mniejsze. Państwo prowadzi politykę opiekuńczą dla społeczeństwa, nie natomiast dla jednostek sektora MŚP, jednocześnie wprowadzając zmiany przepisów obciążających ten sektor, nie zważając na pełnione przez niego funkcje, jako pracodawców oraz wytwórców PKB. Rozwój firm sektora MŚP w tym okresie, mimo tak dużego interwencjonizmu państwowego, wynikał z wielu innych czynników niż wsparcie z państwa. Przyczynił się do tego rozwój eksportu, środki z UE na wsparcie rozwoju sektora MŚP oraz napływ taniej siły roboczej z zagranicy głównie z Ukrainy. Program polityczny Prawa i Sprawiedliwości w roku 2015 został sprowadzony jedynie do obietnic socjalnych. Od roku 2015 naznaczona w pełni „prospołecznie”, a bez wspierania gospodarki, polityka doprowadziła do 65 % wzrostu wynagrodzeń, przy wzroście wydajności pracy wynoszącym jedynie 25%. Płace rosły dwukrotnie szybciej, a wzrost płac bez wzrostu produktywności oznacza zachwianie równowagi popytu i podaży.

¹²³⁴ D.Kowalski, *Europejska definicja mikro, małych i średnich przedsiębiorstw jako instrument polityki rozwoju sektora przedsiębiorstw – doświadczenia, postulaty i wnioski na przyszłość*, Przegląd Europejski 2020, numer 2

¹²³⁵ Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 2019 (...)MŚP najważniejszym ogniwem polskiej gospodarki,

¹²³⁶ Raport; 4 lata rządów PIS w gospodarce, Związek przedsiębiorców i pracodawców, 2019

W wyniku takich działań powstała znaczna nierównowaga, a także nadwyżka inflacyjna, której rezultatem może być tylko wzrost cen.

PiS wygrał wybory głównie dzięki programowi „500+”, który jest jasny i prosty, jednak wyjątkowo szkodliwy społecznie. Ogromnym kosztem PiS realizuje politykę redystrybucji, a w związku z tym, że pieniądze trafiają do wszystkich jej skutki są opłakane: inflacja wzrasta razem z ponownym wzrostem nierówności społecznych. Tak jak kiedyś zasiłki z państwa kojarzyły się z jałmużną, co dla większości było powodem do wstydu program „500+” ustawił w jednym rządzie bezrobotnych, biednych i bogatych. Hasło głoszone przez partię rządzącą: „przywrócenie godności” to nic innego jak równe miejsce w tym rządzie, co z punktu widzenia skuteczności polityki społecznej jest absurdalne.

Od roku 2016 suma wydatków rządu poza kontrolą i oficjalną statystyką długu wyniosła 1,5 biliona złotych, są to trzy roczne budżety państwa. Do statystyk długu publicznego niewliczane jest ogromna kwota, jaką będzie trzeba dopłacić do obowiązującego systemu emerytalnego. Już w roku 2018 długookresowe zobowiązania państwa dotyczące tych tytułów wyniosły 5 bilionów złotych. Kwota ta bardzo wzrosła ze względu na to, iż wysokość składek odprowadzanych z tego tytułu spada, natomiast hojność rządu związana z zapowiadanyymi 13 i 14 emeryturami rośnie. Źródła finansowania danin socjalnych, przy jednoczesnym braku wsparcia gospodarki, szybko się kończą.

Zwiększenie, poprzez politykę socjalną, podaży pieniądza przy jednoczesnym zmniejszaniu podaży towarów i usług, poprzez wprowadzanie ograniczeń i zakazów administracyjnych ma ogromny wpływ na inflację, która zaczęła rosnąć w 2019 roku a w lutym 2020 osiągnęła już poziom 4,7%. Do szybkiego wyjścia z inflacji potrzebne byłoby więc przywrócenie wolności gospodarczej. Tak jak miało to miejsce w przypadku ustawy Wilczka, która weszła w życie 1 stycznia 1989 i pozwalała na prowadzenie działalności gospodarczej praktycznie bez koncesji i pozwoleń. Gdyby polityka gospodarcza państwa przyjęła minimalny poziom regulacji, taki, jaki występuje w państwach Unii Europejskiej to według raportów Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) wówczas jedynie z tego tytułu bez dotacji z UE i inwestycji PKB polski wzrosło by o kilka punktów procentowych.

W naszym państwie ciągle przybywa przepisów zabierających wolność działania, co powoduje, że jako państwo pogarszają się nasze notowania w rankingach

wolności gospodarczej wśród państw świata. Wiadomo, że kapitał, jako taki jest martwy a ożywia go dopiero praca ludzka, przy czym praca w naszym państwie została tak wysoko opodatkowana jak paliwo, papierosy czy alkohol. Odebrać można to, jako nałożenie na prace dodatkowego obciążenia. Powoduje to, że obywatele pracujący na etacie są dyskryminowani. Szkodliwość tego obciążenia widać najbardziej na przykładzie młodego pokolenia. Siła nabywcza młodych ludzi po obciążeniu ich pracy składkami ZUS i podatkami, które płaci również przedsiębiorca jest tak mała, że powoduje często odkładanie decyzji o małżeństwie i posiadaniu dzieci. Dodatkowymi ograniczeniami jest to, iż Polska ma jeden z najbardziej skomplikowanych systemów podatkowych na świecie. Ze raportu wspomnianego już OECD wynika, że na 37 jurysdykcji podatkowych nasze państwo zajmuje przedostatnie miejsce, a badanie to zostało wykonane przed wprowadzeniem tzw. „Polskiego Ładu”. W roku 2018 przepisy dotyczące jedynie podatku VAT wraz z ich interpretacjami obejmowały 1,5 miliona stron.

Rozwiązaniem dla gospodarki naszego państwa, która nie może latami poprawiać setek tysięcy czasami sprzecznych ze sobą przepisów, byłoby zastosowanie metody „na Wilczka”, co oznaczałoby stworzenie zupełnie nowego prawa z likwidacją dotychczasowego. Nasze państwo już raz dokonało czegoś takiego nie można więc przyjąć iż jest to niemożliwe. Nie należy obawiać się również obowiązujących nasze państwo regulacji unijnych, ponieważ to właśnie polityka gospodarcza naszego państwa do wprowadzonych unijnych dyrektyw dopisała swoje restrykcyjne przepisy. To powoduje, że ustawę „Wilczka” można by przywrócić w ramach istniejących regulacji unijnych, jedynie należałoby ją bardziej zliberalizować. Tym reformom powinno również towarzyszyć obniżenie podatków, ponieważ niższe podatki są mniej szkodliwe gospodarczo. System podatkowy w Polsce jest szkodliwy i powoduje ogromne marnowanie czasu. Zgodnie z raportem banku światowego z 2020 roku estoński przedsiębiorca, aby rozliczyć podatki potrzebował maksymalnie 50 godzin rocznie gdzie polski przedsiębiorca musiał poświęcić na to 334 godziny. Gdyby reżim komunistyczny nie czekał z wprowadzeniem ustawy „Wilczka” nie doszłoby do tak spektakularnego upadku systemu.

Obecnemu rządowi w swojej polityce zdarza się wprowadzić proste a jednocześnie dobre rozwiązania. Przykładem może być tutaj ustawa o Rolniczym handlu detalicznym, która pozwala rolnikom sprzedawać własne

produkty do wartości 100 tys. zł. bez opodatkowania przychodu a powyżej tej kwoty płać oni podatek w wysokości 2%. Rozszerzenie takiego rozwiązania na sektor mikro przedsiębiorców spowodowałoby ogromny wzrost przedsiębiorczości, która jak wiadomo jest prawdziwym źródłem społecznego dobrobytu.

ZAKOŃCZENIE

Interwencja państwa w gospodarkę ma głównie na celu działalność strategiczną, ale również rynkową. Zakres pierwszy obejmuje, m.in. ochronę konsumentów, środowiska, poczucia wolności społeczeństwa jak również stabilność kluczowych sektorów tej gospodarki. W drugim przypadku państwo działa, jako równorzędny uczestnik rynku.

Obecność państwa w gospodarce jest przedmiotem analiz i rozważań, zarówno ekonomistów, politologów jak i socjologów. Jest to kwestia, która w istotny sposób dotyczy funkcjonowania zarówno samej gospodarki jak i społeczeństwa ogółem. Konieczność interwencji państwa jest przeważnie usprawiedliwiana wadami w prawidłowym funkcjonowaniu rynku. Kompleksowość tych zadań, wprowadzona przez Roberta Nozicka, określana „państwem minimum” obejmuje m.in. stanowienie praw, ochronę przed przemocą wewnętrzną i zewnętrzną oraz gwarancję egzekwowania prawa. Rodzajów interwencjonizmu jest kilka, jednak w każdym przypadku są to rosnące uprawnienia państwa, czyli coraz dalej idący interwencjonizm szkodliwy dla życia gospodarczego i społecznego. Interwencjonizm państwowy: traktowany, jako działanie władz publicznych, której rezultatem jest ogrom regulacji prawno-administracyjnych, natomiast interwencjonizm podatkowy i socjalny: to próby uregulowania nierówności społecznych czy gwarantowania sprawiedliwości społecznej.

Interwencjonizm państwowy jest to więc nadmierna aktywność państwa, zarówno rządu jak i administracji państwowej, która polega na tworzeniu warunków instytucjonalnych dla działalności podmiotów. W tym przypadku funkcjonowanie

państwa zarówno, jako aktywnego uczestnika i regulatora rynku, wywiera realny, niekoniecznie dobry, wpływ na rodzaj podejmowanych, przez funkcjonujące na rynku podmioty, decyzji.

Oddziaływanie państwa na gospodarkę łączy się również z realizowaną przez nie, tak zwaną funkcją społeczno-gospodarczą. W tym przypadku przeanalizować należy, jaki zakres regulacji państwowych jest bezpieczny, aby nieprzekroczona została granica, za którą zaczyna się ich szkodliwość społeczna. Krytykę nadmiernego udziału państwa w gospodarce podjęli neoliberałowie, którzy argumentowali konieczność oddzielenia państwa, jako uczestnika rynku od funkcji koordynatora tego rynku.

W państwie o ustroju demokratycznym, obywatele cedują swoją suwerenną władzę na rzecz państwa, które z założenia ma obowiązek stać na straży interesu publicznego.

W sytuacji, kiedy z zasad polityki gospodarczej państwa wynika nadmierny interwencjonizm, powstaje zagrożenie upolitycznienia podejmowanych decyzji gospodarczych. Sektor publiczny służy realizacji interesów decydentów politycznych¹²³⁷. Sposób aktywności państwa, w którym dozwolone jest podejmowanie decyzji politycznych na podstawie reguł uznaniowych powoduje jego znaczne zakłócenie funkcjonowania.

Interwencjonizm regulacyjny państwa to decydowanie o kształcie podległych władzy instytucji, poprzez które dokonuje się sprawowanie władzy ekonomicznej, ale również spełnianie interesów grupowych czy partykularnych. Ten rodzaj interwencjonizmu wykorzystywany jest zwłaszcza w gospodarkach, które przechodzą transformację systemową, i jest oznaką słabości zarówno państwa jak i gospodarki. Decyzje podejmowane przez aparat państwowy najczęściej nie prowadzą do realizacji celów społecznych, ale służą prywatnym interesom.

Państwo, które reguluje nadmiernie życie społeczne nazywane jest „Państwem socjalnym” bądź „Państwem opiekuńczym”. I w przypadku, kiedy aktywna polityka powoduje finansowanie z budżetu oświaty, służby zdrowia oraz poczucie bezpieczeństwa ekonomicznego poprzez zapewnienie minimum dochodowego w przypadku wystąpienia zdarzeń losowych, traktowane jest, jako inwestycje w długofalowy rozwój państwa. Jednakże, w przypadku, jeśli polega

¹²³⁷ M.Jarosz, *Władza.przywileje.Korupcja*, Warszawa 2004. s.51

na finansowaniu zabezpieczeń socjalnych oraz próbach redukcji nierówności dochodów uzyskanych przez społeczeństwo, wówczas jest już nadmiernym interwencjonizmem państwa w tym zakresie. Działania takie ewidentnie prowadzą do powstania szkód w sferze wartości społecznych. Zbyt wysoki poziom zasiłków socjalnych finansowanych z budżetu państwa powoduje wzrost podatków, co w ostatecznym rachunku przyczynia się do spowolnienia wzrostu gospodarczego, wzrostu bezrobocia oraz inflacji.

Polityka gospodarcza państwa wpływa na kształtowanie się warunków instytucjonalnych funkcjonowania podmiotów oraz determinuje możliwości do osiągnięcia rozwoju gospodarczego - wpływa także na wartości i postawy uczestników życia gospodarczego. Polityka państwa jest bodźcem pod wpływem, którego działają podmioty gospodarcze. Jak mówi Leszek Balcerowicz „Poziom życia jednostek jest (...) zdeterminowany funkcjonowaniem bodźców, od których w dużym stopniu zależy, jakie będą działania jednostek i ich przyszłe warunki życia¹²³⁸. Interwencjonizm socjalny zniechęca ludzi do pracy, tym samym społeczeństwo jest mniej przysposobione do pracy, gorzej wykształcone i silniej zdemoralizowane.

W ostatnich latach w Polsce można zauważyć, że przyzwolenie, zarówno społeczne jak i polityczne na ingerencję państwa w gospodarkę, wzrasta. Mamy do czynienia z dwoma rodzajami interwencji: interwencji o charakterze strategicznym, jak i interwencji o charakterze rynkowym. Mimo, iż cele interwencji oraz środki stosowane przez państwo ulegają zmianom, jednak stopień zaangażowania państwa w polską gospodarkę w ostatnim okresie zauważalnie rośnie.

W uwzględnianych w rozprawie latach 2004-2020, na zakres i rodzaj interwencjonizmu w Polsce, wpływ miało wiele czynników. Bardzo istotne dla polskiej gospodarki miały otrzymane środki unijne. Mimo, że Polska przystąpiła do Unii Europejskiej w roku 2004, to proces integracji europejskiej, niewątpliwie wpływał na jej gospodarkę niemalże od początku transformacji systemowej. Po podpisanej w grudniu 1991 r. umowie stowarzyszeniowej, przystąpienie do Wspólnot Europejskich stało się nadrzędnym celem polskiego rządu, co podniosło

¹²³⁸ L. Balcerowicz, *Pułapki bodźców*, „Wprost” 2004, nr 29, s.44

wiarygodność Polski w oczach inwestorów i już wówczas dobrze wpływał na wzrost gospodarczy.

Z opracowań, uwzględniających nasze państwo, wynika, że członkostwo w UE ma zdecydowanie pozytywny wpływ na wzrost gospodarczy. Ważną rolę odegrały środki unijne, których Polska była przez wiele lat największym beneficjentem. Od początku transformacji systemowej w Polsce, oczywistym było, że jednym z podstawowych zadań rozwojowych Polski, będzie konieczność połączenia dwóch odrębnych wymogów, wysokiej akumulacji kapitału oraz zwiększenia konsumpcji. Pierwszy z nich był niezbędny do zwiększenia udziału sektora prywatnego w gospodarce, modernizacji majątku, a także osiągnięcia wysokich stóp wzrostu gospodarczego. Drugi wymóg był niezbędny do zapewnienia społecznego wsparcia wysiłku, jakim była transformacja, jak również realizacji marzeń o dośnięciu, pod względem standardów życiowych, państw Zachodu. Bezpośrednia pomoc finansowa w postaci funduszy europejskich pozwoliła Polsce na dokonanie skoku rozwojowego w infrastrukturze, którego nie byłaby w stanie wykonać własnym wysiłkiem fiskalnym.

Dlatego też, integracja europejska pozwoliła Polsce przejść przez pierwsze dekady transformacji znacznie łatwiej, bez konieczności prowadzenia polityki gospodarczej, znacznie bardziej ryzykownej i trudniejszej do zaakceptowania przez społeczeństwo.

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej objawiało się również, w analizowanym okresie, w ogromnej pomocy w rozwoju sektora MŚP w naszym państwie. Sektor ten, podobnie jak w gospodarkach krajów rozwiniętych, odgrywa znaczącą rolę między innymi ze względu na liczbę przedsiębiorstw, ilość tworzonych miejsc pracy oraz wytwarzany przez nie Produkt Krajowy Brutto. Mając na myśli przedsiębiorczość w krajach, w których funkcjonuje gospodarka rynkowa, mamy zwykle na myśli sektor MŚP. Powodem tego, jest to, iż duże przedsiębiorstwa należą do stosunkowo niewielkiej grupy przedsiębiorstw, natomiast rozwój sektora MŚP stał się procesem, z którym spotykamy się niemal na całym świecie. Należy również zaznaczyć, że przedsiębiorstwa te stanowią główną siłę napędową do bezustannego dokonywania zmian ekonomicznych, dążących do poprawy konkurencyjności regionów. Przedsiębiorstwa te są również nieodzownym elementem codziennego krajobrazu gospodarczego i społecznego

państwa, efektywnie wykorzystują jego zasoby, a także posiadają ogromne predyspozycje do szybkiego dostosowania się do warunków rynku czy wyszukania i zagospodarowywania nisz. W tej sytuacji ten sektor przedsiębiorstw jest w sposób szczególny traktowany przez władze większości państw, a także stanowią przedmiot zainteresowań osób i instytucji zajmujących się nie tylko tematyką przedsiębiorczości, ale również śledzeniem sytuacji gospodarczej poszczególnych państw. Taka sytuacja może wynikać również z tego, że te przedsiębiorstwa stanowią barometr kondycji poszczególnych obszarów.

Rozwój sektora MŚP ma decydujący wpływ na wzrost danego regionu, a co za tym idzie całego państwa, dlatego też w rozprawie analizowany był jedynie region koniński, jako wyznacznik wpływu polityki gospodarczej państwa na funkcjonowanie i rozwój sektora MŚP w latach 2004-2020, jednak wnioski mają zastosowanie do całego sektora MŚP w państwie.

Możliwość partycypowania w funduszach europejskich miała ogromny wpływ na funkcjonowanie i rozwój sektora MŚP w Polsce. To fundusze strukturalne, a zwłaszcza Europejski Fundusz Społeczny oraz Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego zmieniły krajobraz oraz społeczność regionów. Są to fundusze, które mają największy wpływ na rozwój sektora MŚP. Korzyści płynące z funduszy strukturalnych są ogromne, między innymi pomogły one w nawiązaniu współpracy pomiędzy światem nauki i biznesu, powodując, że przedsiębiorstwa sektora MŚP stały się prekursorem zmian. Pozwala to konkurować im z biznesem światowym. Środki unijne, jakie od 2004 roku otrzymuje Polska to szanse rozwoju dla poszczególnych regionów, ale i całego państwa. Ich głównym celem jest wzrost spójności społecznej. Europejski Fundusz Społeczny i Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego stanowią pomost pomiędzy poszczególnymi grupami społecznymi, pracownikami, przedsiębiorcami oraz osobami potrzebującymi największej pomocy, będącymi mieszkańcami wszystkich regionów w Polsce. Konieczność dostosowania się do wymogów, jakie nakłada Unia Europejska od rządów państw otrzymujących te fundusze, w znacznym stopniu przełożyła się na sposób prowadzenia polityki gospodarczej państwa.

Głównym celem niniejszej dysertacji było zbadanie wpływu polityki gospodarczej państwa na sektor MŚP oraz próba odpowiedzi na pytanie czy

rodzaj interwencjonizmu państwa ma istotny wpływ na funkcjonowanie i rozwój tego sektora przedsiębiorstw.

W wyniku wstępnej analizy problematyki badawczej sformułowano hipotezę badawczą: Państwo zawsze wpływa na gospodarkę poprzez możliwość interweniowania w politykę gospodarczą

Przeprowadzony proces badawczy skupiony na weryfikacji hipotezy głównej prowadzony w ramach niniejszej dysertacji pozwolił także na realizację celów pomocniczych. Należy do nich zaliczyć:

1. Ustalenie wpływu na funkcjonowanie i rozwój firm sektora MŚP polityki gospodarczej państwa
2. Udzielenie odpowiedzi na pytania:
 - Jak zmieniały się rodzaje polityki gospodarczej państwa w latach 2004-2020 w zależności od rządzącego ugrupowania politycznego.
 - Jak poszczególne rodzaje polityki gospodarczej państwa wpływają na funkcjonowanie i rozwój sektora MŚP.

Zaprezentowane wyniki i przeprowadzone testy pozwoliły na pozytywne zweryfikowanie hipotezy badawczej.

Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny. Celem dociekań teoretycznych było uporządkowanie zagadnień odnoszących się do zakresu przedmiotowego i podmiotowego pracy oraz zaprezentowanie dotychczasowego stanu wiedzy w niniejszym obszarze. Skoncentrowano się przede wszystkim na przedstawieniu teoretycznych aspektów związanych z funkcjonowaniem sektora MŚP w Polsce oraz ukazania jego roli w gospodarce regionu. W dalszej części rozważań przeprowadzono analizę polskiej i zagranicznej literatury dążąc do identyfikacji czynników sukcesu MŚP. Z kolei celem nurtu empirycznego rozprawy było poznanie opinii MŚP na temat zidentyfikowanych w oparciu o studia literaturowe czynników sukcesu, analiza danych zastanych odnoszących się do regionu konińskiego w latach 2004-2020 oraz zweryfikowanie postawionej hipotezy badawczej.

Analiza literatury oraz danych wykazała, że interwencjonizm państwa ma różne oblicza i siłę, na co wpływ ma zarówno sytuacja wewnętrzna jak i zewnętrzna oraz poglądy partii rządzących, efektem czego jest zróżnicowanie jego wpływu na gospodarkę.

Najważniejsze wnioski przeprowadzone z badań i rozważań zawartych w dysertacji są następujące:

Aktywność państwa nie powinna zastępować mechanizmów rynkowych, ale je wspierać i korygować w tych dziedzinach, w których same nie są do tego zdolne. W związku z tym, iż państwo samo jest niedoskonałe, głównym celem i zadaniem powinna być potrzeba zapobieganie niesprawnościom decyzyjnym i wykonawczym. Mechanizm rynkowy występujący w gospodarce jest ułomny, nie ma jednak sprawniejszego mechanizmu alokacyjnego, dlatego też, mimo, iż państwo, jako korektor działania rynku również jest ułomne jest najlepszą instytucją korygującą tę ułomność. Dlatego niezbędne jest szukanie najkorzystniejszych sposobów współdziałania tych dwóch mechanizmów, tak, aby zagwarantować pożądany rozwój gospodarczy i stworzyć równe szanse dla wszystkich jego uczestników. Należy pamiętać, że państwo nie jest fachowym narzędziem prowadzenia polityki gospodarczej w tym również zadań redystrybucyjnych, w tej sytuacji ich realizację powinno powierzyć mechanizmowi rynkowemu i podmiotom prywatnym, w tym największemu i najbardziej elastycznemu w sposobie działalności sektorowi MŚP. Najkorzystniej działa w tym przypadku w znacznym stopniu zasada państwa, jako „nocnego stróża”. Wziąć pod uwagę należy, iż na pewnym etapie rozwoju społecznego państwa, regulacyjna ręka państwa zaproponowana, jako sposób na rozwiązanie niesprawności rynku, okazuje się być nieefektywna wręcz szkodliwa. Wszystko to powoduje, że pojawiają się głosy sprzeciwu wobec nadmiernego angażowania się państwa w procesy gospodarcze i regulacyjne. W Polsce, wiele istniejących w analizowanych latach rozwiązań instytucjonalnych, wskazuje na rosnące upolitycznienie gospodarki, a brak działań w kierunku ograniczenia interwencjonizmu gospodarczego państwa, doprowadzić może do znacznego zmniejszenia dynamiki rozwoju.

Należy stwierdzić, iż działalności państwa, której towarzyszy nieefektywność i niesprawiedliwość, powoduje, że „regulacyjna ręka” państwa nie stanowi narzędzia będącego dobrą alternatywą dla rynku. W ramach współczesnego liberalizmu ekonomicznego państwo powinno ograniczać swoje funkcje alokacyjne i dystrybucyjne oraz otrzymać nowe funkcje, w ramach zapewnienia porządku ekonomicznego poprzez: niezmienność instytucji formalnych norm

prawnych, stałość zasad polityki ekonomicznej państwa opartej na kryterium minimalnej ingerencji w życie społeczne.

Autor zdaje sobie sprawę, że przeprowadzone rozważania nie wyczerpują tematyki.

Przyszłe badania w tym zakresie powinny być nakierowane na przeprowadzenie analizy porównawczej efektów działalności państwa i jego wpływu na gospodarkę. Wnioski w tym obszarze nigdy jednak nie będą ostateczne i niezmiennie.

BIBLIOGRAFIA

AKTY PRAWNE

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, rozdz. I, art. 20)
- 2) Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu Załącznik I (Dz.U. L 187 z 26.6.2014, s. 1, z późn.zm.)
- 3) Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 1998/2006 z dnia 15 grudnia, w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu do pomocy de minimis.
- 4) Rozporządzenie Ministra Finansów z 20 grudnia 2017 r. w sprawie zwolnień z obowiązku prowadzenia ewidencji przy zastosowaniu kas rejestrujących (Dz.U. 2017 , poz. 2454),
- 5) Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 marca 2010 r. w sprawie zaniechania poboru podatku dochodowego od niektórych dochodów podatników podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych (Dz.U.2010 nr 57 poz.363),
- 6) Rozporządzenie Ministra Finansów, Inwestycji i Rozwoju z 15 października 2019 r. w sprawie szczegółowego zakresu danych zawartych w deklaracjach podatkowych i w ewidencji w zakresie podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2019 r. poz. 1988; ost.zm. Dz.U. z 2020 r. poz. 576)
- 7) Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1295/2013 z dnia z dnia 11 grudnia 2013 r. ustanawiające program „Kreatywna Europa” (2014–2020)
- 8) Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 508/2014 z 15.05.2014 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenia Rady WE) nr 2328/2003, (WE) nr 861/2006, (WE) nr 1198/2006 i (WE) nr 791/2007 oraz rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1255/2011, (Dz.Urz. UE L 149/, s.1, ze zm),
- 9) Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z 17.12.2013 r. w sprawie wsparcia obszarów wiejskich przez Europejski

Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005, Dz.U. UE L 347/s.487 ze zm.

- 10) Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 210/25.
- 11) Rozporządzenie Rady (WE) nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego z późn. zm.
- 12) Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)
- 13) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 września 2019 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2020 r. (Dz.U. 2019 poz. 1778),
- 14) Rozporządzenie Rady (WE) nr 1268/1999 z dnia 21 czerwca w sprawie wspólnotowych środków pomocowych na rzecz działań przedakcesyjnych w dziedzinie rolnictwa oraz rozwoju obszarów wiejskich w państwach Europy Środkowej I Wschodniej ubiegających się o członkostwo w Unii Europejskiej w okresie przedakcesyjnym (D. Zrz. UE L 161/87 z 26.06.1999)
- 15) Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu, Załącznik I (Dz.U. L 187 z 26.6.2014, s. 1, z późn.zm.)
- 16) Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 1998/2006 z dnia 15 grudnia, w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu do pomocy de minimis.
- 17) Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 26 kwietnia 2004r. w sprawie zwolnień od podatku akcyzowego (Dz.U. nr 98, poz. 966 z późn. zm.),
- 18) Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (D.U.U.E C 326/47 2012)
- 19) Uchwała Rady Miasta Konina nr 77 z dnia 25 marca 2015
- 20) Uchwała Rady Miasta Konina nr 78 z dnia 25 marca 2015

- 21) Ustawa o Narodowym Banku Polskim z dnia 31 stycznia 1989 r. (Dz.U. z 1989, nr 4, poz. 22),
- 22) Ustawa z dnia 15 lutego 1989 r. Prawo dewizowe (Dz.U. z 1989, nr 6, poz. 33),
- 23) Ustawa z dnia 23 stycznia 2020 r. o zmianie ustawy o odpadach oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020 poz. 150),
- 24) Ustawa o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych, uchwalona dnia 23 grudnia 1988 roku (Dz.U.1988 nr 41, poz. 325)
- 25) Ustawa o działalności gospodarczej, uchwalona 23 grudnia 1988 roku (Dz.U.1988, nr 41, poz. 324)
- 26) Ustawa o niektórych warunkach konsolidacji gospodarki, z 24 II 1989 (Dz.U. 1989, nr 10, poz. 57)
- 27) Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych z dnia 31 stycznia 1989 r. (Dz.U. 1989, nr 3. poz.12).
- 28) Ustawa prawo bankowe z dnia 31 stycznia 1989 r. (Dz.U. z 1989, nr 4, poz. 21).
- 29) Ustawa z 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług VAT, Dz.U. 2004 nr 54 poz. 535 z późn. zm.
- 30) Ustawa z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2020, poz. 374).
- 31) Ustawa z 16 kwietnia 2020 r. o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 (Dz.U. 2020, poz. 695).
- 32) Ustawa z 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020 poz. 2123.)
- 33) Ustawa z dnia 11 lipca 2014r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020.(Dz.U. z 25.07.2018 r, poz. 1431)

- 34) Ustawa z dnia 16 grudnia 1994 r. o negocjacyjnym systemie kształtowania przyrostu przeciętnych wynagrodzeń w podmiotach gospodarczych oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.Urp.1995, nr 1, poz.2).
- 35) Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, (Dz.U. 2004 poz. 1807 , z późn. zm.)
- 36) Ustawa z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. z 2019 r. poz. 730).
- 37) Ustawa z dnia 23 października 2018 r. o Solidarnościowym Funduszu Wsparcia Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. 2018 poz. 2192).
- 38) Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U 1991 nr 80 poz. 350, z późn. zm.)
- 39) Ustawa z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o PIT, ustawy o CIT, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020, poz. 2123),
- 40) Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 23 listopada 2021 r., poz. 2105)
- 41) Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców art.3. (Dz.U. 2018, poz. 646 z późn.zm.)
- 42) Ustawa z dnia 9 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw nowelizacji ustawy o VAT (Dz.U. 2019 poz.1751)
- 43) Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o utworzeniu Centralnego Urzędu Planowania (Dz.U. 1988, nr 41, poz.327.)
- 44) Ustawie z 13.10.1998 r o systemie ubezpieczeń społecznych, tekst jedn. (Dz.U. z 2013 r. poz. 1442 z późn. zm.)

- 45) Ustawa z dnia 11 maja 1988 roku o nadzwyczajnych uprawnieniach dla Rady Ministrów (Dz.U. 1988, nr 3,poz. 98),
- 46) Ustawy z dnia 9.05.1991 r. o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 1991 r., nr 46 ,poz.201 z późn. zm.)
- 47) Ustawa z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 217, poz. 1588)
- 48) Ustawa z 27.08.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Dz.U. z 2011 nr 127 poz. 721 z późn.
- 49) Wieloletnie Umowy Finansowe, Rozporządzenie Rady(WE) nr 1266/1999 oraz Rozporządzenie (WE) nr 222/2000 oraz Rozporządzenie Komisji(WE) nr 1419/2004 w sprawie kontynuacji stosowania Wieloletnich Umów Finansowych i Rocznych Umów Finansowych zawartych pomiędzy Komisją Europejską reprezentującą Wspólnotę Europejską, z jednej strony, a Republiką Czeską, Estonią, Łotwą, Litwą, Polską, Słowacją, Słowenią i Węgrami, z drugiej strony, ustanawiające określone odstępstwa od Wieloletnich Umów Finansowych i od rozporządzenia Rady(WE) nr 1266/1999 oraz rozporządzenia (WE) nr 222/2000
- 50) Zalecenie 2003/361/WE Komisji z dnia 6 maja 2003 r. dotyczące definicji przedsiębiorstw mikro, małych i średnich, (Dz. Urz. UE L 124 z 20.5.2003.)

INNE

- 1) Aktywizacja na wielkopolskim rynku pracy w 2018 roku, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, 2019
- 2) Analiza dotycząca możliwości tworzenia klastrów i innych powiązań przedsiębiorstw na terenie Obszaru Funkcjonowania Aglomeracji Konińskiej, Konin 2014
- 3) Analiza statystyczna na potrzeby Wspierania Przedsiębiorczości w Koninie na lata 2020-2024, Centrum Badań i Edukacji Statystycznych GUS
- 4) Analiza sytuacji społecznoekonomicznej województwa wielkopolskiego w obszarach oddziaływania europejskiego funduszu społecznego 2018 , Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego Departament Polityki Regionalnej Zespół obserwatoriów w ramach Sieci Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego Poznań, listopad 2018 r.
- 5) Analiza śródkresowa realizacji Wielkopolskiego regionalnego programu operacyjnego na lata 2007-2013, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Poznań 2014
- 6) Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2017, Województwo wielkopolskie, Polska Agencja Inwestycji i Handlu S.A., Warszawa 2017
- 7) Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2016, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2016
- 8) Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.
- 9) Broszura, Powiązania przedsiębiorstw. Praktyczne wskazówki na potrzeby ustalania statusu Mikroprzedsiębiorstwa lub MŚP, Brysiewicz & Wspólnicy
- 10) Central European Initiative, Declaration on Small and Medium-sized Enterprises at the Dawn of the 21st Century, Budapeszt 24 listopad 2000.
- 11) Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji o sprawiedliwej transformacji. Poznań 2021
- 12) Deklaracja Ideowa Platformy Obywatelskiej, Warszawa 21 grudnia 2001,
- 13) Diagnoza społeczna miasta Konina 2016-2018

- 14) Dochody i warunki życia ludności Polski, Publikacja GUS, <http://www.stat.gov.pl>
- 15) Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2011–2013, Warszawa 2015, Publikacja GUS, <http://www.stat.gov.pl>
- 16) Economic Growth in the 1990s. Learning from a Decade of Reform, PREM Network, The World Bank, Washington 2005
- 17) European Commission, Small and Medium-sized Enterprises: A Dynamic Source of Employment, Growth and Competitiveness in the European Union, Report presented by the Commission to the Madrid Council, Bruksela 1995,
- 18) European Commission, Directorate B, Support Measures and Initiatives for Enterprise. Directory of Business Support Measures, Bruksela 2003,
- 19) Gazeta Prawna, 27 grudnia 2011,
- 20) Gogolewski K., ZE PAK czy rzepak. Oddziaływanie społeczne i zdrowotne spółek należących do ZE PAK oraz koszty zewnętrzne planowanych przez ZE PAK kopalni odkrywkowych węgla brunatnego, Warszawa, 2016,
- 21) Gospodarka i praworządność pod rządami PiS (2015-2019), Forum Obywatelskiego Rozwoju, 2019, <http://obserwatoriumdemokracji.pl>, (dostęp: 07.02.2020),
- 22) European Commission, Thematic Evaluation of Structural Fund Impacts on SMEs. Synthesis Report, Bruksela lipiec 1999,
- 23) Jakość życia w Polsce. Edycja 2017, Warszawa 2017, Publikacja GUS, <http://www.stat.gov.pl>,
- 24) Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007–2013. Ministerstwo Gospodarki, Departament Rozwoju Gospodarki, Warszawa, 2006.
- 25) Małe i średnie przedsiębiorstwa w województwie wielkopolskim, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego , Departament Rozwoju Regionalnego, Poznań 2006,
- 26) Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020, Umowa Partnerstwa, Warszawa 2014,
- 27) Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006 , Polska 2003

- 28) Ocena sytuacji na wielkopolskim rynku pracy i realizacji zadań w zakresie polityki rynku pracy 2004, Wielkopolski Urząd Pracy w Poznaniu
- 29) Ocena sytuacji na wielkopolskim rynku pracy i realizacji zadań w zakresie polityki rynku pracy 2005, Wielkopolski Urząd Pracy w Poznaniu
- 30) Olbrot-Brzezińska A., Nowara W., Kowalka E., Analiza statystyczna na potrzeby Programu Wspierania Przedsiębiorczości w Koninie na lata 2020-2024, Centrum Badań i Edukacji Statystycznych GUS, 2019
- 31) Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Konińskiego na lata 2014-2015
- 32) Plan promocji gospodarczej i inwestycyjnej Subregionu Konińskiego- Strategia promocji gospodarczej i inwestycyjnej regionu, W ramach projektu: "Budowa i promocja marki: Wielkopolska Dolina Energii" Konin, 2019
- 33) Pracownia Miejska. Konin 2050. Raport Końcowy. Konin 2015; Redakcja Gazeta.pl. <http://next.gazeta.pl/next/56,150859,22292101>, (artykuł z 31 sierpnia 2017 r.).
- 34) Program realizacyjny II etapu reform gospodarczej przyjęty przez Sejm PRL uchwałą z 11 listopada 1988 r., 1988 „Rzeczpospolita”, dodatek „Reforma Gospodarcza”, nr 127
- 35) Program wspierania przedsiębiorczości w Koninie na lata 2017-2019, Konin 2016
- 36) Projekty ustaw o przedsiębiorstwach państwowych, o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego, Warszawa 1981,
- 37) Przegląd gospodarczy, Polska, Warszawa 1994,
- 38) Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2013-2016, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018
- 39) Raport o stanie sektora małych średnich przedsiębiorstw w Polsce 2015, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości , Warszawa 2016
- 40) Raport o stanie sektora małych średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2008-2009, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości , Warszawa 2010

- 41) Raport o stanie sektora małych średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011-2012, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości , Warszawa 2013
- 42) Raport końcowy z realizacji strategii zatrudnienia dla województwa Wielkopolskiego za lata 2007-2013, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu 2014
- 43) Raport o stanie miasta Konina za 2010-2014
- 44) Raport o stanie miasta Konina za rok 2015.
- 45) Raport o stanie miasta Konina za rok 2016.
- 46) Raport o stanie miasta Konina za rok 2017.
- 47) Raport o stanie miasta Konina za rok 2018.
- 48) Raport o stanie miasta Konina za rok 2019.
- 49) Raport o stanie powiatu konińskiego za rok 2018.
- 50) Raport o stanie powiatu konińskiego za rok 2019
- 51) Raport o stanie powiatu konińskiego za rok 2020.
- 52) Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007-2008, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2009
- 53) Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, PARP 2021
- 54) Raport z wyników badania sektora MSP w czasie epidemii koronawirusa, Związek przedsiębiorców i pracodawców, 2020
- 55) Raport: 4 lata rządów PIS w gospodarce, Związek przedsiębiorców i pracodawców, 2019
- 56) Raport za 2016 rok ,Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu Departament Gospodarki Wielkopolskie Obserwatorium Innowacji (2017)
- 57) Regionalna Strategia Innowacji dla Wielkopolski na lata 2015-2020 (RIS3)
- 58) Rocznik Statystyczny 1990,
- 59) Rynek pracy w czasie COVID-19. Jak kryzys gospodarczy spowodowany pandemią koronawirusa zmienił rynek pracy w Polsce, Grant Thornton 2020

- 60) Rynek pracy w Polsce w 2019 roku, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
- 61) Samorząd Województwa Wielkopolskiego, Znaczenie sektora MŚP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy, Poznań 2020
- 62) Sprawozdania z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie za lata 2005,2006,2007
- 63) Sprawozdania z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie za rok 2011
- 64) Sprawozdania z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie za rok 2012
- 65) Sprawozdania z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie za rok 2013
- 66) Sprawozdania z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie za rok 2014
- 67) Sprawozdanie z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie za rok 2018
- 68) Sprawozdanie z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie za rok 2019
- 69) Sprawozdanie z realizacji Programu Wspierania Przedsiębiorczości na lata 2014-2016
- 70) Stanowisko związku przedsiębiorców i pracodawców dotyczące założeń projektu ustawy prawo działalności gospodarczej, <https://zpp.net.pl> (dostęp: 02.10.2020)
- 71) Strategia gospodarcza rządu SLD-UP-PSL, Przedsiębiorczość-Rozwój – Praca, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 29 stycznia 2002 r. aneks nr 1,
- 72) Strategia rozwiązywania problemów społecznych powiatu konińskiego na lata 2015-2022
- 73) Strategia Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aglomeracji Konińskiej ,Konin 2014,
- 74) Strategia rozwoju Polski do roku 2020, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa 2000,

- 75) Strategie wielkopolskich przedsiębiorstw w czasie kryzysu, Raport z badania ilościowego, Wielkopolskie Obserwatorium Gospodarcze, Poznań 2011,
- 76) Strategia Wykorzystania Funduszu Spójności –Narodowy Plan Rozwoju na lata 2004-2006, 2003 Ministerstwo Gospodarki, Pracy I Polityki Społecznej, Warszawa
- 77) System Informatyczny Monitoringu i Kontroli 2007-2013, Krajowy System Informatyczny
- 78) Sytuacja na rynku pracy w województwie Wielkopolskim w latach 2000-2007, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań 2009
- 79) Szczegółowe zasady stosowania pomocy de minimis reguluje Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 1998/2006 z dnia 15 grudnia , w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu do pomocy de minimis.
- 80) Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w sektorze MŚP, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018
- 81) Warunki powstania i działania oraz perspektywy rozwojowe polskich przedsiębiorstw powstałych w latach 2007–2012, Warszawa 2014, Publikacja GUS, <http://www.stat.gov.pl>,
- 82) Wkład funduszy unijnych w rozwój społeczno-gospodarczy Województwa Wielkopolskiego, 2017, Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne, Poznań 2018
- 83) Wkład małych i średnich przedsiębiorstw w rozwój gospodarki polskiej, Polska Fundacja Promocji i Rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, Warszawa 1997
- 84) World Development Report 1991. The Challenge of Development, World Bank–Oxford University Press, 1991,
- 85) Wpływ interwencji WRPO na lata 2007-2013 na zatrudnienie w Wielkopolsce-ukierunkowanie wsparcia na tworzenie miejsc pracy, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Poznań 2016
- 86) Wpływ sektora MSP na rozwój gospodarki lokalnej, Portal Polskich Przedsiębiorców MSP-24(30.12.2020)
- 87) Vademecum MŚP, określenie statusu MŚP przedsiębiorstwa i wynikające z tego konsekwencje, Lubiska Agencja Wspierania Przedsiębiorczości.

- 88) Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020. Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych wersja 4.15 z dnia 27 maja 2021r.,
- 89) Zasadnicze cele naprawy Państwa, III Krajowa Konwencja Platformy Obywatelskiej RP, Warszawa, 21.V.2006 r.
- 90) Znaczenie sektora MŚP dla rozwoju Wielkopolski , Raport z analizy oraz badania społecznego dotyczącego przedsiębiorstw sektora MŚP w województwie Wielkopolskim, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, Poznań 2012,
- 91) Znaczenie sektora MŚP dla rozwoju Wielkopolski, Strategie wielkopolskich przedsiębiorstw w czasie kryzysu, Raport z badania ilościowego, Wielkopolskie Obserwatorium Gospodarcze, Poznań 2011
- 92) Znaczenie sektora MSP w kontekście zmian wielkopolskiego rynku pracy, Samorząd Województwa Wielkopolskiego, 2020

LITERATURA

- 1) Acocella N., Zasady polityki gospodarczej. Wartości i metody analizy, Warszawa 2002,
- 2) Adamczyk J., Bartkowiak P. (red.), Determinanty rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, Warszawa 2004,
- 3) Adamik A., Kształtowanie konkurencyjności i przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw, Warszawa 2011,
- 4) Adamik A.(red.), Nauka o organizacji. Ujęcie dynamiczne, Warszawa 2013,
- 5) Adamkiewicz H.G., Uwarunkowania konkurencyjności przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej, Gdynia 1999,
- 6) Adamkiewicz-Drwiło H.G., Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości. Determinanty i narzędzia zdobywania przewagi konkurencyjnej, Warszawa 2007,
- 7) Aduszkiewicz A., Słownik filozofii, pod red. A. Aduszkiewicza, Warszawa 2004,

- 8) Albinowski S., U źródeł załamania gospodarczego, „Gospodarka Planowa”, nr 7-8, 1981
- 9) Aldrich H.E., Organizations and Environments, Prentice Hall Publishing, Englewood Cliffs–New Jersey 1979,
- 10) Ansoff I., Zarządzanie strategiczne, Warszawa 1985,
- 11) Antonowicz L., Podręcznik prawa międzynarodowego, Warszawa 1996,
- 12) Antonowicz L., Pojęcie państwa w prawie międzynarodowym, Warszawa 1974
- 13) Antoszewski A., Herbut R. (red.) Leksykon politologii, Warszawa 2004,
- 14) Antoszewski A., Herbut R., Systemy polityczne współczesnego świata, Gdańsk 2001,
- 15) Aoki M. Towards a Comparative Institutional Analysis, The MIT Press, Cambridge Ma., London 2001,
- 16) Armington Z.J., C.Zhang C., The determinants of new-firm survival across regional economies: The role of human capital stock and knowledge spillover, Papers in Regional Science, 2007, 86(3),
- 17) Arystoteles, Polityka, Wrocław 1953,
- 18) Åslund A., Jak budowano kapitalizm. Transformacja Europy Środkowej i Wschodniej, Rosji i Azji Środkowej, Warszawa 2010
- 19) Audresch D.B., Fritsch M., Growth Regimes over Time and Space, „Regional Studies” 2002, vol. 36, nr 2,
- 20) Baka W. ,U źródeł wielkiej transformacji, Warszawa 1999,
- 21) Balcerowicz L., Socjalizm, kapitalizm, transformacja: szkice z przełomu epok, Warszawa 1997,
- 22) Bałtowski M., Gospodarka socjalistyczna w Polsce, Warszawa , 2009,
- 23) Bałtowski M., Miszewski M., Transformacja gospodarcza w Polsce, Warszawa 2009,
- 24) Bałtowski M., Przekształcenia własnościowe przedsiębiorstw państwowych w Polsce, Warszawa 2002,
- 25) Bandarzewski K., Samorząd gospodarczy w prawie polskim, Studium prawne. Kraków 2014,
- 26) Bankowicz M., Słownik polityki, Red.M. Bankowicz, Warszawa 1996,
- 27) Bassanini A, Scarpetta S., The driving forces of economic growth: panel data evidence for the OECD countries, OECD Economic Studies, 2001

- 28) Barcik A., Barcik R.(red.) *Rozwój lokalny i regionalny w dobie globalizacji*, Bielsko Biała, 2007,
- 29) Barro R.J., *Economic Growth in a Cross Section of Countries*, „The Quarterly Journal of Economics” 1991, t. 106, nr 2,
- 30) Barro R.J., *Rule of Law, Democracy, and Economic Performance*, w: *Index of Economic Freedom 2002*, The Heritage Foundation, 2002,
- 31) Bartkowiak B., *Instrumenty inżynierii finansowej na polskim rynku funduszy pożyczkowych, poręczeniowych, sieci „aniołów biznesu” i funduszy kapitału zaangażowanego-case study PFP [w:]Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw Mikrofirma*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, nr 2(43) 2016,
- 32) Bartkowiak P., *Wpływ otoczenia na ryzyko związane z zarządzaniem strategicznym*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*, 2012,nr 235,
- 33) Bartoszczyk P., Florek-Paszkowska A., Mazur-Wierzbicka E., Młodzik L., Wołczek P., Wziątek-Staśko A., *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw*, Warszawa, 2015,
- 34) Baszkiewicz J., *Maksymilian Robespierre*, Wrocław 1989,
- 35) Baszkiewicz J., *Myśl polityczna wieków średnich*, Poznań 2009,
- 36) Baszkiewicz J., Ryszka F., *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Warszawa 1984,
- 37) Bąk M., Grabowski M., Kawalczuk P., Nowicki M., Wargacki M., Wojnicka E., *Małe i średnie przedsiębiorstwa a rozwój regionalny*, Warszawa, 2001,
- 38) Bechetti L.,Trovato G., *The determinants of growth for small and medium sized firms. The role of the availability of external finance*, „Small Business Economics” 2002, nr 19,
- 39) Bednarczyk M., *Organizacje publiczne. Zarządzanie konkurencyjnością*, Warszawa 2001,
- 40) Bednarczyk M., *Otoczenie i przedsiębiorczość w zarządzaniu strategicznym organizacją gospodarczą, Kraków”* 1996, nr 128,
- 41) Bednarczyk M., *Rozwój przedsiębiorczości a lokalna administracja publiczna [w:] Przedsiębiorczość a rozwój lokalny. Materiały*

- konferencyjne, Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej, Jastrzębie Zdrój, 23.03.2004 roku,
- 42) Bednarski M., Wysokość kosztów pracy i struktura zatrudnienia w MŚP a dynamika szarej strefy w Polsce, „Studia Ekonomiczne”, nr 292, 2016,
 - 43) Bednarz J., Klasyczne a nowe teorie przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw, Wrocław 2002,
 - 44) Belina B., Strategiczne programowanie rozwoju innowacyjności i konkurencyjności polskiej gospodarki [w:] Problemy eksploatacji, Instytut Technologii Eksploatacji, PIB Radom 2008,
 - 45) Belka M. i Trzeciakowski W., Dynamika transformacji polskiej gospodarki, pod red. M. Belki i W. Trzeciakowskiego, t. 1, 2, Warszawa 1997,
 - 46) Beniuszys P., Wolność absolutna libertarianizmu, miesięcznik Liberte, 2019,
 - 47) Bentham J., Theory of Legislation, Boston 1840,
 - 48) Berggren N., The Benefits of Economic Freedom. A Survey, „The Independent Review” 2003, t. 8, nr 2,
 - 49) Berlin I, Cztery eseje o wolności, przeł. H. Bartoszewicz, D. Grnberg, D. Lachowska, A. Tanalska-Dulęba, Warszawa 1994,
 - 50) Berliński L., Zarządzanie strategiczne małym przedsiębiorstwem, Bydgoszcz 2002,
 - 51) Bielski M., Organizacje. Istota, struktury, procesy, Łódź 1997,
 - 52) Biernat S., Podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej-wolność gospodarcza de lage lata i de lage ferenda, PPH 1994/9,
 - 53) Biernat T., Władze publiczne w demokratycznym państwie prawa, Kraków 2014,
 - 54) Bitterowa E. (red.) Innowacyjność i wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw warunkiem ich dalszego rozwoju, Poznań 2007,
 - 55) Blaug M, Teoria ekonomii, Ujęcie retrospektywne, Warszawa 2000,
 - 56) Blok Z., Teoria polityki, Poznań 1998,
 - 57) Bluedorn A.C., Pilgrim’s Progress: Trends and Convergence in Research on Organizational Size and Environments, „Journal of Management” 1993, vol. 19, nr 2,

- 58) Bławat F.(red.), Przetrawanie i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, Gdańsk 2004,
- 59) Bobrowski K., Prawo samostanowienia narodów w prawie międzynarodowym [w:] „Krytyka prawa „, tom 7, rocznik 2015,
- 60) Bogdanienko J.(red.), Organizacja i zarządzanie w zarysie, Warszawa 2010,
- 61) Bogdanienko J., Wiedza i innowacje w firmie, Warszawa 2011,
- 62) Boguni-Borowska M. (red.), Fundamenty dobrego społeczeństwa. Kraków 2015,
- 63) Bogusz M., Kierunki działań rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw w aspekcie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, 2001, nr 887,
- 64) Borowiecki R., Siuta-Tokarska B., Konkurencyjność przedsiębiorstw sektora MŚP w Polsce w świetle samooceny ich właścicieli i menedżerów, „Przegląd Organizacji, nr 10(921),
- 65) Borowiecki R., Siuta-Tokarska B., Problemy funkcjonowania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Synteza badań i kierunki działania, Warszawa 2008,
- 66) Bradliński K., Kształtowanie się stanów społecznych w dawnej Polsce, Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego, 2021 nr 13,
- 67) Brojakowska-Trząska M., Kłastory jako instrument intensyfikacji internacjonalizacji małych i średnich przedsiębiorstw, [w:]Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw Mikrofirma, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2016,
- 68) Brzozowski M., Gierłatowski P., Milczarek D., Siwińska-Gorzelałak J., Instytucje a polityka makroekonomiczna i wzrost gospodarczy, Warszawa 2006,
- 69) Brzozowski T., Przegląd zarządzania a orientacja na wyniki, [w:] (red.) T. Borys, P. Rogala, Orientacja na wyniki we współczesnej gospodarce. Wrocław, 2012,
- 70) Brzóška J., Model biznesowy- współczesna forma modelu organizacyjnego zarządzania przedsiębiorstwem, Kwartalnik Naukowy „Organizacja i Zarządzanie”, 2009,ne 2(60),

- 71) Buchanan J.M., Tullock G. ,The Calculus of Consent. Logical Foundations of Constitutional Democracy, The University of Michigan Press, 1997,
- 72) Budrecka W., Instytucje otoczenia biznesu, Warszawa 2004,
- 73) Bugaj R., Tezy w sprawie II etapu reformy gospodarczej, 1987, "Rzeczpospolita", dodatek „Reforma Gospodarcza”, nr 102 s. I-II,
- 74) Bywalec Cz., Dynamika i makroproporcje konsumpcji społeczeństwa polskiego po 1989 r., „Ekonomista”, 2006, nr 6,
- 75) Chesnais F., Technical Cooperation Agreements between Firms, „STI-Review” 1988, nr 4,
- 76) Chłon-Domińczak A., Ptak-Chmielewska A. (red.), Wykorzystywanie danych rejestrowych do oceny sytuacji ekonomicznej mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego, Wiadomości statystyczne, The Polish statistician, vol/65, 2020,
- 77) Chmaj M., Żmigrodzki M., Wprowadzenie do teorii polityki, Lublin 1996,
- 78) Chmaj M., Marszałek-Kawa J., Sokół W. (red), Encyklopedia wiedzy politycznej, Toruń 2006,
- 79) Chmaja M., Sokół W., Mała encyklopedia wiedzy politycznej, pod red. M. Chmaja i W. Sokoła, Toruń 2001,
- 80) Chmilak G., Między zachodem a globalnym południem, Kultura-Historia-Globalizacja, nr 16, 2019
- 81) Chodorkowski M., Ostatnie słowo oskarżonego, www.gazeta.pl,
- 82) Chojka J.(red.), Rola małych i średnich przedsiębiorstw w rozwoju regionalnym, Warszawa 2002,
- 83) Chruski P., Burchardt M., Herodowicz T, Konecka-Szydłowska B., Perdał R., Analiza zróżnicowania społeczno-gospodarczego Wielkopolski Wschodniej, Poznań 2022,
- 84) Chrzanowski A.R., Głazewska I., Pasionek R., Podejście do tworzenia wartości przedsiębiorstwa istotnym elementem procesu kształcenia menadżerów, “Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula”, nr 44(6) 2015,
- 85) Churchill N.C., V.L. Lewis V.L., The Five Stages of Small Business Growth, „Harvard Business Review” 1983,

- 86) Churski P., Birchardt M., Herodowicz T., Konecka-Szydłowska B., Perdał R., *Diagnoza strategiczna Wielkopolski Wschodniej*, Poznań 2022
- 87) Churski P., *Lokalne rynki pracy w województwie poznańskim w okresie transformacji społeczno-gospodarczej*, Poznań 1999,
- 88) Churski P., Perdał R., Burchardt M., *Czasoprzestrzenna analiza zmian lokalnego rynku pracy podregionu konińskiego w konsekwencji sprawiedliwej transformacji*, Poznań-Konin maj 2021,
- 89) Churski P., *Podejście zorientowane terytorialnie (placed-based policy)- teoria i praktyka polityki regionalnej*, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 41/2018, Poznań 2018 ,
- 90) Churski P., Herodowicz T., Konecka-Szydłowska B., Perdał B., *Współczesne wyzwania przemian czynników rozwoju regionalnego w warunkach podejścia zorientowanego terytorialnie*, Poznań 2018,
- 91) Cielemecki M., Bombiak E., *Ewolucja otoczenia organizacji-zarys problematyki*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach*, 2016, nr 111 (38),
- 92) Clague C., (ed.), *Growth and Governance in Less-Developed and Post-Socialist Countries* ,*The New Institutional Economics*, Baltimore and London: the John Hopkins University Press ,1997,
- 93) Clague C., Keefer P., Knack S., Olson M., *Property and Contract Rights in Autocracies and Democracies*, „*Journal of Economic Growth*” 1996, t. 1, nr 2,
- 94) Colander, D.C. *The Death of Neoclassical Economics*,” *Journal of the History of Economic Thought*” 2000, vol. 22, no. 2.,
- 95) Colton J., Palmer R., *A history of the Modern World*, McGraw Hill, New York 1995,
- 96) Czajor M., Koszewska M., Król J., Kuźmińska A., Słupiński M., *Jaka przyszłość czeka Konin, Foresight miejski. Konin 2050*, Konin 2019,
- 97) Czapiński J., Panek T., *Diagnoza Społeczna. Badanie jakości życia Polaków*, Warszawa 2014,
- 98) Czaplinski W., Wyrozumska A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2014,
- 99) Czekał J., Hauser J., Indraszkiewicz J., Owsiak S. (red.), *Polityka i gospodarka: Polska w latach 80*, Warszawa 1991,

- 100) Czystowski R., Średnie wynagrodzenie w powiecie konińskim wśród najwolniej rosnących w Polsce w ciągu ostatnich 10 lat, 2019, <http://300gospodarka.pl> (dostęp: 10.05.2020),
- 101) Czapiński J., Panek T. (red.), Diagnoza społeczna 2015. Warunki życia Polaków, Rada Monitoringu społecznego, Warszawa 2015,
- 102) Dach Z. (red.) , Państwo a rynek we współczesnej gospodarce. Wybrane problemy, Kraków 2008,
- 103) Danielak W., Mierzawa D., Bartczak K., Małe i średnie przedsiębiorstwa w Polsce. Szanse i zagrożenia rynkowe, Wrocław 2017,
- 104) Dąbrowski M.(red.) , Polityka gospodarcza okresu transformacji, Warszawa 1995,
- 105) Dębska E., Wielopłaszczyznowa współpraca jako szansa rozwoju małych i średnich firm rodzinnych, Handel wewnętrzny, 4/357 2015,
- 106) Dębski J., Przedsiębiorczość prywatna w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Tom I, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 2002,
- 107) Djankov S., McLiesh C., Ramalho R., Regulation and Growth, „Economic Letters” 2006, t. 92, nr 3,
- 108) Domarańczyk Z., 100 dni Mazowieckiego, , Warszawa 1990,
- 109) Dominiak P., Sektor MSP we współczesnej gospodarce, Warszawa 2005,
- 110) Dorożyński T., Instytucje otoczenia biznesu a rozwój przedsiębiorstw-ujęcie regionalne, Zarządzanie i Finanse, nr 1/2013,
- 111) Drucker P., Praktyka zarządzania, Warszawa 1994,
- 112) Drucker P.F., Myśli przewodnie Druckera, Warszawa 2002,
- 113) Du Vall M., Neokonserwatyzm w Stanach Zjednoczonych. Od Żywotnego Centrum do epoki Reagana, , Kraków 2011,
- 114) Dubel L., Historia doktryn politycznych i prawnych do schyłku XX wieku, Warszawa 2009,
- 115) Dubek L., Kostrubc J., Ławnikowicz G., Markwart Z., Elementy nauki o państwie i polityce, Warszawa 2011,
- 116) Duguit L., Theory of Objective Law , 1920, <https://www.jstor.org/stable/1111263>,
- 117) Duliniec A., Finansowanie przedsiębiorstwa. Strategie i instrumenty, Warszawa 2011,

- 118) Duncan R.B., Characteristics of Organizational Environments and Perceived Environmental Uncertainty, „Administrative Science Quarterly” 1997, nr 17,
- 119) Duraj J., Papiernik-Wojewoda M., Przedsiębiorczość i innowacyjność, Warszawa , 2010,
- 120) Durzewska M., Obywatel w aspekcie fenomenologicznym, Racibórz 2016,
- 121) Etel M., Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej oraz w orzecznictwie sądowym, Warszawa 2012,
- 122) Fadil N., The growth choices of French listed SMEs, „International Business Research” 2012, nr 6,
- 123) Ferens H. , Zarządzanie firmą. Strategie, struktury, decyzje, tożsamość, Warszawa 2001,
- 124) Figura P., Zależność pomiędzy wielkością przedsiębiorstwa a strukturą źródeł finansowania, [w:]Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw Mikrofirma, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 2(43) 2016
- 125) Filipiak B., J.Ruszała J., Instytucje otoczenia biznesu. Rozwój, wsparcie, instrumenty, Warszawa 2019,
- 126) Filipowicz S., Historia myśli polityczno-prawnej, Gdańsk 2002,
- 127) Filmer R., Patriarcha and other Writings, ed. J. P. Sommerville, Cambridge Press, Cambirdge 1991,
- 128) Flasińska A., Śliwka A., Imperatyw przedsiębiorczości a odpowiedzialność przedsiębiorcy, Wrocław 2016
- 129) Fornalczyk A., Jugosłowiański system gospodarczy 1950–1976, Łódź 1979
- 130) Francik A., Pochtowski A., Wybrane problemy zatrudnienia i rynku pracy, Kraków 1993,
- 131) Frentzel-Zagórska J., & K. Zagorski K., Prywatyzacja i interwencjonizm państwowy w polskiej opinii publicznej. Studia Socjologiczne, 3,1992,
- 132) Friedman M., Friedman R., Wolny wybór, , Sosnowiec 2006, s. 2. Podobnie twierdzi: L. Balcerowicz, Państwo w przebudowie, 1999,
- 133) Friedman M., Kapitalizm i Wolność, Warszawa 1993,
- 134) Friis Ch., Paulsson Th., Karlsson Ch., Entrepreneurship and Economic Growth. A Critical Review of Empirical and Theoretical Research,

- Jönköpings International Business School, Institutet för Tillväxtpolitiska Studier, Östersund 2002,
- 135) Fukuyama F., Budowanie państwa. Władza i ład międzynarodowy w XXI wieku, Warszawa 2005,
 - 136) Gabrusewicz W., Znaczenie potencjału zarządzania w rozwoju przedsiębiorstw przemysłu drobnego [w:] E. Bittnerowa (red.), Rozwój przemysłu drobnego w warunkach gospodarki rynkowej: materiały pokonferencyjne, Poznań-Biedrusko 1993,
 - 137) Gajewski P., Polityka ustawodawcy w zakresie podejmowania, wykonywania i zakończenia działalności gospodarczej, Studenckie Zeszyty Naukowe, 2018, <http://szn.umcs.pl>
 - 138) Garczarczyk J., Szortyka S., Rynek usług finansowych w Polsce w latach 1990-2001. Zeszyty Naukowe AE, 2001,
 - 139) Gartner W.B., A Conceptual Framework for Describing the Phenomenon of New Venture Creation, Academy of Management Review, 1985, 10(4),
 - 140) Gierszewska G., M. Romanowska M., Analiza strategiczna przedsiębiorstwa, Warszawa 2017,
 - 141) Giurcă Vasilescu L., Popa A., Venture capital – opportunities and limits in financing the SME, „Agricultural Management / Lucrari Stiintifice Seria I, Management Agricol” 2012, nr 3,
 - 142) Giza-Poleszczuk A., Włoch R., Innowacje a społeczeństwo, [w:] Zadura-Lichota P. (red.), Świt innowacyjnego społeczeństwa. Trendy na najbliższe lata, PARP 2013,
 - 143) Glinka B., Gudkova S., Przedsiębiorczość, Warszawa 2011,
 - 144) Godziszewski B., Potencjał konkurencyjności przedsiębiorstwa jako źródło przewag konkurencyjnych i podstawa stosowania instrumentów konkurowania [w:] M.J. Stankiewicz (red.), Budowanie konkurencyjności przedsiębiorstwa, Toruń 1999,
 - 145) Goldsmith A, Democracy, Property Rights and Economic Growth, „Journal of Development Studies” 1995, t. 32, nr 2,
 - 146) Golinowski J., Pierchalski F. (red.), Osobliwości polskiej demokracji w XXI wieku: uwarunkowania kulturowo-medialne, Bydgoszcz 2011
 - 147) Gorszyk H., Francuska koncepcja nauki politycznej, Warszawa 1968,

- 148) Gorynia M., Jankowska B., Klastry a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstw, Warszawa 2008,
- 149) Gorynia M., Strategia przedsiębiorstw w warunkach konkurencji międzynarodowej, Poznań 1998,
- 150) Gorynia M.(red.), Luka konkurencyjna na poziomie przedsiębiorstwa a przystąpienie Polski do Unii Europejskiej , Poznań 2002,
- 151) Gospodarski M., Kierunki działań rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw do 2002 roku. Warszawa, 1999
- 152) Gościński J., Zarys teorii sterowania ekonomicznego, Warszawa 1977,
- 153) Góralczyk W., Sawicki S., Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie, Warszawa 2020,
- 154) Grała D.T., Reformy gospodarcze PRL (1982-1989).Próba uratowania socjalizmu, Warszawa 2005,
- 155) Gray J., Liberalizm, Kraków, 1994
- 156) Grimm J., Local Economic Development in Regional Planning [w:] Urban Development – Rural Development. Joint Seminar, World Bank, Washington D.C. 2003,
- 157) Grindle M.S., Good Enough Governance: Poverty Reduction and Reform in Developing Countries, w: Public Governance, M. Bevir (red.), Sage Publications 2007, t. 4,
- 158) Grudzewski W., Hejduk, Zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwach, Warszawa 2004,
- 159) Grzeszczak M., Zatrudnienie w sektorze MSP determinantem rozwoju gospodarki lokalnej, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i zarządzania, z.129, 2018,
- 160) Grzędzińska A., Majdzińska K., Sulowska A. (red.) Ubóstwo i wykluczenie. Wymiar ekonomiczny, społeczny i polityczny, Warszawa 2010,
- 161) Gulczyński M., Nauka o polityce, Warszawa 2007,
- 162) Gwizda M., Kosewska-Kwaśny M., Żółciński S., Fundusze UE 2014–2020. Nowa perspektywa – nowe możliwości. Warszawa 2014,
- 163) Haffer M., Karaszewski W. (red.), Czynniki wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw i regionów, Toruń 2009,
- 164) Haidt J., The Righteous Mind, , New York 2012,

- 165) Hanke S.H., Walters S.J.K., Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey, „Cato Journal” 1997, t. 17, nr 2,
- 166) Hanushek E., Economic Growth in Developing Countries: The Role of Human Capital, Stanford University, 2013,
- 167) Hausner J., Kudłacz T., Szlachta J., Instytucjonalne przesłanki regionalnego rozwoju Polski, KPZK PAN, 1997
- 168) Hayek F.A., Droga do zniewolenia, Kraków 2003,
- 169) Hayek F.A., Odpowiedzialność i wolność, w The Constitution of Liberty, Chicago 1993,
- 170) Heffner K., Czarnecki A., Drugie domy w rozwoju obszarów wiejskich, , Warszawa 2011,
- 171) Herman A., Wójcik B., Small business as tool of development in the former eastern bloc, 22 International Small Business Congress, Tel Aviv 1995,
- 172) Heywood A., Ideologie polityczne wprowadzenie, Warszawa 2007,
- 173) Heywood A., Klucz do politologii. Najważniejsze ideologie, systemy, postaci, Warszawa 2008,
- 174) Heywood A., Politologia, Warszawa 2009,
- 175) Heywood A., Teoria polityki wprowadzenie, Warszawa 2009,
- 176) Hobbes T., Lewiatan, czyli Materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego, Warszawa 2005,
- 177) Hołub-Iwan J., Orsa-Chomika I., Terlecki M., Gutta K., Gutta T., Gozdek P., Stan i perspektywy rozwoju inteligentnych specjalizacji w subregionie konińskim, Raport końcowy badania, Wielkopolska moc możliwości, 2018,
- 178) Hozer J., I. Markowicz I., Małe firmy. Analizy i diagnozy, Szczecin, 2002,
- 179) Huczek A., „Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w ramach programów wsparcia środkami unii europejskiej”. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas, 2012, nr 1,
- 180) Huerta de Soto J., Szkoła austriacka, Warszawa 2010,
- 181) Ignatiuk S., Wpływ przedsiębiorstw z sektora MSP na rozwój gospodarczy północno-wschodniego regionu kraju. Economy and Management, 2011

- 182) Itrich-Drabarek J., Polska administracja publiczna w procesie dostosowania do Unii Europejskiej, *Czasopismo: Przegląd Europejski* 2008,
- 183) Itrich-Drabarek J., Problem sfery publicznej, w: *Rozumienie polityki, Czasopismo : Studia politologiczne* 2009,
- 184) Itrich-Drabarek J., Transformacja administracji publicznej, *Czasopismo : Studia politologiczne* 2020/1/27,
- 185) Jackson J.H., Morgan C.P., *Organization Theory. A Macro Perspective for Management*, Prentice Hall, New York 1982,
- 186) Janasz W., Janasz K., Prozorowicz M., Świadek A., Wiśniewska J., *Determinanty innowacyjności przedsiębiorstw, „Rozprawy i Studia”*, 2002, nr 406,
- 187) Janiuk I., *Strategiczne dostosowanie polskich małych i średnich przedsiębiorstw do konkurencji europejskiej*, Warszawa 2004,
- 188) Jankiewicz S., *Wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw jako priorytet polityki gospodarczej*, Poznań 2004,
- 189) Jarmołowicz W., & Szarzec K., Liberalizm a interwencjonizm wobec rynku pracy. przypadek polski jako kraju transformującego się. *Ekonomia i Prawo*, 6(1), 2010,
- 190) Jaroszewska E., *Kurczenie się (shrinkage) starych miast przemysłowych i przeciwdziałanie jego negatywnym skutkom*, Kraków 2019,
- 191) Jasiakiewicz M., Jeszcze o pojęciu przedsiębiorcy – polemika, *„Przegląd Prawa Handlowego”* 2005, nr 5.,
- 192) Jasiński L.J., *Analiza integracji. Przygotowanie do członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Warszawa 1998,
- 193) Jaskólski M.(red.) , *Słownik historii doktryn politycznych*, Warszawa, 1997,
- 194) Jellinek G., *Ogólna nauka o państwie*, Warszawa 1924,
- 195) Jerzy Stuhr, *Sercowa choroba czyli moje życie w sztuce*, Warszawa 1992,
- 196) Józwik B., Transformacja , integracja i kryzysy w Europie Środkowej i Wschodniej, *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, rok 14(2016), zeszyt 502,

- 197) Jurkovich R., A Core Typology of Organizational Environments, „Administrative Science Quarterly” 1974, vol. 19, nr 3,
- 198) Justyński J., Historia doktryn polityczno-prawnych, Toruń 2000,
- 199) Kaczmarczyk H., Rządy prawa a nie ludzi: poglądy F.A. von Hayeka na temat instrumentalizacji prawa, Kielce 2011,
- 200) Kaczyński L., W trosce o silną i uczciwą Polskę, rozm. Ks. I. Skubiś, „Niedziela” 2005, nr 39,
- 201) Ł. Kapiesiuk, Biuletyn Euro Info 2 (179) 2018,
- 202) Kaliński J., Transformacja gospodarki polskiej w latach 1989-2004, Warszawa 2009,
- 203) Kaliński J., Gospodarka Polski w latach 1944-1989. Przemiany strukturalne, Warszawa 1995,
- 204) Kaliński J., Kiedy zaczęło się odradzanie gospodarki rynkowej w Polsce ?, Studia i rozprawy, 2015,
- 205) Kamińska A., Regionalne determinanty rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, Warszawa 2011,
- 206) Kamińska K., Podstawy etyczne ładu konkurencyjnego w ujęciu Waltera Euckena, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym”, 2017, t.2, nr 2,
- 207) Kannewiszer R., Mielczarek P., Badanie usług i klientów Punktów Konsultacyjnych, Raport końcowy, Warszawa 2010,
- 208) Karnowska D., „Solidarność” jako środowisko antyliberalne na polskiej scenie politycznej, Kraków 2010,
- 209) Karnowska D., Spór o wspólnoty. Idee komunitarystyczne we współczesnej polskiej myśli politycznej, Toruń 2011
- 210) Karnowska D., Modrzejewski A., (red.) , Paradoxy liberalizmu, Toruń 2009
- 211) Karnowska D., W kierunku liberalizmu? Recepcja idei liberalnych w Polsce w warunkach transformacji ustrojowej, Toruń 2005,
- 212) Kay J., Strategia sukcesu firmy, Warszawa 1996,
- 213) Keynes J.M., Koniec leseferyzmu, Warszawa 1926,
- 214) Keynes J.M., Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza, Warszawa 1956,
- 215) Khizra Safdar Khan, Wasif Siddiqi M., Determinants of firm growth: an empirical examination of SMEs in Gujranwala, Gujarat and Sialkot

- district, „Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business” 2011, nr 1,.
- 216) Kierwa D., Wyzwania społeczno-ekonomiczne transformacji subregionu konińskiego, Poznań 2018,
- 217) Klasik A.(red.), Przedsiębiorczość i konkurencyjność a rozwój regionu, Katowice 2006,
- 218) Kleer J., Kondratowicz A. (red.), Wkład transformacji do teorii ekonomii, Warszawa 2006,
- 219) Klepka R., Wizje państwa w programach wyborczych z 2005 r. Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości, Chorzowskie Studia Polityczne, Poznań 2008,
- 220) Kliński J., Transformacja gospodarki polskiej w latach 1989-2004, Warszawa 2009,
- 221) Knack S., Keefer P., Institutions and Economic Performance: Cross Country Tests Using Alternative Institutional Measures, Univ. of Maryland, Center for Institutional Reform and the Informal Sector, IRIS Reprint 65, przedruk z „Economics and Politics” 1995, t. 7, nr 3,
- 222) Koćwin L.(red.), Przedsiębiorstwo w otoczeniu międzynarodowym, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2006,
- 223) Kokocińska M., Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarkach europejskich, Poznań 2012,
- 224) Kolany K., Dekada rosnących podatków. Jak PiS kontynuuje politykę PO. Bankier.pl,(dostęp: 14.11.2021)
- 225) Kołodko G., Od szoku do terapii: ekonomia i polityka transformacji, Warszawa 1999,
- 226) Kołodko G., Sukces na dwie trzecie. Polska transformacja ustrojowa i lekcje na przyszłość. Two-thirds success: Polish political transformation and lessons for the future]. Ekonomista 6, 2007,
- 227) Kołodko G.W. Piątkowski M. (red.), „Nowa gospodarka” i stare problemy. Perspektywy szybkiego wzrostu w krajach postsocjalistycznych, Warszawa 2015,
- 228) Kołodziej R., Łukasik J., Zasady i procedury związane z procesem stanowienia prawa Unii Europejskiej, <http://docplayer.pl/42369949->

Zasady-i-procedury-zwiazane-z-procesem-stanowienia-prawa-unii-europejskiej.html(dostęp: 25.08.2021)

- 229) Kołosowska B., Finansowanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw ze źródeł pozabankowych, Warszawa 2013,
- 230) Komosiński S., Przedsiębiorcy i przedsiębiorczość a recesja transformacyjna w Polsce po 1989 roku, Optimum.Economic Studies nr 1(103)2021,
- 231) Kopiński D., Pomoc rozwojowa. Teoria i polityka, Warszawa, 2011,
- 232) Kopycińska D. (red.), Polityka gospodarcza państwa, Szczecin 2007,
- 233) Kopycińska D, Regulacyjna rola państwa we współczesnej gospodarce Szczecin 2006
- 234) Kopycińska D., Teoretyczne aspekty gospodarowania, Szczecin, 2005,
- 235) Kordela D., Wsparcie na rzecz wzrostu konkurencyjności i innowacyjności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w perspektywie finansowej 2014-2020 [w:] Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw Mikrofirma, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 2(43) 2016,
- 236) Kornatowski W., Rozwój pojęć o państwie w starożytnej Grecji, Warszawa 1950,
- 237) Kosch O., Wpływ pandemii COVID-19 na modele biznesu przedsiębiorstw sektora MŚP w Polsce, Horyzonty Polityki, 2021,
- 238) Kosiedowski W.(red.) Konkurencyjność gospodarcza regionu w warunkach nowego ustroju terytorialno- administracyjnego, Toruń 2000,
- 239) Kosikowski C., Przedsiębiorca w prawie polskim na tle prawa europejskiego, Warszawa 2003,
- 240) Kosikowski C., Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz, Warszawa 2013,
- 241) Kosikowski C., (red.), Zasady ustroju społecznego i gospodarczego w procesie stosowania Konstytucji, Warszawa 2005,
- 242) Kosiński C., Współczesny interwencjonizm, Warszawa 2018,
- 243) Kostro J., Odrodzenie kapitalizmu w Polsce, Warszawa 1994,
- 244) Kowalczyk S., Sobiecki R., „Interwencjonizm w erze globalizacji”, Kwartalnik nauk o przedsiębiorstwie 51(2) 2019/2,
- 245) Kowalik T. www.Polska Transformacja.pl, Warszawa 2009,

- 246) Kowalik T., Społeczne aspekty transformacji a rola państwa, „Gospodarka Narodowa” 2001,
- 247) Kowalski D., Definicja MŚP w przepisach UE a specyfika przedsiębiorstw polskich, „Kontrola Państwowa”, 2016, nr 2 (367),
- 248) Kowalski D., Europejska definicja mikro, małych i średnich przedsiębiorstw jako instrument polityki rozwoju sektora przedsiębiorstw – doświadczenia, postulaty i wnioski na przyszłość, Przegląd Europejski 2020, numer 2,
- 249) Kowalski D., Prawne uwarunkowania zwrotnego finansowania sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw ze środków publicznych w Polsce, Białystok 2015,
- 250) Kowalski J., Winczorek P., Teoria państwa i prawa , Warszawa 1986,
- 251) Koźmiński A., Zarządzanie w warunkach niepewności, Warszawa 2004,
- 252) Koźmiński A., Czy polscy menedżerowie są przygotowani do konkurencji na rynkach Unii Europejskiej, 2004, nr 1,
- 253) Kożuch B., Polityka rolna, Białystok 1997,
- 254) Krajewski R., Funkcjonariusz publiczny i osoba pełniąca funkcję publiczną jako kategorie prawa karnego istotne z perspektywy funkcjonowania administracji publicznej, Studia z zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania UKW. Tom 1, Bydgoszcz 2012,
- 255) Krasniqi B., Barriers to entrepreneurship and SME growth in transition: the case of Kosova, „Journal of Developmental Entrepreneurship” 2007, nr 1,
- 256) Kreikebaum H., Strategiczne planowanie w przedsiębiorstwie, Warszawa 1997,
- 257) Krzyżanowski L.J., O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, modele, metafory, filozofia, metodologia, dylematy, trendy, Warszawa 1999,
- 258) Kubiak M., Konsekwencje szarej strefy w gospodarce z perspektywy bezpieczeństwa ekonomicznego, Gdańsk 2019,
- 259) Kubiak M., Kształtowanie się warunków życia Polaków w okresie przemian systemowych W: Okrągły stół - dwadzieścia lat później : zbiór studiów / pod red. Wojciecha Polaka Toruń 2009

- 260) Kubiak M., Ordoliberalizm jako koncepcja i praktyka społecznej gospodarki rynkowej, Studia Gdańskie 2012,
- 261) Kubiak M., Rola aktywnej polityki społecznej w rozwiązywaniu problemów społecznych, Polityka Społeczna , Gdańsk 2015,
- 262) Kubiak K, Michalczyk G.(red.), Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce lokalnej, Łomża, 2009 ,
- 263) Kubik K., Współczesne przedsiębiorstwa wobec wyzwań globalnej konkurencji, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, nr 92,
- 264) Kuciński K.(red.), Przedsiębiorczość a rozwój regionalny w Polsce, Warszawa, 2010,
- 265) Kuczynski P., Williamson J. (red.), After the Washington Consensus: Restarting Growth and Reform in Latin America; Washington: Institute for International Economics, 2003,
- 266) Kujawski J., Niezrealizowana koalicja PO-PiS w świetle wybranych publikacji prasowych, Świat i idea, <http://www.ukw.edu.pl> (dostęp: 17.12.2019).
- 267) Kukliński A., Gospodarka oparta na wiedzy, Warszawa 2001,
- 268) Kulawik-Dutkowska J., Prawidłowe określenie statusu MŚP w kontekście korzystania z pomocy publicznej przez przedsiębiorstwa, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny”, 2014, nr 9 (3),
- 269) Kundery E. i Maciejewski M., Leksykon myślicieli politycznych, Warszawa 2009,
- 270) Kuspys P., Wspólnota Niepodległych Państw stan faktyczny i perspektywy, „Biuletyn opinie”, nr 10/2009,
- 271) Kurcz B., Dyrektywy Wspólnoty Europejskiej i ich implementacja do prawa krajowego, Kraków 2004,
- 272) Kurzynowski A.(red.) Polityka społeczna, Warszawa 2005,
- 273) Kwaśnicki W., Czym jest wolny rynek?, [w:] Granice i efektywność wolnego rynku. Materiały pokonferencyjne III Letniego Seminarium Austriackiego Instytutu Misesa, oprac. P.Nikiel, W.Falkowski, Warszawa 2010,
- 274) Kwaśnicki W., Historia myśli liberalnej, Warszawa 2000,

- 275) Kwiatkowski E., Bezrobocie podstawy teoretyczne, Warszawa 2002,
- 276) Kwiatkowski E., S. Roszkowska S., & T. Tokarski T., Granice wzrostu bez zatrudnieniowego w Europie i krajach WNP. *Ekonomista*, (1), 2004,
- 277) Kymlicka W., Współczesna filozofia polityczna, Racibórz 2016,
- 278) Labuda G., Zagadnienia suwerenności Polski wczesnofeudalnej w X-XII wieku, *Kwartalnik Historyczny*, nr 4, 1960,
- 279) L. von Mises, Liberalizm w tradycji klasycznej, Kraków 2009,
- 280) Lachiewicz S., Formy i uwarunkowania sukcesu w małym biznesie, s.158, http://zif.wzr.pl/pim/2013_4_1_12.pdf (online 12.03.2019)
- 281) Lachiewicz S.(red.), Małe firmy w regionie łódzkim .Znaczenie - struktura- warunki działania, Łódź 2003,
- 282) Lachiewicz S.(red.) Zarządzanie rozwojem organizacji, Łódź 20017,
- 283) Landes D.S., Bogactwo i nędza narodów. Dlaczego jedni są tak bogaci, a inni tacy ubodzy, Warszawa 2005,
- 284) Lang W., Wróblewski J., Zawadzki S., Teoria państwa i prawa ,Warszawa 1980,
- 285) Langer T., Typ i formy państwa socjalistycznego, Poznań 1977,
- 286) Lavigne M., The Economics of Transition: From Socialist Economy to Market Eco-nomy, St. Martin's Press, New York 1999,
- 287) Lemańska-Majdzik A., Rola osoby przedsiębiorcy w rozwoju przedsiębiorczości indywidualnej, www.mikro.univ.szczecin.pl/bp/pdf/86/12.pdf (online: 20.04.2019).
- 288) Legowicz J., Historia filozofii Starożytnej Grecji, Warszawa 1986,
- 289) Lengauer W., Pojęcie równości w greckich koncepcjach politycznych. Od Homera do końca V w., Warszawa 1988,
- 290) Lesińska M., Okólski M., Współczesne polskie migracje: strategie – skutki społeczne – reakcja państwa, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Lesińska M., Okólski M. (red.), Warszawa 2013,
- 291) Lewandowski J.(red.) Teoria i praktyka zarządzania organizacjami gospodarczymi, Łódź 2005,
- 292) Ligaj M., Pawlos W., Wpływ COVID-19 na funkcjonowanie przedsiębiorstw w Polsce, 2021,
- 293) Lipowski A., Ekonomiczna zawodność państwa-krytyczna analiza ujęcia antyetatystycznego „*Ekonomista*” nr 2 ,2002,

- 294) Lis S.(red.), Transformacja gospodarki polskiej. Doświadczenia i wyzwania, Kraków 1996,
- 295) Lisiecki W., Platon, Rzeczpospolita, Kraków 1928,
- 296) Lisowska M., Instytucjonalne wymiary procesu transformacji w Polsce, SGH, Warszawa 2004; J. Godłów-Legiędź, Transformacja ustrojowa z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej, „Ekonomista” nr 2, 2005,
- 297) Lityński J., PSL: model oporu , Warszawa 1988,
- 298) Locke J., Dwa traktaty o rządzie, 1960 za D.Kamerschem, R.McKenzie,C.Nadionelii, Ekonomia, Warszawa 1989,
- 299) Locke's Political Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/locke-political/> (dostęp: 21.12.2021),
- 300) Lubiński M., Konkurencyjność gospodarki czy przedsiębiorstwa?, „Gospodarka Narodowa” 1995, nr 6, s. 11,
- 301) Lukacs G., Historia i świadomość klasowa. Studia o marksistowskiej dialektyce, Warszawa 1988,
- 302) Lukas R.E., Sergenten T.J., Rational Expectations and Econometric Practice, R.E. Lukas, T.J. Sergenten (red.), University of Minnesota Press, Minneapolis 1981,
- 303) Lundström A., Stevenson L.(red.), Entrepreneurship Policy for the Future, Volume 1 of the Entrepreneurship for the future series, Swedish Foundation for Small Business Research, Sztokholm 2001,
- 304) Łach K., Efekt dźwigni finansowej a struktura źródła finansowania przedsiębiorstw w Polsce w latach 2005-2018, Polityki europejskie, Finanse i marketing, 23/2020,
- 305) Łapiński K., Peterlik M., Wyżnikiewicz B., Szara strefa w polskiej gospodarce, Warszawa 2014,
- 306) Łązniewska E., Gorynia M.(red.), Konkurencyjność regionalna. Koncepcje-strategie-przykłady, Warszawa 2012,
- 307) Łopatka A., Wstęp do prawoznawstwa, Warszawa 1975,
- 308) Łoś-Nowak T., Wstęp do teorii stosunków międzynarodowych, Poznań 1999,
- 309) Łuczka T., Kapitał obcy w małym i średnim przedsiębiorstwie. Wybrane aspekty mikro i makroekonomiczne, Warszawa 2001,

- 310) Łukawer E., Bariery transformacji (w oczach polskich ekonomistów) [w:] Dokonania współczesnej myśli ekonomicznej. Teorie ekonomiczne a polityka gospodarcza państwa, pod red. U. Zagóry-Jonszty, AE w Katowicach, Katowice 2001,
- 311) Machaczka J., Kozień E., Rozwój jako cecha organizacji i funkcja systemu zarządzania [w:] J. Targalski (red.), Przedsiębiorczość i rozwój firmy, Kraków 1999,
- 312) Mair J., Robins J., Hockers K.(red.), Współczesna polityka społeczna, Przedsiębiorczość społeczna, Warszawa 2010,
- 313) Małecka J., Zatrudnienie i wartość dodana w małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce i Unii Europejskiej, [w:] Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, Mikrofirma, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 2(43) 2016,
- 314) Małuszyńska E., B.Gruchman B., Kompendium wiedzy o Unii Europejskiej, Warszawa 2005,
- 315) Marchesnay M., Zarządzanie strategiczne. Geneza i rozwój, Warszawa 1994,
- 316) Marek Aureliusz, Rozmyślenia, przeł. M.Reiter, Warszawa 1984,
- 317) Markowski W., Abc small business'u, Łódź 2001,
- 318) Marquardt P., Pomoc publiczna dla małych i średnich przedsiębiorców, Warszawa, 2007,
- 319) Marszałek Kawa J., Plecka D.(red.), Leksykon wiedzy politologicznej, Toruń 2018
- 320) Matejuk J., Budowa konkurencyjności przedsiębiorstw w okresie transformacji, Warszawa 2003,
- 321) Matejun M, Szczepańczyk M. (red.), Aktualne problemy zarządzania małymi i średnimi przedsiębiorstwami, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2010,
- 322) Matejun M. (red.), Wyzwania i perspektywy zarządzania w małych i średnich przedsiębiorstwach, Warszawa 2010,
- 323) Matusiak M.(red.), Diagnoza Innowacyjność i konkurencyjność Wielkopolski. Ujęcie Systemowe, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu 2009,

- 324) Mauro P., Corruption and Growth, „The Quarterly Journal of Economics” 1995, t. 110, nr 3,
- 325) Mazzucato M. Przedsiębiorcze państwo. Obalić mit o relacji sektora publicznego i prywatnego, wyd. II, Poznań, 2016,
- 326) McGuire J., Factors Affecting the Growth of Manufacturing Firms, Bureau of Business Research University of Washington, Seattle 1963,
- 327) McKean R.N., The Unseen Hand in Government, “The American Economic Review”, June, 1965 Vol. 55(3), 496, 505).
- 328) Męczyński M., Konecka-Szydłowska B., Gadziński J., Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i klasyfikacja małych miast w Wielkopolsce, Poznań 2010,
- 329) Michalik M., Atrakcyjność inwestycyjna subregionu konińskiego w kontekście koncepcji sprawiedliwej transformacji Wielkopolski Wschodniej i obecności łódzkiej specjalnej strefy ekonomicznej, Konin 2022,
- 330) Mikołajczyk B., Krawczyk M., Sektor przedsiębiorstw mikro, małych i średnich w krajach Unii Europejskiej, „Studia Europejskie”, 2/2006,
- 331) Mikosik S., Teoria rozwoju gospodarczego Josepha A. Schumpetera, Warszawa 1993,
- 332) Miner B., Zwięzła encyklopedia konserwatyzmu, Poznań, 1999,
- 333) Misztal P., Oddziaływanie inflacji na wzrost gospodarczy w Polsce w okresie 1991-2009, Economy and Management, 3/2010
- 334) Młodzik L., Uwarunkowania kulturowe organizacji europejskiej, W: Europa regionów: tradycje i perspektywy: praca zbiorowa / pod red. nauk. Bernardetty Nitschke, Zielona Góra, 2002,
- 335) Młynarska-Wepa E., Płace w praktyce, Warszawa 2016,
- 336) Mojsiewicz Cz., Rozmowy o polskiej politologii, Toruń 2005,
- 337) Morawski I., Trzy lata rządów PiS w polskiej gospodarce, Instytut Studiów Zaawansowanych, Warszawa 2018,
- 338) Morawski W., Kronika kryzysów gospodarczych, Warszawa 2003,
- 339) Moreno A., Casillas J., High-growth SMEs versus non high-growth SMEs: a discriminant analysis, „Entrepreneurship & Regional Development” 2007, nr 19,

- 340) Możydłowski P., Prawno-administracyjne bariery prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce w świetle opinii przedsiębiorców oraz raportów Doing Business, „Przedsiębiorczość –Edukacja”,2013,nr9,
- 341) Murtin F., Wacziarg R., The Democratic Transition, NBER Working Paper 2011, nr 17432,
- 342) Murzyn D., Polityka spójności Unii Europejskiej a proces gospodarczy zmniejszania dysproporcji w rozwoju gospodarczym Polski, Warszawa 2010,
- 343) Muszalski W., Rozwój prawnych form organizacji i zarządzania gospodarką państwową w PRL, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1970/1, t. XXII oraz B. Krzyżanowska, L. Krzyżanowski, P. Lipiński, Typologia i periodyzacja systemu kierowania gospodarką Polski Ludowej 1944–1984. Studium prawno-gospodarcze, 1986,
- 344) Muszyński M., Państwo w prawie międzynarodowym: Istota, rodzaje i atrybuty, Bielsko Biała 2012,
- 345) Myck M., Kundera M. i in., VAT w wydatkach gospodarstwach domowych. Konsekwencje zmian systemu i zróżnicowanie obciążeń względem struktury demograficznej. Raport przedwyborczy ,Szczecin 2015,
- 346) Myck M., Kundera M., Dwie kadencje w polityce podatkowo-świadczeniowej. Raport przedwyborczy”, Szczecin 2015,
- 347) Nasiłowski M., Transformacja systemowa w Polsce, Warszawa 1995,
- 348) Nehring A. (red.), Rozwój i konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2007,
- 349) Nogalski B.,Wójcik-Karpacz A., Karpacz J., Uwarunkowania aktywności innowacyjnej małych przedsiębiorstw, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Problemy Zarządzania , Finansów i Marketingu”,2008,nr 13,
- 350) North D., The Contribution of the New Institutional Economics to an Understanding of the Transition Problem, WIDER Annual Lectures, United Nations University, World Institute for Development Economics Research, Helsinki 1997; D. North, D. Acemoglu, F. Fukuyama, D.

- Rodrik, Governance, Growth, and Development Decision-making, World Bank Working Paper 2008, No. 44186,
- 351) Nowak A.Z.(red.), Klastry w strategii rozwoju konkurencyjności na Mazowszu, Warszawa 2009,
- 352) Nowak A.Z., M. Szałański M. (red.), Czynniki i bariery rozwoju przedsiębiorstw na Mazowszu, Warszawa 2009,
- 353) Nozick R., Anarchy, State and Utopia, New York 1974,
- 354) Ochmel R., Jak rząd postrzega przedsiębiorców, czyli ktoś musi za to wszystko zapłacić, Forbes, 10/2019
- 355) O’Driscoll Jr. G.P., Feulner E.J., O’Grady M.A., Index of Economic Freedom, The Heritage Foundation Washington DC and Dow Jones and Company, Inc., New York 2004,
- 356) Obłój, K. Strategia organizacji. W poszukiwaniu trwałej przewagi konkurencyjnej, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014,
- 357) Olczyk M., Konkurencyjność. Teoria i praktyka, Warszawa 2008,
- 358) Olszański P., Historia polskiego zadłużenia międzynarodowego na tle wydarzeń społecznych i politycznych, Warszawa 2002, s.111 i nast.,
- 359) Olszewski H., Zmierczak M., Historia doktryn politycznych i prawnych, Poznań 2004,
- 360) Olszewski J.(red.), Zarządzanie przedsiębiorstwem, Szczecin, 2012,
- 361) Ołówko N., Polityka podatkowa państwa a funkcjonowanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw [w:] Zarządzanie organizacją w turbulentnym otoczeniu, Wrocław 2016,
- 362) Orczyk J., Polityka społeczna. Uwarunkowania i cele, Poznań 2005,
- 363) Order B., Hogarth-Scott S., Opting for growth: gender dimensions of choosing enterprise development, „Canadian Journal of Administrative Sciences” 2002, nr 3,
- 364) Ossowska L., Renta położenia jako determinanta rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce, Poznań 2012,
- 365) Owen R., Wybór pism, t. 1-2, Warszawa 1948,
- 366) Paine T., The Rights of Man, London, 1941,
- 367) Paldam M., The Economic Freedom of Asian Tigers – an Essay on Controversy, „European Journal of Political Economy” 2003, t. 19 (Special issue on Economic Freedom),

- 368) Pandel N., Sołoducho-Pelc L., Trzydzieści lat rozwoju przedsiębiorczości w Polsce, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 538, 2018,
- 369) Paruch W., Realizm i wartości. Prawo i Sprawiedliwość o polityce zagranicznej, Lublin 2021,
- 370) Parysek J.J., Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne, Poznań 2005,
- 371) Parysek J.J.(red.), Wybrane problemy miast i aglomeracji miejskich na początku XXI wieku, Biuletyn IGSEiGP UAM, Seria Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, nr 6, Poznań, s.101-123,
- 372) Pasek A., Potrzeby społeczne związane z rozwojem społeczeństwa, Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne, XV(1) 2019,
- 373) Paturalska-Nowak E., Strategia Rozwoju Polski Centralnej 2020 z perspektywą do 2030 – jako przykład zintegrowanego planowania na poziomie ponadregionalnym, <http://cejsh.icm.edu.pl>
- 374) Pełka P., Stasiak M., Pomoc publiczna dla przedsiębiorców w Unii Europejskiej, Warszawa, 2002,
- 375) Penc J., Innowacje i zmiany w firmie. Transformacja i sterowanie rozwojem przedsiębiorstwa, Warszawa 2012,
- 376) Penc J., Strategiczny system zarządzania. Holistyczne myślenie o przyszłości, formułowanie misji i strategii, Warszawa 2003,
- 377) Penc-Pietrzak I., Analiza strategiczna w zarządzaniu firmą. Koncepcja i stosowanie, Warszawa 2003
- 378) Penc-Pietrzak I., Charakterystyka zdolności dynamicznych przedsiębiorstwa w warunkach hiperkonkurencji, „Studia Ekonomiczne.Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 229,
- 379) Pennock J.R., Smith D.G., Political Science.An Introdution,New York 1964,
- 380) Perkowski M., Podmiotowość prawa międzynarodowego współczesnego uniwersalizmu w złożonym modelu klasyfikacyjnym, Białystok 2008,
- 381) Piasecki B.(red.), Ekonomia i zarządzanie małą firmą, Warszawa 2001,

- 382) Piasecki B.(red.), Entrepreneurship and Small Business Development in the 21st Century. Przedsiębiorczość i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w XXI w., Łódź 2002,
- 383) Piasecki B., Przedsiębiorczość i mała firma. Teoria i praktyka, Łódź, 1998,
- 384) Piasecki B., Rogut A., Smallbone D., Wpływ integracji Polski z Unią Europejską na sektor MSP, Warszawa 2000,
- 385) Piasecki B., Z. Konieczny (red.), Uwarunkowania rozwoju sektora MSP w krajach Centralnej i Wschodniej Europy, 1995,
- 386) Piech K., Szczodrowski G. (red.) , Przemiany i perspektywy polskich przedsiębiorstw w dobie integracji z Unią Europejską, Warszawa 2003,
- 387) Piechocki P., Kierunki rozwoju ekonomii społecznej w subregionie konińskim do 2020 roku, Konin 2016,
- 388) Pierścionek Z., Strategie konkurencji i rozwoju przedsiębiorstwa, Warszawa 2003,
- 389) Pierścionek Z., Strategie rozwoju firmy, Warszawa 2001,
- 390) Pietrza B. i Polański Z. (red), System finansowy w Polsce: lata dziewięćdziesiąte, Warszawa 1997,
- 391) Pietrzyk-Reeves D., Podstawy zgody i dyskursu politycznego w koncepcji umowy społecznej Jana Jakuba Rousseau, Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa, 2010,
- 392) Pietrzyk-Reeves D., Szlachta B.(red.) Współczesna filozofia polityki, Kraków 2006,
- 393) Piketty P., Kapitał w XXI wieku, Warszawa, 2015,
- 394) Piotrowski K., Organizacja i zarządzanie, Warszawa 2001,
- 395) Piwnicki G., Polityczne koncepcje państwa w cywilizacji Grecji według Demokryta, Platona i Arystotelesa, Przegląd Polsko-Polonijny, 2013,
- 396) Platon, Gorgiasz, (tłum. Witwicki W.)Warszawa 2002,
- 397) Plecka D. i in., System polityczny Rzeczypospolitej Polskiej wybrane aspekty, Toruń 2020,
- 398) Płoszaj A., Sieci instytucji otoczenia biznesu, Warszawa 2013,
- 399) Polakowski M., Szelwa D., Polityka społeczna koalicji PO-PSL, Warszawskie debaty o polityce społecznej, Warszawa 2015,

- 400) Porter M.E., Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów, Warszawa 2010,
- 401) Probst G., Raub S., Romhardt K., Zarządzanie wiedzą w organizacji, Kraków 2004,
- 402) Przyborowska B., Fundamenty innowacyjnego społeczeństwa, Toruń 2014,
- 403) Pylak K., Majerek D., Wpływ interwencji WRPO na lata 2007-2013 na zatrudnienie w Wielkopolsce-ukierunkowanie wsparcia na tworzenie miejsc pracy, Poznań 2016,
- 404) Quinn R.E., Cameron K., Organizational Life Cycles and Shifting Criteria of Effectiveness: Some Preliminary Evidence, „Management Science” 1983, nr 29,
- 405) Rafało M., Zarządzanie dynamiczne-podejście wielowymiarowe, „Economics and Management” 2013, no.1,
- 406) Rajkiewicz A. (red.), Społeczeństwo polskie w latach 1989–1995/96. Zagadnienia polityki społecznej, Warszawa 1997,
- 407) Rak P., Annex: The Lignite Industry in the Konin Subregion, Aneks do M.Stępień, The Konin Subregion. A.Lignite Mining Region in Urgent Need of Energy Transition.Briefing for the European Commision Coal Region in Transition Initative, Warszawa, Konin, 2018
- 408) Rakowski M., Jak to się stało, Warszawa 1991,
- 409) Rao V., Democracy and economic development, „Studies in Comparative International Development” 1984, t. 19, nr 4,
- 410) Rau Z., Zapomniana wolność. W poszukiwaniu historycznych podstaw liberalizmu, Warszawa 2008,
- 411) Reale G., Historia filozofii starożytnej ,Lublin 1993,
- 412) Rękas M., Wsparcie rodziny w podatku dochodowym od osób fizycznych (PIT) w Polsce w latach 1992–2013. Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, nr 37 (1/2014),
- 413) Rodrik D., Growth Strategies, Harvard University, 2004
- 414) Rodrik D., Jedna ekonomia, wiele recept. Globalizacja, instytucje i wzrost gospodarczy, Warszawa 2011,

- 415) Rodrik D., Subramanian A., Trebbi E., Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development, „Journal of Economic Growth” 2002, No. 2,
- 416) Rogoziński K., Usługi rynkowe, Poznań, 2000,
- 417) Romanowska M., Trocki M., Przedsiębiorstwo partnerskie, Warszawa, 2002,
- 418) Romer D., Makroekonomia dla zaawansowanych, Warszawa 2012,
- 419) Rosa G., Moc i siła marki w usługach, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne Problemy Usług, 2011, nr 72,
- 420) Rosati D., Polska droga do rynku, Warszawa 1998,
- 421) Rosner A., Zmiany rozkładu przestrzennego zaludnienia obszarów wiejskich. Wiejskie obszary zmniejszające zaludnienie i koncentrujące ludność wiejską, Warszawa 2012,
- 422) Rosner A. Zróżnicowanie zaludnienia obszarów wiejskich w Polsce. Obszary zmniejszające zaludnienie i koncentrujące ludność [w:] W. Kamińska (red.), K. Heffner, Dychotomiczny rozwój obszarów wiejskich? Czynniki progresji, czynniki peryferyzacji, STUDIA KPZK PAN, Tom 138, Warszawa 2011,
- 423) Roszkowski, Wzrost i upadek systemu nakazowo-rozdzielczego, Warszawa 2008,
- 424) Rothbardz M.N., O nową wolność. Manifest libertariański, tytuł oryginału: For a New Liberty. The Libertarian Manifesto. , www.mises.org.
- 425) Rudawska E., Lojalność klientów, Warszawa 2005,
- 426) Runge J., Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej, Katowice 2007,
- 427) Rybicki Z., Zarządzanie gospodarką socjalistyczną na tle przekształceń ustrojowych, Warszawa 1969.
- 428) Sadowska M., Instytucje ekonomii oraz instytucje otoczenia sektora MSP, [w:]Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 2(43)2016,
- 429) Sadowski Z., Społeczne aspekty systemu rynkowego w Polsce, Zeszyty Naukowe PTE, nr 2, Warszawa 2002,

- 430) Sadowski Z., Transformacja a perspektywy rozwoju gospodarczego Polski, Warszawa 2009,
- 431) Sadowski Z., Współczesna gospodarka rynkowa a funkcje państwa, Biuletyn Informacyjny PTE, Kraków 1997,
- 432) Safin K., Zarządzanie małą firmą, Wrocław 2003,
- 433) Safin K., Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem, Wrocław 2012,
- 434) Samuelson P.A., Nordhaus W.D., Ekonomia 1, Warszawa 2004,
- 435) Sawyer M., The Ethical State ? Social Liberalism in Australia, Melbourne 2003,
- 436) Schapiro J.S., Liberalism and the Challenge, New York, 1949,
- 437) Schimanek T., Diagnozowanie potrzeb społecznych, Warszawa 2015,
- 438) Schumpeter J., Teoria rozwoju gospodarczego, Warszawa 1960,
- 439) Scully G.W., Slottje D.J., Ranking Economic Liberty Across Countries, „Public Choice” 1991, t. 69, nr 2,
- 440) Seidler G.I., Myśl polityczna Średniowiecza, Kraków 1961,
- 441) Serrasqueiro Z., Nunes P., Leitao J., Armada M., Are there nonlinearities between SME growth and its determinants? A quantile approach, „Industrial and Corporate Change” 2010, nr 4,
- 442) Siedler G., Groszczyk H., Malarczyk J., Pieniążek A., Wstęp do nauki o państwie i prawie, Lublin 2001,
- 443) Siek E., Międzynarodowe przepływy siły roboczej w procesie integracji Polski z krajami Unii Europejskiej, Toruń 2009,
- 444) Sieroń J., Status jednostki i państwa w greckiej polis w świetle filozofii Sokratesa, Platona i Arystotelesa, Katowice 2003,
- 445) Sigismund Huff A., Floyd S.W., Herman H.D., Terjesen S., Zarządzanie strategiczne. Podejście zasobowe, Warszawa 2011,
- 446) Sikora A., Siedmiu greckich filozofów, Warszawa 1992,
- 447) Sikora-Gaca M., Perspektywa finansowa 2014-2020. Charakterystyka Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój, 2014,
- 448) Skala A., Kruczkowska E., Olczak M., Polskie startupy, Raport 2015,
- 449) Skawińska E., Konkurencyjność przedsiębiorstw – nowe podejście, red. E. Skawińska, Warszawa-Poznań 2002,

- 450) Skawińska E., Zalewski R.I., Innowacyjność przedsiębiorstw-bariery i spodoby ich ograniczenia(na przykładzie Wielkopolski)[w:]B.Ślusarz, J.Wyrwa (red.) Współczesne problemy rozwoju regionalnego, „ Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze”, 2014,
- 451) Skawińska E., Zalewski R.I., Konkurencyjność-kluczowe czynniki sukcesu przedsiębiorstw XXI wieku, „Przegląd Organizacji”, 2016, nr 3,
- 452) Skowronek-Mielczarek A., Małe i średnie przedsiębiorstwa, Źródła finansowania, Warszawa 2007,
- 453) Skubiak B., Edukacja jako czynnik wspierający rozwój gospodarczy. Implikacje dla Polski [w:] Studia Ekonomiczne. Współczesne problemy ekonomiczne: wybrane zagadnienia teoretyczne a praktyka gospodarcza, nr 129, Wyd. UE w Katowicach, Katowice 2013,
- 454) Słupińska M., Rozwój ukierunkowany terytorialnie w nowej polityce spójności, Acta Univeritatis Lodziensis, 289, 2013
- 455) Smith A., Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów, t.2, Warszawa 2007,
- 456) Smuga T. (red.) Instytucje infrastruktury rynkowej w kreowaniu przedsiębiorczości lokalnej, Warszawa, 1999,
- 457) Sobczak K, Konkurencyjność sektora MŚP w Polsce, Warszawa 2011,
- 458) Sobczyk G., Strategie konkurencji małych i średnich przedsiębiorstw, Lublin 2006,
- 459) Sobiecki R., Interwencjonizm w rolnictwie: dlaczego jest konieczny? „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, 2015 nr 2,
- 460) Sobiecki R. (red.) Podstawy przedsiębiorczości w pytaniach i odpowiedziach, Warszawa, 2003,
- 461) Sobkowiak L., Przymus, Leksykon politologii, Wrocław 1999,
- 462) Sokołowska S., Bisaga A.(red.) Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Rolnictwo w nowym otoczeniu rynkowym i instytucjonalnym, Opole 2010 ,
- 463) Sokół W., Źmigrodzki M., Encyklopedia politologii, Warszawa 1999,
- 464) Solow R.M., A Contribution to the Theory of Economic Growth, „The Quarterly Journal of Economics” 1956, t. 70, nr 1,

- 465) Sozańska D., Chrześcijańska demokracja w Polsce, Rejony Humanistyki, nr 7, Krakowska Akademia im. Frycza Modrzejewskiego, Kraków 2011,
- 466) Spencer H., Man versus the state, Caldwell 1960,
- 467) Stabryła A., Technika procesu zarządzania, Wrocław 1978,
- 468) Staniszkis J., „Political Capitalism” in Poland, „East European Politics & Societies”, December.1990
- 469) Stankiewicz M.J. (red.), Budowanie potencjału konkurencyjności przedsiębiorstwa, Toruń 2005,
- 470) Stańczak Z.J., Konsensus waszyngtoński a reformy w krajach postkomunistycznych, Zeszyty Naukowe nr 2, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków 2004,
- 471) Starbuck W.H., Organizations and Their Environments [w:] M.D. Dunette (red.), Handbook of Industrial and Organizational Psychology, Randy McNally Publishing, Chicago 1976,
- 472) Starczewska-Krzysztosek M., Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, Warszawa 2008,
- 473) Stawasz E., Innowacje a mała firma, Łódź 1999,
- 474) Stawasz E. Bilski J., Bariery w korzystaniu z usług bankowych w finansowaniu działalności małych i średnich przedsiębiorstw, Łódź 2006,
- 475) Steinerowska-Streb I., The determinants of enterprise profitability during reduced economic activity, „Journal of Business Economics and Management” 2012, nr 13,
- 476) Stern E., Institutional Structures to Support Rural Enterprise [w:] Business and Jobs in the Rural World: Local Initiatives for Job Creation, Paryż 1992,
- 477) Stępnia-Kucharska A., Pakiet antykryzysowy jako instrument wspierania rynku pracy i przedsiębiorców, Łódź 2011,
- 478) Strużycki M., Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem. Uwarunkowania europejskie., Warszawa 2002,
- 479) Stryjakiewicz T.(red.) , Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej, Poznań, 2014,
- 480) Sufin Z., Styl właściciela czyli problemy zarządzania personelem w małych firmach, Personel , 2000 nr 13/14,

- 481) Szulczyńska U., Kapitał intelektualny w działalności innowacyjnej przedsiębiorstw,
http://www.unuv.rzeszow.pl/ekonomia/Zeszyt7/22_Szulczynska.pdf
(online 16.03.2019)
- 482) Sylwestrzak A., Historia doktryn politycznych i prawnych, Warszawa 2000,
- 483) Szarzec K., Państwo w gospodarce: studium teoretyczne-od Adama Smitha do współczesności. Warszawa 2013,
- 484) Szczęsny W., Czy istnieje paradygmat wydatków publicznych?, VII Kongres Ekonomistów Polskich, styczeń 2001, sesja III, Zeszyt 11,
- 485) Szewczuk A. i in. , Rozwój lokalny i regionalny. Teoria i praktyka, Warszawa, 2011,
- 486) Szlachta J., Zalewski, Spójność terytorialna w kontekście reformy europejskiej polityki strukturalnej – operacjonalizacja wymiaru terytorialnego, [w:] Spójność terytorialna wyzwaniem polityki rozwoju Unii Europejskiej. Polski wkład w debatę, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009,
- 487) Szmulik B., Żmigrodzki M. (red.), Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce, Lublin 2007,
- 488) Szpor A., Kierwa D., Transformacja węglowa w subregionie konińskim, Instytut Badań Strukturalnych 2018,
- 489) Sztucki T., Marketing przedsiębiorcy i menedżera. Rynek-marketing-nabywca. Strategie marketingowe, Warszawa 2000,
- 490) Szyszkowska M., Kozłowski T. (red.), Polityka a moralność, Warszawa 2001,
- 491) Śledź K., Planowanie gospodarcze w Polsce po roku 1989 [w:] Państwo, gospodarka, prawo. red. A.Piszcz, M.Olszak, M.Etel, Białystok 2015,
- 492) Ślesicka A., Ulga podatkowa na wychowanie dzieci, Infos, 2009
- 493) Śliwiński J., Zasoby kształtujące konkurencyjność polskich przedsiębiorstw, „Gospodarka Narodowa”, nr 4(248),
- 494) Śliwiński R., Małe i średnie przedsiębiorstwa w dobie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej-bariery rozwoju. [w:] Procesy przystosowawcze w polskim handlu zagranicznym w kontekście członkostwa w Unii Europejskiej, Poznań 2000,

- 495) Śpiewak P. (red.) Komunitarianie, Warszawa 2004,
- 496) Świdurska A., Jagodziński W., Organizacja przestrzenna i funkcjonowanie instytucji otoczenia biznesu w województwie wielkopolskim, Poznań 2015,
- 497) Tarczyński W., Metody ilościowe w analizie otoczenia przedsiębiorstwa, Rozprawy i Studia, t. 204, Szczecin 1995,
- 498) Tarnawa A., Skowrońska A., Raport o stanie małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, Warszawa 2016,
- 499) Tatarkiewicz W., Historia filozofii, Warszawa 2014,
- 500) Tavares J., Wacziarg R., How Democracy Affects Growth, „European Economic Review” 2001, t. 45,
- 501) Temkin G., Dyskusje o gospodarce socjalistycznej: Marks- Lange-Mises-Hayek, Warszawa 2008,
- 502) Thematic Evaluation of Structural Fund Impacts on SMEs. Synthesiz Raport, European Commission, 1999,
- 503) Tokarczyk R., Hobbes, Warszawa 1987,
- 504) Tokarczyk R., Współczesne doktryny polityczne, Warszawa 2010,
- 505) Tokarski T., Statystyczna analiza regionalnego zróżnicowania wydajności pracy, zatrudnienia i bezrobocia w Polsce, Warszawa 2005,
- 506) Tokarzewski T., Przemiany gospodarki rynkowej, Lublin 1995,
- 507) Tomczak Ł., Ludowcy i problematyka agrarna na początku XXI wieku, Wrocław 2010,
- 508) Tomczak Ł., Polska lewica u progu XXI wieku. Wybrane aspekty, Wrocław 2008,
- 509) Tomczak Ł., Polskie partie socjaldemokratyczne w latach 1990 – 1997, Szczecin 2003,
- 510) Tomczak Ł., Pozycjonowanie i różnicowanie oferty programowej polskich partii lewicowych w : segmentacja, targeting, pozycjonowanie na rynku politycznym Red. Marzena Cichosz Dariusz Skrzypiński, Towarzystwo Edukacji Obywatelskiej Wrocław 2014,
- 511) Tomczak Ł., Władza despotyczna czy demokratyczna? Partie i wyborcy wobec demokracji i „Rządów silnej ręki” „Political Preferences”, Uniwersytet Szczeciński 2014,
- 512) Trzcíński K. (red.), Państwo w świecie współczesnym, Warszawa 2006,

- 513) Vijayaraghavan M., Ward W.A., Institutions and Economic Growth: Empirical Evidence from a Cross-National Analysis, Clemson University Center for International Trade, CIT Working 2001,
- 514) Wach K., Identyfikacja otoczenia przedsiębiorstwa, „Zagadnienia Techniczno-Ekonomiczne” 2003, t. 48, z. 1,
- 515) Wach K., Otoczenie biznesu a fazy rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie 2008, nr 769,
- 516) Wach K., Regionalne otoczenie małych i średnich przedsiębiorstw, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008,
- 517) Wach K., Rola państwa i samorządu terytorialnego w rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego, nr 2, 2004,
- 518) Waga M., Źródła finansowania działalności MSP w kontekście ich sytuacji finansowej, Studia BAS nr 1(37)2014,
- 519) Wardęcka M., Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw powiatu konińskiego, Toruń 2017,
- 520) Wardęcka M., Niepowodzenia w działalności gospodarczej małych i średnich firm powiatu konińskiego, Zeszyty Naukowe WSG, nr 10, 2018/2019,
- 521) Bławat F. (red.), Przetrawianie i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, Gdańsk 2004,
- 522) Welfe W. (red.), Ekonometryczny model wzrostu gospodarczego, Łódź 2001,
- 523) Wennekers S., Thurik R., Linking Entrepreneurship and Economic Growth, „Small Business Economics” 1999, vol. 13, nr 1,
- 524) Węglewski S., Reformy gospodarcze w Polsce 1988-2009, <https://www.obserwatorfinansowy.pl> (dostęp: 17.09.2020),
- 525) Wielgus G., Rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, Prace Komisji Geografii Przemysłu Warszawa, Kraków 2006, nr 8,
- 526) Wilczyński W., Ekonomia i polityka gospodarcza okresu transformacji. Wybór prac z lat 1991–1995, Poznań 1996,

- 527) Williamson J., Democracy and the „Washington Consensus”, „Word Development”, 1993, nr 21,
- 528) Williamson J., What Should the World Bank Think about the Washington Consensus?, “World Bank Research Observer” 2000, No. 15.,
- 529) Williamson J., What Washington Means by Policy Reform [w:] Latin American Adjustment: How Much Has Happened?, pod red. J. Williamsona, Institute for International Economics, Washington 1990,
- 530) Williamson J., In Search of a Manual for Technopols [w:] The Political Economy of Policy Reforms, pod red. J. Williamsona, Institute for International Economics, Washington 1994,
- 531) Winniecki J (red.), Transformacja gospodarki postkomunistycznej a teoria ekonomii, Warszawa 2000,
- 532) Wlazły A., Problematyka zastosowania poszczególnych strategii płynności finansowej w MSP, Ekonomiczne Problemy Usług nr 2/2017(127),
- 533) Wlazły A., Wpływ zasobów środowiskowych na rozwój gospodarczy obszarów wiejskich na przykładzie gminy Stare Miasto, Progress in Economic Sciences, nr 4 (2017),
- 534) Włodarczyk E., Społeczno-technologiczne uwarunkowania współczesnej edukacji, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, VI 2016,
- 535) Wojtasiewicz L., Czynniki rozwoju lokalnego-nowe ujęcie metodologiczne, Biuletyn KPZK PAN, Warszawa 1997,
- 536) Wojtasiewicz L., Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju lokalnego[w:]red. J.J. Parysek, Rozwój lokalny i lokalna gospodarka przestrzenna, Poznań 1996,
- 537) Wojtaszczyk K.A. (red.), Społeczeństwo i polityka, Warszawa 2007,
- 538) Wojtyna A., Instytucje a polityka ekonomiczna w krajach o średnim poziomie rozwoju, red. A. Wojtyna, Warszawa 2008,
- 539) Wojtyna A., Nowe kierunki badań nad ekonomiczną rolą państwa, „Ekonomista” 2001, nr 1,
- 540) Wojtyna A., Rola państwa we współczesnej ekonomii, „Ekonomista”, 1992 nr 3,

- 541) Wojtyna A., Teoretyczny wymiar zależności między zmianami instytucjonalnymi, polityką ekonomiczną a wzrostem gospodarczym. Gospodarka Narodowa, 2007,
- 542) Wojtyra B., Wpływ renty położenia na lokalizację stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego. Rozwój Regionalny I Polityka Regionalna, (32), <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/rrpr/article/view/8645>
- 543) Wolański R., Opodatkowanie małych i średnich przedsiębiorstw, Warszawa 2002,
- 544) Wolański R., Rola wiedzy i innowacji w rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw – przegląd dotychczasowych badań, „Problemy Zarządzania” 2007, nr 4,
- 545) Wolański R., Wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw, Warszawa 2013
- 546) Woźniak M.G. (red.) Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy, Rzeszów 2013
- 547) Woźniak M.G., Wzrost gospodarczy w Polsce w latach 90. Czynniki, bariery, perspektywy, Kraków 2002,
- 548) Wronkowska S., Zmierczak M.(red.), Kompendium wiedzy o społeczeństwie, państwie i prawie, Poznań 1995,
- 549) Wrzosek W., Funkcjonowanie rynku, Warszawa 1994,
- 550) Wyka A., O obywatelskości Platformy Obywatelskiej, “Trzeci Sektor” 2008, nr 13,
- 551) Zagóra- Jonaszta U., Dokonania Współczesnej myśli ekonomicznej. Teoretyczne ujęcie dobrobytu. Red. U. Zagóra- Jonaszta Studia ekonomiczne, Zeszyty naukowe Wydziałowe UE w Katowicach, Katowice 2012,
- 552) Zagórska J., Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw. Administracyjno-prawne aspekty prowadzenia działalności gospodarczej, Warszawa 2011
- 553) Zakrzewska-Bielawska A.(red.), Podstawy zarządzania. Teoria i ćwiczenia, Warszawa 2012,
- 554) Żaluski W., Ewolucyjna filozofia prawa, Warszawa 2009,

- 555) Zarębski M., Kierunki działalności małych i średnich przedsiębiorstw, [w:]Ekonomia XXXVIII- Nauki Humanistyczno-Społeczne, zeszyt 388, Toruń 2008,
- 556) Zawajska A., Liberalizm, neoliberalizm, wolność ekonomiczna i polityczna a rozwój gospodarczy kraju, Zeszyty Naukowe SGGW, 2006, nr 58,
- 557) Zdroźniak M., Wyrównywanie szans edukacyjnych w ramach polityki spójności jako kierunek poprawy jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce.[w:] Unia Europejska w 10 lat po największym rozszerzeniu, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2015, nr 380,
- 558) Zieliński K.(red.), Problemy wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw, Warszawa 2015,
- 559) Ziolo Z., Rychwał T.(red.), Przedsiębiorczość w warunkach integracji europejskiej, Kraków 2010,
- 560) Zweig F., Zmierzch czy odrodzenie liberalizmu, Kraków 1938,
- 561) Zymonik K., Jakość a konkurencyjność w gospodarce narodowej, „Problemy jakości” 1998, nr 1.

STRONY INTERNETOWE

- 1) [http:// arrkonin.org.pl](http://arrkonin.org.pl) dostęp: 17.07.2020)
- 2) <http://bip.stat.gov.pl> (dostęp: 14.05.2019) Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny
- 3) <http://kig.konin.pl> (dostęp: 17.07.2020)
- 4) <http://not.konin.com.pl>
- 5) <http://pfp.com.pl> (dostęp 12.06.2020)
- 6) <http://pfp.com.pl> (dostęp: 04.03.2020)
- 7) <http://wrpo.wielkopolskie.pl> (dostęp: 11.05.2020)
- 8) <http://www.cechkonin.pl>
- 9) <http://www.poznan.uw.gov.pl> (dostęp:11.05.2019)
- 10) http://ec.europa.eu/employment_social. (Dostęp 19.07.2019)
- 11) http://ec.europa.eu/regional_policy.(Dostęp 19.07.2019)

- 12) <http://europa.eu.int/comm/enterprise>
- 13) <http://gospodarka.konin.pl>
- 14) <http://nawycieczke.pl/pl/atrakcje/konin> (dostęp:06.03.2021).
- 15) <http://powiat.konin.pl/gospodarka>
- 16) <http://powiat.konin/informacje-dla-turystow> (dostęp:17.12.2020)
- 17) <http://www.pis.org.pl> (dostęp: 10.06.2021)
- 18) <https://arrkonin.org.pl> (dostęp:12.04.2022)
- 19) <https://bip.konin.eu>
- 20) <https://kadry.infor.pl>, Jak najniższa krajowa rosła od 2015- do 2022 r., (dostęp: 14.12.2021)
- 21) <https://platforma.org.pl> (dostęp: 10.06.2021)
- 22) <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/>
- 23) <https://www.bankier.pl>, E. Czechowicz, „Polski ład” Składka zdrowotna uderza w przedsiębiorców – niektórzy zapłacą kilkanaście tysięcy złotych (dostęp:10.04.2022)
- 24) <https://www.paith.gov.pl> (dostęp: 17.12.2019)
- 25) <https://www.parp.gov> (data dostępu 10.06.2021r.)
- 26) <https://www.psl.pl> (dostęp: 11.06.2021)
- 27) <https://www.wfr.org.pl> (dostęp:20.12.2019)
- 28) <https://www.zus.pl> (dostęp:10.02.2022)
- 29) <https://www.przeglادkoninski.pl> (dostęp:20.10.2020)
- 30) Powiat koniński w liczbach, Polska w liczbach [dostęp 2020-12-21]
- 31) <http://stat.gov.pl>
- 32) <http://turystyka.konin.pl> (dostęp: 17.12.2020)
- 33) <http://www.ibngr.pl>
- 34) <http://ec.europa.eu>
- 35) <http://www.oecd.org>
- 36) <http://powiat.konin.pl>
- 37) <http://www.niepelnosprawni.pl>
- 38) <http://www.polskawliczbach.pl>
- 39) <http://www.portalspozywczy.pl>
- 40) <http://www.wielkopolskamagazyn.pl>
- 41) www.parp.gov.pl

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1 Elementy wpływające na status MŚP.....	93
Rysunek 2. Ogólne determinanty określenia nieprzewidywalności otoczenia ...	131
Rysunek 3. Filtr związany z percepcją przy analizie i rozpoznawania otoczenia	141
Rysunek 4. Proces rozpoznawania otoczenia organizacji.....	142
Rysunek 5. Sprzyjające uwarunkowania otoczenia działalności gospodarczej w określonych stadiach rozwoju przedsiębiorstwa.....	149
Rysunek 6. Czynniki mezootoczenia na określonych etapach cyklu rozwoju firmy: ograniczenia i czynniki pobudzające rozwój	152
Rysunek 7. Istotne determinanty przedsiębiorczości i wzrostu gospodarczego .	154
Rysunek 8. Region koniński.....	197
Rysunek 9. Spectrum działań PFP	250

SPIS TABEL

Tabela 1 Pojęcie MŚP (Komisja Europejska)	96
Tabela 2. Podział wyznaczników konkurencyjności podmiotów gospodarczych	111
Tabela 3. Wpływ małych i średnich przedsiębiorstw oraz dużych podmiotów na kształt wyznaczników konkurencyjności.....	117
Tabela 4. Charakterystyka i zakres działalności mezootoczenia.	138
Tabela 5. Ujęcie przedmiotowe otoczenia regionalnego.....	139
Tabela 6. Czynniki pobudzające rozwój małych i średnich przedsiębiorstw na różnych etapach cyklu życia organizacji	147
Tabela 7. Struktura wartości pomocy publicznej dla przedsiębiorstw ze względu na wielkość beneficjenta pomocy (%). W roku 2005 wprowadzona została kategoria mikroprzedsiębiorstwo.....	186
Tabela 8. Formy pomocy publicznej w latach 2004 do 2008 (mln. zł).....	186

Tabela 9. Zakres działania Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego(ERR) w latach 2007-2013	191
Tabela 10. Wykaz sposobów realizacji zadań EFS w latach 2007-2013	192
Tabela 11. Działania wspomagające działania MŚP w latach 2014-2020	195
Tabela 12. Migracja ludności Konina w latach 2016-2020.....	200
Tabela 13. Saldo migracji zagranicznych w regionie konińskim w latach 2005-2017.....	201
Tabela 14. Udział ludności według podziału ekonomicznego (w %)	206
Tabela 15. Materialny poziom życia biorąc (Kraj, Wielkopolska, region koniński)	211
Tabela 16. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (zł) oraz relacja z poziomem ogólnopolskim (%).....	214
Tabela 17. Poziom wynagrodzenia w latach 2015-2020 w relacji z poziomem ogólnopolskim i Wielkopolskim.....	215
Tabela 18. Zestawienie Wskaźników powiązanych z oświatą.....	218
Tabela 19. Wskaźniki nawiązujące do poczucia bezpieczeństwa własnego i finansowego	220
Tabela 20. Wskaźniki nawiązujące do zaufania obywateli do instytucji państwowych.....	221
Tabela 21. Zróżnicowanie wykorzystania środków ZPORR w subregionie konińskim na tle powiatów Wielkopolski ogółem.....	232
Tabela 22. Zróżnicowanie wykorzystania środków ZPORR w subregionie konińskim na tle powiatów Wielkopolski ogółem w obszarze gospodarki.....	232
Tabela 23. Zróżnicowanie wykorzystania środków ZPORR w subregionie konińskim na tle powiatów Wielkopolski ogółem w obszarze rynek pracy	233
Tabela 24. Ilość firm w regionie konińskim pod względem ilości zatrudnionych	234
Tabela 25. Liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwach sektora MŚP	234
Tabela 26. Liczba zarejestrowanych i wyrejestrowanych podmiotów w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców w latach 2005-2007.....	235
Tabela 27. Dynamika nowo zarejestrowanych i wykreślonych z rejestru Regon w latach 2008-2010.....	253

Tabela 28. Wykorzystanie środków WRPO 2007-2013 w regionie konińskim w stosunku do Wielkopolski.....	255
Tabela 29. Wykorzystanie środków WRPO 2007-2013 w regionie konińskim w porównaniu do Wielkopolski w obszarze gospodarki	255
Tabela 30. Wykorzystanie środków WRPO 2007-2013 w regionie konińskim w porównaniu do całej wielkopolski w obszarze infrastruktura społeczno-edukacja	256
Tabela 31. Wykorzystanie środków WRPO 2007-2013 w regionie konińskim w porównaniu do całej wielkopolski w obszarze pozostała infrastruktura społeczna.....	256
Tabela 32. Zróżnicowanie wykorzystania środków w POKL z wyszczególnieniem powiatu konińskiego i miasta Konina, na tle Wielkopolski	258
Tabela 33. Zróżnicowanie wykorzystania środków w POKL z wyszczególnieniem powiatu konińskiego i miasta Konina, na tle Wielkopolski w obszarze rynek pracy.....	258
Tabela 34. Zróżnicowanie wykorzystania środków w POKL z wyszczególnieniem powiatu konińskiego i miasta Konina, na tle Wielkopolski w obszarze edukacja	259
Tabela 35. Zróżnicowanie wykorzystania środków w POKL z wyszczególnieniem powiatu konińskiego i miasta Konina, na tle Wielkopolski w obszarze włączenie społeczne.....	259
Tabela 36. Liczba i dynamika mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w regionie w latach 2007-2011	259
Tabela 37. Liczba mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w Wielkopolsce i regionie konińskim na koniec 2011 roku.....	261
Tabela 38. Liczba przedsiębiorstw w subregionie konińskim i mieście Koninie (ze względu na wielkość zatrudnienia) na 10 tys. mieszkańców.....	262
Tabela 39. Podmioty sektora MŚP powiatu konińskiego na 31.12.2015.....	279
Tabela 40. Podmioty sektora MŚP subregionu, powiatu konińskiego oraz miasta Konina na 31.12.2019 oraz średnia liczba firm sektora MŚP na 10 tys. mieszkańców.....	284
Tabela 41. Wpływ pandemii COVID 19 na funkcjonowanie firm sektora MŚP.....	287

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce	172
Wykres 2. Otrzymane przez Polskę w latach 2007-2013 fundusze europejskie. 189	
Wykres 3. Saldo migracji wewnętrznych w regionie konińskim w latach 2005-2017.....	201
Wykres 4. Liczba ludności Konina w latach 1995-2019.....	205
Wykres 5. Liczba pracujących na 1000 mieszkańców	213
Wykres 6. Poziom bezrobocia rejestrowanego w regionie konińskim od 2005 do 2019 roku (w %)	214
Wykres 7. Podmioty gospodarki narodowej w podziale na formy organizacyjno-prawne, stan na 31.12.2006 r.	235
Wykres 8. Podmioty wg. działów gospodarki stan na dzień 31.12.2006 r.	236
Wykres 9. Liczba bezrobotnych w regionie konińskim w latach 2004-2007	237
Wykres 10. Stopa bezrobocia w regionie konińskim w latach 2004-2007	238
Wykres 11. Struktura projektów realizowanych w Wielkopolsce według priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (POKL)	257
Wykres 12. Struktura dofinansowania unijnego projektów realizowanych w Wielkopolsce w ramach Programu operacyjnego Kapitał Ludzki (POKL) wg obszarów tematycznych	257
Wykres 13. Stopa bezrobocia w regionie konińskim w latach 2005-2019	275
Wykres 14. Podmioty sektora MŚP wg działów gospodarki na 31.12.2018 r. ...	284
Wykres 15. Podmioty sektora MŚP wg, form organizacyjno- prawnych na 31.12.2018 r.	285
Wykres 16. Struktura wartości współpracy GK ZE PAK w regionie konińskim oraz pozostałej części województwa wielkopolskiego w latach 2011-2020	292